

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

GROMATICI VETERES

EX RECENSIONE

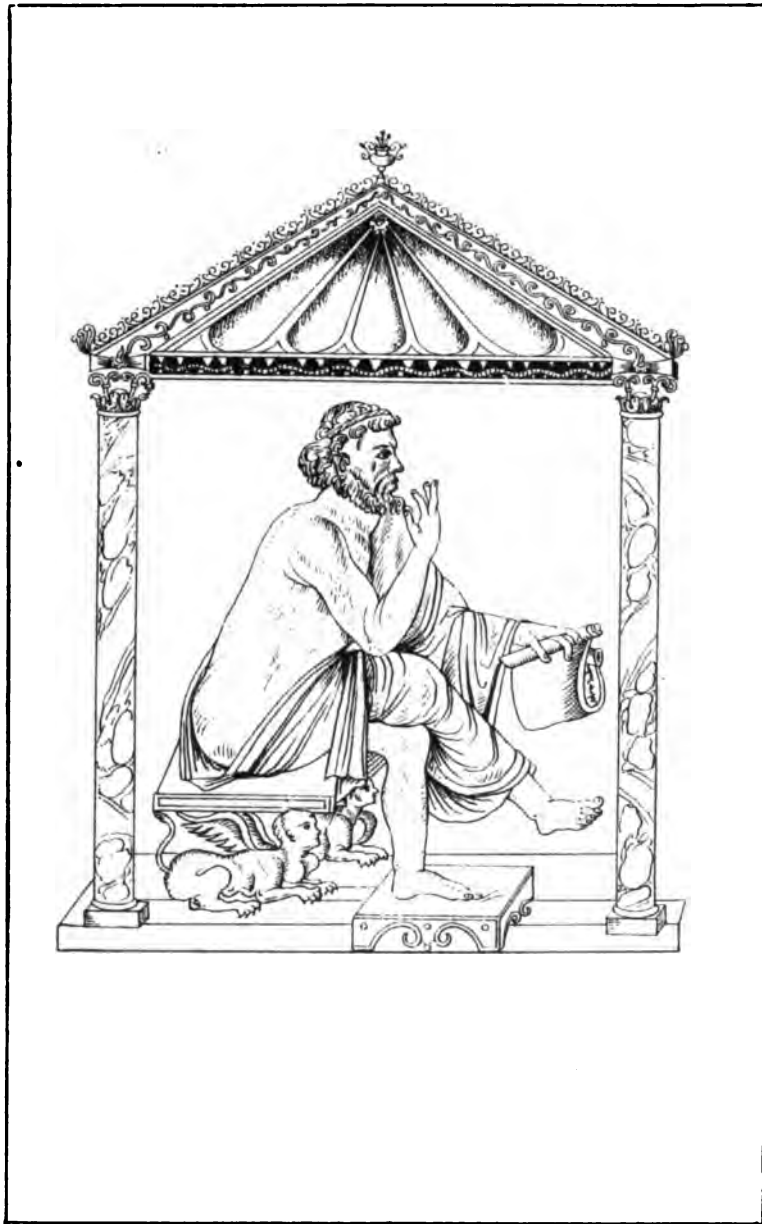
CAROLI LACHMANNI

DIAGRAMMATA

EDIDIT

ADOLFVS RVDORFFIVS

BEROLINI
IMPENSIS GEORGII REIMERI
1848.

Sp. ... 1848 ...

DIE

SCHRIFTEN DER RÖMISCHEN FELDMESSER

HERAUSGEGEBEN UND ERLÄUTERT

VON

Von Adolph August Friedrich
F. BLUME, K. LACHMANN UND A. RUDORFF

ERSTER BAND

TEXTE UND ZEICHNUNGEN

BERLIN
BEI GEORG REIMER
1848

L 540 (1)

INDEX AVCTORVM.

- Iuli Frontini de agrorum qualitate cum commento p. 1.
de controuersiis cum commento 9.
liber diazografus 26.
ex libro secundo 26.
de limitibus 27.
de controuersiis agrorum 34.
- ✓ Agennii Urbici de controuersiis agrorum 59.
- Balbi ad Celsum expositio et ratio omnium mensurarum 91.
- Hygini de limitibus 108.
de condicionibus agrorum 113.
de generibus controuersiarum 123.
- Siculi Flacci de condicionibus agrorum 134.
- Hygini Gromatici de limitibus constituendis 166.
- Coloniae. prouincia Lucania, Brittiorum, Apulia, Calabria, Sicilia 209.
prouincia Tuscia 211.
pars Piceni. ex libro Balbi prouincia Piceni 225.
prouincia Valeria 228.
ciuitates Campaniae ex libro regionum 229.
ager Carsolis etc. 239.
prouincia Dalmatiarum 240.
ratio militiae adsignationis prima 242.
nomina agri mensorum, qui in quo officio limitabant 244.
centuriarum quadratarum deformatio 245.
nomina agrorum, nomina limitum 246.
ex libro Balbi nomina lapidum finalium 249.
- Ciuitates Piceni, Samnii, Apuliae, Calabriae 252.
- Lex Mamilia, Roscia, Peducaea, Alliena, Fabia 263.
- Ex corpore Theodosiani 267.
Pauli sententiarum libro quinto 270.
- De sepulchris 271.
- Imp. Theodosius et Valentinianus 273.
- Finium regundorum 276.
- Agrorum quae sit inspectio 281.
- ✓ Marci Iuni Nipsi liber 11. fluminis uaratio 285.
limitis repositio 286.

115 /
32

VI

- Marci Iuni Nipsi. uarationis repositio 288.**
 lapides etc. 289.
 podismus 295.
- Ex libris Dolabellae 302.**
Ex libris Latini de terminibus 305.
Gaius auctor u. p. 307.
Auctor Vitalis 307.
Faustus et Valerius uu. pp. auctores 307.
Latinus u. p. togatus 309.
Ex libro XII. Innocentius u. p. auctor de litteris et notis iuris exponendis 310.
- item casae litterarum 318.**
 expositio litterarum finalium 325.
 item casae 327.
 item aliae casae 331.
- Mensurarum genera 339.**
Litterae singulares 340.
Terminorum diagrammata 340.
Ordines finitionum ex diuersis auctoribus 342.
 Vitalis et Arcadius auctores 343.
 Gaius et Theodosius auctores 345.
 Latinus et Mysrontius togati Augustorum auctores 347.
 Ex libris Magonis et Vegoiae auctorum 348.
 Arcadius Augustus auctor 351.
 Item Vitalis auctor 352.
 Item Faustus et Valerius 353.
- Litterae singulares 353.**
De ingeribus metiundis 354.
Litterae singulares 357.
Ratio limitum regundorum 358.
Isidori de finibus agrorum, de mensuris agrorum, de agris 367.
 De mensuris, de ponderibus, de mensuris in liquidis 371.
Euclidis 377.
Ex demonstratione artis geometricae excerpta 393.
/ **Ex Boethii geometria excerpta 413.**

INDEX CODICVM.

- A* Arceriani pars prior.
B eiusdem pars altera.
J Ienensis et
V Vaticanus, ex Arceriano descripti.
E Erfurtensis.
M Mutinensis et
S Scriuerii, his ubi Erfurtensis deficiobat usi sumus.
G Gudianus.
P Palatinus, ubi dissentit a Gudiano.
R Rostochiensia excerpta.
a demonstrationis artis geometricae schedae Monacenses, olim Augustanae.
b eiusdem codex Bambergensis,
m Monacensis,
r Rostochiensis.
v Boethii editio Veneta a. 1499. paginarum numeri sunt Basileensis a. 1570.
z geometriae quae Boethio adscribitur codex Monacensis.
- om* omittit.
add addit.
pr prima manu.
corr correctus manu antiqua,
rec recentiore manu.
cursiuis litteris in codicum scriptura indicanda expressimus quae ipsi librarii deleuerunt.

VIII

- A* 1-18. Nipsi p. 291, 13-296, 3. 297, 1-301, 14.
 55-57. Coloniae p. 245, 3-246, 9.
 60-82. Frontini p. 1, 1-34, 14.
 82-110. Coloniae p. 209, 1-225, 3. 14-228, 2. 229, 10-239, 19.
 110-159. Hygini grom. p. 166, 1-182, 14. 192, 17-193, 15. 182, 14-192, 17. 194, 1-208, 4.
 159-161. Lex Mamilia p. 263, 1-266, 4.
 161. 163-179. Agennii p. 59, 1. 2. 77, 20-90, 21 (46, 17-58, 22. 34, 15-35, 11).
 179. 180. Nipsi p. 285, 1-286, 10.
J 142. Coloniae p. 244, 1-17.
J 142. *A* 181. 182. De sepulchris p. 271, 12-272, 23.
A 183. 184. Coloniae p. 242, 7-243, 17.
 ?*J* 146. Coloniae p. 225, 4-13. 246, 3. 4. 10-23.
A 185-190. Casae p. 327, 4-331, 7.
 190-192. 193. Coloniae p. 246, 24-249, 33. 251, 1-19.
- B* 1-38. Agennii p. 77, 20-90, 21 (46, 17-58, 22. 34, 15-35, 11).
 39-43. Eiusdem p. 62, 16-64, 1 (35, 13-37, 5).
 43-59. Eiusdem p. 71, 18-77, 18 (40, 20-46, 15).
 59-71. Eiusdem p. 65, 14-70, 9 (37, 15-39, 15).
 71-75. Eiusdem p. 64, 1-65, 12 (37, 5-15).
 75-77. 77-83. Agror. inspect. p. 283, 21-284, 17. 281, 1-283, 21.
 83-91. Agennii p. 59, 4-62, 15.
 91-97. Hygini p. 111, 8-113, 18.
 97-101. Siculi Flaeci p. 138, 3-139, 19.
 101-129. Hygini p. 115, 15-128, 4.
 129-137. Siculi Flaeci p. 139, 20-141, 22. 145, 2-146, 21.
 137-149. Hygini p. 128, 4-133, 1.
 149-153. Siculi Flaeci p. 146, 21-148, 19.
 153-156. Hygini p. 133, 1-134, 13.
 207-283. Hygini grom. p. 166, 1-182, 14. 192, 17-193, 15. 182, 14-192, 17. 194, 1-208, 4.
 283-278. Lex Mamilia p. 263, 4-266, 4.
 288. *J* 123-140. Balbi p. 91, 1-108, 8.
- M* 1. *E* 1, 1-6. Balbi p. 91, 3-93, 10. 93, 10-94, 3.
E 1, 6-17. Siculi Flaeci p. 135, 23-136, 18.
 1, 17-2, 4. Balbi p. 94, 3-95, 4.
 2, 5-3, 14. Theodos. cod. p. 267, 1-270, 9.

- E* 3,14-4,29. Colon. p. 249, 33 - 250, 11. 251, 19. 247, 21 - 249, 30.
246, 24 - 247, 20.
- 5, 1-11. Agennii p. 90, 3-21 (34, 21-35, 11). 62, 16.
5, 12-6, 17. Coloniae p. 220, 8-223, 13.
6, 17-29. Item p. 217, 5-218, 8.
7, 1-9. Item p. 224, 11-225, 2. 224, 6-10. 1-5.
7, 9-20. Item p. 216, 3-10. 215, 3-216, 2.
7, 20-26. Item p. 219, 1-12.
7, 26-8, 1. Item p. 214, 3-9.
8, 1-20. Item p. 211, 24-214, 2.
8, 21-24. Item p. 233, 7-9.
8, 24-26. Item p. 234, 18-20.
8, 26-29. Item p. 223, 14-17.
8, 29. 9, 1. Item p. 232, 17-19.
9, 1-6. Item p. 233, 16-234, 5.
9, 6-8. Item p. 236, 7-10.
9, 8-13. Item p. 235, 15-236, 2.
9, 13-16. Item p. 218, 9-16.
9, 16-20. Item p. 220, 1-7.
9, 20-24. Item p. 225, 15-226, 5.
9, 25. 26. Item p. 231, 14. 15.
9, 26-10, 15. Item p. 229, 13-231, 13.
10, 15-25. Item p. 231, 19-232, 16.
10, 25-11, 1. Item p. 232, 20-233, 6.
11, 1-7. Item p. 233, 10-234, 2.
11, 7-11. Item p. 214, 10-215, 2.
11, 11-18. Item p. 216, 11-217, 4.
11, 18-22. Item p. 234, 6-17.
11, 22-12, 2. Item p. 234, 21-235, 14.
12, 2-4. Item p. 236, 3-6.
12, 4-13, 18. Item p. 236, 11-240, 6.
13, 18-25. Frontini p. 5, 6-6, 4.
13, 26-15, 2. Eiusdem p. 20, 3-23, 4.
15, 2-27. Nipsi p. 288, 4-289, 10.
15, 27-16, 23. Nipsi p. 286, 15-288, 4.
16, 23-17, 25. Frontini p. 27, 8-29, 14.
17, 25-18, 20. Nipsi p. 290, 6-291, 15.
18, 20-19, 10. Nipsi p. 289, 10-290, 6.
19, 10-20, 8. Frontini p. 32, 13-34, 13.
20, 8-21, 7. Nipsi p. 285, 1-286, 15.
21, 7-22, 16. Frontini p. 23, 4-27, 8.

- E** 22, 16-24, 7. Eiusdem p. 29, 14-32, 13.
 24, 7-28, 18. Nipsi p. 291, 16-301, 14.
 29, 20-30, 3. Colon. p. 245, 1-246, 3.
 31, 10-17. Balbi p. 104, 3-9.
 31, 18. 19. Frontini p. 25, 1. 2.
 31, 19-27. Balbi p. 103, 11-104, 2.
 31, 28-32, 29. Eiusdem p. 104, 13-106, 11.
 35, 23. Siculi Flacci p. 134, 14. 15.
 35, 24-40, 1. Hygini grom. p. 167, 17-175, 14.
 40, 2-4. Colon. p. 225, 14.
 40, 5-10. Item p. 227, 12-228, 2.
 40, 11-41, 4. Item p. 225, 15-228, 2.
 41, 5-13. Item p. 240, 7-15.
 41, 14-48, 29. Hygini grom. p. 175, 15-182, 14. 192, 17-193, 15.
 182, 14-190, 15.
- G** 1-3. Balbi p. 91, 1-95, 4.
 3-9. Theodos. cod. De sepulchr. Nou. Theod. p. 267, 2-275, 14.
 9. Finium regund. p. 276, 24-26. 277, 10. 11.
 9-16. Frontini p. 1, 1-27, 17.
 16-48. Agenni commentum p. 1, 6-26, 27.
 49-75. Siculi Fl. p. 134, 14-165, 24.
 75. 76. Nomina limit. et agr. p. 246, 24-249, 20.
 76-85. Balbi p. 95, 5-10. 96, 21-97, 13. 98, 11-103, 11. 17-104, 6.
 13-106, 8.
 85-90. Euclidis p. 377, 1-381, 21.
 90-133. Hygini gromat. p. 167, 3-208, 4.
 134-140. Hygini antiq. p. 113, 13-18. 115, 15-123, 17.
 140-161. Litt. singul. Termini. Ordines finit. Litt. sing. De iuger.
 met. p. 340, 9-356, 20.
 161-165. Finium regund. p. 276, 1-280, 19.
 165-167. Lex Mamilia p. 263-266, 4.
 167-175. Coloniae p. 252, 2-262, 12.
 175-189. Litt. sing. Ratio limit. reg. p. 357, 1-366, 9.
 189-196. Casae litter. p. 331, 8-338, 27.
 196-201. Expositio litt. final. p. 325, 11-327, 3.
 201-203. Isidori p. 366, 10-370, 1.
 203. 204. Hygini grom. p. 167, 3-17. 206, 15-207, 4.
 204-207. Dolabellae p. 302, 1-304, 7.
 208. Nipsi p. 290, 17-292, 1.
 209-213. Latini. Gai. Vitalis. Fausti et Valerii p. 305, 1-308, 27.

- G** 213. 214. Frontini p. 42, 21 - 43 17.
 214. 215. Latini p. 309, 1-25.
 216. Mensurarum genera p. 339, 1-19.
 217-222. De mensuris p. 371, 1-376, 13.
- P** 1^a - 44^b = G 1 - 76.
 45^a - 51^a = G 204 - 215 et p. 309, 26 - 28.
 51^b - 61^a. Casae p. 310, 1-325, 10.
 61^a - 62^a = G 196 - 201, p. 325, 12 - 327, 3.
 62^{ab} = G 216 et p. 339, 20 - 340, 8.
 63^a - 67^a. Coloniae p. 211, 24 - 220, 12. 221, 14 - 228, 2.
 67^a. Item p. 242, 11 - 243, 17.
 67^b. 68^a. Item p. 228, 3 - 229, 9.
 68^{ab}. Item p. 210, 3 - 211, 9.
 68^b. 69^a. Item p. 240, 16 - 242, 6.
 69^a - 72^b. Item p. 229, 12 - 232, 19.
 72^b = G 75. 76, p. 246, 24 - 249, 29.
 73^a - 149^b = G 76 - 204.
- b** 1 - 10, r 1 - 5, v 1536 - 1541. Demonstr. art. geom. p. 393, 1 - 406, 25.
 b 12 - 14, r 6 - 8. (Euclid.) p. 377, 2 - 379, 23. 385, 21 - 386, 7.
 b 14. 15, r 8. (Euclid.) p. 387, 24. 388, 7. 9 - 19. 391, 18 - 26.
 b 15 - 18, r 8 - 10. (Euclid.) p. 388, 7 - 11. 380, 19. 20. 381, 9. 10. 22 - 385, 19.
 b 18 - 20, r 10. 11. (Euclid.) p. 386, 3 - 387, 22.
 b 20 - 22, r 11 - 13. (Euclid.) p. 388, 20 - 389, 20. 390, 21 - 391, 16. 24 - 392, 17.
 b 22 - 24, r 13. 14. Demonstr. art. geom. p. 407, 1 - 410, 7.
 b 24. 25, r 14. 15. (Euclid.) p. 389, 28 - 390, 20.
 b 27 - 29, r 16. 17. Demonstr. art. geom. p. 410, 8 - 412, 21.
- R** 19. 20. Nipsi p. 295, 16 - 296, 3. 297, 1 - 301, 14.
 27. Colon. p. 245, 3 - 13.
 27. Balbi p. 94, 9 - 95, 10.
 28. 29. De ponderib. et mensuris p. 373, 21 - 376, 13.
 29. Balbi p. 95, 2 - 4. 94, 18 - 95, 2.
 34. 35. De iugerib. metiundis p. 354, 2 - 356, 23.
 35 - 37. Balbi p. 95, 5 - 106, 8.
 37 - 39. Isidori p. 367, 9 - 368, 18. 369, 14 - 18. 25 - 370, 4. 366, 14 - 367, 7. 370, 5 - 30.
- v** 1516. 1517. Boethii p. 413, 1 - 415, 5.
 1520. 1521. Boethii p. 415, 7 - 416, 4.

IVLI FRONTINI.

A 60 G 9

.....
Agrorum qualitates sunt tres; una agri diuisi et assignati, altera mensura per extremitatem comprehensi, tertia arcifinii qui nulla mensura continetur. 5

1. IVLI P, IVLII G, Iñc iuli A. ¶ 2. DE AGRORUM QUALITATE Qualitatē Filiciter A) AG. ¶ 3. assignati G *plerumque*. ¶ 4. perca A. ¶ extremitates compr. G. ¶ 5. arcifini P, arcofini A. ¶ contene- tur A.

AGGENI VRBICI.

G 16

Suscepimus qualitates agrorum tractandas atque plano sermone et lucido exponendas, et uolumus [ut] ea quae a ueteribus obscuro sermone conscripta sunt apertius et intellegibilius exponere ad erudiendam posteritatis infantiam et quo dulcius possit disciplinam appetere quam timere. nam prime- uae aetati quam sint radices amarissimae litterarum, scientes litteras non ignorant: ideoque ita planum facimus iter, ut ex- euntes a prioribus studiis litterarum, in his secundis ac libe- ralibus uenientes, disciplinam hanc uelut suauitatem quandam post amaritudinem concupiscant. 15

Iam nunc ergo pergamus exponere. «Agrorum qualita- tes tres esse Iulius Frontinus ostendit, dicens unam agri «diuisi et assignati.» uideamus qui sit hic ager diuisus et assignatus. sine dubio uideo alicuius formam agri magnam, quae 20 diuisa est atque assignata in tempore. et nisi esset quaedam materialis agri forma, quomodo poterat | diuidi? an totum mun- G 17 dum aut prouinciam totam unius possumus agri, qui sit diuisus (*om pr G*), qualitatem accipere? et quia (*immo atquin*) hoc ita intellegere omnino mihi uidetur absurdum, eo quod 25 subiungit continuo idem Frontinus «altera mensura per ex- «tremitatem comprehensi». uideo ergo illam agrum, qui *dum in se ducenta et eo amplius iugera contineret, postea iussu prin-*

AG Ager ergo diuisus adsignatus est coloniarum. hic ha-
G 10 bet condiciones duas; unam qua plerumque limitibus | con-
 2. condiciones *G* semper, non *AP*. || duas om pr *A*. || que *A*. ||
 continetur *A*.

G cipum intercisuius limitibus distributus quinquagenis iugeribus, uel
 amplius, ut qualitas locorum inuenta est. quae intercisiones per
5 trifinia et quadrifinia siue interuenientium uel interpositorum ra-
 tione signorum cernuntur esse dispositae. «Alteram qualitatem
 «dicit mensura (mensurā *G*) per eiusdem agri extremitatem
 «comprehensam.» iuxta hunc agrum de quo locuti sumus, ui-
 demus confinem esse modum mensura comprehensum *subseciui*,
10 qui frequenter in extremitatibus assignatorum agrorum incidens
 mensura linea cernitur comprehensus. de hoc inferius suo loco
 apertius disputauimus. nam quidam centuriam uolunt intellegi
 «mensuram» dictam «per extremitatem comprehensam». quod
 et ipsud potest accipi, quia, etsi centenis hominibus duocen-
15 tena iugera data legimus, quorum propter numerum sit appel-
 lata centuria, legimus in quibusdam locis ab uno mille et tre-
 centa iugera fuisse possessa. «Tertiam arcifinii agri qualita-
 «tem» assignat. arcifinius ager ab arcendis hostibus nuncu-
 patur, sicut paulo inferius subsequens lectio manifestat. hic
20 et occupatorius ager dicitur eo quod in tempore occupatus est
 a uictore populo, terris exinde fugatisque hostibus. quia non
 solum tantum occupabat unus quisque quantum colere praesenti
 tempore poterat, sed quantum in spe colendi habuerat ambie-
G 18 bat, finis (fines *P*?) uero his signis | inter se diuidebant, fossis
25 manu factis, arboribus ante missis, fluminum interuenientium
 cursus, iugis quoque montium, quae ex eo nomine accipiuntur,
 quod continuatione ipsa iugantur, superciliis, nec non itineribus,
 uel diuersis quae aut loci natura aut sollers procurauit anti-
 quitas.
30 «Ager ergo diuisus assignatus est coloniis» siue muni-
 cipiis, uni cuique possessioni modum secundum terrae qualita-
 tem. «Hic ager habet condiciones (sic *P*, condiciones *G*) duas;
 «unam qua plerumque limitibus continetur, alteram qua per
 «proximos possessionum rigores assignata est.» limes ergo

tinetur, alteram qua per proximos possessionum rigores ad- *AG*
 signatum est, sicut in Campania Suessae Aruncae. quid-
 quid autem secundum hanc condicionem in longitudinem
 est delimitatum, per strigas appellatur; quidquid per lati-
 tudinem, per scamna (fig. 1): ager ergo limitatus hac simi- *5*
 litudine decimanis et cardinibus continetur: (fig. 2) ager
 per strigas et per scamna diuisus et assignatus est more

1. quo *A.* | assignata est *G.* | 2. suessae aruncae *A.* | quicquid
G semper, non semper *P.* | 4. delimitatum *G.* | altitudinem *G.*
 altitudinem *A.* | 5. camna *pr A.* | similitudine *A.*

est quodcumque in agro opera manuum factum est ad obser- *G*
 uationem finium. rigor uero suae rectitudinis naturalis nomen
 accepit. «Quidquid (*sic P.*, quicquid *G*) autem secundum hanc *10*
 «condicionem in longitudinem est delimitatum, per strigas
 «appellatur; quidquid per altitudinem, per scamna.» *strigatus*
ager est qui a septentrione in longitudinem in meridiano decur-
rit, scamnatus autem qui eo modo ab occidente in orientem
*crescet (crescit *P*?). et altitudinem hanc secundum idioma ar- *15**
tis uoluit Frontinus in orientem intellegi. nam dum superfi-
ciales nunc qualitates tantum modo uel mensuras exponat,
quomodo nos possumus soliditatis corpus aduertere, in quo al-
titudo aut crassitudo ponatur? «Ager ergo limitatus hac si-
 «militudine decimanis (decumanis *P*) et cardinibus continetur.» *20*
 ergo hic ager, quem in hac similitudine asserit contineri de-
 cimanis atque cardinibus, in re presenti considerari poterit.
 nam *decumanum limitem traxerunt*, sicut Higēnus describit,
ab occidente in orientem, cardinem uero a meridianum in sep-
tentrione duxerunt. quidam uero ex aduerso eos asserunt (as-
 serent *GP*) constitutos. *nam et alibi limites facti sunt ab his*
qui solis ortum et occasum secuti sunt. quos fefellit ratio geo-
*metriae. mihi tamen, | sicut Higēnus constitui decreuit limi- *G 19**
 tes, ita *rationabile uidetur, ut decumanus (decūmanus *G*) ma-*
*ximus in orientem crescat et cardo maximus in meridianum. *30**
 «Ager per strigas et per scamna diuisus et assignatus est more
 «antiquo in hac similitudine, qua in prouinciis arua publica

A *G* antiquo in hanc similitudinem, | qua in prouinciis arua publica coluntur. (fig. 3)

Ager est mensura comprehensus cuius modus uniuersus ciuitati est assignatus, sicut in Lusitania Salmaticensibus aut Hispania citeriore Palatinis et conpluribus prouin-

1. in hac similitudine *G*. | 5. aut in *G*. | spaniam citeriorem *A*.

G «coluntur». est ager ergo, siue per strigas siue per scamna diuisus sit, siue quocumque alio ordine succedenti assignatus est more antiquo atque antiquo arbitrio, in hac similitudine, qua in diuersis prouinciis arua publica coli perspicimus. nam
10 quod publica arua coli dicit, ne ammiremini. nam ideo publica hoc loco eum dixisse aestimo, quod omnes etiam priuati agri tributa atque uectigalia persoluant. nam paulo inferius dicit «eadem ratione et priuatorum agrorum mensurae aguntur», ut apertius ostenderet publicum cum priuato esse consortem,
15 quia dum priuatus laborat in proprio, et tributum publico et sibi alimonia arua excolendo procurat.

«Ager est mensura comprehensus cuius modus uniuersus «ciuitati est assignatus.» istius agri mensuram in unum modum quodam modo uideo comprehendendi. nunc hic modus uniuersalis sagacius a nobis inuestigari debet. uidemus igitur modum *per terminos territoriales et limitum cursus et titulos, id est inscriptis lapidibus, plerumque fluminibus, nec non aris lapideis, claudi territorium atque diuidi ab alterius territorio ciuitatis.* idcirco quidquid intra hunc modum est mensura diuisum, suae constat ciuitati modis omnibus assignatum. «Sicut
25 «in Lusitania Salmaticensibus.» Lusitania prouinciae nomen est. Salmaticenses enim uicani proprie (propriae *G*) nuncupantur. «Ita et in Hispania citeriore Palatinis et conpluribus «prouinciis tributarium solum per uniuersitatem populis est
G 20 «definitum. eadem ratione | et priuatorum agrorum mensurae «aguntur. hunc agrum multis locis mensores, quamuis extremum mensura comprehenderit, in formam in modum limitum «condiderunt.» *formarum quinque sunt genera; unum quod ex flexuosa linea continetur, alterum quod ex flexuosa et ra-*

ciis tributarium solum per uniuersitatem populis est defini- AG
 nitum. eadem ratione et priuatorum agrorum mensurae
 aguntur (fig. 4). hunc agrum multis locis mensores, quam-
 uis extremum mensura comprehenderit, in formam in mo-
 dum limitati condiderunt. (fig. 5) 5

Ager est arcifinius qui nulla mensura continetur. fini- A 63 E 13
 tur secundum antiquam obseruationem, fluminibus, fossis,
 montibus, uuis, arboribus ante missis, aquarum diuergiis,
 et siqua loca a uetere possessore potuerunt optineri. nam

1. tributarius solus G. || definitus G. || 2. mensura A. || 4. immo-
 dum G. || 5. limitum AG. limitatorum *Goesius*. || 6. Incipit men-
 sura rationabilium agrorum. E. || arcifinius A, artifinius E. || fini-
 tur autem secundum E. || 8. uuis om E. || diuergies A, dimergies
 E. || 9. a uetere] ante A, coluerunt ante E, hoc est quae ante a G. ||
 possessores potuit E. || obtineri EG.

tionalibus, tertium quod ex circum ferentibus, quartum quod ex G
circum ferentibus et rectis, quintum quod ex rectis. horum sunt
species infinitae. hunc ergo agrum ne in formis uideamus tan-
tum modo conditum, continuo subiungit «in modum limitum»,
ut sciamus plenissime non posse formam cuiuslibet agri sine
limitum rectura subsistere. sed praeuideri formam diligentius 15
ammonemur, ut originem cuius interfuerit limitis efficaciter
praedicemus, seu d. m. seu k. m., quinti quoque atque quin-
tarii, nec non et illos in omnibus (immo illos nouerimus) de-
monstrare qui solis ortum et occasum secuti sunt; ut nostra
professio coram artificibus integra et omnem ueritatem inda- 20
gans approbetur.

«Est ager arcifinius qui nulla mensura continetur.» hic
 est de quo superius diximus, qui et arcifinius et occupatorius
 nominatur. «Finitur ergo secundum antiquam obseruationem,
 «fluminibus, fossis, montibus, uuis, arboribus ante missis, 25
 «aquarum diuergiis, et per ea loca quae antiquitus a posses-
 «sore potuerunt obtineri.» mensura ergo hunc agrum mi-
 nime actum esse conspicimus sicut ceteros agros: «interuentu
 «uero licium postea, per ea loca quibus nunc finitur, ex ar-

AEG ager arcifinius, sicut ait Varro, ab arcendis hostibus est appellatus: qui postea interuentu litium, per ea loca quibus finit, terminos accipere coepit. in his agris nullum **(E)** ius subsiciuorum interuenit. (fig. 6)

5 Subsiciuum est quod a subsecante linea nomen accepit [subsiciuum]. subsiciuorum genera sunt duo; unum, quod in extremis assignatorum agrorum finibus centuria

1. ait barro *A*, om *E*. || ostibus *A*, om *E*. || et stupellanus *E*. ||
 2. limitum *E*. || 3. finitur minus *E*. || accipere *A*. || concepit his agris *E*. || 4. ius om *E*. || subseciuorum *G* semper. || 5. conf. *Agennius de controu. p. 168 A*. || 6. conf. *p. 167 A*. || 7. extremis *A*. || assignatur agrorum *A*, assignatorum *G*. || finium *G*.

G «bitrio terminos accepit. in his autem agris nullum ius subseciuorum interuenit.» recte ergo subseciuum interuenire **10** non potuit, quia mensura actus non est, de quo remanere aut subsecari aliquid potuisset.

«Subseciuum est quod a subsecante linea nomen accepit **G**21 «subseciuum. horum subseciuorum | duo sunt genera; unum, «quod in extremis assignatorum finium centuria expleri non **15** «potuit.» hoc inuenitur *L et LX contineri iugeribus, et quamuis exigua parte minore fuerit inuentum de modum centuriae, subseciuum dicitur. ita tamen si spatium maius fuerit, nomen centuriae non carebit. nam haec subseciua et concessa plerumque inueniuntur et reddita, aliqua assignata: nam et censum **20** quaedam pro suo modulo susceperunt. secundum illam uero maiorem assignationem subseciuum maius centum iugera dictum est, subseciuum minus *L iugera* nuncupatum. «in extremis «uero assignatorum finium» ut sit assignatum, aut quae sit extremitas, uideamus. extremitas finitima linea est, quae interuenit aut per iter publicum, quod transcendendi non potest secundum legem colonicam, quia omnis limes (limis *P*) itineri publico seruire debet; aut per limites siue terminos aliaque signa quibus territoria finiuntur; aut ubi insoluta loca remanserunt. haec autem sunt loca quae insoluta dicuntur, quae aut in **30** xuosis et sterelibus locis sunt aut in paludibus, ubi nulla potuit*

expleri non potuit (fig. 7). aliud genus subsiciuorum, quod *AG* in mediis adsignationibus et integris centuriis interuenit: quidquid enim inter IIII limites | minus | quam intra clu- *AG. G. 11. 1. 1. 1. 1.* sum est, si fuerit adsignatum, in hac remanet appella- tione, ideo quod is modus qui adsignationi superest, linea 5 cludatur et subsecetur (fig. 8). nam et reliquarum mensurarum actu quidquid inter normalem lineam et extremitatem interest subsicium appellamus. (fig. 9)

1. expl' *A.* | aliud *G.* | 2. assign. *G.* | 3. interclusum *G.* | 4. si om *AG.* | 5. ideoquae his *A.* | modis *G.* | assignationis *G.* | 7. actus *G.* | 8. subsicium *A.* | appellatur *G.*

exerceri cultura; quia dum non esset quod excoli potuisset, G nullis necesse fuit limitum regulis obligari. propterea et soluta 10 loca uocata sunt. «Aliud genus subseciuorum quod in mediis assignationibus et integris centuriis interuenit. quidquid enim inter quattuor limites minus quam intra clusum est, fuerit assignatum, in hac remanet appellatione.» bene igitur et recte subsicium uocari debet quidquid inter quat- 15 tuor limites fuerit assignatum minus quam intra eisdem potuit claudi limitibus, quia unus quisque limes (limis *P*) centuriae suae modum claudens adductus est. at ubi omnes IIII aequis mensuris centurias continentes uno in loco conueniunt (sicut in subsequenti libello nostro designauimus (*for-* 20 *tasse* designatum), quem | diazogramum nuncupauimus, poterit *G. 22* agnosci) et minus clausurunt agri spatium quam quod centuriae singulae, quibus seruitutem prestabant, poterant continere, subsicium iuste meruit appellari, «ideo quod is modus qui assignationi superest, linea cludatur et subsece- 25 tur. nam et reliquarum mensurarum actus quicquid inter normalem lineam et extremitatem (extremitate *P*) interest subsicium appellatur.» de hoc superius disputauimus. normalis linea mensuralis dicitur; extremitas uero, ubi, centuria ut expleretur, transiri (transire *GP*) non potuit. 30

AG Est et ager similis subsiciuorum conditioni extra clusus et non assignatus; qui si rei publicae populi Romani, aut ipsius coloniae cuius fine circum datur, siue peregrinae urbis, aut locis sacris aut religiosis aut quae ad populum Romanum pertinent, datus non est, iure subsiciuorum in eius qui assignare potuerit remanet potestate (fig. 10). | ager extra clusus est qui inter finitimam lineam et centurias interiacet; ideoque extra clusus, quia ultra limites finitima linea cludatur. (fig. 11)

1. Ager est similis *Boethius* p. 1539, et om *G*. || conditionis *Boethius*. || 2. r. p. *AG*. || populo romano *Boethius*, p. *A*. || 3. 4. siue ... quae] aut *Boethius*. || 4. urbi *G*. || aut quae] aequae *G*, aequae corr *A*, aequam pr *A*. || 5. pertinet *Boethius*, pertinentibus *G*. || iure subs. om *Boethius*. || 6. potestatem *G*. || 7. intra *AG* et *Boethius* p. 1538. || 8. ideo *Boethius*. || lusus qui intra limites *A*. || 9. finitimos (om linea) *Boethius*. || clauditur *G*, cluditur *Boethius*.

G «Est ager similis subseciuorum conditioni extra clusus et non assignatus; qui si r. p. populi Rom. aut ipsius coloniae cuius fine circum datur, siue peregrinae urbi, aut locis sacris et religiosis aequae ad populum Romanum pertinentibus, datus non est, iure subseciuorum in eius qui assignare potuerit remanet potestatem.» in ambiguo uidetur hic ager et uelud indefinite remansisse: si enim his omnibus supra dictis datus non est, utique in assignantis remanet potestate. hunc agrum Frontinus ita remansisse testatus est: *sed uideamus ne forte postea iussu principis alicui datus sit, qui terram metiri denuo praeceperit, sicut Caesaris Augusti temporibus factum est. nam alia subseciua Vespasianus uendidit, alia autem quae remanserunt Domitianus donauit atque concessit.* propterea hic ager succedentibus huc usque temporibus ita, hoc est in ambiguo, non potuit remanere. qui si remansit, in eius potestate profecto qui assignare potuerit, hoc est qui acceperit a principe assignandi licentiam (licentia *G*). nam agri mensor omnis doctus centurias delimitare potest ac suis redintegrare limitibus, assignare autem nullo modo potest, nisi sacra fuerit praeceptione firmatus.

..... AG
Materiae controuersiarum sunt duae, finis et locus. harum alterutra continetur quidquid ex agro disconuenit. sed quoniam in his quoque partibus singulae controuersiae diuersas habent condiciones, proprie sunt nominandae. ut potui ergo conpraehendere, genera sunt controuersiarum xv; de positione terminorum, de rigore, de fine, de loco, de modo, de proprietate, de possessione, de alluione, de iure territorii, de subsiciuis, | de locis publicis, de locis relictis et extra clusis, de locis sacris et religiosis, de aqua pluuiarum arcenda, de itineribus.

1. De controuersiiis *A et Boethius*, ITEM CONTROUERSIAE *G*. ||
2. Controuersiarum materiae *Boethius*. || 3. arum *A*. add conditio *G*. || alterutraque *Boethius*. || disconuenit *A et Boethius*, dehis inter uenit *G*. || 4. in om *Boethius*. || 5. diu. proprias habent *G*. || condicionis *A*. || propriae *AG*. || nominandae *A*, dominandae *G*. || 6. ut potui ego conpraeh. *Boethius ante* proprie. || 7. XIII *Boethius*, numero xv *G*. || 8. de domo proprietatis *Boethius*. propiactate *A*. || alluione *A*. || 9. subsicibus *A*, subsicciuis agris *Boethius*. || 10. ac relig. de aquae *Boethius*. || 11. pluuiarum *G et Boethius*. || accessu et de *Boethius*. || itineribus *A*.

EXPLICIT COMMENTVM DE AGRORVM QVALITATE.
 INCIP. DE CONTROVERSIIS.

G 13

Suscepimus quoque tractandos controuersiarum status cum diuino praesidio.

15

«Materiae, inquit, controuersiarum sunt duae, finis et «locus. harum condicio alterutra continetur. sed quoniam «singulae controuersiae diuersis condicionibus obligantur, pro- «prie (propriae *G*) nominandae sunt. genera autem contro- «uersiarum, ut ait Frontinus, sunt numero xv.» sed quia his 20 generibus species non dedit, et quia secundum regulam dialecticam neque genus sine specie neque sine genere species potest dici, omnino dixit inproprie: nos tamen suum illi idioma relinquentes ad intellegendas eas atque exponendas, sicut promisimus (promissimus *G*), transeamus.

25

AG De positione terminorum controuersia est inter duos pluresue uicinos; inter duos, an rigore sint ceterorum siue ratione; si inter plures, trifinium faciant an quadrifinium. **G** de horum ordinatione cum constitit | mensori, si secundum proximi temporis possessionem non conueniunt, di-

1. duas *A*. || 2. plures *A*, pluresque *Boethius*. || an in *G* et *Boethius*. || sit *AG* et *Boethius*. || ceterorum *AG*. || 3. rationes *A*, rationis *G* et *Boethius*, omnes omisso si. || faciat *AG*. facit aliquibus locis et quadrifinium secundum proximas possessiones dum hoc nesciunt non eis conuenit et diuersas controuersias ipsi possessores inter se faciunt alii de loco alii uero de fine lineae litigant *Boethius p.* 1538. || 4. de orum *A*. || opinione *AG*. || mensuris secundum *A*.

G «De positione (POSIONE *G*) terminorum controuersia est «inter duos pluresue uicinos; inter duos, an in rigore sit positus terminus ceterorum, siue rationis; inter plures, trifinium facit (faciat *P*?) an quadrifinium.» cum ergo possessor inuenerit terminum in possessione sua aliter formatum aut aliter positum quam ceteri qui in ea possessione sunt, aut inscriptum ut adsolet, agit de eo, in qua sit positus ratione, seu ipse trifinium faciat siue ab alio lineam procedentem excipiat: dumque uicinus possessor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter utrosque controuersia agitur. solent enim hae (haec *G*) controuersiae de conportionalibus nasci terminibus. nam si de eorum latere linea quasi (quasi *G*) ex artificis manu composita uideatur exire atque in unius termini angulum impingere qui in limite est positus, in istis, ut ait Frontinus, uelud instantium argumentorum oportunitas controuersialis aptatur. hoc enim plerumque potest in limitibus inueniri. nam si ueteranus, filiis suis unam possessionem diuidens in tres aut quattuor portiones, terminos uoluit interesse, potuit quiddam tale | contingere, ut ex multis quicumque respiceret angulum illius termini qui in maximo est limite constitutus. hos siquidem terminos, qui intra possessionum fines inueniuntur, cumportionales appellauit antiquitas. «Qui si secundum pristini temporis possessionem non conueniunt, diuersas attiguis possessoribus controuersias generabunt: sed alius forte de loco, alius de fine

uersas attiguis possessoribus faciunt controuersias, et ab *AG* integro alius forte de loco alius de fine litigat. (fig. 12)

De rigore controuersia est [finitimae condicionis,] quotiens inter duos pluresue terminos ordinatos siue quae alia signa secundum legem Mamiliam intra quinque pedes 5 agitur. (fig. 13)

1. attigues *A*. || sed *G*. || ad *A*. || 3. finitime condiciones *A*. ||
4. plursue *A*. || quae *G*, q-in *A*. || 5. mamilia *A*.

«litigat.» uidendum hoc diligentī cura: et circūiri agrum ante *G* omnia oportet, de quo intentio uertitur. et redintegrato suis fundo limitibus per maximorum limitum rationem, tum de conportionalium terminorum positione (positione *G*, positionem *P*), 10 quos uice tabellarum antiqui intercidendis porciunculis inter filios suos defsebant, integra ab artifice ratio proferatur.

De rigore atque de fine licet similem posuerit controuersiam, unamque eis condicionem esse firmauerit, tamen credo inter eas aliquid posse differri (differre *Turnebus*). rigor 15 enim naturalis est. qualiscumque enim rigor interuenit constituentibus limites, rarioribus locis terminos posuerunt. et seruari iubetur rigor, si inuentus fuerit de triginta pedum latitudine, ut ne ab utroque possessore tangatur: quod si plus de XXX pedibus patuerit, iam collis est. quod exigit ut superior 20 possessor in planum usque descendat et sibi defendat omnem deuexum locum. hoc enim lex propter malignitatem inferioris possessoris instituit, ne aut arando aut fodiendo superioris possessoris terras inuaderet. termini quoque quibusdam locis positi (positi *G*) sunt, ut ab uno ad unum dirigantur, per pe- 25 des a CCCXX et supra usque ad CCCCLXXX et infra hoc si licet. nam Tiburtini distant a se in pedibus a CCXL et supra usque ad DCLX et infra. quod si spissiores non sunt, riparum et rigorum cursus seruabant; harum tamen quae per multa milia pedum recturas separationes suae agrorum ab initio suo | usque *G* 25 ad occasum custodiunt. et ne eas ripas aut rigores sequendos obseruarent quae intra corpus agri nascuntur et in suo latere decidunt, lex limitum eas praedamnauit. ne id aliquando se-

467 G De fine similis est controuersia [nec dubium est
 quin supra de finis condicione dixerim]: nam et eadem
 lege continetur, et de quinque pedum agitur latitudine.
 sed de fine disconuenit per flexus quibus arcifinii agri
 5 continentur, ut per extrema arui, aut promuntoria, aut
 summa montium, aut fluminum cursus, aut locorum natu-
 ram quam supercilium appellant. (fig. 14)

1. diuium A. ¶ 2. et eodem A. ¶ 3. latitudinis A. ¶ 4. disconuenit]
 quidquid AG. potest etiam scribi quaeritur uel quaestio est. ¶ arcif-
 fines A. ¶ 5. continentur A. ¶ rui aut A, om G. ¶ conpromuntoria
 G. ¶ 6. naturalii A, natura G.

G quamini, quod maior potestas limitum rectorumue cursus non
 confirmat. sed si conuentionis causa ea partes inter se con-
 10 seruanda censuerunt, non rectorumue imputandum, sed concur-
 renti definitioni fides est adhibenda.

De fine enim lex Mamilia (MANILIA GP) quinque aut sex
 pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem uel
 iter ad culturas accedens (accedens P?) occupat uel circumactus
 15 aratri. quod usu capi non potest: iter enim non, qua ad cul-
 turas peruenitur, capitur usu (usus P), sed id quod in usu bi-
 ennio fuit. finis enim multis documentis seruabitur, terminibus,
 et arboribus notatis, et fossis, et uis, et riuis, et uepibus, et
 saepe normalibus, et ut comperi aliquibus locis inter arua mar-
 20 ginibus quibusdam tamquam puluinis, saepe etiam limitibus, item
 petris notatis. quae in finibus sunt, pro terminibus habebitis,
 si arboribus notatis fines obseruabuntur, uidendum quae partes
 arborum notatae sint. notae enim in propriis arboribus a fo-
 ras ponuntur, ut arbores liberas in parte a nota relinquat. si
 25 communes sunt arbores mediae notantur et ad utrumque per-
 tinent. nam si fossa erit finalis, uidendum utrum unius an
 utriusque sit partis, et si in extremo fine facta; itemque utrum
 publica an uicinalis. si iugis montium, quae ex eo nomine
 accipiuntur, quod continuatione ipsa iungantur. haec autem
 30 omnia genera finitionum putato in uno agro posse sine dubio
 repperiri.

De loco controuersia est quom quid excedit supra 46
scriptam latitudinem, cuius modus a petente non propo-
nitur. haec autem controuersia frequenter in arcifiniis
agris uariorum signorum demonstrationibus exercetur, ut
fossis, fluminibus, arboribus ante missis, aut culturae dis- 5
crimine. (fig. 15)

De modo controuersia est in agro adsignato. agitur 46

1. quom]quid AG. || excidit quidquid scr. A. || 2. modis G. || ad patentem
AG. || 3. arcifiniis A. || 4. exercitur A. || 5. cultura A. || 7. signato G.

De loco si agitur. quae res hanc habet questionem, ut G
nec ad formam nec ad ullum scripturae reuertatur exemplum,
nisi tantum hunc locum hinc dico esse, et alteri contrario sim
uel quaeret ex similitudine fere culturae comparationem accipit. 10
id est si silua, cuius sit aetatis par caesurae | et aetas arbo- G26
rum, ut solent relinqui quas ante missas uocant, et siluarum
quoque aetates an sint pares. si uineae, similes erunt in com-
paratione; an ordines aequidistantes, an pari constitutione, et
an simile genus uitium constabit. tamen rem magis esse iuris 15
quam nostri operis, quoniam fere usu capiuntur loca quae bi-
ennio possessa fuerint. respiciendum erit ne quem ammodum
solemus uidere quibusdam regionibus particulas quasdam in me-
diis aliorum agris, numquid simile huic interueniat. quod in
agro diuiso accidere (accidere G) non potest, quoniam conti- 20
nuae possessiones et assignantur et redduntur. et his forte in-
cidit ut tale quid committeretur, ut locus pro loco, ut continua
sit possessio. ita, ut dixi, in assignatis fieri non potest. so-
lent quidam complurium fundorum suorum domini duos aut
tres agros uni uelle contribuere, terminos qui finiebant singulos 25
agros relinquere preterea cui contributi sunt. uicini non con-
tenti suis finibus tollunt terminos quibus possessio eorum fini-
tur, et eos qui inter fundos unius domini sunt sibi defendunt,
ita et haec despicienda (despicienda P) erunt.

De modo quaestiones fere in agris diuisis et assignatis nas- 30
cuntur, item quaestoriis et uectigalibus subiectis, quoniam scilicet
in aere scripturae modus comprehensus est. quod semper.

AG enim de antiquorum nominum propria defensione; ut si
L. Titius dextra decimanum tertium, citra cardinem quar-
 tum, acceperit sortis suae partes tres, **Seius** quod huic
 similem quartam habeat in quacumque proxima centuria:
5 huic enim uniuersitati limes finem non facit, etiam si pub-
 lico itineri seruiat. nam et in ceteris agris de modo fit
 controuersia, quotiens promissioni modus non quadrat.
 (fig. 16)

1. propri *A.* || 2. l. c. titius *A.* || quartam *GP* et in *litura A.* ||
 3. acciperit *A.* || partes *III. A.* || **Seius**] siue *AG.* || 4. simile *G.* ||
 6. iteneris *A.* itinere *G.* || seruit *A.* || et *om G.* || 7. promissionis
G. repromissioni *A.*

G erit ad formam respiciendum. et hoc si duobus possessoribus
10 conueniat. alioquin ex modo illo qui aere scriptura contine-
 tur, forma liquebit, etiam si dominus aliquid uendidisset. nam-
 que hoc comperi in Samnio, ut agri quos diuus **Vespasianus**
 (uespasianus *G*) ueteranis assignauerat, eos ab ipsis quibus
 assignati erant iam aliter possideri. quidam enim emerunt ali-
15 qua loca, adieceruntque suis finibus et ipsud, uel uia finiente
 uel flumine uel alio quolibet genere: sed nec uendentes exceptis
GRA suis | aut euentes adicientesque ad acceptas suas certum mo-
 dum taxauerunt, sed ut quisque modus aliqua, ut dixi, aut uia
 aut flumine aut aliquo genere finiri potuit, ita uendiderunt
20 emeruntque. ergo ad aes commodi reuocari potest, si duobus,
 inter quos controuersia est, conuenerit. in eis autem qui uec-
 tugalibus subiecti sunt, proximus quisque possessionis suae iun-
 xit. nam soliti erant antiqui in conductiones et in emptiones
 modum comprehendere, atque ita cauere, **FVNDVM ILLVM, IV-**
25 **GERA TOT, IN SINGVLIS IVGERIBVS.** tantum itaque si in ea
 regione agitur ubi haec erit consuetudo, aut cautiones scilicet
 aut emptiones intuendae erunt. inter quos disputabitur acta
 utriusque mensura: si nihil ad cautionem conueniat, ne utrius
 possessio modum cautione comprehensum impleat, magna erit
30 rei confusio, quaerendumque tunc quomodo in uniuersa regione
 magis opinione quam mensura modum complecti soliti sint.

De proprietate controuersia est plerumque ut in Campania cultorum agrorum | siluae absunt in montibus ultra quartum aut quintum forte uicinum. propterea proprietas ad quos fundos pertinere debeat disputatur (fig.17). | est et pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in commune; propter quod ea conpascua multis locis in Italia communia appellantur, quibusdam prouinciis pro indiuiso.

3. propterea om A, quarum siluarum Agennius de controu. p.165 A, 6 B. || 3. 5. propriaetas A. || 4. aut alii de fundis adtendant Boethius p.1538. || 6 debeat disputatur perit ex A. discutiatur G: conf. Agennius de controu., ubi A 165 et B 6 habent uindicatur. || 6. cumpascua A. || 7. indiuisa AG. sic etiam G 28, item A 165 et B 6.

«De proprietate controuersia est plerumque ut in Campania cultorum agrorum siluae absunt in montibus ultra «quartum aut quintum forte uicinum.» nam ubi mons fuit proximus asper seu sterelis, super quo fundi constitui nequuerunt aut forte aquae inopia habitatio hominibus prorsus negata est, siluae tamen dum essent glandiferae, ne earum fructus perirent, diuiso monte particulatim datae sunt proprietates quaedam fundis in locis planis et uberibus constitutis, qui paruis funibus stringebantur. nam et in Suessano culti sunt, qui habent in monte Marico plagas siluarum determinatas, «quarum «proprietates ad quos fundos pertinere debeant, discutiatur.» nam et formae antiquae declarant ita esse. respiciendum erit et illud, sicut dixi superius, quem admodum solemus uidere quibusdam regionibus particulas in mediis aliorum agris. hoc argumentum prudentiae est quam professionis. uidendum | quoque quoniam «est et pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in commune; propter quod ea conpascua multis «locis communia appellantur, quibusdam prouinciis pro indiuisa.» haec fere pascua certis personis data sunt depascenda, sed in communi: quae multi per potentiam inuaserunt et colunt. de eorum proprietate ius ordinarium solet moueri, atque interuentu mensurarum demonstratur ut sit assignatus ager.

AG (fig. 18) nam et per hereditates aut emptiones eius generis controuersiae fiunt, de quibus iure ordinario litigatur.

De possessione controuersia est de qua ad interdictum [hoc est iure ordinario] litigatur.

5 De alluione fit controuersia fluminum infestatione.
(A) hinc fundi multas habent condiciones. (fig.)

1. sed auido modo quaerendum est prius origo causae. nam *Boethius*. ¶ et om *G et Boethius*. ¶ aut emtionem A, opinionis *Boethius*. ¶ huius *Boethius*. ¶ 2. de quibus *G, q. A*, quare *Boethius*. ¶ litigantur A. ¶ 3. possessione A. ¶ 4. add prius tamen in iudicio super possessione quaestio finiatur, et tunc agri mensor ad loca ire precipiatur, ut patefacta ueritate huius modi litigium terminetur. *Boethius. conf. p. 28 G*. ¶ 5. fl..... infestatione hae..... habet cond A: cetera usque ad finem pag. 69 perierunt. ¶ infestationem G.

G «Nam per emptiones uel hereditates huius generis controuersiae fiunt.» quaedam loca feruntur ad personas publicas attingere. nam personae publicae etiam coloniae appellantur.

10 quae habent assignata in alienis finibus quaedam loca, quae solemus praefecturas appellare. harum praefectarum proprietates manifeste ad colonos pertinent, non ad eos quorum finibus sunt diminuti. solent et priuilegia quaedam habere beneficia principum, quod longe et remotis (semotis P) locis saltos
15 quosdam redditus causa acciperunt. quae proprietates ad eos quibus data est indubitate pertinet. sunt et aliae proprietates quae municipiis a principibus sunt concessae.

«De possessione fit controuersia» quotiens de totius fundi statum «per interdictum, hoc est iure ordinario, litigatur.»

20 hoc non est disciplinae nostrae iudicium, sed apud praesidem prouintiae agitur, et ex lege restituitur possessio cui poterit adtineri. in his secundum locum habet disciplina nostra, sicut lex ait NISI DE POSSESSIONIS (possessionis G) STATVM QVESTIO FERBIT TERMINATA, NON LICET MENSORI PREIRE AD LOCA.

25 De alluione obseruatio est, si haec in occupatoriis agitur agris, quidquid uis aquae abstulerit, repetitionem nemo habet. quae res necessitatem ripae muniendae iniungit, ita tamen ut sine alterius damno quicquam fiat. si uero in diuicia et as-

De iure territorii controuersia est de his quae ad G ipsam urbem pertinent, siue quid intra pomerium eius urbis | erit quod a priuatis operibus optineri non oportet 70

1. est denique ad G. | 2. pertinens G. | quod G. | 3. priuatis A. | obt. G.

signata regione tractabitur, | nihil amittet possessor, quoniam G⁹⁰ formis per centurias certus cuique modus ascriptus est. circa 5 Padum autem cum ageretur, quod flumen torrens et aliquando tam uiolentum decurrit ut alueum mutet et multorum late agros trans ripa, ut ita dicam, transferat, saepe etiam insulas efficit, at (a'd G) Cassius Longinus, uir prudentissimus, iuris auctor, hoc statuit, ut quicquid aqua lambiendo abstulerit, id possessor 10 amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet; si uero maiore ui decurrens alueum mutasset, suum quisque modum agnosceret, quia non possessoris neglegentia sed tempestatis uiolentia abreptum apparet; si uero insulam fecisset, a cuius agro fecisset, id possideret; aut si ex communi, quisque 15 suum reciperet. scio enim quibusdam regionibus cum assignarentur agri, adscriptum aliquid (aliquo'd G) per centurias flumini. hoc autem prouidit auctor diuidendorum agrorum, ut quotiens tempestas fluuium concitasset, non per regionem excedens alueum uagaretur, sed sine iniuria cuiusquam deflueret. 20 hos tamen agros, id est, hunc omnem modum qui flumini adscriptus est, r. p. quibusdam uendidit. hae (Haec G, Haec P) questiones maxime in Gallia tota mouentur, quae multis contexta fluminibus inmodicas Alpium niues in mare transmittit et subitarum regelationum repentinas inundationes patitur. ali- 25 quibus locis impetrauerunt possessores a presidae prouintiae ut aliquam latitudinem flumini daret. nam et in Italia Pisaurum flumini latitudo est assignata eatenus quo usque alluebat.

«De iure territorii controuersia est,» cum quidam priuatorum aut «pomerium eius urbis» priuatis operibus inue- 30 recunde uult peruadere aut arare (fortasse aut aliquem) de locis publicis, hoc est «ad ipsam urbem pertinentibus», quidam priuatorum usurpare temptauerit. pomerium autem ur-

AG tebit. eum dico locum quem nec ordo nullo iure a populo poterit amouere. habet autem condiciones duas, unam urbani soli, alteram agrestis; agrestis, quod in tutelam rei fuerit adsignatum urbanae; urbani, quod operibus publicis datum fuerit aut destinatum. huius soli ius quamuis habita oratione diuus Augustus de statu municipiorum tractauerit, in proximas urbes peruenire dicitur, quoniam ex uoluntate conditoris maxima pars finium coloniae est adtributa, aliqua portione moenium extremae particae adsignatione inclusa; sicut in Piceno fertur Interamnatium Praetutianorum quandam oppidi partem Asculano-

1. nollo *A.* || 2. poterit *A.* || 3. agrestis *semel AG. correxit Turnebus.* || tutela *G.* || 4. fuerat *G.* || urbanae *G.* || urbani *A.* || 5. fuerat *G.* || 6. ratione *AG. correxit Goesius.* || diui *aa gg A.* || 8. quoniam *Rudorffius,* quarum *AG.* || uoluntate *A.* || 9. adtributa *A.* || portio *AG: corr Rudorffius.* || extrima *A.* || 10. absignationis *G.* || inter montium *AG. correxit Goesius praecunte Cluuerio in Italia antiqua p. 746.* || 11. praecutianorum *G,* praecuttianorum *A.* || quandam *A.* || ascalunorum *A.*

G³⁰ bis est quod ante muros spacium (spatium *P*) | sub certa mensura demensum (demissum *G,* dimissum *P?*) est. sed et aliquibus urbibus et intra muros simili modo est statutum propter custodiam fundamentorum. «quod a priuatis operibus optineri non oportebit. hic locus est qui a publico nullo iure poterit amoueri. habet autem condiciones duas, unam urbani soli, alteram agrestis; urbani soli, quod in tutela rei urbanae assignatum est; agrestis, quod publicis operibus datum est aut destinitatem (destinatum *P?*).» in tutela rei urbanae assignatae sunt siluae, de quibus ligna in reparatione publicorum moenium traherentur. hoc genus agri tutelatum dicitur. nam aliquarum urbium «maxima pars finium coloniae est adtributa». coloniae sunt quae ex eo nomine accipiuntur, quod Romani in eisdem ciuitatibus colones (colonos *P?*) miserunt. illarum ergo urbium maxima finium pars data est coloniis, quae in remotiora loca et longe a mari positae uidebantur, ut numerus ciuium, quem multiplicare diuus Augustus

rum sine circum dari. [quod si ad haec reuertamur,] hoc *AG* conciliabulum fuisse fertur et postea in municipii ius relatum. nam [non] omnia antiqua municipia habent suum privilegium. quidquid enim ad coloniae municipiuae | pri- *G14* uilegium pertinet, territorii iuris appellant. [sed si ratio- (*A*)

1. finem *A*. § 1-5. quod si ... priuile]d haec reuertamur hoc conciliar et postea in muni..... antiqua mu.....
.....m quoddāli *A*.

conabatur, haberet spacia in quae subsistere potuisset. «nam et G
«in Piceno fertur inter montium Praecucianorum quandam
«partem oppidi Asculanorum sine circum dari. sed hoc con-
«ciliabulum fuisse et postea fertur in municipii ius relatum.
«nam omnia antiqua municipia habent suum privilegium;» ut 10
Tudertini, qui apud principes egerunt ut Fanestres (fanes tres
G) incolae, si essent alienigenae, qui intra territorium incole-
rent, honoribus fungi in colonia non deberent. sed Fanestres
(fanes tres G) hoc postea impetrauerunt, ut eis liceret (addit
et P) fungi honoribus territorii. aequae iuris controuersia agi- 15
tatur, quotiens propter exigenda tributa de possessione litiga-
tur; cum dicat una pars in sui eam sine territorii constituta,
et altera e contrario similiter quaeret. haec autem controuer-
sia territorialibus est finienda terminibus. nam inuenimus saepe
in publicis instrumentis | significanter inscripta territoria ita ut G31
EX COLLEGIO QVI APPELLATVR ILLE, AD FLVMEN ILLVD,
ET SVPER FLVMEN ILLVD AD RIVVM ILLVM aut VIAM IL-
LAM, ET PER VIAM ILLAM AD INFIMA MONTIS ILLIVS, QVI
LOCVS APPELLATVR ILLE, ET INDE PER IVGVM MONTIS IL-
LIVS IN SVMMO, ET PER SVMMVM MONTIS PER DIVERGIA 25
AQVAE AD LOCVM QVI APPELLATVR ILLE, ET INDE DEOR-
SVM VERSVS AD LOCVM ILLVM, ET INDE AD COMPITVM IL-
LIVS, ET INDE PER MONVMENTVM ILLIVS AD locum unde
primum coepit scriptura esse. saepe enim quorundam aut
monumenta aut fossae aut quorundam sacellorum aut fontium, 30
unde riuus fluminaque incipiunt, obseruantur fines territoriorum.

G nem appellationis huius tractemus, territorium est quidquid hostis terrendi causa constitutum est.]

A71 E13 De subsiciuis controuersia est quotiens aliqua pars centuriae siue tota non est adsignata et possidetur. [aut quidquid
5 de extremitate perticae possessor proximus aliusue detinebit, ad subsiciuorum controuersiam | pertinebit.] (fig. 19)

De locis publicis siue populi Romani siue coloniarum municipiorumue controuersia est quotiens ea loca quae neque adsignata neque uendita fuerint umquam, ali
10 quis possederit; ut alueum fluminis ueterem populi Romani, quem uis aquae interposita insula elisa proximi

3. subsicibus *A.* || 4. siue *om E.* || 8. loca *E.* *om AG.* || 9. que *A.* || uendit, *omisso* fuerint, *E.* || umquam] quam *A.* aquas *E.* quae *G.* || 10. possiderit *G.* possidebit *E.* || ueterē in *A.* uetero *G.* || 11. quem uis *E.* quam uim *A.* quamuis *G.* || aq. *A.* aqua *G.* || interiecta *E.* || insula et diuisi *AEG.*

G «Si autem rationem appellationis huius tractemus, territorium «est quidquid hostis terrendi causa constitutum est.»

De iure subseciuorum subinde questiones mouentur. sub-
15 *seciua autem ea dicuntur quae assignari non potuerunt. id est, cum sit ager centuriatus in loca culta quae in centurias erant, cum centuria expleri non potuit, subseciuum appellant (appellauit GP). haec aliquando auctor diuisionis aut sibi reseruauit, aut aliquibus concessit aut r. p. aut priuatis personis;*
20 *quae subciua quidam uendiderunt, quidam uectigalibus certo tempore locant. inspectis ergo perscrutatisque omnibus conditionibus inueniri poterit quid sequi debeamus. nam Domitianus per totam Italiam subseciua possidentibus donauit, edictoque hoc uniuersis notum fecit. leges itaque semper curiose (curiosae P)*
25 *legendae interpretandaeque (interpretandaeque P) erunt.*

«De locis publicis siue populi Romani siue coloniarum «municipiorumue controuersia est, quotiens ea loca quae ne-
 «que assignata neque uendita fuerint,» «ab aliis obtinebun-
 «tur (obte'nebuntur *G.*), ut subseciua concessa.» multis enim
G33 locis comperimus loca publica repperiri, «ut ex proximo in

possessoris finibus reliquerit; aut silvas quas ad populum *AEG* Romanum multis locis pertinere ex veteribus instrumentis cognoscimus, ut ex proximo in Sabinis in monte Mutela (fig. 20). | nam et coloniarum aut municipiorum similis est *A^{rs}* condicio, quotiens loca quae rei publicae data adsignata 5 fuerint ab aliis obtinebuntur, ut subsiciua concessa. (fig. 21)

De locis relictis et extra clusis controuersia est in agris adsignatis. relictas autem loca sunt quae siue loco-

1. possessores *AG*. || reliquit *A*, reliquerint *G*. || ut *E*. || silvae *AG*. || aequas *E*. || ad prim *A*. || 3. montem *E*. || mutila *A*, utelli *E*. || *A*. et mun. *E*. || 5. quo *A*. || assignata quo *E*. || 6. fuerant *G*. || obtinebuntur *G*. || et *A*. || 8. quo *A*.

«Sabinis in monte Mutela», qui nunc a priuatis operibus *G* obtinetur. nam et regione *Neatina* itidem sunt loca p. R. 10 (PR P, RP G). loca autem quae sint publica uideamus. sunt siluae de quibus lignorum copia in lauacra publica ministranda caeduntur. sunt et loca publica quae in pascuis sunt relictas quibuscumque ad urbem uenientibus peregrinis. sunt in sub-urbanis loca publica inopum destinata funeribus, quae loca culinas appellant: sunt et loca noxiorum poenis destinata. ex 15 his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reuerentia solent priuati aliquid usurpare atque hortis suis applicare. sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, et postea sunt in municipii ius relata. sunt et alia loca publica 20 quae praefecturae appellantur. nam et pomeria urbium, de quibus iam superius suo loco disputauimus, publica loca esse noscuntur. multis modis loca publica dici possunt, sed dum diuersis condicionibus constringuntur, non possunt nisi sua suis locis incedere. nam et ubi uis aquae aluei Tiberis populi Ro- 25 mani tantum modo insulam fecit, locus est publicus. siluae etiam sunt iuxta hoc alueo suis circum datae terminibus, quae casalia non utuntur.

«De locis relictis et extra clusis controuersia est in agris assignatis. relictas autem ea loca sunt quae siue ini- 30 quitate locorum assignari nequuerunt, siue ex uoluntate

AEG rum iniquitate siue arbitrio conditoris [relicta] limites non acceperunt. haec sunt iuris subsiciuorum (fig. 22). extra clusa loca sunt aequae iuris subsiciuorum, quae ultra limites et intra finitimam lineam erint. finitima autem linea aut 5 mensuralis est aut aliqua obseruatione aut terminorum ordine seruatur. multis enim locis assignationi agrorum inmanitas superfuit, sicut in Lusitania finibus Augustino-
(A) rum.

G.16 De locis sacris et religiosis | controuersiae plurimae
10 nascuntur, quae iure ordinario finiuntur, nisi si de loco-

1. iniquitates *G.* || siue in arbitrium *A.* || relicta *A.* || 2. acceperunt *A.* || 3. aequae *G.*, quae *E.* || q. *A.* || 4. intra *Goesius*: ultra *AG*, om *E.* || finitima *E.* || erunt *EG.* || finitimam *A.* || aut om *E* et *Boethius* p.7r. || 5. aut aliquo terminorum *E* et omissio ordine *Boethius*. || 6. assignationes *E.* || 7. et inmanitas *E.*, immunitas *G.* || superfuit post augustinorum *E.* || sicut *EG.*, et *A.* || lussitania *A.*, lusitaniae *E.* || 10. nascuntur quae om *G.* || iurae *G.* || nisi om *E.*

G «conditoris», hoc est mensoris, «relicta limites minime acceperunt.» dicuntur et ea relicta loca quae uis aquae obtinuit. haec loca et insoluta uocantur et «iuris subsiciuorum esse» noscuntur. «Extra clusa loca sunt aequae iuris subsiciuorum, quae ultra limites et ultra finitima | linea erunt. finitima autem linea aut mensuralis est, aut aliqua obseruatione aut terminorum ordine seruatur.» ergo
G.33 *fines coloniae inclusi sunt montibus. propterea haec loca, quod assignata non sint, relicta appellantur; et extra clusa, quod*
20 *extra limitum ordinationes sint et tamen sine cludantur. haec plerumque proximi possessores inuadunt et oportunitate loci irritati agrum obtinent. cum his controuersiae a rebus publicis solent moueri.*

«De locis sacris et religiosis controuersiae plurimae iure
25 «ordinario finiuntur.» si enim loca sacra aedificabantur, quam maximae apud antiquos in confinio constituebantur, ubi trium uel quattuor possessionum terminatio conueniret. et unus quis possessor donabat certum modum sacro illi ex agro suo, et

rum eorum modo agitur; ut lucorum publicorum in mon- *EG*
tibus aut aedium, quibus secundum instrumentum fines
restituuntur; similiter locorum religiosorum, quibus se- *E*¹⁶
cundum cautiones modus est restituendus. habent enim *E*^{(15) 21}
et Moesilea iuris sui hortorum modos circum iacentes aut 5
prescriptum agri finem.

De aquae pluviae transitu controversia est, in qua si
collectus pluviialis aquae transversum secans finem in al-

1. eorum *om E*. || lucorum *Goesius*: locorum *EG*. || 2. finis consti-
tuendus est *E*. || 4. cautionis *E*. || habeat *E*, habeant *G*. || 5. misolea
E. || sui *om E*. || modum *E*. || 6. rescripta *E*. || 7. TRANSITUM *G*,
ductu *E*. || 8. contumelia pluviialis quae *E*. || in *om G*.

quantum donasset scripto faciebat, ut per diem sollemnitatis *G*
eorum priuatorum agri nullam molestiam inculcantis populi sus- 10
tinerent. sed et siquid spatiosius caedebatur, sacerdotibus tem-
pli illius proficiebat. in Italia autem multi crescente religione
sacratissima Christiana lucos profanos siue templorum loca oc-
cupauerunt et serunt. sed hoc ideo existimavi dicendum, ut
magisterium suum si uult mentor ostendere, modum conces- 15
sum fano illi demonstret. «Locorum autem religiosorum si-
«milis est condicio. et his namque secundum cautionem mo-
«dus» restituebatur antiquitus. nam sanctum est plerumque
ut incorruptum, et a sanciendo sanctum dicitur; religiosum
a religando (relegando *GP*) mentes, ne male agant homines. 20
sacrum autem proprie (propriae *G*) dei est, religiosum
enim (*sic GP*. hominum *Goesius* edidit). uel a relinquendo.
profanum autem | quod dum sanctum fuisset, postea in usu *G*³⁴
hominum factum, hoc est extra fano, extra sanctuario, profa-
num dictum est. «Moesilea uero habent iuris sui hortorum 25
«modum circum iacentem uel prescriptum agri finem.» nam
lucos frequenter in trifinia et quadrifinia inuenimus, sicut in
suburbanis et circa publica itinera constitutum esse perspicimus.

«De aqua pluvia et transitu controversia est, in qua si
«collectus pluviialis quae transversum secans finem alterius 30
«fundi influit.» si aqua ex pluvia collecta riuum fecerit per

EG terius fundum influit, et disconuenit, ad ius ordinarium pertinebit: quod si per ordinationem finis ipsius agitur, exigit mensuris interuentum, et controuersia tollitur.

De itineribus controuersia est quae in arcifiniis agris
 5 iure ordinario finitur, in assignatis mensurarum ratione. omnes enim limites secundum legem colonicam itineri publico seruire debent: sed multi exigente ratione per cliuia et confragosa loca eunt, qua iter fieri non potest, et sunt in usu aliquorum: eorum locorum qui proximus possessor
 73 est, cuius forte | silua limitem detinet, transitum inuerecunde denegat, cum itineri limitem aut locum limitis debeat. (fig. 23)

1. fundum *E*, flumen *G*. || 3. et controuersia tollitur *om G*. || 4. arcifineis *E*. || 5. finiuntur iure ordinario *E*. || rationem *E*. || 7. exigenti *G*, exigent *E*. || rationem *E*. || diuia *G*, denia *E*. || 8. loca *om G*. || 9. aliquorum] agrorum *G* et ante usu *E*. || ubi *EG*. || 10. est *om E*. || 11. iteneri *A*. || limis *E*. || locum limetis (limiti *G*) *AG*, limis loco *E*. || debeat *E*.

G longinquitatem temporum, et ut solet uideri, ripam ex utraque parte mediam secans erexerit, et hoc intra fines alterius; dum
 15 que riuus ille limite includitur, possessor uicini agri calumniose sibi uelit fines ad riuum usque defendere, non mediocris exinde controuersiae genus exoritur. sed hoc mensuris est peritia finiendum.

«De itineribus controuersia est, quae in arcifiniis agris
 20 «iure ordinario finitur, in assignatis mensurarum ratione. sed «multi limites exigente ratione per diuia et confragosa loca «eunt, qua iter fieri non potest, et sunt in usu agrorum in «eis locis ubi proximus possessor est, cuius forte silua limitem detinet, et transitum inuerecunde denegat, cum itineri
 25 «limitem aut locum limiti debeat.» nam plerumque uia, dum cum limite currit, etiam si uicinalis est aut lignaria aut priuata, finem prestat. regammante uero uia uel limite, dum a se utriusque discesserint, desit uia finem prestare, erit controuersia: sed inspectio artificum eam finiet.

| Est et controuersiae genus quod ad solum non *AE*³¹ *G* pertinet, de arborum fructibus. earum quae in fine sunt | siue intra, nec ullam ad radicem habent controuersiam, (*E*³¹)

2. earum om *E p.*21. || finem *E p.*31. || 3. infra *E.* || nec ullam *A.*

Satis, ut puto, dilucide genera (deluci degenera G, sed pri- G
ma manu correctum) controuersiarum uel primum agri qua- 5
litate exposui. nam et simplicius enarrare condiciones earum
existimaui, quo facilius ad intellectum peruenirent. nunc quem
ammodum singula pertractari debeant persequendum est, uel
quod sint status earum, id est iniectiuus expositiuus subiectiu-
uus reciperatiuus assumptiuus initialis materialis effectiuus. 10
sunt enim VIII. ex his omne genus controuersiarum exoritur.
iniectiuus ergo status est generalis: nam siue de possessione siue
de fine controuersia nascatur, per hoc repetitio iusta iniustaque
inicitur. expositiuus est status controuersiae, quotiens finitimo-
rum argumentorum caret demonstrationem, et partium magis 15
exiget narrationem, per quam exponendum sit quo sint genere
terminandae, aut persuadendum iudici etiam si loci natura finiti-
uam exhibeat similitudinem. subiectiuus status est controuers-
siae, cum relinquitur status generalis et alio quolibet statu con-
trouersia defenditur. reciperatiuus est status, quotiens non a 20
trifinia aut quadrifinia sed ex quolibet alio finis loco incipien-
tis termini rectoram dirigit, et per incessum definitionis loca
quaedam alteri fundo acquirit aut solum auferet et eius loco
redditur. assumptiuus primae controuersiae status est, qui est
de positione (positione G) terminorum, in rigorem aut in finem 25
transcendit. initialis controuersiae status de rigore pertinens
ad materiam transcendit in controuersiam quae est loco tertio
de fine, status materialis non condicionem mutat neque materia
efficit. materialis status est ex quo omnes controuersiae | in- G³⁶
cipiunt, de loco dum taxat: nam transcendentiam non habet 30
de hoc effectiuus, sed dum consummatus fuerit nascitur. nam
effectiuus est cum de loco litigatur et idoneas partes ad litigium
aduocationes instituunt.

Respicio etenim quantum sit quod mensoris prouidentiae
iniungatur; sed nec minus aduocatis. quorum ars licet diuersa 35

AE et *G* quotiens inclinatae in alterutram partem fructum | iactauerunt, inter adfines mouent disputationem. (fig. 24)

EX LIBRO FRONTINI SECVNDO.

.....
 5 Sunt et aliae limitum condiciones, quae ad solum non pertinent[, hoc est ad artem nostram]. solum autem quodcumque coloniae est adsignatum, id uniuersum pertica appellatur: quidquid huic uniuersitati adplicitum est ex alterius ciuitatis fine, | [siue solidum siue cultellatum | fuerit,] praefectura appellatur. (fig. 25)

Cultellandi ratio quae sit, saepe quaeritur, cum per-

1. inclinata *E*. | alter utrum *G*, alterius *E*. | partem om *EG*. | 2. adfines *EG*. | molient *P* et *pr G*, mollien *A*, molientur *E*. | 3. haec ex *G* p. 213 huc reuocauit. | 5. conditione *E*. | quae *A*. | 7. coloniae *A*. | id *G*, in *AE*. | perticam *E*. | 8. appl. *EG*. | 9. finem *E*. | tutelatum *G*, titulatum *E*, utilatum *A*. | 11. q. sit saepae q. ritur *A*. | cum *Goesius*: curae *A*, cuius *G*, cur ea quae *E*. | praemens *A*, praemensi *G*, praemensum *E*.

G sit, prudentiam tamen et simplicitatem eandem habere debent et qui iudicaturi sunt et qui aduocationes sunt prestaturi. in iudicando autem mensor bonus uir et iustus agere debet, nulla
 15 ambitione aut sordibus moueri, seruare opinionem et arte et moribus. omnis illi artificii ueritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus quae falsae pro ueris subiciuntur. quidam enim per imperitiam, quidam per imprudentiam peccant. totum autem hoc iudicandi officium hominem bonum iustum sobrium
 20 castum modestum et artificem egregium exigit. hoc autem possessores aequo animo ferre non possunt: nam cum his ueritas exposita fuerit, aduersus sinceritatem artis facere cogunt. multa sunt enim in professione quae generaliter pro ueris offerantur, multa quae specialiter, quaedam quae argumentaliter.
 25 quaedam coniecturaliter etiam mentiri artifices coguntur.

G 36., 48

LIBER DIAZOGRAFVS.

(Figg.)

penso soli spatium consummamus, ut illam cliuorum in- *AEG*
 aequalitatem planam esse cogamus, dum mensurae lateri-
 bus inseruimus (fig. 26). [cultellamus ergo agrum emi-
 nentiolem, et ad planitiam redigimus inaequalitatem.] hanc
 nobis ipsa seminum natura monstrauit: omnis enim illa 5
 soli inaequalitas quare colligi poterit, nisi quod e terra
 quidquid nascitur in aëre rectum existit, et illam terrae
 obliquitatem crescendo adterit, nec maiorem | numerum *E*⁽²²⁾ 16
 occupat quam si ex plano nascatur? | quod si monti or- (*AG*)
 dinata semina nascerentur omnia, secundum loci naturam 10
 metiremur: cum mons totidem arborum ordines capiat
 quot pars eius in campo, lineis recte cultellabitur.

Limitum prima origo, sicut Varro descripsit, a dis-
 ciplina Etrusca; quod aruspices orbem | terrarum in duas *E* 17
 partes diuiserunt, dextram appellauerunt quae septentrioni 15
 subiaceret, sinistram quae ad meridianum terrae esset, ab
 oriente ad occasum, quod eo sol et luna spectaret, sicut

1. solis *E*. || consumamus *P*, consummamus *A*. || et *G*. || 2. plenam
E. || cogimus *G*. || dum ... inseruimus *om E*. || 3. inseruimus *A*. ||
 Cultellamur *E*. || autem *Boethius* 23 b. || 4. et *om A*. || adplanitiam
E, a planitie *Boethius*. || recidimus *Boethius*. || aequalitatem *AEG*
 et *Boethius*. || haec *E* et *Boethius*. || 5. nobis ratione ipsa *G*. ||
 ipsa planities ab una parte seminus *Boethius*. || monstrabit *A*. ||
 6. quare]re *A*, *om EG*. || collegi non poterit *E*. || de terra *EG*. ||
 7. extistit *A*, exit *EG*. || 8. adteret *AG*, atterit *E*. || numerum *AE*,
 spatium *G*. || 9. si *G*, si si *A*, nisi *E*. || ordinato *E*. || 10. nascantur
E. || 11. mererentur cum non idem hoc est totidem *E*. || 12. quod
 pares *E*. || in planitia uero limites recte cultellauimus *Boethius* p.
 1538, sed recte eum cultellauimus *Boethius* 23 b. || limites *E*. || 13.
 ad disciplinam rusticam *E*. || 15. quae *om E*. || septentrionis subiare
E. || 16. sinistram ... 17. ad] sinistramque a meridiano terrae esse
 orientem et *Scruerius ex codice interpolato S: eadem ex E re-*
cisa sunt, sed angustia spatii docet orientem defuisse, quod ne
Hyginus quidem agnoscit de limit. consi. p. 209 B. || expectari
 et sicut *E*.

E quidam architecti delubra in occidentem recte spectare scripserunt. aruspices altera linea ad septentrionem a meridiano diuiserunt terram, et a media ultra antica, citra postica nominauerunt.

5 Ab hoc fundamento maiores nostri in agrorum mensura uidentur constituisse rationem. primo duo limites duxerunt; unum ab oriente in occasum, quem uocauerunt decimanum; alterum a meridiano ad septentrionem, quem
 A76 uocauerunt cardinem. decimanus autem | diuidebat agrum
 10 dextra et sinistra, cardo citra et ultra.

Quare decumanus a decem potius quam a duobus, cum omnis ager eo fine in duas diuidatur partes? ut duopondium et duouiginti quod dicebant antiqui, nunc dicitur dipondium et uiginti, sic etiam duodecimanus decumanus est factus (fig. 27). kardo nominatur quod directus ad kardinem caeli est: nam sine dubio caelum uertitur in septentrionali orbe.

1. quidam garriunt architecti delubra *S*, recisa ex *E*. siquid addendum est, ex Hygino p. 215 *B* potius adsumam antiqui. || occidentale *E*. || expectare *E*. || 2. aruspices altera *S*, recisa ex *E*. || lineam a septentrione a meridianum *E*. || 3. uiserunt terram et a meridia *S*, recisa ex *E*. || no ultra *E*. a media (non a meridiano) ultra Hyginus de limit. constit. p. 209 *B*. || 5. fundamenta *E*. || mensura uidentur constituis *S*, recisa ex *E*. || 7. um ab oriente in *S*, recisa ex *E*. || 8. meridiano ad septentrio *S*, recisa ex *E*. || ne *E*. || 9. diuidit agrum dextra et sinistra *S*, recisa ex *E*. || 10. dextram et sinestram *A*. || 11. decimanus, ut solet, *E*. || ius quam a duobus uocatur cum omnis ager *S*, recisa ex *E*. || 12. diuiditur *E*. || ut *E*, et *A*. || 13. ndium et proxima usque ad cimanus est factus (15) recisa ex *E*, qui uidetur omisisse et duouiginti ... dipondium. || quid *A*. || 14. duopondium et .xx. *A*, dupondium et deuiginti *S*. || et in *A*, et *S*. || 15. factus] add Sicut dipondium et ^{xx} quod dicebant antiqui duouiginti nuno dicimus uiginti similiter duodecimanus decimanus e^{xx} factus *A*. || minatur quod directim a cardine cae *S*, recisa ex *E*. || 16. a kardinem *A*. || sine dubium *A*. || uertetur *A*. || titur in septentrionali orbe postea *S*, recisa ex *E*. || 17. urbe *A*.

Postea hoc ignorantes non nulli aliud secuti; ut qui- *AE*
dam agri magnitudinem, qui qua longior erat, fecerunt
decumanum. et quidam ortum spectant, sed ita aduersi
sunt ut sint contra sanam rationem; ut in agro Campano
qui est circa Capuam, ubi est kardo in orientem et de- 5
cimanus in meridianum. (fig. 28)

Ab his duobus omnes agri partes nominantur. reli- *A76*
qui limites fiebant angustiores et inter se distabant paribus
interuallis. qui spectabant in orientem, dicebant prorsos:
qui dirigebant in meridianum, dicebant transuersos. haec 10
uocabula in lege quae est in agro Vritano in Gallia, item
in quibusdam locis adhuc permanere dicuntur (fig. 29).
limites autem appellati transuersi sunt a limo[. id est] an-
tiquo uerbo [transuersi]; a quo dicunt poetae | limos ocu- *E(17)22*
los, item limum cinctum quod purpuram transuersam ha- 15
beat, item limina hostiortum. alii et prorsos et transuer-
sos dicunt limites a liminibus, quod per eos in agro intro
et foras eatur. hi ab incolis uariis ac dissimilibus uoca-

1. ignorantes maiores nostri non *E*. || Ili ita secuti sunt ut quidam
agri mag *S*, *recisa ex E*. || sicuti *A*. || 2. qui qua *A*, quia *E*. || 3. et
quidam *etc.*] itaque non ortum expectant sed ita *A*, itaque nostram
quidem plagam spectant sed ita *S*, *recisa ex E*. || 4. contra septen-
trionem *AE*, sed nem ... est cir *recisa sunt ex E*. || 5. oriente *AS*,
orien *proximis recisis E*. || 6. meridiāno *S*, no *E*. || 7. tes nominan-
tur reliqui limites *recisa ex E*. || 8. fiebant *om A*. || istabant pari-
bus interuallis *recisa ex E*. || partibus *A*. || 9. expectabant in oriente
E. || decebant *A*. || prorsus *AE*. || 10. qui dicebant (dirigebantur *S*)
in meridianum *AS*, *recisa ex E*. || dicebant et *AE*. || transuersus
E. || haec *E*, o *A*. || 11. in les^o queq. est in agro vritano *A*. || in gal-
liis et in quibusdam locis ad *S*, *recisa ex E*. || 13. transuersos (sunt
transuersi *S*) a limo id est antiquo *AS*, *recisa ex E*. || 14. uerbo
transgressa a quo dicunt *A*, uerbo quod dicunt *E*. *conf. Hyginus de*
limit. const. p. 211 B. || patae *A*. || limes *A*, limis *E*. || oculis *E*. ||
15. cunctum quod purpura transuersum *E*. || 16. item *Hyginus de*
limit. const. p. 211 B: ut *AE*. || prorsus *AE*. || transuersus *E*. ||
17. limitatibus *A*, limitibus *E*. || intro *om E*. || 18. inculis *A*.

AE bulis a caeli regione aut a loci natura sunt cognominati in alio loco; sicut in Vmbria circa Fanum Fortune qui ad mare spectant maritimos appellant, alibi qui ad montem montanos. (fig. 30)

*A*⁷⁷ Primum agri modum fecerunt quattuor linitibus clausum

plerumque centenum pedum in utraque parte (quod Greci plethron appellant, Osci et Vmbri uorsum), nostri centenum et uicenum in utraque parte, cuius ex IIII unum latus, sicut diei XII horas, XII menses anni, XII decempedas esse uoluerunt. ex actibus conicio acnuam primum *E*²³ appellatum, dictum fundum (fig. 31). hi duo fundi iuncti iugerum definiunt. deinde haec duo iugera iuncta in unum quadratum agrum efficiunt, quod sint in omnes partes actus bini, in hunc modum. (fig. 32) quidam primum appellatum dicunt sortem, et centies ductum centuriam. sunt qui centuriam maiorem modum appellant, ut Cremona denum et ducenum; | sunt qui minore, ut in Italia triumuiralem iugerum quinquagenum. nam et omnes in subsiciuis extremae centuriae, que non sunt quadratae, in eadem permanent appellatione.

1. aut loci *E*. || cognita et nominata *E*. || 2. sicut in tuscia et umbria *E*. || quia mare expectant *E*. || 3. alii quia (*omisso* ad) *E*. || monte *AE*. || 7. figuram similem *AE* loco *diagrammatis*. || 8. centum *AE*. || in utraque parte *om E*. || 9. plectron *E*. || tusci *E*. || umbri^{loc} sum nostri centes^{loc} et uicenos *A*. uicenos et centenos *E*. || 11. XII menses ... uoluerunt *om E*. mensis *A*. || 12. exactum *E*. || coniciam locorum *A*, coniciam locum *E*. || 13. appellatum *om E*. || 14. Si *E*. || definiunt *E*. || haec *A*, hi *E*. || duo *om A*. || 16. partes *om E*. || 17. primum *om E*. || centus *E*. || 18. d. centuria *A*, d. centurias *E*. || 19. cremonam *E*. || decem *AE*. || ducentam *A*, ducenta *E*. || minore *A*. || 20. ut *om E*. || triumuirale *A*, triumuirales *E*. || quinquagenum *A*. || 22. appellationem *A*.

Optima ergo ac rationalis agrorum constitutio est cuius *AE* decimani ab oriente in occidentem diriguntur, kardines a meridiano in septentrionem.

Multi mobilem solis ortum et occasum secuti uariarunt hanc rationem. sic utique effectum est ut decimani 5 spectarent ex qua parte sol eo tempore quo mensura acta est oriebatur. et multi, ne proximae coloniae limitibus ordinatos limites mitterent, exacta conuersione discreuerunt. et sic per totum orbem terrarum est una queque limitum constitutio ubi proxima (fig. 33) 10

Pincipium artis mensoriae in agendi positum est | ex- 179
perimento. exprimi enim locorum aut modi ueritas sine rationabilibus lineis non potest, quoniam omnium agrorum extremitas flexuosa et inaequali cluditur finitione, quae 15 propter angulorum dissimilium multitudinem numeris suis manentibus et cohiberi potest et extendi: nam sola mobile habent spatium et incertam iugerum enuntiationem. sed ut omnibus extremitatibus species sua constet et intra clusi modus enuntietur, agrum quo usque loci positio 20 permittet rectis lineis dimetiemur: ex quibus proximam quamque extremitatum obliquitatem per omnes angulos facta normatione complectimur, et coherentem mensuralibus

1. optimae *A*, optime *E*. || ac *om E*. || rationalis *E*. || constitutio-
neat *A*. || 2. card. et a *E*. || 3. ad *E*. || 4. mobiles *E*. || sicut *A*. || uaria-
ram *A*, uariarunt *E*. || 5. uti *AE*. || 6. expectarent *AE*. || 7. proxi-
marum *E*. *conf. Hyginus de limit. const. p. 215 B.* || 8. conuersa-
tione *E*. || discreuerunt *A*, descripserunt *E*. || 9. et sit per totam *A*. ||
12. mensurae *A*, mensurae *E*. || agendis *AE*. || dispositum est expe-
rimentum *E*. || 13. aut modi *A*, modum aut *E*. || neritatem *E*. || 14.
rationabiles *A*. || potes *A*. || 15. inaequalis *AE*. || clauditur *E*. ||
17. cohibere *E*. || sol *A*, soli *E*. || mobilem *AE*. || 18. incerta iugera
rerum *E*. || enuntiationem *A*. || 19. ut] et *E*. || specie *E*. || et *om E*.
|| 20. clusus *E*. || enunciatur *E*. || 21. permittit *E*. || dimietietur *A*.
|| proxima quam *E*. || 22. extremitatem *AE*. || obliquitatem *om E*. ||
23. factam normationem *E*. || compeltimur *A*. || coherentem *AE*.

AE moetis certo praecenturiato spatio simili futurae tradimus
formae: modum autem intra lineas clusum rectorum an-
*E*²⁴ gulorum ratione subducimus; subiectas | deinde extremi-
tatum partes, areas tangentium nostrarum postulationum,
5 podismis suis adaeramus, et adscriptis spatio suo finibus
ipsam loci reddimus ueritatem.

Haec ubique una ratione fieri multiplex locorum na-
tura non patitur, oppositis ex alia parte montibus, alia
*A*³⁰ flumine aut ripis aut quadam iacentis | soli uoragine, cum
10 pluribus confragosorum locorum iniquitatibus, saepe et
culturis; propter que maxime ad artis copiam est recur-
rendum: debet enim minima queque pars agri in potestate
E (²¹)¹⁹ esse mensuris et habita | rectorum angulorum ratione sua
postulatione constringi. itaque maxime prouidere debe-
15 mus, quo usu ferramenti quidquid occurrerit transeamus;
adhibere deinde metiundi diligentiam, qua potius actus in-
cessus limitationis effectum laterum longitudine aequet;
ferramento primo uti, et omnia momenta perpenso diri-
gere, oculo ex omnibus corniculis extensa ponderibus et
20 inter se comparata fila seu neruias ita perspicere donec

1. statutis *AE*. | procentemato *A*, proextimato *E*. | simile *AE*. |
forturae *A*. | 2. lineam clusum *E*. | 3. rationem subducimus *A*. |
in extremitatum *E*. | 4. areas *S*: are *E*, adroc *A*. | tam^gtangentium *A*,
tangentibus *E*. | postulationibus podimissus *E*. | 5. aderamus *A*,
adheramus *E*. | spaciis suis *E*. | 6. ipsa *E*. | rationem *E*. | 7. ratio
E. | natura *om E*. | 9. fluminibus *E*. | ingentibus loci *E*. | complu-
ribus *E*. | 10. cumfragosorum *A*. | 11. culturas *A*, cultores *E*. | ad
om E. | copia *AE*. | 12. dibet *A*. | enim *om E*. | numina *A*, no-
minatim *E*. | quae *E*. | 13. esse mensuris *A*, mensuris esse *E*. | ha-
bitura *AE*. *correx*it *Salmasius*. | rationem *A*. | sua postulatione
om E. | 15. quod sub *f. E*. | 16. adhibere *A*. | quae *A*, que *E*. | inces-
sae imilitationis *A*, incensiti imitationis *E*. | 17. lateris *E*. | longitu-
dines. *A*, longitudinem *E*. | aequo et *AE*. | 18. ferramentum pri-
mum *E*. | ut *AE*. | et *om E*. | omnium *pr A*. | indomita *AE*. |
19. oculo] cuius *AE*. | expensa *AE*. | et *om E*. | 20. comparia *E*. |
filax 'eu neruia in fine uersus, tum proximo sita *A*, fila tenere
uitas ita *E*. *correx*it *Scruerius*. | dum haec *E*.

proximam consumpto alterius uisu solam intueatur; tunc *AE* dictare moetas, et easdem transposito interim extrema meta ferramento reprehendere eodem momento quo tenebatur, et coeptum rigorem ad interuersuram aut ad finem perducere. omnibus autem interuersuris tetrantis locum perpendicularis ostendat.

Cuiuscumque loci mensura agenda fuerit, eum circum ire ante omnia oportet, | et ad omnes angulos signa *A* ponere, quae normaliter ex rigore cogantur; posito deinde et perpenso ferramento rigorem secundu[m] proximo lateri *10* dictare, et conlocatis metis in alteram partem rigorem mittere, qui cum ad extremum peruenerit, parallelon primi rigoris excipiat.

Sed si in rigore dictando quaedam deuitanda incurunt, ualles, loca confragosa, arbores quas propter moram *15* aut fructum succidere non oportet, item aedificia, mace-riac, petrae aut montes, et his similia, haec quacumque ratione optime poterint, mensuram accipere debebunt.

Si fuerit ergo uallis quae conspectum agentis exuperet, per ipsam metis ad ferramentum adpositis erit des- *20* cendendum. cuius rigoris incessum ut sescontrario aequemus, adfecta ante linea ad capitulum pertice aequaliter ad

1. proxima *AE*. || consumptio *E*. || uisum *E*. || sola *E*, sola si *A*. ||
 mentiatur *AE*. || 2. moetas eadem *A*. || intenterim *A*, inter *E*. ||
 4. aut finem *E*. || 5. perpendicularis *A*. || 7. cum *E*. || 8. et ut ad *E*. ||
 agnos *A*. || 9. aguntur *E*. || 10. ob secundum *E*. || maximo *AE*. || 11.
 moetas
 et *A*. || metis *S*, respectis *A*, ereptis *E*. || in *om* *E*. || 12. ad *om*
E. || parallelon *A*, pararilon *E*. || 13. exeat *E*. || 14. et seu in *E*. ||
 dubitando incurrunt loca uallis confragosa *E*. || 15. mora *E*. || 16.
 fructus succidi non possunt *E*. || nam *AE*. || 17. et haec *E*. || qui-
 cumque *A*, quacumque *E*. || 18. poterit *E*. || 19. Si fiunt *A*. || ualles
A. || quae in conspectu *E*. || exoperet *A*, exsuperet *E*. || 20. dicen-
 dendum *A*, discedendum *E*. || 21. incessum *A*. || sisincontrario *A*,
 se in contrario *E*. || aequae *A*. || 22. adfecta ante *E*, adfectante *A*. ||
 adcapitulum *A*, capitulum *E*. || ad *A*, et *E*.

*AE*²⁰ per|pendiculum cultellare debemus, tum ad permensum
rigorem extendere lineam quam in cultrum locatam per-
pendiculus adsignat. nam quotiens sine linea cultellamus,
cum conspectum moetarum excedimus, et festinantes ex
5 eo loco iterum rigorem conspiciamus, tunc in illa pertica-
*A*²² rum | quamuis exigua conuersione non minus fit dispendi
quam si iacencia sequamur.

Compressiorem autem uallem, et ultra quam prospici
poterit, euadendae difficultatis causa licet transire, in ul-
10 teriorem partem dictare moetas ne minus tres, quibus re-
prehensis transposito ferramento respicere priores oporteat,
et perpenso coeptum rigorem quo usque res exege-
(*AE*) rit perducere.

.....
*A*¹⁷⁰ *B*³⁶ Satis, ut puto, dilucide genera controuersiarum
*B*³⁶ exposui: * | nunc quem admodum singulae tractari de-
beant persequendum est. respicio enim quantum sit quod
mensori iniungatur, et puto diligentius exequenda quae
ad prouidentiam pertinent artificis. difficillimus autem locus
20 hic est, quod mensori iudicandum est; sed nec minus
E ille exactus, quod est | aduocatio praestanda*: prudentiam

1. nam et perpensum *AE*. || 2. linea *A*. || in quam (qua *E*) cultum locum *AE*. || perpendiculis *pr A*. || 3. adsignant *A*, assignatus *E*. || cultellamus sine linea *E*. || 4. cum *addidi*. || moetarum *A*, iterum, *E*. *add sepe E*. || excidimus *A*. || 5. illam *E*. || 6. distendi *AE*. || 7. sequamur] quam *A*, quamuis *E*. || 8. compressiorem *E*. || uallem *A*. || prospici *A*, perspici *E*. || 9. poterit euadendi *E*. || difficultates *A*. || licet] sic *AE*. || ut *E*. || 10. dictare minus metas tres *E*. || 11. recipere *E*. || prioris *A*. || 12. et pensis *A*. || caelium *A*, celi *E*. || rigore *E*. || quo usque *A*, quatenus *E*. || exigerit *A*. || 13. perducere debemus *E*. || Iuli Frontonis lib. exp̄ feliciter *A*, Iuli frontini. siculi. lib. 1. expliō. *E*. || 15. *addendum*, ubi puncta posui, in priore libro. || 16. *asteriscis significauit Agenniorum uerba a me praetermissa*. || singula et *AB*. || 18. que *A*. || 19. pertinent i nunc artificis *AB*. || 21. aduocato *E*. || praestanda *A*, praestandum est *E*.

tamen eandem | artifices habere debent et qui iudicaturi *AB* 57 *E*
 sunt et qui aduocationes sunt praestituri. in iudicando
 autem mensorem bonum uirum et iustum agere decet,
 neque ulla ambitione aut sordibus moueri, seruare opi-
 nionem et arti et moribus.* quidam enim per imperitiam, 5
 quidam per inpudentiam peccant: totum autem hoc iudi-
 candi officium et hominem et artificem exigit egregium. *B* 38
 erat aequissimum et in aduocatione [eandem fidem exi- *A* 179
 beri * a mentoribus. sed hoc possessores aequo animo
 ferre non possunt: nam cum his ueritas exposita est, aduer- 10
 sus sinceritatem artis facere cogunt.* (*AE*)

.....
 *Prima enim condicio possidendi haec est ac per Ita- *B* 39
 liam; ubi nullus ager est tributarius, sed aut colonicus,
 aut municipalis, aut alicuius castelli aut conciliabuli, aut 15
 saltus priuati.

At si ad prouincias respiciamus, habent agros colo-
 nicos eiusdem iuris, habent et colonicos qui sunt inmu-

1. tamen *E* et *Boethius* p. 1540, tamende *A*, tamendam *B*. || ean-
 dem] hii *Boethius*. || artificis *AB*, mentores *Boethius*. || et *om*
E et *Boethius*. || 2. et quos *Boethius*. || aduocationis sunt *AB*,
 aduocant ut *E* et *Boethius*. || praestatores *E* et *Boethius*. || 3. de-
 bet *B*, debent *A*, diuersorum fides quaerenda est *E*, *om* *Boethius*.
 || 4. ut nulla *Boethius*. || moueatur *idem*. || 5. et arti *AB*, metris *E*
 et *Boethius*. || moribus debet *Boethius*. || enim *om* *Boethius*. || im-
 peritiam *AB*, imprudentiam *E*, et sic uel inpudentiam *Boethius*. ||
 6. inpudentiam *AB*, inperitiam *Boethius*, auariciam *E*. || sed totum
 hoc *Boethius*. autem *om* *E*. || 7. officium et *om* *E* et *Boethius*. ||
 et alterum *om* *idem*. || exigit egregium *E*, oportebit *Boethius*. || 8.
 nequissimum *E*. || aduocationem *ABE*. || de eadem *E*. || exhiberi *om*
E. || 9. a *om* *E*. || 10. exposita fuerit *E*. || 11. cogant *AB*, coguntur
E. || 13. ac] ut *posset ferri. sic* p. 15,1 de proprietate controuer-
 sia est plerumque ut in Campania. || 14. nullus aiugerum tributarius
B. || 17. ac si *B*. || 18. eiusdem] quidem *B*. || colonicos stipendiarii
 qui sunt in communem *B*. haec *Rudorffius* correxit.

B nes, habent et colonicos stipendiarios. habent autem prouin-
ciae et municipales agros, aut ciuitatum peregrinarum.
B 40 Et stipendia|rios qui nexum non habent, neque
possidendo ab alio quaeri possunt. possidentur tamen a
5 priuatis, sed alia condicione: et ueneunt, sed nec manci-
patio eorum legitima potest esse. possidere enim illis
quasi fructus tollendi causa et prestandi tributi condicione
concessum est. uindicant tamen inter se non minus fines
ex aequo ac si priuatorum agrorum. etenim ciuile est
10 debere eos discretum finem habere, quatenus quisque aut
colere se sciat oportere aut ille qui iure possidet possi-
B 41 dere. nam et controuersias | inter se tales mouent, quales
in agris immunibus et priuatis solent euenire. uideuimus
tamen an interdicare quis possit * de eius modi pos-
15 sessione.

Multa enim et uaria incidunt, quae ad ius ordinarium
pertinent, per prouinciarum diuersitatem. nam cum in
Italia ad aquam pluuiam arcendam controuersia non mi-
nima concitetur, diuerse in Africa ex eadem re tractatur.
20 quom sit enim regio aridissima, nihil magis in quaerella
habent quam siquis inibuerit aquam pluuiam in suum
B 42 in|fluere: nam et aggeres faciunt, et excipiunt et continent
eam, ut ibi potius consumatur quam effluat.*

Etenim ad artificium defendendi plurimum prode erit,
25 si persecuti ius omni diligentia fuerimus. non enim a

1. habentem et colonis *B*. || 3. adde quidem dicimus, uel tributarios,
|| 4. possidendi ab alio quam possident possidente tamen *B*. || 5. con-
dicionem *B*. || et ueneunt *pr*, eueniunt *corr manu antiquissima B*.
|| 7. condicio concessa est *B*. *correxerit Rudorffius*. || 9. ciuile] si-
militate *B*. || 10. decertum *pr*, desertum *corr B*. || quatenus *Husch-*
kius: quo unus *B*. || 11. qui] quo *B*. || 14. interdicare *pr B*. || posses-
sionem *B*. || 16. munita *pr B*. || 18. ad] ob *Rudorffius*. || aquae *B*. ||
controuersiam *B*. || 19. diuersae *B*. || 20. quam sit *B*. || 21. habet *B*.
|| 22. agros faciunt excipiunt *B*. || 23. adfluat *B*. || 25. huius omnis *B*.

qualibet parte adgrediendum est in controuersia, sed dispiciendum cui postulationi absolutio proxima sit, ne in publicatione aliqua et iudicem inpediamus et controuersiam faciamus obscuriorem. nihil puto deformius esse quam cum de eius modi causis inperiti | idoneas uolunt exhibere aduocationes; * cum ab exiguo quidem exemplo secundum locorum naturam colligere possint quid potissimum sequi | debeant. B 49
B 71
B 72

Quamquam non ignorem inter professores inmodice controuersiarum quaestionem frequenter agitatam, necessariam studiis exercitationem huius quoque partis existimauimus. uno enim libro instituimus artificem, alio de arte disputauimus. * et de adsignationibus et partitionibus agrorum et de finitionibus terminorum actenus * meminimus: superest nunc ut de controuersiis dispiciamus, *|* quoniam in priore * sequentium rerum ordo absolute de his disputari inhibuit. reddendum itaque hic locum tam necessariis partibus | existimo. B 59
B 60

Omne genus controuersiarum * constat * aut in fine aut in loco; non sine illa controuersia quae de positione terminorum praescribitur: *| namque in ordine controuersiarum haec quoque materia litis locum suum optinet. B 61

De fine subtilior exigitur disputatio, quae a rigore nullo modo distat nisi specie, *| num praeterea lex Mamilia B 62

1. partem *B.* || controuersiam *B.* || despiciendum *B.* || 2. cui *Rudorffius*: q. *B.* || inpublicationem (ub *litteris ab antiquo correctore deletis*) *B.* || 4. cum *om.* *B.* || 5. idoneas partes ad litigium aduocationes instituunt *G p.* 36. || aduocationis *B.* || 6. quid exemplo secundorum natura *B.* || 7. quia *B.* || 8. debeat *B.* || 9. quamquam omni quoniam in profesores inmodica controuersia cum quaestione frequenter agitata *B.* || 11. studii *B.* || 12. unum *B.* || substituimus *B.* || 15. disponam *B.* || 16. priorem partem libri sequentium *B.* || absoluti *B.* || 21. ordinem *B.* || 22. materialis locum *B.* || 24. destat *B.* || speciae *B.* || ne *B.* || manilia *B.*

B fini latitudinem praescribat. de qua lege iuris periti adhuc habent quaestionem, neque antiqui sermonis sensus proprie explicare possunt, quini pedes latitudinis dati sint, an in tantum quinque * ut dupondium et semissem una quaeque 5 pars agri finem pertinere patiatur. *

.....
B 64. 66 transcendunt controuersiae, quotiens | loci de quo agitur specialia argumenta nulla existunt, neque ullum finitimae similitudinis monumentum, sed tantum aboliti finis quae-
 10 rella exponitur, et excipiens extantium argumentorum quaedam expositione defenditur. nam* et si proximitas aliqua naturalis fuit, quae similitudinem finis adferre possit,* certus agrorum finis, qui aut loci natura aut terminorum distinctione firmatus est, relinquitur et per uanas demons-
B 66 trationes controuersiae includitur. hoc modo controuersiae plerumque ab ambitiosis possessoribus proximis mouentur.*

A quocumque autem controuersiae de agris mouentur, effectus habent* . . . ; quotiens consentientibus angulis exploratus agrorum finis ad modum rationis accipit
 20 determinationem inlaeso utriusque agri solo: quod genus finitionis plerique inter se conuenientes potius quam iudices sortiti factum consignare malunt; * . . . cum determinatio alterius partis solum desecat et ita qualitatem agri

2. sermones *B*. || propriae *B*. || 3. latitudo *B*. || 4. semisse *B*. || 7. transcendunt *B*. || 9. monumentum *Rudorffius*: momentum *B*. || fines *B*. || 10. excipient *B*. || quodam ea positione *B*. || 11. proximitas *B*. || 12. similitudine fines adferre possint *B*. || 13. agro fines *B*. || 15. controuersia est includitur *B*. || 16. ab ambitio possessoribus pro suis *B*. correxit *Huschkius*. || 18. controuersia *B*. || 19. supple diuersos: quod *Agennius suis deliramentis locum facturus resecauit*. || 20. expropratus *B*. || fines *B*. || rationes accipit *B*. || 21. utroque agris *B*. || quod *om B*. || 22. se *om B*. || 23. sortiti *Rudorffius*: sentiret *B*. || intellege *Frontinum scripsisse* aut. || 24. desecata est a aequalitate *B*.

diuersam dissimili solo applicat, ut plerumque aut ex prato *B* siluae aliquid adiungatur aut ex silua fine distincto adplicetur ad pratum, et similiter per alias agrorum qualitates; * cum est demonstratio finitimis argumentis ex maxima parte fundata, ita ut et dubiis quoque locis aspectum praebeat finitionis; * | quotiens finitumorum argumentorum caret demonstratione, et partium magis exigit narrationes, per quas exponendum sit quo rigore termini desint, aut persuadendum iudici, etiam si loci natura finitimam exhibeat similitudinem, quomodo sint reponendi; * 10 | quotiens a trifinia aut quadrifinia aut ex quolibet alio *B* 69 finis loco in excipientem terminum rectura dirigitur et per incessum definitionis loca quaedam alteri fundo acquirit; aut quotiens solum aufert et eius loco reddit | utrique (*G*) fundo. * (*B*)

.
 De positione terminorum

Cum ergo possessor inuenerit terminum in possessione sua aliter formatum aut aliter positum quam ceteri qui in ea possessione sunt, aut non inscriptum ut adsolet, agit de eo, in qua sit positus ratione, seu ipse trifinium faciat siue ab alio lineam procedentem excipiat: dumque uicinus possessor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter utrosque controuersia agitur.

1. diuisis ac simili *B*. || plerumq. euenit ex *B*. || 3. simili per *pr B*. || 4. adde item. || cuius *B*. || 5. dubis *B*. || 6. intellege aut. || 7. demonstrationem *G*. || partes *B*. || exigit narrationem per quam *G*. || 8. quo . . . desint] ita *Rudorffius*: quod in genere terminandae sit *B*, quo sint genere terminandae *G*. || 9. finitimum *B*. || 10. quomodo sint reponendi *om G*. || 11. adde item. || quotiens non a *G*. || aut alterum *om B*, sed *G*. || 12. loco excipientis termini recturam *G*. || dirigit *BG*. || 13. incensum *B*. || 14. quotiens *om G*. || auferet *B'G*. || et *om B*. || redditur *G*, redditus *B*. || 17. haec addidi. || 20. non add *Goesius*.

G Solent enim hae controuersiae de conportionalibus
 nasci terminibus,* si de eorum latere linea quasi ex
 artificis manu composita uideatur exire atque in unius
 termini angulum impingere qui in limite est positus.* hoc
 5 enim plerumque potest in limitibus inueniri. nam si ue-
 teranus, filiis suis unam possessionem diuidens in tres
 aut quattuor portiones, terminos uoluit interesse, potuit
*G*²¹ quiddam tale | contingere, ut ex multis quicumque respi-
 ceret angulum illius termini qui in maximo est limite
 10 constitutus. hos siquidem terminos, qui intra possessio-
 num fines inueniuntur, comportionales appellauit anti-
 (*G*) quitas.

*G*²² uidendum hoc diligenti cura. et circuii agrum
 ante omnia oportet, de quo intentio uertitur; ut redinte-
 15 grato suis fundo limitibus per maximorum limitum ratio-
 nem, tum de conportionalium terminorum positione, quos
 uice tabellarum antiqui intercidendis portiunculis inter
 (*G*) filios suos defigebant, integra ab artifice ratio proferatur.

.....
*B*²³ secundum locorum naturam mouet causas.

Si uero in alio loco terminus translatus est usurpandi
 finis causa, numquam non utique locum desicauit: non
 enim cito quisquam propter exiguam partem terminum
 mouet. erit in prouidentia mensoris secundum angulorum
 25 finitimorum positionem arbitrari, in quantum sit terminus
*B*²⁴ | translatus et qua ratione sit in locum suum restituendus.

Facillimum est inperitiam artificis aliusue retundere
 non putantis rationem inesse ordinationi: nam et frequen-

11. cumportionales *G*. § 14. et *G*. § 16. positione *G*, positionem *P*.
 § 17. porciunculis *G*. § 20. natura *B*. § 22. causam *B*. § desicauit
pr B. § 23. cito *om pr B*. § 24. prouidentia *B*. § 25. possessionum
B. § 26. sit] sed *B*. § 27. 28. inperitia artificis alia ueretur non pu-
 tant rationi inesse ordinem *B*.

ter euenit ut inperitia mensorum audaciam possessoribus *B* praebet. numquam non concurrentium inter se finium anguli, non tantum recti, uerum etiam hebetes aut acuti, habent aliquam rationem; in quam, si non dissimulemus, facile quod inperiti turbauerunt artificio restituemus.* 5

De rigore* | refert in quo agro agatur. si limitatus *B*^{45. 46} est, aut ordo limitis ordinati desideratur, aut subruncui aut linearis aut interiectiui rigoris incessus. at si in agro arcifinio sit, qui nulla mensura continetur, sed finitur aut montibus aut uis aut aquarum deurgis aut notabilibus 10 locorum naturis, aut arboribus quas finium causa agricolae relinquunt et ante missas appellant, aut fossis aut quodam culture discrimine, (*B*)

De fine

Extremitas finitima linea est quae interuenit aut per *G*²¹ iter publicum, quod transcendendi non potest secundum legem colonicam, quia omnis limes itineri publico seruire debet, aut per limites siue terminos aliaue signa quibus territoria finiuntur, aut ubi in soluto loca remanserunt. haec autem sunt loca quae in soluto dicuntur, quae aut 20 in saxuosis et sterelibus locis sunt aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura; quae, dum non esset quod excoli potuisset, nullis necesse fuit limitum regulis obligari. propterea et soluta loca uocata sunt. (*G*)

. 25

Nam plerumque uia, dum cum limite currit, etiam si *G*³⁴ uicinalis est aut lignaria aut priuata, finem prestat. regammante uero uia uel limite, dum a se utrimque disces-

1. anaudacia possessionib. *B*. || 4. habeant *B*. || in qua *B*. || 6. referent *B*. || 7. limites ordinari *B*. || 8. interiectiui *B*. || ac si *B*. || 9. sint *B*. || 11. finiunt *B*. || agricolae *B*. || 13. discrimine *B*. || 14. De fine *addidi*. || 18. aliaue *G*. || 19. et 20. insoluta *G*. || 22. quia dum *G*. || 28. utrique *G*.

G serint, desinit uia finem prestare, et erit controuersia: sed
*G*³⁶. (*G*) inspectio artificis eam finiet.

.....
*B*⁴⁶. 47 agetur. cum enim loci sit tanta iniquitas, | et aut prae-
 5 rupta aut abrupta, quae aut ruere aut minui possent, ue-
 tus consuetudo est terminos relatis pedibus in solido agro
 ponere. quamquam non erat necessarium, cum ipsa loci
 natura talis esset ut neque inferiorem uicinum admitteret
 in partem superiorem neque superiori descensum ullo
 10 modo praeberet. sed diligentes agricolae propter impu-
 4) 109.5-7 dentium uicinorum consuetudinem parum se tutos cre-
 dunt, nisi ita fundauerint agros, ut etiam aliquid extra
 mensurarum ordinem faciant.

In superciliis autem maioribus non defuerunt qui ita
*B*⁴⁸ finem seruari | uellent, ut quatenus attingere unus quisque
 possessor posset, eatinus possideret. uidebimus an ali-
 quam rationem sint secuti, cum sit totum supercilium su-
 perioris agri fundamentum, nec, si subruatur, possit sine
 iniuria superioris fieri. ideoque magis certior ratio illa
 20 uidetur, ut fundamento tenus in agro arcifinio possessio
*G*⁵¹³ seruari debeat, | si termini desint.

Frequenter inter se possessores propter loci difficul-
 tatem totum supercilium, quod angerentur ipso subiacente,
*B*⁴⁹ inferioribus cesserunt, et contenti fuerunt terminos per

1. desit *G*. || et om *G*. || 2. artificis *G*. || 4. et] sed *B*. || 6. terminus
B. || 7. non erant *corr*, nouerant *pr B*. || 8. admittere *B*. || 9. des-
 censu *B*. || 10. sed licentia *B*. *correx*it *Huschkius*. || agriolae *B*.
 || impudentiam *B*. || 11. persecutus credunt *B*. *correx*it *Rudorffius*.
 || 12. fundauerint *Gossius*: fidauerint *B*. || aliquod *B*. || 14. defue-
 rit *B*. || 15. finem praes | tari uellent *B*. || 16. possessor possideat in
 usu possidere *B*. || uideremus *pr B*. || 17. tutum *B*. || 21. sed ter-
 mini *pr B*, EX LIBRO FRONTINI SECUNDO. Si termini *G*. || 22. pos-
 sessoris *B*. || difficultate *B*. || 23. augentur ipsa subiacet *BG*.

summum iugum disponere, nullam secuti rationem. haec *B* *G*
tamen si occurrunt, non quasi noua intueri debebimus.

Plurimis deinde locis terminos sacrificales non in fine
ponunt, sed ubi illud sacrificii potius oportunitas suadet,
hoc est loci commoditas, in quo sacrificium abuti conmode *B*
possint. hos terminos non statim finitimos obseruare de-
bebimus, etiam si non longe a fine positi fuerint: fre-
quenter enim uiae finiunt, iuxta quas arbores solent esse
laetiores, sub quas defigere terminos sacrificii causa pos-
sessores consue|runt. uerum tamen multi non tantum sa- *B*
crificii secuntur consuetudinem, sed etiam rationem, et
ipso fine defigunt: propter quod adimi fides sacrificialibus
palis in totum non debet. (fig. 34.) (*B*)

Nam et locorum elationes et cliuia et colliculi finem *G*
faciunt. *G* 214 15

Termini autem si transuersi positi fuerint, gammam
faciunt, sed non statim trifinium ostendunt. (fig. 35.) (*G*)

De loco

haberi ordinem legis Mamiliae excessum plurimum, prae- *B*
cipue in agris archifiniis, sed nec minus in adsignatis.
cum enim modum loci nulla forma praescribit et contro-
uersia oritur, * solent quidam per inprudenciam menses
arbitros conscribere aut sortiri iudices finium | regundo- *B*
rum causa, quando in re praesenti plus quidem quam de *B*
fini regundo agatur. sic fit ut post sententia inrita sit, et *B* 25

2. quisi *G*. || debemus *G*. || 4. illo *G*. || suadet poni. hoc *G*. || 5. com-
moditas *G*. || commode *G*. || 11. sequuntur *G*. || rationem in ipsis
finitionis defigere maluerunt. *G*. || 14. dationes et triuia *G*. *correxit*
Scrivenerius. || 19. *addidi*. || 20. praecipuae magis archifiniis *B*. || 22.
cum] cuius *B*. || 23. quidem *B*. || 26. finium *B*. || sic ... et] si fit
ut possentiam inritum sit *B*.

B rescindi possit quod aut iudex aut arbiter pronuntiauerint, neque ullum commissum faciat qui sententiam non sit secutus, quando de alia re iudicem aut arbitrum sumpserint.

De loco, si possessio petenti firma est, etiam inter-
5 dicere licet, dum cetera ex interdicto diligenter peragan-
tur: magna enim alea est litem ad interdictum deducere,
cuius est executio perplexissima. si uero possessio minus
*B*¹² firma est, mutata formula iure Quiritium peti debet pro-
prietatis loci; iudicari praeterea, si locus de quo agitur aut
10 terminis aut arboribus aut aliquo argumento finem aliquem
agri declaret et a continuatione soli quasi quibusdam argu-
mentis eximatur.

Ne praetereat nos, illud etiam tractare debemus, si
arbores finitimas habet et locus est fere siluester, quo in
15 genere est possessio minus firma, ne certetur interdicto.
quod si silua cedua sit, post quintum annum parcissime
repetatur. qui autem appellant arbores notatas, scire de-
*B*¹³ bemus idioma regionis. qui clauicatas uocant quas finis
declarandi causa denotant, ut in Brittiis, alii in Piceno si-
20 tiagitat, in aliis regionibus insignes aut notas.

Si uero pascua sit et dumi ac loca pene solitudine
derelicta, multo minorem possessionis habent fidem. propter
quod minime de his locis ad interdictum iri debet.

De quibus autem locis ad interdictum iri potest, sunt
25 fere culta, quae possessionem brebioris temporis testimonio
adipiscuntur, ut arba aut bineae aut prata aut aliut ali-

2. sententia *B*. || 3. iudicium *B*. || 4. de hoc loco *B*. || 5. peraguntur
B. || 7. perplexissimas *B*. || 13. praeterea *B*. || 15. ne certetur inter-
dicto *Huschkius*: decernatur ideo *B*. || 16. partes sumere petatur
B. *correxit Rudorffius*. || 17. appellant *B*. || 18. iningoma *B*. ||
qui clauicatas *B*: *puto* quidam plagatas. || fines *B*. || 19. denotantur.
in *B*. || *fortasse* signatas, || 20. insignis *B*. || 21. et dum haec loca
B. || 22. minorum *B*. || 23. inime *B*. || 24. ire possunt fore *B*. || 26.
ut arua *Huschkius*: aut arbor *B*. || pratu *B*.

quod genus culturae. haec tamen cum in demonstratione *B* allegabuntur, etiam si partes quaedam proximae | et in- *B*⁶⁴ teriacentes culture fuerint propriae, non erit satis illas sui generis agro adsignare, sed circuire oportebit totum fundum et ita fidem obligare, ne demonstratione negle- 5 genter soluta appareat.

De modo controuersia* frequenter in agris adsignatis exercetur: agitur enim ut secundum acceptam eius ueterani qui in illud solum deductus est, modus restituatur; | aut *B*⁵⁵ si quando praescriptus est lege aliqua agri modus. 10

Quom autem in adsignato agro secundum formam modus spectetur, solet tempus inspicere et agri cultura. si iam excessit memoria abalienationis, solet iuris formula [non silenter] interuenire et inibere mensores, ne tales con- 15 trouersias concipiant, neque quietem tam longae possessionis inreperere sinunt. si et memoria sit recens, et iam modus secundum centuriam conueniat et loci natura iudicetur et cultura, nihil impedit secundum formas aestimatum petere: lex enim modum petiti definite praescribit, cum ante quam | mensura agri agatur modus ex forma *B*⁶⁶ pronuntiatus cum loco conueniat. hoc in agris adsignatis euenit. nam si aliqua lege uenditionis exceptus sit modus, neque adhuc in mensuram redactus, non ideo fide carere debet, si nostra demonstratio eius in agro non ante finiri potuerit quam de sententia locus sit designatus. 25

1. cultum *B*. || 2. abligabuntur *B*. *correxit Goesius*. || quadam *B*. || iniacentes *B*. || 3. propria *B*. || erint *B*. || illa *add corr B*. || 4. sua *B*. || 5. fundum finem et ita obligare *B*. || 8. ueterani *Huschkius*: aeterni *B*. || 11. Quom] quae *B*. || 12. culturae *B*. || 13. memoriam *B*. || 14. mensores et alii controuersiae concipiant *B*. || 16. inreperere nisi et *B*. || 17. inretetur *B*. || 18. formas nec est initum de terra lex *B*. || 19. modo petitis definita *B*. || praescribit *add corr B*. || 24. nostra] non *B*. || 25. locutus *B*. || in fine uer-

.....
B in hac controuersia, quod inter priuatos tractatur.

Nam inter res publicas non mediocriter eius modi
 controuersia solet exerceri, quam frequenter coloniae ha-
 5 bent cum coloniis aut municipiis aut saltibus Caesaris aut
*B*¹⁷ priuatis. | *nec enim refert, cuius sit solum aut cuius
 iuris, ad mouendam controuersiam: tunc autem habet dif-
 ferentiam, prout a iudice tractatur.

Obseruari in hac controuersia a mensore debebit li-
 10 neis: * et habet aes, quouis formam respicit, cum modus
*B*¹⁸ in discrimine | est. ars triplici adtestatione firmatur: ha-
 bere enim debet aes primo locum, deinde modum, deinde
 speciem. at si inter res publicas agatur aut rem publi-
 cam et Caesarem, instrumentis forte ueteribus continebi-
 15 tur, ut solet, adaeratio.*

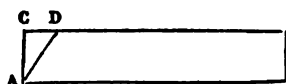
.....
*A*¹⁶³ *B*¹ ad lu|cum Feroniae Augustinorum iugera m. haec in discrimen si uenerunt, omnia supra dicta conuenienter habere debent, ut illa sint quae secundum formam proponuntur.

20

geminus in prouinciis modus ab alio possidetur, ab alio

sus uacuum spatium B, cui corrector antiquus inscripsit dragma. || 2. iter B: || 3. inter res preas non B. debebat scribi p̄cas. || 5. colonis R: || 6. referri cuius sint B. || 7. habent differentia prius ali adice (corr adigent) B. || 9. a om B. || lineis Goesius: in eis B. || 10. 11. et habent in se quib. formam redigit cuius modus in crimine | deside pars B. in his ars Blumio debetur. || 12. debet in se primu B. || 13. at] ut B. || res publicas om B. || agatur aurum praeca et caesarum B. || 14. forte] fouet B. || continebatur B. || 15. adiuratio B. conf. Frontinus supra p.32,5 || 17. ad lu addidi. Cum per omnium AB. conf. p.47,3 et 19. || agustinorum A. Colonia Iulia Felix Luco Feronensis est in Orellii inscript. 4099. || iugerum haec in discrimine se uenerunt AB. || 19. debeantur illa sit AB. || que A. || forma AB. || 21. geminus Huschkii: memin AB. || possidetur A et pr B, possederetur corr B.

ne quidem simplex. quem admodum autem fieri solet, tractare non alienum iudico. potest enim fieri ut illa mille iugera secundum ordinationem mensuris a luco quidem incipiant, at in diuersa regione. quod falsum manifesto apparet: sed in demonstratione inperitis obscurissimum est dinoscere an secundum formam regio conueniat praesens, si ut aquae diffusae regiones pareant et argumentis aut arborum aut aliarum rerum careant; sicut in Africa, ubi spatiositas et inundatio camporum eius modi controuersias facillime in errorem deducit. quod si eadem mille iugera, 10 in eodem sane loco quo forma indicat, cohibitis angulis

in re presenti minoribus lineamentis deformatur, ut modum non expleant, sequitur falsum futurum, quando nihil amplius demonstrationi quam locus conueniat, et specie 15 disconueniente, uelut AD pro CA scripta, modus item disconueniat. at si in eodem loco uelim eadem mille iugera aliis lineamentis describere, conuenient quidem mille iugera, et ad lucum Feroniae esse conueniet, sed specie disconueniente inter peritos manifeste falsum apparebit. 20 conuenire autem omnino in restitutione formarum omnia debent, ut secundum signa in formis nominata locus qui-

1. quodem simplex A. || solet ac AB. || 2. iudicio AB. || 3. sermonis AB. || 4. et in diuersam regionem AB. || falsam manifestum AB. || 6. praesens A. || si ut aquae] itaque A, itaq. B. || 7. diffuse B. || 11. quo om AB. || formam de (dictat B et corr A) cohibitis AB. || 12. ubi diagramma posui, AB habent nihil deest || 13. liniamentis B. || 15. species, omisso disconueniente, pr B. || 16. ad pro centa adscripta AB. || item] autem AB. || 17. ut si A, aut si B. || uelit in eadem AB. || 18. aliis liniamentis usque ad mille iugera corr B om pr || describere AB. || 19. speciae A. || 21. omni homini restitutione AB.

AB cumque erat restituatur, aut artificio signorum loca requirantur, si erint, ut frequenter euenit, turbata. ea docere nos angulorum positiones poterint. sic erit ut et artis siucritas seruetur et ordo ueteris adsignationis non praetermittatur.

B 1. *De proprietate agitur plurimum iure ordinario, neque est hic mensurarum interuentus, nisi cum queritur quatenus agatur.

(*AB*) Proprietas non uno genere uindicatur. |

G 27. Nam ubi mons fuit proximus asper seu sterelis, super quo fundi constitui nequuerunt, aut forte aquae inopia habitatio hominibus prorsus negata est, siluae tamen dum essent glandiferae, ne earum fructus perirent, diuiso monte particulatim datae sunt proprietates quaedam fundis in 15 locis planis et uberibus constitutis, qui paruis fluminibus *AB* stringebantur. | et sunt plerumque agri, ut in Campania in Suessano, culti, qui habent in monte Massico plagas

A 16 *B* 6 siluarum determinatas: (fig. 36.) * | nam et formae antiquae (*G*) declarant ita esse | adsignatum, quoniam solo culto nihil 20 fuit siluestre iunctum quod adsignaretur.

Relicta sunt et multa loca quae ueteranis data non sunt. haec uariis appellationibus per regiones nominantur: in Etruria communalia uocantur, quibusdam prouinciis *G* 23 pro indiuiso. | haec fere pascua certis personis data 25 sunt depascenda tunc cum agri adsignati sunt. haec pascua *B* 7 multi per inopotentiam inuaserunt | et colunt: et de

2. erit *AB*. || ea *addidi*. || 6. proprietate *A*. || 7. est] enim *AB*. || nisi conqueritur *B*, nisi conqueritur *A*. || 9. proprietate *A*. || non om *AB*. || 15. funibus *G*. || 16. ea sunt ... culti *AB*, nam et in suessano culti sunt *G*. || 17. habeant *A*. || marico *ABG*. mons aricus in *diagrammate A*. || 18. antique *AG*. || 20. siluestrae *AB*. || 22. per regionibus *A*. || 23. eastruria *A*, aetruria *B*. || 24. pro indiuisa *AB*. || 25. tunc enim agrum ... pascua *AB*, sed in communi quae *G*. || 26. per potentiam *ABG*. || et ante de om *G*.

eorum proprietate solet ius ordinarium moueri, non sine *ABG* interuentu mensurarum, quoniam demonstrandum est quatenus sit adsignatus ager. (G)

Nam per emptiones quasdam solet proprietas quarundum possessionum ad priuatas personas pertinere. quae 5 iure magis ordinario quam mensuris explicantur.

Nunc ut ad publicas personas respiciamus, coloniae quoque | loca quaedam habent adsignata in alienis fini- *G*²³ bus, quae loca solemus praefecturas appellare. * | solent *B*¹ et priuilegia quaedam habere beneficio principum, ut longe 10 [et] semotis locis saltus quosdam reditus causa acceperint. | * sunt et alie proprietates quae municipiis a princi- (*AB*) pibus sunt concessae. | * (*G*) *AB*

De possessione * | plurimum interdicti formula liti- *A*¹⁶⁷ *B*¹⁰ gatur. de qua et in superiore parte meminimus: ideoque 15 non puto eam iterum retractandam. (fig. 37.) (*AB*)

De allubione * *A*¹⁶⁹ *B*¹⁴
in hac controuersia plurimum sibi uindicat ius ordinarium. agitur enim de eo solo quod alluat flumen, et subtiles intro ducuntur questiones, an ad eum pertinere debeat 20 cui in altera ripa recedente aqua solum creuit, an hic qui aliquid agri sui desiderat transire et possidere illud debeat quod flumen reliquit. nisi quod illud subtilissime

1. proprietate *A*. || ius ordinarium solet *G*. || non sine *AB*, atque *G*. || 2. quoniam . . . quatenus *AB*, demonstratur ut *G*. || 3. adsignatum *A*. || 4. Nam] non *AB*. || proprietate *A*. || 5. possessionem *B*. || priuatas add *Rudorffius*. || 8. 9. habent assignata in alienis finibus quaedam loca quae solemus *G*. || 8. quaedam *A*. || 10. beneficia *ABG*. || ut *B*, ut *A*, quod *G*. || 11. semotis *P*, remotis *A*, remotis *BG*. || saltus *G*. || acceperunt *G*. || 14. interiecti *AB*. || formula *A*. || 15. conf. p. 44. || 18. controuersiam *A*. || 19. flumen *A* et *pr B*. || 21. an *om AB*. || 22. transire *B*. || illa *AB*. || 23. quo flumen *B*. || subtilissimae *B*, subtilissime *A*.

*AB*¹⁶ profertur, | quod is solum amisit, non statim transire in alteram ripam, sed abductum esse et elotum. et illud, contra uicinum longe dissimilem agrum habere; quod hic forte cultum et pingue solum amiserit, apud illum autem
 5 harenae lapides et linum abluuio inuectum remanserit. illud praeterea, quod finem illis semper aqua fecerit et nunc
*A*¹⁷⁰ quoque | facere debeat.

Sunt et multi casus de quibus subtiliter tractatur: sed nec uno tantum genere per alluuiionem flumina possessoribus iniurias faciunt. sicut | Padus relicto albeo suo per cuiuslibet fundum medium inrumpit et facit insulam inter nouum et ueterem alueum. ideo de hac re tractatur, ad quem pertinere debeat illud quod reliquerit; cum iniuriam proximus possessor non mediocrem patiat, per
 15 cuius solum amnis publicus perfluat. nisi quod iuris periti aliter interpretantur, et negant illud solum quod solum p. R. coepit esse, ullo modo usu capi a quoquam mortalium posse. et est uerissimum. ita neuter possessor
*B*¹⁷ excedere finem | illum ueteris aquae ullo iure potest aut
*G*²⁹ debet. | hae quaestiones maxime in Gallia togata mouentur, quae multis contexta fluminibus inmodicas Alpium niues in mare transmittit et subitarum regelationum re-
 (G) pentina inundatione patitur | iniurias.

Quaeritur tamen qualia et quanta sint flumina in qui-

1. profertur cuius solum misit *AB*. || 2. esset elotum *AB*. || 4. pinguae *AB*. || 6. praeterea *A*. || aque *A*. || 8. casus *addidi*. || tractaret, *A*. || 10. palus *AB*. || 12. idem de hoc re *AB*. || tractur *A*. || 14. possor non mediocres *A*. || 15. perfluat *A*, praefluat *B*. || 16. illum *AB*. || 17. capi at *AB*. || 18. ueri (uiri *A*) simile *AB*. *correxit Huschkius*. || 19. excidero *A*. || adquo *AB*. || 20. haec *G*, haec in *litura corr B*. || quaestiones *AG*. || tota *ABG*. || 22. niues *A*. || transmittet et *AB*. || relegationum *AB*. || repentinas inundationes (-nis *B*) *ABG*. || 24. et om *AB*.

bus alluio obseruari debeat. nam et iure continetur ne- *AB*
quis ripam suam in iniuriam uicini munire uelit.

Multa flumina et non mediocria in adsignationem
mensurae antiquae ceciderunt: nam et | deductarum co- *B¹⁸*
loniarum formae indicant; ut multis fluminibus nulla la- 5
titudo sit relicta. sequitur in his fluminibus artem men-
soriā aliquem locum | sibi uindicare, quatenus acto li- (*A*)
mite accepta finiatur, qua uel aquam uel agrum uel
utrunque habere debeat unus. fuit enim fortasse tunc
ratio non simplex, qua deberet quis quid deductorum 10
etiam aquae accipere. primum quod exiguitas agrorum
conditorem ita suadebat. deinde quod non erat ingratum
possessori proximum esse aquae commodo. tertio | quod, *B¹⁹*
si sors ita tulerat, aequo animo ferendum habebat. in his
agris exigitur fere mensura secundum postulationem aeris 15
formarumque. quo pertica cecidit, eatenus acceptae de-
signantur.

Videbimus an inter mensores et iuris peritos esse
de hoc quaestio debeat, cursum an perticam sequamur,
si qua usque potuit ueteranis est adsignatum. scio in 20
Lusitania, finibus Emeritensium, non exiguum per mediam
coloniae perticam ire flumen Anam, circa quod agri sunt
adsignati qua usque | tunc solum utile uisum est. propter *B²⁰*
magnitudinem enim agrorum ueteranos circa extremum
fere finem uelut terminos disposuit, paucissimos circa 25

1. et om *A*. || continetur *A*. || 2. in iniuria *AB*. || munere *A*. || 3.
adsignatione *B*. || 4. antique *A*. || 5. formae ita dicant *AB*. *correx*
Huschkius. || 6. relicta *AB*. || mensuriā *A*. || 7. aliquod *AB*. ||
sui uindicare *alia manu A*. || quando exacto *B*. || 8. quae uel
aqua *B*. || 10. quis quod *B*. || 11. aquae] quam *B*. || 12. quod *ad-*
didi. || 13. adq. *B*. || 14. fors *N. Heinsius ad Ouidii metam.*
1,297; *non recte*. || 15. aeris] eius *B*. || 18. uiderimus *B*. || 19.
perticam sequamur *Rudorffius*: praetium etiam *B*. || 20. usquae *B*. ||
21. exiguum *B*. || 22. perticam prae fluminam *B*.

B coloniam et circa flumen Anam: reliquum ita remanserat, ut postea repleretur. nihilo minus et secunda et tertia postea facta est adsignatio: nec tamen agrorum modus diuisione uinci potuit, sed superfuit inadsignatus. in his *G*²⁹ agris cum subsicua requirerentur, | inpetrauerunt posses- *B*²¹ sores a praeside prouinciae eius, ut aliquam latitu|dinem (*G*) Anae flumini daret. | quoniam subsicua quae quis occupa- uerat redimere cogebatur, iniquum iudicatum est ut quisquam annem publicum emeret aut sterilia quae allue- 10 bat: modus itaque flumini est constitutus. hoc exempli *G*²⁹ causa regerendum existimaui. | nam et in Italia Pisauro flumini latitudo est adsignata eatenus qua usque ad (*G*) lababat. (fig. 39.)

*B*²² De iure territorii controuersia* | non tantum inter *A*¹⁷¹ res publicas sed et inter | rem p. et priuatos exercetur, nec tantum iure ordinario sed et arte mensoria conponitur.

Inter res p. autem controuersiae eius generis mouentur, ut quaedam sui territorii iuris esse dicant, quamuis sint intra aliaenos fines, munificentiamque coloniae *B*²³ aut municipio ex his locis | deberi defendant. sed haec quaedam coloniae aut beneficio conditorum perceperunt, *G*³⁰ | ut Tudertini, aut postea aput principes egerunt, ut Fanes- tres, ut incolae, etiam si essent alienigenae, qui intra territorium colerent, omnibus honoribus fungi in colonia de-

1. flumina reliquum *B*. || 6. praesidae prouintiae ut *G*. || 7. Anae] an *B*, om *G*. || 10. flumi *B*. || 11. reigerendum, *rec* alii referendum, *B*. || pisaurum *G*. || 12. eatenus *pr B*. || quo usque alluebat *G*. || 16. artem *AB*. || mensuria *B*, mensuriam *A*. || conponitur *B*. || 18. quidam *AB*. || 19. munificentiam quoque *AB*. || 20. locus *AB*. || haec] ae *A et pr B*, aec *corr B*. || 21. perciperunt *A*. || 22. tudestini *A et pr B*, tudettini *corr B*. || aut postea *AB*, qui *G*. || utfanes tres incolae si *G*. || 23. alienigenae *A*. || 24. incolerent *G*. || omnibus] alii hominibus *AB*, om *G*. || honoribus *ABG*. *correx*it Rudorffus. || coloniam *AB*, colonia non *G*.

berent. hoc Fanestres nuper impetrauerunt, | Tudertini *AB(G)*
autem beneficio habent conditoris.

Inter res p. et priuatos non facile tales in Italia con-
trouersiae mouentur, sed frequenter in prouinciis, praeci-
pue in Afrija, ubi saltus non minores habent priuati *B 24*
quam res p. territoria: quin immo multis saltus longe
maiores sunt territoriis: habent autem in saltibus priuati
non exiguum populum plebeium et uicos circa uillam in
modum munitionum. tum r. p. controuersias de iure ter-
ritorii solent mouere, quod aut indicere munera dicant *10*
oportere in ea parte soli, aut legere tironem ex uico, aut
uecturas aut copias deuehendas indicere* | eis locis quae *B 25 A 172*
loca res p. adserere conantur. eius modi lites non tantum
cum priuatis hominibus habent, sed et plerumque cum
Caesare, qui in prouincia non exiguum possidet.* | *B 26*

De subsiciuis* | maximae controuersiae agitantur. *A 167*
cum enim adsignatio in agro adsignato fieret, non potuit *B 10, 11*
omnis modus intra IIII limites ueteranis | adsignari.* in *A 168*
his subsiciuis quidam iterum miserunt quibus agri adsigna-
rentur, quidam et subsiciua coloniis concesserunt. ideo- *20*
que semper hoc genus controuer|siae a rebus publicis *B 12*
exercentur. per longum enim tempus attingui possessores
uacantia loca quasi inuitante otiosi soli oportunitate inua-
serunt, et per longum tempus inpune commalleauerunt.

1. sed fanes tres hoc postea impetrauerunt ut eis liceret fungi hono-
ribus *G*. || fanestras *A*. || 2. beneficium *AB*. || conditores *A*. ||
3. controuersias *AB*. || 4. praecipuae *AB*. || 6. qui immo multi *AB*.
|| 7. priuatis *AB*. || 9. municipiorum *AB*, *omisso* tum. || territori
A. || 10. solet *AB*. || 11. autem legere *AB*. || 13. reb. p. *AB*. || 15. qui
om AB. || 16. agantur *A*. || 17. cum autem *AB*. || 18. omnes *AB*.
|| 20. colonis *AB*. || 21. reb. p. *B*. || 22. attingui *AB*. || 23. irritante
AB. || soli *addidi*. loci *pro* otiosi *Rigaltius ex p. 56, 10*. || oportu-
nitatem *AB*. || inuenerunt *A*. || 24. commalleauerunt *AB*.

AB horum subsiciuorum multae res p. etiam si scro mensuram repeterunt, non minimum aerario publico contulerunt. pecuniam etiam quarundam coloniarum imp. Vespasianus exegit, quae non haberent subsicia concessa: non enim **B**¹³ fieri poterat ut solum | illud quod nemini erat adsignatum, alterius esse posset quam qui poterat adsignare. non enim exiguum pecuniae fisco contulit uenditis subsiciuis. sed postquam legationum miseratione commotus est, quia quassabatur uniuersus Italiae possessor, intermisit, non **10** concessit. aequae et Titus imp. aliqua subsicia in Italia recollectit. praestantissimus postea Domitianus ad hoc beneficium procurrit et uno edicto totius Italiae metum liberauit.

B¹⁴ Haec controuer'sia numquam a priuatis exercetur. (**AB**) (fig. 38.)

A¹⁷²**B**²⁶ De locis publicis*

A¹⁷³ Sunt autem loca publica haec quae inscribuntur ut **SILVAE ET PASCVA PVBLICA AVGVSTINORVM**. haec uidentur nominibus data; quae etiam uendere possunt.

20 Est alia inscribitio, quae diuersa significatione uidetur **B**²⁷ esse, in quo loco | inscribitur **SILVA ET PASCVA**, aut **FVNDVS SEPTICIANVS, COLONIAE AVGVSTAE CONCORDIAE**. haec inscribitio uidetur ad personam coloniae ipsius pertinere,

1. subsiciuorum subsiciuorum *bis AB*. || multe *A*. || 2. non minimum *B*, nomen *A*. || in italia *post* contulerunt *supra scriptum A*. || 4. exigit *AB*. || haberunt *AB*. || 7. uenditis *A*. || 8. miserationem *B*. || 9. non *bis A*. || 11. praestantissimus *A*. || 12. liuerauit *A*. || 14. haec *B*. || exercetur. Postea domitianus ad hoc beneficium procurrit et uno edicto suscepit *A*. || 17. scribuntur silua *Boethius p. 1538*. || 19. nominibus *Rudorffius*: hominibus *AB*. || 20. qua *AB*. || significatione *AB*. || 22. auguste *B*.

neque ullo modo abalienari posse a re publica. item si *AB*
quid in tutelam aut templorum publicorum aut balneo-
rum adiungitur. (*AB*)

Sunt silvae de quibus lignorum cremia in lauacra *G*³²
publica ministranda caeduntur. sunt et loca publica quae 5
in pascuis sunt relicta quibuscumque ad urbem uenien-
tibus peregrinis.

Habent et res p. loca suburbana inopum funeribus *AB*
destinata, quae loca culinas appellant. habent et loca
noxiorum poenis destinata. ex his locis, cum sint subur- 10
bana, sine ulla religionis reuerentia solent priuati aliquid
usurpare et hortis | suis adplicare. | de his locis, si r. p. *B*²². (*G*)
formas habet, cum controuersia mota est, ad | modum men- (*A*)
sor locum restituit: sin autem, utitur testimoniis et qui-
buscumque potest argumentis. (*B*)

Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere *G*³²
conciliabula et postea sunt in municipii ius relata. sunt
et alia loca publica quae praefecturae appellantur.

*Nam et ubi uis aquae alueo Tiberis prominentem *G*³²
modo insulam fecit, locus est publicus, si silvae etiam 20
sunt iuxta hunc alueum suis circum datae terminibus,
quae communalia nominantur. (*G*)

*Loca autem relicta et extra clusa non sunt nisi in *A*¹⁷⁴ *B*²²

1. neque] qui *AB*, quae *Boethius*. || abalienari *AB*. alienari (*uel* alie-
nare) nequeunt et possident tutelam aut templorum publicorum aut
bathonarum [adiungitur] *Boethius*. || a rei publicae *AB*. || it siquid
supra scripta AB, et quidem *A* alia manu. || 2. autem templorum
A. || 4. cremia] copia *G*. || 8. Sunt in suburbanis loca publica ino-
pnm destinata funeribus *G*. || 9. collina *uel* collinas *Boethius*. || ha-
bent *AB*, sunt *G*. || 12. et *AB*, atque *G*. || 13...15. *ina pars pagi-
nae 173 A recisa*. || 13. mensor *om B*. || 19. aluei tiberis populi
romani tantum modo *G*. || 20. si *om G*. || 21. hoc alueo *G*. || 22. ca-
salia *G*. || nominantur *Rigaltius*, non utuntur *G*.

AB finibus coloniarum, ubi adsignatio peruenit usque qua cultum fuit, quatenus ordinatione centuriarum intermissa *B*²⁹ | finitur. ultra autem siluestria fere fuerunt et iuga quaedam montium, quae uisa sunt finem coloniae non sine *G*³³ magno argumento facere posse. | ergo fines coloniae inclusi sunt montibus. propter quod haec loca, quod adsignata non sint, relicta appellantur; extra clusa, quod extra limitum ordinationem sint et tamen siue cludantur. haec plerunque proximi possessores inuadunt et opportunitate loci inuitati agrum optinent. cum his controuersiae a rebus publicis solent moueri.

*A*¹⁷⁸ *B*³⁰ De locis sacris et religiosis * primum * quaeritur an ea loca ullo modo usu capi possint: deinde, quatenus possunt, secundum locum habent mensurae.

15 Locorum autem sacrorum secundum legem populi Rom. magna religio et custodia haberi debet: nihil enim magis in mandatis etiam legati prouinciarum accipere solent, | quam ut haec loca quae sacra sunt custodiantur. hoc facilius in prouinciis seruatur: in Italia autem densitas possessorum multum inproue facit et lucos sacros occupat, quorum solum indubitate p. R. est, etiam si in finibus coloniarum aut municipiorum. de his solet quaestio non exigua moueri inter r. p. et priuatos.

25 Sed et inter res publicas frèquenter eius modi contentio agitur de his locis in quibus conuentus sunt maiores et aliquod genus uectigalis exigitur.

1. utque *A* et pr *B*. || 2. ordinatione *AB*. || 3. quedam *A*. || 6. propterea haec *G*. || 7. non sit *AB*. || et extraclusa *G*. || 8. ordinationes *G*. || cludatur *A*, cludatur *B*. || 9. plerumque *A*. || opportunitatem *AB*, oportunitate *G*. || 10. inuitati *AB*, irritati *G*. || obt. *G*. || 12. queritur *A*. || 13. possit *B*. || 14. possint *AB*. || mensura *B*. || 15. locorum *A*. || 19. densitas *A*. || 20. locus sacrus *A*. || occupant *AB*. || 22. questio *A*. || 24. 7. p. *A*. || contentio *Rudorffius*: sententia *AB*. || 25. agitantur *B*. || 26. uectigales *A*, uettigales *B*.

Nam et de aedibus sacris, | quae constitutae sunt in *AB*³² agris, * similes * oriuntur quaestiones; sicut in Africa inter Adrumentarios et Tysdritanos de aede Mineruae, de qua iam multis annis litigant. (fig. 40.)

Sunt et loca sacra quae re uera priuatis finibus rei 5 p. coloni debent. haec plerumque interuentu longe obliuionis casu a priuatis optinentur, | quamquam in tabula- *A*¹⁷⁶ riis forme eorum plurimae extent. | si enim loca sacra (*AB*)*G*³³ aedificabantur, quam maxime apud antiquos in confinio constituebantur, ubi trium uel quattuor possessionum ter- 10 minatio conueniret. et unus quis possessor donabat certum modum sacro illi ex agro suo, et quantum donasset scripto sanciebat, ut per diem sollemnitatis eorum priuatorum agri nullam molestiam inculcantis populi sustinerent. sed et siquid spatiosius cedebatur, sacerdotibus 15 templi illius proficiebat. in Italia autem multi * templorum loca occupauerunt et seruuat. *

Nam lucos frequenter in trifinia et quadrifinia inue- *G*³⁴ nimus, sicut in suburbanis et circa publica itinera constituta Moesilea*. | haec maxime aut in loco urbis aut subur- (*G*)*AB* banis locis a priuatis detinentur.

De aqua plubia arcenda controuersia * | per regio- *B*³⁵ nes uariis generibus exercetur. * in Italia [aut quibusdam prouinciis] non exigua est iniuria, si in alienum agrum aquam innittas; in prouin|cia autem Africa, si transire non *B*³⁴ patiaris.

1. Nam *om B.* || hedibus *B.* hedeibus *A.* || constitutae *A.* || 3. adadrumentarios *A.* || tysdrytanos *A.* tisdytranos *B.* || minerbe *A.* || 5. hera a pribatis *A.* || finibus pr. coli *AB.* || 6. hec *A.* || interuento *AB.* || obliuionis *A.* || 7. causa *A.* *om B.* || 8. furmo *A.* || earum *AB.* || 9. maximae *G.* || 13. sanciebat *Scruerius*: faciebat *G.* || 15. caedebatur *G.* || 18. in trifinio et quadrifinio *Turnebus.* sed uide supra p. 39, 11. || 19. constitutum *G.* || 20. Moesilea] esse *G.* || 21. detentur *AB.* || 22. plubia *B.* || 23. uariis *AB.*

A 177 B Eiusdem | condicionis est controuersia de cloacis du-
cendis et fossis caecis. quod totum, nisi per finem aga-
(*AB*) tur, ad ius ordinarium pertinet. (fig. 41.)

G 34 Si aqua ex pluuiā collecta riuum fecerit per longin-
5 quitatem temporum, et ut solet fieri ripam ex utraque
parte mediam secans erexerit, et hoc citra fines alterius;
dumque riuus ille liti includitur, possessor uicini agri ca-
lumniose sibi uelit fines ad riuum usque defendere, non
mediocris exinde controuersiae genus exoritur: sed hoc
(*G*) mensoris est peritia finiendum.

AB De itineribus * quaestio multipliciter tractatur.

Nam in agris centuriatis excipitur limitum latitudo
causa itineris: sed cum illi recturas suas per qualiacum-
B 36 que loca extendant, hoc | est qua ratio dictauit, per cli-
15 uia et montuosa, qua iter nullo modo fieri potest, quae
loca fortasse possessori siluae causa sint utilia, horum loco
non inique, per quae possit loca commode iri, iter com-
mutant.

A 178 Nam quae sit condicio itinerum, | non exigua iuris
20 tractatio est. agitur enim utrumne actus sit an iter au-
ambitus. per quae loca quid liceat populo, iure con-
(*AB*) tinetur.

2. fossis *AB*. || caecis *A*. || 5. fieri *Gossius*: uideri *G*. || 6. citra] intra *G*. || 7. limite *G*. || 11. questio multiplicetur *A*. || 13. itineris *A*. || 14. per diuina *AB*. || 15. que loca fortassao *A*. || 16. possessor *AB*. || 17. per quam possit loca commodiora iter *AB*. || 19. ite-
nerum *A*. || 20. actu *A*. || sit an inter ambitus *AB*. || 21. per que *A*.
|| contonetur *A*.

INC. AGENI VRBICI DE CONTROVERSIIS AGRORVM.

.....
aduersantur, nequid in rerum natura finitum esse uidea- *B^{ss}*
tur. ac si rationis actum uniuersaliter adpraehendere pro- *5*
ponimus, ut ab initio quodam ad certam finium disposi-
tionem procedit et exigit ornatum, silentio transire nequeo.

Si enim uox, quam uaria uerborum significatione di-
uidimus, naturalis est, uerborum significatio naturaliter
sui exigit institutionem. ipsa quoque litterarum initia ne- *10*
cessariam habent sui institutionem. nisi enim constet li-
nearum illam figurationem capere | nomen et esse aliquid, *B^{ss}*
itemque similiter certas uocis distinctiones certa signifi-
catione seruari, numquam scriburae ullus ordo ad notitiam
mentis admittetur. et si ad numeros respiciamus, et non *15*
putemus esse unum neque duo pluraue, et a primo ad
secundum tertiumque distantias non substituamus, nullius
ordinis modo numerorum rationalium gradus distinguemus.
et quid pluribus fatigamur exemplis? si ad rationem homo
pertinet, et rationis nexus humana tangitur prouidentia, *20*
ad quam non tantum peruenire ne quidem institutus quis-
quam mortalium potuisse, | de contrario falsa persuasione *B^{ss}*
decipimur, et naturaliter inesse nobis etiam sapientiam
credimus. custos est disciplina, nisi fallor, infantiae: quae

1. INC. ... AGRORVM habet *A* p. 161. || 5. rationes artum *B*. || ad-
praehenderet *B*. || 6. certa *B*. || 7. exegit ornatam *B*. || neq. eos *B*.
|| 8. nos *B*. || significationem *B*. || 11. habent substitutionem *B*. *cor-*
rexzit Huschkius. || 13. ceteras uoces *B*. || 14. ullius *B*. || ad iusti-
tiam *B*. *correxzit Blumius*. || 15. admittitur *B*. || 16. et *add* *Blumius*.
|| 17. tertium quod *B*. || 18. numerorum] rum *B*. || distinguamus *B*. ||
19. exempla *B*. || 21. tantum] *uelim* putatur. || 23. et] si *Blumius*.
|| inisse *B*. || 24. castus *B*. || infantia *B*.

B cum ita naturalia ad notitiam mentis admittit, ut sint in quae dirigi possit animus, alia procul et semotiore ratione continentur; ad quae cognoscenda, ne uulgaribus abducamus opinionibus, ratio non deerit.

5 Ac si iustituamus ante positas disputationes in tractatum aut ordine persequamur, quam multa praecedunt quibus ad hanc disputandam materiam instrui debeamus! tali enim operatione naturae regimur, ut uniuersa, ad quae
*B*⁸⁶ pertinemus aut quae ad nos pertinent, sensibus nostris
 10 uelut confusa offerantur, ipsaque animo didicerimus dinoscere. quid quod id ipsum, quod quid est, aut quale, prius quadam in parte uidemus, nec statim totam partis proprietatem cernimus, nisi in singulas portiones auocatum undique uisum direximus, ut relicta magnitudinis occupa-
 15 tione paulatim ad notitiam rei animus inducatur. eadem ratione etiam ceterae intellectu qualitates tenentur. per quae ad aliud opus festinantibus satis dilucida existit probatio, capacitatem rerum generi humano esse concessam,
*B*⁸⁷ quarum multitudine oneramus | adque in uniuersa distri-
 20 gimur, ut ad certa et electa nisi elaborato studiorum iudicio peruenire nequeamus. ut enim nec ferrum in genere secare potest, nisi ad secandum habilem acceperit figuram, sic animus naturalium capax rerum, nisi certo disciplinae ordine adiutus, subtilioribus indiget argumentis.

1. admittitur aut sunt in qui dirigi possint animum alia procubet semotior rationem continetur atq. cognoscenda *B.* || 3. adducamus *B. correxit Huschkus.* || 4. rationis decreti *B.* || 5. ac iustituamus adposita *B.* || tractam aut ordinē *B.* || 6. procedunt *B.* || 7. disputandum materia *B.* || 8. operationem *B.* || adq. *B.* || 9. aut quam *B.* || 10. confessa referantur ipsa quoq. animi didicerimus dinoscimus *B.* || 11. ipsum quidquid est aequale *B.* || 12. quadam] quam *B.* || totum *B.* || 15. animum *B.* || 16. et in ceterae intellectum qualitatis *B.* || 17. quae ad] quas *B.* || dilucide *B.* || 18. opacitatem *B.* || 19. multitudinem oneravit ad in *B.* || 21. neq. eamus *B.* || nec *Blumius*: est *B.* || in *om B.* || 22. secundum *B.* || 23. animum *B.* || 24. ordinem autus *B. correxit Blumius.*

quam ob rem inter praecipua honestarum amore artium *B* compungere animum et bonae mentis instrumentis fundare debemus. si quidem secundum cognitae mihi artes huius partis sit aut experimenti copia, perferendi quoque suffecerit facultas, poterit | labori nostro non inter minimarum *B* utilitatum profectus locus vindicari.

Quoniam itaque de controversiis meminimus agrorum, hae quod partibus diuidantur et in quod genera possessionum, aut quas habeant qualitates, tractemus.

Quom autem quaerendum uideatur quid sit ager et 10 ubi sit, ad ordinem mundi partesque reuocatur. mundus autem, ut stoici decernunt, unus esse intellegitur: sed qualis et quantus, geometricis spectaminibus aperitur. eo enim elementorum natura terrae equilibratur. huius terrae pars die fulget, pars nocte fuscatur. diuiditur, | ut *B* supra diximus, in quattuor partes. quarum una inter Atlanticum et eum mare meridiano ac septentrionali clauditur Oceano, habitabilis atque cognita: appellatur a Graecis oecumene. reliquae igitur habitabilis ratione colliguntur. contraria autem pars parti oecumene finitur Oceano Atlan- 20 tico atque eoo, et inter meridianum et australem cohibetur Oceanum: appellatur antoecumene. post Oceanum septentrionalem atque australem duae terreni partes meridiano diffunduntur Oceano: quarum Graeci austro propiorem antictionon appellauerunt; | alteram propiorem septentrioni *B*

2. componere *B*. || 3. artis *B*. || 4. sint *B*. || sufficerint facultas *B*. || 5. laborari *B*. || minimum *B*. || 8. hae] hoc *B*. || 9. habeat *B*. || 10. quam autem quorundam *B*. || 11. mundum partesq *B*. || 12. ut istoici (*id est* istoici) decerunt *B*. || 13. et *add* *Huschkius*. *conf. p.* 50, 24. || 15. dici *B*. || 17. et eum] ut eum *B*. || 18. habeshabiles *B*. || 19. cacumine reliquitur habitabilis *B*. || 20. oecumene *om B*. || 21. eoo] egeo *B*. || austrantem cohibitur *B*. || 22. antecumene *B*. || 24. diffunditur *B*. || propriorum *B*. || 25. *dic ἀντικτίωνον et μοχ ἀντικτίωνον*. || propriorum *B*.

B antipodon, quoniam emisperiou aliut latus optinet et ad rationem habitabilis tetartemorii contrariis ambulantium gressibus premitur. oecumene autem, hoc est habitabilis et cognita terreni portio, ad notitiam spatiorum incrementis 5 redigitur umbrarum. huius latitudinem definit orientis occidentisque dimensio, altitudinem septentrionalis facit kardo: intra haec spatia terminatur utroque Oceano. tripertita regionum diuisione distinguitur, Europa Libya atque Asia. *B*⁹¹ Europam a Libya Gallicum Tyrrenum Egeum, hoc | est 10 intestinum, mare diuidit, Asiam ab Europa Tanais, a Libya Nilus. ex his argumentaliter inclinamentorum condicio cognoscetur, intra quae ager imperii Romani spatioso fine diffunditur, cuius controuersias generaliter exequi proposuimus.

15 Ager est finiruris

*B*³⁹
non praetermittimus nominata sententia condicionibus possessionum.

Prima enim condicio possidendi haec est ac per
20 *Italiam; ubi nullus ager est tributarius, sed aut colonicus, aut municipalis, aut alicuius castelli aut conciliabuli, aut saltus priuati.*

At si ad prouincias respiciamus, habent agros colonicos eiusdem iuris, habent et colonicos qui sunt immu-
25 *nes, habent et colonicos stipendiarios. habent autem prouinciae et municipales agros, aut ciuitatium peregrinarum.*

1. emisperion *B*. || 2. startemerii *B*. || ambulantium *B*. || 3. permit- titur ecumene *B*. || hoc est habitabilis *B*. || 6. latitudine *B*. || 7. terminantur *B*. || 8. regionem diuisionem *B*. || libia *B*. || 9. a lubia gallicum tyrenum *B*. || 10. Asiam ... argumentaliter] asia ab europa na his aligaliter *B*. *correxerit Huschkiius*. || 12. cognoscet intra qua *B*. || 15. exp. lib. *B*. || 16. incipit lib. *B*, Incipit liber agri mensurae *B* p. 5. || 17. nomina conuenientia *Huschkius*.

*Et stipendia|rios qui nexum non habent, B¹⁰
neque possidendo ab alio quaeri possunt. possidentur
tamen a priuatis, sed alia condicione: et ueneunt, sed
nec manipatio eorum legitima potest esse. possidere enim
illis quasi fructus tollendi causa et prestandi tributi con- 5
dicione concessum est. uindicant tamen inter se non
minus fines ex aequo ac si priuatorum agrorum. etenim
ciuile est debere eos discretum finem habere, quatenus
quisque aut colere se sciat oportere aut ille qui iure
possidet possidere. nam et controuersias |inter se tales B⁴¹
mouent, quales in agris immunibus et priuatis solent
euenire. uideuimus tamen an interdicare quis possit, hoc
est ad interdictum prouocare, de eius modi possessione.*

*Multa enim et uaria incidunt, quae ad ius ordina-
rium pertinent, per prouinciarum diuersitatem. nam 15
cum in Italia ad aquam pluuiam arcendam controuer-
sia non minima concitetur, diuerse in Africa ex eadem
re tractatur. quom sit enim regio aridissima, nihil magis
in quaerella habent quam siquis inibuerit aquam plu-
uiam in suum in|fluere: nam et aggeres faciunt, et B⁴²
excipiunt et continent eam, ut ibi potius consumatur
quam effluat.*

*In omnibus his tamen agris superius nominatis quod
genera controuersiarum exerceantur, tractare incipiamus.
nam et qualia sint et quod status habeant generales, di- 25
ligenter intueri debemus.*

*Etenim ad artificium defendendi plurimum prode
erit, si persecuti ius omni diligentia fuerimus. non enim
a qualibet parte adgrediendum est in controuersia, sed
dispiciendum cui postulationi absolutio pro|xima sit, ne B⁴³
inplicatione aliqua et iudicem inpediamus et controuer-
siam faciamus obscuriorem. nihil puto deformius esse*

24. conf. p. 88 et 39 B, tum 59 et 69 B. || 25. generalis B.

B⁷¹ quam cum de eius modi causis imperiti | idoneas uolunt exhibere aduocationes. quaecumque autem in artificio generaliter eueniunt, colligi utcumque possunt: reliqua omnia sunt infinita. in quantum potero tamen a generali-
5 bus specialia argumentis tractabo, cum ab exiguo quidem exemplo secundum locorum naturam colligere possint
B⁷² quid potissimum sequi | debeant.

Quamquam non ignorem inter professores immodice controuersiarum quaestionem frequenter agitatam, neces-
10 sariam studiis exercitationem huius quoque partis existi-
maui. uno enim libro instituimus artificem, alio de arte disputauimus. [cuius tripartitionem sex libris, ut puto, satis conmode sumus executi. exigit enim ars scientiam me-
tiundi, cui datur libri tertii pars, quam quinto et sexto
15 libro continuabimus.] et de adsignationibus et partitionibus agrorum et de finitionibus terminorum actenus [deputato arti mensoriae ordine] meminimus: superest
B⁷³ nunc ut de controuersiis dispiciamus. | quae pars [, quamuis quarta sit uniuersitatis, seiungitur, quoniam] com-
20 munis est cum aliis artibus et priuatae disputationis exigit curam. quam ita capere ac persequi poterimus, si anticipalia quoque, quibus initia substituuntur, non praeter-
termiserimus.

Omnium igitur honestarum artium, quae siue natura-
25 liter aguntur siue ad naturae imitationem proferuntur, materiam optinet rationis artificium geometria, principio ardua ac difficilis incessu, delectabilis ordine, plena praesantiae, effectu insuperabilis. manifestis enim rationis exe-

2. quocumque *B.* || 3. ueniunt *B.* || 12. sex] ex *B.* || 13. conmodis *B.* || pars scientiam metiuna cludatur libra tertia *B.* || 15. conminuimus *B.* || 17. artis *B.* || 19. uniuersitati *B.* || 20. cum] quam *B.* || exigit cum qua ita *B.* || 22. inita *B.* || an substrauntur? || 24. sibi *B.* || 25. sibi a *B.* || 28. effectum separabilis *B.* || rationibus *B.*

cutionibus declarat rationalium materiam, ita ut geometriam *B*⁷⁴ inesse artibus aut artes ex geometria esse intellegatur. si enim rationis incrementa tractamus arte, simplicibus ac planis solidisque adhibitam etiam aut nomen potestatem cognoscimus: quin et geometrica analogia aut armonica *B*⁵ aut arithmetica, ut contraria aut quinta aut sexta et ceteros ordines, exercemus; ut non tantum artificiorum, uerum etiam omnium rerum qualitates probabiliter ostendat. sed quoniam tanta naturalium rerum magnitudo exercitioris acuminis exigit curam, non facile geometria *B*¹⁰ uulgari tangitur | opinione et ad intellectum sui nisi quos *B*⁷⁵ ad naturalem philosophiam prouchat admittit.

.....

Prius quam de transcendentia controuersiarum tractare incipiam, status earum exponendos existimo, quoniam *B*⁶⁹ *15* in priore parte libri sequentium rerum ordo absolute de his disputari inlibuit. reddendum itaque hic locum tam necessariis partibus | existimo. *B*⁶⁰

Omne genus controuersiarum ex quadam materiali uipertitione generatur. constat autem haec bipertitio aut *B*²⁰ *25* in fine aut in loco; non sine illa controuersia quae de positione terminorum praescribitur. Quem admodum unum extra positum est, quo separato a cetero numero duo primum numerantur, in hoc quoque numero controuersiarum de positione terminorum ad unius omnino conditionem respicit, et quamuis sit origo quaedam litium, mi-

1. declarationalium *B*. || geometria in eos se artibus aut arte *B*. ||
 2. intellegat *B*. || 3. arte *Rudorffius*, aete *B*. || 4. adhibita etiam nomen potestate *B*. || 5. quin et] quam ut *B*. || armoniaca aut arenetica aut *B*. || 9. tantuma *B*. || 10. exercitiores commune (acumen *corr*) in his exigit *B*. || 11. tegitur opinionem *B. correxit Rudorffius*. || nisi quod *B*. || 12. probeat admitti *B*. || 15. incipitaliistatus earum exponendus *B*. || 16. priorem partem *B*. || 24. numeratur *B*. || 25. omnino] nomine *B*.

B nime tamen adiungi materialibus controuersiis uidetur
*B*⁶¹ posse, quoniam singulariter omnium litium | anticipalis
 existit, et si quaerella eius ad solum descendit, desinit
 controuersia esse de positione terminorum: finis enim in-
 5 cipit esse aut loci. ergo legitimi materiales status cou-
 trouersiarum hii duo uidentur exstare, de fine aut de loco:
 reliquae controuersiae, quaecumque sunt, ex hac materia ori-
 untur, et aut ordine mensurarum aut partibus iuris ad sta-
 tus generales priuatos reuocantur. *namque in ordine con-*
 10 *trouersiarum haec quoque materia litis locum suum optinet.*

*De fine subtilior exigitur disputatio, quae a rigore
 nullo modo distat nisi specie. De quibus est diligentius*
*B*⁶² | *disputandum: quotiens enim de fine aut de rigore dici-*
 mus, non pusilla quaestio oritur, unam pluresue lineas
 15 sentiamus; ne praeterea lex Mamilia fini latitudinem praes-
 cribat. *de qua lege iuris periti adhuc habent quaestio-*
nem, neque antiqui sermonis sensus proprie explicare
possunt, quini pedes latitudinis dati sint, an in tantum
quinque. uidetur tamen his, quinque pedum esse latitu-
 20 *dinem ita ut dupondium et semissem una quaeque pars*
agri finem pertinere patiatur.

Ergo si corpus habet finis, aliter sentire debemus
*B*⁶³ ac si singularem tantum lineam intueamur. | in omni enim
 genere disteterminationis, cui uel singularis linea interue-
 25 niat et ex uno duas diuidat partes, ipsius mediae lineae
 secutus singularem habet contemplationem, sed efficit duas
 partes horum locorum diuisorum, et si proprius sentire

2. uitium *B.* || 3. desint controuersia De *B.* || 5. locus *B.* || materia-
 lis *B.* || 6. existare *B.* || 8. et aut] aut *in litura corr. B.* || ordinem
B. || 9. generalis priuatus reuocatur *B.* || 14. non plus illa *B. cor-*
rexit Huschkius. || una *B.* || 19. uidentur *B.* || 22. finis *Goesius:*
fines B. || 23. ac si] ut *B.* || linea *B.* || 24. cui] qui *B.* || 25. duab.
B. || 26. secutus] *fortasse strictus.* || singularum *B.* || 27. diuerso-
 rum *B. correxit Goesius.*

uelimus, triplex incipit esse contemplatio rei diuisae, *B*
 uideimus tamen an tota sit corporalis. nam quidquid
 terreni est diuisum, sequitur ut et omnino corporale esse
 constet. inter uersuras autem duas illud genus lineamenti
 quod mensura distinxit, quom ex inferiore parte terreno 5
 finiatur, etiam si graciliter, in modum tamen | sulci, per *B*⁶⁴
 supplementum aëris conspicitur. secundum rationem quo-
 ruindam philosophorum aut geometrarum [non duplex]
 illud quoque quod aëre distinguitur corporale esse de-
 cernitur. nunc quem admodum (*B*)

.
 Iniectius ergo status est generalis. nam siue de pos- *G*³⁵
 sessione siue de fine controuersia nascatur, per hoc re-
 petitio iusta iniustae inicitur. (*G*)

. 15
 Falsa propositio est, cum controuersia alium habeat *B*
 statum generalem et alio ad litem deducatur. uera pro-
 positio est cum per statum generalem controuersia ad
 litem deducitur. ex falso ergo in uerum transcendentia
 est, cum a quolibet alio statu ad generalem statum con- 20
 trouersia reuocatur. ex uero in falsum transcendit, cum
 relicto generali statu quolibet alio statu controuersia ins-
 truitur.

Ex non stante propositione in stantem transcendent
 controuersiae, quotiens | loci de quo agitur specialia ar- *B*⁶⁵

1. diuersae *B*. addendum non duplex e proximis, ubi uncinai.
2. sint *B*. § 3. omnino *Huschkius*: animo *B*. § 5. quod uersura dis-
 tinxit *Huschkius*. § quom] quam *B*. § 7. suplimentum heres *B*.
 § 8. philosoporum aut geometrarum *B*. § 9. quod heres distinguit
B. § 13. per hoc] id est per ius ordinarium. § 14. iniustaque *G*.
 16. Falsa pro non habet *B*. § 18. cum praestat generalem contro-
 uersiam *B*. § 21. 22. reuocatur . . . controuersia in margine corr *B*.
 § 21. cum] fit ut *B*. § 22. generalis status *B*. § 23. istruitur *pr B*. § 24.
 in testante transcidunt *B*.

B gumenta nulla existunt, neque ullum finitimae similitudinis monumentum, sed tantum aboliti finis quaerella exponitur, et excipiens extantium argumentorum quadam expositione defenditur. nam nec uno genere, sed et si
 5 proximitas aliqua naturalis fuit, quae similitudinem finis adferre possit, in illam quoque uelut extantium argumentorum oportunitas aptatur. ex re stante in non stantem fit transcendentia, cum certus agrorum finis, qui aut loci natura aut terminorum distinctione firmatus est, relin-
 B⁶⁶ quitur et per uanas demonstrationes controuersiae includitur. hoc modo controuersiae plerumque ab ambitiosis possessoribus proximis mouentur. euenit autem ut eius modi demonstrationes, si ratione deficiantur, interibiles fiant; si contra pro ueris habeantur, ut interibilis inpru-
 15 dentia iudicantium fiat uidelicet finitio.

A quocumque autem controuersiae de agris mouentur, effectus habent aut coniunctiuus aut deiunctibus aut spectibus aut exposcit aut subiectiuus aut reciperat. coniunctiuus est effectus, quotiens consentientibus angulis
 20 exploratus agrorum finis ad modum rationis accipit determinationem in laeso utriusque agri solo: quod genus finitionis plerique inter se conuenientes potius quam iudices sortiti factum consignare malunt. disiunctibus est effectus,
 B⁶⁷ cum determinatio alterius partis solum desecat et ita qualitatatem agri diuersam dissimili solo applicat, ut plerumque aut ex prato siluae aliquid adiungatur aut ex silua
 25 sine distincto adplicetur ad pratum, et similiter per alias agrorum qualitates. spectiuus est effectus, cum est demonstratio finitimis argumentis ex maxima parte fundata, ita

7. aptatur res extanti non stante fit *B*. || 13. demonstrationis si *B*.
 || defendatur interribilis fiant si natura pro *B*. *correxit Huschkius*.
 || 14. interribilis *B*. || 15. fiant *B*. || finitio] sine ut *B*.

ut et dubiis quoque locis aspectum praebeat finitionis. nam- B
que animum non tantum ratione orationis intrauit, sed etiam B⁶⁶
contemplandi potestate confirmatur. | expositiuus est effectus G³⁶
controversiae, quotiens finitiorum argumentorum caret
demonstratione, et partium magis exigit narrationes, per 5
quas exponendum sit quo rigore termini desint, aut per-
sudandum iudici, etiam si loci natura finitimam exhibeat
similitudinem, quomodo sint reponendi. subiectiuus ef-
fectus est controversiae, cum relinquitur status generalis
et alio quolibet statu controversia defenditur. recipera- 10
tiuus est effectus | controversiae, quotiens a trifinia aut B⁶⁹
quadrifinia aut ex quolibet alio finis loco in excipien-
tem terminum rectura dirigitur et per incessum definitio-
nis loca quaedam alteri fundo acquirit. aut quotiens solum
aufert et eius loco reddit | utrique fundo, effectus quasi (G)
reciperatiuus existit.

Per hos effectus omnium controversiarum status inui-
 cem habent transcendentias aut necessarias aut queunt
 aut nequeunt, saepe interibiles. cum enim status gene-
 ralis | adsumptiuus primae controversiae, quae est de po- G³⁶
 sitione terminorum, in rigorem | aut in finem transcendit, B⁷⁰
 | est quidem necessarius causa argumentorum, sed in illo (G)
 genere controversiae nequens habetur: ad si uere de fine
 agatur et omnino terminatus distinctio ei desit, manifeste
 transcendentia eius non tantum nequens sed interibilis 25
 apparet. eadem ratione in ceteris controversiis haec trans-
 cendentia efficitur, ut aut non necessaria aut nequens aut

1. namquae B. || 3. confirmat B. || effectus B, status G. ita semper.
 || 11. controversiae om G. || 15. quasi Huschkius: quosse B. || 18.
 transcendentia B. || aut quae eunt aut neq. eunt saepe interrebi-
 lis B. || 20. quae] qui B, status est qui G. || 22. est] et B. || 23.
 neque enim B. || uero B. || 24. terminus B. || 25. neq. his sed inter-
 ribilis B. || 26. haec] habet B. || 27. adfigitur B. || necessaria aut
 neque interibilis B.

- BG³⁵** interibilis appareat. cum secunda | controuersia de rigore, initialis status pertinentis ad materiam, transcendit in controuersiam quae est loco tertio de fine, status materialis,
- B⁷¹. (G)** speciem non condicionem mutat neque materia efficit. | secunda controuersia de rigore, status initialis, quom transcendit in controuersiam quae est de loco materialis, transcendentia eius non necessaria efficitur. secunda controuersiam quae est loco quinto de modo, status effectiui, transcendent,
- 10**
- G^{35.36}** Materialis status est ex quo omnes controuersiae | incipiunt, de loco dum taxat. nam transcendentiam non habet de hoc effectiuus, sed dum consummatus fuerit nascitur. nam effectiuus est cum de loco litigatur [et idoneas partes ad litigium aduocationes instituunt].
-

De positione terminorum

- G²¹** Cum ergo possessor inuenerit terminum in possessione sua aliter formatum aut aliter positum quam ceteri qui in ea possessione sunt, aut non inscriptum ut adsolet, agit de eo, in qua sit positus ratione, seu ipse trifinium faciat siue ab alio lineam procedentem excipiat: dumque uicinus possessor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter utrosque controuersia agitur.
- 25** Solent enim hae controuersiae de conportionalibus nasci terminibus. nam si de eorum latere linea quasi ex artificis manu composita uideatur exire atque in unius termini angulum impingere qui in limite est positus, in

1. cum om B. || Initialis controuersiae status de rigore pertinens ad materiam G. || 2. descendit B. || 4. speciem om G. || neque materialis efficitur Rudorffius ex p. 66,1 || 5. quam B. || 6. controuersia qui est loco B. || 7. non necesseest B. || puto deesse tertia quarta cum in || 12. confer p. 74,20. || 14. idoneas uolunt exhibere aduocationis B p. 71 (supra p. 64,1).

istis [ut ait Frontinus] uelut stantium argumentorum oportu- *G*
 nitas controuersialis aptatur. *hoc enim plerumque potest*
in limitibus inueniri. nam si ueteranus, filiis suis unam
possessionem diuidens in tres aut quattuor portiones,
*terminos uoluit interesse, potuit quiddam tale | contingere, *G*¹⁴*
ut ex multis quicumque respiceret angulum illius termini
qui in maximo est limite constitutus. hos siquidem ter-
minos, qui intra possessionum fines inueniuntur, compor-
tionales appellauit antiquitas.

..... 10

*Videndum hoc diligenti cura. et circuii agrum ante *G*²¹*
omnia oportet, de quo intentio uertitur; ut redintegrato
suis fundo limitibus per maximorum limitum rationem,
tum de conportionalium terminorum positione, quos uice
tabellarum antiqui intercidendis portiunculis inter filios 15
*suos defigebant, integra ab artifice ratio proferatur. (*G*)*

.....
*secundum locorum naturam mouet causas. *B*¹³*

Si uero in alio loco terminus translatus est usurpandi
finis causa, numquam non utique locum desicauit: non 20
enim cito quisquam propter exiguam partem terminum mo-
uet. erit in prouidentia mensuris secundum angulorum finiti-
*morum positionem arbitrari, in quantum sit terminus | trans- *B*¹⁴*
latus et qua ratione sit in locum suum restituendus.

Facillimum est inperitiam artificis aliusue retundere 25
non putantis rationem inesse ordinationi: nam et fre-
quenter euenit ut inperitia mensurum audaciam posses-
soribus praebeat. numquam non concurrentium inter se
finium anguli, non tantum recti, uerum etiam hebetes
aut acuti, habent aliquam rationem; in quam, si non 30
dissimulemus, facile quod inperiti turbauerunt artificio
restituemus.

1. confer p. 68, 6. ¶ uelud instantium *G*.

B Haec controuersia moti termini nullius in se aliae
B⁴⁵ controuersiae statum recipit: est enim anticipalis, et quasi
 commune quaedam litium, declarans aut loci aut modi
 futuram controuersiam.

5 *De rigore* controuersia est status initialis pertinen-
 tis ad materiam operis; nec sine prioris controuersiae com-
 paratione. nam cum de rigore agatur, potest fieri ut ante
 motus sit terminus: ideoque haec secunda controuersia
 prioris quoque controuersiae capax apparet; quamquam
10 et sine prioris controuersiae interuentu priuatim de rigore
B⁴⁶ controuersia suscitari possit: nec enim omnibus locis agro-
 rum, aut capientibus aut non capientibus, termini po-
 nuntur.

Refert in quo agro agatur. si limitatus est, aut ordo
15 *limitis ordinati desideratur, aut subrunciui aut linearis*
aut interiectiui rigoris incessus. at si in agro arcifinio
sit, qui nulla mensura continetur, sed finitur aut monti-
bus aut uis aut aquarum deuergiis aut notabilibus locorum
naturis, aut arboribus quas finium causa agricolae re-
20 *linquunt et ante missas appellant, aut fossis aut quodam*
(B) *culture discrimine,*

.....
De fine

G²¹ *Extremitas finitima linea est quae interuenit aut*
25 *per iter publicum, quod transcendendi non potest secundum*
legem colonicam, quia omnis limes itineri publico seruire
debet, aut per limites siue terminos aliaue signa quibus
territoria finiuntur, aut ubi in soluto loca remanserunt.
haec autem sunt loca quae in soluto dicuntur, quae aut
30 *in saxuosis et sterelibus locis sunt aut in paludibus, ubi*

1. nullus **B.** # 3. commune] commotio, puto, uel comminatio. # 4.
 futura controuersia **B.** # 5. initiales **B.** # 6. materia **B.** # 8. contro-
 uersiam **B.** # 10. interuentum **B.**

*nulla potuit exerceri cultura; quae, dum non esset quod G
excoli potuisset, nullis necesse fuit limitum regulis obli-
gari. propterea et soluta loca uocata sunt. (G)*

.....
*Nam plerumque uia, dum cum limite currit, etiam G²⁴
si uicinalis est aut lignaria aut priuata, finem prestat.
regammante uero uia uel limite, dum a se utrimque
discesserint, desinit uia finem prestare, et erit contro-
uersia: sed inspectio artificis eam finiet. G³³ (G)*

..... 10
*agetur. cum enim loci sit tanta iniquitas, | et aut prae- B^{46, 47}
rupta aut abrupta, quae aut ruere aut minui possent,
uetus consuetudo est terminos relatis pedibus in solido
agro ponere. quamquam non erat necessarium, cum ipsa
loci natura talis esset ut neque inferiorem uicinum ad- 15
mitteret in partem superiorem neque superiori descen-
sum ullo modo praeberet. sed diligentes agricolae prop-
ter inpudentium uicinorum consuetudinem parum se tu-
tos credunt, nisi ita fundauerint agros, ut etiam aliquid
extra mensurarum ordinem faciant. 20*

*In superciliis autem maioribus non defuerunt qui
ita finem seruari | uellent, ut quatenus attingere unus B⁴⁸
quisque possessor posset, eatinus possideret. uidebimus
an aliquam rationem sint secuti, cum sit totum superci-
lium superioris agri fundamentum, nec, si subruatur, 25
possit sine iniuria superioris fieri. ideoque magis certior
ratio illa uidetur, ut fundamento tenus in agro arcifinio
possessio seruari debeat, | si termini desint. G²¹³*

*Frequenter inter se possessores propter loci difficul-
tatem totum supercilium, quod angerentur ipso subiacente, 30
inferioribus cesserunt, et contenti fuerunt terminos per B⁴⁹
summum iugum disponere, nullam secuti rationem. haec
tamen si occurrunt, non quasi noua intueri debebimus.*

Plurimis deinde locis terminos sacrificales non in

B *G* fine ponunt, sed ubi illud sacrificii potius oportunitas suadet, hoc est loci comoditas, in quo sacrificium abuti comode possint. hos terminos non statim finitimos observare debemus, etiam si non longe a fine positi fuerint: frequenter enim viae finiunt, iuxta quas arbores solent esse laetiores, sub quas defigere terminos sacrificii causa possessores consueverunt. uerum tamen multi non tantum sacrificii secuntur consuetudinem, sed etiam rationem, et ipso fine defigunt: propter quod adimi fides (*B*) sacrificialibus palis in totum non debet. (fig. 34.)

*G*²¹⁴ Nam et locorum elationes et cliuia et colliculi finem faciunt.

Termini autem si transuersi positi fuerint, gammam (*G*) faciunt, sed non statim trifinium ostendunt. (fig. 35.)

15

De loco

B haberi ordinem legis Mamiliae excessum plurimum, praecipue in agris archifiniis, sed nec minus in adsignatis. cum enim modum loci nulla forma praescribit et controuersia oritur, nullo alio statu ad litem deduci debet quam ut de loco agatur. solent quidam per imprudentiam mensores arbitros conscribere aut sortiri iudices finium | regundorum causa, quando in re praesenti plus quidem quam de fini regundo agatur. sic fit ut post sententia inrita sit, et rescindi possit quod aut iudex aut arbiter pronuntiauerint, neque ullum commissum faciat qui sententiam non sit secutus, quando de alia re iudicem aut arbitrum sumpserint.

De loco, si possessio petenti firma est, etiam interdici licet, dum cetera ex interdicto diligenter peragantur: magna enim alea est litem ad interdictum deducere, cuius est executio perplexissima. si uero posses-

20. nulla alio statum *B.* § 21. quam] quod *B.*

sio minus firma est, mutata formula | iure Quiritium peti B 11
debet proprietates loci; iudicari praeterea si locus de quo
agitur aut terminis aut arboribus aut aliquo argumento
finem aliquem agri declaret et a continuatione soli quasi
quibusdam argumentis eximatur. 5

Ne praetereat nos, illud etiam tractare debemus, si
arbores finitimas habet et locus est fere silvester, quo
in genere est possessio minus firma, ne certetur inter-
dicto. quod si silua cedua sit, post quintum annum par-
cissime repetatur. qui autem appellent arbores notatas, 10
scire debemus idioma regionis. qui clauicatas uocant B 13
quas finis declarandi causa denotant, ut in Brittiis, alii
in Piceno sitiagitat, in aliis regionibus insignes aut notas.

Si uero pascua sit et dumi ac loca pene solitudine
derelicta, multo minorem possessionis habent fidem. prop- 15
ter quod minime de his locis ad interdictum iri debet.

De quibus autem locis ad interdictum iri potest,
sunt fere culta, quae possessionem brebioris temporis tes-
timonio adipiscuntur, ut arba aut bineae aut prata aut
aliud aliquod genus culturae. haec tamen cum in demons- 20
tratione allegabuntur, etiam si partes quaedam proxi-
mae | et interiacentes culture fuerint propriae, non erit B 14
satis illas sui generis agro adsignare, sed circuire oport-
tebit totum fundum et ita fidem obligare, ne demonstra-
tione neglegenter soluta appareat. 25

De modo controuersia est status effectiui: ante enim
locus est ibi quam modus nominetur: aequae recipiens ante
dictarum controuersiarum omnes status, sed, ut superius
significauimus, irritos et non necessarios.

Haec controuersia frequenter in agris adsignatis exer- 30
cetur: agitur enim ut secundum acceptam eius ueterani

26. est om B. || 27. neque] malim caquo. || 28. superius] p. 70,8.
366. || 29. irritus B. || necessarius B.

*B*¹¹ qui in illud solum deductus est, modus restituatur; | aut si quando praescriptus est lege aliqua agri modus.

Quom autem in adsignato agro secundum formam modus spectetur, solet tempus inspicere et agri cultura. si iam
 5 excessit memoria abalienationis, solet iuris formula [non silenter] interuenire et inibere mensores, ne tales controuersias concipiant, neque quietem tam longae possessionis inreperere sinat. si et memoria sit recens, et iam modus secundum centuriam conueniat et loci natura indicetur
 10 et cultura, nihil inpediet secundum formas aestimatum petere: lex enim modum petiti definite praescribit, cum
*B*¹⁶ ante quam | mensura agri agatur modus ex forma pronuntiatum cum loco conueniat. hoc in agris adsignatis euenit. nam si aliqua lege uenditionis exceptus sit modus,
 15 neque adhuc in mensuram redactus, non ideo fide carere debet, si nostra demonstratio eius in agro non ante finiri potuerit quam de sententia locus sit designatus.

.....
 in hac controuersia, quod inter priuatos tractatur.

20 Nam inter res publicas non mediocriter eius modi controuersia solet exerceri, quam frequenter coloniae habent cum coloniis aut municipiis aut saltibus Caesaris
*B*¹⁷ aut priuatis. | nam et supra dictae controuersiae omnes euenire et rebus publicis possunt. nec enim refert, cuius
 25 sit solum aut cuius iuris, ad mouendam controuersiam: tunc autem habet differentiam, prout a iudice tractatur.

Observari in hac controuersia a mensore debet lineis, num in similitudine dissimile interueniat; quoniam nulla potest ueritas adprobari, si illi quid uel exiguum
 30 falsi interueniat. ueritas enim habere debet suam similitudinem per omnia momenta: falsum siquid est, multa

23. non et *B*. § 28. dum in similitudinem dissimile illorum ueniat *B*.
 § 29. qui uel *B*. § 30. enim] non *B*.

uarietate confunditur. et habet aes, quouis formam res- **B**
 picit, cum modus in discrimine | est. ars triplici ad- **B¹⁰**
 testatione firmatur: habere enim debet aes primo locum,
 deinde modum, deinde speciem. at si inter res publicas
 agatur aut rem publicam et Caesarem, instrumentis forte **5**
 ueteribus continebitur, ut solet, adacratio; ne falsa ueris
 dissimilia sint, sed persuasione similia fiant, hoc est falsa
 pro ueris adprobentur. in comparatione tamen hoc inter
 est, quod falsa persuadendo adprobentur ueris, quae ad-
 probatio in promptu est et quodam modo in prima acie **10**
 fertur, falsis latentius uera adprouentur. ita fit si compa-
 rare quis uelit hominis probationem et | statuam. cum **B¹¹**
 uiuentem hominem omnibus bibere et ambulare constet,
 siquis inquirere uelit ane uiuat, non potest illi non ab
 ipsis probationibus persuaderi, id est quod bibat, quod **15**
 ambulet, quod loquatur: ad statuam multumque mens
 infringenda est, ut similitudo ueritatis animam habere ui-
 deatur, de cuius simulatione est profecta.

.....
 ad lucum Feroniae Augustinorum iugera **M**. haec in dis- **A¹⁶³ B¹**
 crimen si uenerunt, omnia supra dicta conuenienter ha-
 bere debent, ut illa sint quae secundum formam pro-
 ponuntur. geminus in prouinciis modus ab alio posside-
 tur, ab alio ne quidem simplex. quem admodum autem
 fieri soleat, tractare non alienum iudico. potest enim **25**
 fieri ut illa mille iugera secundum ordinationem menso-
 ris a luco quidem incipiant, at in diuersa regione. quod
 falsum manifesto apparet: sed in de|monstratione inpe- **B²**

8. pro ueris] pronaberis **B**. || 9. quae] qua **B**. || 10. promptum **B**. ||
 quod ad modo **B**. || aciae **B**. || 11. uera] hoc uero **B**. || fit] ut **B**.
 || 12. homines **B**. || 12. statuam et cum autem hominum **B**. || uiuere **B**.
 || 13. ambulare uelit alii constat siquis inquirere **corr B**. || 14. annuebat **B**. || 15.
 ideo quo uibat **B**. || 16. adstantium (n **corr B**: at in statua diu **Husch-**
kius. || 17. infringenda **B**. || animum **B**. || uideat **B**. || 18. perfecta **B**.

AB ritis obscurissimum est dinoscere an secundum formam regio conueniat praesens, si ut aquae diffusae regiones pareant et argumentis aut arborum aut aliarum rerum careant; sicut in Africa, ubi spatiositas et inundatio camporum eius modi controuersias facillime in errorem deducit. quod si eadem mille iugera, in eodem sane loco quo forma indicat, cohibitis angulis [nihil deest] in re presenti minoribus lineamentis deformentur, ut modum *B* non expleant, sequitur falsum futurum, quando nihil amplius demonstrationi quam locus conueniat, et specie disconueniente, uelut *AD* pro *CA* scripta, modus item disconueniat. at si in eodem loco uelim eadem mille iugera aliis lineamentis describere, conuenient quidem mille iugera, et ad lucum Feroniae | esse conueniet, sed specie *A*¹⁶ disconueniente inter peritos manifeste falsum apparebit.

Memineram et superius, ut aliquid uerum adprobari possit, minime ei quicquam falsi posse interuenire. nam et haec expositio declarat, quia, quamuis duae consentiant | partes, ab una dissentiente uincantur, neque uerum esse possit, nisi illis quoque tertia pars illa consenserit. conuenire autem omnino in restitutione formarum omnia debent, ut secundum signa in formis nominata locus quicumque erat restituatur, aut artificio signorum loca requirantur, si erint, ut frequenter euenit, turbata. ea docere nos angulorum positiones poterint. sic erit ut et artis sinceritas seruetur et ordo ueteris adsignationis non praetermittatur.

B De proprietate controuersia est status effectiui: efficitur enim ex omnibus ante dictis controuersiiis. sed qua-

16. superius] p. 76, 39. || 17. falsae possessae *AB*. || 18. quia addidi. || 28. De (\overline{mn} add *B*) proprietate (proprietate *A*) mundi Controuersia *AB*. || statutus effectiui *A*.

rum status in hac propositione inriti habentur, dixi et *AB* supra.

De proprietate agitur plurimum iure ordinario, neque est hic mensurarum interuentus, nisi cum queritur quatenus agatur.

5

Proprietas non uno genere iudicatur. | (*AB*)

*Nam ubi mons fuit proximus asper seu sterelis, super quo fundi constitui nequiverunt, aut forte aquae inopia habitatio hominibus prorsus negata est, silvae tamen dum essent glandiferae, ne earum fructus perirent, diuiso monte 10 particulatim datae sunt proprietates quaedam fundis in locis planis et uberibus constitutis, qui paruis fluminibus stringebantur. | et sunt plerumque agri, ut in Campania *AB* in Suessano, culti, qui habent in monte Massico plagas siluarum determinatas: quarum siluarum proprietas | ad *A*¹⁶⁵ *B*⁶ quos pertinere debeat iudicatur. nam et formae antiquae declarant ita esse | adsignatum, quoniam solo culto nihil fuit siluestre iunctum quod adsignaretur.* (*G*)

*Relicta sunt et multa loca quae ueteranis data non sunt. haec uariis appellationibus per regiones nominantur: in Etruria communalia uocantur, quibusdam prouinciis pro indiuiso. | haec fere pascua certis personis *G*²⁸ data sunt depascenda tunc cum agri adsignati sunt. haec pascua multi per inopotentiam inuaserunt | et *co-* *B*⁷ *lunt*: et de eorum proprietate solet ius ordinarium moueri, non sine interuentu mensurarum, quoniam demonstrandum est quatenus sit adsignatus ager.* (*G*)

Nam per emptiones quasdam solet proprietas quarundam possessionum ad priuatas personas pertinere. quae iure magis ordinario quam mensuris explicantur. 30

15. proprietates ad quos fundos *G*. | 16. pertinere *A*. | debeant *G*. | iudicatur *AB*, discutatur *G*. *conf. p. 15, A*: inde enim petita haec *Agennius inculcauit*.

AB Nunc ut ad publicas personas respiciamus, coloniae
*G*²² quoque | loca quaedam habent adsignata in alienis fini-
 bus, quae loca solemus praefecturas appellare. harum
*B*⁸ praefectura|rum proprietas manifeste ad colonos pertinet,
 5 non ad eos quorum fines sunt deminuti. solent et priui-
 legia quaedam habere beneficio principum, ut longe [et]
 semotis locis saltus quosdam redditus causa acceperint.
 quorum proprietas indubitate ad eos pertinet quibus est
 (*AB*) adsignata. | sunt et alie proprietates quae municipiis a prin-
 (*G*)*AB* cipibus sunt concessae. | alia beneficia etiam quaedam
*A*¹⁶⁶ | municipia acceperunt, et priuatae personae, quae de prin-
 cipibus illis temporibus bene meruerunt.

In hac controuersia plus potestatis habet ius ordi-
*B*⁹ narium quam ars mensoria. ab eo enim statu lis | inci-
 15 pit, ut de proprietate agatur, non de loco: mensura autem
 nihil amplius quam secundum formam locum declarat. in
 hac autem controuersia ars mensurarum locum secundum
 habet, quoniam prius alii uacandum est an agenda sit
 mensura. (fig. 36.)

20 *De possessione* controuersia est status effectiui,
 quoniam primum possessio tempore efficitur, deinde, ut
 ad solum respiciamus, omnes ante dictas controuersias
*A*¹⁶⁷ capit: si enim solum cogitemus, ut legitima | possessio
*B*¹⁰ inpleri possit, indubitate | locus definiatur necesse est. et
 25 de hac controuersia plurimum interdici formula litiga-

4. proprietates *A*, proprietates *G*. || pertinent *G*. || 5. diminuti *G*. ||
 8. quae proprietates ad eos quibus data est indubitate pertinet *G*. || in-
 dubitate *A*, indubitae *B*. || 11. acciperunt et priuate *A*. || 14. quam ors
A. || statuit lis supra scripta *A*, addit corr *B*. || incipiat *A*. || 15.
 ut om *AB*. || 18. alii in *A* deletum pr aut certe antiquissima
 manu. || an] quam *Goesius*. || agenda *A*. || 20. de m. possessione
B. || status om *AB*. || effectui *AB*. || 23. capti *B* et pr *A*. || si enim
 bis *A*. || 24. expleri corr *B*. || indubitae *AB*.

tur. de qua et in superiore parte meminimus: ideoque AB non puto eam iterum retractandam. (fig. 37.)

De subsiciuis controuersia est status effectiui, quoniam subsiciua nominari aut sentiri sine quadam loci latitudine aut modo non possunt. ideoque manifeste apparet 5 supra dictarum controuersiarum status in locum.

Subsiciuorum autem genera sunt duo; unum quod extremis adsignatorum | agrorum finibus centuriam non B 11 explet. aliud etiam integris centuriis interuenit. de quo maximae controuersiae agitantur. cum enim adsignatio 10 in agro adsignato fieret, non potuit omnis modus intra IIII limites ueteranis | adsignari. in ea remansit aliquid, A 168 quod a subsecante linea nomen accepit subsiciuum. in his subsiciuis quidam iterum miserunt quibus agri adsignarentur; quidam et subsiciua coloniis concesserunt. 15 ideoque semper hoc genus controuersiae a rebus publicis B 12 exercentur: per longum enim tempus attigui possessores uacantia loca quasi inuitante otiosi soli oportunitate inuaserunt et per longum tempus inpune commalleauerunt. horum subsiciuorum multae res p. etiam si sero mensuram 20 repetierunt, non minimum aerario publico contulerunt. pecuniam etiam quarundam coloniarum imp. Vespasianus exegit, quae non haberent subsiciua concessa: non enim fieri poterat ut solum | illud quod nemini erat B 13 adsignatum, alterius esse posset quam qui poterat adsignare. non enim exiguum pecuniae fisco contulit uenditis 25 subsiciuis. sed posquam legationum miseratione commotus est, quia quassabatur uniuersus Italiae possessor,

3. de. mn. subsiciuis. mn. controuersia B. controuersiarum status A. ||

4. latitudinem AB. || 5. manifeste supra scriptum A et corr B. ||

7. Haec ex libro primo Frontini sumpta sunt, p. 6, 6. || 8. centuriarum AB. ||

9. explit A. || 12. in ea A, in ae B. || 13. conf.

p. 6, 5.

AB intermisit, non concessit. aequae et Titus imp. aliqua subsiciua in Italia recollegit. praestantissimus postea Domitianus ad hoc beneficium procurrit et uno edicto totius Italiae metum liberauit.

B¹⁴ Haec controuersia numquam a priuatis exercetur. (fig. 38.)

A¹⁶⁹ De allubione controuersia est status effectibi: efficitur enim subinde et per tempora mutatur. in hac controuersia plurimum sibi uindicat ius ordinarium. agitur enim de eo solo quod alluat flumen, et subtiles introducuntur questiones, an ad eum pertinere debeat cui in altera ripa recedente aqua solum creuit, an hic qui aliquid agri sui desiderat transire et possidere illud debeat quod flumen reliquit. nisi quod illud subtilissime probetur, quod is solum amisit, non statim transire in alteram ripam, sed abductum esse et elotum. et illud, contra uicinum longe dissimilem agrum habere; quod hic forte cultum et pingue solum amiserit, apud illum autem harenae lapides et limum abluuio inuectum remanserit. illud praeterea, quod finem illis semper aqua fecerit et nunc quoque facere debeat.

Sunt et multi casus de quibus subtiliter tractatur: sed nec uno tantum genere per alluionem flumina possessoribus iniurias faciunt. sicut Padus relicto albeo suo per cuiuslibet fundum medium inrumpit et facit insulam inter nouum et ueterem alueum. ideo de hac re tractatur, ad quem pertinere debeat illud quod reliquerit; cum iniuriam proximus possessor non mediocre patiatur, per cuius solum amnis publicus perfluat. nisi quod iuris periti aliter interpretaentur, et negant illud solum quod solum populi Romani coepit esse, ullo modo usu capi a quoquam mortalium posse. et est uerissimum. ita

7. mn. de allubione. mn. B.

neuter possessor excedere finem | illum ueteris aque ullo *AB*⁷¹
iure potest aut debet. | hae quaestiones maxime in Gallia *G*⁷²
togata mouentur, quae multis contexta fluminibus inmo-
dicas Alpium niues in mare transmittit et subitarum re-
gelationum repentina inundatione patitur | iniurias. (G)

Quaeritur tamen qualia et quanta sint flumina in
quibus alluuiò obseruari debeat. nam et iure continetur
nequis ripam suam in iniuriam uicini munire uelit.

Multa flumina et non mediocria in adsignationem
mensurae antiquae ceciderunt: nam et | deductarum co- *B*¹⁸
loniarum formae indicant; ut multis fluminibus nulla
latitudo sit relicta. sequitur in his fluminibus artem men-
soriarum aliquem locum sibi uindicare, | quatenus acto li- (*A*)
nite accepta finiatur, qua uel aquam uel agrum uel
utrumque habere debeat unus. fuit enim fortasse tunc *B*¹⁵
ratio non simplex, qua deberet quis quid deductorum
etiam aquae accipere. primum quod exiguitas agrorum
conditorem ita suadebat. deinde quod non erat ingra-
tum possessori proximum esse aque commodo. tertio
| quod, si sors ita tulerat, aequo animo ferendum ha- *B*¹⁹
bebat. in his agris exigitur fere mensura secundum
postulationem aeris formarumque: quo pertica cecidit,
eatenus acceptae designantur.

Videbimus an inter mensores et iuris peritos esse
de hoc quaestio debeat, cursum an perticam sequamur, *B*²⁵
si qua usque potuit ueteranis est adsignatum. scio in
Lusitania, finibus Emeritensium, non exiguum per me-
diam coloniae perticam ire flumen Anam, circa quod
agri sunt adsignati qua usque | tunc solum utile uisum *B*²⁰
est. propter magnitudinem enim agrorum ueteranos circa *B*³⁰
extremum fere finem uelut terminos disposuit, paucissimos
circa coloniam et circa flumen Anam: reliquum ita remanse-
rat, ut postea repletur. nihilo minus et secunda et tertia
postea facta est adsignatio: nec tamen agrorum modus di-

B uisione uinci potuit, sed superfuit inadsignatus. in his
*G*²⁹ agris cum subsiciua requirerentur, | inpetrauerunt posses-
*B*²¹ sores a praeside prouinciae eius, ut aliquam latitudinem
(G) Anae flumini daret. | quoniam subsiciua quae quis oc-
*B*⁵ cupauerat redimere cogebatur, iniquum iudicatum est ut
 quisquam annum publicum emeret aut sterilia quae allue-
 bat: modus itaque flumini est constitutus. hoc exempli
*G*²⁹ causa reuerendum existimaui. | nam et in Italia Pisauro
 flumini latitudo est adsignata eatenus qua usque alla-
(G) babat. | (fig. 39.)

11 *De iure territorii controuersia* est status iniectibi.
 inicitur enim solo quaedam controuersia e persona: tum
*B*²² praecipue quidquid est illud de quo agitur, aut locus
 aut modus, generalem statum a iure ordinario trahit, etiam
 15 si multis locis mensurarum exigit interuentum. haec enim
 controuersia non tantum inter res publicas sed et inter
*A*¹⁷¹ | rem p. et priuatos exercetur, nec tantum iure ordina-
 rio sed et arte mensoria conponitur.

Inter res p. autem controuersiae eius generis mo-
 20 *uentur, ut quaedam sui territorii iuris esse dicant, quam-*
uis sint intra aliaenos fines, munificentiamque coloniae aut
*B*²³ *niunicipio ex his locis | deberi defendant. sed haec quae-*
*G*³⁰ *dam coloniae aut beneficio conditorum perceperunt, | ut*
Tudertini, aut postea apud principes egerunt, ut Fanes-
 25 *tres, ut incolae, etiam si essent alienigenae, qui intra*
territorium colerent, omnibus honoribus fungi in colonia
(G) *deberent. hoc Fanestres nuper inpetrauerunt, | Tudertini*
autem beneficio habent conditoris.

Inter res p. et priuatos non facile tales in Italia
 30 *controuersiae mouentur, sed frequenter in prouinciis,*
*B*²⁴ *praecipue in Africa, ubi saltus non minores habent pri-*

11. de mn. iure territorii. mn. controuersia B. # 12. cum praecipuae
 quiquid B. # 14. status iure B. # 15. mensuram pr B.

uati quam res p. territoria: quin inno multis saltus longe AB maiores sunt territoriis: habent autem in saltibus priuati non exiguum populum plebeium et uicos circa uilam in modum munitiorum. tum res publicae controuersias de iure territorii solent mouere, quod aut indicere B munera dicant oportere in ea parte soli, aut legere tironem ex uico, aut uecturas aut copias deuehendae indicere; aliquando et ex quadam parte soli; quamuis alium statum generalem | controuersiae | accipere debeant quae B 25. A 172 de loco non exiguo mouentur. res tamen publicae cum 10 priuatis si agunt, quasi iure territorii solent uindicare, et hunc statum generalem constituunt. eis locis quae loca res p. adserere conantur. eius modi lites non tantum cum priuatis hominibus habent, sed et plerumque cum Caesare, qui in prouincia non exiguum possidet. 15

Non est dubium necessarias esse mensuras in eius modi controuersia, quae quamuis alio nomine appellatur, locorum tamen facit quaestionem. (fig.) B 26

De locis publicis controuersia est aequae status iniectioni. sunt autem loca publica complura, sed ex his quaedam loca priuatam exigunt defensionem: et quamuis haec loca diuersis appellationibus continentur, | unam tamen A 173 habent controuersiae condicionem.

Sunt autem loca publica haec quae inscribuntur ut SILVAE ET PASCVA PVBLICA AVGVSTINORVM. haec uidentur B 25 nominibus data; quae etiam uendere possunt.

Est alia inscriptio, quae diuersa significatione uidetur esse, in quo loco | inscribitur SILVA ET PASCVA aut FVNDVS B 27 SEPTICIANVS COLONIAE AVGVSTAE CONCORDIAE. haec inscriptio

9. que A. || 10. exiguo A. || publicas AB. || 11. iuri AB. || 17. quae om AB. || 18. locorum A. || 19. mn. controuersia B. || aequae AB. || 20. cumplura sed his quidam A. || 21. priuata AB. || 22. una A. || 23. controuersia B, controuersiam A. || condicionis AB.

AB uidetur ad personam coloniae ipsius pertinere neque ulla modo abalienari posse a re publica. item siquid in tute-
(AB) lam aut templorum publicorum aut balneorum adiungitur.

*G³² Sunt siluae de quibus lignorum cremia in lauacra
 5 publica ministranda caeduntur. sunt et loca publica quae
 in pascuis sunt relictis quibuscumque ad urbem uenien-
 tibus peregrinis.*

*AB Habent et res p. loca suburbana inopum funeribus
 10 destinata, quae loca cula culinas appellant. habent et
 loca noxiorum poenis destinata. ex his locis, cum sint
 suburbana, sine ulla religionis reuerentia solent priuati
 B²⁰. (G) aliquid usurpare et hortis | suis adplicare. | de his locis,
 (A) si r. p. formas habet, cum controuersia mota est, ad |
 modum mentor locum restituit: sin autem, utitur testi-
 (B) moniis et quibuscumque potest argumentis. (fig.)*

*G³² Sunt autem loca publica coloniarum ubi prius fuere
 conciliabula et postea sunt in municipii ius relata. sunt
 et alia loca publica quae praefecturae appellantur.*

*G³² Multis modis loca publica dici possunt: sed dum di-
 20 uersis condicionibus constringuntur, non possunt nisi sua
 suis locis incidere.*

*Nam et ubi uis aquae alueo Tiberis prominentem
 modo insulam fecit, locus est publicus, si siluae etiam
 sunt iuxta hunc alueum suis circum datae terminibus,*

(G) quae communalia nominantur.

*A¹⁷⁴ B De locis relictis et extra clusis controuersia est sta-
 tus iniectibi: manifestum est enim de loco agi, sed per
 aliam personam. loca autem relictis et extra clusa non
 sunt nisi in finibus coloniarum, ubi adsignatio peruenit
 30 usque qua cultum fuit, quatenus ordinatione centuriarum
 B²³ intermissa | finitur. ultra autem siluestria fere fuerunt*

21. incedere *G.* correxit *Turnebus.* || 26. extrac *Controuersia A,*
 extraclusis *mn.* *controuersia B.*

*et iuga quaedam montium, quae uisa sunt finem colo- AB
niae non sine magno argumento facere posse. | ergo fines G33
coloniae inclusi sunt montibus. propter quod haec loca,
quod adsignata non sint, relicta appellantur; extra clusa,
quod extra limitum ordinationem sint et tamen fine 5
cludantur. haec plerumque proximi possessores inuadunt
et opportunitate loci inuitati agrum optinent. tum his
controuersiae a rebus publicis solent moueri. (fig.) (G)*

*De locis sacris et religiosis controuersia est aequè A176 B30
status iniecti: agitur enim de locis, sed cum aut sacra 10
aut religiosa nominentur, statum generalem a iure ordi-
nario accipiunt. primum enim quaeritur an ea loca ullo
modo usu capi possint: deinde, quatenus possunt, secun-
dum locum habent mensurae.*

*Locorum autem sacrorum secundum legem populi R. 15
magna religio et custodia haberi debet: nihil enim ma-
gis in mandatis etiam legati prouinciàrum accipere so-
lent, | quam ut haec loca quae sacra sunt custodiantur. B31
hoc facilius in prouinciis seruetur: in Italia autem den-
sitas possessorum multum inproe facit et lucos sacros 20
occupat, quorum solum indubitate p. R. est, etiam si in
finibus coloniarum aut municipiorum. de his solet quaes-
tio non exigua moueri inter r. p. et priuatos.*

*Sed et inter res publicas frequenter eius modi con-
tentio agitur de his locis in quibus conuentus sunt 25
maiores et aliquod genus uectigalis exigitur.*

*Nam et de aedibus sacris, | quae constitutae sunt in B32
agris, mutata tantum persona similes tamen oriuntur quaes-
tiones; sicut in Africa inter Adrumentinos et Tysdrita-
nos de aede Mineruae, de qua iam multis annis liti- 30
gant.*

9. m̄. controuersia B. ¶ est aequè A, est et aequè B. ¶ 10. iniectu-
tibi B.

AB Sunt et loca sacra quae re uera priuatis finibus rei
 p. coloni debent. haec plerumque interuentu longe obli-
 uionis casu a priuatis optinentur, | quamquam in tabu-
 (AB) ^{A176} ^{G33} laris forme eorum plurimae extent. | si enim loca sacra
 5 aedificabantur, quam maxime apud antiquos in confinio
 constituiebantur, ubi trium uel quattuor possessionum ter-
 minatio conueniret. et unus quis possessor donabat cer-
 tum modum sacro illi ex agro suo, et quantum donas-
 set scripto sanciebat, ut per diem sollemnitatis eorum
 10 priuatorum agri nullam molestiam inculcantis populi sus-
 tinerent. sed et siquid spatiosius cedebatur, sacerdotibus
 templi illius proficiebat. in Italia autem multi templo-
 rum loca occupauerunt et serunt.

^{G34} Nam lucos frequenter in trifinia et quadrifinia in-
 15 uonimus, sicut in suburbanis et circa publica itinera
 (G) *AB* constituta Moesilea perspiciamus. | haec maxime aut in loco
 urbis aut suburbanis locis a priuatis detinentur. (fig. 40.)

^{B35} *De aqua plubia arcenda* controuersia est | status in-
 iectibi: per quodcumque enim solum transit, ad ius ordina-
 20 rium magis respicit condicio eius quam ad mensuras; nisi
 si per extremitatem finis uadat: propter quod statum ge-
 neralem etiam alium accersire debet et quasi geminatione
 quadam defendi, quod et per finem eat et sit lis de plu-
 uia arcenda. haec controuersia per regiones uariis gene-
 25 ribus exercetur, sed quasi ad eandem respicit condicio-
 nem. in Italia [aut quibusdam prouinciis] non exigua
 est iniuria, si in alienum agrum aquam inmittas; in
^{B34} prouin|cia autem Africa, si transire non patiaris.

^{A177} *Eiusdem* | condicionis est controuersia de cloacis du-

12. multi et 13. serunt] hic omisi Christiana commentatoris. ||
 18. plubia arcenda ^{mn} controuersia B. || iniecitibi pr B. || transitum
 A. || 20. respicit om A. || 22. et om A. || 25. condicione AB.

*cendis et fossis caecis. quod totum, nisi per finem ager AB
tur, ad ius ordinarium pertinet. (fig. 41.)* (AB)

*Si aqua ex pluuia collecta riuum fecerit per longin- G²⁴
quitatem temporum, et ut solet fieri ripam ex utraque
parte mediam secans erexerit, et hoc citra fines alterius; 5
dumque riuus ille liti includitur, possessor uicini agri
calumniose sibi uelit fines ad riuum usque defendere,
non mediocris exinde controuersiae genus exoritur: sed
hoc mensoris est peritia finiendum.* (G)

*De itineribus controuersia est status iniectibi: ini- AB
citur enim loco quaestio, et defenditur populo quod forte
a priuatis possidetur. haec quaestio multipliciter trac-
tatur.*

*Nam in agris centuriatis excipitur limitum latitudo
causa itineris. sed cum illi recturas suas per qualiacum- 15
que loca extendant, hoc | est qua ratio dictauit, per B³⁵
cliuia et montuosa, qua iter nullo modo fieri potest, quae
loca fortasse possessori siluae causa sint utilia, horum
loco non inique, per quae possit loca commode iri, iter
commutant.* 20

*Nam quae sit condicio itinerum, | non exigua iuris A¹⁷⁸
tractatio est. agitur enim utrumne actus sit an iter an
ambitus. per quae loca quid liceat populo, iure conti-
netur.*

*Satis, ut puto, dilucide genera controuersiarum ex- 25
posui: nam et simplicius enarrare condiciones earum
| existimaui, quo facilius ad intellectum peruenirent. nunc B³⁶
quem admodum singula et tractari debeant persequen-
dum est. respicio enim quantum sit quod mensori in-
iungatur, et puto diligentius exequenda quae ad proui- 30*

10. \overline{mn} . controuersia B. || est supra scriptum A, om B. || 11. de-
fendetur A. || 25. ex his ea quae Frontini sunt dedi emendatiora
p. 34. || 27. ad supra scriptum A, om B. || pertinent AB.

AB dentiam pertinent i nunc artificis. difficillimus autem locus hic est, quod mensori iudicandum est; sed nec minus ille exactus, quod est | aduocatio praestanda. quamquam diuersa sint et longe inter se discernere debeant, *B* prudentiam tamen eandem | artificis habere debent et qui iudicaturi sunt et qui aduocationis sunt praestituri. in iudicando autem mensorem bonum uirum et iustum agere debet, neque ulla ambitione aut sordibus moueri, seruare opinionem et arti et moribus.

10 Omnis illi artifice ueritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus quae falsae pro ueris subiciuntur. quidam enim per imperitiam, quidam per inprudenciam peccant: totum autem hoc iudicandi officium et hominem et artificem exigit egregium. erat acquissimum *A* et in aduocationem | eandem fidem exhiberi in controversiam a mensoribus. sed hoc possessores aequo animo ferre non possunt: nam cum his ueritas exposita est, aduersus sinceritatem artis facere cogant. multa sunt in professione quae generaliter pro ueris offerantur, multa 20 que specialiter, quaedam que argumentaliter. coniecturaliter etiam mentiri artifices coguntur.

4. sit *E*. || discernere *AB*. discerni *Huschkius*. || 10. omnes enim artificis *E*, omni enim artifice *Boethius* p. 1540. || exclusi sunt (sint) illi qui falsa pro ueris opponunt. *Boethius*. || 15. exhiberi in controversiam a *AB*, in controversia *E*. || 18. sunt ergo in *Boethius*. || 19. offerantur *AB*, subiciuntur *E*, adiciuntur per controversiam *Boethius*. || multa quae specialiter om *E* et *Boethius*. || 20. quaedam quae *AB*, et quidem quae *E*, om *Boethius*. || argumentaliter et *Boethius*, om *E*. || 21. mentiri artifices *AB*, artifices metiri *E*, superflue metiri (mentiri) artifices *Boethius*, qui post coguntur addit ex superioribus *Frontini* sed totum hoc iudicandi hominem artificem oportebit. || Ageni urbici III xp. (explicit *B*) *AB*.

BALBI AD CELSVM EXPOSITIO ET RATIO OMNIUM FORMARVM.

B 208 G 1
J 183

Notum est omnibus, Celse, penes te studiorum nostrorum manere summam, ideoque primum sedulitatis meae impendium iudiciis tuis offerre proposui. nam cum sibi 5 inter aequales quendam locum deposcat aemulatio, neminem magis conatibus nostris profuturum credidi quam qui inter eos in hac parte plurimum possit. itaque quo cultior in quorundam notitiam ueniat, omnia | tibi nota (B) perlaturus ad te primum liber iste festinet, apud te tiro- 10 cinii rudimenta deponat, tecum conferat quidquid a me inter ipsas armorum exercitationes accipere potuit. et si meretur publica conuersatione sufferre uniuersorum oculos, a te potissimum incipiat: quod si illi parum diligentem adhibitam curam esse credideris et in aliqua cessasse 15 uidebimur parte, non exiguum laboris mei consequar fructum, quod te monente malignorum lucri fecerim existi-

1. INC. (om J) LIB. BALBI . . . FORMARUM BJ, IULIUS FRONTINUS CELSO GP. Florentinus nullum habet titulum, Mutinensis recentissimus M. Iunii Nypsi de mensuris: libri E prima pagina perit. || FORMARVM] immo mensurarum. uide p. 94, 3. || 3. paenes te P. || nostrorum GM, notitia B, notitiam JV. || 5. iudicio tuo M. || nam consequi inter M. || 6. querenda V. || locum deposita aemulatione magis M. || emulatio B. || 7. magis om V. || profutura B, profutarum V. || 8. qui inter eos G, inter eos qui M, qui BJV. || posunt M. || quod BJ. || 9. cultior quorundam sit notitia apud te omnia perlaturus liber M. || tibi G, tibi que V, om J. || 10. primus V. || festinet JV, festinat ut G, festinat et M. || 11. deponens tecum conferet M. || quicquid G, non P. || 12. ipsam armorum exercitationem M. || et JV, Nam et G, nam M. || 13. publicam conuersationem MV. || ut sufferat M. || 14. incipiet V. || diligenter M. || 15: et JV, Et si in paruo G, ut M. || in aliquam cessare M. || 16. uideamur GM. || partem M. || consequamur, proximis fructum . . . existimationem omissis, V. || 17. existimatione J.

GJ mationem. quaeso itaque, si non est inprobum, habeat
 apud te quandam excusationem, quod non potuerit eo
 tempore consummari, quo genus hoc instrumenti feruenti-
 bus studiis nostris disparatum est. omnium enim, ut
 5 puto, liberalium studiorum ars ampla materia est; cui in
 hac modica re nequid deesset, ingenti animo admoueram
 uires. interuenit clara sacratissimi imperatoris nostri ex-
 peditio, quae me ab ipsa scribendi festinatione seduceret.
 nam dum armorum magis exerceor cura, totum hoc ne-
 10 gotium uelut oblitus intermiseram, nec quicquam aliud
G₂ quam belli gloriam | cogitabam. at postquam primum
 horticam terram intrauimus, statim, Celse, Caesaris nostri
 opera mensurarum rationem exigere coeperunt. erant dandi
 interueniente certo itineris spatio duo rigores ordinati,
 15 quibus in tutelam conmeandi ingens uallorum adsurgeret
 molis: hos inuento tuo operis decisa ad aciem parte fer-
 ramenti usus explicuit. nam quod ad synopsis pontium
J₁₂₄ pertinet, fluminum latitudines | dicere, etiam si hostis in-

1. si monere non est improbum *M.* || habeam *JMP.* || 2. quid *V.* ||
 3. consumari *J.* || quod *JV.* || instrumenti *om GM.* || feruentibus *et*
nostris om JV. || 4. disputatum est *GM,* deseparatus sum *V,* deesse
 paratus sum *J.* || enim *om V.* || 5. 6. cui (*om V*) in hac modica est
 quidem (quid *V*) sed *JV,* cui nequid desit (*add et M*) in hac mo-
 dica re *G. et addito* siquid desit *M.* || 6. admoueram uires *GJV,*
 ueri *M.* || 7. interea uenit *JV,* iudicis custodiendum est *M.* || 8. quae
om M, || ab *JV,* in *GM.* || seduceret *JV,* praepediit *GM.* || 9. exer-
 ceo curam *JV,* exerceor curis *G,* excreor curis *M.* || 10. quidquam
V. || 11. primum *om V.* || 12. horticam *J.* || Celse] celsi *GM,*
 celestia *JV.* || Caesaris *om M.* || 13. operam *J.* || ratione *GV.* || exi-
 gente *V,* exerceo *G.* || coeperit *V,* coepit *M,* coepi *G.* || 14. interue-
 niendi *M.* || ordinati *om M.* || 15. tutelam *J.* || comeandi *G,* com-
 mendandi *M.* || ingens maiorum *M.* || asurgeret *V.* || 16. molis] *sic*
GJVV, moles *M.* || hos inuento (inuentio *V*) tuo per operam ad
 aciem (per ampla daciem *J*) partem *JV,* mox interuentuo (interuentu
MP) operis decisa parte *GM.* || 17. senopsi *V,* notitiam *GM.* || 18.
 pertinet et *GM.* || latitudinem *G.* || discernere *M.* || hosti *M,* hostis
 nos *Boethius* p. 1538.

festare uoluisset, ex proxima ripa poteramus. expugnandorum deinde montium altitudines ut sciremus, uenerabilis diis ratio monstrabat. quam ego quasi in omnibus templis adoratam post magnarum rerum experimenta, quibus interueni, religiosius colere coepi, et ad consummandum hunc librum uelut ad uota reddenda properaui. postquam ergo maximus imperator uictoria Daciam proxime reserauit, statim ut e septentrionali plaga annua uice transire permisit, ego ad studium meum tamquam ad otium sum reuersus, | et multa uelut scripta foliis et sparsa artis ordini inlaturus recollegi. foedum enim mihi uidebatur, si genera angulorum quot sint interrogatus responderem 'multa': ideoque rerum ad professionem nostram pertinentium, in quantum potui occupatus, species qualitates conditiones modos et numeros excussi. per que satis ampla

1. uoluisset *om M.* || eos ex *Boethius.* || poterimus *M.* || expugnando rumpere *Boethius.* || 2. ut ... monstrabat] praeesse oratio monstrabat *Boethius p. 1538.* || scirem hos uenerabiles diis oratio monstrabit quam *M.* scirem hanc mihi uenerabilis di rationem monstrabant quos *G.* || 3. diis] *nonne dea?* || quasi] quamuis *JV, om GM.* || in omnibus *GM,* noninibus *JV.* || temporibus *M.* || 4. adorabam: At postquam magnorum deorum *G,* adorabam (anotabam *V*) posita magnarum rerum *JV,* optabam. at postquam magnorum habitum *M.* || experientia *M.* || quibus interueni *om GM.* || 5. relegiosius *J,* religiosius *V.* || excolere coepit *M.* || et *J, om GMV.* || consummandum *JV.* || 6. nunc *V.* || uelud *V.* || properaui *M.* || 7. uictoriam *GM.* || dacicam *GJM.* || reseruauit *V,* reseruabit *J.* || 8. ut e] et *JV,* ad *GM.* || septentrionalem *GM.* || plagam *JMV,* plagam *G.* || annuam uicem *JMV, om G.* || transigere *JV.* || 9. *add emendatus ante ego J.* || otium *GJM,* ntrum *V.* || 10. uelud *G.* uelut Sibyllae foliis exsparsa *Scruerius.* folia *EM.* *huc usque quid Mutinensis haberet annotaui.* || in artis ordini laturus *GP,* in ordinem artis laturus *E.* || 11. fidum *JV.* || enim *om V.* || 12. si *om EJV.* || quod sint *JV,* quod si *EGP.* || respondere *JV.* || 13. multum *E.* || 14. inquam potui *G, non P.* || conditiones *EG.* || 15. modus *J,* modum *EG.* || numerum *EG.* || excussum persequens satis *E.*

EGJ mediocritatis meae opinio seruabitur, si illa uir tantae auctoritatis studentibus profutura iudicaueris.

E(1,6) 1,17 Ergo nequid nos praeterisse uideamur, | omnium mensurarum appellationes conferamus. [nam mensura non tantum
5 ista de qua loquimur appellatur, sed et quidquid pondere
G aut capacitate | aut animo finitur mensuram eque quam longitudinem appellant.] quid ergo mensura sit de qua quaeritur, tractemus.

*R*27 Mensura est conplurium et inter se aequalium in-
10 teruallorum longitudo finita, ut pes per unciam, per pedem decempeda, per decempedam actus, per passum stadium, per stadium miliarium, | et his similia.

Mensurarum appellationes quibus utimur sunt duodecim, digitus uncia palmus sextans pes cubitus gradus
G passus decempeda actus stadium miliarium. | minima pars
16 harum mensurarum est digitus: siquid enim infra digitum metiamur, partibus respondemus, ut dimidiam aut tertiam.

*R*29 uncia habet digitum unum et tertiam partem digiti. pal-
*J*125 mus habet digitos IIII, uncias III. sextans, que | eadem

1. illæ *V*. || tanta auctoritatem *E*. || 2. iudicaueris studentibus profutura *G*. || iudicaueritis *E*. || 3. uideamur *EGJV* et *Boethius* p. 1538. *malim* uideatur. || omnium enim *E*. || 4. nam mensurae notantur *E*. || 5. ista *G*, ita et *JV*, ita ut *E*. || appellatur *om J*. || sed *om E*. || quidquid *P*, quicquid *EGJ*. || 6. animi *JV*. || mensura *GJV*, *om E*. || aequae longitudinem mensura *E*. || 7. appellant *GJ*, appellatur *E*, *om V*. || 9. Mensura] hanc definitionem *Iulio Frontino* adscribit *Boethius* p. 1520. || conplurium *V*, quam plurimum *E*. || et aequalium inter se *R*. || 10. longitudo] mensura *E*. || finitur. ut *E*, finita. Mensura est ut *G*. || per uncias *GR*, *om E*. || per pedum *R*. || 11. per xpeda *GP*, *om JRV*. || actus per *om R*. || passus *G*. || stadium per stadium *om JRV*, stadium *E*. || 13. Mensuram *V*. || 14. sextas *J*, sexta *E*. || 15. passus *om E*. || Maxima *E*. || pars post mensurarum *G*. || 16. earum *E*. || infra *EJRV*, intra *G*. || 18. uncia habet digitum unum et tertiam *Memmius liber apud Rigaltium*: *om EGJRV*. || digiti *om R*. || 18 - p. 95, 2 palmus ... digitos XII ponunt post digitos XVI p. 95, 2 *GPR*29. || 19. uncia *V*. || Sextan *GP*, sexta *E*. || quae tamen *E*.

dodrans appellatur, habet palmos III, uncias VIII, digitos *EGJR* XII. pes habet palmos III, uncias XII, digitos XVI. in pede porrecto semipedes duo. in pede constrato semipedes III. in pede quadrato semipedes VIII. | cubitus habet sesqui- (*E₃GR₂₉*) pedem, sextantes duas, palmos VI, uncias XVIII. | gradus *G₇₆R₃₆* habet pedes duo semis. passus habet pedes quinque. de 6 cempeda, quae eadem pertica appellatur, habet pedes x. actus habet longitudinis ped. cxx, latitudinis ped. cxx. stadium habet pedes DCXXV, passus CXXV. miliarium habet passus | mille, milia pedum v, stadios VIII. *G₇₇. (GR₂₇. 39)*

[Mensurae aguntur generibus duodecim. digitis. digitus est in pede pars XVI. unciis. uncia est in pede pars

1. dutrans *E*, dorans *J*. || palmos tres *om JFR₂₇*. || uncias VIII. *V*. || digitos *om E*. || 2. XII] xv *R₂₉*. || pes ... XVI *om EJFR₂₇*. || in pede porrecto ... semipedes VIII *post tertiam partem digiti p. 94, 18 G*, Vnciae XLIIII. digiti CCLVI. *E*. || 4. semipedes (sempedes *V*) II. in palmo (II. palmi *JR*) IIII (III *R*) unciac XII. digiti XVI. in constrato (prostrato *JR*) semipedes (sempedes *V*) IIII. palmi VIII. unciac XXIII. digiti XXXII. *JFR₂₇*. || 4. in p. q. s. VIII *om VR₂₇* (*sed uide infra p. 97, 1.*): *add* palmi. XLIIII. Vnciae mille sexcentas. XXVIII. digiti IIII. milia LXVI. qui habet *E*: *etiam add* istam mensuram (Haec omnis mensura *G*) agrorum (*om G*) diligentius (diligenter *G*) et fideliter exquirenda est (sunt *E*). ideoque monemus ut quisquis (ut unus quis *G*) suos fines toneat, non alienos lacestat (laccessit *E*). nam ideo limes agro positus est, litem ut (ut litem *G*) discerneret (discederet *E*) aruis. nam ante Ionem limites non parebant, qui diuiderent agros. uicinorum autem exempla sumite, unde (de quibus *G*) possitis (positis *G*) inculpabiles proferre sententias. nam ideo ager pedibus mensuratur ut ueritas declarentur *EGP*: quibus *GP* subiciunt EXPLICIT EPISTOLA AD CELSUM, Florentinus Explicit praefatio. || 5. INCIPIUNT GENERA LINEAMENTORUM *G*. || 6. duosemis *G*, II. s. *JFR₂₆*, II. *R₂₇*. || 7. eandem *V*. || pedes *om R₂₇*. || 8. in longitudinem *JV*, in longitudine *R₂₇*. || latitudinis ped. cxx *om JR₂₇ V*. || 9. DCXXV *GJ*, CXXV *RV*, cd. xxv. xxv *R₃₆*. || miliaris *J*. || 10. passus mille *GV*, passus ∞ *J*, passus. I. *R₂₆*, I. passus *R₂₇*. || ∞ p. v *V*, pedes √ *GJR*. || stad. *V*, stadia *JR*. || 11. *conf. Boethius p. 1520*. || Digitus. digitus *J*. || 12. uncias. s. uncia *V*; uncia. uncia *J*.

J XII palmis. palmus IIII. sextantibus. sextans, quae eadem
 dodrans appellatur, habet uncias VIII, digitos XII. pedibus.
 pes palmos IIII. cubitis. cubitus pedem semis. gradibus.
 gradus habet pedes II. s. passibus. passus habet pedes v.
5 decempedis. decempeda pedes x. actibus. actus habet pe-
 des CXX. stadiis. stadium habet pedes DCXXV. miliaris. mi-
 liarium habet p. v.

Pes prostratus sic obseruabitur. ducis longitudinem
 per latitudinem: facit embadon.

10 Pes quadratus sic obseruabitur. longitudinem per la-
 titudinem metiemur, deinde per crassitudinem: et sic effi-
 cit pedes solidos.

Pes quadratus concavus capit amforam trimodiam.

In centuria agri iugera CC, modii DC. in circuitu ped.
15 VIII DC habet. in ea pedum II CCCC per II CCCC, passus CCCCLXXX
 per CCCCLXXX, actus XX per XX, cubita CCCC per CCCC,

Pedes ut in cubitos redigamus, semper duco octies,
 et sumo partem XII: erunt cubita. cubita uero ut in pe-
 des redigamus, semper duco duodecies, et sumo partem

20 octauam: erunt pedes.]

GJ₁₂₆ R₃₅ Mensurae aguntur generibus tribus, per longitudinem

1. pal. s. Palmus IIII *V*, palmus. Palmus IIII *J*. || sextas. Sextas quae
J, Sextans s quae *V* *omisso* sextantibus. || 2. uncias *V*, = *J*. || pe-
 dibus *om* *V*, pes. *s. J*. || 3. cubitus. s. cubitus *V* *et s* *omisso J*. || 3. 4.
 Gradus. gradus *J*. || 4. passus. passus *J*. || 5. decempeda. Decempeda
J. || actib. s. actus *V*, actus. Actus *J*. || 6. stad. s. stadium *V*, stadi-
 um. Stadium *J*. || miliar. s. miliarium *V*, miliarium Miliarium *J*. || 7.
 pedes v *J*. || 8. obseruatur *V*. || cuius longitudo *JV*. || 9-11. facit ...
 per latitudinem *om* *V*. || 10. Pes prostratus *J*. || 13. concabus *V*. ||
 anfora *V*, amphora *J*. || trimodia *JV*. || 14. modi *J*, mod. *V*. || ped.
 VIII DC. *V*. || 15. habet. in ea] Haec est linea *J*, hac linea *V*. ||
 II CCCC per ... per CCCCLXXX] II CCCC LXXX per CCCCLXXX *V*. ||
 16. cubita *J*, cubit. *V*. || 16. 17. per CCCC. Pedes] ped. *J*, p. *V*. ||
 17. cubita *J*, cubit. *V*. || 18. partē *J*. || erunt cubit. uero *V*, erunt
 cubita Cubita uel *J*. || 19. parte octaua *J*.

et latitudinem et altitudinem. hoc est rectum planum so- *GJR*
lidum. (fig. 68.) rectum est cuius longitudinem sine lati-
tudine metimur, ut lineas, porticus, stadia, miliaria, flu-
minum longitudines, et his similia. (fig. 69.) planum est
quod Greci epipedon appellant, nos constratos pedes; in 5
quo longitudinem et latitudinem habemus; per quae me-
timur agros, aedificiorum sola, ex quibus altitudo aut cras-
situs non proponitur, ut opera tectoria, inauraturas, ta-
bular, et his similia. (fig. 70.) solidum est quod Graeci
stereon appellant, nos quadratos pedes appellamus; cuius 10
longitudinem et latitudinem et crassitudinem metimur, ut
parietum structuram, pilarum pyramidum aut lapidum ma-
terias, et his similia. (fig. 71.) | *(GR)*

Omnis autem mensurarum observatio et oritur et de- *J127*
siuit signo. signum est cuius pars nulla est. haec est om-

1. et prius om *R*. || et altitudinem *J*, et crassitudinem *GR*, om *V*. ||
solidum] add hi semipedes IIII. palm. XVIII. unc. c. XLIIII. Digit.
CCLVI. in pede quadrato. semipedes VIII. palmi LXIII. = oo. CC.
XLVIII. digiti IIII. xcvi. LXIII. *V*, Ilii semipedes IIII palmi XVIII.
uncias ^{xxii.} cXLIII. Digiti ^{xxii.} cclvi. in pede quadrato semipedes VIII. palmi
^{xx.} LXIII. = oo ^{xcviii.} cxxxviii. Digiti ^{xxiiii.} IIII xcvi. *J*. || 3. metimur *J*. || lineas,
perticas *Goenius*, itaque *R* idemque p. 27, lineae porticus *Boe-*
thius p. 1520. || et fluminum *R*. || 4. latitudines *GR* et *Boethius*.
|| 5. epipodon *J*, epipedum *V*. || prostratos *JV*. || 6. habemus *J*,
habeamus *GRV*. || per quem *J*. || metimur *J*, metiamur *V*, etiam
GR. || 7. aedificiorum areae absque tectoriis operibus et laque-
aribus ac tabulatis et his similibus *Boethius* p. 1520. || 8. praeponi-
tur *R*. || inauratas *JR*, inauratas *V*. || statnas *R*. || 9. quod stereon
appellatur *V*. || 10. pedes om *V*. || 11. et prius om *JV*. || latitudi-
nem om *J*. || 12. parietum structuram et pilam et lapides et macer-
iam itemque res canas *R* p. 27. || instructuras *JV*. || pyrami-
dumque, nec non etiam macerie lapidum *Boethius* p. 1521. || aut
lapidum om *JV*. || macerias *G*, maceries *R* 26. || 14. desinunt *V*. ||
15. hoc est *J*.

J nium extremitatum finitima contemplatio. signum autem sine parte est initium, a quo omnia incipiunt.

Extremitas est quo usque uni cuique possidendi ius concessum est, aut quo usque quisque suum seruat. (fig. 72.)

5 extremitatum genera sunt duo, unum quod per rigorem observatur, alterum quod per flexus. (fig. 73.) rigor est quidquid inter duo signa veluti in modum lineae rectum perspicitur; per flexus, quidquid secundum locorum naturam curvatur, ut in agris archifiniis solet. decumanus est 10 longitudo rationalis, itemque cardo, constitutis in unum
G79 R | binis rigoribus, singulis spatio itineris interueniente. nam quidquid in agro mensorii operis causa ad finem rectum fuerit, rigor appellatur: quidquid ad horum imitationem in forma scribitur, linea appellatur. (fig. 74.)

J128 Linea est longitudo sine latitudine, lineae autem fines 16 signa. ordinatae rectae lineae sunt quae in eadem plani-

1. extremitatum *V*. || 2. suae partis *V*. || est ninctum *JV*. || 3. quod usque *JV*. || 4. quod usque quaque qua suam seruat *V*, quod usque una quaeque res qualitatem suam seruat *J*. || 5. Extremitatum *V* et *Boethius*. || pro rigore *Boethius* p. 1517. || 6. et aliud *Boethius* 23 et 28 b, et alterum *idem* p. 1517. || rigoris est *Boethius* 23 b. || 7. in duo *J*. || veluti *apud Boethium* p. 1517, vel *JV* et *Boethius* b, et *Boethii codex m.* || directum *Boethius* p. 1517. || 8. praespicitur *JV*, et pars *librorum Boethii*, prospicitur p. 1517. || flexuosum *Boethius utrobique*. || quicquid *Boethius*, quod qui *JV*. || naturam locorum *Boethius* b. || natura *J*. || 9. curvantur *V*. || ut *om J*. || archifiniis *V*. || decumanus *J*. || 10. item quod cardo *V*. || constitui si omnem *JV*. || 11. binis... interueniente *V* et *J*, qui tamen singuli habet: Bini rigores [sunt quando *Boethius*] singulis spatiis interuenientibus (int. spac. *R*) per quibus (quos *R*) (interu. tendunt ut *Boethius*) itinera plerumque pergunt (peragunt *R*) *GR* et *Boethius* p. 1517. || 12. quidquid *P*, quicquid *G*. || in agris *V*. || mensorii *R*, mensori *G*, mensoris *JV*, a mensore *Boethius*. || operis *om JV*. || causa *om RV*. || aut finium *JV*. || 13. ad eorum *R*. || 14. in formam *JV*. || scriber. *V*. || 15. finis *P*, *om V*. || 16. ordinata *GPR*, ordinant *JV*. || rectae *om JV*. || eadem *om Boethius* 28 b. || planitiae *GJPR* et *Boethius*.

tia positae et ciectae in utramque partem in infinitum non *JR* concurrunt. (fig. 75.)

Linearum genera sunt trea, rectum, circum ferens, flexuosum. (fig. 76.) recta linea est quae aequaliter suis signis rectis posita est; circum ferens, cuius incessus a 5 conspectu signorum suorum distabit. (fig. 77.) flexuosa linea est multiformis, uelut aruorum aut iugorum aut fluminum; in quorum similitudinem et arcifiniorum agrorum extremitas finitur, et multarum rerum similiter, quae natura inaequali linea formata sunt. (fig. 78.) 10

Summitas est secundum geometricam appellationem *G*⁷⁹ quae longitudinem | et latitudinem tantum modo habet, *J*¹²⁹ summitatis fines lineae. (fig. 79.) plana summitas est quae aequaliter rectis lineis est posita. (fig. 80.) omnium autem summitatum metiundi obseruationes sunt duae, enormis 15

1. et ciectae *R*, electae *GP*, adiectae *JV*, flexae *Boethius*. || utraque *JV* et *Boethius*. || parte *J* et *Boethius*, om *V*. || in om *GP*. || in infinitum om *Boethius*. || 3. tr^{ia} *G*, trea *P*, tres *J*. || 4. in suis *Boethius* p. 1516, non p. 28 b. || 5. rectis *JV*, om *GR* et *Boethius* utrobique. || incesso a *P*, incessum a *R*, ingressus a *JV*, incensura *Boethius* 28 b. || 6. conspectum *G*, conspectum *P*, conspectus *Boethius*. || distauit *G*. || linea om *R*. || 7. multis formis *Boethius* 28 b. || uelut arborum aut (om *Boeth.*) signorum aut fluminum *GJR* et *Boethius* 28 b, uelut arborum aut fluminum ceterorumque signorum idem p. 1517. || 8. similitudine *GJR*. || archifiniorum (archifinorum *V*) extremitas *JV* et *Boethius* 28 b, artissimorum agrorum extremitas *R*. || 9. multarum rerum] multarum *GJV* et *Boethius* 28 b, multorum *R* et *Boethius* p. 1517. || quae similiter inaequali linea sunt formata naturaliter *Boeth.* p. 1617. || 10. lineae *V*. || finita *R*. || 11. aperitionem *V*. || 12. et altitudinem *Boeth.* 28 b. || tantum modo (om *V*) habet *JV*, habet tantum modo *GR* et *Boethius* 28 b: differt *Boethius* p. 1517. || 13. fines *GJR* et *Boethius* p. 1517, finis *PV* et *Boethius* 28 b. || lineae *GJP* et *Boethius* b, lineae sunt *R* et *Boethius* p. 1517, linea est *V*. || plana *JPRV*, plena *G*, utrumque *Boethius* b, plana uero *Boethius* 1517. || 14. aequalem *V*. || 15. summitatiu *G*, summitatum *JRV*. || metiundi *V*, in metiundo *Boethius*.

GJR et liquis; enormis, quae in omnem actum rectis angulis continetur; (fig. 81.) liquis, quae minuendi laboris causa et salua rectorum angulorum ratione secundum ipsam extremitatem subtenditur. (fig. 82.)

G⁸⁰ Genera angulorum rationalium sunt tria, rectum ebes acutum. haec habent species VIII; rectorum linearum tres, rectorum et circumferentium tres, circumferentium tres.

J¹³⁰ Rectorum ergo | linearum species angulorum generis sui tres, recta ebes acuta. (fig. 83.) rectus angulus est
 10 eutygrammos, id est ex rectis lineis comprehensus, qui Latine normalis appellatur. (fig. 84.) quotiens autem recta super recta linea stans ex ordine angulos pares fecerit, et singuli anguli recti sunt, et stans perpendicularis eius lineae super quam insistit est. cuius sede si subtendens linea

1. enormis] inamis *J*, inames *V*. || per omne latus rectis lineis *Boethius* p. 1517. || 3. ratione angulorum *GR*. || ipsa extremitate *G*, non *P*, ipsas extremitates *Boethius*. || 5. rationabilium *R*. || 5 et 9. hebes *G*, postea ebes. semper ebes *P*, hebes *JRV*. || 6. haec habet *JV*, et (haec autem) habent *Boethius* p. 1516 et 28b. || 6-8. Rectorum linearum tres, rectorum et flexuarum tres. rectorum et circumferentium linearum species angulorum *V*, rectorum linearum tres rectorum et circumferentium IIII linearum species angulorum *J*, rectorum linearum tres rectorum et circumferentium tres. ebes a circum (uel ebes arcum) ferentium linearum species angulorum tres *Boethius* b. confer eundem p. 1516. || 8. generis sui *J*, sui generis *V*, om *GR*. || 10. eutygrammus *J*, eutygrammus *V*, eutygrammos *GR*, eotygrammus *Boethius* 28b. || ex om *Boethius* p. 1516. || qui . . . appellatur om *V*. || 11. latitudine *Boethius* b, a latinis *R*. || rectam (rectam *P*, recta linea *R*), super rectam lineam *GR*. || 12. stans *V* et *Boethius* 1516, trans *GJR* et *Boethius* b. || ex ordine *JV*, ordinem *GR*, ordine uel ordinem *Boethius*. || pares angulos *V*. || et *GR*, ut *P* et *Boethius*, om *JV*. || 13. sint *JPR* et *Boethius*. || et instans *JV*, exstans *Boethius* p. 1516, et linea *Boethius* b. || eius lineae . . . p. 101, 1. perpendiculari om *Boethius* b. || eius *GV*, esse ius *J*. || 14. supra *J*. || vertex est *Boethius* p. 1516. || a cuius *Bachetus* apud *Rigallium*. || sedi *R*, side *JV*.

perpendiculari fuerit iniuncta, efficit triangulum recto an- *GJR*
gulo. (fig. 85.) ebes angulus est plus normalis, hoc est
excedens recti anguli positionem, et qui, si triangulus se-
cundum hanc positionem constitutus fuerit, perpendicula-
rem extra finitimas lineas habeat. (fig. 86.) acutus angulus 5
est compressor recto; qui si a recta linea, quae sedis
| loco fuerit, rectam lineam secundum suam incliuationem *R³⁶*
emiserit, similique cohibitione rectam lineam in occursum
exceperit, efficiet triangulum qui perpendicularem intra
tres lineas habeat. (fig. 87.) | rectus ergo angulus est *G⁸¹ J¹⁵¹*
normalis, ebes plus normalis, acutus minus normalis. (fig. 88.)

Rectarum linearum et circumferentium species angu-
lorum generis sui tres, recta ebes acuta. (fig. 89.) quae-
cumque autem linea in dimensione medium secans circulo-
rum per punctum transiens ad circumferentem lineam pa- 15
res alternos secundum suam speciem rectos angulos faciet.
(fig. 90.) ebetes angulos faciet generis sui quaecumque or-
dinata dimensionem lineam intra semicirculum, in eo tamen

1. perpendicularis *GJR^V* et *Boethius b.* || iniuncta *V*, iuncta *Boe-*
thius. || efficiet *J* et *Boethius b.* || triangula recta angulo *Boe-*
thius b. || 2. plus *om Boethius b.* || 3. et qui . . . hanc positionem
om Boethius b. || et qui si] et quia si *G*, et quasi *JPR^V*, quia et
si *Boethius.* || 4. per perpendicularare *GR*, perpendicularis *Boethius b.*
|| 5. habent *V*, habeat *GR* et *Boethius.* || 6. sedes *GJ.* || 8. cohi-
bitionem *J.* || in hoc (hac *V*) cursum *JV.* || 9. exceperit *V.* || per-
pendicularem *post* lineas *R.* || intra tres *GJR* et *Boethius p.*
1516, inter finitimas *V.* || 10. Triplex est angulus. hebes et acu-
tus. Rectus *V.* || ergo *GR* et *Boethius p.* 1516, *om JV* et
Boethius b. || 11. normaliter, ebes angulus est plus normalis, acu-
tus angulus *Boethius b.* || 13. generis sui *post* tres *GR*, sunt
V. || recta *om V.* || hebes et *V.* || quaecumque *V.* || 14. demen-
sione *J*, dimensionem *G.* || circum *JV*, circum *GR.* || 15. per iunc-
tum *G.* || transeat ad *R*, transferat ad *G.* || pares altero et *JV*, par
est (parem *R*) altero *GR*, partes altero *P.* || 16. speciem] *add* al-
trinsecus *R.* || 17. facient *JV.* || 18. dimensionum *V*, dimensione
GR, demensione *J.* || in *JV*, erit in *GR.* || tantum *V.*

- GJR* spatio quod inter se et lineam quae per punctum semicirculi transiet interiacbit. (fig. 91.) quotiens intra semicirculum linea fuerit ordinata dimensionis lineae, acutos angulos faciet generis sui, quos in circumferentia cludet.
- J*¹²⁴ (fig. 92.) | rectorum ergo et circumferentiarum linearum anguli rectus ebes acutus; rectus, quoniam recta linea quae per punctum ad circumferentiam peruenit, medium secat circumulum et utraque parte pares angulos diuidit; ebes et acutus ideo quod ordinata dimensionis linea intra semicirculum inferiores facit angulos maiores: nam quos intra circumferentiam cludet, minores. (fig. 93).
- G*⁵² Circumferentiarum linearum species angulorum generis sui tres, recta ebes acuta. (fig. 94.) quotiens ex uno duorum punctorum diastemate duo circuli pares exeunt, ad conexionem circumferentiarum interiores rectos angulos faciunt; (fig. 95.) ebetes exteriores, qui sunt sescontrarii rectis: acuti anguli sunt lunati, qui inter rectos et ebetes includuntur. (fig. 96.) | circumferentiarum linearum rectorum angulos ideo quod si tres circuli pares inter se fuerint aequali diastemate conexi, intra scriptos angulos pares

1. quod *RV*, quae *J*, qui *G*. || linea *J*. || quae per *om V*. || punctum *V*. || 2. transisset *V*. || infra semicirculum *GR*. || 3. in ea fuerit *G*, fuerit linea *R*. || dimensionis lineae *V*, dimensionis linea *J*, dimensione *GR*. || 4. angulos facient *JV*, faciet angulos *R*. || claudit *R*. || 5. anguli sunt *R*. || 6. rectum ebes acutum, rectum *G*. || rectam lineam *JV*. || 7. 8. circumulum secat *V*. || 8. parti *V*. || ebes et acutus *addidi*. Ideo ebes *R*. || 9. dimensionis *V*, dimensionis *J*, dimensione a recta *GR*. || lineae *J*. || 11. circumferentia *J*, circum *V*. || claudit *GR*. || 13. ter *V*, *om R*. || acuta] *add* hoc modo fiunt *R*. || 14. diastema *G*. || circuli pars *V*, pares circuli *GR*. || 15. conexionem *P*, connexionem *GR*, cognitionem *JV*. || angulos *om V*. || 16. faciunt *GR*. || Hebetis *V*. || sunt qui *V*. sunt *om R*. || recontrarii *JV*, contrarii *GR*. || 17. angulis *J*. || qui *JV*, hi *GR*, hii *P*. || 18. rectus angulus *GR*. || 19. pares fuerint inter se aequali (aeq. *PR*) *GR*. || 20. conexi *JRV*. || intra se *G*.

alternos habebunt, per quorum signa si rectae lineae intra scribantur, in partes quas circulo-^{GJR}rum conexio consummet medias diident. ebetes angulos exteriores, quod sunt omnibus intra scriptis maiores. lunati autem acuti, quod exilissima tenuitate finiuntur. (fig. 97.) 5

Rationalium linearum genera angulorum haec sunt. quibus si flexuosa linea iniungatur, faciet species angulorum secundum suam inaequalitatem complures: (fig. 98.) omnes tamen illae inaequalitates rationalibus lineis comprehendi et diuidi possunt. [flexuosa autem linea sicut elici-¹⁰cis aut cornualis.] (fig. 99.) | nam flexuosa linea ad mensuram redigitur, quem admodum ipsius loci natura permit-^(GR)tit, qua proxima est rectae lineae adque circumferenti | cir-^{E_{31,19}}culari, si terminibus arboribus notatis aut fossis aut uis aut iugis montium et diuergiis aquarum fines obseruabun-^{J₁₃₄}tur. (fig. 100.) 15

Angulus autem omnis species capit duas, planam et ^{G₈₃R}solidam. (fig. 101.) planus angulus est in planitia duarum linearum adtingentium, sed et non in rectum positarum, alterius ad alteram inclinatio. (fig. 102.) solidus angulus est ²⁰cuius planitiae altitudo adiungitur aut aequatur. (fig. 103.)

1. alternos] altero *GR*, alter altero *J*, altero altero *V*. || habebit *JV*.
 || intra *JV*, intra se *G* et post scribantur *R*. || 2. conexio *P*, conexio *GJRV*. || 3. medios *RV*. || quod] qui *R*. || 4. Lunati *R*, lunatis *V*. || 6. Rationalium *R*. || 8. complures *om GR*. || 9. illes *J*. || aut comprehendi aut *V*. || 10. sicut eliciis (eliciis *P*, elicus *R*) aut cornualis *GR*, sicut dilicis aut cornualibus *J*, sic delicis *V*. || 12. natura ipsius, *omisso* loci, *E*. || 13. est *om V*. || adque *V*, atque *J*, quae *E*. || circumferento *J*, circumferentem *V*. || circulari si] circulari *JV*, singulari circulari *E*. || 14. terminibus... 16. obseruabuntur] flexuosa linea quae proxima est rectae lineae *E*. || 17. planum et solidum *E*. || 18. est angulus *V*. || in planitiae *JR*. || duae lineae *V*. || 19. attingentium *EGR*. || sed non *GRV*, se et non *E*. || 20. ad alterum *E*, ad altera *J*. || inclinati *EG*, inclinat *J*. || nam solidus *GR*. || 21. planities *J*, planiciei *R*. || altitudo diungura ut aequatur *E*. || aequaliter *R*.

EGJR . Forma est quae sub aliquo aut aliquibus finibus con-
(*E*_{31,27}) tinetur. |

*E*_{31,10}
*G*₂₀ Formarum genera sunt quinque. unum quod ex fle-
xuosa linea continetur. alterum quod ex flexuosa et ra-
5 tionalibus. tertium quod ex circumferentibus. quartum quod
(*G*₂₃ *R*) ex circumferentibus et rectis. quintum quod ex rectis. | ho-
(*G*₂₀) rum generum sunt species multitudinis infinitae. | (fig. 104.)

*J*₁₃₆ Flexuosarum linearum formae species habent multas
(*E*_{31,17}) in infinitum. |

10 Aequae multas ac uarias figuras habent formae, quo-
tiens flexuosae lineae rationalis siue recta siue circularis
linea interuenit. (fig. 105.)

*E*_{31,28}
*G*₂₃ *R* Circumferentium linearum formae aliquae sunt sine
angulo, aliquae uno, aliquae duorum, aliquae trium, ali-
*E*₃₄ quae quattuor, | et aliquae super hunc numerum singulis
16 angulis accedentibus ut plurimum in infinitum. forma est
sine angulo circuli unius plurimue. circulus autem est plana
forma ab una linea comprehensa, ad quam ab uno signo
*R*₃₇ intra formam posito omnes accedentes rectae lineae sunt

1. sub aut aliquo aut *R*. || 3. quinque sunt genera *G p. 20*. || 4. ratio-
nabilibus *JR*. || 5. quartum quod ex circumf. *om ER*. || 6. et *om V*.
|| quintum] quartum *ER*. || quod *om V*. || rectis] *add* circumferen-
tibus et flexuosa. Quintum quod ex solis et pluribus flexuosis *R*. ||
7. generum *om G*. || multitudines *JV, om G*. || 8. Ex flexuosarum *E*.
|| forma et species habet *JV*, forma species habet *E*. || 9. in *om EV*.
|| 10. Aequae (atque *J*, adque *V*) multas... interuenit *JV, om E*. ||
habet forma. Quae quotiens *JV*. || 11. rationalis *J*, nalis *V*. || 12. in-
uenit *JV*. || 13. linearum aliquae (aliquando *V*) sunt *JV*, formarum
aliquae (aliae *R*) sunt *GR*, formarum aliae sunt lineae *E*. || 14. ali-
quae uno *EJ*, aliquae (aliae *R*) unius *GR*, aliquando uno *V*. || 14. 15.
aliae *R semper*. || 15. et *om GR*. || super] sub *E*. || 16. accidentibus
JV. || ut plurimum *E*, in plurimum *JV*, usque *GR*. || in *om EJ*. ||
17. plurimue *E*. || autem *om V*. || est *om R*. || plana lineae forma
V. || 18. ab *EJV*, sub *GR*. || ad quam] adque *V*, atq. *EGJR*. || 19.
positae *EG, om JV*. || accidentes *JRV*. || sint *V*.

inter se pares. (fig. 106). ex pluribus circulis forma sine *EGJR* angulo, ut harenae ex quattuor circulis; (fig. 107.) | ex *G⁶⁴* pluribus quam quinque, ut in opere picturarum aut architectura. (fig. 108.) forma anguli unius ex tribus circinis, ut in opere marmoreo. duorum | angulorum forma e duo- *J¹³⁶* bus circinis, (fig. 109.) trium angulorum ex tribus circinis, (fig. 110.) quattuor angulorum ex quattuor circinis, (fig. 111.) reliquae accedentibus singulis plurilaterae in infinitum. (fig. 112.)

Rectarum linearum et circumferentium [forma sine 10 angulo] duorum laterum totidemque angulorum forma est ex recta linea et circumferenti semicirculo. (fig. 113). [rectarum linearum et circumferentium formae sine angulo lateris unius, duorum angulorum ex duobus lateribus, trium angulorum ex tribus lateribus, quattuor ex quattuor, 15 reliquae singulis accedentibus plurilaterae.] (fig. 114.) | tri- *J¹³⁷* latera forma est trium laterum totidemque angulorum ex duabus rectis lineis et una circumferenti, (fig. 115.) uel ex

1. ex plurimis *E*. || formae *E*. || sine angulo aerae ex *V*, sine angulo ut in hac re ex *E*, sine angulo ut arthenae ex *P*. || 2. circulis angulis *E*. || quam quinque]. 1111. *E*. || 3. epicturarum *J*, est picturarum *V*. || aut architectura *G*, aut arcipictura *J*, om *E*. || 5. ut... marmoreo om *GR*. || forma e] formae *EGR*, forma *JV*. || 6. trium ex *GRV*. || 8. reliquae accidentibus singulis (om *V*) pluralitates (pluritates *J*) et infinitum *JV*, reliqua ea colentibus singulis in pluribus et infinitum *E*, reliqui (Reliquae *R*) ex multis in infinitum *GR*. || 10. Rectarum... sine angulo om *EJV*. || 11. duorum angulorum laterumque totidem forma *E*. || forma... 12. semicirculo] ex duabus rectis lineis et una circumferenti uel ex duabus circumferentibus et una recta *R*. || 12. circumferenti (circumferentiae *J*) aut semicirculis *JV*, circumferentibus circulis *E*. || rectarum... 16. plurilaterae om *EGR*. || 15. ex tribus lateribus quattuor *J* et, qui addit angulorum, *Memnianus apud Rigaltium*, om *V*. || 16. accidentibus *JV*. || plurilatero *J*, pluraliter æ *V*. || 16. trilatera... p. 106, 3. et recta om *R*. || 16. Trialatera *E*. || 18 - p. 106, 3. ex duabus circumferentibus (circumferentis *V*) et una recta, ex duabus ergo rectis et una (una a *J*) circumferentibus *JV* || 18. lineis rectis et in una *E*. || uel *G*, et *E*.

EGJR duabus circumferentibus et una recta. ex duabus ergo
 rectis et una circumferenti (fig.) ex duabus circumferentibus
G^{as} et recta. (fig.) | quadrilatera forma est quattuor laterum
 totidemque angulorum ex quattuor lineis comprehensa, ut
 5 duabus rectis et duabus circumferentibus. (fig. 116.) plu-
 rilatera forma est quae plus quam quattuor lineis com-
 prehensa est, ut quinque laterum totidemque angulorum
 (*GR*) ex duabus rectis et tribus circumferentibus, (fig. 117.) |
 ex tribus rectis et duabus circumferentibus. et quaecum-
 10 que huic formae accedentibus singulis angulis et late-
 (*E*) ribus similis fuerit, plurilatera appellatur. (fig. 118.)

Planarum autem et rectis lineis comprehensarum aliae
 sunt trilaterae, aliae quadrilaterae, aliae singulis adiectis
 super hunc numerum plurilaterae in infinitum. trilatera
 15 forma est quae tribus rectis lineis continetur. trilatera-
 rum formarum et ex rectis lineis comprehensarum species
 sunt quattuor. una qua rectus angulus continetur, et ef-
J¹³⁸ ficit | triangulum recto angulo, quod Graeci orthogonion
 appellant. (fig. 119.)

20 ,
 plurilatera forma est quae plus quam quattuor rectis li-
 neis sub qualicumque specie continetur.

 quinque, quam formam Graeci pentagonon appellant. (fig.
 25 120.) amplioribus quoque formis apud Graecos nomina

1. ex duabus ergo . . . 3. et recta *E*, *om G*. || 4. ex] et *E*. || quattuor . . .
 ut *om GR*. || comprehensae *V*. || ut rectis et duabus *V*, aut duabus
 rectis *EJ*. || 5. duabus circumferentibus et duabus rectis *GR*. || 6.
 quae *om E*. || comprehensa est *JV*, comprehensa *E*, continetur *GR*.
 || 7. quinque *EGR*, duo *J*, duorum (*i. e.* 11 *pro u*) *V*. || 8. ex tribus
 circumferentibus et duabus rectis *GR*, *om E*. || 10. accidentibus *J*. ||
 angulis *om E*, ante singulis *V*. || 11. similiter fuerint *E*. || plurali-
 ter *EJ*. || 12. alia erunt trilatera *JV*. || 13. alia *V*. || quadrilatera *JV*.
 || alia *V*. || 14. plurilatera *J*, pluralitate *V*. || in *om J*. || 17. quae
 rectis angulis *JV*. || 18. quid *V*. || 24. pentagonon *V*.

ab angulis dantur, ut hexagono heptagono et super hunc *J* numerum compluribus. has nos plurilateras appellamus adiecto angulorum numero, ut sex angulorum et septem. et quantumcumque super hunc numerum auxeris, eandem appellationem utamur. (fig. 121.) 5

Alia species est formae per quam frequenter archifiniorum agrorum quadratura concluditur ex rectis angulis [ex] pluribus quam quinque, accidentibus super hunc numerum in quantacumque multitudine cogitaueris.

[Qualemcumque rectorum angulorum formam rectis 10 lineis comprehendere.

Ex data recta linea ducere posito signo
. relato in utramque partem circino, aequali punctorum diastemate (fig. 122.) | circulos scribere oportet, per quorum connexionem recta linea transeat factura 15 normales in data linea angulos. (fig. 123.) sed quo in rectorum linearum forma circularis linea non interueniat rectis, a circumferentiarum parte chiasmi cuiusdam ratione utamur. (fig. 124.)

Quod si ab eadem recta linea ducenda fuerit quae 20 rectum angulum faciat, ex quolibet puncto qui per caput recta linea transeat rectam lineam eicere, per cuius signum quod est in circumferentem lineam a capite rectae lineae recta linea transeat factura in data linea rectum angulum.

1. ab *addidi*. || exagonon eptagonon *J*, hexagonum heptagonum *V*. || supra *V*. || 2. plurilatera *JV*. || 3. ut hexangulorum *V*, ut exangulorum *J*. || 4. et *J*, *om* *V*. || auxerit *JV*. || eadem appellatione (appellationum *V*) metiamur *JV*. || 6. Aliae species et formae *V*. || archifiniorum *V*. || 7. concluderunt *V*. || 8. accidentibus *J*. || 9. in quantum cunque multitudinem *J*. || 10. forma *J*. || 13. lato *V*. || utraque *J*, utroque *V*. || parte *JV*. || circinio *V*. || 14. iunctorum *JV*. || circulus *J*. || 15. connexionem *V*, connexione *J*. || 16. normalis in recta *JV*. || angulus *J*. || sed quobiam rectorum *V*. || 17. interuenit *J*. || 18. parte chiasmis eiusdem rationis *J*, partem chiasinis eiusdem rationem *V*. || 21. iuncto *JV*. || 22. transeat *V*. || rectam lineam . . . 24. transeat *om* *V*.

J (fig. 125.) in hanc autem rationem subiata circumferentia
*J*¹⁰⁰ chiasmis utendum est. | nam quod ad extremam lineae
 normationem pertinet, uulgaris consuetudinis est sex octo
 et decem: haec de qua supra disputauimus (fig. 126.) cir-
 5 culi ratio magis artificialis est, quae numeros non prae-
 finit: habemus enim apud Eucliden, quocumque loco ad
 circumferentem lineam ex signis dimensionis duae lineae
 concurrerint, normam facturas.]

H Y G I N I .

.....
*G*¹⁸ Nam decumanum litem traxerunt, sicut *Higenus*
 10 *describit*, ab occidente in orientem, cardinem uero a me-
 ridiano in septentrionem duxerunt.

.....
 Nam et alibi limites facti sunt ab his qui solis ortum
 et occasum secuti sunt. quos fefellit ratio geometriae.
*G*¹⁹ *mihī tamen*, | sicut *Higenus constitui decreuit limites*, ita
 15 *rationabile uidetur*, ut decumanus maximus in orientem
 crescat et cardo maximus in meridianum.

.....
*G*²⁴ Rigor enim naturalis est. qualiscumque enim rigor
 interuenit constituentibus limites, rarioribus locis terminos
 posuerunt. et seruari iubetur rigor, si inuentus fuerit de

2. chiasmis *V*. || 5. quā *V*. || 6. Euclidem *JV*. || 7. demensionis *J*. ||
 8. concurrunt *V*. || norma *V*, nonna *J*. || Explicit liber Frontonis
 primus *JV*. || 10. a meridianum in septentrione *G*. || 12. immo acti.
 || 15. decūmanus *G*. || 17. rigor naturalis qui efficitur margine su-
 percilii. ita in expositione terminorum p. 184 *G* collis riguram,
 id est iugum.

triginta pedum altitudine, ut ne ab utro possessore tangatur: quod si plus de xxx pedibus patuerit, iam collis est.
 quod exigit ut superior possessor in planum usque descendat et sibi defendat omnem deuexum locum. hoc enim 5
 lex propter malignitatem inferioris possessoris instituit, ne aut arando aut fodiendo superioris possessoris terras inuaderet.

Termini quoque quibusdam locis positi sunt, ut ab uno ad unum dirigantur, per pedes a cccxx et supra usque ad cccclxxx et infra hoc, silicei. nam Tiburtini distant a se in pedibus a ccxl et supra usque ad dclx et infra. quod si spissiores non sunt, riparum cursus seruatur; harum tamen quae per multa milia pedum recturas separationesue agrorum ab initio suo | usque ad occursum custodiunt. et ne eas ripas sequendas obseruarent quae intra corpus agri nascuntur et in suo latere decidunt, lex limitum eas praedamnauit. [ne id aliquando sequamini, quod maior potestas limitum recturarumue cursus non confirmat.] sed si conuentionis causa eas partes 20 inter se custodiendas censuerunt, non recturae imputandum, sed concurrenti definitioni fides est adhibenda.

1. latitudine G. || utroque G. || 2. fortasse paruerit. || 3. haec ad maiora supercilia pertinent, quae usque in planitiam a superiori uergunt, et quidem in agro arcifinio et si desint termini. uide Frontinum p. 42 et Siculum Flaccum p. 55 G. || 9. positi G. || 11. silicei p. 92 A, si licet G. || 13. riparum p. 92 A, riparum et rigorum G. || seruatur E p. 5, seruatur A, seruabunt G. || 15. separationes suae G, seperationissua A. || occansum A, occasum G. || 16. ripas aut rigores sequendos G. || sperarent A, sperares E, speres Boethius 24 b. || 17. desinunt Huschkius. || 18. sequamini] sectemini Boethius 24 b. ita p. 126 B pro terminis habebitis. || 19. cursus om p. 92 A, item E et Boethius, qui habent recturarum ripaene. || 20. eas E, ea G, eo A. || 21. custodiendas E, constituendas A, conseruanda G. || 22. addunt aliqua A p. 93 et E p. 5.

.....
 G¹⁶ Strigatus ager est qui a septentrione in longitudinem
 in meridianum decurrit; scamnatus autem qui eo modo
 ab occidente in orientem crescit.

.....
 G¹⁷ Etsi centenis hominibus duocentena iugera data *le-*
 5 *gimus*, quorum propter numerum *sit* appellata centuria,
legimus in quibusdam locis ab uno mille et trecenta iu-
 gera *fuisse possessa*.

.....
 G¹⁷ Agrum, qui dum in se ducenta et eo amplius iugera
 contineret, postea iussu principum intercisiuis limitibus est
 10 distributus, quinquagenis iugeribus, uel amplius, ut quali-
 tas locorum inuenta est. quae intercisiones per trifinia
 et quadrifinia siue [interuenientium ucl] interpositorum
 ratione signorum *cernuntur esse dispositae*.

.....
 Modum subseciui, qui frequenter in extremitatibus
 15 assignatorum agrorum incidens mensurali linea *cernitur*
comprehensus.

.....
 G²¹ Hoc inuenitur L et LX contineri iugeribus, et quam-
 uis exigua parte minus fuerit *inuentum* dimidio centuriae,
 subseciium dicitur. ita tamen si spatium maius fuerit, no-
 20 mine centuriae non carebit. nam haec subseciua et con-
 cessa plerumque inueniuntur et reddita, aliqua assignata:
 nam et census quedam pro suo modulo susceperunt.
 secundum illam uero maiorem assignationem subseciium

2. in meridiano G. || 3. crescit G. || 9. est om G. || 14. modum men-
 sura comprehensum subseciui G. || 15. mensura linea G. || 18. minore
 G. || dimidio] de modum G. || 19. nom G. || 23. maiorem assignatio-
 nem mire dicit eam cuius lex in libro Coloniarum prouinciae
 Tusciae legitur p. 85.86 A.

maius centum iugeribus pro centuria est, subsecium non *G*
minus *L* iugeribus pro dimidia centuria.

.....
Sed tudeamus ne forte postea iussu principis alicui *G*²²
datus sit, qui terram metiri denuo praeceperit, sicut Cae-
saris Augusti temporibus factum est. nam alia subseciua *B*
Vespasianus uendidit, alia autem quae remanserunt Do-
mitianus donauit atque concessit. (G)

..... *B*²¹
Limites lege late patere . . . debent secundum cons-
titutionem eorum qui agros diuidi iusserint. non quia *10*
modus ullus ex mensura limitibus adscribitur: solum lex
obseruari debet. maximus decimanus et cardo plus patere
| debent, siue ped. xxx, siue ped. xv, siue ped. xii, siue *B*²²
quot uolet cuius auctoritate sit. ceteri autem limites, qui
subrunciu appellantur, patere debent ped. viii. *15*

In maximo autem decimano et cardine lapidem ponis,
et inscribis DECVMANVS MAXIMVS et CARDO MAXIMVS. forma
autem sic scribi debet, DEXTRA DECVMANVM et SINISTRA,
CITRA CARDINEM et VLTRA. lapides ne minus duodrantales
poni oportet, altos ped. iii. inscribi sic debent ut dextra *20*
decumanum . . . D. D. I: quae pars . . . , erit inscribtura
sursum uersus ut ad septentrionem spectanti sit K. K. I.
| similiter dextra decumanum ultra cardinem sic inscribis *B*²³
ut D. D. I spectanti ad occidentem scribtura sursum uersus
sit: quae pars ad cardinem spectat u. k. i, sic inscribi de- *25*
bet ut inspectanti meridie scribtura sursum uersus sit
VLTRA CARDINEM PRIMVM. sinistra autem d. i k. k. i sic

1. 2. centum iugera dictum est subsecium minus *L* iugera nuncupa-
tum *G*. quae emendauit ex lege p. 86 A. || 6. uespasianus *G*. || 8.
INC. DE LIMITIB. HYGINI *B*. || 9. legae latae paterae *B*. fortasse
lege lato patere iussi patere || 10. eorum add *Rigaltius*. || 14. quod
B. || 16. et cardine add *Goesius*. || 19. circa *B*. || 21. adde spec-
tanti oriente scriptura sursum uersus sit || item adde ad cardinem
spectat || inscribturae *B*. || 22. spectanti *B*. || 23. inscribit *B*. || 24. ab
occidente *B*. || 26. 27. sit VLTRA] si citra *B*. || 27. d. i] dd. i. *B*.

B inscribi debet sursum uersus ut spectanti oriente sit SINISTRA D. I: quae autem pars ad cardinem spectat, sic inscribi debet ut septentrionem spectanti sit sursum uersus inscriptum c. k. i. ultra autem sic inscribi debet ut quae
*B*⁹⁴ pars ad decimanum | spectat, spectanti occidentem sursum uersus sit inscriptum s. d. i: quae pars ad cardinem spectat, sic inscribi debet ut meridie spectanti sit inscriptum ultra cardinem primum v. k. i.

Quintum quenque limitem diligenter agi oportet, et
 10 praecidere mensura cardinem, ut quadraturae diligenter cludi possint. lapidem autem in quintarios poni oportet, reliquos autem roboreos.

Solet de hac re esse disputatio, ut, si inscribatur D. M. [et k. m.], ille qui a maximo proximus est dicatur inscribi
 15 oportere siue DEXTRA siue SINISTRA D. siue PRIMVM siue
*B*⁹⁵ SECVNDVM. | quaestio ergo haec est, utrum qui proximus maximo est primus inscribi debeat an ultra primum. ultra primum autem inscribi debet ideo quod hic qui maximus dicitur et primus est. ita idem capit hic: qui ultra
 20 primum [autem] inscribitur, et secundus est et nouum usque ultra solum obseruare debet.

Sed quacumque parte inscribis, siue ultra siue citra, siue dextra siue sinistra, mensura territorii usque fieri debet secundum legem diui Augusti QVA FALX ET ARATER IERIT.
 25 in forma generatim enotari debebit LOCA CVLTA et INCVLTA,
*B*⁹⁶ | VILLAE.

1. debent *B*. || 1. 2. ut septentrio orientem sinistra undique autem pars a cardinem *B*, *omisso* spectat. || 3. spectanti sit] spectans sit totum *B*. || 6. sic inscribitur *B*. || ad] a *B*. || 10. praecedere *B*. || uersura *puto*. || 14. est *om B*. || 15. d.] dd. II. *B*. || 17. primus] secundus *B*. || an ultra primus *B*. || 20. secundum est et nonum quae ultra *B*. || 24. arater] prius r *rec in litura B*. || VILLAE] SILVAE, nisi fallor.

Mensura peracta sortes diuidi debent, et inscribi no- *B*
mina per decurias [per homines denos]; et in forma se-
cari denum hominum acceptae, ut quot singuli accipere
debent [decem] in unum coniungantur; et in sortem ins-
scribi SORS PRIMA, D. D. I ET SECVNDVM ET III ET IIII, CITRA *5*
CARDINEM ILLVM, quo usque mensura expleri decem homi-
num debebit, id est in quot centuriis. similiter omnium
decuriarum nomina in sortibus inscripta sint, qua parte
quae aut cota sors modum habeat, utrum ultra et dextra, *9*
utrum sinistra et ultra, aut citra; deinde ex decuriis, | ante *B*⁹⁷
quam sortes tollant, singulorum nomina in pittaciis et in
sorticulis. et ideo ipsi sortientur, ut sciant quis primo
aut coto cumque loco exeant. | igitur omnem sortem po- *G*¹³⁴
nere debent, in qua totius perticae modus adscriptus erit.
haec sortitio ideo necessaria est, nequis queri possit se *15*
ante debuisse sortem tollere, et meliorem fortasse potuisse
incidere agri modum, aut sit dissertatio quis ante sortem
tollere debeat, cum omnes in aequo sint. (BG)

.....
Coloniae sunt quae ex eo nomine accipiuntur, quod *G*³⁰
Romani in eisdem ciuitatibus colonos miserunt. *20*

.....
Coloniis, quae in remotiora loca et longe a mari po-
sitae uidebantur, ut numerus ciuium, quem multiplicare
diuus Augustus conabatur, haberet spatia in quae sub-
sistere potuisset.

1. sorte *B*. || 2. sed in formas sectari *B*. || 3. acceptas ut quod *B*. ||
5. PRIMA] prima i. *B*. || secunda *B*. || CITRA] et *B*. || 7. quod cen-
turiis *B*. || hominum *B*. || 8. inscriptae et qua *B*. || 12. ideo] id *B*. ||
13. INCIPIT EIVSDEM (*id est Hygeni*) *G*. || 14. pecuniae *BG*. ||
15. quaeri *G*, quaeri *B*. || se *G*, re *B*. || 16. et in *G*. || potuisse *om*
G. || 22. incidere *G*. || 17. disertatio *BG*. disertatio *Turnebus*.
|| 20. colonos *G*. || 23. spatia *G*.

.....
G₁₈ *Assignatus est coloniis siue municipiis, uni cuique possessioni modum secundum terrae qualitatem.*

G₃₀ *Assignatae sunt siluae, de quibus ligna in reparationem publicorum munerum traherentur. hoc genus agri 5 tutelatum dicitur.*

G₃₂ *Nam et regione Reatina itidem sunt loca p. R.*

G₁₉ *Per terminos territoriales et limitum cursus et titulos, id est inscriptis lapidibus, plerumque fluminibus, nec non aris lapideis, claudi territorium atque diuidi ab alterius territorio ciuitatis.*

G₃₀ *Territorii aequae iuris controuersia agitur quotiens propter exigenda tributa de possessione litigatur, cum dicat una pars in sui eam fine territorii constitutam, et altera e contrario similiter. quae res territorialibus est finienda 15 terminibus. nam inuenimus saepe in publicis instrumentis*
G₃₁ | *significanter inscripta territoria, ita ut EX COLLICVLO QVI APPELLATVR ILLE, AD FLVMEN ILLVD, ET SVPER FLVMEN ILLVD AD RIVVM ILLVM aut VIAM ILLAM, ET PER VIAM ILLAM AD INFIMA MONTIS ILLIVS, QVI LOCVS APPELLATVR ILLE, ET 20 INDE PER IVGYM MONTIS ILLIVS IN SVMMVM, ET SVPER SVMMVM MONTIS PER DIVERGIA AQVAE AD LOCVM QVI APPELLATVR ILLE, ET INDE DEORSVM VERSVS AD LOCVM ILLVM, ET INDE AD COMPITVM ILLIVS, ET INDE PER MONVMENTVM ILLIVS AD locum unde primum coepit scriptura esse. saepe*

3. 4. in reparatione publicorum moenium *G.* § 6. \bar{p} \bar{a} *P.*, \bar{a} \bar{p} . *G. conf. Siculum Flaccum p. 50 G.* § 13. constituta *G.* § 14. quae res] quaeret. Haec autem controuersia *G.* § 15. *conf. Sic. Flaccum p. 73 G. ubi legitur descripta.* § 16. collegio *G. correxit Huschkius.* § 20. in summo et per summum *G.*

enim quorundam aut monumenta aut fossae aut quorundam sacellorum aut fontium, unde riui fluminaque incipiunt, obseruantur fines territoriorum.

.....
Hic et occupatorius ager dicitur eo quod occupatus G¹⁷ est a uictore populo, territis exinde fugatisque hostibus. 5

Quia non solum tantum occupabat unus quisque, quantum colere praesenti tempore poterat, sed quantum in spem colendi habuerat ambiebat. fines uero his signis | inter se diuidebant, fossis manu factis, arboribus ante G¹⁸ missis, fluminum interuenientium cursu, iugis quoque montium [quae ex eo nomine accipiuntur, quod continuatione ipsa iugantur], superciliis, nec non itineribus, uel diuergiis aquae; quae aut loci natura aut sollers procurauit antiquitas.

.....
 Quaestorii autem dicuntur agri quos populus Ro-B¹⁰¹ G¹³⁴ manus deuictis pulsisque hostibus possedit, mandauitque 16 quaestoribus ut eos uenderent. quae centuriae nunc appellantur, id est plinthides, hoc est laterculi, eosdem in B¹⁰² quinquagenis iugeribus quadratos cluserunt limitibus, atque ita certum cuique modum uendiderunt. quibus agris sunt 20 condiciones uti p. R. . . . ; quod etiam praestitutum ob-

1. fortasse aut quaedam sacella aut fontes. || 4. quod] addit Agennius in tempore, ut pag. 1,21. || 8. in spe G. || Finis G. || 10. cursus G. || 11. unci inclusa Agennius, quia non recte ceperat, inepte repetiit ex Hygino de controuersiis p. 138 B. || 13. diuergiis aquae Turnebus, diuersis G. || 15. Quaestori B. || 16. depulsisque B. || possidet B. || 17. quaestoribus G. || nunc G, quae nunc B. || 18. id est B, om G. || pplinthides B. || hoc B, id G. || easdem G. fortasse eos denis actibus. || 19. quadratas cluserunt G. || limites B. 20. agri G. || sunt condiciones G, om B. || 21. uti pr populus romanus B, uti populi romani G. || praestitutum G. || obsorbant B.

BG seruant. uetustas tamen longi temporis plerumque paene similem reddidit occupatorum agrorum condicionem: non tamen uniuersos paruisse legibus quas a uenditoribus suis acceperant.

5 **V**ectigales autem agri sunt obligati, quidam r. p. p. R., quidam coloniarum aut municipiorum aut ciuitatum aliquarum. qui et ipsi plerique ad populum Romanum per-
*B*₁₀₃ tinentes ex hoste capti partitque | ac diuisi sunt per centurias, ut adsignarentur militibus quorum uirtute capti
 10 erant, amplius quam destinatio modi quamue militum exigebat numerus: qui superfuerant agri, uectigalibus subiecti sunt, alii per annos, alii uero mancipibus ementibus, id est conducentibus, in annos centenos. plures uero finito
 15 libus est consuetudo.

In quo tamen genere agrorum sunt aliquibus nomi-
*G*₁₀₆ natim redditae | possessiones. id habeant inscribtunque in formis, quantum cuique eorum restitutum sit. hi agri
*B*₁₀₄ qui redditi sunt, non obligantur | uectigalibus, quoniam
 20 scilicet prioribus dominis redditi sunt.

Mancipes autem qui emerunt lege dicta ius uectigalis, ipsi per centurias locauerunt aut uendiderunt proximis quibusque possessoribus. in his igitur agris quaedam loca propter asperitatem aut sterelitate[m] non inuenerunt empto-
 25 res. itaque in formis locorum talis adscriptio, id est **IN MODVM CONPASCVAE**, aliquando facta est, et **TANTVM CON-**

1. poene *B*. || 2. condicionem *G*. sic semper. || non tamen] *fortasse* nocet enim non. || 3. paruis se *G*. || 4. acceperunt *G*. || 6. ciuitatum *G*. || 8. ac *G*, hac *B*. || 9. assignarentur *G*, ut fere solet. || 10. quamue] quam uero *BG*. *correx*it *Rigaltius*. || exigebant *B*. || 12. quinos *Goesius* addidit. || 13. post centenos *add* alii uinos *rec B*. || 14. ueniunt *B*, uenduntur *G*. || 16. alii quibus *B*. || 17. redidit *B*. || *fortasse* idque habent inscribtum. habeant scriptum in *G*. || 18. in firmis *pr B*. || hii agri *B*. || 22. uendederunt *B*. || 23. quaedam *G*. || 25. adscriptio *G*. sic semper. || 26. tantum conpascuae *B*.

PASCVAE; quae pertinerent ad proximos quosque posses- *BG*
sores qui ad ea attingunt finibus suis. quod genus agro-
rum, id est compascuorum, etiam nunc in adsignationibus *B*¹⁰⁵
quibusdam incidere potest.

Virginum quoque Vestalium et sacerdotum quidam 5
agri uectigalibus redditi sunt locatim. quorum agrorum
formae, ut comperi, plerumque habent quendam modum
adscribuntur: sed in his extremis lineis comprae-hense sunt
formae sine ulla quidem norma rectoque angulo. solent
uero et hi agri accipere per singula lustra mancipem: sed 10
et annua conductione solent locari.

Diuisi et adsignati agri sunt qui ueteranis aliisue
personis per centurias certo modo adscripto aut dati sunt
aut redditi, quibus ueteribus possessoribus redditi com- *B*¹⁰⁶
mutatique pro suis sunt. hi agri leges accipiunt ab his 15
qui ueteranos deducunt, et ita propriam obseruationem
eorum lex data praestat.

In his agris et subsicia sunt. et aliquando compas-
cua, sicut in his qui uectigalibus seruiunt, et in hoc ge-
nere sunt; quaedam autem uectigalia, quae intra perticam 20
in eam regionem comprae-hensa sunt. aut siquid superfluit
quod non adsignaretur, reseruatum aut redditum | reloca- *G*¹³⁶
tumue est cuiquam coloniae. hi autem quibus adsignati
sunt, deducebantur intra centuriationem: et quae super-
fuerant subsicia, | his concessa esse, id est eorum rei 25

2. adtingunt *G*. || quodque genus *BG*. || 3. compascuorum *G*. || 4. in-
cedere *G*. || 6. sunt et locati *G*. || 7. formae ut compleri *B*. || quedam
modum *corr B*, quem admodum *pr B*. || 8. comprehensae *G*. || 11.
et *G*, *om B*. || 14. quibus] quibus. *BG*. || 16. propria obseruatione *G*. ||
17. praestant *B*. || 18. agris sed et *BG*. || subsicia *G*. || sunt et *om*
G. || 20. pertica *B*. || 22. reseruatum aut redditum *G*, *om B*. || relo-
catumque *Goesius*, reuocatumque *BG*. || 24. centuriatione *B*. || sy-
per fuerant subsicia eis *G*. || 25. concessa sunt *Turnebus. malim*
concessere.

BG publicae, ex quorum territorio sumpserant agros, ita ut in eos quos donauerant r. p. agros, et in eos qui redditi erant ueteribus possessoribus, iuris dictio salua esset eis ex quorum territorio sumpti erant agri.

5 Ergo omnium coloniarum municipiorumque leges semper respiciendae erunt, itemque exquirendum numquid pos legem datam aliquid, ut supra dixi, commentariis aut epistulis aut edictis adiectum est aut ablatum.

Sed et haec meminerimus in legibus sepe inueniri.

*B*¹⁰⁸ cum ager est centuriatus ex alieno | territorio paratusque ut adsignaretur, inscriptum QVOS AGROS, QVAE LOCA, QVAEVE AEDIFICIA, INTRA FINES puta ILLOS, ET INTRA FLVMEN ILLVD, INTRA VIAM ILLAM, DEDERO ADSIGNAVERO, IN EIS AGRIS IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO COLONIAE ILLIVS cuius ci-

15 uibus agri adsignabuntur. uolunt quidam sic interpretari, ut quidquid intra fines supra memoratos fuerit, id iuris dictioni coloniae accedat. quod non debet fieri. neque enim acceptum aliud defendi potest iuris dictioni coloniae, quam quod datum adsignatumque erit. alioquin saepe et

*B*¹⁰⁹ intra | fines dictos et oppidum est aliquod; quod cum in sua condicione remaneat, eidem est in id ipsum ius quod ante fuit: ita illa interpretatione oppidum ciuesque coloniae pariter adsignaret. sed nec fuisset necesse in legibus ita complecti, QVOS AGROS, QVAE LOCA, QVAEVE AEDIFICIA, si uni-
25 uersa regio, quae cancellata erat, coloniae iuris dictioni

1. territorium *B*. || sumpserunt *G*. || 2. ῥ. *B*, om *G*. || 6. respiciende *B*. || nequid *BG*. || post *G*. || 7. supra] p. 111, 3. || epistolis *G*. || 11. quaeue loca *G*. || 15. interpretari *B*. || 16. ut om *BG*. || super nominatos *G*. || iuris dictionis *BG*. || 17. debetur fieri *B*. || 18. acceptum] ceptum *B*, quietum *G*. || iuris dictionis *BG*. || 19. quam om *G*. || fuerit *G*. || 20. infra *G*. || aliquid quod non in suam condicionem *BG*. || 21. remaneant *B*. || eidem] item *BG*. || id om *G*. || quod] quod *BG*. || 22. oppidum *Turnebus*, epipedum *BG*. || ciuis- quae *B*. || 23. fuisse *BG*. || nec esse in legibus nec ita complecti debet. quos *G*. || 25. iuris dictionem *B*.

accederet: dixisset enim INTRA FINEM ILLVM ET FLYMEN *BG*
 ILLVD ET VIAM ILLAM IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO
 COLONIAE ILLIVS. ita excipitur id quod | non adsignatum *G*¹³⁷
 est uocaturque subsiciuum. ergo, ut saepius | repetam, *B*¹¹⁰
 hoc ait, QVOS AGROS QVAE LOCA QVÆVE AEDIFICIA DEDERO 5
 ADSIGNAVERO, IN EIS IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO [CO-
 LONORVM] COLONIAE ILLIVS quouis ciuibus adsignati erunt
 agri. item quidam putauerunt, quod iam supra quidem
 dixeram, sed iterum repetendum arbitror, ut eis agris qui
 redditi sunt ueteribus possessoribus, iuris dictio esset co- 10
 loniae eius cuius ciues agros adsignatos accipiebant. non
 autem uidetur; quoniam ait, ut dixi, in lege QVOS AGROS
 QVAE LOCA QVÆVE AEDIFICIA DEDERO ADSIGNAVERO, IN EIS
 IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO, quo ueterani | deducti *B*¹¹¹
 sunt, quibus hi agri adsignati sunt. alioquin, cum ceteros 15
 possessores expelleret et pararet agros quos diuideret,
 quos dominos in possessionibus suis remanere passus est,
 eorum condicionem mutasse non uidetur: nam neque ci-
 ues coloniae accedere iussit.

Hoc quoque aspiciendum erit, quod aliquibus locis 20
 inueni, ut cum ex alieno territorio sumpsisset agros quos
 adsignaret, proprietatem quidem daret scilicet cui adsigna-
 bat, sed territorio, intra quod adsignabat, ius non aufer-
 ret. sunt quoque quaedam diui Augusti edicta, | quibus *B*¹¹²
 significat ut quotiens ex alienis territoriis agros sumpsis- 25

3. quod non est assignatum *G*. || 4. subseciuium *G*. sic semper. ||
 5. quae ue loca *G*. || 6. cohercitiouae *B*. || 7. quouis] quorum *BG*.
 7. erant *G*. || 8. quidem supra *G*. || 10. esse *G*. || 11. cuius cuius *B*.
 || 12. ait *addidi*. || 15. aliqui (alii qui *B*) cum ceteris possessoribus
BG. correxit Turnebus. || 17. dominus *BG*. || 18. condicione *B*. ||
 nam neque cuius *B*, Namque ciues *G*. || 21. inuenimus *G*. || ut] ui
B, om G. || cum *om G*. || sumpsisse *BG*. || 22. quidem *om B*. || 23.
 territorium *G*. || auferret Sunt *B*, auferri. et sunt *G*. || 25. significant
 quotiens *BG*. || agros *om G*.

BG set et adsignasset veteranis, nihil aliud ad coloniae iuris dictionem pertineat quam quod veteranis datum adsignatumque sit. ita non semper quidquid centuriatum erit ad coloniam accedit, sed id tantum quod datum adsignatumque fuerit. sunt nihilo minus quaedam municipia quibus extra murum nulla sit iuris dictio.

Fluminum autem modus in aliquibus regionibus intra centurias exceptus est, id est adscriptum FLUMINI TANTVM, *B*¹¹³ quod alueus occuparet. aliquibus | uero regionibus non *G*¹³⁸ solum quod alueus occuparet, sed etiam | agrorum aliquem *B*¹¹⁴ modum flumini adscribit, quoniam torrens uiolentior excedit frequenter circa alueum [et] centurias. illud uero obseruandum, quod semper auctores diuisionum sanxerunt, uti quaecumque loca sacra, sepulchra, delubra, aquae publicae atque uenales, fontes, fossaeque publicae uicinaeque essent, item siqua compascua, quamuis agri diuiderentur, ex omnibus eiusdem condicionis essent cuius ante fuissent. adiectumque ius ut et limites, id est decumani et cardines, aperti populo essent. | et statuerunt decumarios nos et cardines maximos patentiores ceteris esse, quintarios autem et subruncios minime patentes, non minus tamen quam qua uehiculo iter agi possit. in quibusdam regionibus cum limites late patere iuberent, modus eorum limitum in adsignationem non uenit. saepe enim et uia-

1. sumpsisset sed et adsignauit *B*. || coloniam *B*. || 2. pertineat *G*, ad *B*. || 3. sint *G*. || quicquid *G* saepe. || 8. adscriptus *B*. || 9. alueis *G*, albeis *B*. || occuparet nam *B*. || 10. alueus *B*. || 12. alueum centurias *B*. || 13. obseruari *G*. || quod *G*, quo *B*. || 14. delubra adq. publice *B*. || 15. atque uenales] aquitinales *B*, aquintinales *G*. uide *Frontinum de aquis* §. 94. 95. || fossaeque *B*. || 17. ex omni *B*. || condicioni *B*, conditioni *G*. || essent *om B*. || 18. ut *om B*. || id est *B*, idem *G*. || decumanus *B*, dedecumani *G*. || 19. et *K. G*. || decumanos. et *K. G*. || 22. minime *B*, minus *G*. || 22. tamen *om G*. || qua *om BG*. || iter] *puto* iri. || 24. sepe *B*.

rum publicarum per centurias modus exceptus est. item *BG* sanxerunt, sicubi limites in aedificium aliquod inciderint, is cuius aedificium esset daret iter populo idoneum per agrum suum, quod semper esset peruium. in quorundam uero uillis, | qua limites transeunt, ianuae sunt semper *B115* patentes praestantesque populo iter.

Nuper ecce quidam euocatus Augusti, uir militaris disciplinae, professionis quoque nostrae capacissimus, cum in Pannonia agros ueteranis ex uoluntate et liberalitate imperatoris Traiani Augusti Germanici adsignaret, in aere, 10 id est in formis, non tantum modum quem adsignabat adscripsit aut notauit, sed et extrema linea unius cuiusque modum compraeendit: uti acta est mensura adsignationis, ita inscripsit longitudinis et latitudinis modum. quo | facto *B116* nullae inter ueteranos lites contentionesque ex his terris 15 nasci poterunt. | namque antiqui plurimum uidebantur *G119* praestitisse, quod extremis in finibus diuisionis non plenis centuriis modum formis adscriberunt. paret autem quantum hoc plus sit, quod, ut supra dixi, singularum adsignationum longitudinem inscriberit, subsiciuorumque quae in 20 ceteris regionibus loca ab adsignatione discerni non possunt, posse effecerit diligentia et labore suo. unde nulla quaestio est, quia, ut supra dixi, adsignationem extrema quoque linea demonstrat.

Hoc quoque non praetermittam, quod plerisque locis *B117* inueni, ut modum agri non iugerum sed aliquo nomine

2. sanxerunt *G*. || inciderit his *B*, inciderent is *G*. || 9. in pannoniam *B*. || liberalita *B*. || 10. Germanici *om G*. || in here *B*. || 11. modo *B*. || 12. aut *G*, ut *B*. || sed *om B*. || extremam lineam unius cuiusque modi *G*. || 14. scripsit *G*. || et latitudinis modum *om G*. || 16. potuerunt *BG*. || Namque *G*, nam quia *B*. || 17. in *om G*. || diuisiones *G*. || non plebis *B*. || 20. inscriberint (scripserint *G*) subsiciuorum (subsec. *G*) quemque in *BG*. || 21. loca *B*, longa *G*. || possunt *om G*. || 22. posse *om B*. || effecit *G*, efficit *B*. || 23. quia *B*, qua *G*. || adsignatione *BG*. || 26. non ingerum *B*, ne iugerum *G*.

BG appellarent, ut puta quo in Dalmatia uersus appellant. idem uersus habet p. $\overline{\text{viii}}\text{DCXL}$. ita iugero sunt uersus numero III22. ego autem quotiens egeram mensuram, ita renuntiabam, *IVGERA TOT, VERSVS TOT*; ut, si forte con-
 5 trouersia esset uersum habere pedes $\overline{\text{viii}}\text{DCXL}$, in iugeribus tamen fides constaret. in prouincia quoque Narbonense uaria sunt uocabula: alii appellant libram, alii parallelam;
*B*¹¹⁸ in Spania centurias. | ita si, ut dixi, in consuetudine al- cuius regionis inueniemus, [sicut] uidetur ita renuntian-
 10 dum, *IVGERA TOT, VERSVS TOT*, siue *LIBRAE TOT*, siue quod aliud uocabulum aliquo modo comprahensum fuerit. ita cum iugera adscripta fuerint, licet peregrinis uocabulis possit aliquid . . . , iugerum nobis ratio fuit fidem ser- uabit.

15 Neque hoc praetermittam, quod in prouincia Cyrenensium conperi. in qua agri sunt regii, id est illi quos Ptolomeus rex populo Romano reliquit; sunt plinthides, id est laterculi quadrati uti centuriae, per sena milia pe-
*B*¹¹⁹*G*¹⁴⁰ dum | limitibus inclusi, habentes singuli laterculi iugera
 20 numero CCCL ; lapides uero inscripti nomine diui Vespasiani sub clausula tali, *OCCVPATI A PRIYATIS FINES: P. R.*

1. appellant *BG*. || quo] qua *B*, om *G*. || in campania quod uersus *G*. || 2. Item *G*. || $\overline{\text{pd}}\overline{\text{viii}}\overline{\text{d}}\overline{\text{c}}\overline{\text{x}}\overline{\text{l}}$. *B*. || sunt *G*, om *B*. || numero *G*, non sunt *B*. || 3. iii . l. l. ego autem *B*, iii . l. longitudine autem *G*. || mensura *B*, ego *G*. || 4. uersus *B*, uel uersus *G*. || ut *G*, ita *B*. || 5. uersus haberet *G*. || $\overline{\text{pd}}\overline{\text{viii}}\overline{\text{d}}\overline{\text{c}}\overline{\text{x}}\overline{\text{l}}$. *B*. || 6. prouinciam *B*, prouintia *G*. || narbonensem *B*. || 7. parallenam *B*, parellelam *G*. || 8. spaniam *B*, hispania *G*. || si ut] sicut *BG*. || dixi consuetudinem *G*. || 9. renuntiaimus *G*. || 10. libras *G*. || quod *B*, quodcumque *G*. || 11. comprehensum *G*. || ita *G*, itē *B*. || 13. posita aliquid *G*. || fortasse controuersiae moueri, || fuit] fortasse sui. || 15. praemittam *G*. || prouinciam cyrenensium *B*. || 16. illi om *B*. || 17. ptholomeus *G*. || populo romano *G*, $\overline{\text{rp}}$ *B*. || plintides *B*. || 18. id est *Turnebus*, om *BG*. || pedum. l. limitibus *G*. || 20. i. cc. l. *G*. sic etiam *p. 123, 3*. || uero *B*, quoque *G*. || uespasiani *G*. || 21. clausula *B*. || finis *B*.

RESTITVIT. praeterea pes eorum, qui Ptolomeicus appella- *BG*
tur, habet monetalem pedem et semunciam. ita iugeribus
numero ∞CCL , quae eorum mensura inueniuntur, accedere
debet pars XXIII , et ad effectum iterum pars XXIII : et
pr uniuerso effectu monetali pede iug. $\infty\text{CCCLVI } 22$. hunc **5**
igitur modum quattuor limitibus mensura s. s. inclusum
uocamus medimna. quo apparet | medimnon eorum men- *B 120*
sura iugerum habere I , monetali autem mensura $\text{I} - \text{g}$.

Item dicitur in Germania in Tungris pes Drusianus
qui habet monetalem pedem et sescunciam. **10**

Ita ubicumque extra fines legesque Romanorum, id
est, ut sollicitius perferam, ubicumque extra Italiam ali-
quid agitur, inquirendum et de hac ipsa condicione
diligenter praemoneo, nequid sit quod praeterisse ui-
deamur. **15**

Hae sunt condiciones agrorum quas cognoscere po-
tui. | nunc de generibus controuersiarum perscribam quae (*G*)
solent | in quaestionem deduci. sunt autem haec de al- *B 121*

1. restituit *Turnebus*, praestituit *BG*. || ptholomeicus *G*. || 2. se-
meunciam *G*, scunciam minutissimis litteris et quidem quattuor
primis incertis supra scriptum *B*. || iug *B*, iugera *G*. || 3. numeꝛ.
G, om *B*. || inuenitur *G*. || et accedere *B*. || 4. XXXIII . *BG*. || et af-
fectum IUG pars *G*. || et pr *B*, et pr *G*. hoc non intellego. debet
esse erunt. || 5. uniuero effecto *B*. || ped *B*. || $\infty\text{CCCLVIII}$. *B*,
 XXI.CCCLVIII . ante x altero x eraso *G*. scripsi ∞CCCLVI , triens.
|| 6. militibus mensuram *B*. || 7. medimna per rasuram mutatum
in medimia *B*, medipna *G*. || apparet *Turnebus*, appellaret *BG*.
|| medimnio *B*, medipnio *G*. || mensuram *B*. || 8. iugera *B*, iugeri
G. || I] is *B*, om *G*. || monetali autem mensuram *B*. || ICC *B*, I.CC .
G. debet esse unum, unciam, dimidium scripulum. nam pe-
des *Ptolemaici* XXVIII DCCC , quae est pars ∞CCL quadrati la-
teribus senum milium inclusi, sunt monetali mensura XXXICCL ,
i. e. $\text{XXVIII DCCC, ICCCC, L}$. || 10. pedem om *G*. || sescunciam ita ut
ubicumque *G*. || 12. immo proferam. || 15. Haec *BG*. || 17. quaes-
tione *B*.

B luuione adque abluuione, de fine, de loco, de modo, de iure subsiciorum, de iure territorii.

*G*²⁸ De alluione observatio haec est, numquid de occupatoriis ageretur agris. et quidquid uis aquae abstulerit, repetitionem nemo habebit. quae res necessitatem ripae muniendae iniungit, ita tamen ne alterius damno quicquam faciat qui ripam muniet. si uero in diuisa et ad-
*G*²⁹ signata regione tractabitur, | nihil amittet possessor, quoniam
*B*¹²⁸ niam formis per centurias certus cuique | modus adscriptus est.
10

Circa Padum autem cum ageretur, quod flumen torrens et aliquando tam uiolentum decurrit ut alueum mutet et multorum late agros trans ripam, ut ita dicam, transferat, saepe etiam insulas efficiat, Cassius Longinus, 15 prudentissimus uir, iuris auctor, hoc statuit, ut quidquid aqua lambiscendo abstulerit, id possessor amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet; si uero maiore ui decurrens alueum mutasset, suum quisque

1. adque obliuione *B*. || 3. Item genera controuersiarum de alluione *B*. De alluione genera controuersiarum ex flumine haec sunt non quod de occupatis agris agitur *Boethius* p. 1539. || haesit non quod de *B*, est si haec in *G*. || occupatores *B*. || 4. agitur *G*. || et] sed *B* et *Boethius*, om *G*. || quod *Boethius*. || uim aque *B*. || 5. repetitionem *G*. || non *Boethius*. || habet *G*. || necessitate *Boethius*. || ripe muniende *B*. || 6. iniungit ita tamen] sunt *Boethius*. || ne *B*, ut sine *G*, sine *Boethius*. || damno quisquis ille *Boethius*. || 7. faciat . . . muniet *B* et addito suam *Boethius*, fiat *G*. || si uero . . . 11. cum ageretur om *Boethius*. || diuisa *B*. || 8. amittit *B*, amittet *G*. || 9. quique *B*. || ascriptus *G*. || 11. quod si fluminis torrens aliquando tam uiolentus decurreret *Boethius*. || 12. alueum *B*. || 13. et] suum *Boethius*, mox omisso late. || ripa *G*. || ut . . . transferat] occupat *Boethius*. || 14. efficiet Ad cassius *B*, efficit, ad cassius *G*, efficit (efficiat *r*). sed cassius *Boethius*. || 15. uir prudentissimus *G*. omisso uir *Boethius* post auctor addit et index. || 16. lambiscendo *B*, lambiendo *G* et *Boethii codd*, lambendo *impressi*. || id om *Boethius*. || 18. maior uim *B*, maior uis *Boethius*. || decurrens . . . agnoscere]

modum agnosceret, quoniam non possessoris negligentia *BG* sed tempestatis uiolentia abreptum apparet; si uero in- *B*¹²³ sulam fecisset, a cuius agro fecisset, is possideret; at si ex communi, quisque suum reciperet.

Scio enim quibusdam regionibus cum adsignarentur 5 agri, adscriptum aliquid per centurias et flumini. quod ipsum prouidit auctor diuidendorum agrorum, ut quotiens tempestas concitasset fluium, quo excedens alueum per regionem uagaretur, sine iniuria cuiusquam deflueret; | (*G*) cum uero ripis suis curreret, proximus quisque uteretur 10 modum flumini adscriptum. nec erat iniquum, quoniam maiores imbres | aliquando excedere aquam iubent ultra *B*¹²⁴ modum flumini adscriptum et proximos cuiusque uicini agros inundare. | hos tamen agros, id est hunc omnem *G*²⁹ modum qui flumini per centurias ascriptus erat, res publica populi quondam uendidit: | in qua regione si de (*G*) alluione ageretur, magnae quaestiones erunt, ut secundum aes quitquit uenditum est restituatur emptōri.

In quaestoriis et uectigalibus agris fere eadem obser- decurrerit et in fines alterius alueum mutat suum et fiat insula in quō cucurrerit nans quisque modum fluminis maioris agnoscere debet et eam insulam ipse sibi uindicabit cuius terram tempestatine praecupauit *Boethius*. || albeum *B*. || 1. quoniam *B* et *Boethius*, quia *G*. || 2. uiolentiam *B*. || abreptum appareret *Huschkius*. apparet abreptum (abr. r) *Boethius*. || 3. a (ex *Blumius*) cuius agro fecisset *G*, om *B*. || is] his *B*, id *G*. || at *Turnebus*: aut *BG*. || 4. est communis *B*. || 6. aliquod *G*. || et om *G*. || 6. 7. quod ipsum praeuidit *B*, hoc autem prouidit *G*. || 7. ut om *B*. || 7-9. concitata esset fluium quod excedens alpes (ripas *Classenius*) albei per regione uagaretur si iniuria *B*, fluium concitasset non per regionem excedens alueum uagaretur sed sine iniuria *G*. || 9. potius diffleret. || 11. fluminum *B*. || iniquum *B*. || 12. excederet *B*. || 13. et om *B*. || 14. hos *G*, digitos *B*. || has tamen terras Pisauraenses publice uendidit *Siculus Flaccus* p. 68 *G*. || omnemodum *B*. || 15. per centurias om *G*. || erat *B*, est *G*. || 16. populi om *G*. || quorundam *B*, quibusdam *G*. || 17. erant *B*. || 18. aes] est *B*. || 19. In quaestorib. uectigalib. agris *B*.

B uatio est quae et in adsignatis, quoniam secundum formas disputatur.

*B*¹²⁵ De fine si ageretur. quae | res intra pedum quin-
*G*²⁵ que aut sex latitudinem quaestionem habet, | quoniam hanc
 5 latitudinem uel iter culturas accedentium occupat uel circumactus aratri. quod usu capi non potest: iter enim non, quia ad culturas perueniatur, capitur usu, sed id quod in usu biennio fuit.

Finis enim multis documentis seruabitur utrum
 10 terminibus, aut arboribus notatis, aut fossis, aut uis, aut riuis, aut iugis montium, aut deuergiis aquarum, aut, ut solet, uepribus, aut superciliis, aut rigoribus et saepe normalibus, aut, ut conperi aliquibus locis, inter arua mar-
*B*¹²⁶ ginibus quibusdam tanquam [puluini sunt | ex glarea Ti-
 15 beris limites constituti] puluinis, saepe etiam limitibus. [item petras notatis. quae in finibus sunt, pro terminis
 (G) habebitis.] | his enim fere generibus solent fines obseruari. [in quo intuentum]

Si terminibus finem uidere . . . , quales sint termini,
 20 considerandum est. . solent plerique lapidei esse: at uide e quo lapide, quoniam quique consuetudines fere per re-

2. disputantur *B*. || 4. De fine enim lex Manilia quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, *Agenius p. 25 G.* || latitudines quaestionum haberet *B*. || 5. inter *B*, iter ad *G*. || accidentium *B*, accidens *G*. || uel ita cum actus *B*. || 6. quod *G*, quo *B*. || 7. quia *B*, qua *G*. || at *B*. || peruenitur *G*. || sed id *G*, Id est *B*. || 8. in usum *B*. || 9. Finis . . . seruabitur *G*, om *B*. adde in quo intuentum *ex iis quae sequuntur, cum Blumio.* || utrum om *G*. || 10. aut *B*, et *G*. ita semper hic. || 11. iugis (iugiis *B*) . . . ut solet om *G*. || deuergiis (*altero i craso*) quarum *B*. || 12. aut superciliis aut rigoribus om *G*. || et saepe *BG*. ut saepe *Rudorffius*. || 13. conper aliis *B*. || arua *B*. || 14. *uncis inclusa om G.* || glara tiberis *B*. || 15. puluinis *B*. || 16. petris *G*. || quae *G*, qui quae *B*. || terminibus *G*. || 19. *fortasse uiderentur obseruasse.* || 20. lapides *B*. || at uide e *Blumius*, ut uidere *B*. || 21. quaequae *B*.

giones suas habent. alii ponunt siliceos, alii Tiburtinos, *B* alii enchorios, alii peregrinos, alii autem politos et scrib-
tos, alii aut robureos aut ex certa materia ligneos, qui-
dam etiam hos quos sacrificales uocant. et obseruat suam *B*¹²⁷
quaeque regio, ut dixi, consuetudinem, uti conueniat fides. 5
item solent etiam terminos scribere litteris singularibus.
quidam etiam numeros per ordinem scribunt. quidam et
signa defodiunt pro terminis. quitquit ergo fuerit [pro]
loco termini et obseruetur, custodiri debet ut ab uno ad
unum derigatur; et si notae sunt, a nota ad notam: saepe 10
enim plures et in uno rigore sunt. quitquit fuerit et quem
admodum cumque obseruari solitum fuerit, ita erit deri-
gendum; quoniam, ut dixi, extremus finis intra quinque
aut sex pedes quaestionem ha|bet: nam intra pedum vi *B*¹²⁸
possessionem usu nemo capit, et itinera saepe ad cultu- 15
ras peruenientibus tam latum locum occupant, aut in ara-
tis intra tot pedes aratrum circum arat.

Si arboribus notatis fines obseruabuntur, uidendum *G*²¹
quae partes arborum notatae sint. notae enim in propriis
arboribus a foris ponuntur, ut arbores liberas in parte 20
sua nota relinquat. si communes sunt arbores mediae,
notantur utrimque, ut notae ad utrumque pertineant, | et (*G*)
ut appareant esse communes. et in hoc genere finitionis

1. silices *B*. || 2. enchoros *B*. || 3. robures *B*. || 4. uocant *om B*. ||
obseruant sua *B*. || 8. quod ergo fuerit inuentum pro loco termini ob-
seruentur et *Boethius p. 1540*. || 9. obseruentur *B*. || debetur *B*, de-
bent *Boethius*. || 10. deritatur, *sed pr g ex t facto, B*. || sint *Boe-
thius*. || 11. regore *B*. || 12. solitam, u *rec supra scripto, B*. || 13.
extremos fines *B*. || 14. pedes *om B*. || pedum *Blumius*: pedem *B*.
vi *antiqua manu additum B*. || 15. usū *B*. || et *om B*. || 16. in
aratris *B*. *correxerit Blumius*. arata *Varro de re rustica 3, 16, 33*
et *apud Nonium p. 152, 21, item Propertius 1, 6, 32*. || 18. obserba-
buntur *B*. || 19. notate *B*. || note *B*. || 20. a foras *G*. || 21. sua] sa
B, a *G*. || relinquet *B*. || medie *B*. || 22. utrimque ut notae ad utrum-
que] utrimque *B*, et ad utrumque *G*. || pertinent *G*.

B similiter dirigendum est. sunt et ille arbores aliquando
*B*¹³⁹ | loco finitionis, quae ante misse dicuntur. et omnia ge-
 nera quae insunt finitionum (ut puta in uno agro si om-
*B*¹³⁷ nia) persequenda | erunt.

*G*²⁵. *B*¹³⁸ Nam si fossa erit finalis, uidendum utrum | unius aut
 utriusque sit partis, et si in extremo fine facta; itemque
 (*G*) uia utrum publica aut uicinalis | aut duum communis aut
 priuata alterius. item riuus si obseruabuntur fines, utrum
 naturalis sit riuus aut ex fossis arcessita aqua riuum fe-
 10 cerit, et utrum priuatus obseruari aut communis debeat.
*G*²⁶ | si iugis autem montium, quae ex eo nomine accipiun-
 (*G*) tur, quod continuatione ipsa iugantur. | nam et his quae
 summis montibus excelsissima sunt diuergia aquarum, ex
 quo summo loco aqua in inferiorem partem deurgit. si
*B*¹³⁹ uepribus, at qualibus, | priuatis aut communibus. si su-
 16 perciliis, quae loca sunt ex plano in breui cliuo deuexa
 intra pedes altitudinis xxx: alioquin iam collis est. quae
 res obseruationem hanc habet, ut eis superior possessor
 in planum usque descendat et sibi defendat omnem locum
 20 deuexum. si rigoribus, sui cuiusque rigores obseruantur,
 et an normales. quod saepe in agris adsignatis inuenitur:

2. ante misse *B*. || 3. finitionem *B*. || si] esse *B*. || 5. aut utrius *B*,
 an utriusque sit *G*. || 7. uia *Blumius*, om *BG*. || aut *B*, an *G*. || du-
 uium *B*. || 8. obseruabitur *B*. || 11. si *G*, nam *Boethius* 2*Ab*, om *B*.
 || iugus *B*, inga *Boethius*. || autem om *G* et *Boethius*. || quae om
Boethius. || nomen accipiunt (uel accipiuntur) quod consignatione
Boethius. || 12. iugantur *p. 18 G*, iungatur *B*, iugantur *G p. 25*
 et *Boethius*. || nam om *Boethius*. || 13. diuersarum *Boethius*. ||
 14. in inferiorum *B*. || si uepribus ... communibus om *Boethius*. ||
 15. aut qualis priuatus *B. correxit Blumius*. || si om *B*, tam *Boe-*
thius. || 16. loca om *Boethius*. || diuexo *B*, defixo *Boethius*. ||
 17. intra ... iam] quo mons aut *Boethius*. || latitudinis *B*. || 18. res
 add *Blumius*. || hanc om *Boethius*. || malim uti superior possessor.
 ut a supra possessor usque *Boethius*. || 20. defixum *Boethius* 29*b*.
 ibidem multa ex sequentibus, sed omnia perturbata. || sui om
B. || 21. et ad normalis *B. correxit Rigaltius*. || inueniantur *B*.

et aliquando unus quisque rigor inter multos uicinos finem *B* facit. si marginibus, (quae res oculorum est) nequit malignitate exaretur, similiter nequit a uicinis accersiri pos- *B*¹¹⁰ sit, ut marginibus coepti finitque loci inueniri possint. si limitibus, quod fuerit ex communibus, a medio; ex pri- 5 ualis, ab extremis rigor obseruandus constituendusque. (*B*)

Haec autem omnia genera finitionum putato in uno *G*¹¹¹ agro posse sine dubio repperiri. | . . . regionibus intuende, (*G*) *B* nequid nobis a nobis fieri uideatur: ita enim fides profes- sioni constabit, si maxime secundum morem regionis et 10 nosmet quaestiones tractauerimus.

De loco si agitur. quae res hanc habet quaestio- *G*¹¹² nem, ut nec ad formam nec ad ullum scripturae reuertatur exemplum: sed tantum hunc locum hinc dico esse, et alter ex contrario similiter. quae res ex similitudine *B*¹¹³ fere culturae comparationem accipit. si incultus erit, id 16 est si silua, cuius sit aetatis; et si par caesurae | aetas; *G*¹¹⁴ numquid arbores, ut solent, relictas, quas ante missas uocant, et siluarum quoque aetates an sint pares. et si uineae, similiter in comparatione; an ordines acquidistan- 20 tes, an pari condicione, et an simili genere uitium.

2. facit] *addit Boethius* Sunt et rigores declinantes ad locum [uicinam] per planitiem. || 3. exaritur *B*. || accersiri *B*. || 4. ut *Rigaltius*, aut *B*. || 5. si limitibus *Blunius*, similitudinib. *B* et *Boethius*. || quod fuerit nequid noxia nobis fieri uideatur. sed ab extremis rigoribus seruandum est *Boethius*. || 7. Haec . . . repperiri *G*, om *B*. || 8. ad sententiam satis est si addas consuetudines autem in || 9. professionis *B*. || 13. scripture *B*. || 14. sed *B*, nisi *G*. || hinc *G*, nam hinc *B*. || 15. et alteri contrario sim uel quaeret ex similitudine *G*. || 16. culture *B*. || accipit *B*. || si incultus erit *B*, om *G*. || 17. et si om *G*. || pars *B*. || aetas nequid arbores *B*, et aetas arborum *G*. || 18. relictas *B*, relinqui *G*. || 19. uocant et *G*, uacantes *B*. || an sint *G*, ana sit *B*. || Et *B*, om *G*. || 20. similiter *B*, similes erunt *G*. || acquidistantes *G*, nequit instantes *B*. || 21. constitutione *G*. || similis genere *B*, simile genus *G*.

BG Constabit tamen rem magis esse iuris quam nostri
operis, 'quoniam saepe usu capiuntur loca quae in bien-
B 142 nio possessa fuerint. | respiciendum erit tamen, quem ad-
modum solemus uidere quibusdam regionibus particulas
5 quasdam in mediis aliorum agris, nequis similis huic in-
terueniat. quod in agro diuiso accidere non potest, quo-
niam continuas possessiones et adsignantur et redduntur;
et si forte incidit tale aliquid, commutatur locus pro loco,
ut continua sit possessio. ita, ut dixi, in adsignatis fieri
G 27 non potest. | argumentum itaque prudentiae est quam pro-
(G 27) fessionis:

G 26 Praeterea | solent quidam complurium fundorum con-
B 143 tinuorum domini, ut fere fit, | duos aut tres agros uni
uillae contribuere et terminos qui finiebant singulos agros
15 relinquere: desertisque uillis ceteris praeter eam cui con-
tributi sunt, uicini non contenti suis finibus tollunt ter-
minos quibus possessio ipsorum finitur, et eos quibus in-
ter fundos unius domini fines obseruantur sibi defendunt.
(G) ita et haec respicienda erunt. |

20 Item quidam curant in extremis finibus fundorum
suorum ponere per circuitum aliquod genus arborum, ut
quidam pinos aut fraxinos, alii ulmos, alii cypressos. item
B 144 alii soliti sunt relinquere qualecumque | genus in extremo

1. constabit. Tamen *G*, constauit Tamen *B*. || 2. saepe *B*, fere *G*. || in *om G*. || uenno *B*. || 3. tamen *B*, ne *G*, et illud *p. 27 G*. || quem ammodum *G*. || 5. quasdam *om p. 27 G*. || nequis similis *B*, numquid simile *G*. *Rudorffius mauult* numquid similis. || 6. accedere *G*, accedere *B*. || 8. si *B*, his *G*. || tale *Blumius*: aliae *B*, ut tale *G*. || aliquid commutatur *B*, quid committeretur. ut *G*. || 9. sit *G om B*. || ut *G*, ut sit *B*. || 10. argumento itaque *B*, hoc argumentum, *G*. || 12. Praeterea *om G*. || continuorum *B*, suorum *G*. || 13. ut fere fit *B*, *om G*. || 14. uillae *B*, uelle *G*. || et *om G*. || 15. desertisq. uillis ceteris *B*, *om G*. || praeterea *BG*. || cui *G*, qui *B*. || 16. contentis *B*. || 17. eorum *G*. || eos *G*, os *B*. || qui *G*. || 18. fines obseruatur *B*, sunt *G*. || 19. ita et *G*, et ita *B*. || dispicienda *G*, despicienda *P*.

fine intactas, ex quibus neque frondem neque lignum neque cremium caedant. ita et hoc obseruandum.

Praeterea consuetudines finitionum inspectae cum fuerint, nobitas habet suspicionem. ut puta si terminus finem faciet per alium tractum, quare subito ad aliud genus finitionis transeat, aut ad fossam aut ad uepre[m] aut uiam aut genus quod appellamus supercilium aut arbores quae ante misse | sunt, suspicio est. si tamen constauit his *B*¹⁴⁶ modis

De modo quaestiones fere in agris diuisis et adsignatis nascuntur, item quaestoriis et uectigalibus subiectis, quoniam scilicet in aere et in scriptura modus comprehensus est. quod semper erit ad formam.

Respicendum et hoc, si duobus possessoribus conueniat aliquid ex modo illo qui aere et in scriptura formae continetur, licet dominus aliquid uendidit. namque hoc comperi in Samnio, | uti quos agros ueteranis diuus *B*¹⁴⁶ Vespasianus adsignauerat, eos iam ab ipsis quibus adsignati erant aliter possideri. quidam enim emerunt aliqua loca, adieceruntque suis finibus et ipsum, uel uia²⁰ finiente uel flumine uel aliquolibet genere: sed nec uen-

1. intacta *B*. || 2. gremium cedant, post haec uersu paginae sexto uacuo relicto cum sex proximis, *B*. || 3. inspecta cum fuerat *B*. || 8. suspicio est] suspiciosa *B*. || 9. modis et 10. De om *B*. Siculus Flaccus p. 142,22 fidem habere debent, quoniam intellegitur ea industria conuenientiaque possessorum fieri. || 11. post nascuntur spatium uersui paginae sexto et quinque proximis recipiendis *B*. || quaestoris uectigalib. *B*. || 12. in here in scriptura *B*, in aere scripturae *G*. || 15. aliquid es *B*, alioquin ex *G*. || qui habere et in *B*, qui aere *G*. || scriptura continetur forma liquebit etiam si dominus *G*. || 16. uendidit *B*, uendidisset *G*. || 17. uti quos agros *B*, ut agri quos *G*. || diuus uespasianus ueteranis *G*. || 18. eos ab *G*. || 19. iam aliter *G*. || possidere *B*. || 20. loca et *B*. || ipsud *G*. ipsa Turnebus: quo non opus. || 21. aliquodlibet *B*, alio quolibet *G*. || nec uendentes om *B*.

*B G*²⁷ dentes ex acceptis suis | aut ementes adicientesque ad
 accepta sua certum modum taxauerunt, sed ut quisque
 modus aliqua, ut dixi, aut uia aut flumine aut aliquo genere
 finiri potuit, ita uendiderunt emeruntque. ergo ad aes
 5 quomodo perueniri potest, si ad possessiones, sicut dixi,
 duum, inter quos controuersia est, conuenerit?

*B*¹⁴⁷ In eis autem qui uectigalibus subiecti sunt, | fere pro-
 (*G*) ximus quisque possessioni suae iunxit. | ita ex hoc ge-
 nere agrorum magnae quaestiones . . . emptionis siue con-

10 ductionis ad se pertinere probauerint, ut fere fit: nisi ultra
 pars hoc faciat, penes possessorem remaneuit. solent uero

*G*²⁷ modum quidam in locationibus agrorum | comprehendere,
 atque ita cauere, FVNDVM ILLVM, IVGERA TOT, IN SINGVLIS
 IVGERIBVS TANTVM. ita si in ea regione ageretur ubi haec

15 erit consuetudo, ad cautiones scilicet respiciendum erit.
 inter quos disputatibur acta utriusque mensura: si nihil

*B*¹⁴⁸ ad cautionem conueniat, id est neutrius possessio modum
 cautione comprachensum inpleat, magna erit rei confusio,
 quaerendumque numquid in uniuersa regione magis opi-

(*G*) nione quam mensura modum complecti soliti sint. | item

21 quidam uendentes ementesque agros soliti sunt modum
 cautione complecti; quod ipsum uidentum, numquit, ut
 supra dixi, opinione non mensura modum taxent.

*G*³¹ De iure subsiciuorum subinde quaestiones mouen-
 25 tur. subsicia autem ea dicuntur quae adsignari non po-

1. ex ceptis *G*. || ementis *B*. || ad *om B*. || 2. acceptas suas *G*. ||
 4. ad eas *B*. || 5. commodi reuocari potest *G*. || si ad] suae *B*, si *G*.
 || possessionis sicut dixi duo *B*, duobus *G*. || 6. conuenerit *om B*. ||
 7. in eis *G*, Id est *B*. || fere *om G*. || 8. possessionis *BG*. || ex] et
B. || 9. *supple Blumio auctore* nascuntur, nisi agram ex cautione ||
 siue] suae et *B*. || 11. poene possessoris *D*. || 14. itaque *G*. || si
 in ea *G*, fit nea *B*. || agitur *G*, aliter ageretur *B*. || 15. aut cautiones
 scilicet aut emptiones intuendae erant *G*. || 16. si *om B*. || 17. id est
om G. || 19. nuncquid *B*, tunc quomodo *G*. || 22. cautionem *B*. ||
 inquit *B*. || 25. ea *G*, ita *B*. || quae *G*, q. *B*.

tuerunt. id est, cum sit ager centuriatus, | aliqua | inculta *B*^{149,153}*G* loca, quae in centurias erant, non sunt adsignata. haec ergo subsiciua aliquando auctor diuisionis aut sibi reseruauit, aut [alicui, id est aut] aliquibus concessit aut rebus publicis aut priuatis personis; quae subsiciua quidam 5 uendiderunt, quidam uectigalibus certo tempore locant. inspectis ergo perscrutatisque omnibus condicionibus inueniri poterit quid sequi debeamus. (G)

Sed et illud meminerimus. cum diuus Vespasianus subsiciua omnia | quae non ueniissent aut aliquibus per- *B*¹⁵⁴sonis concessa essent, sibi uindicasset, itemque diuus Titus a patre coeptum hunc ritum teneret, | Domitianus *G*⁵¹ [imp.] per totam Itāliam subsiciua possidentibus donauit, edictoque hoc notum uniuersis fecit. | cuius edicti uerba, (G) itemque constitutiones quasdam aliorum principum itemque 15 diui Neruae, in uno libello contulimus.

De iure territoriorum paene omnem percunctationem tractauimus cum de condicionibus generatim perscriberemus. de quibus quid possumus aliud suadere, quam ut leges, ut supra | dixeram, perlegamus, et ut interpretaentur secundum *B*¹⁵⁵ singula momenta? utrum suis condicionibus remaneant fines ab antiquis obseruati, an aliquid adiectum aut ablatum sit; et quomodo obseruata sint territoria, aliquando summis mon-

1. aliqui *B*, om *G*. || in loca culta *G*. || 2. in] inter *Blumius. rectius* intra. || 2. 3. non sunt ... subsiciua] cum centuria expleri non potuit subsociuum appellauit. Haec *G*, ex *Frontino p. 6,7 petita*. || 3. reseruabit *B*. || 4. inclusa om *G*. || res publica *B*, *RP G*. || 5. subcina *G*. || 7. praescrutatisq. *B*. || inuenire *B*. || 9. memiremus *B*. || 10. uendidissent *B*. || 11. uindicassent *B*. || 12. a patrem coemptum hunc reditum *B*. || Nam domitianus *G*. || 13. imp. add corr antiqua manu *B*, om *G*. || sicilia corr manu recentissima *B*. || 14. uniuersis notum *G*. || 15. constitutionis quaedam *B*. || 18. perscriberimus *B*. || 19. possumus *B*. || 20. et] ad *B*. || interpretaentur *B*. || 22. obseruantia an *B*. || aut] ut *B*. || 23. montio iugis *B*.

B tium iugis et diuergiis aquarum, aliquando limitibus prae-
*G*³¹ dictis, aliquando ipsius diuisionis directione. | ita, ut di-
 ximus, leges semper curiose perlegendae interpretandaeque
 (*G*) erunt | per singula uerba: et ita uim legum perscrutan-
*B*¹⁶⁶ dam suadeo, ac si, ut ita | dixerim, per articulamenta mem-
 brorum pertemptari solent corpora.

De uia et actu et itinere et ambitu et accessu et
 riuus et uallibus fossis fontibus saepe mouentur conten-
 tiones: quae omnes partes non nostram sed forensis of-
 10 ficii, id est iuris ciuilibus, operam exigunt: nos uero tunc eis
 interuenimus, cum aut derigendum aliquid est quaestioni-
 bus, aut, si forma aliqua aliquid notatum inuenitur, repe-
 tendum est.

SICVLI FLACCI

*G*⁴⁹

15 DE CONDICIONIBVS AGRORVM.

Condiciones agrorum per totam Italiam diuersas esse
 perisque etiam remotis a professione nostra hominibus
 notum est; quod etiam in prouinciis frequenter inuenimus.
 accidit autem ut ex similibus causis similes haberent con-

1. praedictis] *fortasse* perpetuis. *uide Siculum Flaccum p. 73 G.* ||
 2. directione uel definitione *Blumius*, definitionis *B.* || ita ut diximus
 lex *B.* leges itaque *G.* || 3. praelegendae *B.* legendae *G.* || 4. et si
 ita *B.* || perscrutandarū *B.* || 5. ac sicut ita dixeram *B.* || 7. De uiae
 actu *B.* || 9. q. *B.* || nostra *B.* || forenses *B.* || 10. id es *B.* || eis]
 est *B.* || 11. defigendum *B.* || est quaestionibus est aut *B.* || 13.
 de limitibus *hygini exp. feliciter B.* || 14. SAECULI *GP*, SJCULI *corr*
satis antiqua manu G. Incipit siculi flacci de condicionibus agro-
 rum liber *E p. 35.* || 15. CONDICIONIBVS *GP*, CONDITIONIBVS *corr*
per G. ita *G aliquotiens hac pagina, postea per t.* || 19. ex dissi-
 milibus causis dissimiles *Scaliger.*

diciones. ciuitates enim, quarum condiciones aliae sunt, *G* coloniae dicuntur, municipia, quaedam praefecturae: habent uocabulorum differentias: quare uero non liceat earum diuersas esse condiciones? regiones autem dicimus intra quarum fines singularum coloniarum aut municipio- 5 rum magistratibus ius dicendi cohercendique est libera potestas. ergo haec uocabula non sine causa acciderunt. quidam enim populi pertinaciter aduersus Romanos bella gesserunt, quidam experti uirtutem eorum seruauerunt pacem, quidam cognita fide et iustitia eorum se eis addixe- 10 runt et frequenter aduersus hostes eorum arma tulerunt. leges itaque pro suo quisque merito acceperunt: neque enim erat iustum ut his qui totiens ammisso periurio rupere pacem ac bellum intulere Romanis, idem prestari . quod fidelibus populis. 15

Primum ergo referendum est, appellationes ut fierent coloniae aut praefecturae.

Municipia quidam putant a munitionibus dicta; alii a munificentia, eo quod munificae essent ciuitates.

Coloniae autem inde dictae sunt quod [populi] Ro- 20 mani in ea municipia miserint colonos, uel ad ipsos priores municipiorum populos cohercendos, uel ad hostium incursus repellendos. | colonias autem omnes maritimas *E* appellauerunt; uel quod mare in his deduceretur: uel, quod pluribus | placet, maritimas appellari existimant ideo *G* 25 quod Italia ab Alpibus in mare porrigatur ac tribus la-

1. aliae atque aliae sunt *Scaliger*. || 3. quare] quae *G*. || 6. ius dicendi] *id est* iuris dictio. *conf. p. 138, 8.* || 6. cohercendique *G*. || 8. pertinaciter *GP*, pertinaciter *corr pr G*. || 10. quidem *G*. || *malim* adiunxerunt. || 11. arma eorum *GP*. || 13. ammisso *P*, amisso *G*. || 17. praefecturae] *immo* municipii; *nisi aliquid subest*. || 23. coloniae omnes maritimae appellantur existimo uel quod *E*. || 24. *pulo* mari. || deducatur litoribus uel *E*. || 25. 26. appellari ... porrigatur] appellant ideo quod ab alpibus recurrunt *E*. || ac *Goesius*, a *EG*.

EG teribus exteras gentes intueatur. a Sicilia usque ad Galliam omne litus Africae est contrarium: rursus a Leucopetra pars quae ad mare attingit Macedoniae, ad aliquam Epiri partem spectat: Hadriaticum uero litus Illyri-
5 cum contra se habet. in his ergo litoribus Romani colonos miserunt, ut supra diximus, qui oras Italiae tuerentur.

Aliae deinde causae creuerunt, Graccus colonos dare municipiis, uel ad supplendum ciuium numerum, uel, ut supra dictum est, ad coercendos tumultus qui subinde
10 mouebantur. praeterea legem tulit, nequis in Italia amplius quam ducenta iugera possideret: intellegebat enim contrarium esse morem, maiorem modum possidere quam qui ab ipso possidente coli possit.

Ut uero Romani omnium gentium potiti sunt, agros ex
15 hoste captos in uictorem populum partiti sunt. alios uero agros uendiderunt; ut Sabinorum ager qui dicitur quaestorius, eum limitibus actis diuiserunt, et denis [quibusdam]
(E) quibusque actibus laterculis quinquagena iugera incluserunt, |
 atque ita per quaestores populi Romani uendiderunt.
20 postquam ergo maiores regiones ex hoste captae uacare coeperunt, alios agros diuiserunt adsignauerunt: alii ita

1. exteras gentes *om E.* || intuendum est a *E.* || 2. omne . . . est *om E.* || africanum *G.* || contrarius *E.* || a Leucopetra *om E.* || 3. pars uero quae *E.* || attingit *E.* || Macedoniae] *id est Ionium.* || ad] et *EG.* || aliquam *G.* galliae *E.* || 4. epyri *G.* epheros *E.* || expectat *G.* expectant *E.* || 4. 5. Hadriaticum . . . habet *om E.* || illyricum *G.* || 5. ergo in his *E.* || colonus *E.* || 6. 7. ut supra . . . creuerunt *om E.* || ora *G.* || 7. *supplendum* ut cum uellet || draccus colonus dari *E.* || 8. uel ut . . . tumultus *om E.* || 11. ducenta *G.* || enim maiorem minuere modum si subinde possiderent quod ab ipso *E.* || 12. morem] minorem *G.* || 14. Et sicut populus romanus omnium *E.* || ex] et ex *E.* || 15. captos populo romano partiti sunt *E.* || 16. agros *om E.* || quaestorius *E.* || 17. actis limitibus *E.* || et denique quibusdam artibus *E.* || 18. laterculis *E.* laterculi *G.* || 19. populo romano *G.* || 21. deciserunt *GP.* || alii] acti *GP.*

remanserunt, ut tamen populi Romani essent; ut est in *G* Piceno et in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur. nam sunt populi Romani quorum uectigal ad aerarium pertinet.

De municipiis itaque tractandum est. Prima origo *5* oppidorum | quae ciuitates dictae sunt municipia ex causa *G* supra dicta nominata sunt. Accidit autem insessarum earum gentium populi saepe mutantes id in Italiam et in prouinciis ut Friges in Latium. ut Diomedes cum Gallis in Apulia. ut Macedonis in Lybiem. Tyrreni qui dicuntur *10* Etrurii Galliae in Asiae sibi socii Gallorum insedere. et multas quas Frigiis Diomedis fines. quae etiam socii constituere ciuitates. atque in eas partiti sunt hi ciues dicunt quidem ultro citroque aut bello reppulisse aut indignas *15* praemensumque quod uniuersis suffectorum uidebatur solum, territis fugatisque inde hostibus, territoria dixerunt. [contra hoc aliud, de quo suo loco referemus.] singuli deinde terram, nec tantum occupauerunt quod colere potuissent, sed quantum in spem colendi reseruauere. *20* hi ergo agri occupatorii dicuntur. [arcendo enim uicinos hanc appellationem finxit finis.] itaque hi agri a quibusdam soluti appellantur: soluti autem non sunt quorum fines deprehendi possunt et finiuntur. [quos quidam arcifinales uocant.] hi autem arcifinales dicuntur: ... condi- *25* ciones autem agrorum uariae sunt ac diuersae, quae aut

1. et 3. populi Romani *Rigaltius*, praetoria *GP. conf. Hyginum p. 114, 6. fortasse p. R. propria.* || 2. et *Goesius, om G.* || 6-15. *ita haec omnia G.* || 9. *diomedis P.* || 11. *aetrurii P.* || 16. *suffectorum uidebantur G.* || 18. *uncis inclusi quae intellegi non possunt.* || 19. *singulis G.* || 20. *in spe G.* || 22. *finis addidi. sed haec uerba arcendo ... finis infra uersu 25 ponenda sunt, ubi de-
fectus indicium feci.* || 26. *agrorum] scribendum horum agrorum.*

G casibus bellorum aut utilitatibus populi Romani aut ab iniustitia, ut dicunt, inaequales sunt.

*B*⁹⁷ . . . Occupatorii autem dicuntur agri quos quidam arcifinales uocant, [hi autem arcifinales dici debent.] quibus agris uictor populus occupando nomen dedit. bellis enim gestis uictores populi terras omnes ex quibus uictos eiecunt publicauere, atque uniuersaliter territorium dixerunt intra quos fines ius dicendi esset. deinde ut quisque uirtute colendi quid occupauit, arcendo uicinum arcifinalem dixit.

Horum ergo agrorum nullum est aes, nulla forma, quae publicae fidei possessoribus testimonium reddat; quoniam non ex mensuris actis unus quisque [miles] modum accepit, sed quod aut excoluit aut in spem colendi occupauit. quidam uero | possessionum suarum priuatim formas fecerunt, quae nec ipsos uicinis nec sibi uicinos obligant, quoniam res est uoluntaria.

Hi tamen finiuntur terminis, et arboribus notatis et ante missis, et superciliis, et uepribus, et uiis, et riuis, et fossis. in quibusdam uero regionibus palos pro terminis obseruant, alii iliceos, alii oleagineos, alii uero iuniperos. alii congeries lapidum pro terminis obseruant, et scorpiones appellant. quidam in specie maceriarum cou-

2. inaequali sunt *G*. || 3. Occupatorii *B*. || autem dicuntur *B*, dicuntur enim *G*. || 7. publicauere *Goësius dedit*: publicae autem *B*, Publicae *G*. || 8. ius est dicendi uti essent *B*, ius ducendi (dicendi *P*) esset *G*. || doinde ius quib. q. et uirtus *B*. || 9. quid] quod *B*, *om G*. || arcendo uero uicinum *B*. || praestat arcifinale. || 11. Dicit postea in his agris formas ex mensuris datas mihi tibi *margo P*. || nulla est nulla *B*, nullum aes nulla *G*. || 13. quoniam *B*, Quo *GP*. || miles *G*, *om B*. || 14. spem *B*, spe *G*. || 16. ipsi *BG*. || uicinis *B*. || 17. obligauit *B*. || 18. hii *B*. || notitis *B*. || 19. superciliis uepribus uiis *B*. || 20. uero *om G*. || palus *B*. Hic pali ipsae arbores intelleguntur *margo P*. || 23. scorpiones *B*. || appellant *om B*. || quidam *om G*. || rectius in speciem, ut *p*. 149, 18. || cogerunt *G*.

gerunt lapides, et attinas appellant, obseruantque pro terminis. haec tamen omnia genera finitionum non solum | in diuersis pluribusue regionibus, uerum etiam in uno *B*¹⁰⁰ agro inueniri possunt. nam ubi supercilia naturalia sinem praestant, deficientibus eis necesse est aut terminum aut 5 arbores aut aliquid ex supra dictis generibus obseruari. quidquid autem horum fuerit, ex conuenienti ad conuenientem rectus finis obseruari debet.

Maxime autem intuendae erunt consuetudines regionum, et ex uicinis exempla sumenda. in quibusdam enim 10 regionibus alii terminos siliceos ponunt, alii diuersarum materiarum: quidam uero curant | inuehere qualescumque *B*¹⁰¹ peregrinos lapides, ut manifestum sit ex industria terminos finales positos: quidam etiam politos, alii uero inscriptos, alii etiam numeri ordine notatos disponunt, alii tantum 15 modo in coxis uel minimis, alii in longioribus spatiis, conplures alii etiam aequalibus interuallis. in quibusdam uero regionibus in uersuris omnibus binos posuerunt ita ut suos quisque rigores intueretur. [nam et uariis regionibus | signa defodiunt pro terminis.] | ergo, ut supra dixi, *G*⁸³. *B*¹²⁹ consuetudines maxime regionum intuendae [et ex uicinis exempla sumenda] sunt.

Inspiciendum erit et illud, quoniam sepulchra in ex-

1. obseruantque pro terminis *B*, quae pro terminis etiam in uno agro obseruant *GP*. || 3. plurisue *B*. || 4. naturalia *om G*. || 6. ex supra dictis putant obseruari *B*, ex \overline{ss} generibus incipiat obseruari *G*. || 7. Quicquid *G*. || ex quo uenient uel a quo uenientē uiderit similiter rectus finis *B*. || 8. debet. Maximae *G*. || 9. consuetudinis *B*. || 10. sumenda sunt *G*. || enim *om G*. || 12. qualescumque] *Q. L. C. Q. GP*, *om B*. || 13. terminus *B*. || 14. inscriptos alii etiam *om B*. || 15. numeris enotatos ponunt *B*. || 16. in coxis uel in imis *B*, inflexis uersuris *G. infra p. 142, A* omnibus angulis coxisque. *p. 151, 14* ubi coxae sunt. || quam plures *B*. || 17. alii *om G*. || interbalis *B*. || 19. suum quisque rigorem *G*. || 19 - 20. nam . . . terminis *om B*. || 21. consuetudinem regionum maxime intuende *B*. || 21 - 22. et . . . sumenda *om B*. || illud ne quoniam *G*.

BG tremis finibus facere soliti sunt et cippos ponere, ne aliquando cippus pro termino errorem faciat: nam in locis saxuosis et in sterilibus etiam in mediis possessionibus sepulchra faciunt. omnia ergo, ut supra diximus, diligenti
 5 cura exquirenda erunt, ut et secundum consuetudinem regionum | et fidem terminorum finis constet.

Aliquando etiam petras occurrentes in finibus notatas inuenimus, et quasdam, si perseueret rigor, notas habentes, in uersuris uero gammas, sed spectantes suos
 10 regores. aliquas etiam decusatas inuenimus.

Quibusdam autem placet et uidetur utique sub omnibus terminis signum inueniri oportere. quod ipsud uoluntarium [non necessarium] est. si enim essent certae leges aut consuetudines aut obseruationes, semper simile
 15 signum sub omnibus terminis inueniretur: nunc, quoniam uoluntarium est, aliquibus terminis nihil subditum
*B*¹³¹ est, aliquibus uero aut cinis aut carbones aut testea aut uitrea fracta aut asses subiectos aut calcem aut gypsum inuenimus. quae res tamen, ut supra diximus, uoluntaria

1. cypos et mox cyppus *G.* || ne *G.*, om *B.* || 2. cippus pro terminis errorem faciant *B.* || 3. sterilibus *B.* || 6. et terminorum fidem constant fines *G.* || 8. Petras notatas *margo P.* || notatis *G.* || et... notas om *B.* || 9. gemmas *G.* || sed et spectantes *B.*, sed expectantes *GP.* || regores *B.* || 10. aliquando *G.* || 11. autem om *G.* || utique sub omnes terminos signum inueniri oportet *Boethius p. 1540.* || uti sub *G.* || 12. terminis om *G.* || oporteret *B.*, oporteat *G.* || 13. non necessarium om *B.* || sic enim sunt certae legis consuetudines et obseruationes *Boethius p. 1540.* || 14-17. semper signum in omnibus terminis positum est, aut aliquos cineres aut carbones *Boethius.* || 15. terminis om *G.* || inueniretur *B.* || 16. uoluptarium *B.* || 17. cinis *GP.*, cenēs *B.* || carbo *P.* || testæ *GP.*, testa aut ossa *Boethius.* || 18. bitrea *B.*, uitrum *Boethius.* || facta *GP.*, om *Boethius.* || asses *B.*, ossis *GP.*, assas uel massas *Boethius.* || subiectos] ferri aut aes *Boethius.* || calce *BGP.* || gypsum] *add* aut uas fictile *Boethius.* || 19. dixi uoluntari est *B.*

est. carbo autem aut cinis. quare inueniatur, una certa *BG* ratio est: quae apud antiquos est quidem obseruata, postea uero neglecta; unde aut diuersa aut nulla signa inueniuntur. cum enim terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram rectos conlocabant proxime ea loca **5** in quibus fossis factis defixuri eos erant, et unguento uelaminibusque et coronis eos coronabant. in fossis autem [in] quibus eos | posituri erant, sacrificio facto hostiaque *B*¹⁵² immolata adque incensa facibus ardentibus, in fossa cooperti | sanguinem instillabant, eoque tura et fruges iacta- *G*¹⁵⁴ bant. fauos quoque et uinum, aliaque quibus consuetudo est Termini sacrum fieri, in fossis adiciebant. consumptisque igne omnibus dapibus super calentes reliquias lapides conlocabant adque ita diligenti cura confirmabant. adiectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circum **15** calcabant, quo firmiter starent. tale ergo sacrificium domini, inter quos fines dirimebantur, faciebant. nam et si | in trifinium, id est in eum locum quem tres possessor- *B*¹³³ res adstrangebant, termini ponerentur, omnes tres sacrum faciebant: quotque alii in confinio domini erant, omnes **20** ex conuenientia terminos ponebant et sacrum faciebant, terminos autem conuenientia possessorum confirmabat. (*B*)

1. inueniantur *B*. || 2. est *post* ratio *om G*. || antiquos quidem obseruata est *G*. || 3. neglecta *G*. || unde *B*, sunt *GP*. || inuenimus *GP*. || 5. rectos *om G*. || conlocabant *G*. || 6. in *om G*. || defixuri *G*, posituri *B*. || et *om G*. || unguende *B*. || 7. immo ornabant. || 8. in *ante* quibus *om G*. || posituri eos *G*. || 9. immaculata caesa facibus *G*. || *an* cooperta? || 10. sanguine *B*. || eoque *G*, eis qui *B*. || 11. fabos *B*. || aliasque *B*. || 12. terminis *BG*. || in fossa *G*. || 13. omnibus dapibus igne *G*. || 15. quod etiam *Boethius* p.1540. || fragminibus conculcabant atque ita diligenti cura confirmabant, ut firmiter staret. tale ergo signum inter dominos *Boethius*. || 17. dirimebantur *B*, dirimabantur *G*, terminabantur *Boethius*. || 18. in trifinio *B*. || 19. adstrangebant *G*. || si termini *B*. || ponebantur *G*. || 20. quodque *B*, quique *G*. || 22. conuenientia *B*. || confirmabant *B*.

G | nam in quibusdam regionibus iubemur uertices ampho-
rarum defixos inuersos obseruare pro terminis.

Ergo conuenientia, ut supra diximus, possessorum
terminos consecrat. qui, ut ante dixeramus, omnibus an-
5 gulis coxisque positi esse debent. in quibusdam uero re-
gionibus saepe per longum spatium et inter multos pos-
sessores rigores dumique finem faciunt, et aliquando tan-
tum modo per singulorum possessorum spatia, id est a
capite usque ad caput, positi inueniuntur termini, hoc est
10 a fine incipiente usque ad finem deficientem, unde alte-
rius possessionis finis incipiat obseruari. quidam uero in
mediis spatiis plures interpositos habent. quorum si quis-
quam per longum spatium moueatur, inter longum tractum
et inter plures possessores rigor durare debet: qui si non
15 est, totae regioni errorem quendam incuti, nec ei tantum
intra cuius fines terminus motus est, calumniam intro duci,
sed ultro citroque confundi fines necesse est.

Illa omnia quae supra diximus, quae ad terminos la-
20 pideos | pertinent, siue signa subdita requirantur, siue
notae aut litterae aut numeri, quam maxime secundum
consuetudinem regionum omnia intuenda sunt: tamen et
nobilitatis hae quam manu fiunt fidem habere debent,
quoniam intellegitur ea industria conuenientiaque posses-
sorum fieri. si uero pali lignei pro terminis dispositi sunt,
25 aut congeries lapidum aceruatim congestae, quos scor-
piones appellant, aut in effigie maceriarum quae attinae
appellantur, aut uertices amphorarum defixi, aut petrae
naturales notatae, aliudue quod loco termini obseruari ui-

5. Floxuositatibus (*sic*) dicit coxis *margo P.* || 7. et] ut *G.* || 15.
incuti *G.* || 16. terminus *om G.* || 16. introducit *G.* || 17. confundit
G. || 22. *fortasse* nouitates hae quae manifestae sunt. *Hyginus de*
*controuersiis p. 131,*⁴ nobitas habet suspicionem: — si tamen con-
stauit his modis — || 25. congestae sint quos *G.* || 26. *praestat* in effi-
giem.

debitur, ex consuetudine regionis et ex uicinis exempla *G* sumenda sunt.

Supercilia, de quibus mentionem habui, si finem facient, intuendum erit in quantum spatium deuectitas supercillii extendatur, ne mons supercilium sit: intra paucos 5 enim pedes supercilia uocabula accipiunt. quae tamen usque in planitiam ex superiori uergunt, ad superiores possessores pertinent. quicquid enim inferior possessor in solo suo agit, damno superioris fit. siue aret siue fodiât, detrahit pendentes ex superiori terras. si uero congerat 10 aut adiciat quid, ad superiora non ascendit. ita haec causa efficit ut superioribus possessoribus usque in planitiam supercilia cedant.

Si arbores finales obseruabuntur, uidendum erit quae sint arborum genera. nam quidam in finibus naturales 15 qualescumque arbores intactas finales obseruant: alii diuersas . . . : quidam cunctis excisis arborum generibus unum tantum genus in finibus relinquunt, quo manifestius appareant finales. [loca municrunt, ut materiae differentia argumento sit.] quidam ex conuentione in ipsis finibus 20 communes serunt. aliqui priuatim intra suum solum in extremis finibus ponunt; et, ut supra | diximus, diuersa *G*⁵⁶ arborum genera: alicubi enim pinos inuenimus, alicubi cypressos, alibi fraxinos aut ulmos aut populos quaeque alia ipsis possessoribus placuerunt. et si inter culta finibus 25 aut prope fines, disponuntur spissius, et disconuenientes

7. usq. ad inplanitiam *G*. || 12. planitia *G*. || 13. cedant *Turnebus*, cedant ius *P*, cædentibus littera *b* eluta *G*. in margine *P* dicit in supercilliis ius cædendum usq. in planitia possessori. confer *Frontinum* p. 42, 20. || 17. huc ex sequentibus ea fere quae uncis inclusimus referenda esse *Rigaltius* uidit. lege alii diuersas hoc animo serunt, ut materiae differentia argumento sit. || quaedecunctis ex ipsis arborum *G*. || 18. quo manifestum ius appareat *G*. || 20. quaedam *G*. || 21. erunt *G*. || 25. cultis *G*. || 26. spissioribus et *G*.

G ordinibus arbustorum, si tamen arbusta sint. quae si communes sunt, semper utrimque intactas quidam seruant, quidam durantibus stirpibus earum summas frondes ac uirgulta communiter caedunt. si propriae alterius partis sint,
5 ut domino libuit, aut caedit aut remittit: ex quibus tamen saepe et materiam deiciunt, et alias substituunt. hoc etiam in communibus arboribus saepe accidit: si enim utrisque possessoribus conueniat ut finales arbores deiciant aut ut pretio taxent aut alterna sibi sorte habeant substituunt-
10 que in dejectarum locum alias, aut si nihil placuerit substitui, differentiae qualitatū indicio erunt.

Si uero notatae arbores in regionibus finales obseruabuntur, intuendae sunt notae. si enim communes sint mediae, utrimque notatae per totas esse debebunt. si partium frondes spectant in alios fines, plagis, id est laticicatricibus, signatae inueniri debent, ut intellegantur eorum esse dominorum, in quas partes integrae erunt intactae reseruabuntur. signantur autem utrimque, id est ex utraque possessione, intra pedes quinos, ut legis Mamiliae
20 commemorationem habeant. in uersuris quae notatae sunt, aut decus in eis inueniuntur aut gammae, ut manifestum sit uersuras suis signis obseruari debere.

Quidam satis putant omissas intactasque pati crescere, si magnitudine ceteras superent. de qua argumentum capere quaestui ducimus: si ceterae dissimiles sunt,
25 uidetur aliquod his testimonium | per eas prestari.

Preterea siue in cultis siue in siluosis et in incultis locis agatur, respiciendum erit utrum hae quae fina-

4. proprie *GP.* || 5. *fortasse* aut caedit aut relinquit. || 6. materia *GP.* || 10. substituti differentiae aequalitatum *G.* || 12. notatas *G.* || 14. frontes expectant *G.* || 17. erunt] *puto* et. || 19. maniliae *G.* || 21. aut decus, *sic GP.* || 22. uersura *G.* || 25. quaestui dicimus. ceterae *G.* 26. prestare *G.* || 28. hae] *puto* his, ¹et statim habeant alterutrae partes similes, tum quae si utrimque uel simpliciter si utrimque.

les uidebuntur arbores habeant in alterutras partes simi- *G*
les. quae utrimque tales habeant, | una re uidebuntur, *B*¹³³
si notatae sint. si uero altera pars habet, quo loco de-
ficient, ibi fines uidebuntur esse: hae autem ipsae eius
partis uidebuntur esse finales, in qua similes eis erunt. 5
si neutra parte similes et illae solae uideantur, finales
| communesque esse uidebuntur. si autem, ut saepe fit, *B*¹³⁴
unus possessor diuersum utrisque partibus genus arborum
per omnem finium suorum ambitum posuerit, ut inter alios
agros quoque confines sibi, non solum inter eum cum 10
quo controuersia erit, finem faciat, diligenti cura uiden-
dum erit ne proprias alterius arbores partis communes
suspiciamus. quidam tamen quotiens circa extremos fines
suos alicuius generis arbores disponunt, quae significan-
ter differentes ab ceteris possint | extremos fines demons- *B*¹³⁵
trare, incidunt per errorem [enim] intra uicinatorum fines.
de qua re diligentius aspiciendum erit ut possessores suos
fines teneant, ne alienos lacesant.

Viae autem si finem faciunt, adtendendum erit quales
uiaae et quomodo. nam et saepe incidunt in finibus, et 20
saepe trans uiam aliquas possessores particulas habent.
quaedam ergo uiae aliquando fines transeunt possessionum.

2. utrumque *G*. || *fortasse* | finales una re uidebuntur. || res uidebi-
tur *G*. || 3. altera *G*, aliqua *B*. || habeat *G*. || deficient *G*. || 4. fines ...
autem *om G*. || 4. hae] haec *B*. || ipse eius partes *B*, ipse partes
earum *G*. || 5. finales *om B*. || eis *G*, ei *B*. || 6. parte sunt similes et
G, parte illae solae similes et *B*. *fortasse* parte illis aliae similes
sed || 7. communalesque *B*. || sepe *B*. || 10. quoque] quosque *B*, qua-
que *G*. || sibi *om G*. || inter eos in quibus controuersiae erunt *G*. ||
11. controuersiam *B*. || faciant *G*. || 12. proprias *B*. || arborum *G*. || par-
tes *BG*. || 13. subsistentur *B*, ostendantur *G*. || 14. significant et *B*,
significant *G*. *correxerit Goesius*. || 15. ferentes *B*. || ob ceteris fines
uicinatorum. Nam et per errorem incidunt. De qua re *G*. || 17. inapi-
ciendum *G*. || 18. ne *B*, non *G*. || lacescant *B*, lacesant *G*. || 19.
faciant *G*. || 21. aliqui *G*. || 22. finiunt transitum possessorum *B*.

BG quarum tamen non omnium una eademque est condicio. nam sunt uiae publicae, [regales,] quae publice muniuntur et auctorum nomina optinent. nam et curatores accipiunt, et per redemptores muniuntur, et in quarundam *B*¹⁵⁶ tutelam a possessoribus per tempora summa certa exiguntur. uicinales autem [uiae], de publicis quae deuertuntur *G*¹⁵⁸ in agros, | et saepe ipsae ad alteras publicas perueniunt, aliter muniuntur, per pagos, id est per magistrorum, qui operas a possessoribus ad eas tuendas exigere *B*¹⁵⁷ soliti sunt. aut, ut comperimus, uni cuique possessori per singulos agros certa spatia adsignantur, quae suis impensis tueantur. etiam titulos finitis spatiis positos habent, qui indicent | cuius agri quis dominus quod spatium tueatur. ad omnes autem agros semper iter liberum est. *B*¹⁵⁹ nam aliquando deficientibus uicinalibus uis per agros alienos iter praestatur. quidam etiam conueniunt specialiter uti seruitutem praestent his agris ad quos necesse habent transmittere per suum. nam et his uerbis comprehenditur, *ITA UT OPTIMVS MAXIMVSQVE EST.* nam et aquarum ductus solent per alienos agros iure transmittere. itaque, ut diximus, uiae saepe necessario | per alienos agros transeunt; quae non uniuerso populo itinera praestari uidentur, sed eis ad quorum opera, et eis ad quo-

1. quorum *B*. || non omnium *om B*. || 2. regales quae publice *om B*. *margo P* muniuntur per terminos quos itinerarios dicimus ut transiri eas uias intellegamus non posse. || 4. et in *P*, in *G*, nam et *B*. || 5. tutela *GP*. || 6. uiae *om B*. || debertuntur *B*, diuertuntur *G*. || 7. in agris *B*. || sepe ipsa ad se alteras *B*, saepe ad alteras *G*. || 8. per pagos *B*. || *margo P* magistri pagorum magistrati dicuntur. || 9. qui *om B*. || 12. tueantur *G*. || 13. quae indicant *Boethius p. 1539*. || tueantur *Boethius*. || 15. uis uicinalibus *G*. || 16. quidam] qui *B*, quae *P*, quin *Goesius*. || etiam conueniant *B*. || specialiter *B*, precario *G*. || 18. per suum *B*, peruium *G*. || et *B*, et in *G*. || 19. ita ut *G*, aut *B*. || maximus sit. Nam *G*. || 21. sepe *B*. || 22. qua *Turnebus*. || praestari *BG*, praestare *P*. || 23. eis ad quorum onera praestari uidentur. et eis ad *GP*, eis a *B*. *correxerit Huschkius*.

rum agros per eas vias peruenire necesse est. hae ergo *BG* de uicinalibus solent nasci. nam et communes viae [quae] ex uicinalibus nascuntur; quae aliquando inter binos possessores in extremis finibus, pari utrimque modo sumpto, communique impensa, iter praestant. priuatae itaque viae 5 ad finitiones agrorum non pertinent, sed ad itinera eis praestanda: quae sub exceptione nominari in emptionibus agrorum solent. ergo viae publicae et uicinales et communes in finibus incidunt: non enim finium causa diri- *B 150* guntur, sed itinerum. ita tam fas est finem facere quam 10 et transire uiam.

Vepres si finem facient, uidendum quales, et si tantum modo in extremis finibus sint, quoniam per negligentiam colentium et in mediis agris solent esse | uepres; *G 59* et utrum manu satae sint. nam etsi regio quaedam uir- 15 gulta non habeat, quae tutelam uineis aut hortis praestent, adferuntur ex peregrinis regionibus et seruntur. et arbores in uepribus solent ante missae inueniri.

Si fossis fines obseruabuuntur, inspiciendum | utique *B 151* in omnibus, regionum quae sit consuetudo, et uidendum 20 quales fossae; ne siquis agrorum siccandorum causa fossas fecerit, finales esse uideantur. nam et intellegi potest aliquando ex ipsarum fossarum positione utrum propriae

1. haec *BGP*. || 2. communes *Goesius*, omnes *BGP*. || quae *Turnebus* omisit. || 3. uinos *B*. || 4. in *om B*. || pari utriq. *B*, pariq. *G*. || sumptu *BG*. || 5. iter *om G*. || praestent priuatae *B*. || Priuatae viae finem non faciunt *margo P*. || 7. quae *Turnebus*, duae *BGP*. || 8. publicae *om G*. || uicinalis *B*. || 9. incipiunt *G*. || 10. fa est *B*. || 12. uidum *B*. || si *om B*. || 13. finium *B*. || 14. mediis solent esse agris siue uepres satae manu sint *G*. || 15. utrum] ut ab *B*. || quandam uirgulam *G*. || 16. ortis *B*. || praestet *G*. || 18. solent antemissae in uepribus *G*. || ante missae *B*. || 19. finis *B*. || 20. in omnibus *Turnebus*, nominibus *BGP*. || quae] *q. B*. || 21. siccandorum agrorum *G*. || fossas *B*, aliquando *G*.

BG an finales sint, quoniam transversae quaedam aut obliquae a finibus recedunt. ita, ut supra dictum est, ex ipsorum locorum necessitate et ex ipsarum positione colligi debet quae sint finales. aliae tamen quae finales sunt cum
 5 uidentur esse communes, inspiciendum erit an ita sit. nam quidam in extremis finibus in solo suo faciunt fossas et ex superioribus uicinisque agris defluentes aquas exci-
*B*¹⁶² piunt, ne inferiores terrae laborent. ita quod | in solo suo quis fecerit, non statim communes, sed circa fines
 10 esse uidebuntur. respiciendum quoque erit num et in aliis lateribus similiter fines obseruabuntur. sed et proprias qui faciunt ad expediendas aquas, aliquid soli sui extra fossam solent relinquere. aliquando etiam terminos extra fossam positos inuenimus, qui et ipsas fossas et soli
 15 relictæ partes decernant cuius domini sint. quidam uero etiam arbores ante missas finales extra fossas habent, et in controuersiam saepe deducuntur, quod credatur fossas
*B*¹⁶³ | finem facere debere. propter quod, sicut in aliis generibus finitio num, sic et in hoc quoque consuetudines re-
 20 gionum intuendae erunt. etenim dum terminis aut arboribus fines obseruari consuetudo sit, non oportere fossas quae prope fines erunt finales obseruari; si uero subs-
*G*⁶⁰ tructionibus et maceriis finientur agri, uidere quales substructiones et maceriae, quoniam quidam congestionibus

1. obliq. *B*. || 2. a finibus ... 4. tamen quae *om B*. || 7. ex *B*, de *G*.
 8. laborant *G*. || 9. communem *B*, commune *G*. || 10. uidebitur *G*. ||
 num *Goesius*, nam *BG*. || 11. obseruabuntur *B*. || qui proprias *G*. ||
 12. sui *G*, ut *B*. || 14. extra fossam solent relinquere et extra fossam
 (fossa *P*) eos positos *G*. || positos *B*. || et soli *B*, ex soli *G*. || 15.
 parte discernant *G*. || 16. an et eae in? || 18. propter quod in alii si-
 cut quid in aliis generibus finitio *B*. || 20. etenim] *fortasse* est enim
 iustum. || 21. fines *P*, finis *G*. *margo P* Si consuetudo est regioni
 terminibus aliisque signis fines obseruari, non cito fossae finalis ob-
 seruari debere. || 24. quidem *G*.

lapidum, ripis, substructionibus, terras, ne dilabantur, ex-
 cipiunt. ita si ad tutelam terrarum extruantur, uidentum
 an et finitiones praestare debeant. nam quidam transuer-
 sas et obliquas macerias ripis substructionibus factas uo-
 lunt uideri finales. quod ex ipsa facie aliquando intelle- 5
 gitur, si [enim] proprias quis faciat in terris suis ad sus-
 tinendos seruandosque agros suos, non posse eas esse
 finales. nam quaedam, quae fines praestant, maiori opere
 extractae inueniuntur quam eae quae priuatae sunt. ni-
 hilo minus et in hoc genere finitionum consuetudines re- 10
 gionum intuendae erunt. sed et ex ipsorum locorum na-
 tura aliquando aliquid colligi potest. si enim non expe-
 tent terrae quarum sustinendarum causa uideatur maceria
 esse facta, poterit finalis uideri. sed in planis locis si
 saxuosus sit ager, repurgatur, et ex congestione maceriae 15
 fiunt. ita et ex ipsius loci qualitate aliquid colligi potest.
 si enim non sit ager saxuosus, cuius repurgandi causa
 congestio in speciem maceriae facta uideatur, poterit ui-
 deri finalis. ergo, ut saepe diximus, quaedam ex consue-
 tudine regionum, quaedam ex natura loci colligi possunt. 20

Nam et de fossis idem sentimus. si enim non sit
 necessitas agri siccandi nec in uicinis fossae inueniantur,
 possunt uideri finales, non interuenientibus qualitatibus
 quibus ambigantur secundum regionum consuetudinem esse
 finales. sed si in regione non sit consuetudo fossis finem 25
 obseruari, ea ergo quae quasi nouum exemplum afferre
 uidebuntur, intuendum utrum ex necessitate loci agros
 siccent an finem praestent.

Macheriae quoque, et quae ex congestione lapidum
 fiunt et quae manu instruuntur, non semper | aut terra- G⁶¹

9. ^hae G. || 11. natura *Turnebus*, om *GP*. || 12. non extant *Goe-
 sius*. || 15. saxuosis fit G. || 23. qualitatibus] quae erunt uis G. ||
 24. ambigatur G.

Grum excipiendarum causa aut repurgandi agri aut finem praestandi fiunt. aliquando enim per magnum spatium aut uiuaria aut pomaria aut uineas aut oliueta aut arbuta maceriis supra dictis includunt et ab incursionibus besti-
5 arum defendunt. ita diligenter omnia exquiri debebunt, ne qua ratione fallamur.

Riuus si fines obseruabuntur, qui non semper singulorum agrorum extremitates ambire possunt, sed per aliquod spatium lateribus quibusdam possessionum finem
10 praestare, intendum erit an sit consuetudo ultro citroque riuorum aliquas partes agrorum possideri ab his qui trans riuum contrarios agros habebunt. quidam enim riuus ab origine, id est a capite, donec in mare defluant, fines possessionibus praestant: quidam uero ultro citroque trans-
15 mittunt possessores. quod ipsud requirendum erit numquid in consuetudine regionum sit. comperimus enim quibusdam locis per omnem tractum riuus finem aliquas particulas agrorum ab eis qui contrarios trans riuum habent agros emptas iunctasque eis agris qui riuo finirentur.
20 quod ipsud non debet nocere exemplo, quoniam emptae particulae aliis agris iungantur. ita transeundi riuus non debet haec condicio confundere possessores. quod etiam in fossarum condicione euenire potest, itaque uiarum.

Riuus autem quotiens finem facit, appellatur **RYO**
25 RECTO [curuoque]. qui 'si alicuius terras minutatim ex alia parte abstrahat et alii contrario relinquat, quod uocant abluuionem et alluuionem, repetitio finium non datur: inducit enim necessitatem riparum tuendarum. quod iuste

3. pomeria *P.* || 13. in mari *G.* || 15. numquid] anquod *G.* || 17. finalem *Goesius.* || 19. emptos iunctosque *G.* || 22. possessiones *Goesius.* 24. *N. Heinsius ad Silium XIII,4, non recte ripae rectae curuaeque.* || 25. qui si *P.*, quasi per rasuram ex quasi factum *G.* || 27. alluuionem et alluuionum *G.* || non datur] addatur *G.* || 28. indicit *G.*

uidetur prospectum, ut terrae possessoribus saluae sint, *G* etiam publicae utilitatis causa. | quod si ui tempestatum *G*⁶⁸ rui torrentes subito alueum cursumque mutant, iustum, ut nostra fert opinio, erit ut aluei ueteris fines suos quisque obtineat. 5

In aliquibus regionibus ita fines inter possessores ordinati sunt, ut rigores durent per longum tractum: incidentesque in uis aut ruis aut in substructionibus aut rigoribus aliisque finitionum generibus deficient supra dicti rigores: inde in quo inciderint genere fines obser- 10 uabuntur, donec et illud ipsud genus aliquo incidat quo finiantur agri. ergo et rigores et uiae et rui et substructiones alii aliis incidentibus inter se inuicem succedunt. nam et in ipsis generibus sicubi coxae sunt, terminos inuenimus frequenter. sed et petras naturales, quae in 15 finibus incidunt, saepe notatas inuenimus.

Omnia autem finitionum genera quae in occupatoriis agris uidentur inueniri posse, in quaestoriis et diuisis et assignatis agris frequenter inueniuntur, quoniam emendo uendendoque aut cambiando mutuandoque similia finiti- 20 onum genera inueniri possunt. sed et unius agri extremitas potest multis finiri generibus, cum ex uno latere finiatur terminis, ex alio arboribus, ex alio supercilio, ex alio riuo, quaeque alia obseruabilia in finibus sunt. ita non uno genere, quasi lege data, fines obseruabuntur. 25 quae etiam in omnibus agrorum condicionibus euenire possunt.

2. si *om G.* | uim *G.* | 3. torrentis *P.* | alueo cursuque munitentes. tum ut *G.* alueum cursumque mutant iustius est tum ut *Cuiacius.* | 7. incidentesque *G.* | 8. in structionibus *GP.* | 9. definiunt *G.* deficient *Goesius.* | 10. incederint *G.* | 11. aliquid incedat *G.* | 13. incedentibus *G.* | 16. incedunt *G.* | 20. mutandoque *G.* | 23. ex post arboribus *om GP.*

G Illud uero inuenimus aliquibus locis, ut inter arua uicini arguantur confundere fines, eoque usque aratrum perducere ut in finibus solidum marginem non relinquunt, quo discerni possint fines.

5 Praeterea et in multis regionibus comperimus quosdam possessores non continuas habere terras, sed particulas quasdam | in diuersis locis, interuenientibus complurimum possessionibus; propter quod etiam complures uicinales uiae sint, ut unus quisque possit ad particulas suas **10** iure peruenire. sed et de uiarum condicionibus locuti sumus. quorundam agri seruitutem possessoribus ad particulas suas eundi redeundique praestant. quorundam etiam uicinorum aliquas siluas quasi publicas, immo proprias quasi uicinorum, esse comperimus, nec quemquam in eis **15** cedendi pascendique ius habere nisi uicinos quorum sint; ad quas itinera saepe, ut supra diximus, per alienos agros dantur.

Sed et in uineis aliisque culturarum generibus simile quid inueniatur. si enim duo possessores extremis finibus **20** uineas habent, cum fodiunt, finem solidum relinquunt. nam et signa, defodiunt [propter questorios agros].

DE QVESTORIIS AGRIS.

Quaestorii dicuntur agri quos ex hoste captos p. R. per quaestores uendidit. hi autem limitibus institutis **25** terculis quinquagenum iugerum effectis uenierunt. quem modum decem actus in quadratum per limites demensi efficiunt; unde etiam limites decumani sunt dicti.

Horum uero agrorum paene iam oblitterata sunt signa:

2. arciantur *G.* | **3.** solidum *P.* solidem *G.* | **7.** complurimum (conpl. hic *P.*) possessoribus *G.* *correzit Goesius.* | **10.** loquanti *P.* | **11.** agris *G.* | **16.** ad qui sint intra saepe *G.* *correzit Rigaltius.* | **18.** Haec ad superiora pertinent uersu *A.* | **19.** immo inuenitur. | **20.** uias *G.* | **23.** paene *P.* pene *G.* | oblitterata, sic *G.*

nam aliquibus locis etiam lapides qui in limitibus denis *G* actibus emensis positi erant interciderunt, et limites ipsi, id est rigores, non parentibus lapidibus difficile inueniuntur. paene iam itaque fit ut ad occupatoriam condicionem recidant. in quibus alia similia in finibus obserua- *5* buntur.

Limites autem ab liminibus uocabula acceperunt; quoniam limina introitus exitusque locis praestant, limites agris similiter introitus exitusque. qui in agris diuisis et assignatis, semper peruii esse debebunt tam itineribus *10* quam et mensuris agendis. cum ergo omnes limites a mensura | denum actuum decimani dicti sint, hi qui orientem *G* *64* occidentemque intuentur, qui meridianum et septentrionem tenent, unum uocabulum illis erat: decumauum nuncupabant matutini et uespertini et meridiani et septentrionis *15* [cardinem]. alii uero ob regionum positionem et naturam appellauerunt maritimos et montanos. postea uero cum agri diuiderentur et assignarentur, decimani quidem uocabulum permansit, ut hi qui orientem occidentemque intuentur decimani dicerentur: hi uero qui meridianum et *20* septentrionem, quoniam cardinem mundi tenerent, cardines sunt appellati.

Et omnes limites dirimunt agros centuriasque designant. qui, ut supra diximus, in agris diuisis et assignatis semper peruii esse debebunt et itineribus et mensuris agendis. *25*

Centuriis, quarum mentionem nunc facimus, uocabulum datum est ex eo. cum antiqui [Romanorum] agrum ex hoste captum uictori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducentena iugera dederunt: et ex hoc facto centuria iuste appellata est. *30*

1. denis *Goesius*, de nouis *G*. || 2. emensi *G*. || 4. ut occupatoria conditione recedant *G*. || 5. *fortasse* in quibus alia simili ut arcifiniis obseruabuntur limites. || 10. tam oneribus *GP*. || 16. a**b** *G*. || 27. *fortasse* ex eo, quod cum.

G Ergo in questoriis agris adhuc in regionibus quibusdam manentibus lapidibus, quibus limites inueniri possunt, aliqua uestigia reseruant. sed, ut supra diximus, emendo uendendoque aliquas particulas ita confuderunt possessores, ut ad occupatoriorum condicionem reciderint. tamen, ut supra diximus, in aliquibus et lapides et rigores aliqui inueniuntur et fines praestant.

DE DIVISIS ET ASSIGNATIS.

Diuisi et assignati agri non unius sunt condicionis. nam et diuiduntur sine assignatione, et redduntur sine diuisione. diuiduntur ergo agri limitibus institutis per centurias, assignantur uiritim nominibus.

G⁶⁶ Ergo agrorum diuisorum, qui institutis limitibus | diuisi sunt, formae uarias appellationes accipiunt. quidam arbores finales, alii in aenis, alii in membranibus scripserunt. et quamuis una res sit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem, alii typon, quod, ut supra diximus, una res est, forma. quidam formas, quorum mentio habita est, in aere scalpserunt, id est in aereis tabulis scripserunt. hi tamen quidquid instituerunt curandum erit ut fide aestimetur, nequis uoluntario finem proferat. illa tantum fides uideatur quae aereis tabulis manifestata est. quod siquis contra dicat, sanctuarium Caesaris respici solet. omnium enim agrorum et diuisorum et assignatorum formas, sed et diuisionem et commentarios, et principatus in sanctuario

2. Fusos limites uel signa finalia dicit *margo P.* || 3. *potius reseruantur uel restant.* || 5. *condicione P.* || *recederint GP.* || 9. *non Rigaltius, om G.* || *conditiones pr G.* || 15. *puto arboreis tabulis.* || *in uenis GP. margo P* alii in aenis, alii in membris, id est alii in aere, alii in membranibus, hoc est in mappa uel in codicibus depinxerunt. || *in membranibus GP.* || 19. *quorum, sic G.* || 21. *quidquid P, quicquid G.* || 22. *immo fidem proferat aut illa tantum.* || 26. *fortasse descriptionem et. Rigaltius diuisionum.* || *commentarius G.*

habet. qualescumque enim formae fuerint, si ambigatur G de earum fide, ad sanctuarium principis reuertendum erit.

Causam autem diuidendorum agrorum bella fecerunt. captus enim ager ex hoste uictori militi ueteranoque [est] assignatus hostibus pulsus aequalis in modo manipuli datus 5 est. nec tamen omnibus personis uictis ablati sunt agri: nam quorundam dignitas aut gratia aut amicitia uictorem duces mouit ut eis concederet agros suos. itaque limitibus actis cum centuriae exigerentur, eorum, quorum nomina continent, agri notabantur, quantum in quaque centuria haberent. inscriptiones itaque in centuriis sunt tales. DEXTRA aut SINISTRA DECIMANVM TOTVM, VLTRA CITRAE GARDINEM TOTVM, ASSIGNATVM ILLI TANTVM. inde subscriptum est nomen cui concessum est, inscriptione tali, REDDITVM ILLI TANTVM. preterea scriptum est et REDDITVM 15 ET COMMVTATVM PRO SVO; quod ideo fit, quoniam particulas quasdam agrorum in diuersis locis habentes duo quibus | agri reddebantur, ut continuam possessionem habe- 66 rent, modum pro modo secundum bonitatem taxabant: [et] in locum eius quod in diuerso erat maiorem partem 20 accepit itaque, sicut supra diximus, qui hanc inscriptionem accepit, id est REDDITVM COMMVTATVM PRO SVO.

Inscriptiones ergo diligenti cura intuentae erunt, ut sciamus quantum dati assignati sit, quantum redditus, et quantum commutati. qua computatione facta quanto minus fuerit quam centuriae modus esse debet, subsecium uocatur. subseciuium uero genera sunt duo. unum est quod a subsecante linea mensura quadratum excedet. alterum est autem quod subsecantis assignationes lineae etiam in mediis centuriis relinquetur. uenit hoc autem 30

8. ut ei G. | 9. eximerentur G. *correxerit Rigallius.* | 12. citraque G. | 13. subscriptum G, suscriptum P. | 19. modum pro modum GP. | 24. sint GP. | 28. 29. sic G.

G ideo. quoniam militi ueteranoque cultura assignatur: si-
quid enim amari et incerti soli est, id assignatione non
datur.

Inscriptiones in centuriis frequenter inuenimus tales,
5 **DATVM ASSIGNATVM** singulis personis certum modum, ali-
quando uero compluribus unum modum. de qua re di-
ligenter inquirendum erit utrum aequaliter modus ille plu-
ribus ascriptus diuidi debeat, an aliquibus personis et
alicui plus debeatur. non enim omnibus aequaliter datus,
10 sed et secundum gradum militiae et modus est datus.
manipulus ergo singulas acceptas accipient, aliqui gradus
singulas et dimidias, aliqui binas. pluribus ergo, ut su-
pra diximus, personis inaequaliter assignatur modus. sed
nec singulis acceptis modi per omnes regiones aequalitas
15 est: nam secundum bonitatem agrorum computatione facta
acceptas partiti sunt, melioris itaque agri minorem modum
acceperunt.

Ergo acceptiones in centuriis, ut coeperamus, expli-
candae sunt. diximus enim **ASSIGNATVM** compluribus ali-
20 quando unum modum adscribi: sed et **REDDITVM SVVM**
G 67 | aliquando pluribus personis unus modus adscribitur.
quae an aliquando inaequaliter partiri debeant, inde col-
ligere poterimus, ut respiciamus professiones: si enim qui-
bus agri sui reddantur, iussi professi sunt quantum mo-
25 dum quoque loco possiderent. praeterea inuenimus sub-
scriptiones tales, ut **DATVM ASSIGNATVM** adscriptum sit,
subiectum **REDDITVM SVVM** uni aut duobus pluribusue per-
sonis, et modus nullus adscriptus; quod, ut nostra fert

1. siquidem amari *GP*. || 8. diuidi debeat *Goesius*, diuidebat *GP*. ||
9. cui *Goesius*. || 10. gradum *Rigaltius*, om *G*. || 11. rectius ma-
nipulares. || 13. aequaliter *G*. || 14. modis per *G*. || 16. meliores *G*. ||
22. quaedam aliquando aliter partiri *G*. || 24. agris uiae *G*. || 25.
subscriptions *G*. || 26. ut om *G*. || 27. pluribusque *G*. || 28. et] est
G. || ut om *G*.

opinio, quod datum assignatum, computatum sit: reliquum *G* quicquid erit ex centuria, eius eorumue erit quorum nomina sine modo inueniuntur. aliquando integras plenasque centurias binas pluresue continuas uni nomini redditas inuenimus; ex quo intellegitur REDDITVM SVVM, LATI 5 FVNDI: hi per continuationem seruantur centuriis.

Inscribuntur quaedam EXCEPTA, quae aut sibi reseruauit auctor diuisionis et assignationis, aut alii concessit. inscribuntur et COMPASCVA; quod est genus quasi subseciuorum, siue loca quae proximi quique uicini, id est qui 10 ea contingunt, pascua illud uero auctores diuisionis assignationisque leges quasdam colonis describunt, ut qui agri delubris sepulchrisue publicisque solis, itineris uiae actus ambitus ductusque aquarum, quae publicis utilitatibus seruierint ad id usque tempus quo agri diui- 15 siones fierent, in eadem condicione essent qua ante fuerant, nec quicquam utilitatibus publicis derogauerunt.

In quibusdam regionibus fluminum modus assignationi cessit, in quibusdam uero tanquam subseciuus relictus est, aliis autem exceptus inscriptumque FLYMINI ILLI TAN- 20 TVM. ut in Pisauensi comperimus DATVM ASSIGNATVMQVE ut VETERANO, deinde REDDITVM SVVM VETERI POSSESSORI, FLYMINI PISAVRO TANTVM, IN QVO ALVEVS; deinceps et ultra ripas aliquando adscrip[tum modum per omnes centu- *G* 25 rias per quas id flumen decurreret. quod factum auctor diuisionis assignationisque iustissime prospexit: subitis enim uiolentisque imbribus excedens ripas defluet, quoad etiam

1. reliquum *Turnebus*: reliquo hominum *G*. || 6. hi om. *G*. || 7. Dicit aliquid se seruasse sibi agri auctorem diuisionis *margo P.* || 11. *Hyginus p.* 120, 12 illud uero obseruandum, quod semper auctores. || 13. ut] et *G*. || itineris] *puto* item. || 15. ad it *G*. || diuisioni *G*. || 16. ante *Turnebus*, inter *G*. || 21. in pisaurensi *G*. || 23. IN QVO] ne quo *G*. || 25. id] in *G*. || decurret *G*. || 27. *potius* diffluet. || quoad *Goesius*, quod *G*.

G ultra modum sibi adscriptum egrediatur uicinorumque uoxet terras. cum ergo possessores hoc incommodum patiantur adsiduitate tempestatum, contentoque flumine alueo ripisque suis aequum uideatur iniuriam passos subsequi
 5 terras usque ad alueum fluminis, has tamen terras Pisau-
 renses publice uendiderunt, quas credendum est proximos
 quosque contingentes eas emisse uicinos.

Limitum quoque modus in quibusdam regionibus per
 amplum spatium exceptus est, in quibusdam uero modo
 10 assignationis cessit. ergo centuriae limitibus clausae: qui
 a limitationibus excipiuntur, a prescripta lege latitudine
 actae incipiant mensurae oportet [et] centuriarum: in his
 quibus non excipiuntur, [ad prescripta lege latitudinis] ab
 linea mensurali per limitem omnis modus in mensuram
 15 centuriae cadit. qui tamen, ut supra diximus, semper iti-
 neribus et mensuris agendis peruii oportet ut sint. spa-
 tium autem, intra quod sors uersari debeat, quasi digna-
 tiones dat: decimano uero et cardini maximis maximus la-
 titudinis modus prescribi debet, deinde quintam quamque
 20 centuriam includenti per decimanos cardinesque; qui cum
 uiginti et quinque centurias includant, saltus appellatur.
 quibusdam regionibus, cum in ipsis incidant uillis, portas
 domini uillarum faciunt ianuasque inponunt et seruos huic
 negotio ad transmittendum populum applicant, quoniam
 25 utilissimum iter populo seruari debeat. datur autem ita
 26 a possessoribus, ut limites occurrent; hac tamen | condi-
 cione, ut si uillae in limitibus positae sint, id est limites

1. uicinorumque *P*, uinorumque *G*. || 3. contemptoque *G*. || 4. passus
G. || 10. praestat clausae sunt: qui si. || 11. a limitibus *G*. || a pres-
 cripta lege latitudinis datae *G*. || 15. semper in itineribus mensuris
G. || 20. includens *G*. correxit *Goesius*. || cardines quaecum *G*. cor-
 rexit *Goesius*. || 22. incedant *G*. || 25. ita] uia *G*. || 26. ut similes
 occupent *G*. || 27. si ille *G*. correxit *Rigaltius*.

in quibus incidunt, reddant per agròs suos iter populo, *G* dum non deterius quam per uillas transeant. sed quaedam ita positae sunt, ut quantumcumque de limite deflectere uelint, incommodum iter patiantur: ita necessario per ipsas transeunt uillas. limitem autem non puto quemquam *§* occupare debere colendo, ut per agrum iter reddere mallet: alioquin deflexus illi, qui de limite detorquentur, multo maiorem occupant modum.

Centuriae autem non per omnes regiones ducenta iugera obtinent, in quibusdam ducentena dena, quadragena. *10* ita diligenti cura et haec erunt respicienda; quoniam et limitum non aequale spatium inter lapides sit oportet, si amplius quam ducentena iugera centuriae habent. ut puta si habet centuria iugera *CCXL*, sint oportet per decimanum aut cardinem ab lapide ad lapidem actus *XXIII*, et per *15* alterum limitem actus *XX*: tot enim actus numerum per decimanum ac per cardinem datos inter se multiplicatos facient *CCCCLXXX*. itaque diligenter id scrutandum, quanta per decimanum et quanta per cardinem spatia inter lapides obseruari debeant. comperimus in quibusdam perticis *20* cum centuriae ducenta iugera haberent, non uiginti actus aequaliter per limites inter lapides datos; in Beneuentano actus uiginti quinque per decimanos, et actus sedecim per cardines; qua mensura iugera ducenta quidem includuntur, centuriae quadratae non exprimuntur. *25*

Illud praeterea comperimus, deficientè numero militum ueteranorum agro qui territorio eius loci continetur in quo ueterani milites deducebantur, sumptos agros ex uicinis territoriis diuississe et assignasse; horum etiam agrorum, qui ex uicinis populis | sumpti sunt, proprias factas *G70*

1. incedunt dant per *G*. || 2. per illas *G*. || 10. post dena add inuenimus *P*. || 12. aequalem *P*. || 14. sint] sit *G*. || 15. a^{db} lapidem *G*. || 16. tot] aut tot *G*. || immo actuum numeri... dati... multiplicati. || 21. centuria *G*. || 23. decimanas *G*. || 27. agrum *G*.

G esse formas. id est suis limitibus quaeque regio diuisa
 est, et non ab uno puncto omnes limites acti sunt, sed,
 ut supra dictum est, suam quaeque regio formam habet.
 quae singulae praefecture appellantur ideo quoniam sin-
 5 gularum regionum diuisiones aliis prefecerunt, uel ex eo
 quod in diuersis regionibus magistratus coloniarum iuris
 dictionem mittere soliti sunt. ac tamen omnes quarum
 coloniarum ciues acceperunt, eius perticae appellabuntur:
 ergo praefectura illa dicitur cuius territorio ager sumptus
 10 fuerit, pertica illa tanquam colonia ubi ciuis deductus
 fuerit. nec tamen semper uniuersa territoria, quotiens
 ager coloniae deficit, uicinis auferuntur, sed solum quod
 assignare necesse fuit; quod ipsum legis prescriptio de-
 clarat. aliquando uero in limitationibus si ager etiam ex
 15 uicinis territoriis sumptus non suffecisset, et auctor diui-
 sionis assignationisque quosdam ciues coloniis dare uelit
 et agros eis assignare, uoluntatem suam edicit commen-
 tariis aut in formis extra limitationem, MONTE ILLO, PAGO
 ILLO, ILLI IVGERA TOT, aut ILLI AGRVM ILLVM, QVI FVIT IL-
 20 LIVS. hoc ergo genus fuit assignationis sine diuisione;
 quoniam, ut supra dictum est, agri diuiduntur limitibus
 structis per centurias, assignantur uiritim nominibus. sunt
 uero diuisi nec assignati, ut etiam in aliquibus regionibus
 comperimus, quibus, ut supra diximus, redditi sunt agri:
 25 iussi professi sunt quantum quoque loco possiderent. ali-
 quibus uero ita contigit ut iussi aestimatione facta pro-
 fiterentur; quibus secundum aestimationem pecunia data

2. acti *Goesius*, facti *G.* § 3. sua quaeque *G.* § 5. alii preferunt *G.* §
 6. ad iuris dictionem *Rigaltius*. § 10. perticam illam tanquam colo-
 niam illam *G.* § 14. inlimitatibus (inlimitatus *P*) ager *G.* § 16. co-
 lonis *G.* § 17. et *om G.* § eos *G.* § uoluntate suae dictis (sua edictis
P) commentariis *G.* § 27. pecunia] quoniam *GP*, commutatio *Ri-
 galtius*, solutio *Goesius*.

est, pulsique agris suis sunt, ueteranusque uictor eo de- G
ductus est.

Illud uero quod saepe respicimus, quod similitudines
culturarum comparemus, | potest quidem fieri ut similis G71
conuenientisque culturae etsi sit una facies, plures tamen 5
domini. nam cum pulsi sunt populi potestatique qui lo-
cupletiorum fuissent lati fundi, in cuius agro fuissent plu-
res personae, his diuisus et assignatus est. ita quam ille
habuerit culturae faciem, quem plures domini acceperunt,
erit quidem inter plures similis facies, tamen quisque 10
suum secundum acceptas habere debet. item contrario
euenit ut quod pluribus assignatum est ad unum perueniat
dominum, et quamuis dissimiles sint culturae, ut etiam fini-
tiones appareant quae erant inter eos [id est] quibus as-
signati erant agri; tamen [quoniam], ut saepe inuenimus, 15
uni fôco territoria complurium acceptarum adtribuuntur.
nihil ergo nocere debebunt uarietates et similitudines cul-
turarum; ex quibus, ut nostra fert opinio, nascuntur saepe
controuersiae: et aes respicitur, id est quas quique ac-
ceptas defendant, quibusque personis redditum aut com- 20
mutatum sit pro suo.

Saepe etiam unius eiusdemque nominis duo domini
acceptam sibi defendunt. quae res quamuis sit confusa,
tamen modus minor in possessione maiorem modum se-
quitur. aliquando autem monumenta eorum quibus assig- 25
nati sunt agri, aut uocabula uillarum agrorumque, quam-
uis iusta uidentur, tamen, ut supra et saepe commemora-

4. similes conuenientesque G. || 5. sit om G. || 6. fortasse partitioque.
|| qui om G. || 7. fortasse agrum. ita p. 153 B in culta loca quae in
centurias erant; p. 77 A quod sint in omnes partes actus bini in hunc
modum. || 8. hic G. || et] ut G. || quam] quamuis G. || 9. quem]
quam G. || 13. quamuis] quam G. || 16. unifico G. || complurimum
G. || 17. et dissimilitudines G. || 19. malim respicietur. || 22. homi-
nis G.

G uimus, potuerunt aliquando aliqui aliquem numerum, id est aliquantas particulas, remisisse aut uendidisse.

Euenit aliquando, ut in Nolano comperimus, idemque ... diuisio non ab uno puncto concessit, sed ex diuersis
5 limitibus, qui oblique inter se concurrunt. ergo uidendum est qua significantia linearum regio dinosci possit, ut intelligi possit **DEXTRA** aut **SINISTRA DECIMANVM DEXTERIO-**
G⁷⁸ **REM**, aut **DEXTRA** | aut **SINISTRA DECIMANVM SINISTERIOREM**.

... Praeterea dicuntur et aes miscellum ita eueniunt ut
10 qui a diuo Iulio deducti erant, temporibus Augusti militiam repetissent, consumptisque bellis uictores terras suas repetierunt: in locum tamen defunctorum alii agros acceperunt. ex quo fit ut his centuriis inueniantur et eorum nomina qui deducti erant, et eorum qui postea in locum
15 successerunt. quod tamen hac suspitione nos inuenimus sic esse. cum data assignata nos computaremus, et excederent centuriae modum, reuersi ad originem primam assignationis inuenimus postea adiecta esse nomina in hac condicione qua supra opinati sumus.

20 Subseciuorum mentio repetenda est. auctores enim diuisionis assignationisque aliquando subseciua rebus publicis coloniarum concesserunt: aliquando in condicione illorum remanserunt. quae quidam [id est coloni] sibi donata uendidierunt, aliqui uectigalibus proximis quibusque
25 adscripserunt, alii per singula lustra locare soliti per maucipes reditus percipiunt, alii in plures annos. quae ex monumentis publicis cognosci possunt.

Collegia sacerdotum itemque uirgines habent agros et territoria quaedam etiam determinata et quaedam ali-

4. imma processit. || ex] et G. || 6. linearum] quarum G. || intelligi, sic G. || 9. post et superscriptum z rec P. || 16. esse om G. || 17. reuertit G. || 20. enim Goesius, finem GP. || 21. res publica GP. || 26. reditus GP. || 28. item quos G.

quibus sacris dedicata, in eis etiam lucos, in quibusdam G etiam aedes templaque. quos agros quasue territoriorum formas aliquotiens comperimus extremis finibus comprehensas sine ulla mensurali linea, modum tamen inesse scriptum.

Praeterea cum ex aliis territoriis ager sumptus est, 5 et subseciua et uacuae centuriae, quae in assignationem non ceciderant, redditae sunt | eis ex quorum territorio G73 agri sumpti erant. quae et ipsi aut uendiderunt aut uectigalibus subiecta habuerunt; sicut et aliarum rerum publicarum comperimus, ut supra commemorauimus. non 10 enim omnis ager centuriatus in assignationem cecidit, sed et multa uacua relicta sunt. quorum ea condicio est quae subseciuorum. de quibus Domitianus finem statuit, id est possessoribus ea concessit.

Subseciuorum diximus hanc condicionem esse factam, 15 quod siluae et loca aspera in assignationem non uenerunt. comperimus uero in aliquibus regionibus et pascua et siluas assignatas esse, adscriptumque in formis ita, ILLI [ET ILLE TOT] SILVAS ET PASCVA, IVGERA TOT.

Territoria inter ciuitates, id est inter municipia et 20 colonias et prefecturas, alia fluminibus finiuntur, alia summis montium iugis ac diuergiis aquarum, alia etiam lapidibus positis presigibus, qui a priuatorum terminorum forma differunt: alia etiam inter binas colonias limitibus perpetuis diriguntur. de quibus, id est territoriis, si 25 quando quaestio mouetur, respiciuntur leges ciuitatibus datae, id est coloniis municipiisque et prefecturis. nam inuenimus saepe in publicis instrumentis significanter des-

2. quas ueteritoriorum G. || 3. finibus] A (id est alibi) lineis margo P. || 4. inesse] fortasse in aes uel in aere. || 9. subiectum G. || 11. caecidit GP. || 12. quarum GP. || 19. ILLI SILVAS ET PASCVA, IVGERA TOT, et ILLE TOT. Rudorffius. || 22. aliae etiam GP. || 26. quaestio G. || ciuibus G.

G cripta. territoria: uocabulis enim aliquorum locorum comprehensio incipiunt ambire territoria.

Illud uero quod compertum est, pluribus municipiis ita fines datos, ut cum pulsati essent populi, [et] deducerentur coloni in unam aliquam electam ciuitatem, multis, ut supra et saepe commemorauimus, erepta sunt territoria, et diuisi sunt complurium municipiorum agri, et una *G*7 limitatione comprehensa sunt: facta est pertica omnis, id est omnium territoriorum, coloniae eius in qua coloni *10* deducti sunt. ergo fit ut plura territoria confusa unam faciem limitationis accipiant. aliquibus uero auctores diuisionis reliquerunt aliquid agri eis quibus abstulerunt, quatinus haberent iuris dictionem: aliquos intra muros cohibuerunt. itaque, ut frequenter nimis diximus, leges *15* datae coloniis municipiisque intuendae erunt. nam et compluribus locis certos dederunt fines, intra quos iuris dictionem habere deberent. cum non potuerit uniuersus ager in assignationem cadere propter aut asperitatem locorum aut praerupta montium, quamuis excederent fines lege *20* datos, tamen, quoniam uocabant, concessi sunt his quorum finibus sumpti erant, nec tamen iuris dictio concessa est. saepe etiam r. p. ager donatus est. si quando tamen, ut supra diximus, quaestio de his moueatur, leges coloniarum aut municipiorum respiciendae erunt.

25 Sed et pagi saepe significanter finiuntur. de quibus non puto quaestionem futuram, quorum territoriorum ipsi pagi sint, sed quatinus territoria. quod tamen intellegi potest uel ex hoc, magistri pagorum quod pagos lustrare

5. coloniae *G*. || 7. complurimum *G*. || 9. territoriorum *P*, territorium *G*. || colonia deducti *G*. || 10. una *G*. || 11. aliquando *Goesius*. || 12. agris eis *GP*. fortasse agri, id est. || 14. nimis] inuenimus *GP*. || 15. compluribus *G*. || 20. usitatus ex quorum. || 22. tamen] tantum *G*. || 23. quaestio *G*. || 24. aut *G*, ac *P*. || 25. significantur *G*. || 26. et p. 165,2 quaestionem *G*. || 27. clarius territoria eorum.

soliti sunt; uti trahamus quatinus lustrarent. si uero de *G* ipsis pagis quaestionem quis moueat, amplae rei negotium mouebitur. respiciendum tamen, ut saepe diximus, a quibus ex utrimque locantur. nam et quotiens militi pretercunt aliue cui comitatu annona publica præstanda est, 5 si ligna aut stramenta deportanda, quaerendum quae ciuitates quibus pagis huius modi munera prebere | solitae *G* 7 sint. praeterea et regiones solent etiam diuersa sacra facere: ita uidentur erit qualiter pagi sacra faciant.

Gracchanorum et Syllanorum limitationum mentio 10 habenda est. in quibusdam enim regionibus, ut opinamur, isdem lapidibus limitibusque manentibus post assignationes posteriores, duces facti sunt. quibusdam autem, limitibus institutis, alii lapides sunt positi, etiam eis manentibus quos Gracchani aut Syllani posuerunt. de qua re diligenter 15 intuentur erit, ut eos lapides eosque limites comprehendamus, qui postremo per auctores diuisionis positi sunt.

Praeterea [cum] auctores assignationis diuisionisque, non sufficientibus agris coloniârum, quos ex uicinis territoris sumpsissent, [et] assignauerunt quidem futuris ci- 20 uibus coloniarum, sed iuris dictio eis agris qui assignati sunt penes eos remansit ex quorum territorio sumpti erant. quod ipsud diligenter intuentur erit et leges respiciendae.

1. *puto* ut intueamur quatinus lustrant. || 3. saepe] *an supra?* p. 162, 25 || a *om GP.* || 4. ex utrimque *P,* ex utriusque *G.* praeterea iuncti alii. *uel* cui comitatus *GP.* *correxit Turnebus.* || 9. pagis *GP.* || 10. limitationem *G.* || 11. enim] etiam *G.* || 13. duces] *decus uel decusses Rigaltius.* || 14. aliis, alii *Goetsius.* || 21. *Hyginus de condic. p. 119, 9* ut eis agris - iuris dictio esset coloniae eius. || 22. penes *Salmasius,* per *G.* || 24. EXPLICIT SAECULI FLACCI LIBER *G.*

HYGINI DE LIMITIBVS CONSTITVENDIS.

B209 **I**nter omnes mensurarum ritus [siue actus] eminentissima traditur limitum constitutio. est enim illi origo
5 caelestis et perpetua continuatio, cum quadam latitudine
 recture diuidentibus ratio tractabilis, formarum pulcher
 habitus, ipsorum etiam agrorum speciosa designatio. cons-
A111 tituti enim limites non sine mundi ratione, | quoniam de-
 cumani secundum solis decursum diriguntur, kardines a
10 poli axe. unde primum haec ratio mensure constituta ab
 Etruscorum aruspicum [uel auctorum habet, quorum ar-
B209 tificium] disciplina; | quod illi orbem terrarum in duas
 partes secundum solis cursum diuiserunt, dextram appel-
 lauerunt quae septentrioni subiacebat, sinistram quae ad
15 meridianum terrae esset, ab oriente ad occasum, quod eo
 sol et luna spectaret; alteram lineam duxerunt a meri-
 diano in septentrionem, et a media ultra antica, citra pos-

1. 2. INC HYGINI CONSTITVTIO *A*, liber gromaticus hygini. de diuisionib. agrorum explicat inc. lib. hygini. gromaticus *B* p. 207, INC. KYGENI AVGVSTI LIBERTI DE LIMITIB. CONSTITVENDIS *G* p. 90, DE LIMITIBVS CONSTITVENDIS *G* p. 203. || 3. ritus aeminentissima sive actus, *B*. || 5. latitudinem *AB*. || 6. recturesac *B*. || diuidea. uos ratio tractauit duabus litteris ante uos *erasis A*. || pulcher ei *B*. || 7. etiã *A*, et *B*. || constitui *A*. || 8. rationem *A*. || 9. decursum *erasis litteris de A*. || 10. axem *A*. || au etruscorum haruspicum *B*. || 11. uncis inclusa per rasuram deleta A: sed ubi in B est t. quorũ, *A tantum duas litteras habuit*. || 13. secundum bis A. || diuiserunt *B*. || 14. quo *A*. || que *A*. || 15. esset littera t transfixa B, esse *A*. || ab oriente addidi. || ad] et *B*, om *A*. || occasum *B*. 16. solent luna spectare *B*. || 17. in *A*, ad *B*. || a mediam *A*. || anticam *AB*. || posticam *AB*.

tica nominauerunt. ex quo haec constitutio liminibus *AB* templorum adscribitur. (fig. 127.)

Ab hoc exemplo antiqui mensuras agrorum normalibus longitudinibus incluserunt. primum duos limites constituerunt. unum, | qui ab oriente in occidentem dirigeret. *B*²¹⁰ hunc appellauerunt duodecimanum ideo quod terram in duas partes diuidat | et ab eo omnis ager nominetur. alterum a meridiano ad septentrionem; quem kardinem | nominauerunt a mundi kardine. (fig. 128.) *A*¹¹² *G*²⁰⁴

Duodecimanum postea decimanum appellauerunt. quare 10 a decem potius quam a duobus? sicut dipundium nunc dicimus duopondium, et quod dicebant antiqui duouiginti nunc dicimus uiginti, similiter duodecimanus decimanus est factus.

Reliquos limites fecerunt angustiores, et qui spectabant in | orientem prorsus, qui ad meridianum, transuersos appellauerunt. (fig. 129.) | limites autem appellati a limo. *B*²¹¹ *(G*²⁰⁴*)* *E*³⁵ *G*⁹¹ id est antiquo uerbo transuersi: nam | et linum cinctum *A*¹¹³ ideo quod purpuram transuersam habeat, item limina os-

1. liminibus (n in *lilura*) *A*, limitibus *B*. || 2. scribitur *B*. || 3. Ab hoc] Auoce *G* p. 203. || exemplo *A*. || mensores *AB*. || normalis *GP utrobique*. || 5. in occidente *B*. || diriget *B*, om *G* p. 203. || 6. decimanum *G* p. 203 *ibique* *P*. || 7. partes diuidant *B*, diuidat (diuideret p. 203) partes *G*. || alterum limitem a *G* p. 203. || 8. cardinem *G* p. 203. || 9. a] hoc est a *G* p. 204. || cardine *G* p. 204, kardinem *ABG* p. 90. || 10. duodecimanum *G* p. 204. || decimanum *G* p. 204. || quare] add decimanus *B*. || ad decem *G* p. 90 et *P*. || 11. ad duobus *BP*. || dupundium *A*, duopondi *G*, duopundi *P*. || 12. dupondium *G* p. 90 et *P*, dupundium p. 204. ubi dupundium *P*. || 13. duodecimanus *G* p. 204. || decimanus *GP*. || 15. fecerunt] uiginti erunt *B*. || 16. orientem dicebant *B*. || prorsus *AB* et *G* p. 204. || 17. autem] add a limo *AE*. || a lima *pr* *A*, a limo alii *B*, om *E*. || 18. id est] add ab *E*. || et *G*, id *AB*, ad *E*. || linum *E*. || cinctum *G*, conclusum (conclusi *E*) hoc est concinctum *ABE*. fortasse cinctum, hoc est consutum. *conf. Gaium* 3, 193. || 19. hostiorum *E*.

ABEG tiorum. postea et prorsos et transuersos limites appella-
uerunt a liminibus, quod per eos agrorum itinera seruen-
tur. postea apud quosdam nomina a loci natura accepe-
runt, et qui ad mare spectant maritimi appellantur, qui
*B*²¹² *E*³⁶ ad montem, montani. (fig. 130.) | omnis ergo huius [mensu-
rae et] recturae longitudo rationaliter limes appellatur: nec
interest quicquam, decimanum aut limitem dicamus.

Decimanus autem primus maximus appellatur, item
cardo: nam latitudine ceteros praecedunt. alii limites sunt
10 actuarii, adque alii linearii. actuarius limes est qui pri-
mus actus est, [et] ab eo quintus quisque; quem si nume-
res cum primo, erit sextus, quoniam quinque centurias
*A*¹¹⁴ sex limites cludunt. (fig. 131.) | reliqui medii limites linea-
*B*²¹³ rii appellantur, in Italia | subrunciui. actuarii autem, ex-
15 tra maximos decimanum et cardinem, habent latitudinem
ped. XII. per hos iter populo sicut per uiam publicam de-

1. et postea et *B*. || prorsus *ABE*. || transuersus *A*. || 2. a limitibus
E. || itinera *AE*. || seruantur *G*. || 3. apud quosdam *om E*. apud
G. || a loci natura nomen acciperunt (acceperunt) *ABE*. || 4. quia
ad *B*, quia *E*. || marem *A*. || spectabant *B*, expectant *EG*. || mariti-
mos qui ad *G*. || 5. a monte *E*. || montanos appellauerunt *G*. || omnes
AB. || mensurae et *om GP*. || 6. rationabiliter *BE*, rationalis *G*. ||
limis *A*. || 7. quicquam *A*. || decumanum *BG*. || dicamus an limitem
G. || 8. decumanus *G*. sic saepe uariant. || autem *om E*. || idem *GP*.
|| 9. cardo *B*. || nam *G*, suam *A*, sua *BE*. || latitudinem *A*. || cete-
ras *ABE*. || praecedit *E*. || Sunt alii limites *G*. || sunt *om E*. || 10.
quaestuarii *B*, id est quintarii. || adque *B*, atque *E*, aequem *A*, *om G*. ||
linearis *B*, lineales *A*, lineales *E*. || actuarius est limes *G*. || 11. et
om GP. || quisquam quem *B*, quinquies in *E*. || si *om BE*. || nume-
ris *BEP*. || 12. cum primus *E*. || quinque *om ABE*. || centuria
ABE. || 13. senis limitibus *E*. || cluduntur *A*, clauduntur *E* et ad-
dito lineari. subrunciui subiunguntur *B*. || linearii *om B*. || 14. ita-
liam (rec siciliam) subruncibi *A*, italia subrunciuis *E*: add subiuntur.
A, subiunguntur. *BE*. || 15. maximum *B*. || latitudinem habent *G*. ||
16. duodecim *B*. || per os *A*, per eos *B*. || iter], item *E*.

betur: id enim cautum est lege Sempronia et Cornelia *ABEG* et Iulia. quidam ex his latiores sunt quam ped. XII, uelut hii qui sunt per uiam publicam militarem acti: habent enim latitudinem uiae publicae. linearii limites a quibusdam mensurae tantum determinandae causa sunt constituti, et si finitimi interueniunt, latitudinem secundum legem Mamiliam accipiunt. in Italia itineri publico seruiunt sub appellatione subrunciuorum, habent latitudinem ped. VIII: hos conditores coloniarum fructus asportandi causa publicauerunt. nam et possessiones pro aestimio ubertatis angustiores sunt adsignatae: ideoque limites omnes non solum mensurae sed et publici itineris causa latitudines acceperunt. (fig. 132.)

Secundum antiquam consuetudinem limites diriguntur. quare non omnis agrorum mensura in orientem potius quam in occidentem spectat, in orientem sicut aedes sacrae. Nam antiqui architecti in occidentem templa recte spectare scripserunt: postea placuit omnem religionem eo conuer-

1. ita enim *G*. || cautu *B*. || sympronia *E*. || et cornilia *A*, et concordia *E*, om *B*. || 2. quam ped. duodecim *B*, a XII. pedib. *GP*. || uel hii *AB*, ut hi *G*, quam hi *E*. || 3. limitarem acti *AB*, limites. actum *E*. || 4. latitudines *G*, latum *E*. || lineari *AB*. || a quibusdam om *G*. a om *E*. || 5. mensuris *E*. || determinande *AB*, determinandae *E* || causae *AE*. || constitutae *E*. || 7. amilia *A*, amiliam *GP*, aemiliam *E*. || italiam *B*, sicilia *rec A*: add et in *AB*, et *E*. || itineri *E*. itineris ubi eo seruiunt sub appellatione *B*. || 9. pedem octonum *G*, p VIII *E*. || hos conditores coloniarum om *B*. conditores *A*. || fructus exportandi *AE*, exportandi fructus *B*. || 10. estimio om *pr A*, extimio *B*. || 11. ubertates *A*. || adsignato *B*, assignate *G*, assignati *E*. || omnes limites *E*. || 12. mensura *A*. || itineris *A*. || latitudinis acceperunt *A*. || 14. constitutionem *EG*. || 15. quare nostri omnes agrorum mensuram *ABE*. || in oriente *AE*. || 16. in occidente *BE*. || expectat *G*, spectant *A*, spectanti *B*, expectant *E*. || in oriente *ABE*. || aedis sacre *A*. || 17. Nam et *B*. || architecti *A*. || in occidente *AE*. || recto expectare *E*, expectare recte *G*.

ABEG tere, ex qua parte caeli terra inluminatur. sic et limites in oriente constituuntur. (fig. 133.)

Multi ignorantes mundi rationem solem sunt secuti, hoc est ortum et occasum, quod is semel ferramento conprehendi non potest. quid ergo? posita auspicaliter groma, ipso forte conditore praesente, proximum uero ortum conprehenderunt, et in utranque partem limitates emiserunt, quibus kardo in horam sextam non conuenerit. (fig. 134.)
A116 G93 | et quidam, ne proximarum coloniarum limitibus ordinatos limites mitterent, relicta caeli ratione mensuram constituerunt qua tantum modus centuriarum et limitum longitudo constaret. (fig. 135.) | quidam agri longitudinem secuti: et qua longior erat, fecerunt decimanum. (fig. 136.)
A117 | quidam in totum conuerterunt, et fecerunt decimanum in 15 meridianum et kardinem in orientem; sicut in agro Campano qui est circa Capuam. (fig. 137.)

Modum autem centuriis quidam secundum agri amplitudinem dederunt; in Italia triumuiroi iugerum quinquagenum, aliubi ducenum; Cremonae iug. ccx; diuus Au-

1. terram *AE*. || inluminabantur *A*, inluminabitur *B*, illuminabunt *E*.
 || 2. in orientem *G*. || constituentur *AE*. || 4. hortum et occasum *B*. ||
 quod in *G*, quotiens *ABE*. || ferramentum conprehendi *B*, conprehendi ferramento *AE*. || 5. Qui *E*. || posita *om B*, postea *G*. || aut specialiter *B*. || 6. presente *AE*. || hortum conprehenderunt *B*. ||
 7. in utraque parte *AB*, partem *E*. || limitis *E*. || duxerunt *G*. || 8. quibus] quo *E*. || in ora (hora *E*) sexta *BE*. || conueniret *E*, conueniet *G*. || 9. et quidam ... constaret *om B*. || 10. limites intermitterent *E*. || 11. qua tantum *A*, quibus tantum *G*, quantum *E*. || 12. staret *E*. || sequiti *G*. || 13. qua] quia *E*. || 13. et 14. decumanum *BG*. || 15. in totam *AB*, in toto *A*. || et fecerunt *om B*. || in *BG*, et *AE*. || 15. et *om B*, in *E*. || in *om E*. || orientis *E*. || sicut *ABEP*, sicuti *G*. || 16. circum *A*. || capiam *A*, capua *B*. || 18. in italiam *B*. || 19. aliubi *ABG*, alii *E*. || decentenum *B*, uicenum *E*. || cremona *ABE*. || iugera *ABEGP*.

gustus in Beturia Emeritae iug. cccc, quibus diuisionibus *ABEG*.
decimani habent longitudinis actus *XL*, kardines actus *XX*,
decimanus est in orientem. (fig. 138.)

Quibusdam deinde coloniis perticae | fines, hoc est *B₂₁₇*
primae adsignationis, aliis limitibus, aliis praefecturae con- *5*
tinentur. in Emeritensium finibus | aliquae sunt praefec- *A₁₁₉*
turae, quarum decimani aequae in orientem diriguntur, kar-
dines in meridianum: sed in praefecturis Mullicensis et
Turgaliensis regionis decimani habent actus *XX*, kardines
actus *XL*. (fig. 139.) | nam et in alia praefectura aliter con- *G₉₄*
uersi sunt limites, ut habeant in aeris inscriptionibus in-
ter limitem nouum et ueterem iugera forte *CXX*: haec sunt
alterius partis subsicia. (fig. 140.)

Haec deinde agrorum | diuisiones lapidum inscriptioni- *B₂₁₈*
bus tam uariis continentur quam et limitum actibus. alii *15*
uertices alii latera regionibus suis obsecundant. multi
tantum decimani | maximi et kardinis lapides inscripse- *A₁₁₉*
runt, reliquos sine inscriptione ad parem posuerunt; quos

1. beturiae meritae *GP*, betunaemerita *A*, uetunae merita *BE*. |
iugera *ABEGP*. | cccc] ccc. *E*. | quib. soliuisionibus *B*. | 2.
longitudinem *B*, longitudino *E*. | actos in orientem *n*. *XL*. kardines
actos *XX*. *B*. | 3. Dêc. (decimanus *E*) est in oriente *EG*, om *B*. |
4. Quidam colonis *B*, Quidam de incolanis *E*. | finis *E*. | 5. primae
assignationis *EG*, prime in adsignationis *AB*. | praefectura contine-
tur *A*. | 6. in aemeritensium *B*, in amertensium *E*. | alique littera
post i *erasa A*, aliis quae *E*. | 7. quadrum decimanum *E*. | aequae om
B. | in oriente *E*. | 8. mullicensis *G*, multicensis *A*. | 9. turgallien-
sis *G*. | regiones *B*, regionum *G*, regionibus *E*. | 9. 10. actos *B*. | 10.
in om *G*. | 11. habeant itineris *ABE*, habeat in aeris *G*. | 12. forte
om *E*. | *CXX*. *ABE*, septuaginta *G*. | 13. parti *A*. | subsecina *G*
semper. | 14. Haec *AB*. | 15. uaris *A*. | et om *E*. | 16. uertices]
add amphorarum *E*. | obsecundamur te tantum maxime decumano
et *K. G*. | 17. maximi et kardines *A*, maximi et cardines et *E*, om
B. | scripserunt *BE*. | 18. scriptione *AE*, scriptionem *B*. | appa-
rem *B*, et parem *E*. adparenti *Goesius*. | apposuerunt *G*. | quos]
quod *G*, reliquos quoque *E*.

ABE 30 Gideo quod | nulla significatione appareat: quoto loco numerentur, mutos appellant. diuvs Augustus in adsignationibus suis numero limitum inscriptos lapides omibus centuriarum angulis defigi iussit: nam locatione operis huius
 5 non solum quod ad publicos limites pertineret iniunxit,
B 219 | uerum etiam inter acceptas ne roborei deessent termini cauit. inscripserunt quidam uertices lapidum, et limitum tantum numerum significauerunt; alii ipsarum centuriarum sic quem admodum qui in lateribus inscripserunt. aut in
 10 uertice lapides sic inscripserunt: quem admodum in decimano maximo et kardine solet, (fig. 141.) sic et ulteriores secundum numerorum suorum postulationem inscripserunt: uoluerunt autem limites inscriptionibus claudi ita ut
 16 s. et u. hac ratione sic inscribitur (fig.): | quarta enim illic lapidis portio clusaris uacat ab inscriptione. est ergo talis

1. quod] qui *G*. || apparent *G*. || atoto loco *AB*, toto loco *E*. || numerantur *B*. || 2. mutus *A*, multos *BE*. || Diuos *A*. || in *om G*. || assigna. *G* plerumque. || 3. suis *om E*. || numerum *AE*, numeros *B*. || militum *B*. || scriptos *BE*. || omnes *E*. || 4. angulos *E*. || locationem *E*. || 5. a publicos *A*. || pertinet *A*. || 6. inter] in *E*. || roboret *A*, roboreis *BG*, robur et *E*. || termini deessent *E*. termini ... limitum *om G*. || terminos scripserunt quidam *B*. || 7. cauis scripserunt *E*. || lapidum *A*, et lapidum *B*. || 8. scripserunt *E*. || alii alii *A*, alia *E*. || 9. sic *AEG*, *om B*. magis desidero litteras. || quem ammodum *G*. sic saepe. || scripserunt *E*. || aut] ut *ABE*, *om G*. || inter *AE*. || 10. uertices *ABE*. || inscripserunt *G*, scripserunt *E*. || admodum *om B*. || 11. maximo *om E*. || et in kardine *A*. || solent *E*. || ulteriores *G*. || 12. numerum *ABEG*. || suum *G*. || postulationes *E*. || scripserunt *BE*. || 13. limites *om E*: fortasse lapides. || scriptionibus *B*. || cludi *EG*. || 14. esset lapis intellegeretur *G*. || 15. scriptio *E*. || in regionem *AB*. || 16. s.] .i. *AE*, primam *B*, *om G*. || u. *AEG*, quintam *B*. || sic scribitur *E*: add quem admodum supra *ABE*. || quartam *AB*, quadrata *G*. || illi lapides *AB*, lapides illi *E*, illi *G*. || 17. portio *om E*. || clusares *E*. || uocas *A*, uocatur *BE*. || inscriptione *BG*, inscriptionibus *E*. || talis] aliis *B*.

inscriptio s. d. u. k. (fig. 142.) | in regione dextra et ultra *ABEG*⁹⁸
idem numeri sic inscribuntur. (f.) in regione sinistra et citra:
(f.) in regione dextra et citra eidem numeri sic inscribuntur.
(f.) compāremus nunc omnes quattuor lapides in unum, et in-
tueamur eorum quartas partes uacantes, quāe in suis re- ⁵
gionibus centurias litteris intra cludunt: (fig. 143.) sic et in
suo interuallo distantes centurias his inscriptionibus clu-
dunt. inspicimus a máximo | decimāno et kardinē lapi- ^{B281}
dum inscriptiones. (fig. 144.) | latera autem lapidum recte ^{A121}
inscribuntur, quoniam ampliores numeros capiunt; nam 10
uerticibus inscribi non facile [omnia] possunt. inscribitur
lateribus D. D. LXXXXVIII V. K. LXXV. | quae inscriptio si ra- ^{E39}
tione ponatur, est optima; licet et quomodo cumque ins-
criptum sit, perito mensori non latebit, quoniam certus
est lapis quo centuria cluditur. (fig. 145.) ¹⁵
Multos limitum constitutiones in errorem deducunt, ^{G96}
dum aut inscriptionem parum | intellegunt aut aliter limi- ^{B122}
tes numerant: uolunt esse quidam decimanuū alium pri-

1. inscriptio *BEG*. || s. d. u. k. om *B*. || dextratae et ultratae eidem
G, extra ultra inde enim *E*. || 2. scribuntur *E*. || in *ABE*, sic et in
G. || sinistra *A*, ultra *E*. || 3. in regione dextra et citra *G*, om *ABE*.
|| eisdem *AB*, eis *E*. || numeris *B*, om *E*. || sic om *EG*. || scribun-
tur *B*, describuntur *E*. || 4. Comparamus *G*, conperimus *A*. || ergo
nunc *E*. || intuemur *A*, intuemur *G*. || 5. partes... regionibus om *E*.
|| 6. litteris includunt *AE*. || sic... cludunt om *B*. || 7. distante cen-
turias in his scriptionibus cludunt *A*, distant centuriae in his inscrip-
tionibus *E*. || 8. kardi *B*. || 9. inscriptionem *B*. || recta *E*. || 10. scri-
buntur *BE*. || ampliorem *E*. || numerus *A*, numerum *E*. || nam in *G*.
|| 11. uerticibus scribimus *E*. || non *G*, nostri *AB*, tres *E*. || omnia
G, om *ABE*. || possunt inscribitur] scribuntur *E*. || 12. enim lateri-
bus *G*. || LXXIII *E*, XCVIII *G*, XCVIII *B*. || LXXV *ABEP*, LXXX *G*.
|| quae *G*, qua finis *A*, qua finis *B*, quae finis *E*. || scriptio *E*. ||
13. est *ABE*, erit *G*. || licet *G*, aliquid *ABE*. *fortasse* alioquin. ||
et] det *E*. || inscripta *AG*, inscriptus *B*, scripta *E*. || 14. non *G*,
nostro non *ABE*. || 15. lapide *G*. || clauditur *BE*. || 17. aut *prius*
om *ABE*. || inscriptione *B*, inscriptionibus *G*. || 18. uolant *A*,
uolent *B*. || alium. alium primum *B*.

ABEG mum, alium maximum: et cum exierunt a decimano maximum, peractis centuriae actibus primum limitem numerant qui est secundus. deinde ad agrum de quo agitur cum perveniunt, novam controuersiam inueniunt et de aliis
 5 quam de quibus agitur acceptis litigant, dum uolunt esse primos decimanos duos et duos cardines. hoc si esset, inter decimanum maximum et quem uolunt primum et
B centuria aliter appellaretur: forte diceretur inter | decima-
A num | maximum et primum. sed quoniam is ipse primus
 10 est qui et maximus, continuo a decimano maximo et cardine centuria inscribitur D. D. I V. K. I, et S. D. I V. K. I, et D. D. I K. K. I, et S. D. I K. K. I. erit ergo nobis is primus qui et maximus. (fig. 146.) sed et de limitibus quintariis quintum quemque quintarium uolunt. porro autem inter
 15 quintum et quintarium interest aliquid: quintus est qui quinto loco numeratur, quintarius qui quinque centurias cludit. hunc uolunt esse quintum, qui est sextus. nam et legum latoribus, quem admodum perlatum est, sic caue-

1. alii (alium *P*) maximum *G*. || exierint *EG*. || 2. peractus *AE*, peractu *B*. || 3. ad *om G*. || agrum] *add* uenerunt *AB*, ueniunt *E*. || cum perveniunt *om AE*. || 4. inueniunt controuersiam *G*. || aliis *A*. || 5. de quo *AE*, quibus *G*. || agitur acceptis *om E*. || uolent *AB*. || 6. primus *B*. || decimanus *B*, *dd. G*. || duos et *om E*. || cardines *B*, *kk. G*. || si *AB*, si sic *G*. || esse *A*. || 7. *in fine* et *AE*, *om BG*. || 8. appellatur *AB*, appellantur *E*. || discerneret *E*. || 9. is *A*, his *B*, *om EG*. || 10. et *G*, est *ABE*. || a *om E*. || cardine scribuntur centuriae *E*. || cardines *B*. || 11. centuriae *A*. || scribitur *B*. || deinde primum .u. x. it. is. d. p. u. k. et. d. d. i. k. k. i. et. s. d. i. k. k. *A*, *dd* primum. v. x. sd. t. v. k. p. e. t. d. d. i. k. k. i. est d. i. k. i. *B*, deinde primum. u. k. i. t. i. s. d. p. u. k. e. t. d. d. i. k. k. i. e. t. d. i. d. k. i. et. s. d. i. k. k. i. *G* || 12. nobis his *G*, duobus *ABE*. || 13. qui est maximus *AE*, quis *B*. || Sed *ABE*, Sic *G*. || quintaris *A*. || 14. quemquem *A*, quenquem *B*, quem *E*. || 15. et quartarium *B*. || quintus est quinto loco quem numerant *E*. || 16. qui quinque ... esse *om ABE*. || 17. quintum *G*, quintus *AB*, quintus est *E*. || 18. lateribus *A*. || quem admodum *om B*. || si *G*.

runt, [ut] A DECIMANO MAXIMO QVINTVS | QVISQVE SPATIO *AB²²³EG*
 ITINERIS AMPLIARETVR. (fig. 147.) erat sane interpraectatio legis *A¹²³*
 huius ambigua, nisi eorum temporum formae sextum quemque
 limitem latiore habent significatione qua solent mino-
 res. tractemus nunc diligentius quid dixerint. | A DECIMANO *G⁹⁷*
 MAXIMO QVINTVM QVEMQVE LATIOREM. a decimano. quom 6
 decimanus erat positus, positi sunt deinde quinque limi-
 tes, quorum nouissimus factus est latior: his quom deci-
 manus accessit, sex fiunt. (fig. 148.) eandem obseruationem
 et in reliqua limitum parte esse uoluerunt: quem admo- 10
 dum a decimano | maximo quinque limites ducebantur, *B²²⁵*
 quorum esset summus latior, sic et ab eo quintario cui
 iam spatium definitum erat, quinque adiectis limitibus
 summo latitudinem suam seruari placuit. | (fig. 149.) (*E⁴⁰*)

Quem admodum ab antiquis acti sint limites, tractare *A¹²⁴ E⁴¹*
 coepimus: itaque persequi omnia non alienum iudico. 16
 foeda est enim culpa neclegentiae, cum de constitutione
 disputemus, praeterire tot operum exemplaria.

1. ut *G*, om *ABE*. || 2. itineris *A*. || appellaretur *AE*, appellatur *B*.
 || interpret. *EG*. || 3. nisi om *B*, enim *AE*. || temporum om *G*. || [for-
 mae] fuerit *E*. || sextum quemquam *E*, sextum. vi. quemquam *B*,
 sextum quinque *G*. || 4. habere *BE*. || significatione *AE*. || solet *B*,
 et *G*. || minorem *ABE*. || 5. tractamus *B*, transire hactenus *E*. ||
 quidquid *B*, qui *E*. || dixerim *AB*, duxerint *E*. || a decimo maximae
 v. *B*. || 6. quemquam *AB*, quemquam *E*. || a om *G*. || quom] quo-
 niam *ABEG*. || 7. positus *Turnebus*: positi *G*, om *ABEP*. || sunt
 dd. v. limites *B*. || limites quinque *E*. || 8. nobissimus *B*. || est om
AE. || quam *AE*, qua *B*, cum *G*. || 9. eadem obseruatione *E*. ||
 10. et om *G*. || reliquam *B*. || partem *A*, partes *B*. || uoluerunt ut
G. || quem ammodum *G*, admodum quem *B*. || 12. sic *AE*, sit *B*.
 || et om *A*. || cui iam *AB*, cum *G*, cuiusquam *E*. || 13. diffinitum est
E. || quique adiecti *B*, v. abiectis *E*. || 14. placuit seruari *E*. || 15.
 ab om *B*. || ab antiquis acti] abundantiam studio qui *E*. || sunt limitis
B. || tractere *A*. || 16. incipimus *G*. || ita *E*. || 16. non alieno iudicio
ABE. || 17. fida *B*. || enim est *E*. || culpae neclegentia *A*, culpae neg-
 legentia *BE*, neglegentiae culpa *G*. || constructione disputamus *E*. ||
 18. exempla *G*.

ABEG . . . Finitis ergo ampliorum bellorum operibus, augendae
 rei publicae causa inlustres Romanorum uiri urbes cons-
 tituerunt, quas aut uictoribus | populi Romani ciuibus
 aut emeritis militibus adsignauerunt et ab agrorum noua
 5 dedicatione culturae colonias appellauerunt: uictoribus au-
 tem adsignatae coloniae his qui temporis causa arma ac-
 ceperant. non enim tantum, militum incremento, rei pub-
 licae populus Romanus habuit: erat tunc praemium terra
 et pro merito habebatur. multis legionibus contigit bella
 10 feliciter transigere et ad laboriosam agri culturae requiem
 primo tirocinii gradu peruenire: nam cum signis et aquila
 et primis ordinibus ac tribunis deducebantur, modus agri
 B227 G99 pro portione officii dabatur. | ferunt quidam postea in-
 dictum modum belli, et expleta centesima hostium con-

1. amplioem *B*. || augende *A*, auget de *B*. || 2. publicae *om AE et Boethius p.1537*. || causa *ox B*. || inlustres *AB*, illustres *G*, illustris *E*. inlustrium uirorum urbes ingressus est *Boethius*. || 3. aut] augusti *E*. || P. R. ciuibus *G*, praecibus *AE*. || 4. autem *G*. || aemeritis *B*, meritis *E*. || et au agrorum *A*. || nouae *G*. || 5. culturas *B*. || colonias *om B*. || appellauit *Boethius p.1238*. || uictoribus colonias assignatas appellauerunt. hi qui temporis *E*, quae coloniae his uictoribus qui temporis *Boethius*. || 6. adsignate *B*, adsignatas colonias appellauerunt uictoribus autem adsignate *A*. || acceperunt *B*, coeperunt *A*, ceperunt *E*, acceperunt adsignatae sunt *Boethius*. || 7. non *G*, nostri *ABE*. || enim] autem *E*. || incremento *A*, incrementa *E*. || P. R. *G*, *rimp.* (res p. *corr*) p. r. *A*, res priuatae *B*, res publica populi romani *E*. || 8. habuit erant enim tum *E*, habuerant tunc *B*. || praemium *A*. || terrae *B*. || 9. emerito *G*, merito *AB*, praemiis uel meritis *E*. || habebant *ABE*. || milites legiones contigit *B*. || bellum *G*. || 10. transsigere *G*. || culturae (culture *A*) qui in primo tirocinio (tyrocinio *B*) gradu peruenierint (graditer ueniret. *A*) *AB*, culturam quia primo tirocinio grauitur uenire *E*. || 11. nam *om B*. || signes et aquila *A*, signa sebaqui *E*. || et post aquila *om B*. || 12. primi *E*. || tribunis *A*, tribuni *B*. || deducebantur *A*. || 13. pro portionem officii *A*. || Fuerunt *E*. || 14. indictum postea *G*. || et expleta centesima *om E*. || gentissima *A*, gentissima *B*. || congressionem *AE*, consensione *B*.

gressione ad colendarum deductos terrarum agros. diuus *ABEG*
 Iulius, vir acerrimus et multarum gentium dominator, tam
 frequentibus bellis militem exercuit, ut dum uictorias nu-
 meraret, | congressionum multitudinem obliuisceretur. nam (*A*)
 milites ultra stipendia emerita delinuit, recusantes deinde 5
 ueteranos dimisit, mox eosdem | ipsos ueniam commilitii *E* 12
 rogantes recepit, et post aliquod bella parta iam pace de-
 duxit. aeque diuus Augustus in assignata orbi terrarum
 | pace exercitus qui aut sub Antonio aut Lepido milita- *B* 228
 uerant pariter et suarum legionum milites colonos fecit, 10
 alios in Italia, alios in prouinciis: quibusdam delitis hos-
 tium ciuitatibus nouas urbes constituit, quosdam in uele-
 ribus oppidis deduxit et colonos nominauit. illas quoque
 urbes quae deductae a regibus aut dictatoribus fuerant,
 quas bellorum ciuiliu interuentus exhauserat, dato iterum 15

1. ab *A*. || reductos *AG*, reductus *BE*. || terrarum agros *om ABE*.
 || diuus iulius caesar *Boethius p. 1537*. || 2. dominator *E et Boe-*
thius. || tam *om AE et Boethius*. || 3. frequentius bellis *B*, fre-
 quentia belli *Boethius*. || dum *G*, num (*nisi fallor*) *A*, non *B*
 et *rec A*, non nostrorum *E*. || uictorias munera *E*, uictor innume-
 rat *G*, uictorias innumeraret *P*. || 4. et congestionum *B*. || multitu-
 dines *G*. || 5. militem intra *BE*. || stipendiae merita *G*. emerita
om B, merito *E*. || 6. demisit *G*. || eodem *BE*. || ueniam] conue-
 niat *E*. || cum militi *G*, commilitones *E*, humiliter *B*, gentium po-
 pulos *Boethius*. || 7. repetit *B*. || et post ... deduxit] tyrannos gla-
 dio interemit et postquam hostilem terram obtinuit *Boethius*. || ali-
 quot *E*. || paria iam *B*, facta in *G*, pacem iam *E*. || pacem *B*, pu-
 ram *E*. || 8. Hecque diuus *Boethius*, diuus eque *E*. || in assignata orbi
G, assignatum orbi *E*, assignatas urbes *Boethius*, assignauit *B*.
possis instaurata orbi. || terrarum] prouintiarum exercitui iussit
Boethius. || 9. pacem *BE*. || aut prius *om G*. || laepido *B*. || mili-
 tauerunt *BE*. || 11. in italia *E et Boethius*, in italiam *BG*. || his
 quibusdam *B*. || delitis *BE*. || 12. nobas *B*, denuo nouas *Boethius*.
 || constituit urbes *E*. || condidit *r Boethii*. || quasdam *E*. || in *om*
BE. || 13. illis quoque urbibus *E*. || 14. quae et *B*. || erant *E*. || 15.
 qui *BE*. || interuentis *B*, interuentum *E*. || exhauserat *B*.

BEG coloniae nomine numero ciuium ampliavit, quasdam et
*B*²²⁹ finibus, ideoque multis regionibus antiquae mensurae | ac-
 tus in diuersum nouis limitibus inciditur: nam tetrantum
 ueterum lapides adhuc parent. sicut in Campania finibus
 5 Minturnensium; quorum nona adsignatio trans fluiuium
 Lirem limitibus continetur: citra Lirem postea adsignatum
 per professiones ueterum possessorum, ubi iam oportuna-
 rum finium commutatione relictis primae adsignationis ter-
 minis more arcifinio possidetur. (fig. 150.)

*G*⁹⁹ Multis ergo generibus limitum constitutiones inchoa-
 11 tae sunt. quibusdam coloniis kardo maximus et decima-
*B*²³⁰ nus non longe a ciuitate oriuntur. nam in proximo esse
 debent, immo, si fieri potest, in ipsa colonia inchoari:
 sed quom uetusta municipia in ius coloniae transferuntur,
 15 stantibus iam muris et ceteris moenibus limites primos
 nisi a foris accipere non possunt. (fig. 151.)

Multi facilitatem agri secuti: et ubi plurimum erant
 adsignaturi, ibi decimanum maximum et kardinem consti-
 tuerunt. antiqui enim propter subita bellorum pericula

1. nomen numerum *B*, numero nomine *G*. nomine ciues ampliavit
Boethius. || humiliabit *B*. || 2. legionibus *E*. || antiquae *B*. || mensurae
 aliae in diuersis nobis *BE*. || 3. nobis militibus inciditur *B*. ||
 tetrantum] et tantum *BE*. || 4. ueteres *E*. || campaniae *E*. || 5. myn-
 turnensium *G*. || 6. lire *E*, liram *G*. || continentur *G*. || citra *EG*,
 contra *B*. || 7. professionem *BE*. || possessionum *BG*. || oportuna-
 rum *B*, adportunarum *E*. || 8. commutationem relictis prime *B*. ||
 9. archifinio *B*. || 10. Multa *E*. || inchoate *B*. || 11. colonis *B*. || et
 s. m. *G*. || 12. non longe *G*, noster *BE*. || oritur *BE*. || nam et in *G*.
 || proximos *B*. || 13. debet *BEP*. || immo] homo *B*. || in sta *B*,
 ex ipsa *G*, ista *E*. || inchoaris. et *E*, inchoaris. et *B*. || 14. quoniam
BEG. || uersuta *B*, uetustata *E*. || intus *E*. || coliae *G*, colonia *E*. ||
 15. iam] etiam *E*. || primus *B*. || 16. a foras *B*. || accipere possint
 non possunt *E*. || 17. facilitate agri *B*, agri facilitatem *G*. || erat ad
 signandum *E*. || 18. maximum om *E*. || et s. m. *G*. || 19. subitam bel-
 lorum perniciem *E*, subitam bellorum aciem *Boethius* p. 1537.

non solum erant urbes contenti cingere muris, uerum etiam *BEG* loca aspera et confragosa saxis eligebant, ubi illis | am- *B231* plissimum propugnaculum esset et ipsa loci natura. haec uicina urbibus rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatem non potuit, sed relicta est, | ut aut sil- *G100* uas | rei publicae praestaret, aut, si sterelis esset, uaca- *E43* ret. his urbibus, ut haberent coloniarum uastitatem, uicinarum ciuitatum fines sunt adtributi, et in optimo solo decimanus maximus et kardo constituti; sicut in Vmbria finibus Spellatium. (fig. 152.) 10

Quibusdam coloniis decumanum maximum ita constituerunt ut uiam consularem transeuntem per coloniam contineret; | sicut in Campania coloniae Axurnati. decimanus *B232* maximus per uiam Appiam obseruatur: fines qui culturam accipere potuerunt, et limites acceperunt: reliqua 15 pars asperis rupibus continetur, terminata in extremitate more arcifinio per demonstrationes et per locorum uocabula. (fig. 153.)

1. erunt muris cingere uerum *E*, eas ciuitates demum cingere muris uerum *Boethius*. || contenti urbes muri cingere *G*. || 2. confragosa *Boethius*, excelsa *G*, om *BE*. || saxis *Boethius* p. 1538, factis *BEmr*, om *G*. || allegabuntur *B*, allegabantur *E*, alligari *Boethius*. || ubi illis amplissimum *G*, ut milex maximum *B*, humiles maximo *E*, ut illis maxime *Boethius*. || 3. propugnaculo *E* et *Boethius*. || et om *EG* et *Boethius*. || ipsa] ista *E* et *Boethius*. || 4. ruptum *BE*. || 5. difficultate *B*. || nostri potuissent relicta *BE*. || est om *B*. || silua *G*. || 6. aut sestelis essent bacarent *B*. || sterilis *E*. || 7. urbibus haberet *BE*. || 8. ciuitatum *EG*. || solo om *B*. || et *κ. n.* *G*, est kardo *B*. || constitutus *BE*. || 9. in umbriae *E*. || 10. spellantium *B*, hispellatium *E*. || 11. quibus iam colonis *B*, Quibusdam locis *E*. || ita om *E*. || 12. consularem om *BE*. || trans fontem per *E*. || 13. sicut per campaniae coloniam *E*. || axurnas *G*, exornati *BE*. || 14. obseruantur *E*. || cultum *B*, cultas *E*. || 15. et limites acceperunt om *E*. || acciperunt *B*. || 16. asperis rudibus *E*. || in extremitate *B*. || 17. archifinio *B*. || et om *E*. || per om *G*.

- BEG** Quibusdam coloniis postea constitutis, sicut in Africa
*G*₁₀₁ Admederae, decimanus maximus et kardo a ciuitate ori-
 untur et per quattuor portas in morem castrorum ut uiae
 amplissimae limitibus diriguntur. haec est constituendorum
*B*₂₃₃ limitum ratio pulcherrima: nam colonia omnes | quattuor
 6 perticae regiones continet et est colentibus uicina undi-
 que, incolis quoque iter ad forum ex omni parte aequale.
 sic et in castris groma ponitur in tetrantem, qua uelut
 ad forum conueniatur. (fig. 154.)
- 10 Hanc constituendorum limitum rationem seruare de-
 bebimus, si huic postulationi et locorum natura suffraga-
 bit. saepe enim propter portum colonia ad mare ponitur,
 cuius fines aquam non possunt excedere: hae et litore
 14 terminantur, et cum sit colonia ipsa in litore, fines a de-
*B*₂₃₄ cimano maximo et kardine in omnes | quattuor partes
*G*₁₀₂ aequaliter accipere non potest. (fig. 155.) | quaedam propter
 aquae commodum monti applicantur; quarum aequae decima-
 nus maximus aut kardo relictiis locis interciditur, ita si trans

1. Quib. colonis *B*, Quibusdam locis *E*. || affrica *E*. || 2. admedera
B, admedere *G*, ad me dederat *E*. || maximus *om BE*. || et k. ex
 his a *G*, et cardo ex his actum ita a *E*. || orioritur *B*, oritur *EG*.
 || 3. partes uel portas *E*. || in more *BG*, more *E*. || ut *om G*, et *E*.
 || 4. amplissime *B*, amplissimis *EG*. || dirigantur *B*, dirigatur *E*. ||
 5. pulcherrima. nam *G*, pulchra in mane *B*, pulchra in manem *E*. ||
 coloniae *BE*. || omnis *G*. || 6. perticae *B*. || regionis *E*. || continet
BE. || est] ex *B*. || 7. incolis *B*. || quoque et erat forum *BE*. ||
 8. troma *E*. || in petrantem aquam *B*, intret item aquam *E*. || 9. fo-
 rum ex qua parte *E*. || conuenitur *EG*. || 10. Haec *B*. || debemus
EG. || 11. sic huic *G*, non *P*. || et *G*, uel *DE*. || subfragauit *B*,
 suffragauit *G*. || 12. portum] positam *E*. || coloniam *BE*. || ad ma-
 rem *B*. || 13. ad aquam *G*, ad quam *E*. || non *G*, nostri *BE*. || ex-
 cidere *B*. || hae et] hoc est *BEG*. || litore terminantur cum et ipsa
 colonia sit in litore *G*. || 14. fines] tamen *E*. || 15. in *om G*. || 16.
 accipere non possunt *G*, accipere nostri potest *B*, erunt *E*. || 17.
 aquae *E*. || 18. aut. k. m. *G*, et kardo *BE*. || relictiis *G*.

montem coloniae fines perducuntur. (fig. 156.) multas colo- *BE, G*
nias et ipsi montes finiunt; propter quod quattuor regioni-
bus aequaliter pertica non potest diuidi, sed in alteram
partem tota limitum rectura seruetur. (fig. 157.)

Itaque si loci natura permittit, rationem seruare de- *A 125*
bemus: sin autem, proximum rationi, non quo | minus *B 235*
aliquid de finibus fiat aut amissionis periculum habeat.
si taliter egerimus, mensura sua uni cuique | constabit, *G 103*
decimani suo nomine appellabuntur, tantundem kardines,
fines terminis obligabuntur, nihil operi deerit nisi ratio, 10
habebit tamen inter professores existimationem. nam nec
illis coloniis hoc nomine quicquam iniuriae factum est,
quod kardines loco decimanorum obseruantur, decimani
loco kardinum: omnis limitum conexio rectis angulis con-
tinetur, extremitas mensuraliter obligata est, nihil res pu- 15
blica nihil possessor de finibus queritur, constat illis ratio *B 236*
mensurae, limitum ratio non constat, et potest dici men-

1. perducantur *E*. || 2. et *om BE*. || efficiunt. propter quos *G*. ||
quattuor *B*. || 2. 3. regiones ob aequaliter (aequalitem *E*) pertica nos-
tra id est diuidisset (diuidi sed *E*) *BE*. || 3. altera parte (*omisso*
in) *E*. || 4. *scribendum uidetur uertetur*. || 5. loco *B*. || ratione *B*.
|| 6. rationis *E*. || non quo *G*, nostrae quod *ABE*. || minus] ad nos
B. || 7. aut amissionis *G*, Fiat autem admissionis *AE*, Fiat admissi
in his *B*. || habeas *B*. || 8. si aliter *ABEG*. || mensura *A*. || quique
A. || 9. decimani, i *in litura*, *A*, decimi *B*. || sui *AE*. || nominis,
sed e *corr pr*, *A*. || appellauit *A*, appellantur *B*, appellabatur *E*.
|| tantum de kardinis (cardinis *B*, kardinibus *E*) sine (sine *E*) termi-
nis *ABE*. || 10. obligabantur *A*. || nihil *A*, si nihil *E*. || opere
BE, opere *A*. || 11. habebit] ferbebit *B*. || professores *A*. || existi-
matione *B*. || 12. colonis *ABE*. || quicquam hoc nomine *G*. || qui-
quam *A*. || iniuria *A*, iniuriam *BE*, incuriae *G*. || est *G*, erit *ABE*.
|| 13. obseruantur *E*, et *G*. || decimani uero *B*. || 14. loci *A*. ||
ordinum *E*. || Omnes *ABE*. || conexio *G*. conexiores angulis con-
tinentur *E*. || 15. mensurali per *B*. || rei publice *A*, rei publicae *E*.
|| 16. possessori *E*. || quaeritur *ABG*. || constat enim illis *E*. || 17.
mensurae *A*. || deci *A*, decimani *E*.

A**E****G** sura urbis alterius aut certe sinistra, hoc est inuersa. cum ipsa kardinum appellatione a kardine mundi nominetur, quare ab oriente in occidentem dirigatur, nulla est ratio. quid ergo? licet exitum decumanus maximus non habeat

5 oppositis montibus aut mari, habeat tamen rationem, et ab eo in eam partem qua defecerit aequae suo interuallo centu-

A¹²⁶ riae nominentur. | (fig. 158.)

B²³⁷ Quaerenda est ergo | huius rationis origo. multi ita ut supra diximus solis ortum et occasum comprahen-

10 derunt, qui est omni tempore mobilis nec potest secundum cursum suum comprehendere, quoniam ortus et occa-

G¹⁰⁴ sus signa a locorum natura uarie | ostenduntur. sic et limitum ordinatio hac ratione comprehensa semper altera

A¹²⁶ **B**²³⁹ alteri disconuenit. | hos qui ad limites constituendos hac

E⁴⁶ **G**¹⁰⁵

15 ratione sunt usi, fecerunt mundi magnitudo, qui se ortum et occasum peruidere crediderunt: aut forte scierunt er-

B²⁴⁰ rorem | et neglexerunt, ei contenti tantum regioni ortum

1. fortasse cum ipsa kardo appellatione. || 2. appellationem **B**, appellatio **G**. || a om **AE**. || kardinem mundi **BE**, mundi cardine **G**. || 3. quare **ABE**, quas **G**. || in occidente **AB**. || dirigitur **E**. || est **AEG**, est ergo **B**. || 4. post licet tres litteras erasas **A**. || exit undecimanus maximus **E**, decumanus. m. exitum **G**. || non **G**, noster **ABE**. || 5. oppositus **AE**, oppositos **B**. || habet **B**. || tamen rationem] mensurationem **E**. || 6. in eam **ABE**, in eam ad **G**. || defertur **E**. || sua **AE**, in suo **G**. || interuallo **P?**, interual **A**, interuallo **B**, interualle **G**. || 8. multis ut **B**. || 9. ortu **AE**, ortus **B**. || occasu **AE**, occansus **B**. || comprah. **B**, comprah. **G**. || 10. mobiles **A**, om **B**. || ne **B**. || 11. comprah. **B**, comprah. **G**. || est **A**. || 12. a om **E**, ad **G**. || naturam **G**. || uariae **A**, uarias **B**, uane **G**, uan. e **P**. || 13. comprah. **B**. || altera. alteri **G**, aliter **AE**, alteri. i. **B**. || 14. hac] ac **B**. || 15. sunt ut sibi **A**, sunt sibi **B**, sunt. ut si **E**, usi sunt **G**. || se om **ABE**. || ortu **A**, ortus **E**. || 16. occasus **E**. || crediderunt **A**. || forte] certe **E**. || sciret **B**, insciret **A**, scire **E**. || terrorem **E**. || 17. neglexerint **A**. || et contenti **ABE**, contenti ei **G**. || regionis **E**. || hortum **B**.

et occasum demetiri. inmo contendisse feruntur ortum *ABEG* cum esse singulis regionibus unde primum sol apparcat, occasum ubi nouissime desinat: hactenus dirigere mensuram laborauerunt. quid quod nec illa ipsa regione solis conspectus recte potest deprehendi, nisi aequalibus ab 5 ortu et occasu diastematibus ferramentum ponatur; quod in qua parte sit scire difficile est, quoniam in diuersis orbis terrarum partibus mensurae aguntur. et illa ipsa regione, si sit illi forte ex altera | parte campus per multa *B* 211 milia, mons ex altera et propior ferramento, necesse est 10 ex illa parte apertiore sol longius conspiciatur, ex hac deinde, qua mons imminet, parere cito desinat. et si kardo a monte non longe nascatur siue decimanus, quomodo potest cursus comprehendi recte, cum ferramento sol occiderit et trans montem adhuc luceat et eisdem ipsis ad- 15 huc campis in ulteriore parte resplendat? | (fig. 159.) *A* 129

Quaerendum est primum quae sit mundi magnitudo, quae ratio oriundi aut occidendi, quanta sit | mundo terra. *G* 106

1. demeteri *A*, dimetiri *E*. || inmo *B*. || ferunt *E*. || hortum *B*. ||
 2. singulis regionibus eum esse *G*. || cum esset *B*. || appareat *A*, aperiat *BE*. || 3. nobissime *B*. || descendat *G*. || actenus *B*. || rigore *E*. || mensura *ABE*. || 4. laboraberunt *A*. || quidquid *AB*, quicquid (d et o corr pr) *G*. || nec om *BE*. || regione non solis *E*. || 5. conspectum *B*. || depraeh. *B*, comprehendi *E*. || aequali *ABE*. || 6. ortum *A*, hortum *B*. || occasum *AB*. || diastimatibus *B*, deastimatibus *A*. || 7. quia *G*. || diuerso *E*. || 8. urbis *AB*, orbe *E*. || anguntur *A*. || et in *B*. || ipsa om *B*. || 9. si om *ABEGP*. || illa *GP*. || ex latera parte *E*. || 10. ex om *E*. || prior *A*, priore *DE*. || 11. apertiori *G*, apertior *E*. || sol] sut *B*, sub *E*. || ex ac *A*. || 12. quam *G*. || imm. *EG*. || pareret *A*, parire *B*. || 13. non longe a monte *G*. || decum *G*, decum *P*. || quomodo non potest *E*. || 14. cursu *ABE*. || comprehendi (conpraeh. *B*) recto *AB*, recte comprehendi *G*, comprehenso recto *E*. || 15. monte *A*. || sol adhuc *ABE*. || hisdem *B*. || 16. ulteriori *G*, ulteriorem *B*. || partem *B*. || 17. Quaerenda *AEG*. || que sit *A*. || 18. que ratio *A*. || oriundi *B*. add mundi *ABE*. || quanti *AB*, quod *E*. || mundi terra *E*.

AB²⁴²EG *gadu* | candum est nobis gnomonices summae ac diuiniae
 artis elementum: explicari enim desiderium nostrum ad
 uerum, nisi per umbrae momenta, non potest. ortum enim
 aut occasum ne ab extrema quidem parte orbis terrarum
 5 peruidere quisquam potest, cum a sapientibus tradatur
 terram punctum esse caeli et infra solem amplo diaste-
 mate spiritum sumere. nam et Archimeden, uirum prae-
 clari ingenii et magnarum rerum inuentorum, ferunt scrib-
E⁴⁶ sisse quantum arenarum capere posset mundus, | si re-
 10 pleretur. credamus ergo illum diuinarum rerum magnitu-
B²⁴³ dinem ante oculos habuisse: qua ratione | dicamus 'tot
 saeculis unus mortalium hoc scire potuerit: unus propter
 hoc laborauit et per incrementa umbrarum deprehendit'?
A¹³⁰ Caeli autem punctum esse terram | sic describunt, quod
 15 dicant a polo ad Saturni circulum interuallum esse quod
 Graeci hemitonion appellant; a Saturno deinde ad Iouem ho-

1. gnomonicae *A*, .vi. nominicae *B*, non modicae *E*. || summae haec
B. || diuinae *A*. || 2. sumentum *B*, frumentum *A*, fructum *E*. || ex-
 plicare *E*. || ad *G*, ac *ABE*. || 3. nisi] ac *B*. || umbrae *A*, umbrarum
B. || ortum *B*. || 4. aut in occasum *AB*, et occasum *E*. || nec ab
E. || quidam *A*, quaedam *B*. || orbis terrarum parte *G*. || partem
AB. || 5. peruidere *A*. || quisque *E*. || traditur *AB*. || 6. terra *B*. ||
 caeli] .CAP. *E*. || diastematae *A*. || 7. spiritus *G*. || substernere *B*,
 sustineri *G*. || archimodem *A*, archimidem *B*, archimedem *E*. || ue-
 rum preclari *A*. || 8. ferunt (fuerunt *A*) scribisse (scrips. *BE*) *ABE*,
 scripsisse ferunt *G*. || 9. arenarum *EG*. || possit *G*, potest *AE*, do-
 nec *B*. || si repletur *A*. || 10. credamus ... 11. habuisse *hic om B*.
 || 11. oculus abuisse *A*. || quam rationem *E*. || 12. saeculis unum
 credamus ergo illum diuinarum rerum magnitudinem ante oculos ha-
 buisse. Unus *B*. || hoc mortalium *G*. || 13. incrementa umbrarum *A*,
 umbrarum incrementa *G*. || depreh. *B*. || 14. esse terram *G*, terram
 (terra *B*) esse certam (certa *B*) *ABE*. || sic de his scribunt quo *E*.
 || 15. dicam *AB*. || apollo *ABE*. || interuallum ... 16. Saturno] emi-
 tonion *B*. || 16. emitoniō *AE*. || a *om AE*. || deinde emitonion ad
 iohem (iouem *E*) *AE*. || emitonion *B*.

mitonion; ab hoc deinde ad Martem tonum; a Marte de- *ABEG*
 inde ad solem ter tantum esse quantum a polo ad Sa-
 turnum, hoc est trihemitonium; a sole deinde tantum esse
 ad Vencrem, quantum a Saturno ad Iouem, | hemitonium; *B²⁴⁴*
 a Venere deinde ad Mercurium hemitonium; a Mercurio 5
 deinde ad lunam tantundem, hemitonion; a luna ad terram
 tantum quantum a polo ad Iouem, tonon. sic terram punc-
 tum caeli esse ostendunt: nam et ars musica per haec
 diastemata constare fertur. (fig. 160.)

Solem autem ampliozem aliquot partibus quam ter- *G¹⁰⁷*
 ram describunt, et quod palam est ab eo inluminari diem, 11
 noctem esse in dimidium ipsius terrae obumbrationem.
 polum | ipsum quinque circulis diuidunt in sex partes. *A¹³¹*
 sicut ait Vergilius

quinque tenent caelum | zonae. quarum una corusco *B²⁴⁶*
 semper sole rubens et torrida semper ab igni. 16
 quam circum extremae dextra leuaque trahuntur
 caerulea glaciae concretae atque imbribus atris.
 has inter mediamque duae mortalibus aegris

1. hac *B*. || ad Martem ... Marte deinde *om B*. || tonum *G*, ponum
A, ponunt *E*. || 2. tantum *G*, tantundem *A*, tantundem *B*. || apollo
ABE. || 3. triemitonium *EG*, triaemitonion *B*: add diuinarum re-
 rum magnitudinem habuisse *E*. || ad *AE*. || solem *ABE*. || 4. bene-
 rem *B*. || ad iobem emitonion. ergo a benere *B*. || emitonium *E*. ||
 5. hemitonion *G*, aemitonion *B*, emitonium *E*. || 6. hemeton *A*, he-
 mitonion *G*, emitonium *E*, aemitonion *ante tantundem B*. || a lu-
 nam *AB*. || 7. apollo *ABE*. || iobem *B*. || tinon *A*, emitonion *B*,
 triemitonion *corr A*, *om E*. || sic *om E*. || 8. nam *om G*. || artes
 musicas *ABE*. || 9. diastimata *A*. || 10. aliquod *AB*. || terra *B*. ||
 11. pala *B*. || diem inluminari *G*. || 12. obumbratione *G*. || ipsius *A*.
 13. circuli *B*. || 14. ait *om G*. || uirgilius *EG*. || 15. caelus *A*, cae-
 los *B*. || uno *A*. || coruscus *B*. || 16. rubet *ABE*. || igno *E*, igni est *B*,
 igni et citera *A*. || 17. extreme *A*, extrema *B*. || trahantur *A*. || 18.
 caeruleae *BEGP*. || glaciae *E*, hac gregiae *B*. || concrete *AB*. || adque
A. || utris *B*, diris sine hatris *A*. || 19. mediamque *AB*. || duae *om*
B. || egris *AE*.

ABEG munere concessae diuum, et uia secta per ambas, obliquus qua se signorum uerteret ordo. quinque ergo circulis haec nomina adsignant. summum, frigidissimae partis finem, septentrionalem appellant; secundum ab eo solistitiale; ab hoc deinde qui medium *B*²⁴⁶ polum diuidit, aequinoctialem, quod in eum sol diei et noctis horas aequet. ab hoc deinde qui est aequinoctiali *E*⁴⁷ proximus, | brumalem appellant: nam et solstitiali est ordinatus. septentrionali deinde sescontrarium austrinalem *G*¹⁰⁸ appellant. | circulus autem zodiacus, cuius fines sol negatur excedere, ex circulo aequinoctiali ad brumalem per diagonum ostenditur ita ut meridianum circulum ex utraque parte medium secet. per hunc sol, hoc est infra, ire fertur et orbem terrarum uiginti et quattuor horis *B*²⁴⁷ circuire. | harum ferunt *XXIII* horarum iunctarum semper unum esse interuallum; nam increscendi aut decrescendi

1. concessae *B*. || diuum *om B*. || per umbras *AB*. || 2. obliquos (obliquus *B*) est qui nec signorum uertitur ordo *AB*. || uerterit *E*. || 3. haec *B*. || 3. 4. assignantur. summam partem septentrionalis primae appellatur *E*. || summe frigidissime *B*. || 4. finem *G*, primae *A*, primae *B*. || septentrionale *A*, Septentrione *B*. || 5. solistitiale *G*, solstitialis *E*. || ad hoc *B*, ab hoc *A*. || 6. diuidet *E*. || et aeq. *AB*. || eum, sic *ABEGP*. || 7. nocti ora se aequet *B*. || aequas. et ab *E*. || qui est aequinoctiales *A*, aequinoctiales qui est *B*. || 8. proximos *A*. || umbrales *E*. || solistitiale *AB*, solstitialis *G*, solstitialis *P*, solstitialis *E*. || 9. septentrionalis *E*. || sicontrarium *A*, se contrarium *G*, contrarium *B*, est contrarius *E*. || 10. autem cuius zodiacus sol fines negatur *B*. || zodiacus *A*. || finis *A*. || 11. excidere *AB*. || solstitiali *Turnebus*. || ad *G*, a *B*, per *AE*. || brumali *B*. || 12. nonne diagonum? || ostenditur ... meridianum *om E*. || ostenduntur *AB*. extenditur *Goesius*. || et *A*. || ut ex utraque parte meridianum circulum medium *G*. || 13. secet (sed et *E*) hoc est per hunc ^{sed} intrare fertur id est hoc eis infra ire fertur (eis fertur infra *E*) orbem *AE*. || 14. et *om AB*. || uiginti et quattuor *XXIII*. *B*, *XXIII*. *AE*. || oris *G*, horii *E*. || circumire *BEG*. || 15. ferunt *om E*. || iuncturam *E*. || seper *A*, per *E*. || 16. interballum *B*. || Nam crescendi *G*.

inter ipsas horas alternam esse mutationem. | hoc ipsum $A_{132}BEG$
 per umbrarum motus ostenditur. nam cum sol orbem me-
 dium conscendit, umbras omnium rerum in hoc nostro
 tetartemorio meridiano, axi facit ordinatas. ab hoc enim
 exemplo sescontrariae partis, quae uidetur eisdem horis 5
 inluminari, umbra describitur. (fig. 161.) dubium fortasse
 esset de parallelo nostri tetartemorii, si | secundum zo- B_{248}
 diaci circuli cursum oceanus meridianus interueniret: nam
 totius terrae quattuor partes mari diuiduntur, nec ultra
 hominibus quartae partis ire permittitur. sed quoniam 10
 oceanus meridianus subiacet circulo meridiano, quem zo-
 diacus medium secat, apparet inter aequinoctialem et meri-
 dianum circulum a media terra quidquid est in oriente,
 ultra cursum solis esse, quam regionem quidam sescon-
 trariae | partis appellant; et quidquid a media terra in G_{109}

1. oras A . || inmutationem B . || ipsud BG . || 2. deprehenditur G . ||
 urbem A . || 3. conscendet G . || rerum $om G$. || in hoc (hac E) forte
 parte nostri et artemono nostro tetrantemorio (cetartemonos B , tetran-
 tem monorio E) meridiano ABE . || 4. tetartemori G . || axi] xxi . AE .
 || facit ornata. sub hoc E . || 5. ses contrariae G , siscontrariae A ,
 sit contrariae B , si contrariae E . || partes ABE . || que A . || uiden-
 tur E . || hisdem B . || oris A . || 6. umbrae B , umbras E . || descri-
 buntur E . || 7. esset G , $om B$, orbi de caelo uel AE . || parallelon
 G , parallilon A , paralelon B . || nostro E . || tetartemori G , ittran-
 temoris A , tetrantem. oris B , tetrantem horis E . || zodiaci AB . ||
 8. circulum cursum E . || ocaeanum A , Oceanum B , $om E$. || meri-
 dianum B . || interueneret A . || 9. mari] terrae mari E . || nec] nam
 E . || 10. hominum B . || quartae] ^{or} III . E . || partes ABE . || ire per-
 mittitur G , praetermittitur AB , praetermittuntur E . || 11. ocaeanus
 A , oceanum E . || meridiano G . || subiacit A . || zodiacus B . || 12.
 secat medium G . || 13. a $om ABE$. || quidquid AP , quicquid EG ,
 quod B . || orientem B . || 14. cursus A , cursu B , concursus E . ||
 quod E . || regioni ABE . || quicquid E . || sexcenturiae B , asses
 contrariae E . || 15. partes ABE . || quidquid ABP , quicquid EG .
 || in occidentem G , ab occidente E .

B²⁴⁹. A¹³¹
EG occidente inter brumalem et | me'ridianum circulum subiacet, nostrae esse partis, si solis cursum sequamur; quoniam omnibus terris in hac parte in occidentem spectantibus umbras in dextrum emittit, exceptis illis quae sunt
 5 ab Aegypti fine usque ad oceanum, qua finit circulus aequinoctialis. has terras ferunt inhabitare Arabas Indos et alias gentes. apud hos in occidentem spectantibus umbrae in sinistrum emittuntur; ex quo apparet eos ultra solis cursum positos. sicut ait Lucanus

B²⁵⁰ inuisum uobis Arabes uenistis in orbem,
 11 umbras mirati nemorum non ire sinistras.

nam et Aegypto medio die umbra consumitur. ex hoc ibidem mediam terrae partem esse comprehendimus. (fig. 162.)

Optimum est ergo umbram hora sexta deprehendere
E¹⁵ et ab ea limites inchoare, ut sint semper | meridiano or-
 16 dinati: sequitur deinde ut et orientis occidentisque linea
A¹³⁴ huic normaliter conueniat. primum scribemus circulum

1. subiacet *EG*. || 2. nostre *A*. || partes *AB*. || si *om E*. || cursu *A*. ||
 3. hac *G*, ultima numero *A*, VII. numeris *B*, septem milia annorum numero *E*. || expectantibus in occidentem *E*. || occidente *AB*. || spectantibus *om B*. || 4. dextram demisit *B*. || excepto *G*. || qui sunt *ABE*. || 5. ab aegypto *E*. || finem *ABE*. || oceanum *A*. || quae *AB*, quia *E*. || 6. terras *A*. || ferunt *BE*, feruntur *A*, fertur *G*. || inhabitare arabus (arab. *B*) *AB*, habitare arabes *E*, inhabitabiles *G*. || indus *B*. || 7. apud *A*. || occidente *AE*, oriente *B*. || expectantibus *BE*. || umbræ in sinistro alii demittunt emittuntur *B*. || 8. sinistram *E*. || 9. cursu *AB*. || posito *A*, positus *B*. || ait *ABEP*, et *G*. || 10. ignotam *codices Lucani* 3,247. || arabis *AB*. || urbem *AB*. || 11. miratio nemorum *A*, miratione horum *E*. || non rem *E*. || sinistris *AE*, sinistra *B*. || 12. nam ex medio aegypto mediae umbrae consumuntur *E*. || diæ *B*. || consumetur *A*. || 13. ibi *AE*. || media *A*. || partem terrae *B*. || comprehendimus *B*. || 14. ergo est *E*. || umbra *B*, umbrae *A*. || ora sexta *B*, horae sextae *EG*. || deprehendere *B*, apprehendere *E*. || 15. limitem inchoare *G*. add ora *A*. || 16. deinde *om G*. || et orientis et *B*, orientis et *E*. || occidentisque *G*, occidentis aequa *E*. || 17. conuenit *E*. || primum scribemus *ABE*, Scribemus primum *G*. || circulos *E*.

iu loco plano in terra, | et in puncto eius sciotherum po-*ABEG*¹¹⁰
 nemus, cuius umbra et intra circulum aliquando intret:
 certius | est enim quam orientis et occidentis deprehen- *B*¹¹¹
 dere. adtendemus quem admodum a primo solis ortu um-
 bra cohibeatur. deinde cum ad circuli lineam peruenerit, *5*
 notabimus eum circumferentiae locum. similiter exeuntem
 umbram e circulo adtendemus, et circumferentiam nota-
 bimus. (fig. 163.) notatis ergo duabus circuli partibus in-
 trantis umbrae et exeuntis loco, rectam lineam a signo
 ad signum circumferentiae ducemus, et mediam notabimus. *10*
 per quem locum recta linea exire debet a puncto cir-
 culi. per quam lineam | kardinem dirigemus, et ab ea *B*¹¹²
 normaliter in rectam decimanos emittemus: et ex quacum-
 que | eius lineae parte normaliter interuenerimus, deci- *A*¹¹³
 manum recte constituemus. (fig. 164). *15*

Est et alia ratio, qua tribus umbris comprehensis me- *G*¹¹⁴
 ridianum describamus. loco plano gnomonem constitue-

1. in terra loco plano *G*. || punctis eius *E*. || sciotherum *G*, scio ite-
 rum *E*, sciotherum et iterum *A*, si iterum *B*. || ponamus *ABE*. ||
 2. umbram intra *E*. || 3. certus *G*. || enim est quod orientis *E*. || et
 om *B*. || depraehendere *B*, deprehenderunt *AE*. || 4. Adtendemus
G, adtendimus *B*, tendimus *A*, ostendimus *E*. || quem ammodum
G, ut solet. || a om *ABE*. || primum *BE*. || hortum *B*, ortum *E*. ||
 5. cogebatur *B*. || dein *G*. || at circulum (i corr pr) *A*. || 6. notauimus
G. || silimiter *B*. || 7. umbra *BE*. || e om *E*. || circulum *E*. ||
 attendemus *A*, adtendimus *E*, adpraehendimus *B*. || circumferentia
B. || notauimus *AG*. || 8. Notantes ergo duobus *AE*. || circulis *E*.
 || intrantes *B*. || 9. exientis *A*, exientes *B*. || locum rectum lineam
E. || a signo om *ABE*. || 10. ducimus *BE*. || sed media *ABE*. ||
 notauimus *A*. || 11. debet *G*. || 12. card. *BG*. || dirigimus *AE*. || 13.
 decimanus *A*, decimanum *BE*. || emittimus *BE*. || 14. partem *B*. ||
 interueniromus *E*, inuenerimus *G*. legendum puto interuenterimus.
 || dec. recte const. om *B*. || 15. constituimus *AE*. || 16. quae *E*. ||
 compr. *BG*. add contraeaeassit *A*, contra ex ea sint *E*. || 17. descri-
 bimus *EG*, describemus *P* et corr pr *G*. || gnomon *BE*, ingno-
 mon *A*.

ABEG mus AB, et umbras eius qualescumque tres enotauimus
 C D E. has umbras normaliter comprehendemus, quanta
 latitudine altera ab altera distent. si ante meridiem cons-
 tituemus, prima umbra erit longissima: si post meridiem,
B²⁵³ erit nouissima. (fig. 165.) has deinde umbras | pro portione
 6 ad multipedam in tabula describemus, et sic in terra ser-
 uabimus. sit ergo gnomon AB, planitia B. tollamus um-
A¹³⁶ bram maximam et in planitia notemus | signo C: secun-
 dam similiter in planitia notemus signo D; sic et tertiam
 10 signo E; ut sint em basi pro portione longitudinis suae
 B E D C. eiciamus hypotenusas ex C in A et ex D in A.
 nunc puncto A et interuallo E circulum scribamus. ordi-
 natas deinde lineas basi, hoc est planitiae, eiciamus in
B²⁵⁴ cathetum ex praecisuris hypotenusarum et circum|feren-
 (E) tiae, ex F in G et | ex I in K. longissimam deinde lineam

1. A. B. et G, habet BE. || umbra E. || qualescumque ... 2. has umbras
 om E. || qualiscumque A, .q. l. c. q. G, q. l. c. q. P, ab aequali quale-
 cumque D. || praesentamus (om tres) B. || 2. comprehendemus G,
 comprehendimus AE, conpraehendimus B. || quantum latitudinem E.
 || 3. alter ab B, ab E. || dicet B, distendi E. || si om BE. || angem
 B. || meridia AB. || constituimus G, constituuntur E. || 4. si] sed
 E. || pos B. || meridia AB. || 5. erit om G. || pro portionem E. ||
 6. murtiperas A, mortiferas B, mortiperas E. || describimus ABE
 et i pr in e mutato G. || in terram P. || seruauimus AB. || 7. a B]
 ad BE. || planiciam .n. E. || 8. maxima BE. || et om E. || planitiam
 A, planitiem B. || notimus B. || signum .c. Secundum similiter in
 planitia (planitiam A) notemus (notimus B) AB, om EG. || 9. signum
 .d. ABE. || sed et B. || tertia AE, terram G. || 10. signum AE,
 signum scribamus. B. || in uasi BG, in lineas E. || pro portionem
 AB, ipso portionem E. || 11. c om E. || etsciamus A, etscimus B,
 sed sciamus E. || ypotenosa CHA. et exinde. DIA. nunc puncto E. ||
 ypot. A, ypotin. B. || ex om A. || .c. n. a. AB. || in .a. posterius om
 B. || 12. A om B. || E] o E. || circulum AEP, circum B, om G. ||
 scribimus E. || ordinatos B. || 13. nasis B. || planitia .e. B. || 14. cha-
 tetum BG, catecto E. || ex priscis horis E. || yphotinusarum B, ypo-
 tenosarum E. || et] id A, item E. || 15. ex. f. in. g. e. et. ex. i. n. k.
 A, ex finge et exiin B, signo .f. HGR et (cetera perierunt) E.

CF maximae umbrae inprimemus, et a signo B notabimus *ABG* CF; secundam lineam umbrae secundae, notabimus KI. deinde ex signo F et I rectam lineam eiciemus; itemque ex C D, finibus umbrarum. haec duae lineae altera alteram conpraecedent signo T. eiciemus deinde rectam lineam 5 ex T et E; quae erit ortus et occasus. ex hac in rectum rectam lineam eiciemus, hoc est normaliter: haec erit meridiano ordinata. (fig. 166.) | eisdem signis et ipsum cons- A₁₃₇ tituemus, | et intuebimur quattuor | caeli partes, quibus G₁₁₂, B₂₅₅ limitum ordinatio hac ratione constituta omni tempore 10 conuenit. (fig. 167.)

Si locus in quo colonia constituitur, cultus erit, ex ipsa ciuitate maximum decimanum et kardinem incipiemus, ita si colonia ab solo | constituetur. decimanum m. au- A₁₃₈ tem et kardinem optini mensores agere debebunt, | idem B₂₅₆ et quintarios ad singula cludere, nequis error operi fiat, 16 quod post amplum actum emendare sine rubore difficile est. quod si aut ferramenti uitium aut conspiciendi fuerit, uana contemplatio in uno quintario statim paret et

1. .g. f. *AB*, om *G*. || maxime umbras *B*. || a *BG*, .a. b. *A*. || notauimus *G*. || 2. secundum *ABG*. *correx*it Mollweidius (v. *Zach, monatl. correspondens* xxviii, p. 406). || secunde *B*. || notauimus *A*. || k. i. *G*, k. c. *A*, k. t. *B*. || 3. ex *AG*, et ex *B*. || F et in $\bar{I}G$, .f. i. *A*, si *B*. || 4. haec *A*, ue *B*. || alter alteram *AB*. || 5. conprec. *G*, cōpraec. *A*, cumpraecedent *B*. || signo .t. *GP*, signum .t. *AB*. || 6. et E] et .δ. *G*, e. t. e. *A*, et ae *B*. || qui *B*. || hortus *B*. || et ex *B*. || ac *A*. || 7. haec erit *AG*, accidet *B*. || 8. ordinatam *B*. || et *AB*, id *GP*. *uelim* tetrantem. || ipsud *P*. || 10. limitum ordinatione const. *B*. || 11. *hic AB habent quae sequuntur* p. 192, 4-7. || 12. cultus *G*, cuius *AB*. || 13. ipsam *B*. || ciuitatem *AB*. || 14. a *BG*. || solo *AB*. || constituitur *G*. || m. *G*, om *AB*. || 15. optime *A*, optimum *B*. || mensurae *A*. || eidem *G*. || 16. quintarius *AB*, quintarium *G*. || ad signa *Goesius*. || cludere *BG*. || operis *AB*. || 17. actum finem rubore emendare difficile est *G*. || 18. quod si autem *AB*. || uictum *G*. || 19. uana *Itali*. uaria *A*, uaria uaria *B*, una *G*. || instatim apparet *B*.

ABG tolerabilem habet emendationem. subrunciui minus erroris habent periculum: hos tamen aequè diligenter agere oportet, ne quam et hi recorigendi moram praestent.

*A*¹³⁷ *B*²⁸⁶ (fig. 168.) | multi perpetuos limites egerunt et in illa operis perseueratione peccauerunt, sicut in ueterum colouiarum finibus inuenimus, frequentius in prouinciis, ubi feramento nisi ad interuersuram non utuntur. (fig. 169.) | *A*¹³⁹ neam autem per metas extendemus, et per eam | ad perpendicularum cultellauimus. actuarios palos suo quemque *B*⁴⁹⁷ | numero inscriptos inter centenos uicenos pedes defigimus, ut ad partitionem acceptarum mensura acta appareat. (fig. 170). limitibus secundum suam legem latitudines dabimus, et aperiri in perpetuum cogemus. plurimum enim agentibus praestat acti limitis perpetua rectora: ex hoc deueri nisi per negligentiam non potest. cultis locis limitem sulcis optime seruabimus. prensis tamen in conspectu longinquo signis limitem agemus. (fig. 171.) | si uero in propinquo sint duo signa quae ex recta linea normaliter conspici possint, ut excussis longitudinibus longiorem lineam ad breuioris longitudinem signo posito aequemus,

*A*¹²⁶ *B*²³⁷
*E*⁴⁴ *G*¹⁰⁴

1. emendationes *A*. || errores *AB*. || 2. hoc tamen neque *AB*. || agi *G*, habere *B*. || 3. et hic hae (haec *B*) corrigendi *AB*. || praestet *B*, praestet *A*. || 4. elogerunt *B*. || 5. perseuerationem *AB*. || peccauerunt *om G*. || 6. finibus inuenimus *A*. || rocentius *AB*. || in prouantiis *A*, inprobandi *B*. || 7. interuersura *A*. || utantur *AB*. || 8. moetas extendimus *B*. || eum *B*. || 9. actuarius *A*. || quemque *om AB*. || 10. scriptos *B*. || centenos uicinos *B*. || defigimus *B*. || 11. et *AB*. || appartitione *A*, ad partionem *B*. || 12. latitudinis *B*. || 13. dauimus *A*. || apperiri *G*. || perpetum *A*. || cogimus *B*. || 14. acti] actituarri *B*. || limites *AB*. || 15. hac *B*. || dinerti *G*. || nisi *G*, ne *AB*. || negligentia *AP*. || culti *A*. || 16. sulci *B*. || seruauimus *B*. || praensis *A*, praesens *B*. || in *B*, ins *A*, *om G*. || 17. augemus *B*. || 18. quae *om B*. || ex *om AE*. || relicta *BG*. || 19. excussis *A*, excussis *B*, ex suis *E*. || 20. ad *E*, ab *A*, a *B*, *om G*. || breuiore *B*. || longitudinem *AG*, longiorem *B*, lineae rectam *E*. || opposito *G*. || aequimus *B*, aequauimus *E*.

ex quo ad interuersuram breuioris | lineae rectam lineam $AB_{23a}EG$ iniungamus, quae sit duorum signorum conspensorum | li- E_{15} neae ordinata, ferramento | explicauimus. (fig. 172.) sit A_{177} ergo forma conspectus ABCD. nunc ex linea primum constituta, quae est inter B et D, conspiciamus signum 5 quod est inter B et A. prolato exiguum per rigorem ferramento normaliter paucas dictabimus metas ex signo E. prolato iterum exiguum ferramento in signum F, (fig. 173.) signum conspiciemus ita ut rigorem ex E missum secet signum G, et quicumque numeri fuerint sic obseruabimus. 10 quomodo | fuerit FE ad EG, si et FB tractabimus, erit B_{239} longitudo conspectus inter BA. eadem ratione et alteram partem conspiciemus. quanto deinde longior fuerit, signo notabimus H, et ex hoc signo in B rectam lineam iniungemus, quae erit ordinata AC. | (E)

1. interuersura A . || breuioris ... 2. iniungamus $om E$. || breuiores A , brebioris B . *add* quae sit duorum signorum conspensorum G . || recta (lineam om) B . || 2. quo A . || sunt ABE . || inspectorum E . || 3. ordinatae AE , ordinate B . || explicabis G , explicuimus E . || 4. .a. b. a. b. c. d. ABE . || ex AE , est B , $om G$. || 5. et $om G$, $el E$. || conspiciemus BE . || 6. et $om G$. || prolatum B . || exiguum A . || rigore A , rigores B . || 7. dictauimus AB , dictabis G . || moetas B , meta E . || et signo et prolato E . || 8. exiguum A , exiguum per rigorem E . || in AE , et B . || signum .f. G , signo .f. ABE . || 9. conspiciemus BE , $om G$. || ita ut] aut E . || exmissum ABG , ex se missum E . || setet A , sedet B , sed et E . || 10. numerum E . || fuerit E , fecerit ABG . || 11. FE ad EG si et FB] . $FEADG$. si GFE . G , .f. a. e. d. et. g. Sic. eb. A , .f. eadem et. g. Sic. e. et. b. B , $FAEDTG$. sic et. b. E . || tractauimus B . || 12. conspictui B . || inter BA] haec E . || rationem A . || et G , si ABE . || alteram A , altera B . || 13. parte B . || conspiciemus $om ABE$. || quando deinde E , quando dd. B . || signo G , sic A , .f. B . || 14. notauimus BG : *add* conspiciemus. ABE . || et $om G$. || hoc signum B , signo hoc G . || iniungimus BE . || 15. quo A . || .a. c. A , hac normaliter paucas dictauimus moetas exiguo et prolato iterum exiguum ferramentum .h. s. B .

*A*¹³⁹ *B*²⁶⁷
*G*¹¹⁴ | Si limites post urbem constitutam inchoabimus, ex
*B*²⁶⁸ proximo decimanum maximum et kardinem inci|piemus,
*A*¹⁴⁰ eisque latitudinem secundum legem suam dabimus. | (fig. 174).

Si propter locorum difficultatem prope urbem limi-
 tes inchoari non poterint, tunc in ea regione ubi adsig-
 naturi erimus, decimanum maximum et kardinem consti-
 tuemus sic ut decimani ordinationem ortus et occasus te-
 neant, kardines meridiani et septentrionis. (fig. 175.)

Limitibus latitudines secundum legem et constitutio-
*A*¹⁴¹ nem diui Augusti dabimus, | decimano maximo pedes XL,
 11 kardini maximo pedes XX, actuariis [autem] limitibus om-
 nibus decimanis [et] kardinibus pedes XII, subrunciuis pedes
*B*²⁶⁹ VIII. limitibus | omnibus in mediis tetrantibus lapides defige-
 mus ex saxo silice aut molari aut ne deteriore, politos,
 15 in rotundum crassos pedem, in terram ne minus habeant
*G*¹¹⁵ pedes II s, super terram sesquipedem. | (fig. 176.)

Inscribendi nobis una sit ratio. hanc itaque ex omni
 opere certissimam eligamus, et hac potissimum utamur.
 decimano maximo et kardini maximo omnes lapides in
 20 frontibus inscribamus, reliquos in lateribus clusaribus.

1. limitem *AB*. || conditam *G*. || inquohabimus *A*. || ex decumano.
 m. primum et k. incipiemus *G*. || 2. decimanus *A*. || inspiciemus *B*.
 || 3. eisque *G*, est qua *A*, ex qua *B*. || latitudines *G*. || dauimus *B*.
 || 4. difficultate propter *A*. || 5. poterint, sic *ABGP*. || nunc *B*. ||
 in eam regionem *AB*. || 6. kardinem sic constituemus *AB*. || 7. si-
 cut *AG*, si *B*. || ordinatione *A*. || hortus *B*. || 8. kardinem *A*, car-
 dinis *G*. || 9. latitudinem *B*. || consuetudinom *A*, consecrationem *B*.
 || 10. ped. *B*, p. *G*. || xxx. *G*. || 11. pd. *B*, p. *G*. || actuarus *A*. ||
 autem om *AB*. || 12. et om *AB*. || ped. *BG*. || subruncibus *AB*. ||
 pedes VIII. limitibus pedes. VIII. omnibus in *A*, limitib. ped. VIII.
 omnib. tamen *B*, pedes .VIII. in *G*. || 13. testantibus *B*. || desig-
 nemus exaxo *B*. || 14. molarum *A*, molario *B*. || deteriori *A*. || poli-
 tos rotundos grasso *B*. || 16. ped. *BG*. || post II s add duo semis
B. || sexquipedem *B*. || 17. In scribendis *A*. || nobis *AB*, nominis
G. || 18. et ac (ad *B*) potissima *AB*. || 19. .d. m. o. et *GP*. || car-
 dini *P*, kardine *A*, cardinis *G*. || maximo *A*, om *BGP*. || in frontes
A, om *G*. || 20. in om *G*.

omnes enim centuriae singulos angulos habent clusares. *ABG* incipiamus ergo ponere lapides a decimano maximo et kardiniē, | inscriptione qua debet. | DECIMANVS MAXIMVS. *B*²⁶⁰. *A*¹⁴⁸ KARDO MAXIMVS. DECIMANVS TOTVS. KARDO TOTVS. (fig. 177.) applicemus nunc singulas centurias maximo decimano siue 5 kardini. haec omnes quattuor ternos lapides iam positos habent: sequitur ut illis unus tantum clusaris angulus uacet, hoc est singuli; quibus debet inscribi *D. D. I V. K. I*, et *S. D. I V. K. I*, et *D. D. I K. K. I*, et *S. D. I K. K. I*. sic et in ceteris obseruare debebimus. (fig. 178.) | his angulis la- *A*¹⁴³ *G*¹¹⁶ pides defigamus, quibus centuriarum appellationes in la- 11 teribus adscribemus ad terram deorsum uersus. | *S. D. I* *B*²⁶¹ *V. K. I* in ea parte lapidis inscribemus quae erit *S. D. I* aequae ultra *K. primum*. quod quoniam in altitudinem exponi in hac planitia non potest, inscripturam lapidi ad- 15 plicauimus, quam in re ipsa lapis habere debet. sic et *D. D. I V. K. I*. sic et *S. D. I K. K. I*. sic et *D. D. I K. K. I*. (fig. 179.) quoniam ab uno umbilico in quattuor partes

1. centuria *A*. || angulos *om BG*. || habeant *B*. || 2. a. d. m. o. et *G*. || 3. *ī*. inscriptione *G*, kardinis inscriptionis *A*, kardines inscriptiones *B*. || quas *B*, || decimanus maximus kardo maximus decimanus maximus [*kardo totus A*] kardo totus *AB*, decumanus maximus decumanus totus *ī. m. k* totus *G*. || 5. siue *AB*, et *G*. || 6. haec *B*. || omnes. 1111. quaternos *G*. || iam positos *A*, inpositos *G*. || 7. ut ilis *A*. || clusalis *A*. || uacet *G*, haec et *AB*. || 8. singulis *B*. || debet *G*. || scribi *A*. || dextro decimanum *ī. A*. || *v. i. k. k. i. B*. || 9. et *S. D. I. u. k. i om B*. || *k. k.* et (*omisso* 1) *B*. || 10. ceteris *A*. || His ad angulis *A*. || 11. in *om AB*. || 12. adscribemus *A*, describemus *G*. || a terram diosum *A*. || 13. lapides *AB*. || inscribemus *B*, scribemus *A*. || aequae] *fortasse* atque. || 14. ultra primum *AB*, ut *G. recte interiecit kardinem Goesius*. || in *post* quoniam *om B*. || 15. planitiam *A*. || inscriptura *B*, scripturam *A*, inscriptionem *G*. || applicau. *B*, applicab. *G*. || 16. lapides *B. add* applicauimus quam in re ipsa lapis *A*. || sed et *B*. || 17. sic et sic. et. *AB*. || sic et *D. D. I K. K. I ad-didi*. || 18. inumbilico in *B*.

ABG omnis centuriarum ordo componitur, ab unius primae centuriae incremento omnes inscriptiones singulis angulis cluduntur: quidquid enim ultra primum kardinem numeratur, perseuerat usque ad extremum finem ultra primum uocari. sic et k., similiter d. aut s. et cum d. m. siue cardini omnes lapides positi fuerint, per successionem singulis centuriis | quartus lapis deerit, cui posito centuriae appellationem inscribere debemus. (fig. 180.) | his deinde cum quartum lapidem posuerimus, sequenti loco centuriae quartus angulus tantum uacabit, quo numerus ipsius inscribatur. ad summam omnes clusares angulos centuriarum lineis diagonalibus comprehendemus. (fig. 181.) sic et in toto opere | exteriores anguli centurias cludunt ab inscriptione decimani maximi | et kardinis maximi. (fig. 182.)

15 Cum centurias omnes inscriptis lapidibus terminauerimus, illa quae rei publicae adsignabunt, quamuis limitibus haereant, priuata terminatione circuibimus, et in forma ita ut erit ostendemus, SILVAS siue PASCVA PVBLICA siue utrumque. quatenus crit, inscriptione repleuimus, ut et in

1. omnes *AB*. || ad *B*. || 2. incremento *A*, adinpraemento *B*. || omnium *G*. || 3. quidquid *P*, quicquid *G*, quisquis *AB*. || numerantur *B*, nominatur *A*. || 5. sic et kardo similiter decimanus aut secum docimanus maximus (aut secundum *B*) siue kardines (cardines *B*) *AB*, recte *G* \bar{k} et \bar{d} et \bar{s} , id est citra dextra sinistra. || 6. fuerant *B*. || 7. debeat *AB*. || sui *B*. || centuriarum appellationes *G*. || 8. debeat *AB*. || His deinde cum *G*, Hisdem in decimanum *A*, Hisdem id es cum *B*. || 9. loci *A*. || 10. zantum uocabitur quod numerus inscribatur ipsius *AB*. || 11. clusales *A*. || 12. comprehendimus *A*, conpraehendimus *B*. || 13. tuto *A*. || centuria *B*. || inscriptionem *A*. || 14. maximi et kardinis om *B*. || kardines *A*. || 15. insecertis *A*, inseincertis *B*. || 16. que *A*, quae et *B*. || rei p. *A*. || quâuis *AG*. || 17. hereant priuatam terminationem *AB*. || circum iuimus *A*. || formam *AB*. || 18. ere *B*. || ostendimus *AB*. || silua *A*. || siue pascua (pascu *B*) publica om *G*. || 19. utruque *A*, utrimque *B*. || quatenus *ABP*, quatinus *G*. || inscriptionem *A*, terminationem *B*.

forma loci latitudinem rarior litterarum dispositio deinsons- *ABC* tret. harum siluarum extremitatem per omnes angulos terminauimus. (fig. 183.)

| Eadem ratione terminabimus fundos exceptos siue *A146 B264* concessos, | et in forma sicut loca publica inscriptionibus *G 118* demonstrauius. (fig. 184). 6

Concessos fundos aequè similiter ostendemus, ut *FVN- DVS SEIANVS CONCESSVS LVCIO MANILIO SEI FILIO.* in adsignationibus enim diui Augusti diuersas habent condiciones fundi excepti et concessi. excepti sunt fundi bene 10 meritorum, ut in totum priuati iuris essent, nec ullam coloniae munificentiam deberent, et essent in solo populi Romani. concessi sunt fundi ei quibus est indultum, cum | possidere uni cuique plus quam edictum continebat non *B 265* liceret. quem admodum ergo eorum ueterum possessorum 15 relicta portio ad ius coloniae reuocatur, sic eorum quibus plus possidere permissum est: omnium enim fundos secundum reditus coemit et militi adsignauit. inscribemus ergo concessos sic, ut in acre permaneant. | (fig. 185.) (*A*)

Aequè territorio siquid erit adsignatum, id ad ipsam 20 urbem pertinebit nec uenire aut abalienari a publico li-

1. formam *B*. || demonstrat *B*. || 4. rationem terminauimus *AB*. || 5. formas *B*. || sic loca *AB*. || 7. ostendimus *B*, inscribemus *G*. || 8. alucio *A*. || sei filio *A*, C. F. I. L. *G*, *om B*. || 9. condiciones *G*, non *P*. || 10. fund. excepti *A*. || bene *G*, pone *A*, poone *B*. || 11. in tuto *A*. || inhaec ullae coloniae *A*, ne coloniae ullam *G*, inhae coloniae *B*. || 12. haberent *AB*. || et *B*, *om AG*. || 14. ei] et *AB*, e *G*. || indultum est *A*. || cum *om B*. || 14. possidere *A*. || edictum *G*, reditum *A*, peditum *B*. || 15. quem ammodum *G*, Quam *B*. || 16. colinae *A*. || reuocabitur *B*. || sic eorum *G*, ceterorum *A*, ceterorum *B*. || 17. commissum *B*. || fundos] *add* ceterorum quib. plus possidere commissum est omnium enim funeros *B*. || 18. reditus coemit *AG*, meritum *B*. || et militiam *B*. || scribemus *B*. || 19. concessos *AB*, fundos *G*. || Sic. ut *A*, sicut *G*. || in *om G*. || re *A*. || permaneat *G*. || 20. territoriorio *G*. || id ad ipsam *G*, et adiectam *B*. || 21. nec biniri *B*.

*B*¹⁶⁶ *G* cebit. id DATVM IN TVTELAM | TERRITORIO adscribemus,
*G*¹¹⁹ sicut siluas et pascua publica. | (fig. 186.)

Quod ordini coloniae datum fuerit, adscribemus in
 forma SILVA ET PASCVA, ut puta SEMPRONIANA, ITA VT FVE-
 5 RVNT ADSIGNATA IVLIENSIBVS. ex hoc apparebit haec ad
 ordinem pertinere. (fig. 187.)

Aequae lucus aut loca sacra aut aedes quibus locis
 fuerint, mensura comprehendemus, et locorum uocabula
 inscribemus. non exiguum uetustatis solet esse instrumen-
 10 tum, si locorum insignium mensurae et uocabula aeris
 inscriptionibus constant. (fig. 188.)

*B*²⁶⁷ Siqua regio in extremitate limites non acceperit, | eum
 locum uacantem significauimus hac inscriptione, LOCVS EX-
*G*¹²⁰ TRA CLVSYS. extremitatem | deinde terminis lapideis obliga-
 15 bimus, interposito ampliore spatio, et aris inscriptis condi-
 toris nomine et coloniae finibus. (fig. 189.) extra clusa regio
 ideo quod ultra limites finitima linea cluditur. linea au-
 tem finitima si limitibus comprahensa non fuerit, optimum
 19 erit extremitatem ad ferramentum rectis angulis obligare
*A*¹⁴⁷ et sic terminos ponere. (fig. 190.) | si fuerit mons asper
*B*²⁶⁸ et confragosus, per singulas petras finitimas notas inpo-
 nemus et ubi potuerit iuscriptiones: sic et in forma signi-
 ficauimus. [praeterea in Sicilia, ubi montium altitudo et

1. id datum *G*, Sed dum *B*. || territorii *B*. || adscribimus *B*, ad-
 scribi *G*. || 2. siluis *B*. || 3-6. Quo hordine *B*. || adscribimus *B*.
 || 4. pascua remota sempronia ut ait fuerat adsignata iunctenxi-
 bus et ex hoc apparebit ita et ordine pertinere *B*. || 7. Achabet
 lucus *B*. || 8. mensuram comprahendimus *B*. || 9. inscribimus *B*. ||
 uetustatib. *B*. || 10. mensuram *om B*. || aeres *B*. || 11. constet *B*. || 12. in
om B. || adpeteros *B*. || 13. hanc inscriptionis *B*. || 14. et extremitatem.
 eamq. terminis *B*. || obligabimus *B*, obligauimus *G*. || 15. ampliori
G. || aris *B*. || inscriptis *G*. || 17. quod intra *B*. || 18. non *om B*.
 || 20. et ... ponere *om G*. || 21. finitimus *B*. || inponimus *AB*. ||
 23. praeterea ... *p. 199,1* est *om G*.

asperitas est.] (fig. 191.) | nam in planis quamuis omnium *ABG*¹²¹ centuriarum subsicua lapidibus inscriptis comprehendantur, certis tamen locis aras lapideas ponere debemus, quarum inscriptio ex uno latere perticae applicato finem coloniae demonstrat, ex altero, qua foras erit, ad fines. ubi 5 fines angulum facient, ternum angulorum aras ponemus. sic et in locis montuosis. (fig. 192.) | et has utraque ciuitates | constituent: ad fines enim eisdem locis nomine *B*¹⁴⁶ imperatoris et finium earum inscriptione aras consecrare debent. (fig. 193.) 10

Agro limitato accepturorum comparationem facimus ad modum acceptarum, quatenus centuria capere possit aestimabimus, et in sortem mittemus. solent enim culti agri ad pretium emeritorum aestimari. si in illa pertica centurias ducentum iugerum fecerimus et accipientibus dabuntur *IG*¹²⁸ sexagena sena besses, unam centuriam tres *G*¹²⁸ [homines] accipere debent, in qua illis tres partes aequis frontibus determinauimus. omnium nomina sortibus *B*¹⁷⁰

1. planitiis *G*. || quamuis in omnium *AB*. || 2. subsicua *B*, subsicua *G*. || conpraeh. *B*. || 3. ponere *B*. || 4. pertica *AB*. || applicate *A*, adplicato *B*, applicito *G*. || fine *A*, sine *B*. || 5. demonstrat *G*, demonstras *A*, demonstras *B*. || altera *A*, alteram *B*. || 6. finiet *AB*. || facient et *G*, faciet *A*, facies *B*. || terminum *B*. || angulorum *A*, angulum *G*. || ponimus *B*. || 7. lococis *B*. || et *om* *G*. || utrasque *AB*. || 9. et] nec *B*. || suarum inscriptionibus *G*. || has *B*, oras *A*. || consecrare *B*. || 11. acceptorum *B*. || comparationum (comp. *B*) *AB*. || 12. adceptorarum *B*. || quatenus *BP*, quotenus *A*, quatinus *G*. || centuriam *AB*. || possis aestimauimus *AB*. || 13. sorte *AB*. || mittimus *B*. || 14. praetium *A*. || emeritorum *G*, mementorum *A*, mementorum *B*. || in *om* *B*. || centuria *A*, centuriae *B*. || 15. ducontorum *BG*. || ficerimus *A*, faceremus *B*. || dabitur *AB*. || 16. .iūg. *G*. || sexagena et sex semis *B*, lxvi. s. *A*. || unum *A*. || 17. homines *om* *AB*. || in quid *B*. || partes aequis *om* *A*. || 18. partibus *AB*. || omnium ergo *G*.

ABG inscripta in urnam mittemus, et prout exierint primam sortem (*B*) tollere debebunt. eodem exemplo et ceteri. quod si illis conuenerit ut conternati sortiri debeant | qui tres primam centuriarum sortem | accipere
 5 debeant, conternationum factarum singula sortibus nomina inscribemus. ut si conuenerit Lucio Titio Luci filio, Seio Titii filio, Agerio Auli filio, ueteranis legionis quinte Alaude, ex eis unum sorti nomen inscribemus, et quoto loco exierit notabimus. si conternationem urna faciet, singulis sortibus singulorum nomina inscribemus, et a primo usque
 10 ad tertium qui exierit erit prima conternatio. sic et reliquae. has conternationes sublata sorte | quidam tabulas appellauerunt, quoniam codicibus excipiebantur, et a prima cera primam tabulam appellauerunt. peracta deinde conternationum sortitione omnes centurias sortibus per singulas inscribemus et in urnam mittemus: inde quae centuria primum exierit, ad primam conternationem pertinebit. sit

1. orna *A*, horna *B*. || mittimus *B*, deiciemus *G*. || et mota primo quoque ternos comparauimus. qui primi exierint *G*. || 2. centuriam *A*. || tollere ... 4. primam centuriarum sortem *om B*. || ducere *G*. || exemplo *om A*. || 3. ceteri *A*. || 3-5. illis permissum erit ut inter conuenientes conternentur conternati sortiri debebunt *G*. || 4. primum *A*. *malim* unam. || centuriam *A*. || 5. conternatione *A*, conternationem *B*. || singulas *B*. || 6. scribimus *B*. || si] id *B*. || *L. AG*. || *T. G*. || *L. AG*. || *F. et P. SGIO G*. Seio *om A*. || 7. tito filio *A*, *T F. G*. || et *AGGERIO G*. || *A F. G*, bullo filio *B*. || *lég. G*. || quinta ad *auel A*, quinto ala quinto *B*. || 8. ex his *G*. || sortium nomina *AB*. || inscribemus *B*. || et qui quinto loco *B*. || 9. notauimus *A*. || sic *AB*. || orna *A*, unâ *B*. || faciet ... 10. a primo] faciet dum *AB*. || 11. erit *om AG*. || prima *G*, una *AB*. || et ceteri *A*, et ceteri *B*. || 12. conternatione *A*. || quidem *A*. || 13. appellauerant *A*. || iudicibus *G*. || excipiebantur *A*, excipiebatur *B*. || ad primam *B*. || 14. caera *G*, ceram *B*. || conternatione *A*. || 15. sortitorum *A*, sortiorum *B*. || sortibus *om B*. || 16. scribimus *B*. || urna *P*, orna *A*. || mittimus *B*. || que *A*. || 17. pertineuit *B*. || si *A*.

forte centuria D. D. XXXV V. K. XLVII: hanc ex prima tabula *ABG* tres accipere debebunt. quod in aeris libris sic inscribemus. TABVLA PRIMA. D. D. XXXV V. K. XLVII LVCIO TERENTIO LVCII FILIO POLLIA IVGERA LXVISA, GAIIO NVMSIO G. F. IVGERA LXVISA, AVLO . . . NVMERII FILIO STELLATINA IVGERA 5 LXVISA. eodem exemplo et ceteras sortes. —

Adsignare agrum secundum | legem diui Augusti ea- *B 172*
 tenus debemus, qua falx et arater exierit; nisi ex hoc
 conditor | aliquid immutauerit. primum adsignare agrum *G 123*
 circa extremitatem oportet, ut a possessoribus uelut ter- 10
 minis fines optineantur; ex eo interiores perticae partes.
 siqua conpascua aut siluae fundis concessae fuerint, | quo *A 150*
 iure datae sint formis inscribemus. multis coloniis inma-
 nitas agri uicit adsignationem, et cum plus terrae quam
 datum erat superasset, proximis possessoribus datum est 15
 in commune nomine compascuorum: haec in forma | si- *B 273*
 militer comprehensa ostendemus. (fig. 194.) haec amplius
 quam acceptas acceperunt, sed ut in commune haberent.

1. XLVII. *G. et rec A, xxxvii. B, lxxviii (nisi fallor) pr A. || 1-3.*
 hanc ... u. k. XLVII *G, om AB. || 3. lucio B, l. AG. || terrentio G.*
G. || 4. l. AG. || F. G. || POL. AG, pollioni B. || iugero A, iug. G.
|| LVI B, <LXVI G. || 5. B, 15 G, .s. A. || gaio numisio filio
B, g. numisio. g. f. A, CN. (C. N. P) C F. iste. G. || iug. G. || 5. 5. B,
15 G, .s. A. || ollo numero. filio. stil. A, ullo numero filio ostellioni
B, P. tarquinio. C. N. F. ter. G. || iug. G. || 6. 5. B, 15. G, .s. A.
et om AB. || cetero B. || 7. signare A. || secū B. || angusti .e. atenu
A. || 8. felx A, fals BG. || aratrum G. || ex G, ea AB. || 9. con-
dector A, conditori B. || inmut. B. || 11. finis B. || obtin. G. || pertice B.
|| 12. conspicua B. || silue A. || fundos G. || concesso AB. || fuerit
B. || 13. date B, data G. || inscribimus B, inferemus G. add
.c. B, centum .c. A. || colonis B. || immunitas G. || 14. agri om G.
|| uicti AB. || adsignatione B. || 16. nominum AB. || compascuorum
A. || formam B. || similiter AB, mensuraliter G. || 17. comprehen-
sam ostendimus A, comprahensa ostendimus B, comprehendimus
G. || 18. acceperunt AB. || secus in communem habirent B.

ABG multis locis quae in adsignatione sunt concessa, ex his compascua fundi acceperunt: haec beneficio coloniae habent, in forma COMPASCVA PVBLICA IVLIENSIVM inscribi debent: nam et uectigal quamuis exiguum praestant. (fig. 195.)

A¹⁶¹ Subsiciuorum omnium librum facere debemus, ut
6 quando uoluerit imperator sciat quot in eum locum homines deduci possint: aut si coloniae concessa fuerint,

B²⁷⁴ CONCESSA COLONIAE in aere inscribemus. | ita si rei publicae concessa fuerint, in aere SVBSECIVA CONCESSA ut IVLIENSIVS inscribemus.

G¹²³ Omnes significationes | et formis et tabulis aeris inscribemus, data, adsignata, concessa, excepta, reddita commutata pro suo, reddita ueteri possessori, et quaecumque alia inscriptio singularum litterarum in usu fuerit, et in
15 aere permaneat. libros aeris et typum perticae totius lineis descriptum secundum suas determinationes adscriptis adfinibus tabulario Caesaris inferemus. et siqua beneficio
(A). **B**²⁷⁶ concessa aut adsignata | coloniae fuerint, siue | in pro-

1. in adg. signatione *A*. || concessa. et ex his *G*, concessio lex his *AB*. || 2. acceperunt *A*. || 3. formam *AB*. || compascua *A*. || iulien-sium *B*. || 4. nam *om AB*. || uectigal *A*. || praestat *B*, prestat *A*. || 5. facere *G*, facere scire *A*, facile scire *B*. || 6. scias *A*. || quod *AB*. || 7. possunt *G*, non *P*. || concessio (concessio *P*) fuerint *ABP*. || 8. concessio *G*, concessio *B*, concessio *P*. || coloniae *A*. || inscribemus *B*. || ita *om G*. || si *om A*. || 9. fuerint ... concessa] eodem facies *AB*. || Ut et iulien-sium *B*. || 10. inscribemus *B*, scribemus *A*. || 11. omnes aeris significationem *AB*. || et formas aeris tabulis inscribemus *G*. || tabulis *A*. || aereis inserimus *B*. || 12. et signata *A*. || 13. reddita *om G*, ante pro suo *AB*. || quaecumque *A*. || 14. usum *A*. || fuerint *B*. || et] *nonne* ut? || in aeris permanent libris Et pertice typum *B*. || 15. typhum *A*. || totius perticae *G*. || pertice *B*. || linteis *G*. Linteis dicit scriptum *margo P*. || 16. secundum] Ager subsiciuus secundum *Boethius*. p. 1539. || terminationes *G*. || 17. affnibus *G*, est in finibus suis *Boethius*. || inferimus *B* et *Boethius*. || siqua] quod *Boethius*. || 18. adsignatae *B*.

ximo siue inter alias ciuitates, in libro beneficiorum ad- *ABG*
 cribemus. et quidquid aliud ad instrumentum mensorum
 pertinebit, non solum colonia sed et tabularium Caesaris
 manu conditoris subscriptum habere debebit. | typum to- *G 125*
 tius pertice sic ordinauimus ut omnes mensurae actae li-
 mites et subsiciuorum lineas ostendat. | (fig. 196. 196^a. 196^b.) *A 152*

Agrum rudem prouincialem sic adsignauimus quem *A 153 G 127*
 admodum supra diximus. si uero municipium in coloniam
 eius transferetur, condicionem regionis excutiemus, et se-
 cundum suam postulationem adsignauimus. multis locis *B 276*
 conditores uniuersum locum coemerunt, multis male me-
 ritos fundorum possessione priuauerunt. ubi tamen ali-
 quid concessum est et gratiae. in eius modi condicioni-
 bus interuenit C. V. P. ET REI PVBLICAE. hunc agrum secun-
 dum datam legem aut si placebit secundum diui Augusti 15
 adsignabimus eatenus QVA FALX ET ARATER IERIT. haec
 lex habet suam interpretationem. quidam putant tantum
 cultum nominari: ut mihi uidetur, utilem ait agrum adsig-
 nare oportere. hoc crit ne accipienti siluae uniuersus mo-
 dus adsignetur | aut pascui. qui uero maiorem modum *B 277*

1. in libro] libros *Boethius*. || adscribimus et *Boethius*, adscribimus ut
B. || 2. quicquid *G*, non *P*. || ad *om B*. || strumentum *codices Hoe-*
thii. || 3. non] ad *Boethius*. || coloniae *B* et *Boethius*. || tabulario
B. || 4. manum *B*. || subscripta *B*. || debet *G*. || Tutum totius pertica
 in hunc modum ordinare debemus *G*. || 6. lineam *B*. || ostendamus
G. || pagina 126 *G* uocat. || 8. dixi *G*. || 9. condicione *B*. || ex-
 cutemus *A*, excutimus *B*. || 10. suam *om B*. || 11. conditores *B*. ||
 coemerint *A*, coemerit *B*. || multos *AB*. || 12. possessiones *B*. || pri-
 uauerunt *A*. || 12.13. concessum est aliquid *G*. || 13. modi enim assigna-
 tionibus *G*. || 14. cu. p. e. tra. p. sup. Agrum *G*. || publice nouum
 hunc agrum *B*. || 15. legem ab his placuit *B*. || 16. adsignauimus *B*,
 assignare debelimus *G*. || eatenus *om B*. || quas false taratrum exi-
 erit *G*. || falix *B*. || huerit *B*. || 17. habet *om G*. || sua *B*. || 18.
 utile nit *G*, alii *AB*. || 19. oportere *om AB*. || accipiente *G*, accipiet
AB. || silue *AB*. || 20. uero *om A*.

ABG acceperit culti, optime secundum legem accipiet aliquid et siluae ad implendum modum. ita fiet ut alii sibi iunctas siluas accipiant, alii in montibus ultra quartum forte uicinum. primum [ergo] agrum limitibus includemus, hoc
 5 est centuriabimus, deinde acceptas terminauimus: quicumque modus limitem excedit, commalliolari debet et sic in aere incidi. sortes [autem] sic inscribes, ut si una ac-
 A 164 cepta | duas tres pluresue centurias continebit, has centurias et quantum ex accepta habeant, in una sorte ins-
 10 cribemus. ut si dabitur LXVSI et per tres centurias separabitur, d. d. I k. k. I iugera VI⁵2, d. d. I k. k. II iugera
 B 278 XV, et d. d. II k. k. II iugera XLV, has una sors continere | debet. sub hoc exemplo et reliqua. sortitos in agrum de-
 14 ducemus et fines assignauimus. formas et quaecumque ad
 G 128. 129 mensuras pertinebunt ita ut supra dixi. | (fig. 197. 197a.)
 G 130. A: 145 | Agrum arcifinium uectigalem ad mensuram | sic redigere debemus ut et rectoris et quadam terminatione in perpe-

1. acceperint (acceperint *A*) culti *AB*, culti acceperit *G*. || optima *G*. || aliquid *A*. || 2. et *G*, om *AB*. || implendum acceptae modum. || hoc ipsum euenit ut alii siluas sibi iunctas accipiant *G*. || 3. quattuor *AB*. || fori (nisi fallor) *A*. || 4. uicinos *B*. || ergo om *AB*. || includimus *B*. || 5. centuriauimus *A*. add separabimus *G*. || deinde] .d. d. *B*. || terminibus *A*, et terminauimus *G*. || 6. excedet *G*. || commallo-rari *A*, conmallari *B*. || debet *G*. || 7. aeri *G*. || autem om *AB*. || inscribere debemus *G*. || ut om *A*. || si om *AB*. || 8. aut tres *G*. || pluresue *A*. || contineuit *B*. || 9. *cepta pr corr *A*, acceptam *B*, cepta *G*. || in *AG*, et *B*. || inscribimus *B*. || 10. dabitur, sic *AG*, dabitur ... has una om *B*. || LXVI. 5. *A*, LXVII. si *G*. || centurias *G*, uias. uias *A*. || 11. d. d. I] deinde. I. *A*, AD. I *G*. || .ut. 5C *A*, VI 25. et *G*. || D. D. *G*, deinde. *A*. || II (I. *P*) om *G*, .I. I. *A*. sic et in pro-ximis *G* et *A*. || 11. 12. deinde *A*. † 12. iug. xxxv. Haec *G*. || 12-16. sub hoc exemplo cetera sicut finibus assignatae et ceteris (assignatae haec et aeri *B*) mensuris (mensuris *B*) partibus conditori (conditori pr *A*) ordinae (ordinatam *B*) praeforemus (praeforimus *B*). Agrum arcifinium (arch. *B*) *AB*. || 16. uectigalem *A*. || 17. debemus *B*. || quaedam terminationem *B*.

tuum seruetur. multi huius modi agrum more colonico deci- *ABG*
 manis et kardinibus diuiserunt, hoc est per centurias, si-
 cut in Pannonia: mihi [autem] uidetur huius soli mensura
 alia ratione agenda. debet [enim aliquid] interesse inter
 [agrum] immunem et uectigalem. nam quem admodum il- *5*
 lis condicio diuersa est, mensurarum quoque actus dissi-
 milis esse debet. nec tam anguste professio nostra | con- *B 279*
 cluditur, ut non etiam per singulas prouincias priuatas li-
 mitum obseruationes dirigere possit. agri [autem] uecti-
 gales multas habent constitutiones. in quibusdam prouin- *10*
 ciis fructus partem praestant certam, alii quintas alii sep-
 timas, alii pecuniam, et hoc per soli aestimationem. certa
 [enim] pretia agris constituta sunt, ut in Pannonia arui
 primi, arui secundi, prati, siluae glandiferae, siluae uulga-
 ris, pascuae. his omnibus agris uectigal est ad modum *15*
 ubertatis per singula iugera constitutum. horum aestimio
 nequa usurpatio per falsas | professiones fiat, adhibenda *A 186*

1. huius agri mensuram more colonico *G. in B p. 281 alieno loco scriptum* huic agri mensura more colonico decimanis et kardinibus diuiserunt. || 2. et *κ δ β. G.* || per *om B.* || centurias *G.* uias *AB.* || 3. in parinota *B.* || autem *om AB.* || huius modi alia ratione agenda *AB.* || 4. enim aliquid *om AB.* || 5. agrum *om AB.* || immunem *G.* immunera *B.* || num *B.* || quem ammodum *G.* quam *B.* || 6. mensurarum *om AB.* || quoque] *q. G.* cum *AB.* || actos *B.* || dissimilis esse debent *A.* debet esse dissimilis *G.* || 7. possessio concluditur *A.* possessor sic cluditur *B.* || 8. ut *om B.* || priuatis *G.* || 9. posset *A.* || autem *om AB.* || 10. prouinciis *om AB.* || 11. fructum *B.* || partem constitutam praestant, *omisso certam. G.* || aliqui (aliquis *B.*) acias alii septias (setiam *B.*) *AB.* || 12. alii *A.* nunc multi *G.* || et hanc *G.* || solitam *A.* soliatam *B.* || 13. enim *om AB.* || pannoniam *B.* || arui primi ... 17. per falsas] singulas (singulis *B.*) species culturae uel siluarum et (moetu *B.*) ubertatem alia (*sic A infima parte paginae recisa: alii etiam B.*) *AB.* || 14. prati *Rigaltius,* partis *G.* || 15. uectigalis ammodum *G.* || 16. 17. aestimatio inqua *G.* aestimio *Rigaltius,* nequa *Turnebus.* || 17. professiones ... *p. 206, 1. nam om B.* || professiones fiat *G.* opiniones sint *A.*

ABG est mensuris diligentia. nam et in Phrygia et tota Asia ex huius modi causis tam frequenter disconuenit quam in *B*²⁸⁰ Pannonia. propter quod huius agri uectigalis | mensuram a certis rigoribus comprehendere oportet, ac singula terminis fundari. quibusdam interuersuris lapides politos quadratos inscriptos lineatos defigere in eam partem qua res exiget oportebit. omnium rigorum latitudines uelut limitum obseruabimus interstitione limitari. mensuram per strigas et scamna agemus. sicut antiqui latitudines dabimus, 10 decimano maximo et k. pedes xx, eis limitibus transuersis inter quos bina scamna et singulae strigae | interueniunt pedes duodenos, itemque prorsis limitibus inter quos *B*²⁸¹ scamna | quattuor et quattuor strigae cluduntur pedes *G*²⁰⁴ duodenos, reliquis rigoribus lineariis ped. octonos. (fig.198.) | *A*¹⁵⁷ omnem mensurae huius quadraturam dimidio | longiorem siue

1. in om *AB*. || frygia *A*, frigiae *B*. || 2. causis tam *AG*, causa acta *B*. || in *AB*, et in *G*. || 3. pannoniam *AB*. || mensura *B*. || 4. a certis *AG*, apertis *B*. || comprahendere *B*. || ac] ad *AB*, et ad *G*. || 5. fundare *impressi libri sine causa, ut dixi ad Gaium* 4,5. || interuersuras *AB*. || lapidis *A*. || quadratos *G*, ut hos *AB*. || 6. inscriptus *A*. || et lineatos *G*. || defigerent in *A*. || quae *B* || rex *A*. || 7. exigit oportuit *B*. || agrorum *AB*. || limitem *AB*. || 8. obseruauimus *B*, seruabimus *G*. || interstitionem *AB*, inter stitioni *G*. || uorsuras *AB*. || 9. et per scamna *B*. || agimus *AB*. || antiquis *B*. || 10. d. m. decimano. maximo. *A*, d. m. *B*, dmo *G*. || ped. *G*, p. *A*. || eis *AB*, et *G*. || 11. uina *AB*. || singule *A*, singula *B*. || strigo *BG*. || 12. ped. *BG*. || xli. *A*, xvii. *B*. || item qui *AB*. || prorsus *B*. || in *B*. || quo *A*. || 13. et quattuor om *A*. || strigae *AP*, strige *B*, ped. strigae *G*. || includuntur *B*. || ped. *B*, om *GP*. || 14. duodemis *G*, duodenis *P*, xli. *A*, xvii. *B*. || lineariis ped. viii. huic agri mensuras more colonico decimanis et kardinib. diuiserunt *B*: *ex A eadem uerba recisa sunt*. || 15. omnium mensurae huius cultura demedio *B*: *haec quoque praeter litteras io recisa ex A*: omnē (omne *P*) mensurae cuius quadratura dimittio *G* p.204: omnem mensuram huius culturae mediam *Boethius* p.1538.

latiorem facere debemus: et quod in latitudinem longius *ABC* fuerit, scamnum est, quod in longitudinem, striga. (fig. 199.) primum constituemus decimanum maximum et kardinem maximum, et ab eis strigas et scamna cludemus. | (fig. 200.) (*G*²⁰⁴) | actuarios [autem] limites diligenter agemus, et in eis la- *G*¹³² pides inscriptos defigemus adiecto scamnorum numero. 6 primum a d. m. et k. incipiemus | inscriptiones uelut in *B*²⁸² quintariis ponere. primo lapidi inscribemus D. M. K. M. (fig. 201.) | ab hoc deinde singulis actuariis linitibus simi- *A*¹⁸⁸ liter per ipsos inscribemus D. M. LIMES II, K. M. LIMES SE- 10 CVNDVS. hac significatione omnium quattuor regionum limites conpraehendemus. (fig. 202.) his deinde quartis quadrarum angulis lapides eius generis ponemus sub hac inscriptione litteris singularibus, D. D. V STRIGA PRIMA SCAMNO II. hoc in lateribus lapidum: in fronte autem regionis in- 15 dicitum D. D. V. K. | (fig. 203.) nunc quadrarum angulis la- *G*¹³³

1. facere debet *AB*, facere debes *Boethius*, antiquo agri mensores fecerunt *G* p. 204. || et quid *A*. || in latitudine *B* et *G* p. 204, latitudine *Boethius*. || 2. est *A* et *Boethius*, sit *B*, appellare *G* p. 131, appellauerunt *G* p. 204. || quod uero in longitudinem longius fuerit *Boethius*. || strigam *B*, strigas *G* p. 204. || 3. constituerunt *G* p. 204. || decimanum maximum *B*. || kardinem maximum sicut supra diximus *G* p. 204. || 4. et hab *A*. || eis *G*, is *A*, his *B*. || cludimus *B*, uocauerunt *G* p. 204. || 5. Acturios *A*. || autem *om AB*. || diligentissime *G*. || agimus *AB*. || eos *B*. || 6. scriptos *A*, .d. scriptos *B*. || defigimus *B*. || numerum *AB*. || 7. primum *om B*. || ADMO. et *G*, a d. et *A*, adet *B*. || incipimus *B*. || uel in *B*. || 8. quintaris *A*. || inscribemus *B*. || k. mus *A*. || 9. Ad hoc *G*. || singulae *AB*. || similiter *AB*, si limites *G*. || 10. per ipso *A*. || inscribos *AB*. || limis *A*. || limis secundus *A*, l.m. II. *G*. || 11. hac *om AB*. || significationem *AB*. || limitem *B*. || 12. conpreh. *BG*, -endimus *AB*. || deinde] .d. d. *B*. || partis (partes *B*) quadratum *AB*. || 13. lapidis *A*. || eiusdem *puto*. || 13. ponimus *B*. || inscriptionem *B*. || 14. d d. u. *G*, deinde quinta *A*. || strigam primam *G*. || scamna *B*. || 15. hoc *BG*, et hoc *A*. || frontes *B*, frontem *G*. || regiones *B*. || 16. dd. u. k. *G*, deinde quintus. k. *A*. || quadrarum *G*, posituram *A*, cohituram *B*. || lapideis *AB*.

A 119 *B* *G* pides inscriptos inspiciamus. (fig. 204.) | intra has strigas
B 223 et | scamna omnem agrum separauimus, cuius totam posi-
 tionem ad uerum formatam inspiciemus, secundum quod
 rei praesentis formam describamus. (fig. 205.)

1. Inter *G*. | 3. adueram *G*. | inspiciamus *G*, inscientiam *A*. | 4. rei
 ante quod *AB*. | praesentis forma *G*. | EXPLICIT LIBER HYGINI
 GRAMMATICUS *G*.

INCIPIT
LIBER AVGVSTI CAESARIS
ET NERONIS.

A 62

IN PROVINCIA LYCANIA prefecture. iter populo non de- A 63
betur. 5

Vulcentana, Pestana, Potentina, Atenas et Consiline,
Tegenensis. quadrate centuriae in iugera n. cc.

Grumentina. limitibus Graccanis quadratis in iugera
n. cc. decimanus in oriente, kardo in meridiano.

Veliensis. actus n. xq per xxv. 10

PROVINCIA BRITTIORVM. centuriae quadratae in iu-
gera cc. et cetera in laciniis sunt praccisa post demortuos
milites.

Ager Buxentinus alirestertianis est adsignatus in can-
cellationem limitibus maritimis. 15

Ager Consentinus ab imp. Augusto est adsignatus li-
mitibus Graccanis in iugera n. cc. kardo in orientem,
decimanus in meridianum.

Ager Viuonensis. actus n. xq per xxv. kardo in orien-
tem, decumanus in meridianum. 20

Ager Clampetinus limitibus Graccanis in iugera n. cc.
kardo in orientem, decimanus in meridianum.

4. In prouinciam lucaniam *A.* || debebatur *A.* || 6. Uulceianæ *A.* ||
atenas. *A.* || 7. Tergilani *apud Plinium n. h.* 3, 11, 15. || 10. vel-
liensis *A.* || per] ped *A.* *intellege in centuria esse actus qua-*
dringenos, iugera ducena, centuriarum latera esse actuum
numero xvi et xxv. || 12. laceniis *A.* || 14. buxentianus *A.* || *fortasse*
a triumuis ueteranis. || 16. constantinus *A.* || 17. graacanenn iugera
A. || in oriente decemanus *A.* || 19. per] ped *A.* || 21. campanus *A.*

A Ager Benebentanus. actus n. xq per xxv. kardo in orientem, decimanus in meridianum.

P⁶⁰ PROVINCIA APVLIA.

Ager Aeclanensis. iter populo non debetur. actus 5 n. xx per xxiiii in iugera n. ccxl. decimanus in orientem, kardo in meridianum.

A⁶⁴ Ager Benusinus, Comsinus, limitibus Graccanis. Vibinas, Aeccanus, Canusinus. iter populo non debetur. in iugera n. cc. ●

10 Item et Herdonia, Ausculinus, Arpanus, Collatinus, Sipontinus, Salpinus, et quae circa montem Garganum sunt, centuriis quadratis in iugera n. cc, lege Sempronia et Iulia. kardo in meridianum, decimanus in orientem.

Item et Teanus Apulus. iter populo non debetur.

15 Ager Lucerinus kardinibus et decimanis est assignatus: sed cursum solis sunt secuti, et constituerunt centurias contra cursum orientalem actus n. lxxx, et contra meridianum actus n. xq: efficiuntur iugera n. dcxl. iter populo non debetur.

1. per] *ped A. uide Siculum Flaccum p. 159,23: ex quo apparet in nomine coloniae erratum non esse.* || 3. PROVINCIA APVLIA *A*, IN MAPPA ALBENSIVM INVENIUNTUR HAEC *P.* || 4. aeclanensis *P. conf. G p. 174.* || non debetur actu n̄ xx. p̄. xxiiii *A.* || actus ... 6. meridianum *om P.* || 7. *conf. G p. 175. 174.* || consinus *A, om P.* || litib. *A.* || 8. Uuinas *A*, binas *P.* || Secanus. *A*, secutus est *P.* || Ager canusinus *P. conf. G p. 174.* || 9. in iugeribus numero duocentis est assignatus *P.* || 10. *conf. G p. 174.* Idem et herdona *A*, Idem herdona *P.* || ausculinus *A*, Auscinus *P.* Ausculani *apud Plinium n. h. 3,11,16. conf. G p. 174.* || *conf. G p. 174. 174. 175. 174.* || conlatinus *A.* || 11. et quae *A*, qui *P.* || circum monte gargano *A.* || 12. in centuriis *P.* || 13. kardinem iu meridianum *A.* || et decumanus *P.* || 14. Idem et *AP.* || theanus *P*, theatinus *A.* Teate *G p. 175.* || 15. *conf. G p. 174.* || 17. contra prius] circa *P.* || 18. meridianum *A.* || numero xv. *P.*

PROVINCIA CALABRIA.

AP

Territoria Tarentinum Lyppiense Austranum Varinum in iugera n. cc limitibus Graccanis. et cetera loca uel territoria in saltibus sunt adsignata et pro aestimio ubertatis sunt praecisa. nam uariis locis mensurae acte sunt 5 et iugerationis modus conlectus est. cetera autem prout quis occupauit posteriore tempore censita sunt et ei possidenti adsignata, ab imp. | Vespasiano censita ex iussione. *A*es iter populo non debetur. | nam eadem prouincia habet (*P*es^b) muros macerias scorofiones congerias et terminos Tibur- 10 tinos, sicut in Piceno fertur.

PROVINCIA SICILIA.

Territorium Panormitanorum imp. Vespasianus adsignauit militibus ueteranis et familiae suae. ager eius finitur terminis Tiburtinis pro parte scriptis: nam sunt et 15 cyppi olcaginei, qui loco termini obserbantur, et distant a se in pedibus CL CC CCL CCC DL, prout ratio postulat: nam sunt termini proportionales, quos milites ueterani inter se emensos posuerunt et custodiunt lineas consortales. 20

Item Segestanorum ut supra, uel ad Leucopetram.

PROVINCIA TVSCIA.

LEX AGRORYM | EX COMMENTARIO CLAVDI CAESARIS. *P*es^e

Lex agris limitandis metiundis partis Tusciae prius *E*s,¹

1. *conf. G p. 175.* || 2. Territorio *A*, Territorium *P*. || lyppiensem *A*, et lippiensem *P*. || Austranum ... Graccanis *om P*. || 3. loca uel territoria *om P*. || 4. pro aestimio *A*. || 6. cetera autem *A*. || 7. occubuit *A*. || ei *om P*. || 8. ad imp. *A*, imp. *P*. || uespasiani censitione *P*. || ex iussione *A*, et iussu *P*. || 10. corofiones *A*. || terminus tiburtinus *A*. || 15. scripti *A*. || 18. proportionalis *A*. || 19. consortalis *A*. || 21. idem seiestanorum *A*. || ad leucopetra *A*. *scriptor nos ad prouinciam Brittiorum remittit: sed illa perierunt.* || 23. CASARIS *P*. || 24. Legem *E*. || partibus *E*. || prius et] *fortasse* prouinciae.

AEP et Campaniae et Apuliae. [et uariae regiones, uel loca, territoria. uariae autem regiones non habent aequales centurias uel mensuras: in agro Florentino in centurias singulas iugera cc.] Qui conduxerit, decimanum latum
 5 ped. XL, kardinem latum p. XX facito, et a decimano et kardine m. quintum quenque facito ped. XII, ceteros limites
*A*⁸⁶ | subrunciuos latos p. CII facito. quos limites faciet, in his limitibus reciproce terminos lapideos ponito ex saxo silice aut molari aut ni deteriore, supra terram sesquipedem:
 10 dem: facito crassum pedem, item politum rotundum [facito], in terram demittito ne minus ped. II s. ceteros terminos, qui in opus erunt, robustos statuito, supra terram pd. II, crassos pedem 15 s, in terram demittito ne minus pd. III, eosque circum calcato, scriptos ita ut iusserit.

1. et ante apuliae om *A*. || et uariae ... territoria om *E*. || regionis uel lacta *A*, regionis uollecta *P*. *conf. P p. 68b, ubi est diuersas regiones sine uocabula, uicos uel possessiones.* || 2. regionis *A*. || aequalis *A*, om *E*. || 3. agro] cinglo *E*. || florentio *A*. || in ... iugera] in centuriis *E*. || 4. cc]. c *A*. || qui conduxerit *A*, Qui cum dixerit *E*, cum dixeris *P*. || decimano latus *E*. || 5. cardines *E*, k. *P*. || facito et *A*, facito *P*, factus *E*. || a decimano ... 6. pd. XII post crassum pedem u. 10 iterum addito ceteros limites subrunciuus *A*, ante quos limites u. 7 *E*, om *P*. || 6. kardine m.] kardinem *AE*. || quemquem facit p̄ xx *E*. || ceteros] centurios *E*. || 7. subrunciuos ... facito om *E*. || subrunciuus *A*, et subrunciuos *P*. || latum *A*. || facito ... 8. ponito] in quos limites p̄ ponito terminos *P*. || quos *A*, ceteros *E*. || facit *E*. || 8. recipisse *A*, recepisse *E*. || terminos lapideos ponito om *E*. || exaxo *A*. || 9. siliceo aut *P*, silicia ut *E*. || molare ut *E*. || ni *AP*, ne *E*. || deteriore *AE*. || sexquipedem *A*, sed pedem *E*. || 10. grassum *A*. || pedem om *E*. || facito om *EP*. || 11. iteratim *E*. || dimittito *AP*, dimitto *E*. || ne om *E*. || 115 *P*, 111. *A*, duo *P*. || 12. erunt] eorum *E*. || rubusto *A*. || statuito om *E*. || terra *P*. || 13. crassus p̄ l. *E*, gracuum pedem si *A*, om *P*. *correx* e p. 183 *A*, crassus pedem unum bessem. || in terra *E*. || dimittito *EP*, dismittito *A*. || ne minus om *E*. || 14. eos qui circa *E*. || calcato *P*, calcatos *A*, calcatu *E*. || scriptus *E*, scribito *P*. || iussero *EP*.

quod subsicium amplius iugera c erit, pro centuria pro- *AEP*
cedito: quod subsicium non minus iugera quinquaginta,
id pro dimidia centuria procedito. hoc opus omne arbi-
tratu C. Iuli Caesaris et Marci Antoni et Marci Lepidi
triumvirorum r. p. c. 5

Colonia Florentina deducta a triumviris, adsignata
lege Iulia, centuriæ Caesarianae in iugera cc, per kardi-
nes et decimanos. termini rotundi pedales, et distant a
se in pd. $\bar{ii}cccc$. sunt et medii termini, qui dicuntur epi-
pedonici, pedem longum crassum, et distant a se in pd. 10
occc. ceteri proportionales sunt et intercisivos limites ser-
uant; quos veterani pro obseruatione partium statutos cus-
todiant; qui non ad rationem uel recturas limitum perti-
nent, sed ad modum | iugerationis custodiendum, et dis- *A67*
tant a se alius ab alio pedes sescentenos. quorum limi- 15

1. subsicium *E*, subsecium *P*. || c om *E*. || erit et *P*, erunt *E*. ||
per centurias *E*. || procedit *AP*, procedunt *E*. || 2. non om *AEP*. ||
minus erit iugera *P*. || 3. dimidiam centuriam *A*, dimidietate centu-
riae *E*. || procedit *AEP*. || nocopos *E*. || ome *A*, omnem *E*. || arbi-
tratum. *AE*. || 4. C. Iuli] *Claudi AP*, *Claudii E*. || marci *E*, *M. P*,
om *A*. || antonii *E*. || et marci (*M. P*) om *A*. || laepidi *A*. || 5. tri-
umviris $\bar{r}p$ *A*, quibus addidi c.: tres $\bar{i}ppp$ k. *E*: om *P*. || 6. ad
tres uiros *E*. || 7. centuriis *E*. || in om *E*. || 8. et alterum] et \bar{x} . *P*, et illi
E. || destant *P*. || 9. medii] nam priores illi erant in angulis cen-
turiarum, quarum latera erant actuum uigenum. || epipodonici
P, epidonici *Boethius* 2**λ**b, epodonici *E*. || 10. pede *E* et *Boethius*.
|| grassum *AP*, et grassum *Boethius*. || et om *EP* et *Boethius*. ||
destant *AP*, distantes *Boethius*. || in et ∞ om *E*. a se et ∞ om
Boethius, qui ccc. || 11. ceteris *E*. || proportimales *A*, proportio-
nes suae *E*, repositionales *Boethius*. || et intercisivos ... custo-
diant post monstraui p. 214,2 *A*. || inter se suos *E* et *Boethius*. ||
12. quod *E*. || veteran *A*. || partum *A*. || statuerunt custodiendos *E*
et *Boethius*. || 13. ad cationem *A*? || non *Boethius*. || recturam *F*
et *Boethius*. || 14. ad om *Boethius*. || custodiunt *E* et *Boethius*.
|| 15. a se om *E*. || alius alio *E*, in *P*. || sexcentos *P*, dc *E*.

AEP tum cursus nulla interiecta distantia in utroque latere (*E*^{2,50}) territorii concurrunt, ut infra monstrauimus. (fig.)

E^{7,56} Colonia Fida Tuder ea lege, qua et ager Florentinus. in centuriis singulis iugera cc. termini lapidei alii
5 saxei alii molares, crassum semipedem longum, dodrantem: distant a se pedes sescentenos et dccxx. quod si fuerit crassus [51] dodran. [= quii] aut [51] deun. [= xi],

*E*³ (*P*) est alius ab alio ped. dccclxx colxxx. | si scriptus tysi- (*E*^{8,1}) logramus fuerit terminus, est alius ab alio ped. cccc.

E^{11,7} *P* Colonia Volaterrana lege triumuirale, in centurias
11 singulas iugera cc, decimanis et kardinibus est adsignata. quam omnem ueterani in portionibus diuisam pro parte habent; in quas limites recipit interuallo ped. ꝑcccc. in quibus centuriis unus quisque miles accepit iugera xxv

1. ulla *E*. || astantia in utrosque *E*. nullis subsiciuis relictis. || latere *P*, laterum *AE*. || 2. partem territoria currant *E*. || *picturam, sed ineptam, habet E*. || 3. Coloni fordaturae *E*. || qua et] ea qua et *A*, qua *EP*. || 4. centuris *A*. || alii] et *P*. || 5. xaxii *A*, sexiales *E*. || molaris *A*. || crassum *E*, grassum *AP*. || semipede *E*. || longam *E*. || dodrantem *AP*, durantem *E*. cum ad illa quae sequuntur referendum sit, et dccxx, scribi debet et crassi septuncem uel bessem. || 6. pedes *A*, in ped. *P*, om *E*. || sescentenis *A*, centenis *E*, dc. *P*. || et dccxx *EP*, om *A*. || 7. grassus *AP*. || 51 *A*. (*i. e.* bessem: debet esse dodrantem), om *EP*. || dodran alio] acutalis alius alio *E*. || dudran *A*. || =quii *A*, quod est uncias viii *P*. || scd deuncia xl. *P*. || 8. est] et *A*, distat *P*. || in pedes *P*, om *E*. || cccc lx. *E*. || colxxx ... cccc om *P*. || et mdc. *E*. || si *E*, om *A*. || scriptus tysiogramus *A*, longus crassus *E*. in colonia Florentina dicebatur epipedonicus. est aliquis terminus parallelogrammus p. 141 *G*. || 9. est alius ab alio om *E*. || 10. uoloterrana *A*, uoloterrana *EP*. || iii uiraleⁱ *P*: add est assignata *E*. || decumanis et iugeri- bus uel cardinibus *E*, per .d. et .x. *P*. || 12. quem *AP*. || omnem diuisam ueterani pro parte habuerunt *E*. || diuisam 14. quibus] et *P*. || diuisa *A*. || 13. in quos *A*. || interuallos *A*. || 14. miles *A*. || accipit *A*, modum accepit id est *P*.

et L et XXXV et LX. termini ea lege sunt constituti qua AEP
superius diximus. (E11,11)

Colonia Arretium lege Augustea censita, limitibus E7,14
Graccanis, qui recturas | maritimas et montanas specta- A88
bant, postea per cardines et d. est adsignata, et numerus 5
centuriarum manet. quae quadratae sunt. si in pedibus
II CCCC, quae pro parte terminos lapideos recipit semissa-
les, distant a se in ped. CCC. si II, 11, distant a se ped.
CCXL. si IIIIC, dodran., ped. CCCCLXXX. si VCCL, dodrant.,
pd. DC. si VII, 11, distant a se p. DCCCL. si ped. XI, 11, 10
in ped. CCCCXX. haec ratio in eadem regione numeri est:

1. L. et XXXV. EP, LXXXV A. || sunt constituta qua E, qua et P, inter-
uallum sex litterarum A. || 2. diximus om EP. || 3. Arretium post
Ferentinum E. || arretium. A, orientium E, urietium P. || censa est E,
censa P. addendum ante. || 4. gracchanis qui P, grecanis quae E. ||
expectant E. || 5. x. et d. P, cardinis id est decimano et duodecimano
A, cardines id est decimanis et duodecumanos E. || assignata est EP. ||
numeris E. || 6. manet quia P, nam et quae A, manentque E. || sunt
om E. || si] spatium trium litterarum A, om EP. intellege ita,
Si latus centuriae quadratae habet pedes II CCCC, termini sunt
longi semissem, qui distant a se p. CCC. scilicet CCC sunt actus
II semis, octies CCC sunt II CCCC. || 7. pro ... lapideos] expectant
terminos lapideos et arcas uel sereas quod tegulis construitur E. ||
terminus lapideus A. || recipis E, recepit P. || semissale AP, semis
sale E: add in quadro P, in ped. quadrato E. || 8. distant A. || in
pedes P. || CCC ... 9. dodran. ped. om E. || si IIII A, s. II P. si la-
tus habet duo milia pedum, termini trientales sunt. CCXL si
ducas octies, erunt CCCCXX: ut fiant II, addendi sunt LXXX,
qui est triens CCXL. eadem ratio est ceterorum dodrantalium et
trientalium. || 9. IIIIC] FL AP. || si om E. || VCCL om AEP. ||
dodrant A, dodrantes P, in E. || 10. pd. DC om P. || si VII 11] s
CCL A, om EP. || distant AP, om E. || a se p.] x p (id est per?) A,
x. decus p. P, om E. || DCCCL A, om E. || si ped. om E. || XI 11]
C unus A, 1. P, semis E. || 11. in pedes P. || CCCCXX] CXCX AP,
IIIIX. E. || haet rationem in eadem regionem numeri A, Eadem ra-
tione et a merimo E. || 11-p. 216,2. est praeparatus. propemodum
enim iugerationis est per numeros assignatus E.

AEP pro parte enim pro modo iugerationis pedaturae numerus (*E7,20*) est designatus.

E7,9 Colonia Ferentinensis lege Sempronia est adsignata. sed quod ante limitibus centuriatis fuit adsignata, postea 5 deficientibus ueteranis iuxta fidem possessionis est recensita, sed numeris uncialibus termini sunt constituti. id est alii silicei, crassi p. 11, 11 longi, qui distant a se in pd. 000000XL. alii albi, 11 [1111] longi, distant a se pd. CCCCLXXX. 9 alii longi dodran. distant a se pd. DC. ceteros prout natura (*E7,14*) tura locorum inuenit, positi sunt.

E11,11 .. Colonia Capys. pro aestimio ubertatis et natura locorum sunt agri adsignati. nam termini uariis locis sunt *A* adpositi, id est in planitia, | ubi miles portionem habuit. qui termini distant a se in ped. LX LXXX C CXX CXL CL 15 CLX CLXXX CC CCXX CCXL CCC. et si longius natura loci tendatur, sunt in pedibus DC DCCCLX DCCCLX 00XX 0000

1. pedaturae *A*. || 3. ferentiniensis *P*, ferentiniensies *A*, ferenticensis *E*. || legem *A*. || sofronia *E*. || adsignatus *A*. || 4. fuerat *E*. || designata *A*, om *P*. || 5. ueteranois *E*. || recensita *E*. || 6. uncialis *A*, unciales *P*. || 7. alii om *E*. || silicinei *E*. || crasse *A*, grassi *P*. || p. 11 11] *i. e.* pedem unum et sextantem, trientem. 000000 *A*, 115 111. *P*, om *E*. || qui om *AP*. || distant *A*. || in om *AP*. || 8. 000000XL] 000000 *E*. || alii albi 11 1111 longi id est tant a se *A*, alii ab aliis duo longe id est ante a se *E*, alibi. 11. alii *P*. || 9. longi dodran distant a se pd *A*, longe id est ante se p *E*, om *P*. || latera harum trium centuriarum sunt pedum XII 1111 0000. ad octies 000000XL addendus triens *i. e.* CCCCLXXX: fiunt XII ad octies CCCCLXXX *i. e.* ad 00000000XL item addendus triens *i. e.* CLX. ad octies DC addendus dodrans *i. e.* CCCCL: fiunt 0000. || ceteri *P*. || 11. Capis *EP*. est Capena oppidum. || exstimo *A*, extimo *E*. || 12. in uariis *E*. || 13. oppositi *E*. || planicie *E*. || milius *A*. || proportionem habuit *A*, habuit portionem *P*. || 14. in om *E*. || c. CXX. *EP*, CCXX *A*. || 15. CLXXX ... CCC om *P*. || CC *E*, om *A*. || et *AP*, om *E*. || 16. sunt om *EP*. || 000000. *E*, 000000. *A*, om *P*. || 0000. 00. 000000. *E*, 0000000000. *A*, 000000. *P*.

ccccxxl cod. ceteris autem locis uias cauas itinera co- *AEP*
ronas et ante nominata. quae si ita sunt, exequi oportet. ne id sequaris quod aliqua pars posteriori tempore pacti decisionisue causa inter se sunt censiti. (*E*_{11,10})

Colonia Iunonia quae appellatur Faliscos a triumuiris *E*_{6,17} assignata et modus iugurationis est datus. in qua limites 6 intercisiui sunt directi et lege agraria sunt mensurae collecte. termini autem non sunt omnibus locis siti, sed numero pedature sunt limites constituti. in locis quibusdam riuu finales et cauae quae ex pactione sunt designatae, hae tamen quae rectoram limitum recipiunt. nam termini sunt silicei pro parte, et distant a se in ped. cxxl ccc cclxx cccxx et cccclxxx et dc. ceterum normalis longitudo per riuorum cursus seruatur.

Colonia Nepis eadem lege seruatur qua et ager Fa- 15
liscorum.

Colonia Sutrium ab oppidanis || est deducta. ante *A*₉₀
limites contra orientalem rectoram dirigebantur. postea ex omni latere sunt extenuati: et licet omnes agri ad mo-

1. cauas ... 3. oportet] et cauas finem praestant *P*. || coronas] coronium *AE*. || 2. et om *E*. || ante] ut in prouincia Calabria p. 211,10. add coloronias *A*, colonias *E*. in illo monstro inest et colonias et coronas, quae pertinent ad coronium. || nominatas exquisita sunt *E*. || 3. posteriore *EP*. || 4. pati *E*, partis *P*. || decisionis suae causa *P*, decisione suae causae *E*. || 5. quae appellatur (*a* *f* *f* *P*) Faliscos om *E*. || triumuiros *A*, tribus iugeribus est *E*. || 6. et modus ... datus om *E*. || modus *A*. || in quo *E*. || 7. et lege ... 8. siti om *E*. || mensurae sunt collectae *P*. || 8. locis siti *P*, cis siti *A*. || 9. pedatura limites constituti sunt *E*. || constituti om *P*. || 10. cauas *E*. || assignatae *E*. || 11. hae ... nam om *E*. || rectoras *P*. || Termini autem sunt silicinei *E*. || 12. distant *A*. || in om *A*. || 13. ante et post ccc add in *p*. *E*. || et prius om *EP*. || cccxxxx *A*. || ceteri *EP*. || normales riuorum cursus seruant *E*. || 15. nepensis ea *E*. || 17. Sutrium ab om *E*. || 18. orientale rectora *A*, orientem rectoras *E*. || dirigebant *P*, deducebantur *E*. || 19. et om *E*.

AEP dum iugerationis sint adsignati, tamen pro parte naturam loci secuti artifices agros censuerunt, id est fecerunt gammatos et scamnatos, riparum et coronarum natura, et iuga collium sunt emensi. terminos autem pro parte lapideos 5 posuerunt, alios uero ligneos, qui sacrificales pali appellantur. qui distant a se ped. cccc, p. D, ped. DC, ped. DCC, ped. DCCC, ped. DCCCC, ped. ∞, et pd. cccc. ceterum (*E6,89*) pro natura loci designatum est in ripis.

E9,13 Campi Tiberiani in iugeribus uicenis quinis sunt ad- 10 signati a Tiberio Caesare, et termini Tiberiani nuncupantur. qui distant a se ped. DC per cccc, ped. DCCC, ped. CCC. alibi ped. DC per DC, alibi ped. D per DCCXX. qui termini recipiunt mensuram pedum sex semis per CCXII p. 14 = II per dua sela per s̄l quii. ceterum limitibus norma- (*E9,80*) libus rectorae concurrent.

1, pro partem *A*, propter *E*. || natura *P*. || 2. locorum sicuti *E*. || agrorum consuerunt *E*. || id est om *E*. || 3. et om *EP*. || scamnatos om *E*. || naturam *P*, natura saxa signati *E*. || iugera collium. Sunt et mixti termini quos pro parte *E*. || 5. uero om *E*. || sacrificales *A*. || pali om *E*. || 6. in ped. cccc. *EP*. || p. et ped. in proximis om *P*. || p (i. e. per?) d ped do ped doc *A*, in ped. dc. in *E*. || 7. in p̄ dcccc. in ped. m̄ *E*, dcccc. et ∞ *P*. || et pd. cccc om *EP*. || ceteros normales longitudo priorum cursus seruatur. *E*. || 8. pro naturam *A*. || in ripis *A*, om *P*. || 9. conf. *G* p. 168, item 170. 172, ubi sunt inter Tibur et Romam. capite uerriani iugeribus *E*. || uicinis *A*, om *E*. || quinis om *P*: add xxv *A*. || est assignatus *E*. || 10. tiberiani *A*. || 11. distant *A*. || ped dc *A*, in pedibus sescentenis *P*, om *E*. || per p̄ mxx *E*. || ped doco ped ccc *A* (scilicet per dcccc, per irocco), per docco. per doco. *P*, per p̄ mdo. *E*. || 12. alibi] actus uiceni quini. || ped. dc ... ped. D] per dcoo. per dc. alibi *E*, per do. d. *P*. || 13. pedum ... 14. quii] paralelogramma lxx. per o. *E*, per *P*. scribendum puto ped. [vi] semis per p., s̄l [quii], v̄ [= iii]; p. s per s, v̄ per s̄l [quii]. id est pedis semis per pedem, basis, quadrantis; pedis semis per semissem, quincuncis per bessem. nam huius crassitudinis lapides conueniunt numeris supra scriptis no cccc etc. || 14. ceteris *E*. || 15. et rectorae *P*. || concurrent *E*.

Colonia Tarquinius lege Sempronia est adsignata. *AE* 7, 26 *P*
 cuius agri mensura in tetragonon uariis locis est] con- *A* 91
 lecta, et termini silicei sunt adpositi. quorum mensura est
 deun. [5114, XI] per longum, et distant a se in pedibus
 DCCXX. alii per longum trien., III, distant a se in ped. 5
 DCCCXXX, DCCCLX. hoc in locis montanis: in quibus alii
 iuxta loci naturam spissiores sunt siti, id est sine mensura
 suae numero podismati sunt, inter ped. CXX, inter ped.
 CLX, in ped. CLXXX, in ped. CC et CCXL. nam circa regio-
 nem maritimam limites rectos censuerunt et lapidibus his 10
 compactis cursum demonstraerunt, aliis uero locis agge-
 res conuallium ordinari disposerunt. (*E* 7, 26)

1. tarquinius *A*, qui nos *E*. || legem *A*. || simproniana *E*. || 2. men-
 suram *A*. || teragano *A*, tragono *E*. || collecta *EP*. || 3. silicinei *E*.
 || quorum ... 4. per longum *om P*. || 4. deun. ... longum et] \bar{p} . u. lon-
 gius *E*. || longum 511 et distant *A*. || in *om E*. || 5. dccxx] haec
 summa octies ducta, cum deunce i. e. DCLX, efficit latus p.
 \bar{v} iccccx. || dccxx ... 6. dcccxxx *om P*. || per ... III (i. e. trientem,
 quadrantem)] longum trien III = III. *A*, \bar{p} semis longius *E*. || 6.
 dcccxxx dcccxl *A*, dcccxl *EP*. ueri numeri uidentur esse dcccxl,
 dcccxl. nam pedes dcccxl octies ducti, addito triente i. e.
 cclxxx, efficiunt latus p. \bar{v} ii. pedes dcccxl, qui sunt actus \bar{v} ii
 cum quadrante actus, octies ducti efficiunt latus pedum
 \bar{v} idccclx i. e. LVIII actuum. || 7. loci natura *AP*, naturam loci *E*.
 || siti *om E*. || sine] suae *A*. || mensura suae *AP*, mensura sunt, uel
E. || 8. podimati *E*. || sunt inter ped cxx *A*, sunt in \bar{p} cxxl *E*, in
 p. cxx. *P*. || inter ped. *om P*. || 9. in ped. utrobique *om P*, inter \bar{p}
E. || cc] cciii *E*, *om P*. || et] inter \bar{p} *E*, *om P*. || regione mari-
 timam *A*, regiones maritimas *E*. || 10. censuimus *Boethius* p. 1538.
 et] et ex *Boethius*, limites rectos *P*. || his compactis *AE*, scom-
 pactis *P*, compactis *Boethius*. isopleurus extat p. 141 *G* et p. 3
E. || 11. cursum] totam limitum rectoram cursum siue cursim *Boe-*
thius. || demonstrant *P*, demonstraimus *Boethius*. || aliis uero
 locis *A*, alii uero *P*, *om E*. || ageres *A*, agris res *P*, agrum
E, agros *Boethius*. || 12. conuallium *P*. || ordinarii *E*, iure ordi-
 nario *Boethius*. || disposuimus, quos intercisiuos nominauimus: in
 planitia uero limites recte cultellauimus *Boethius*.

AE^{9,16} *P* Colonia Graulscos ab Augusto deduci iussa est: nam
ager eius in absoluto tenebatur. postea imp. Tiberius
Caesar iugerationis modum seruandi causa lapidibus emeu-
sis r. p. loca adsignauit. nam inter priuatos egregios ter-
5 minos posuit, qui ita a se distant ut breui interuallo fa-
cile repperiantur. nam sunt et per reclusas fossae inter-
(*E*^{9,20}) iectae, quae communi ratione singulorum iura seruant.

E^{9,12} Colonia Veios prius quam oppugnaretur, ager eius
*A*⁹² militibus est adsignatus ex lege | Iulia. postea deficienti-
10 bus his ad urbanam ciuitatem associandos censuerat di-
uus Augustus. nam uariis temporibus et a diuis impera-
(*P*) toribus agri sunt adsignati. cuius ratio sic ostenditur.

circa oppidum Veios sunt naturae locorum quae ui-
cem limitum seruant. sed non per multa milia pedum
15 concurrunt. in quibus etiam termini siti sunt pro parte
silicei et alii Tiburtini. silicei uero distant a se in ped.
cccxx ccclx ccccx cccclxxx dxxl dc, Tiburtini uero in

1. grauis *E*. || 2. in absoluto *E*. || postea a tiberio cesare *E*. || 3. Caesar *om P*. || seruandis. causa lapidum imminens *E*. || mensis rei per loca *P*. || 4. egregios] gregibus *E*. || 5. qui distant a se breui *E*. || distant *A*. || interballo *A*. || 6. repperiantur *P*, reperiuntur *E*, inueniantur repperiantur *A*. || nam *om E*. || et *om P*. || 7. singulorum] gulorum *E*. || iura seruant *P*, *om AE*. || 8. COLONIA VEIYS *AP*, Aucius ciuitas *E*. || obpugnaretur *P*. || 9. limitibus *E*. || ex *om E*. || deficientis *A*, defectus *E*, defectis *P*. || 10. ab urbana ciuitate *P*. || adsociandos *P*, associandum *E*. || censurat *A*. || 11. uaris *A*. || et adeundis inatribus breues agri *E*. || 12. sic ostenditur *A*, ostenditur *P*, hisdem datur *E*. || 13. ueios sunt *A*, eius sunt enim *E*. || 15. in quibus etiam *A*, et *E*. *scilicet in iis locis quorum naturae cum reclusa limitum non per multa milia conueniunt.* || pro partem *A*. || 16. silicinei alii tiuortini *E*. || silicei uero ... *p. 221,2. dclx*] Ti- uortini uero distant a se in pedes cclx. in pedes ccclx. in pedes ccccx. in pedes dcc. in pedes dccc. in pedes dclx. in pedes dclx. Silicinei uero distant a se in pedes cclx. ccclx. cccclxx. dlxxx. dclx. dccxii. *E*. || 17. cccxx] *sic A et G p. 24.* || dxxl dc] dxx dc *A*, *om G*.

ped. CCXL CCLXXX CCCXL CCCC CCCCLX DXX DLXXX DCXL *AE*
 DCLX. quod si spissiores non sunt, riparum cursus serua-
 tur; harum tamen quae per multa milia pedum recturas
 separationesue agrorum ab initio suo usque ad occursum
 custodiunt. et ne eas ripas sequendas sperarent quae in- 5
 tra corpus agri nascuntur et in suo latere decidunt, lex
 limitum eas praedamnavit. ne id aliquando sequamini quod
 maior potestas limitum rectorumue cursus non confir-
 mat. sed si conuentionis causa eas partes inter se custo-
 diendas censuerunt, non rectorum inpu|tandum est, sed *A*⁹³
 concurrenti definitioni fides adhibenda: erit enim uiarum 11
 riparum cauarum multorum agrorum separando rumpere
 meantium cursus seruandus.

pars uero camporum et silue, regionis Campaniae a *P*
 Veiiis tenuis uel Aureliae, ante a diuo Augusto ueteranis 15
 pro parte data fuit. in qua regione limites maritimi ap-
 pellantur. ubi sunt termini lapidei, sed et lignei sacrifi-

1. CCXL *G p. 24*, XL *A*. || CCCCLX] CCCCLXX *A*. || DLXXX... spissiores]
 quod si spissiores DLXXX DCXL DCLX *A*. || 2. non *om E*. || seruatur *A*.
 || 3. earum *E*. || quae... 5. custodiunt] quae non per multa milia pedum
 concurrunt *E*. || 4. separationissua *A*, separationes suae *G*. || occasum
A, occasum *G*. || 5. sperares *E*, obseruarent *G p. 25*, speres *Boethius*
 24b. || 6. et unaquaeque in suo *E*. || desinunt *Huschkius*. || lex] ex
A. || 7. ne] et *E*, et ne *Boethius*. || sectemini quo *Boethius*: || 8.
 ue cursus non *G p. 25*, ue non *A*, ripaeue non *Boethius*, ripae ue-
 nit *E*. || confirmant *Boethius*. || 9. conuersionis causae *E*. || eas *E*,
 ea *G*, eo *A*. || custodiendas *E*, constituendas *A*, conseruanda
G. || 10. rectori *E*. || 11. definitione fides adiuenda *A*, fides diffini-
 tionis adhibenda est *E*. || erit] quod *A*, quicquid *E*. || 12. multorum
 locorum uel agrorum superandorum ue primantium *E*. *fortasse* mul-
 torum agrorum separationes (uel agros separandos siue separatum]ri)
 promittentium. || 13. seruatur *E*. || 14. a Veiiis] uetus *A*, *om EP*. ||
 15. tenuis nel] totius uel *A*, uel totius *P*, nel *E*. *de tenuis cum ge-
 netiuo singulari coniuncto uide Drakenb. ad Liu. 44,40,8*. || a
om AEP. || ueteranensis data fuit *E*. || 17. sunt *A*, non *P*, non
 sunt *E*. || et *om EP*.

ÆP cales exordio sunt constituti. nam postea iussu imp. Adri-
E ani uice numero limitum termini | positi sunt lapidei, qui
 ab uno incipiunt scripti numerum continere, ut puta TER-
 MINVS PRIMVS, TERMINVS SECVNDVS, TERMINVS TERTIVS, TER-
 5 MINVS QVARTVS, TERMINVS QVINTVS, usque ad numerum suum
 [facit] uel conclusionem angulorum agri adsignati. quo-
 rum mensura licet diuersa sit, tamen distant a se in pe-
 dibus c, in cXL, in ped. cc, in ped. ccXX, in ped. ccc, in
 ped. ccCLX, in ped. cccc, in ped. cccCLXXX, in ped. d, in
 10 ped. DLX, in ped. dc.

nam pars agri quae circa Portum est Tiberis, in iu-
A geribus adsignata adque oppidanis est tradita, et pro aes-
 timio ubertatis professionem acceperunt.

media autem pars inter Romam et Portum actis qui-
 15 dem mensuris est adsignata, et stipitibus oleagineis adfixis
 numeri ad singulos angulos sunt designati. [ad] quorum
 palorum loco postea lapides gregales ob numeros podismi

1. in exordio *P*, qui ab exordio *E*. || Hadriani *P*. || 2. uice] an sine?
 || militum *P*. || sunt positi *PE*. || lapidei *om E*. || 3. scripturae
 numero *E*. || 4. primus *E*, .i. *A*, Fac. 1. *P*. || termini duo || termi-
 nus tertius III etc. *A*, term. II. T. III. etc. *P*. || 6. facit *om EP*. ||
 Plerumque sunt agri quam multi assignati: quorum mensura limitum
 licet etc. *Boethius p.* 1538. || 7. tamen distant a se alius ab alio
Boethius. || in ped; *A*, in pedes *E* et *Boethius*. || 8. c... 10. dc] a
 ccl. et supra usque ad dc. et infra *P*, c. in ped. cl. in ped. cc. in
 ped. ccc. in ped. ccclx. in ped. cccclxxx. in ped. d. *E*, c. in pedes.
 c. l. in pedes. ccxl. in pedes. ccc. in pedes. cccxc. in pedes ccccxx.
 in pedes. ccccclxxx. in pedes. dc. *Boethius*: add sequitur ex ordi-
 nem ad latus hoc sequitur ex ordinem quod infra est *A*. || 11. tiberi
A. Portus Augusti siue Traiani intellegendus est. || 12. est assign-
 nata *E*. || et *om E*. || aest (tum spatium sex litterarum) | timio *A*,
 exstimio *E*. || 14. romane portum *A*. || aptis *E*. || 15. assignatum *P*.
 || et *om E*. || oleaginis *E*. || affixos *E*, adfines *P*. || 16. numeris *E*.
 || assignati *E*. || ad *om E*. || 17. locorum *A*. || loco *ÆE*, locum *P*. ||
 grecales *E*. || ob] suum *E*. || numero *AP*, numerum *E*. || pondium
A, podismi sui *P*, podimumque *E*.

custodiendos sunt adpositi. quibus etiam praeceptum est *AE*
 ut pali annui sacrificales renouarentur. postea uariis lo-
 cis deficientibus ueteranis iussu imp. Caesaris Traiani agri
 terminis lapideis sunt adsignati. qui termini recipiunt men-
 suram parallelogrammam, et distant a se in ped. DC DCCCXL 5
 DCCCCLX CXX CCCC CCCCCXL CDCLXXX et CDCCC. | huius (*P^{65b}*)
 enim territorii forma in tabula aeris ab imperatore Traiano
 iussa est describi, quod limitibus normalibus maritimisque
 sit adsignatus.

pars autem intra Etruriam proxime coloniam Veios 10
 omnis limitibus intercisiuis est adsignata, ut supra ostendi.
 in quo territorio omnis ager iugerationis modum habet
 collectum, sicut in aere est nominatum. (*E^{6,17}*)

Ager Lunensis ea lege qua et ager Florentinus. li- *E^{3,26}* *P*
 mites in horam sextam conuersi sunt | et ad occidentem *A⁹⁸*
 plurimum dirigunt cursus. termini aliqui ad distinctionem 16
 numeri positi sunt, alii ad recturas linearum monstrandas. (*E^{3,29}*)

1. custodiendo *AP*, constituti *E*. || adpositi] *hic P* addit quae *AE*
habent u. 4-6, qui termini ... CDCCC. || quibus ... est] his autem
 colonis praeceptum ante fuerat *P*. || 3. ueteraneis *E*. || ius *A*. || traia-
 hani *A*, hadriani *P*. || agris termini lapidei *E*. || 4. recipiunt *A*. || 5.
 paralelograma *A*, pararegramma *E*. || et *om E*. || destant *P*. || in
 ped. ... 6. CDCCC] in ped. a dc. et supra usque ad CDCCC. *P*, in
 ped. cc. dcc. dccc. xl. dcccc. xlx mxx. mcc. mcccc. xl. mdc.
 mdcc. mdccc. mdcccc. *E*, in pedes. dcc. in pedes. d. cccxl. in pe-
 des. d. ccccxl. in pedes. i. xx. in pedes. i. cc. in pedes. i. cccxl.
 in pedes. i. ccccxl. in pedes. i. dc. in pedes. i. dcc. in pedes. i. dccc.
 in pedes. ii. cc. *Boethius p. 1538*. || 6. Cuius enim terrae formam
E. || 7. aes *A*, aerea *E*. || 8. iussu *A*, iussum *E*. || scribi *E*. || mari-
 timiquae sit *A*, maritimis est *E*. || 9. assignatum *E*. || 10. pars ... 11.
 ostendi] quomodo et supra hostis quod est iuxta portum *E*. || eturia
A. || colonia *A*. || 11. omnes *A*. || 12. in quo terrae *E*. || omnes *A*. ||
 habet *om E*. || 13. sicut et in ceteris nominatur *E*. || 14. quae et *A*.
 || 15. oram *A*, hora *E*. || sexta concussi *E*. || ab occidente *E*. || 16.
 dirigunt sunt terminalii qui astant in centurio numero posita sunt *K*.
 || 17. numerum *AP*.

AE7,6 P . Ager Tiferinus in centuriis fuit assignatus. postea iussu imp. Tiberi Caesaris, quis prout occupavit miles, deficientibus, aliis paucioribus est adsignatus. termini pleu-
4 rici positi, qui rationem obseruationis tantum ostendunt
(E7,9) quam recturam limitum.

E7,4 . Ager Spellatinus lege Aelia est adsignatus in modum iugerationis. termini lapidei distant a se in ped. CCC: 511 distant a se pd. CCCCCXX, I QI: p. 151, 5, pd. IIC: 514, pd. II, distant a se ped. IICCC. ea lege et mensura ser-
10 uari a nostris iussum est.

E7,1 . Ager Amerinus lege imp. Augusti est assignatus. ueteranis est quidem adiudicatus, et pro aestimio ubertatis legem sunt secuti, ubi termini ambiguum numquam receperant, circa ipsum oppidum. sed extra tertium miliarium
15 lex Caesariana operata est in absoluto. termini siti sunt

1. Amerinum et Spellatinum ante Tiferinum habet E. || tiferinus P, tiberinus E. est Tifernas Tiberinus. || est E. || designatus AP. || 2. iussum imp̄is sexagenos qui nos pro ut E. || occupabit AP. || miles deficientibus AP, misit plebe deficiente. E. || 3. terminis pleropicis E. || 4. positi sunt P, om E. || et in qua obseruatione rationem tantum E. || 5. quantum E. || rectura A. || 6. Colonia E. || spellatinus A, pellatinus P, spelatinus E. || alia E. || in modum iugerationis om P. || 7. terminis lapideis E. ||] longi semis sales. qui E, sunt positi qui P, om A. crassi sunt pedem: si semissem longi, latus est p. xcc. || in EP, 4 A. || 8. 511 ... 9. a se ped.] usque P, II. CCCCX. semis. II. II. E. || 511] i. e. longi dextrantem. hoc si uerum est, latus erit p. xv̄DCCCLX. || I QI] QI A. sed debet esse pedem unum septuncem crassi. || p. I ... IIC] crassi pedem unum dodrantem, longi semissem, distant a se p. IIC. longi semissem, quia IIC sunt actus xv̄II semis. latus xv̄DCC. 514 pd Ix A. || 514 pd II] i. e. longi dodrantem (latere p. XXI), pedes binos crassi. || 9. et om E. || seruare P. || 11. armetillus E. || est designatus A. || et ueteranis quidem adiudicatus P. || 12. pro om E. || bertatis A. || 13. ambiguum numquam P, iniungunt quam E. an ambiguum numerum? || recipiant A, receperunt P, recturam E. || 15. est operata P. || siti sunt A, siti P, sunt assignati E.

[id est] 51, p. 5, distant a se ped. DCCCC: alii ped., pd. AEP
511, ped. CCCC: alii p. 11, ped. 511, ped. CCCCCXL. | (E7,4)

PARS PICENI. |

(A)

Ager Anconitanus ea lege qua et ager Florentinus J146
est assignatus limitibus Augusteis siue k. et d. uel mariti- 5
mos aut montanos limites. ab oriente ad occidentem qui
in groma sunt designati, qualis diametralis appellatur. de
meridie in septentrionem qui circulum secat, uerticulis dia-
gonalis appellatur. nam quaedam pars Tusciae his limi-
tibus et nominibus ab Hetruscorum aruspicum doctrina 10
uel maiorum designatione nuncupantur. ceteri limites iuxta
formas et inscriptiones polygoniorum nomina acceperunt,
uel ex litteris Graecis. (J)

EX LIBRO BALBI PROVINCIA PICENI.

AE40,2-4

Ager Spoletinus in iugeribus et limitibus intercisuiis E40,11,9,20
| est adsignatus ubi cultura est: ceterum in soluto est A96

1. id est 51 p 1 (interstitium x litterarum) se ped dccc A, et di-
stant a se in ped. dcccc P, qui distant a se in E. sunt dodrantem
crassi, semissem longi. distantiae actuum vii15. || alii ped. (i. e.
pedales, pedem crassi) addidi: A habet interstitium vii litter-
rarum. || pd. 511 A, i. e. longi pedem dextantem, om EP. ||
2. ped. AE, et P. || ali 515 ped 511 ped A, alii a se in p E, et P. ||
4. Ager... 5. et d.] Prouincia Calabria sine Cardinis uel-Decimano J,
qui haec habet ex A, e quo uidentur deperisse uel post p. 184
uel post 192. || 5. siue] sine P. || 6. et occidente P. || 7. croma P.
angula croma dicit idem in margine. || designati ... 9. diagonalis
appellatur] assignati antiqua lege et diagonales appellantur P. || di-
metralis J. || 8. in septentrione J. || porticulis J. || 9. his om P. ||
10. et P, ex J. || etruscorum et P. || aruspicum J. || 11. magorum
J, om P. || nuncupatione designantur P. || 12. forsons J. || 14. PRO-
VINCIAE A. || conf. G p. 169 in Cingulano, p. 172 in Potentino,
173 Teramne. || 15. AGER SPOLITINVS AP, Ager spolitanus E
p. 40, om E p. 9. || in rigoribus P. || et om E p. 9. || limitibus
A. || inter est adsignatus A, inter subsiciuos assignatus est E p.
40, est intercisuiis assignatus E p. 9, est assignatus intercisuiis P. ||
16. est om E. || in absoluto E, in absoluto remansit. P. || est et E p. 9.

AEP relictum in montibus uel subsiciuis, quae rei publicae alii cesserunt. nam et multa loca hereditaria accepit eius populus. ager qui a fundo suo tertio uel quarto uicino situs est, in iugeribus iure ordinario possidetur, sicut est (**E**^{9,24}) Interamnae Flaminiae et Interamnae Paletino Piceni.

6 Ager Urbis Saluiensis limitibus maritimis et montanis lege triumuirale. et loca hereditaria eius populus accepit.

Ager Tolentinus item est adsignatus.

Ager Firmo Piceno limitibus triumuiralibus in cen-
10 turis est per iugera ducena adsignatus.

Ager Senogalliensis et Potentinus, Ricinensis et Paulensis, item sunt adsignati.

Ager Cuprensis Truentinus Castranus Aternensis lege Augustiana sunt adsignati.

1. relictus *P*, reliquum *E p.* 40. || uel ... publicae] et subsiciuis quem reges *E p.* 9, suoque ipso iure *E p.* 40. || alii *om EP.* || 2. cesserunt *P*, ces (*add sa corr*) censita sunt *A*, censuorunt *E p.* 40, consueuerunt *E p.* 9. || hereditario *E p.* 40. || 3. ager ... 5. Piceni et quae sequuntur usque ad uersum 14 post agrum Asculanum *P.* || 3. agrum *E.* || qui a] quem *E p.* 9. || quarto *A*, quater *E.* || uicino *P*, uicinus *E p.* 40, uicenus *E p.* 9. || setvs *A.* || 4. sicuti *P.* || est *om E p.* 9, sunt agri *P.* || 5. inter amne *E p.* 9, interamna *AP* et *E p.* 40. || flamina *E p.* 40, flumine *p.* 9. || inter amne *E p.* 9, inter amna *E p.* 40, inter *AP.* || paletino *A*, palestino *P*, palastino *E p.* 40, palestinae *E p.* 9. Praetutinae *Cluuerius in Italia antiqua p.* 746. || piconensi *E p.* 9. || 6. URBS. SAUIENSIS. *A*, lunensis. Ager sentino oppidum *E.* Sentis *G p.* 172. || 7. triumuirale *A.* || et *A*, ex *P.* || eius *om AP.* || 8. tholetinus *P*, TROENTINVS *A.* *conf. G p.* 173. || idem est *AP*, i. *E.* || 9. Ager firmanus triumuiralibus limitibus *E*, qui haec habet post Auximate. *conf. G p.* 170. || 10. est ante in *E*, post assignatus *P.* || per *om E.* || duci a *A*, cc *P*, *om E.* || 11. *conf. G p.* 171. 171. 172. 172 (173). || sinogalliensis *A*, sinogaliensis *P*, senogallioniensis *E.* || pupotentinus *A.* || ricinensis *AE.* || et *om P.* || 12. idem *AEP.* || est assignatus *P.* || 13. *conf. G p.* 168. 169. 169 (172). 172. || Ager cornensis *E.* || trohontinus *P*, x. (*legendum x. i. e. rubrica*) trohintinatis *E.* || x. castratus. x. aternensis *E.* || 14. augustea *E.* || est assignatus *E*, assignatus *P.* hinc *P* transit ad agrum Hadrianum *p.* 227, 11.

Ager Anconitanus limitibus Graecanis in centuriis est *AEP* adsignatus.

Ager Ausimatis item est assignatus.

Ager Asculanus locis uariis limitibus intercisuiis est adsignatus, et terminis Claudianis, qui in modum arcellae 5 facti sunt, est demetitus, et aliis ligueis | sacrificialibus. *A⁹⁷* quorum limitum distantia est ped. cccc et infra. ceterum in absoluto remansit, et riuorum tenor finitimus obserbatur. ager eius militibus est adsignatus: sed sunt loca quae in assignationem non uenerunt. 10

Ager Adrianus, item et ager Nursinus et Falerionensis et | Pinnensis, limitibus maritimis et Gallicis quos dicimus *E^{40,5}* decimanos et kardines. | nam eorum delimitatio est per *E⁴¹* rationem arcarum uel riparum. uel canabula et nouerca, quod tegulis construitur. aliis uero locis muros macerias 15 scorofiones congerias carbunculos, et uariis locis termi-

1. Anconitanum om *P*, post Tollentinum habet *E*. conf. *G p.* 168. || anchonitanus *E*. || graecanis *E*. || in centuriis *A*, per centurias *E*. || 3. Auximatem om *AP*. conf. *G p.* 168. || idem *E*. || 4. Asculanum post Spoletinum (hoc est post *p.* 226,3) habet *P*, ante Cuprensem *E*. || ASCVTANVS lococis *A*. conf. *G p.* 167. || 5. et om *E*. || qui ... 6. facti sunt *P*, om *AE*. || 6. dimissus *E*. || aliis] sic *AEP*: palis *G p.* 167. || 7. distant per mccc. *E*. || ceterorum *E*, et ceterum *A*. || 8. in absoluto remansit et *AP*, est *E*. || 111. riuorum *P*. || obseruatur *EP*. || 9. is ager *P*. || eius om *AP*. || limitibus *E*. || sed ... 10. uenerunt om *AE*. || 10. assignatione *P*. || 11. Hadrianus *P*. conf. *G p.* 167. 170 (171). 171. || idem et ager *A*, om *E*, idem. Ager *P*. || x. nursinus. x. et *E*, om *AP*. || falerianensis *E*, falernensis *P*. conf. *Hagenbuchius ad inscript. Orellii* 3118. || 12. x. et pinnensis *E p.* 40,29, Picenensis id est ager *E p.* 40,5, om *AP*. || qui dicuntur *P*. || decimanos dicimus *E p.* 40,29. || 13. decimanus et kardinis *A*, .x. et .d. *P*. || eorum] omne territorium prouinciae Piceni *P*. || declinatio *E* 40,6, limitatio *P*. || 14. ratione *A*. || uel riparum *P* et *E p.* 40, riparum *E p.* 41, om *A*. || calanabula *A*, canabularum *P*, canalibus *E*. || et *EP*, uel *A*. || 15. tigulis *E p.* 40. || aliis *A*. || muros] add hormulas *E p.* 40. || macherias *P*. || 16. corofiones *A*, scorpionibus *E*. || congeries *E p.* 40 et post macerias *p.* 41.

AEP nos Augusteos, per quorum cursus in Piceno fines ter-
 (AE^{40,40},
 41,4 P 67*) minantur. |

P 67^b

PROVINCIA VALERIA.

Ager Amiternus. iter populo non debetur. nam ager
 5 eius in tetragonon est assignatus per nomina arcarum ri-
 parum, macherias scorofiones congerias caruunculos. nam
 locis montuosis loca saxuosa. termini sunt constituti Ti-
 burtini in effigie tituli in tetragonon, alii trigonii, alii ro-
 tundi in effigie columnae. quorum mensura licet diuersa
 10 sit, tamen distant a se in pedibus CCXXX, in p. CCCXL, in
 p. CCCCXX, in p. DCLX, in p. DCLX, in p. DCCXC, in p. DCCXC,
 in p. DCCCCXX, in p. CCCC, in p. CCCCCXL, in p. II, in p. IIICCCCL.
 interiectis locis petrae nativae signatae inveniuntur, aut
 certe saxa constituta sunt, quae et ipsa sine dubio fini-
 15 tima obseruanda sunt.

Ager Aueias ea lege est assignatus qua et ager Ami-
 ternus.

Ager Corfinius lege Sempronia est assignatus. iter
 populo debetur ped. LXXX. cuius agri mensura in tetra-
 20 gonon uariis locis est collecta, et termini silicei sunt ap-
 positi, quorum distantia est in p. DCCXX, in p. DCCCLX.
 hoc in locis montuosis: in quibus alii iuxta naturam loci
 spissiores sunt, id est sine mensura sunt appositi. et in-
 teriectis locis muros, macherias, lacos conuallium, aras,
 25 canabula, quod tegulis construitur.

1. Augusteos *om P*: *add* et diuersis metallis materiae lignae uel saxorum *Ep*. 40. || per *om P* et *Ep*. 40. || cursus] nomina *Ep*. 41, cursus p. IIICCCC. *Ep*. 40. || fines in piceno *Ep*. 40. || terminantur] *add* ita et per tusciam *P*, licet generaliter requirendum est *Ep*. 40. 5. per omnia *P*. || 8. tituli] *id est nominis sui*. lapidos non scripti et in effigie Termini positi *apud Nipsum* p. 3 *A*. terminos cursorios in effigiem tituli constitutos p. 68^b *P*. || 11. sic *P*. || 14. sacra *P*. || 16. uoies *P*. *correx*it Holstenius. || 18. *conf.* *G* p. 170. || 21. dcccxx *P*, dcxx *G* p. 170. || 25. constituitur *P*.

Colonia Superaequana. | ager eius ueteranis est as- *P*^{68^a}
signatus: sed postea Verus et Antoninus et Commodus
aliqua priuatis concesserunt.

Colonia Peltuinorum. iter populo non debetur. ager
eius limitibus intercisuiis est assignatus. *5*

Marsus municipium licet consecratione ueteri maneat,
tamen ager eius intercisuiis limitibus est assignatus.

Colonia Solomontina ea lege est assignata qua et.
Corfinius. *(P*^{68^a})

EX COMMENTARIO CLAVDI CAESARIS SVBSEQVITVR, QVI *A*⁹⁷
SEORSVM DESCRIPTVS EST.

CIVITATES CAMPANIAE EX LIBRO REGIONVM. *P*^{69^a}

Aquinum, muro ducta colonia, a triumuiris deducta. *E*^{9,26}
iter populo debetur ped. xxx. ager eius percennis limiti-
bus est adsignatus. *15*

Abellinum, muro ducta colonia, deducta lege Sem-
pronia. iter populo non debetur. ager eius ueteranis est
adsignatus.

Antium. populus deduxit. iter populo | non debe- *A*⁹⁸
tur. ager eius in lacineis | est adsignatus. *E*¹⁰

Acerras, muro ducta colonia. diuus Augustus de- *21*
duci iussit. iter populo debetur ped. LXXX. ager eius in
iugeribus militibus est adsignatus.

1. *conf. G p. 172. || 2. seuorus P. || 4. feltinorum P. conf. G p. 171, ubi est Plentinus. || 6. Alba ad Fucinum lacum. conf. G p. 171. 7. intercisuiis] in tribus P. || 8. Sulmonensium nomen mire deprauatum, nisi hic praeterea latet Atina. Solmona extat in G p. 174 in Samnio. || 10. 11. Quiseorum A. correxit Frid. Ad. Ebertus in bibl. Guelferb. codicibus classicis p. 7. || 12. ciuitatis A. || 13. Aquino AE. || a om A. || triumuiros A, lege triumuirale E. || 14. xxx AP, lxxx P. || militibus EP. || 15. assignatus est P. || 16. abellino AE. || deducta om E. || simproniana E. || 17. ueteraneis E. || 21. Agorras P, Nuceria E. || murro P. || 22. iussit om E. || 23. militibus om E, militi P.*

AEP Atella, muro ducta colonia, deducta ab Augusto. iter populo debetur ped. cxx. ager eius in iugeribus est adsignatus.

Atina, muro ducta colonia. deduxit Nero Claudius. 5 iter populo non debetur. ager eius pro parte in laciucis et per strigas est adsignatus.

Alatrium, muro ducta colonia. populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius per centurias et strigas est adsignatus.

10 Aricia, oppidum. lege Sullana est munita. iter populo non debetur. ager eius in praecisuris est adsignatus.

Asetium, muro ducta lege triumvirale. iter populo non debetur. ager eius militi est adsignatus.

A⁹⁹ Anagnia, | muro ducta colonia. iussu Drusi Caesaris 16 populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius per strigas est ueteranis adsignatus.

Abella, municipium. coloni uel familia imperatoris Vespasiani iussu eius acceperunt. postea ager eius in iugeribus militi est adsignatus. 20

Afile, oppidum. lege Sempronia in centuriis et in lacineis ager eius est adsignatus. iter populo non debetur.

1. deducta ... 3. adsignatus *om E*. || 2. pedes *P*. || 4. Atina ... colonia *om E*. || nero claudius deduxit *E*. || Claudius] *add caesar P*. || 6. et *AE*, pro parte in *P*. || per *om AEP*. || striga *P*. || 7. Alatrum *E*. || ductum *AP*. || populus *A*, aug *E*. || 10. leges *P*. || sulana *A*, sublana *E*, syllana *P*. || munitum *P*. || 11. praecisurias *A*, praecisura *P*. || 13. asetivm (*nomen mihi ignotum*) *AP*: etiam *E*, qui *omittit cetera*. || 14. limitibus *P*. || 15. *Anagniam om E*. || 17. ueteranis est *P*. || 18. Abella *om E*. || colonia *P*, coloniae *E*. || familiae *E*. || 19. iussum *E*. || eius *om AE*. || eius in ... 20. adsignatus *om E*. || eius *om P*. || 21. Afile ... et *om E*. *Afulani codices Plinii n. h. 3,5,9*. || 22. est *om P*. || non *om E*.

Ardea, oppidum. imperator Adrianus censiit. iter populo non debetur. ager eius in lacineis est adsignatus. *AEP*

Allifae, oppidum muro ductum. ager eius lege triumvirale est adsignatus. iter populo non debetur.

Beneventum, muro ducta colonia Concordia. deduxit Nero Claudius Caesar. iter populo non debetur. ager eius lege triumvirale veteranis est adsignatus. **5**

Bouianum, oppidum. lege Iulia milites deduxerunt sine | colonis. iter populo debetur ped. x. ager eius per centurias et scamna est adsignatus. *A¹⁰⁰* **10**

Bobillae, oppidum. lege Sullana est circum ducta. iter populo non debetur. agrum eius ex occupatione milites veterani tenuerunt in sorte. *(E^{10,15})*

Casentium, muro ducta lege triumvirale. iter populo non debetur. ager eius militibus est adsignatus. *E^{9,25}* *(E^{9,25})*

Calagna, muro ducta colonia. iussu Drusi Caesaris populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius veteranis est adsignatus. **16**

Capua, muro ducta colonia Iulia Felix. iussu imperatoris Caesaris a uiginti uiris est deducta. iter populo *E^{10,15}* **20**

1. ardia *A*, eam rem *E*. || hadrianus *P*. || censiit *AP*, censuit *E*. ||
 3. alifae *A*, Allio *E*. || ducta lege triumvirale est assignatus ager eius. *E*. || 6. *CL. Caes. P.* || 7. a lege *E*. || ueteraneis *E*. || 8. bobianum *AP*, Bonianum *E. conf. G p. 173. eadem de Aufidena G p. 173.* || 9. sine *om E*. || colonis ... ped.] iter | colonis populo iter non debetur quam ped *A*. || 11. bobilla *A*, Bobile *P*, Bobilem *E*. || sullaniana *P*, sublana *E*. || circum datum *P*, circum datus *A*. || 12. iter ... debetur *om P*. || ager *A*. || 13. ueteranci *E*. || 14. Casentium *om P. conf. G p. 169 in Piceno. casentivm A, Cassino E.* || a lege triumvirale in iugoribus est assignata. iter populo non debetur. *E*. || 16. Calagnam *om EP. ea est, nisi fallor, Calamna siue Celemna Vergilii Aen. 7,739.* || 19. deducta *A*. || felix *A*. || 20. uiros *A*. || est assignata *E*.

- AEP* debetur ped. c. ager eius lege Sullana fuerat adsignatus: postea Caesar in iugeribus militi pro merito diuidi iussit.
- P70^c* Calatia, oppidum. muro ducta. iter populo debetur ped. LX. coloniae Capuensi a Sulla Felice cum territorio 5 suo adiudicatum olim ob hosticam pugnam.
- A101* Caudium, oppidum. muro ducta. iter populo debetur ped. L. a Caesare Augusto coloniae Beneuentanae cum territorio suo est adiudicata. ager eius ueteranis fuerat adsignatus, postea mensuratus limitibus est censitus.
- 10 Cumis, muro ducta colonia, ab Augusto deducta. iter populo debetur ped. LXXX. ager eius in iugeribus ueteranis pro merito est adsignatus iussu Claudii Caesaris.
- Calis, municipium muro ductum. iter populo non debetur. ager eius limitibus Graccanis antea fuerat ad 15 signatus, postea iussu Caesaris Augusti limitibus nominis (*E10,25*) sui est renormatus.
- E6,29* Casinum, oppidum. milites legionarii deduxerunt. *E9* iter populo non debetur. | nam eidem militi ager eius in (*E9,1*) praecisura est adsignatus.
- E10,25* Capitulum, oppidum, lege Sullana est deductum. iter 21 populo non debetur. ager eius pro merito

1. syllana *P*, subllana *E*, ut solent. || fuerit *E*. || 2. postea om *E*. || a cesare (*add auḡ E*) in iugeribus militi (militibus *E*) diuidi iussus (iussus *E*) est pro merito. *EP*. || 4. colonia *P*. || capuensis a sylla *P*, cupiensia *E*. || cum] comite *E*. || 5. adiudicata *EP*. || olim om *EP*. || ab *A*, ad *P*, om *E*. || 6. Claudium *E*. || ductum *P*. || 7. pedes *P*, per p̄. *E*. || benuentumue *A*. || 8. est addicta *P*, om *E*. || ueteraneis *E*. || est *EP*. || 9. postea] *add* est *A*. || militibus *P*. || 10. moro *A*. || colonia om *P*. || 11. ueteraneis *E*. || 12. pro merito om *E*. || claudii *A*, imp̄ *P*, om *E*. || 13. Callis *E*. || ducta *E*. || 14. graccanis *P*, grecauis *E*. || ante *E*, om *P*. || fuerant *A*. || 15. militibus *AE*. || nominis eius *P*, om *E*. || 17. Cassium *E*. || militi regionarii diuiserunt. *E*. || 18. eide *A*, idem *E*, ei *P*. || 19. praecisuras *A*. || 20. Capitulum *E*. || lo sullana *A*. || 21. ager eius pro merito *E*, om *AP*.

et quis prout agrum occupavit tenuit; sed postea Caesar *ÆEP*
limites | formari iussit pro merito. *A102*

Castrimonium, oppidum, lege Sullana est munitum.
iter populo non debetur. ager eius ex occupatione tene-
batur: postea Nero Caesar tribunis et militibus eum ad-
signavit. *(E11,1)*

Cereatae Mariana, municipium. familia Gai Mari ob-
sidebat: postea a Druso Caesare militibus et ipsi familiae
in iugeribus est adsignatum. iter populo non debetur. *(E3,21 P)*

Cadatia, oppidum, lege Graccana est munitum. ager *E11,1*
eius ueteranis est adsignatus. iter populo non debetur. 11

Diuinus, municipium. familia diui Augusti condidit, *P*
et ager eius isdem est adsignatus sine lege.

Esernia, colonia deducta lege Iulia. iter populo de-
betur ped. x. ager eius limitibus Augusteis est adsignatus. 15

Frusinone, oppidum. muro ducta. iter populo non *E3,1*
debetur. ager eius ueteranis est adsignatus.

Forum Populi, oppidum muro ductum. iter populo
debetur ped. xv. limitibus Augusteis ager eius in iugeri-

1. et *A*, om *EP*. || quis prout om *E*. || agrum occupabit *A*, occu-
pavit agrum *P*, occupavit et non *E*. || tenet et postea *A*. || cesar *E*,
om *AP*. || 2. formari *AP*, reformari *E*. || 3. castr. Immonium *E*.
Castrum Inui *Vergilio*: Castrimonienses dicit *Plinius*. || est om
E. || 5. et limitibus *A*, militum *P*. || 7. Caereate *P*, Cetera *E*. || ma-
rina *A*, timarena *E*. || familia. Familia *E* || gai *A*, c. *P*, om *E*. ||
8. ab urso *E*. || an ipsius? || 9. adsignatus *A*. || 10. *Cadatiam* om
P. || *Galatium E*. *Caieta Holstenius*. || *græcana E*. || 11. uetera-
neis *E*. || 12. *Diuinus E*. *Dirinos habet in regione secunda Plin-
nius n. h.* 3,11,16. || 13. et om *EP*. || idem *P*, ueteraneis *E*. || 14.
conf. G p. 173. || *iuliana E*. || 15. ped. x. *G p.* 174, ubi alia ad-
dita. || ager eius om *E*. || limib. *A*. || est augusteis *P*. || assignatum
E. || 16. *Frusinonem post Forum Populi et Ferentinum A*. ||
Frusinono P, *Fresenona A*, *Frisinona E p.* 11, *Fraxinonam E p.* 9.
|| ductum *P et E p.* 11. || non debetur] add p xii *Ep.* 9. || 17. ue-
toraneis *E*. || est om *E p.* 9. || 18. *Populi] uide Huschkium ad Ci-
ceronis Tullianam p.* 122. 374. || 19. non debetur p̄ xii. *E p.* 9.

AEP bus est adsignatus. nam imperator Vespasianus postea
(E_{11,7}) lege sua agrum censiri iussit.

A₁₀₃ Ferentinum, oppidum muro ductum. iter populo non
4 debetur. ager eius perennis limitibus pro parte in iuge-
(E_{9,6}) ribus et in lacineis est adsignatus.

E_{11,18} Fabrateria, muro ducta. iter populo non debetur.
ager eius iure ordinario est diuisus.

Fundis, oppidum muro ductum. iter populo non de-
betur. ager eius iussu Augusti ueteranis est cultura ad-
10 signatus: ceterum in eius iure et in publicum resedit.

Formias, oppidum. triumuii sine colonis deduxerunt.
iter populo non debetur. ager eius in absoluto resedit.
pro parte in lacineis est adsignatus. finitur terminis sili-
ceis et Tiburtinis.

15 Gaus, oppidum lege Sullana munitum. ager eius mi-
liti ex occupatione censitus est. iter populo non de-
(E_{11,22}) betur.

A₁₀₁ **E**_{8,24} Interamna, oppidum, muro ducta a triumuiris est mu-
19 nita. iter populo non debetur. ager eius militi metycō
(E_{9,26}) est adsignatus in lacineis limitibus intercisuiis.

E_{11,22} **P**₇₁⁶ Laurum Lauinia | lege et consecratione ueteri manet.
ager eius ab imp^{pp}. Vespasiano Traiano et Adriano in
lacineis est adsignatus. iter populo non debetur.

2. censiri *A*, censeri *EP*. || 3. ferentivm *A*. || 4. militibus *EP*. ||
5. et om *E*. || 6. fabreteria *A*, Fabriateria *E*. || 9. agri *P*. || eius
sub auḡ ueteraneis est cultura *E*, eius cultura iussu auḡ. ueteranis
est *A*. || assignata *EP*. || 10. in cetera eius ius publicum, resedit *P*. ||
11. *Formias* om *E*. || 12. populo *A*, p̄ p̄ *P*. sic aliquotiens. || 13.
et pro *P*. || finitur ... Tiburtinis om *P*. || 15. munitus *AE*, est mu-
nitionum *P*. || 16. est om *A*. || 17. add ager militi metycō est adsigna-
tus in laconeis limitib. intercisuiis *A*. || 18. iteramne *A*, Item *E*. ||
ducta *P*, ductam *A*, ductum *E*. || a tribus munita *E*. || 19. metycō
P, menticio *A*, modico *E*. || 21. labinia *P*, libani *E*. || manet *EP*,
namet *A*. || 22. hadriano *P*. || 23. laconeis *A*. || iter ... debetur om *E*.

Liternum, muro ductum, colonia ab Augusto deducta. *AEP*
 iter populo debetur ped. cxx. ager eius in iugeribus ue-
 teranis est adsignatus.

Lanuuium, muro ductum, colonia deducta a diuo
 Iulio. ager eius limitibus Augusteis pro parte est adsigna- 5
 tus militibus ueteranis, et pro parte uirginum Vestalium
 lege Augustiana fuit. sed postea imp. Hadrianus colonis
 suis agrum adsignari iussit.

Liguris Bebianus et Cornelianus, muro ductus trium-
 uirale lege. iter populo non debetur. ager eius post 10
 bellum Augustianum ueteranis | est adsignatus. *A105*

Minturnas, muro ducta colonia, deducta a Gaio Cae- *E12*
 sare. iter populo non debetur. ager eius pro parte in
 iugeribus est adsignatus: ceterum in absoluto est relictum. (*E12,2*)

Neapolim, muro ducta. iter populo debetur ped. lxxx. *E9,0*
 sed ager eius Sirenae Parthenopae a Grecis est in iuge- 16
 gribus adsignatus, et limites intercisui sunt constituti,
 inter quos postea et miles imp. Titi lege modum iugera-
 tionis ob meritum accepit.

Nuceria Constantia, muro ducta colonia, deducta 20
 iussu imp. Augusti. iter populo debetur ped. lx. ager

1. Liternum ... deducta om *E*. || muro ducta colonia a diuo aũg. de-
 ducta *P*. || 4. lanuuium *A*, Lanubium *E*. || diuo iulio *AE*, iuliano *P*.
 || 6. et om *P*. || 7. augustina data fuit *E*. || hadrianus imp *A*. || 9.
 liguriis *A*. Ligures qui cognominantur Cornelianii et qui Bebiani *apud*
Plinium in secunda regione. || uenianus *E*. || ductos *A*. || triumui-
 rali lege *E*, lege triumuirale *P*. || 12. menturna *A*, Mynturna *P*. ||
 caecare *A*. || 14. absoluto *A*, absoluto *E*. || relictus *A*. || 15. *Nea-*
polim post Puteolos *A*. || non debetur *E*. || 16. syriae palestinae a
A, seriae palestinae a *E*, syria et palestinae *P*. || grecis iugoribus est
 assignatus *E*. || 17. intercisui *A*. || 18. milis *P*, milites *E*. || 19. ob]
 hoc *E*. || acceperunt *E*. || 20. Nouerca uel nuceria constantina *E*. ||
 colonia deducta om *E*. || 21. aũg. *A*.

AEP eius limitibus Iulianis lege Augustiana militibus est ad-
(*E*_{9,13}) signatus, et alibi in absoluto resedit.

*E*_{12,8} Nola, muro ducta colonia Augusta. Vespasianus Aug.
deduxit. iter populo debetur ped. cxx. ager eius limiti-
5 bus Sullanis militi fuerat adsignatus, postea intercisiuis
(*E*_{12,4}) mensuris colonis et familiae est adiudicatus.

*E*_{9,6} Ostensis ager ab inppp. Vespasiano Traiano et Ha-
driano, in precisuris, in lacineis, et per strigas, colonis
9 eorum est adsignatus. sed postea inppp. Verus Antoni-
(*E*_{9,8}) nus et Commodus aliqua priuatis concesserunt.

*E*_{12,4} Puteolis, colonia Augusta. Augustus deduxit. ex uno
*A*₁₀₆ latere | iter populo debetur ped. xxx. ager eius in iuger-
ribus ueteranis et tribunis legionariis est adsignatus.

Praeneste, oppidum. ager eius a quinque uiris pro
15 parte in iugeribus est adsignatus [ubi] cultura [est]: ce-
terum in absoluto est relictum circa montes. iter populo
non debetur.

Priuernum, oppidum muro ductum, colonia. miles
deduxit sine colonis. iter populo debetur ped. xxx. ager
20 eius pro parte cultu in iugeribus est adsignatus: ceterum
in lacineis uel in soluto remansit.

Surrentum, oppidum. ager eius ex occupatione tene-

1. militibus *P*. || agustiana *A*, auḡ *E*. || militibus est *A*, limites *E*,
est *P*. || assignati *E*. || 2. in soluto *P*. || resident *E*. || 3. muro
cincta *A*. || agusta *A*. || 5. militi *om E*. || interciuos *A*, intersiciuis
P. || 6. mensuris *A*. || colonis et *om E*. || 7. Hostensis ager *E*,
ager ostensis *A*. || adriano imp̄ cisuris et lacineis et strigas *E*. ||
9. inpp̄ *A*, *om EP*. || seuerus *A*, seuerus et *EP*. || antoninus com-
modius *E*. || 11. Puteoli *P*. || agusta *A*. || 13. et] ex *E*. || 14. Praeneste
EP. || eius *om P*. || quinque] *L. E*. || uiros *A*. || 15. ubi *et est om EP*. ||
16. absoluto *E*. || est remissum *E*, remansit *P*. || 17. non] *n̄ A*. ||
debet *P*. || 18. priuernum *A*. || miles] militibus *E*. || 19. xx. *E*. ||
20. cultum *P*, cultus *E*. || assignatum *P*. || 22. surrentinum *AE*. ||
oppidum muro ductum *E*. || eius *om P*. || ex occupatione tenebatur
om E. || tenetur *P*.

batur a Grecis ob consecrationem Mineruae. sed et mons *AEP* Sirenianus limitibus pro parte Augustianis est adsignatus. ceterum in soluto remansit. iter populo debetur ubi Sirenae.

Suessula, oppidum, muro ducta. lege Syllana est de- *A 107*
ducta. ager eius ueteranis limitibus Syllanis in iugeribus 6
est adsignatus. iter populo non debetur.

Simuessa, oppidum, muro ducta. iter populo non
| debetur. ager eius in iugeribus limitibus intercisuis mi- *P 72*
litibus est adsignatus. 10

Suessa Aurunca, muro ducta. lege Sempronia est
deducta. iter populo non debetur. ager eius pro parte
limitibus intercisuis et in lacineis est adsignatus.

Saepinum, oppidum, muro ductum. colonia ab imp.
Nerone Claudio est deducta. iter populo debetur ped. l. 15
ager eius in centuriis Augusteis est adsignatus.

Sora, muro ducta colonia, deducta iussu Caesaris
Augusti. iter populo debetur ped. xv. ager eius limitibus
Augusteis ueteranis est adsignatus.

Signia, muro ducta colonia, a militibus et triumuiris 20
munita. iter populo non debetur. ager eius in praecisu-
ris limitibus triumuiralibus | est adsignatus. *A 108*

Setia, muro ducta colonia. triumuiroi munierunt. iter

1. graecis absconsae ratione *E*. || consecratione neruae *A*. || montes *AEP*. || 2. syrenianos *A*, sirenianos *EP*. || augusteis pro parte *E*. || est *om EP*. || assignatos *P*. || 3. in absoluto *E*. || non debetur *P*, debetur p. xv. *E*. || syrenae *A*, sereneae *E*. || 5. svesvala *A*, Sues-sola *P*. || ductum *P*. || lege ... deducta] iter populo non debetur *E*. || deductum *P*. || 6. ager eius in iugeribus limitibus intercisuis mili-tibus est assignatus. iter *etc. E*. || 9. militi *P*, *om E*. || 11. arunca *E*, arrunca *P*. || simproniana *E*. || 13. et in lacineis *om E*. || 14. Saepinum *om E*. || sepinvm *A*. || ductam *A*. || a nerone *P*. || 15. et claudio *A*. || 18. eius in limitibus *P*. || 20. segnia *AP*. || 21. praeci-suras *EP*. || 23. triumuiralium lege est munita. *E*.

AEP populo debetur ped. xv. ager eius in soluto ex occupatione a militibus tenetur.

Telesia, muro ducta colonia, a triumuiris deducta. iter populo debetur ped. xxx. ager eius limitibus Augusteis in nominibus est adsignatus.

Teanum Siricinum, colonia deducta a Caesare Augusto. iter populo debetur ped. lxxxv. ager eius militibus metycis nominibus $\overline{\text{IIIICL}}$ limitibus Augusteis est adsignatus.

10 Tusculi oppidum muro ductum. iter populo non debetur. ager eius mensura Syllana est adsignatus.

Terracina, oppidum. iter populo non debetur. ager eius in absoluto est dimissus.

P Terebentum, oppidum. ager eius in praecisuras et **E₁₃** strigas est | adsignatus post tertiam obsidionem limitibus **E₁₃** Iulianis. iter populo non debetur.

A₁₀₉ E₁₂ Trebula, municipium. iter populo non debetur. ager eius limitibus Augusteis in nominibus est adsignatus.

E₁₃ Vellitras, oppidum, lege Sempronia fuerat deductum: **E₁₃** 20 postea Claudius Caesar agrum eius limitibus Augusteis censitum militibus eum adsignari iussit.

1. pedes xvi. **P**. || soluto non totum a prima manu **A**, absoluto **E**. || 3. Thelesia **P**. || a triumuiros **A**. || 4. xx. **E**. || 5. in om **P**. || omnibus **E**. || 6. Theanum **P**. || siricivm **A**. || a om **A**. || 7. ped. xxxv **P**. || limitibus **E**. || 8. metycis **A**, metricis **E**. || hominibus **AEP**. || $\overline{\text{IIIICL}}$ limitibus Augusteis om **A**. || 10. *Tusculo et Terracina omissis Trebulam ante Terebentum habet P; Trebulam Terracinam Tusculum Terebentum E*. || ductam **A**. || 11. sillana **E**. || 12. tercina **A**, Terracena **E**. || ager eius mensura in soluto est demissum **A**. || 14. Terebintum **E**. Treuentinates apud Plinium n. h. 3, 12, 17 in regione quarta. || praecisura **P**. || 15. pos **A**. || tertia **AP**. || obsidione **P**. || militibus iuliani **A**. || 16. pop. n. **P**. || 17. Tremula **P**, Tribule **E**. conf. *G p.* 172. || 18. limitibus augusteis in omnibus **E**, mensura syllana **P**. || 19. Bellitras **E**. || simproniana **E**. || 20. Claudius Caesar om **P**. || 21. eum] add caesar **P**.

Vlubra, oppidum, a triumviris erat deducta: postea *ÆP* a Druso Caesare est inruptum. ager eius in nominibus est assignatus. iter populo non debetur.

Volturnum, muro ductum. colonia iussu imp. Caesaris est deducta. iter populo debetur ped. xx. ager eius 5 in nominibus uillarum et possessorum est assignatus.

Venafrum, oppidum. quinque uiri deduxerunt sine colonis. iter populo debetur ped. xx. ager eius in lacineis limitibus intercisiuis est assignatus. sed et summa montium iure templi Ideae ab Augusto sunt concessa. 10

Verulae, oppidum muro ductum. ager eius limitibus Gracchanis in nominibus est assignatus, ab imp. Nerua colonis est redditus.

HVIC ADDENDAS MENSURAS LIMITVM ET TERMINORVM EX LIBRIS AVGVSTI ET NERONIS CAESARVM, SED ET BALBI MENSURIS, QVI TEMPORIBVS AVGVSTI OMNIVM PROVINCIARVM | ET FORMAS CIVITATIVM ET MENSURAS COMPERTAS IN COMMENTARIIS CONTVLIT ET LEGEM AGRARIAM PER DIVERSITATES PROVINCIARVM DISTINXIT AC DECLARAVIT. (*AP* 72^b)

Ager Carsolis. iter populo non debetur. usque ad 20 muros priuati possident montes [possident] nomine Ro-

1. Lubra *E*. || at triuiros *A*. || est *P*. || potea *A*. || 2. in omnibus *E*. || 4. Vulturnum *EP*. || ducta *P*. || 5. non debetur *A*. || 6. in omnibus est assignatus uillarum et possessorum. *E*. || 7. Beneafrum *E*. || 9. et *om A*. || suma *A*. || 10. templi deae *A*, templo ideae *P*, templorum *E*. || sunt ante ab augusto *EP*. || censita *E*. || 11. Verule *E*. || 12. grecanis in omnibus *E*. || ab *om E*. || 13. termini uero non unam mensuram inter se continent iubente augusto caesare balbo mensori qui omnium prouinciarum mensuras distinxit ac declarauit perque testimonia suprascripta fines locorum terminantur. *Boethius p. 1540*. || 14. ex libris ... 16. prouinciarum *om A*. || 15. libro *E*. || et neronis et caesarum *E*. || balui *E*. || 17. ET FORNAS ... 19. DECLARAVIT litteris maximis, iisque capitalibus, non uncialibus, *A*. || 17. ciuitatum *EP*. || 18. DIVERSATIS *A*, uniuersitatem *E*. || 19. DEXTEXIT *A*. || add *EXP. FELICITER A*. || 20. *conf. G p. 169*. || 21. montes possident] sunt etiam montes *G p. 169*. || romano *E*.

E manos, qui usque ad sura deficiunt. in quibus montibus positi sunt rotundi termini iugis montium, ripis, per deuexa loca, arboribus, diuergiis aquarum, uel uniuersa positione terminorum. in campis uero terminos 5 quadratos, cursorias spatulas, uel metas assignatur. inter-
(*E*_{13,16}) iectis locis arcas et monumenta, uel alia testimonia. |

*E*_{11,6} Camerinum, muro ducta. iter populo non debetur.
Matilica, oppidum. iter populo debetur ped. LXXX.
Septempeda, oppidum. iter populo non debetur.

10 Ager Atteiatis. oppidum. populo iter non debetur.
nam agri eorum intercisiuis limitibus sunt assignati et in centuriis. per quorum limitum sunt ped. ∞cccc ∞cdc ꝑccc
ꝑcccc ꝑꝑd. eorum cursus est per rationem arcarum ri-

14 parum canabularum uel nouercarum. et uariis locis ter-
(*E*_{11,13}) minos Augusteos.

*P*_{68b} PROVINCIA DALMATIARVM.

In diuersas regiones siue uocabula, uicos uel possessiones, haec sunt testimonia agralia diuidentia. in montibus et per loca arida et confragosa petras signatas in-
20 uenimus, summa montium, terminos Augusteos, id est ro-

1. qui montes ad suram finem habent. *G p.* 169. || 2. finitur enim *G p.* 169. || montium *G p.* 169, limites *E.* || rupis diuersa loca *E.* || 3. diuersis *E.* || 4. in campos *E.* || 5. cursorios *E.* || *fortasse* uel petras signatas. || 6. momenta uel in alia *E.* || 7. *Camertes et Matilicates Plinio in regione sexta. conf. G p.* 171. || Camerino *E.*, Kamerinus *G p.* 171. || 8. Matelicas *E.* || pedes *E.* || 9. in regione quinta. *conf. G p.* 172. || 10. *Atteiates in regione sexta apud Plinium n. h.* 3, 14, 19. *conf. G p.* 167. atteiati *E.* || 11. intercisiuis] tribus *E. sic et G p.* 167. || 12. per ... sunt] quorum limitatio pedaturae haec est *G p.* 167. *fortasse* quorum limitum pedaturae sunt || 13. eorum *E.*, nam aliorum *G p.* 167. || ripa canabola uel nouercae *E.* || 17. In] Signa limitum finalium in *Boethius p.* 1539. || uocabula] loca, territoria *p.* 212,1. || 18. sunt inter utrosque possessores testimonia *Boeth.* || diuidentia *Boeth.* || 19. et per om *Boeth.* || inuenimus *Boeth.*, inueniuntur *P.*

tundos in effigiem columnae, aliquos littera signatos (alii *P* uero non sunt signati), arcas finales, grumos, arbores ante missas, intactas a ferro, congerias, macherias, id est ubi saxa collecta ab utrisque partibus limites dederunt, petras, sacrificales aras. in quibus locis arbores intactae stare uidentur, in his locis ueteres sacrificium faciebant. per certa loca uiae militares finem faciunt, alibi uero deuexa montium, id est per latera montium ripae currentes, finem faciunt. aliquando monumentis sepulchris. terminos cursorios in effigiem tituli constitutos, et in trigonium. per 10 certa loca riuu et canabulae et nouercae, scorofiones. ubi duo fines cuneati se iungunt, si forte, in campestribus locis. ubi agri in planitia sunt, in iugeribus assignata sunt. praetereo uicum Saprinum et Clinuiatum, in terra uoratos et Sardiatas, testimoniis diuidi ripis, riuu, arboribus ante missis, ut supra dixi. loca sacrificales, tumor terrae | in effigiem limitis constitutus. aliquotiens *P* 69

1. aliqua *P*. || signati *P*. || alii ... 2. signati *om Boeth.* || 2. grumos] in partibus grumos id est congeriem petrarum *Boethius.* || 3. congeriem *Boeth.* || macheriae *P*, maceriae *Boeth.* || 4. partibus *Boeth., om P.* || limitem faciunt item petras *Boeth.* || 6. in quo loco ueteres errantes *Boeth.* || per certa loca] certa loca *P*, alio loco *Bo.* || 7. faciunt qui termino muniuntur. alia uero deflexa montium id est pro latere montis ripae *Bo.* || 9. monumentis sepulchris *P*, sepulchra finem faciunt *Bo.* || sunt termini cursorii *Bo.* || 10. constituti *Bo.* || et in trigonium *om Bo.* || per *om P. et Bo.* || 11. riuu finales canabulae uel nouercae quod tegulis constructur scorpiones *Bo.* || 12. in campestria loca *Bo.* || 13. in planitie sunt constituti in iugeribus adsignata inueniuntur. *Bo.* || 14. praetereo ... Clinuiatum *om Bo.* || Praeterea *P.* || in ...: 15. riuu] item inter uoratos ripis *Boethius.* fortasse item Tariotas uel Autariatas. *apud Plinium n. h. 3, 22, 26 sunt Sardiatas.* || 16. ante missis] *add intactis Bo.* || loca *om Bo.* an per certa loca pali (uel arae)? || 17. constitutus] *add petras molares foueas uel metas locos et legonatos et fabricis constructos calauiones Boethius.*

P enim petras quadratas inscriptas: non enim omnis titulus inscriptionibus indutus est. nam et ipsi montes sic terminantur. alia loca sunt subseciua, quae in mensuram non uenerunt. si conuenerit inter possessores, possidentur: si non conuenerit, remanent potestati. alia loca sunt (*P⁶⁹*) praefecturae, quae ad publicum ius pertinent.

*A*¹⁰⁵ Ratio militiae adsignationis prima triumuirales lapides Graecani, rotundi columniaci, in capite, diametrum pedem unum et pedem unum et semis, altus ped. III et 10 III s.

*P*⁶⁹ Item diui Iuli idem sunt.

Item Augustei idem sunt, hac ratione quod Augustus eorum mensuras recensit, et ubi fuerunt lapides, alios constituit, et omnem terram suis temporibus fecit permesurari ac ueteranis adsignari. qui lapides, item Gai Caesaris, idem, rotundi ex saxo silice uel molari. sunt supra terram sesquipedem, in terra pedes duo semis. est altus ped. IIII. distant a se ped. IIcccc.

Sunt et alii termini supra terram ped. II [duo], gras-

1. enim *P* et *Bo.* lege etiam. || quadratas et scriptas *Bo.* || 2. inductus est *P*, est indutus *Boeth.* || sic terminantur *P*, omnino loca determinant *Boethius* p. 1539. || 3. alia *om Bo.* || Sunt loca subseciua quae ad ius ordinarium non pertinent. sed si conuenerit *Boethius* p. 1538. || mensura *P.* || 4. possident *P*, possideant *Bo.* || 5. remanet *Bo.* || 6. praefectoria *P Boeth.* || ad ius publicum pertinent. totidem si possessoribus conuenit possident. *Boethius.* || 7. Triumuiralis *A.* || 9. et pede *A.* || 11. 12. Item diui Iuli Augustei pro hac ratione *P* || 12. *conf. Latinus et M. p. 150. 151 G.* || Augustus eos recensit *P.* || 14. remensurari *P.* || 15. ac uet. ads. *om P.* || item *om P.* || cai *A.* || 16. idem *A.*, lapides *P.* || ex saxo silice *A.* || aut *P.* || sunt ... 17. ses *om P.* || 17. qui pede *P.* || pedis duo semis *A.*, super pedes 115 *P.* || est altus *A.*, et *P.* || 18. distant *A.*, et distant *P.* || 19. terra *AP.* || duo *om P.*

sum pedem [unum] I 51, in terra ped. III, et altus ped. AP III. a se distant ped. cccc.

Sunt et alii Neroniani Vespasiani et Traiani, lamnici et quadrati, in diuersis numeris constituti. in quibus alii gammati uel prout natura locorum permisit positi 5 sunt. qui distant a se alii in ped. CCXL, et alii CCXX, et alii in ped. CCC, et alii in ped. CCCLX, et alii in ped. CCCXX, et in ped. CCCCLXXX, alii ped. DC, et alii in ped. DCCXX, interdum et in ped. DCCCXL, et in ped. DCCCXXL, et in ped. cccc. 10

Nam et in saltibus sunt scorofiones et carbunculus [id est | scorofion molis petrarum constructi], et distant A 104 a se pd. cccc, et in pd. cccclxxx, et in pd. cccccxl, et in ped. iicccc, et in ped. iiii. alii uero locis monumenta sepulcrorum, quae tamen in extremitate sunt po- 15 sita. reliquum prout regio est signa sunt finalia constituta. (fig. 206.) (AP)

1. pedem ... et] ped. 15. et P. || altus ped III. AP, alti. p. IIII G p. 151. *debet esse* ped. v. *hic est ille terminus egregius, qui et robustus, quinquepedalis, quem G habet p. 141. robusti iisdem mensuris sunt in lege triumphali p. 212, 12.* || 2. a se distant ped A, distant a se in pedibus P. || 3. traiani imp. laninae et P. || 4. quibus] q'b. A. || 5. uel ... 6. sunt] alii uelut natura locorum permisit ita sunt positi P. || 6. pmissisunt A. || 7. in ped. iicccc et in p. iiii G p. 151. || alii om P. || et om P. || in ped cxx. P. || et om P ubique ante alii. || in dcccxl A, in ped. ccccxl P. || 8. et in ped ccccxxx A, alii in ped. ccccxxx P. || in ped. dc P. || 9. interdum om P. || dccccxl A, dcccxl P. || 11. sunt scorfiones et carbunculus A, scorofionibus et carunculis P. || 12. id est scorofion molis A, Scorofiones id est moles P. || distant A. || 13. in ped. cccc P, tum in p. cccccxl. in p. cccclxxx. || 14. iicccc. et in ped iiii. A, ii. et iiii. in P. || 15. sepulchrae P. || 16. est ... constituta] habet P. || 17. Ratio limitiae adsignationis prima explicit Incipit. liber. marci baronis de g..metria (duabus litteris erasis) Ad rufum feliciter Silbium A. his J statim subicit quae dedimus p. 225, 4-13, quibus adiungit ea quae p. 246, 3. 4. 10-23 exhibebimus.

J 148

INCIPIT LIBER.

NOMINA AGRİ MENSORVM, QVI IN QVO OFFICIO LIMITABANT.

Primo inuenitur in scarifo ciuitatis Capuensium, in
5 forma Sorana, Satrium Verum militem datum a Metello
Nepote , III k. Aug. Marco Antonio triumuiro II
et Aemilio consulibus.

Item in scarifo regionis Asculanorum Piceni. Mensura
acta separationibus fundorum Vettii Rufini tribuni
10 cohortis VI pretoriae, iugera IIIICLV regionis Asculane, fami-
liario XII aeri Romani, per Mamilium Nepotem militem
cohortis III pretoriae, cons. T. Hoenio Seuero et Stloga.

Item in mappa Albensium inuenitur Haec depalatio
et determinatio facta ante d. VI id. oct. per Cecilium Sa-
15 turninum centurionem cohortis VII et XX, mentoribus in-
teruenientibus, Scipione Orfito et Quinto Nonio Prisco
(J) consulibus.

1. Haec ex A perierunt post paginam 180, hoc est post uarationem fluminis, ante constitutionem quae dicitur de sepulchris. || 2. QVI] quis J. || 3. militabant J. || 4. in his Carifo J. scariffum in notis Tironianis p. 340 et 343 Kopp. || 5. formas J. || Satrium uirum J. || a Metellio nepotem pu. uc. J. || 6. triumuiros. et Ambibalo J. anno ab urbe condita 720. || 8. in his Carifo regionis Asculanorum J. || conf. G p. 167. || 9. acta: separationibus J. || ettij Rufini J, per uettium rufinum G p. 167. || 10. preturiae J. || IIIICLV J, IIII. CL G p. 167. || 11. his non saniora habet G p. 167. || manilium G p. 167. || 12. cona. Coenio Seuero et Stogla J. anno ab urbe condita 894. || 13. albiensium J. || conf. G p. 168. || 15. cohortis septies et uicies J. || 16. Scipione] priore J, seniore G p. 168. || Nonio] Stitio J, scicio et G p. 168. anno ab urbe condita 902.

EX LIBRO BALBI, EX LIBRO CAESARIS, EX LEGE TRIUM- E 29, 30

VIRALI,

CENTVRIARVM QVADRATARVM DEFORMATIO, A 11 R 27
SIVE MENSVRARVM DIVERSARVM RITVS.

Centuria habet ped. $\bar{\text{ii}}\text{cccc}$ per $\bar{\text{ii}}\text{cccc}$, passus cccclxxx 5
per cccclxxx , actus xx per xx , cubita oodc per oodc ,
perticas ccxl per ccxl , agnas dc per dc , decempedas $\text{lvii}\bar{\text{dc}}$.
fiunt in centuria acti constrati cccc , ped. $\bar{\text{ld}}\text{cclx}$ milia.
efficit iugera cc .

Pes habet palmos iiii . cubitus habet pedem unum s. 10
gradus habet ped. ii s. passus habet ped. v , ulna ped. iiii .
decempeda habet ped. x digitorum xvi . pertica habet ped. A 11
 xii digitorum xviii . | actus habet ped. cxx , perticas xii . (R)
stadius habet ped. dcxxv . miliaris | habet passus ∞ , ped. E 30

3. Centuriarum *erasum* A . || quadrarum, r in t mutato, A . || deportio
 E . || 4. SIVE ... 5. habet *om* E . || SIVE] si A , *om* R . || Mensura R . ||
5. per $\bar{\text{ii}}\text{cccc}$ *om* ER , ped $\bar{\text{ii}}\text{cccc}$ A . multiplicationem usque ad
cubitos *om* R . || actus ante passus enumerat E . ante actus add
Perticas ccclx R , tum post Actus xx idem Perticas xxx . || 6. 7. cu-
bita mile [oodc P oodc . perticas ccxl P ccxl agnas dc . per dc .]
deletis iis quae unci inclusi A , Cubitos millo. dcccc . per $\bar{\text{m}}\text{.dcccc}$.
Perticas. ccccxl . Agnas. d . per. dc . R , angua dc per dc E . ceterum
quaternorum pedum longitudinis agnuas non noui: eae infra
dicuntur ulnae. tum A ped dlxx vii . per dccc vii . in hoc pede di-
giti sunt xviii non xvi , R ped. lxxxvi . Per. dccc vii . In hoc pede
digiti sunt xviii . numero. xvi ., E centuriae ductae in centuria dlxxvi .
milia $\bar{\text{iii}}$. m . cliii . cox diametrum dcox . perticas xl . || 7. decempe-
das] x ped. R . || $\text{lvii}\bar{\text{dc}}$] $\text{lvii}\bar{\text{dc}}$ R , add per $\text{lvii}\bar{\text{dc}}$ A et per
 lviii . dc . R . || 8. fiunt ... 9. cc] p . constrati .dccc . actus constratos
 dccc . et sient iugera. Iugerum autem habet perticas xxviii . cubitos
 dccc . pos angua habet p. xiiii . cccc perticas xii . E . || 8. $\bar{\text{L}}$] ita A : R
habet $\bar{\text{L}}$. || 9. efficiunt R . || 10. Cubitum ante pedem R . || habet *om* E .
|| palmus A . || gabbitus (*sic* A)... $\text{p. 246, 2. xxiiii dccc}$] Centuria habet
 p x decempedas. l . ped. x . digitos xvi . pertica habet p xii . passus. cc .
 p v . uncias xii . Miliaris habet passus m . p . v . Vlna est p iiii . semi-
ped. ii . stadius habet passus dcccxxv . gradus p iii . iugero recto in se.
 E . || 10. s *om* R , item 11. || 12. xvi] xi R .

AE \bar{v} . porca habet ped. $\bar{viii}c$. agna habet ped. $\bar{xiiii}cccc$.
iugerus habet ped. $\bar{xxviii}cccc$.

J^{146. (E_{30,3})} Mensurarum genera sunt tria, | rectum, planum, so-
(*J*) lidum. rectum | est cuius longitudinem tantum modo me-
5 titur. planum est cuius longitudinem et latitudinem et
crassitudinem metetur.

Angulorum genera sunt trea, rectus, acutus, habes.
rectus est qui normaliter constitus est; acutus, qui minor
*A*¹⁵⁷ (*A*) est | recto. ebes est qui maior est recto.

.....
J iugera **XL** possidet, possessio neminen excidat.

I. Antonio p. constituende cons. ss. II designatus et
tertio dicit Redditum suum quibus est, uti finibus anti-
quis sic teneant, neue si qui minus multa iugera profes-
sus est capiatur, neue siquis multa iugera professus est
15 teneat.

Ex commentario Yrbici edictorum VI Caesaris Quinto
Pedio Camidiano quae oppresit illa agrorum.

Item ex commentario Caesaris. quae centuriae in
territoria incurrunt. ubi milix falx et aratrum ierit et ac-
20 ceptum quod itinere patet sumpserit, reliquum eius cen-
turiae territorium sit. qui agri diuisi fuerunt et restituti
sunt et mercis mediam diem qualis ager restitutus est

(*J*) militem
*A*¹⁹⁰ *E*^{4b}
G^{71b} *76b*

INCIP. NOMINA AGRORVM.

Ager adsignatus
ager centuriatus
ager subsiciuus

3. *J* haec exhibet post ea quae dedi p. 225, 4-13. || PYRAUS
Mensurarum sunt genera *J*. || soledum *A*. || 4. hic in *J* est aliquot
uersuum interstitio. || omnia sic *A*. || 19. fulx^t *J*. cetera non te-
tigi. || 22. titulum om *G*: incip^t om *P*, qui haec bis exhibet,
post Siculum Flaccum 38^a et post ciuitates Campaniae 78^b,
sed utrobique limites ante agros. hoc ordine *E*. 2, 4, 6, 8, 11,
13, 17, 15, 16, 18, 19, 1, 3, 5, 7, 9, 12, 14. || 1. assignatus *EGP*.
sic et u. 16. || 3. subsociuus *GP*.

ager dextratus	AEG
ager sinistratus	5
ager citratus	
ager ultratus	
ager tetragonus	
ager tessellatus	
ager cultellatus	10
ager normalis	
ager epipedonicus	
ager triumviralis	
ager solitarius Syllanus	
ager Neronianus podismatus	15
ager Caesarianus adsignatus	
ager iugarius in quinquagenis iugeribus	
ager meridianus in xxv iugeribus	
ager commutatus ex beneficio Augusti	
EXPLICIUNT NOMINA AGRORVM FELICITER.	20

INCIPIUNT NOMINA LIMITVM.

A¹⁹¹
E⁴ G⁷⁵

Limites orientales

limites septentrionales

post 4 hoc ordine G. 6, 9, 11, 13, 15, 19, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 18. || 5. senestatus E. || 8. tritagonus E. || 9. tessellatus E, tesallatus G. || 10. om E. || 11. normalis A. || 12. epipedonicus GP, epiponicus E. || 13. triumviralis A. || 14. solitarius E. || sylanus GP, siluanus E. || 15. neronianus A, neriomanus E. || podimatus E. || 17. om G. || ingrius in quinquagenis E. || iugb. A, om E: sic et u. 18, ubi G habet rüg. || 18. add ager ex alieno territorio sumptus. ager cineribus deputatus. ager intracclusus. ager qui finibus augustinori continet (i. e. Augustinorum continetur). G, ager relictus et extracclusus. ager noxiorum. ager inopum. ager qui finibus augustinori continet. ager cineribus deputatus. P. || 19. commotatus E. || aug: A. || 20. om G: finiunt omnes numero decem et octo E, qui his subicit POLVM COLLECTVM cum diagrammate sphaerae. || 21. INCIPIUNT om GP. || 1. limitis A. || orientalis A, orientis E. || add dicuntur decumani (deciani E) EGP. || 2. septentrionalis A. || add dicuntur (hoc om GP) cardines EGP.

<i>AEG</i>	limites maximi
	limites actuarii
5	limites intercisivi
	limites quintarii
	limites cultellati
	limites nonani
<i>Græ</i>	limites maritimi
10	limites Gallici
	limites temporales
	limites regales
	limites subruncii
	limites lineares
15	limites sextanei
	limites tessellati
	limites diagonales
	limites montani
	limites austrinales
20	limitesq; praefecturales
	limites undecumani
	limites colonici
	limites passivi

3. maximi *A*, maximi. k. m. *GP*, c. maximorum et decimanorum *E*.
 ¶ 5. intercisivi *A*. ¶ *hinc permutato ordine E ponit u.* 14, 15, 8,
 20, 18, 19, 21, 27, 26, 12, 13, 6, 7, 11, 17, 9, 24, 10, 25, 22, 28,
 23, 29. ¶ 6. quintani *A*, quintarii *EGP*. ¶ 7. scutellati *E*. ¶ 8. nonali
GP. ¶ *add L.* qui cursum solis secuti sunt *E*. ¶ 9. montani *E*. ¶ 10.
 Limites temporales qui solis ortum sequuntur (secuti *P*) sunt *GP*, *L*.
 Gallici uel temporales *E*. ¶ 11. Limites Gallici *GP*, *L*. Temporales
E. ¶ *add L.* qui cursum lunae secuti sunt *E*. ¶ 12. regulares *E*. ¶
 13. subruncii *A*, subruncii *E*. ¶ 14. linearii *EG*, non *P*? ¶ 15.
 sextani *E*. ¶ 16. *om E*. ¶ 17. diagonales *E*. ¶ 18. *add L.* qui angu-
 lum subiacent *E*. ¶ 19. austrinales *A*, austrinales *E*. ¶ *hinc G ita.*
 29, 24, 20, 26, 21, 25, 22, 23, 27, 28. ¶ 20. praefecturales *A*. ¶ 21.
 undecumani *EGP*. ¶ 22. colonici *E*. ¶ 23. passivi *A*.

limites ypotenusales	<i>AEG</i>
limites duodecimani	25
limites egregii	
limites solitarii	
limites perpetui	<i>A 191^b</i>
limites qui per antica et postica diuiduntur	(<i>G</i>)
Sunt limites n. XXVIII, agrorum n. XVIII.	30
EXP. NOMINA LIMITVM.	

EX LIBRO BALBI

A 192

NOMINA LAPIDVM FINALIVM.

E₃ (A)

Ortogoneus rectum angulum mittit.	
Isoplerus rectus subter constitutus.	
Isosceli.	
Exculinus siue exagineus.	
Excutellatus lateribus.	5
Sumbus siue trapizeus.	
Isoscaeli.	
Solus trigonus ilia iactat.	
Pararerogamus pentagonus.	
Exagonus.	10
Septagenus.	
Sinagonus.	
Terminus Greca littera scriptus.	

24. ypotenusales *A*, ipotenus sales (hipotenusales *P*?) qui angulis subiacent *GP*, depotenusales *E*. || 25. decimini *E*. || 26. L. Greci *E*. || 27. solitri *E*. || 29. antiquam *G*, anticam *P*. || et *om E*. || posticam *GP*. || diuidunt *A*. || 30. *om G*: finiunt omnes numero XXXIII. *E*. *add* ideoq. limes agro positus litem ut discernent agris nam ante iobem limite non parebant qui diuiderent agros *A*. || 31. *om FGP*. || 32. EX LIBRO BALBI *A*, *om E* et *Boethius p. 1540. hic habet* Nomina lapidum finalium et archarum positiones. || 1. *A p. 192 post titulum nihil scripti habet, sed tantum diagrammata: (fig. 207) post haec duae paginae perierunt. Boethii uarietates non ascribo.*

- E** Terminus in summo acutus.
- 15** Circulatus per ramos mitae acutae similis.
 Conplactus rumbus ampligoneus.
 Amicirculus quadratus.
 Terminus angustus.
 Terminus in summo acutus.
- 20** Terminus cursorius.
 Terminus trifinius.
 Sepulturam finalem.
 Terminus in laterculum constitutus.
 Terminus lineatus,
- 25** Terminus rotundus.
 Terminus qui angulum subiacet.
 Terminus quadrifinius.
 Item terminus lineatus.
 Spatula cursoria.
- 30** Terminus in inuersum positus.
 Spatula cursoria.
- E.** Arcifini]um.
 Quadrifinium.
- Qui sunt lapides finales in diuersas regiones secundum positionem locorum.
 Terminus grammatus.
 Terminus lineatus.
 Quadrifinius.
 Nouerca.
- 5** Simmatus.
 Centustatus.
 Tiortinus.
 Amicirculus.
 Varouerrimus.
- 10** Triideus.
- (E)** Angusteus. |

EX AVCTO	A 193
RITATE. IMPT.	
AELL. HADRI	
ANI. ANTO	
NINI. AVG.	5
PII. PP. SENTE	
TIA. DICTA. P.	
TVSCENIV	
FELICEM	
PP. II. DETER	10
MINANTE	
BLESIO. TAV	
RINO. MIL.	
COH. VI. PR.	
MESORE. A	15
GRARIO. TR.	
ARDEATN	

Fiunt n. xxxii.

EXP. NOMINA LAPIDVM FINALIVM FELICITER. *AE.*

1. *A p. 193 tres cippos exhibet (fig. 208), quorum primo ea quae dedimus inscripta sunt: ceteri nihil inscriptum habent. § 18. cippis subiectum fiunt n. xxxii. geometra. pyrrus magnus. (leg. Magnes) arestyllydes (leg. Aristylli duo) apollonius pyrrus geometra in atro (leg. Arato) dixit principium stum (i. e. istud) a iouem (immo ex Ioue) incipiamus falsum dicit. quoniam ex iouem non ad iouem ordinamus (i. e. quoniam a Ioue, non ex Ioue ordiamur) euclidis sicutulus arismetica scribit A. § 19. Expliciunt E. idem om FELICITER.*

CIVITATES PICENI.

G¹⁶⁷ *Adrianus ager limitibus maritimis et Gallicis, quos nos d. et k. appellamus, finitur per rationem arcarum riparum canabularum uel nouercarum, quod tegulis cons-
5 truitur, aliis uero locis muris macheris scorofonibus congeriis carbunculis, terminibus Augusteis, fluminum cursibus.*

*Adteiatis oppidum. ager eius aliquibus locis tribus limitibus est assignatus in centuriis: quorum limitatio
10 pedaturae haec est, a ped. 00000 et supra usque in ped. 100. nam aliorum cursus est per rationem arcarum riparum canabularum uel uouercarum, et uariis locis terminibus Augusteis; sed et aliis finitimis signis.*

*Asculanus ager uariis locis limitibus intercisuius est
15 assignatus et terminibus Claudianis in modum arcellae est demetitus, qui si tres fuerint in unum, trifinium faciunt, et palis ligneis, siliceis, sacrificalibus, per quos ratio limitum seruatur. qui distant a se in pedibus 000 et infra. ceterum in absoluto remansit, et riuorum te-
20 nor et uiarum finitimus obseruatur. maxime in his limitibus caruunculi et scorofiones. mensura uero acta est in separationibus fundorum per Vettium Rufinum cohortis VI p̄p. iugera IIIICL accepit et XII agros in
25 montibus Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur, per Manilium Nepotem militem co-
G¹⁶⁸ hortis III pro consule et Coenio Seuero | et Stola consulibus.*

1. titulum addidi. || 2. conf. p. 227, 11. || 8. conf. p. 240, 10. || 14. conf. p. 227, 4. || 18. 000 P, cccc. G. || 20. conf. p. 244, 9. || 26. pro consuli P.

Ausimatis ager limitibus Gracchanis per centurias G a est assignatus.

Anconitanus ager ea lege continetur qua et ager Ausimatis, limitibus Gracchanis in iugeribus.

Albensis ager locis uariis limitibus intercisiuus est 5 assignatus, terminis uero Tiburtinis, qui Cilicii nuncupantur et in limitibus constituti sunt. aliis uero locis sacra sepulchrae uel rigores. quorum ratio distat a se in pedes ccccl et infra. et quam maxime limitibus est assignatus. terminatio autem eius facta est vi id. octb. per 10 Cilicium Saturninum centurionem cohortis vii et uicies, mensoribus interuenientibus. et termini a Cilicio Cilicii nuncupantur. haec determinatio facta est Orfito seniore et Quinto Scitio et Prisco consulibus.

Aternensis ager lege Augustea est assignatus. riuo- 15 rum et uiarum cursus seruatur.

Curium Sabinorum ager [eius] per quaestores est uenundatus, et quibusdam laterculis quinquagena iugera inclusus est, postea uero iussu Iuli Caesaris per centurias et limites est demetitus. termini uero Tiburtini af- 20 fixi sunt, sed et lapides enchorii et signati sunt. uariis autem locis muros macherias sepulchra monumenta, riuorum uel fluminum cursus, arbores ante missae uel peregrinae et putea finem faciunt; sed et alia signa quae in libris auctorum leguntur. quod si signa haec non inue- 25 niantur, arbores oliuarum si sibi in transuerso occurre-

1. *conf. p. 227, 3.* || Ausimatis P, Auxsimatis G. || 3. *conf. p. 227, 1. an Caecilii?* || 7. *puto saxa sepulchra riuos.* || 8. *quorum] ad terminos referendum.* || ccccl P, ccccl G. || 10. *conf. p. 244, 14.* || vi. *id.* P. || 12. *Quare cilicii termini margo P.* || 15. *conf. p. 226, 13.* || 17. *quaestores G.* || 18. *potius quinquagenum iugerum.* || 21. *incores signati GP.* *Lapides incores in margine P.* || 26. *confer Dolabellam p. 205 G, item Agrorum quae sit inspectio p. 80 B.*

3) *G* rint, pro rigore seruandum est. qui rigor pinnalis dicitur. si certe ordines sibi conuenerint et hic rigor iungatur cum pinnale, hebes appellatur. sic enim colliges fines inter possessiones.

5 *Campi Tiberiani*, qui inter Romam et Tibur esse uidentur, a Tiberio Cassare sunt demetiti in iugeribus
 G¹⁴⁹ *XXY*, | et termini Tiberiani nuncupantur. qui distant a se in ped. D et supra usque in ped. occc. ceterum uero limitibus normalibus recturas concurrunt.

10 *Cassiolis*, ager eius. iter populo non debetur. usque ad muros priuati possident. sunt etiam montes qui Romani appellantur, ea ratione qua in agro Asculano supra diximus. qui montes ad suram finem habent. finitur enim iugis montium, terminis Augusteis, ripis per
 15 *deuexa collium*, arboribus, diuergiis aquarum, sed et per alia finitima documenta. in campis uero terminos quadratos, Tiburtinos, spatulas cursorias, limitibus. interiectis uero locis per arcas instructas et monumenta finitur.

20 *Castranus ager lege Augustea est assignatus.*
Cyprensis ager ea lege est assignatus qua et ager Castranus.

Castellense municipium. ager eius limitibus d. et k. continetur. in centuriis est assignatus.

25 *Cingulanus ager.* iter populo non debetur. ea lege continetur qua et ager Potentinus. in iugeribus et limitibus interciisiuis est assignatus ubi cultura. ceterum uero insolutum est. reliqua in montibus idem consuerunt. nam multa loca hereditaria accepit earum populus. ager qui a fundo suo tertio uel quarto uicino situs est, in

3. hebes *G*, ebes *P*. || 5. *conf.* p. 218,9 in prouincia Tuscia. || roma *GP*. || 10. *conf.* p. 239,20. || 20. *conf.* p. 226,13. || 21. *conf.* p. 226,13. || 26. *conf.* p. 225,15. in agro Spoletino.

*iugeribus iure ordinario possidetur, sicut est Interamna G
Palestinae Piceni.*

Corfinius ager limitibus maritimis et montanis in iu-
gera cc sunt assignati, lege Augustea sunt censiti, et ter-
mini Augustei ibidem nuncupantur. 5

*Casentium, muro ductum. ager eius lege triumui-
rale est assignatus | limitibus per terminos et alia signa G¹⁷⁰
finalia. iter populo non debetur.*

Capenus. ager eius finitur terminibus Tiburtinis, ex
alia parte siliceis, qui distant a se a pedibus cc usque in 10
ped. ccccl. habet ripas uias et riuos finales.

*Corfinius ager lege Sempronia est assignatus. iter
populo debetur ped. LXXX. ager eius in tetragonon est
assignatus, et silicei termini sunt appositi, qui distant
a se in ped. a dcxx usque in ped. dcccclx. et alia signa 15
secundum auctorum doctrinam.*

Ecicylanus ager per strigas et scamna in centuriis
est assignatus, termini uero rotundi et spatulae cursoriae
constituti. per montes autem congestiones petrarum et
termini, sed et signa quibus ager arcifinius finitur. 20

Foro Nouanus per limites et centurias est assigna-
tus. termini uero Tiburtini et Augustei, canabulae uel
nouercae, muri, macheriae, putea. sed et sacrificales pali
affixi sunt, qui distant a se in pedibus ccl et supra us-
que in pedes cccc. uariis autem locis per instructuras, 25
arcas, riuorum uel fluminum cursus, sed et iuga montium
atque supercilia, fines seruantur.

Fidenae. ager eius ea lege seruatatur qua et Campi
Tiberiani.

2. palestina P. || 3. conf. G infra p. 173. || 6. conf. p. 231, 14 in
Campania. || 11. ∞ P, cc G. || 12. conf. p. 228, 18 in prouincia
Valeria. || 17. Aequiculanus Goesius. || 25. pedes cccc P, ped.
cccc G.

G Ficiiliensis ager ea lege seruat^r qua et ager Curium Sabinorum.

Firmo Picenus. ager eius lege triumuirale. in centuriis singulis iugera cc. finitur sicuti ager Foro Nouanus.

Falerionensis ager limitibus maritimis et Gallicis est assignatus, quos nos d. et k. appellamus. finitur arcarum riparum canabularum siue nouercarum, muris macheris scorofonibus macheris caruunculis, terminibus
 G¹⁷¹ *Augusteis, riuis, fluminibus, arboribus | ante missis, iugis*
 11 *montium, superciliis, petris naturalibus signatis, sicut in Piceno fines terminantur.*

Fanestris Fortuna. ager eius limitibus maritimis et montanis est assignatus, et per ea signa quibus Falerio-
 15 *nensis ager.*

Kamerinus. iter populo non debetur. ager eius limitibus maritimis et Gallicis continetur: finitur enim sicut ager Fanestris Fortunae.

Luco Feronia. ager eius finitur arboribus ante mis-
 20 *sis, sed et aliis signis, quibus fines seruantur in prouincia Piceni, terminibus Tiburtinis, qui distant a se in ped. xl usque in ped. ccclxx.*

Marsus municipium licet consecratione ueteri maneat, tamen ager eius aliquibus locis in tribus limitibus
 25 *lege Augustea est assignatus. limitibus maritimis et montanis. ager eius aliquibus locis in iugeribus cc continetur. terminibus uero Tiburtinis et siliceis, et aliis documentis, quibus ager Fallerionensis finitur.*

1. Ficolenses apud Plinium in regione quarta et prima. || 3. conf. p. 226,9. || 6. conf. p. 227,11. || 9. sic GP. || 16. Kamerianus P, Kamerinus G. conf. p. 240,7. || 22. ccclxx P, ccclxx G. || 23. conf. p. 229,6 in prouincia Valeria. || 28. Falerionensis P.

Matilica, oppidum. iter populo debetur ped. LXXX. G
ager eius ea lege continetur qua et Kamerinus.

Numentum. ager eius ea lege continetur qua et ager
Foro Nouanus.

Nursia. ager eius per strigas et per scamna in cen- 5
turiis est assignatus. *finitur sic uti ager Asculanus.*

Nomatis. ager eius ea lege continetur qua et ager
Ausimatis.

Ostrensis ager ea lege continetur qua et ager Ca-
merinus. 10

Pinnes. ager eius ea lege continetur qua et ager
Adrianus.

Pausulensis ager per limites in centuriis singulis
iugera cc est assignatus. finitur sicut ager Asculanus.

Potentinus ager ea lege finitur qua et Pausulensis. 15

Plentinus. colonia. iter populo debetur. ager eius
limitibus | intercisiviis est assignatus. finitur sicut ager G¹⁷⁸
Asculanus.

Potentinus ager in iugeribus et limitibus intercisiviis
est assignatus ubi cultura: ceterum in absoluto reman- 20
sit. reliqua in montibus cœsuerunt. et multa loca he-
reditaria accepit eorum populus.

Pisarenensis ager finitur riuorum riparum fluminum
cursu, terminorum fide, et palis sacrificialibus, sicut in
provincia Piceni. 25

Reate. ager eius per strigas et per scamna in cen-
turiis est assignatus. terminos uero rotundos et spatulas

1. *conf. p. 240,8.* || 3. *Nomentum.* || 6. *conf. p. 227,11.* || 7. *Numanum oppidum.* || 9. *Ostra Umbriæ.* || 11. *conf. p. 227,12.*
|| 12. *Adrianus G.* || 13.15. *conf. p. 226,11.* || 16. *conf. p. 229,4 in*
provincia Valeria. || 19. *conf. p. 225,15 in agro Spoletino.* || 23.
PENSARENENSIS G.

G cursorias posuimus, per montes autem foueas, sed et aggestum petrarum, ut est in libro regionum. finitur enim sicuti ager Foro Nouanus.

Ricenensis ager limitibus et centuriis est assignatus.

5 finitur sicut ager Asculanus.

Sentis, oppidum. *ager eius limitibus maritimis et montanis lege triumuirale est assignatus. et loca hereditaria populus eius accepit. finitur sicuti consuetudo est regioni Piceni.*

10 Sinogalliensis ager lege triumuirale est assignatus limitibus et centuriis, terminibus atque riuis, sed et aliis signis quae in libro conditionum Italiae agrorum leguntur.

Septempeda, oppidum. iter populo non debetur. ea lege continetur qua et ager Cingulanus.

15 Superequum. ager eius limitibus maritimis et montanis est assignatus. in centuriis singulis iugera cc. finitur sicuti supra legitur ager Marsensis.

Tibur. *ager eius a Tiberio Caesare est assignatus. ea lege continetur qua et Campi Tiberiani leguntur inter*

20 Tibur et Roman.

Tribule, municipium. iter populo non debetur. limitibus Augusteis est assignatus. finitur sicuti ager Curium Sabinorum.

Teate, qui Aternus. *ager eius lege Augustea est assignatus. | finitur sicuti consuetudo est in regione Piceni.*

Troento. finitur sicut supra diximus de agro Teatino.

1. 2. agestum *GP.* || 4. *conf. p. 226, 11.* || *Ricenensis P.* || 6. *conf. p. 226, 6 in agro Urbis Saluensis.* || 10. *conf. p. 226, 11.* || 12. *conditionum P.* || 13. *conf. p. 240, 9.* || 15. *conf. p. 229, 1 in prouincia Valeria.* || 21. *conf. p. 238, 17 in Campania. Trebulanos Plinius habet et in prima et in quarta regione.* || 24. *quaternus G, quia ternus P. conf. p. 226, 13.* || 26. *conf. p. 226, 13.*

Teramne Palestina Piceni. ager eius in iugeribus G et limitibus est assignatus ubi cultura est. nam ceterum in absoluto remansit. reliqua autem in montibus sub ipsius rei censuerunt. nam multa loca hereditaria accepit eius populus. tertio uel quarto uicino fundo suo situs 6 est, iure ordinario possidetur.

Tuficum, oppidum. iter populo debetur ped. LXXX. ager eius ea lege continetur qua et ager Adteiatis.

Tolentinus ager limitibus maritimis et montanis est assignatus lege triumuirale. et loca hereditaria accepit 10 eius populus.

Trecensis ager. iter populo non debetur. ea lege continetur qua et ager Potentinus.

Veragranus ager ea lege continetur qua et ager Teatinus. 15

CIVITATES REGIONIS SAMNII.

Afidena, muro ducta. iter populo debetur ped. x. milites eam lege Iulia sine colonis deduxerunt. ager eius per centurias et scamna est assignatus. termini Tiburtini sunt appositi limitibus intercisiiuis. 20

Antianus ager item est assignatus ut ager Alfidenatis.

Bobianus. oppidum. iter populo debetur ped. x. lege Iulia est deductum. termini rotundi sunt appositi. finitur testimonio arcarum riparum sepulchrorum conge- 25 riarum caruuncolorum riuorum superciliorum et limitum dd. et kk.

1. *conf. p. 226,5 in Spoletino.* || 5. a fundo P. || 7. *Vmbriae.* || 8. *adteiatis G.* || 9. *conf. p. 226,8.* || 17. *Aufidena.* || *conf. p. 231,8 in Bouiano.* || 18. sine colonos GP. || 21. *Anzani cognomine Frentani apud Plinium n. h. 3, 12, 17.* || idem G. || *alfidenatus G.* || 23. *conf. p. 231,8.* || 27. *.kk. P, .kkk. G.*

G Clibes. ager eius lege Iulia est assignatus. finitur sicut ager Bobianus.

Corfinius ager limitibus maritimis et montanis. in centuriis singulis iugera cc. finitur terminis Tiburtinis et
6 riuis, arboribus peregrinis uel ante missis, monumentis uiis nymphis. ager eius in precisuris est assignatus.

Esernia, oppidum muro ductum. iussu Neronis est
G174 deductum. | *iter populo debetur* ped. L. in centuriis et *Augusteis terminis est assignatus*.

10 Istoniis, colonia. ager eius per centurias et scamna est assignatus. finitur sicuti ager Bobianus.

Iobanus. ager eius ea lege continetur qua et ager Eserniae.

Larinus lege Iulia est assignatus. iter populo debe-
15 tur ped. x. finitur sicut ager Corfinius.

Solmona ea lege est assignata qua et ager Eserniae.

INCIPIUNT NOMINA CIVITATVM APVLIAE.

Ager Ausculinus lege Sempronia et Iulia est assignatus. ubi est d. in oriente, k. in meridianum. finitur
20 per terminos et terrarum tumores, aliquibus locis arboribus ante missis et uiis, sed et collectione petrarum. *in centuriis singulis iugera cc.*

Arдона et Aspanus. agri earum ea lege et diuisione sunt assignati qua et ager Ausculinus.

25 *Canusinus ager. iter populo non debetur. finitur uiis et signis quibus in libris descripsimus. in centuriis singulis iugera cc. d. in oriente.*

3. *conf. G supra p. 255,3,12. || 6. nymphis] sic GP. || 7. conf. p. 233,14. || 14. Larinates in secunda regione ponit Plinius. || 16. Colonia Solomontina p. 229,8 in prouincia Valeria. || 17. add ET CALABRIAE GP. || 18. conf. p. 210,10. || 23. conf. p. 210,10 Herdonia et Arpanus. || 25. conf. p. 210,8.*

Comsinus. ager eius limitibus Graccanis. iter populo non debetur. finitur sic uti ager Canusinus.

Conlatinus, qui et Carmeianus, et qui circa montem Garganum sunt, finiuntur sicut ager Ausculinus.

Eclanensis. iter populo non debetur. ager eius in 5 centuriis singulis iugera cxxl, actus numero xx et per xxiiii, lege est assignatus qua et ager Canusinus: d. est in oriente.

Lucerinus ager kk. et dd. est assignatus: sed cursum solis sunt secuti, et constituerunt centurias contra 10 cursum orientalem. finitur sic uti ager Ausculinus.

Salpis, colonia, littore terminatur. finitur finitimis muris, uiis, aquarum ductibus, fossis. in centuriis singulis iugera cc.

Sipontum | ea lege et finitione est qua et ager Sal- G176 pinus. 15

Teate. iter populo debetur. ager eius finitur uiis sepulturis et ceteris signis, sicut consuetudo prouintiae est.

Venusinus.

CIVITATES PROVINTIAE CALABRIAE. 20

Quando terminauius prouinciam Apuliam et Calabriam secundum constitutionem et legem diui Vespasiani, uariis locis mensurae actae sunt et iugerationis modus collectus est. cetera autem prout quis occupauit posteriore tempore censita sunt et possidenti assignata. alia 25 loca pro aestimio ubertatis precisa sunt. finiuntur enim

3. *conf. p. 210,7. || Camerianus Scaliger. || 5. conf. p. 210,4. || 9. conf. p. 210,15. || 12. Salipia. || quia colonie omnes que ad mare ponantur littore maris terminantur Boethius p. 1538. || litore P. || 12. conf. p. 210,11. || 14. conf. p. 210,12. || 16. Teanum Apulum. conf. p. 210,14. || 19. conf. p. 210,7. || 20. PROVINTIA G. || 23. conf. p. 211,5.*

G terminibus, riuis, fossis, arboribus ante missis, tumore terrae, collectione petrarum, sed et naturalibus signatis lapidibus, uis, sepulchris, arboribus peregrinis; sed et aliis signis quibus superius in libris docuimus.

5 Ciuitates autem hae sunt.

Brondisinus ager pro aestimio ubertatis est diuisus: cetera in saltibus sunt assignata. diuiduntur sicut supra legitur prouintiam esse diuisam.

Botontinus, Caelinus, Genusinus, Ignatinus, *Lyppien-*
10 *sis*, Metapontinus, Orianus, Rubustinus, Rodinus, *Taren-*
tinus, *Varinus*, Veretinus, Vritanus, Ydrontinus, ea lege et finitione finiuntur qua supra diximus.

1. Tumor terrae finitimus *margo P.* § 9-11. *conf. p. 211,2.* § 10. *robustinus P.* § 11. *uarnus GP.* § 12. *add* maxime autem uicinorum exempla sumenda sunt. et consuetudines regionum intuendae. ut secundum signorum ordinem atque rationem ueritas declaretur. **EXPLICIT GP.**

LEX MAMILIA, ROSCIA, PEDUCEA, ^{A 169 G 165} ALLIENA, FABIA.

K. L. III.

Quae colonia hac lege deducta quodue municipium ^{B 293}
 praefectura forum conciliabulum constitutum erit, qui ager 5
 intra fines eorum erit, qui termini in eo agro statuti
 erunt, quo in loco terminus non stabit, in eo loco is
 cuius is ager erit terminum restituendum curato, uti quod
 recte factum esse uolet, idque magistratus qui in ea | co- ^{A 169}
 lonia municipio praefectura foro conciliabulo iure di- 10
 |cundo praeerit facito uti fiat. ^{B 294}

K. L. IIII.

Qui limites decimanique hac lege deducti erunt, quae-
 cumque fossae limites in eo agro erunt qui ager hac lege
 cui datus adsignatus erit, ni quis eos limites decimanosue 15
 obsaepto, neue quid in eis |molitum neue quid ibi oppo- ^{G 166}

2. ALLIENA A, ALLENA G. || FAVIA G. || 3. K. L. A, XL G. sic et
 infra. || 4. hanc lege B, elege A. || quouiure AB. || 5. praefecturam
 AB. || et conciliabulum A. || 6. inter adfines AB. || terminos B. ||
 6.7. statuerunt cum in B. || 7. lo A. || extauit G. || loco his ABG. || 8.
 is G, .ss. AB. || curam B. || ut quae rectae factum esse uelit G,
 quae recta autem actum esse uellit A, q. rectam has actum esse uelit
 B. *correxerit Rudorffius*. || 9. id quod B. || magestratus A. || colo-
 niam A. || 10. municipio prefectura G, magis praefnit B. || foro con-
 ciliabulo om AB. || iuris dicundi AB. || 11. praeerit G. || facto AB.
 || ut BG. || 12. x. l.] B. || 13. milimites G. || decumani G. || que] qui
 ABG. || hac G, in AB. || lige A. || derecti puto. || erant G. || quacūque
 fosse A, quicumquo possae B. || 14. ager om AB. || hanc lege B, ac
 lege ager A. || 15. cui] cum AB, om G. || assignatus G. || nequis BG. ||
 decumani B, decumanos G. || ue] ne G, nec B, non A. || 16. obse-
 pito *Lipsius*: obsequi AB, obseptos G. || neuae quit A, neq.
 quis B. || in ehis B. || molestum B, immolatum G. || nec eo quit AB.
 || positum G, hos positum B.

ABG situm habeto, neue eos arato, neue eas fossas opturato
 neue qui saepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere
 possit. siquis aduersus ea quid fecerit, in res singulas,
 quotienscumque fecerit, $\bar{s}\bar{s}$ IIII colonis municipibusue eis
*B*²⁵⁵ in quorum agro id factum erit |dare damnas esto, pecu-
 6 niaeque qui uolet petitio hac lege esto.

K. L. V.

Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium prae-
 fecturam forum conciliabulum constituerit, in eo agro,
 10 qui ager intra fines eius coloniae municipii fori conciliabuli
 praefecturae erit, limites decimanique ut fiant termini
 quosque fines ita statuerit, ii fines eorum sunt; dum ne extra agrum colonicum ter-
 ritoriumue fines ducat. quique termini hac lege statuti
 15 erunt, nequis eorum quem eicito neue loco moueto sciens
*B*²⁵⁶ dolo malo. siquis aduer|sus ea fecerit, is in terminos sin-

1. habet *AB*. || neuae *A*, ne uel *B*. || aratio *B*. || neuae *A*, ne uel
B. || eis *AB*. || 2. neue quis saepito *G*, neuae qui sepito *A*, ne qui
 qui serito *B*. || sui itinere *A*, sunt itine *B*. || re *B*, iure *G*. ||
 flere *A*. || 3. posset *B*. || quid] quae *B*. || 4. $\bar{s}\bar{s}$ IIII. *GP*, .IIII. s. *A*,
 .VIII. $\bar{s}\bar{s}$. IIII. *B*. || coloniae *B*. || ue eius *G*, eisaq. *A*, eisadq. *B*. ||
 5. in corano agrod. factum *B*. || dare damnas *G*, d. d. *B*, deinde *A*.
 || pecuniaeque *B*, pecuniq. *A*, pecuniae *G*. || 6. petito *A*, spetitio
B. || ac *AB*. || leges (*om* esto) *B*. || 7. x. v. v. *B*. || 8. ac *A*, hanc
B. || legem *B*. || praefecturam *G*. || 9. fora *A*, foro *G*. || conciliabula
ABG. || constituerat *B*. || 10. eius] *add* qui *AB*, quae *G*, que *P*.
 || munitur *A*. || fore *A*, *om* *B*. || conciliaboli *A*. || 11. praefecturae
G. || erint *AB*. || decimanoque *A*, decimani quia *B*, decumanique
G. || terminique *A*, termini qui *B*. || 12. quosque *Rudorffius*:
 quique *AG*, quoque *B*. || {enes *A*. || ita] in *B*. || statueris *B*. || 13.
 ii *Rudorffius*: si *BG*, *om* *A*. || horum *B*. || sunt *G*, sua acto *AB*. ||
 agrom *A*. || 14. ue] ut *AB*, *om* *G*. || hanc *B*, ac *A*. || statuerunt
B. || 15. eorumq. mecito *B*, quem eorum eicito *G*. || neuae *A*, *om*
B. || loco *A*, *om* *BG*. || commoueto *A*, commoueto *BG*. || sciens
B, insciens *A*. || 16. is *om* *A*. || singulis *B*.

gulos, quos eiecerit locoue mouerit sciens dolo malo, *ABG*
 ss v m n. in publicum eorum, quorum intra fines | is ager *A*¹⁶¹
 erit, dare damnas esto. deque ea re curatoris, qui hac
 lege erit, iuris dictio reciperatorumque datio addictio
 esto. cum curator hac lege non erit, tum quicumque ma- 5
 gistratus in ea colonia municipio praefectura foro conci-
 liabulo iure dicundo praerit, eius magistratus de ea re
 iuris dictio iudicisque datio addictio esto. inque eam rem
 is qui hac lege iudicium dederit testibus publice dum ta-
 xat in res singulas | x denuntiandi potestatem facito ita *B*²²⁷
 ut e re publica fideique sua uidebitur. et si is unde ea 11
 pecunia petita erit condemnatus erit, eam pecuniam ab
 eo deue bonis eius primo quoque die exigit, eiusque
 pecuniae quod receptum erit, | partem dimidiam ei dato *G*¹⁶⁷
 cuius unius opera maxime is condemnatus erit, partem 15

1. loco uel *B*. || insciens *A*. || .d. m. *A*, .d. d. *B*, add hoc est dum
 modo *A*. || 2. .ss. um. n. in *A*, ss. Omnino *B*, ss xxv. In *G*. ||
 fines his *A*, sino sunt his *B*. || 3. dare damnas esto *Turnebus*: adesto
ABG. || deque ei re *A*, d. aeq. ei re *B*. || curatores *AB*. || quae *A*.
 || hanc *B*. || 4. gerit *G*. || reciperatorumquae *B*. || ratio addicito *G*,
 ratio adicilio *A*, xx. additio *B*. || 5. cum *AB*, tum *G*. || haec *B*. ||
 tum *B*, cum *A*, tunc *G*. || quicumque ... 7. conciliabulo om *A*. || 6.
 praefectura foro conciliabulo *G*, foro conciliabulo praefectura *B*. || 7.
 iuris dicundi *AB*. || praerit *G*. || eius. eius *A*, eius aeris *B*. || 8. iudi-
 cisquae dati *B*. ydatio *A*. || adictio *A*, ac dictio *B*, addicito *G*. || in
 qua re *B*. || 9. his *AG*. || hanc legem *B*. || publicis *AB*. || 10. in res] in-
 ter *A*. || x *Turnebus*: ss. x. *G*, ss. x. milia *A*, seditertius decem
 milia *B*. || denuntiandi *A*. || potestatem *G*, ac testate *B*, haec-
 santem *A*. || 11. he re *B*, aere *G*. || publica *G*, rp. *A*, reip. *B*. ||
 fideique *G*, fideiquae *A*, sitaequo *B*. || is unde *G*, duo sunt de *AB*.
 || 12. petita erint *B*, petierint *A*. || 13. eodem bonis sub eius *B*, eodem
 ut denique eius *A*. || 13. die *G*, tempore *AB*. || 14. praeceptum *B*.
 || dimidiam] add in publico redigito *B*. || ei dato *Rudorffius*: ei
G, et *AB*. || 15. huius unius *AB*. || operam *A*. || maxime *AG*, ac-
 tione *B*. || his *AB*. || erat *AG*. || partem ... p. 266,1. redigito om *B*.

ABG dimidiam in publicum redigito. quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere uolet, sine fraude sua liceto facere, neue quid cui is ob eam rem hac lege dare damnas esto.

1. in publico *A*. || quod *G*. || ex *G*, in *AB*. || haberit *AB*. || 2. siquid *G*. || restituere *A*. || sine *G*, summa et sine *AB*. || 3. sua fraude *G*. || licito *AB*, licet *G*. || quid cui *A*, quicui *B*, id quid cui *G*. || his *AB*. || 4. legem *G*. || dare add *Rudorffius*. || exp. kygyni. gromatici. constitutio. feliciter. *A*, liber. hygini. gromaticus. exp. *B* p. 288 *summa*.

E. G. 3

EX CORPORE THEODOSIANI
 SECUNDO LIBRO TITULO DE FINIVM RE-
 GVNDORVM.

IMP. CONSTANTINVS AVG. AD TERTVLLIANVM VIRVM PERFECTISSIMVM COMITEM DIOCESEOS ASIANAE. Siquis super 5
 inuasis sui iuris locis prior detulerit quaerimoniam, quia
 finalis coheret de proprietate controuersiae, prius super
 possessione questio finiatur, et tunc agri mentor ire pre-
 cipiatur ad loca, ut patefacta ueritate huius modi litigium
 terminetur. | quod si altera pars, locorum adepta domi- 6
 nium, subterfugiendo moras adtulerit ne possit contro- 11
 uersia definiri, a locorum ordine selectus agri mentor di-
 rigatur ad loca; ut si fidelis inspectio tenentis locum esse
 probauerit, petitor uictus abscedat; at si controuersia eius
 claruerit qui primo iudiciis detulerit causam, ut inuasor 15
 ille poena teneatur edicti, si tamen ui ea loca eundem
 inuasisse constiterit: nam si per errorem aut incuriam

1. ex ... 2. TITULO *E*, om *G*. || 2. titulo diffiniunt *E*. || regendo-
 rum *E*, REG *G*. || 4. Imp̄ *E*. || .ā. *E*. || TERTULIANUM ū F̄ *G*. || 5.
 DIOCESSEOS *G*, non *P*. || 6. quia] quae *EG*. || 7. finali *EG*. || proprie-
 tatis controuersiae cohaeret *l. 3 Iustin. Cod. 3,39*. || de] cum *EG*. ||
 prius tamen in iudicio super *Boethius p. 1538*. || 8. possessionem *E*.
 || mensori reprecatur *E*. || ad loca ire praecipitur *Boethius*. || 9.
 ut om *E*. || 10. dominum *E*. || 11. afferet *E*. || 12. diffiniri *E*. || a
addidi. nihilo minus agri mentor in ipsis locis iussione rectoris
 prouinciae una cum obseruante parte hoc ipsum faciens perueniet
l. 3 Iustin. Cod. 3,39. || ordines et electus *E*, ordines et directus
G. || 14. at] ac *E*, et *G*. || controuersiae eius *G*. || 15. iudiciis *E*,
 om *G*. || 16. edicti *E*, addictus *G*. || uim *E*. || eundem om *E*. || 17.
 constiterint *E*. || incuria *E*.

EG domini loca [data] ab aliis possessa sunt, ipsis solis cedere debent. Dat. VIII kl. Mar. Gallicano et Symmacho consulibus.

IDEM AVG. AD BASSVM P. VIRVM. Si constiterit eum
 5 qui finalem detulerit quaestionem, prius quam aliquid sententia determinetur, rem sibi alienam usurpare uoluisse, non solum id quod male petebat amittat, sed quo magis unus quisque contentus suo rem non expetat iuris alieni,
 is qui inreptor agrorum fuerit, in lite superatus tantum
 10 agri modum quantum diripere temptauit amittat. Lecta apud senatum XII kl. Iul. Gallicano et Symmacho cons.

IDEM AVG. AD VNIVERSOS PROVINCIALES. POST ALIA. Si finalis controuersia fuerit, tum demum arbiter non negetur, cum intra quinque pedes locum, de quo agitur
 15 apud presidem, esse constiterit; cum de maiore spatio causa, quoniam non finalis sed proprietatis est, apud ipsum praesidem debeat terminari. et si socius quid petat a socio, ante praeses iudicet an praestari aliquid oporteat, et tunc demum illud per arbitros restituatur quod
 20 constiterit esse soluendum. Dat. kl. Aug. Basso et Ablauio cons.

1. data *G*, om *E* et *l.* 5 *Iust. Cod.* 8,4. || ipsis solis cedere *EG*, sine poena possessio restitui *Iust. Cod.* || 2. debet *G* et *Iust. Cod.*, debere *E*. || Datur XVIII k̄ mr̄ *E*. || 3. consulibus om *E*. || 4. ITEM *G*. || AVGVSTVS P, .a. *E*. || P̄V̄ *G*, pum *E*, praefectum urbi *l.* 4 *Iust. Cod.* 3,39 cum parte codicum *Breuiarii Theod. Cod.* 2,26,2, pf. p. *alii*. || 5. retulerit *EG*. || sentiat *E*. || 6. rem *G*, Nam si rem *E*. || uoluisset constiterit non *E*. || 7. quo] quod *EG*. || 8. unus quisque om *G*. || suo *l.* 4 *Iust. Cod.* 3,39: suam *EG*, item unus *Breuiarii*. || expectat *EG*. || alienus. qui in repletor *E*. || 9. fuerat *E*. || 11. apud acta *Breuiarium et Iustin. Codex.* || cons. om *E*, ss̄ *G*. || 12. ITEM *G*. || 13. tum *E*, tunc *G*. || arbitros non negetur *E*. || 14. intra *G*, contra *E*. || 15. esse ... 17. ipsum praesidem om *E*. || consistenterit *G*. || 16. quoniam] quaedam *G*. || 18. aliquid om *E*. || 20. ablauiio *E*, abladio *G*. || 21. cons. *E*, ss̄ *G*.

IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. EG. NEOTERIO P. P. O. K. V. Quinque pedum praescriptione sum-
mota finalis iurgii uel locorum libera peragatur intentio.
sola sit igitur huius modi litibus una praescriptio quae
improbi petitoris refrenare possit inuidiam, si ueteribus 5
signis limes inclusus finem congruum erudita arte presti-
terit. nec uero prolixioris temporis in huius modi iur-
giis locum habebit ulla | praescriptio, cum diuturno otio E.
alienum rus quis se asserat diligentius coluisse; quando
omne huius modi iurgium solo praecipimus iure discingi, 10
quo artis huius peritis omnem commisimus sub fideli ar-
bitrio notionem. Prop. Alexandriae VII kl. Aug. Arca-
dio Augusto et Bautone cons.

IMPPP. THEODOSIVS ARCADIVS ET HONORIYS AAA. RVFINO
P. P. O. Cunctis molitionibus et machinis amputatis fina- 15
libus iurgiis ordinem modumque praescripsimus, ac de eo
tantum spatio, hoc est pedum quinque qui ueteri iure
praecepti sunt, sine obseruatione temporis arbitros iussi-
mus iudicare. quod si loca in controuersiam ueniant, sol-
lemniter de his iudices recognoscent: et seu ciuilibus seu 20
criminalis actio competet, tribuetur ita ut causa cognita

1. archadius E. || 2. NEOTERIO G, neotherico E. || PPO. KV. Quinq.
G, ppo. v. E. || 4. huius modi igitur G, non EP. || legibus EP,
legibus G. || 6. signis limes inclusus finem E, finem cum signis
limes inclusus G. || 7. iurgiis E, om G. || 9. quisquam se asse-
rat E, quisque asserat se G. || 11. artis G, aruis E. || arbitrio na-
tionem E, arbitratione iudicium (sed iidem omnem) GP. || 12. PP.
alexandria E, Dal. G. || kl. ags. E. || archadio et E, augusto et G. ||
13. cons. E, ss. G. || 14. archadius E. || et E, om G. || .a. a. a. E,
Aug. G, Augusti P. || RVFINO l. 6 Iustin. Cod. 3,39, rulo EG. ||
15. ppo E, P. P. Iust. Cod., PPK G. || motionibus P, monitioni-
bus G. || et magnis E. || 16. iurgiis omnem modum quem prescribi-
mus hac (ac P) de G. || 18. prescripti G. || 19. sollempniter E. ||
20. de his om G. || iudicare cognoscens G. iudica recognoscens Tur-
nebus. || et om E. || 21. competet E.

EG et redhibitioni obnoxius decernatur nec poenam conuictus effugiat. Dat. prid. non. nouemb. Constantinopoli Arcadio II et Rufino cons.

PAVLI SENTENTIARVM LIBRO QVINTO TITVLO DE POENIS. Qui terminos effodiunt uel exarant arboresue finales uel terminales euertunt, si quidem serui ex sua sponte fecerunt, in metallum damnabuntur, humiliores in opus *G* publicum, honestiores in insulam amissa tertia portione bonorum relegantur.

1. redibitioni *E*, reddibitione *G*. || obnoxios *E*. || 2. nouenli *E*. || constinop̄ archadio. II. *E*, Constantino pio et arcadio bis et rufino *G*. || cons. *E*, sss. *G*. || 4. ex LIBRO *G*. || TITVLO] *ĭ. E*, om *G*. || 5. arbores uel *EG*. || finales uel *E*, om *G*. || 6. subuertunt *G*. || ex *E*, om *G*. || 7. faciunt *G*. || dampnabuntur *E*. || 8. in insula *E*. || tertiam (tortia *P*) parte bonorum relegabuntur (relegabuntur *P*) *G*.

DE SEPVLCHRIS.

G 6 J 142

[IMP. TIBERIUS CAESAR TRIUMVIRIS IVLIO M. ANTONIO ET LEPIDO. De ea lege agrorum custodienda et limitum fide constare oportet, quem admodum decumanis autehac adsignatum est, cum ager diuisus militi traderetur, ut ex- 5 tremis ac compaginantibus agros limitibus uel uis monumenta sepulchrae sacraerentur. nam] quidam rationem agrorum per eas recturas putant obseruari, quo uergant itinera ante colonias munita: in quibus si monumenta constituta inueniuntur [uel constituuntur], putant esse finalia. 10

Nam monumentum plurimis est constitutum rationibus. est unum quod ad itinera publica propter | testimo- A 101 nium perennitatis est constitutum [uel quod constituitur]: quod rationem finium non recipit, nisi forte inter conuenientes ager diuisus pactione fuerit. est et aliud quod 15 proximis aedibus suis unus quis miles uel consors condidit in portionibus suis, ut ad progeniem futuram testis loco heredibusue suis uice instrumentorum tabellarumue possessionis causam monstrauerit: quod aequae nullam limitum recipit rationem. est et aliud quod longe ab aedi- 20 bus [uel itinera publica] constitutum [id] est iuxta legem

2. triumuiralibus Marco Antonio et Lepido *J*, *om G*. || 3. custodiendorum *J*. || 4. fidem stare *GJ*. || quem admodum] quod ad noitum *J*, quae adnonanimum *G*. || 6. ac *JP*, a *G*. || agris *GJ*. || uel uis] uis suis *GL*. || 7. quadam *G*. || 8. quod *J*. || uergant] uiae et *G*, uiae *J*. || 9. munita] nominata *G*, nominatas *J*. || si *om GJ*. || 10. putent *G*. || 14. ratione *A*. || 16. proxime ab aedibus *Goesius*. || suis *idem*: uix *G*, *om A*. || milix *A*. || condedit *A*. || 17. ut] uel *AG*. || 17. 18. hereditus uo suis testis loco *G*. || 18. heribusue *A*. || 19. causam *Goesius*: causa *AG*. || quod eaque nulla *A*. || 20. quod *A*, quod non *G*. || 21. itinera *A*. || iuxta lege sempronia et iulia *A*.

AG Semproniam et Iuliam, quod kardinibus et decimanis esse constitutum monstratur: quod rationem finium recipere uidetur, id est concurrentium linearum adque secantium se inuicem, et ordinem in utrosque custodit, limitum rationem discernens. nam et alia intra agros sunt sita, quae partes limitum seruant et iuxta perennem rationem unam lineam mittunt: haec iugerationis modum seruandi causa **G7** sunt | sita; quibus etiam termini lapidei adpositi certam distinctionem dant; quos apparet non ad fidem nec rationem eorum limitum qui maiorem modum agri respiciunt pertinere.

Eorum igitur sepulchrorum sequenda est constitutio, quae extremis finibus concurrentibus plures decursus **A122** agrorum spectant adque | multo longiores discretiones 15 linearum perennes admittunt.

Sunt etiam monumenta in itineribus constituta quae fidem publicam tenent: si tamen idem uiae publice cursus finitimus repperitur, finalia esse arbitramur. omne enim monumentum dominorum nomina testatur, quoad iura possessionum pertinere noscuntur.

[Et ideo hanc legem dedimus rationemue declarauimus, ut aere contineatur. Data Rom. kal. april. Tiberio **(A)** Caesare consule in aede Veneris genetricis.] (fig. 210.)

1,2. constitutum esse *G*. || 2. ratione *AG*. || 3. atque *G*. || 4. in utroque *P*? || 5. discernit *A*. || agrum *Boethius* 24*b*, agro *P*. || sita quae *A*, itaque *Boethius*. || 6. militum *AG*. || et iuxta ... 7. haec] in quo enim *Boethius*. || perennem *A*. || 7. haec *A*, haec (haec *P*) autem *G*. || 9. quos *G*, quod *A*. || oportet *AG*. || finem *Turnebus*. || 10. recipiant *AG*. || 12. Eorum ... constitutio] ideo sepulchra sequenda sunt *Boethius* p. 1539. † 13. concurrentibus *Boethius*, concurrentis *A*, concurrentes *G*. || necursus *A*, concursus *Boethius*, cursus *G*. || 14. expectant *G* et *Boethius*. || adque ... 18. arbitramur om *Boethius*. || atque *G*. || 15. perennis *A*. || amittunt *G*, amittunt *P*. || 16. in om *A*. || 17. si tamen eiusdem uiae cursus *G*. || 18. omnia enim monumenta dominos testantur *Boethius*. || omne *A*. || 19. testantur *A*. || quae ad *AG*. || 22. contineatur *A*. || Dat. *G*. || 23. cons. *A*. || in aedem veneris genetricis *A*, om *G*.

IMP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. NYMO [MAGNO] G
 MAGISTRO OFFICIORVM. POST ALIA. [Precipinus itaque,
 agri mentor bonus ut] pro laborum vicissitudine [geo-
 metricae artis, si fundi cui finem restituens in trifinii ra-
 tionem institerit et conuenientiam trium centuriarum ibi- 5
 dem esse signauerit, tres aureos accipiat absque sua pul-
 ueratica. quod si limitem direxerit, uolumus ut per sin-
 gulas possessionis uncias singulos aureos accipiat pro in-
 tentione quae inter partes sopietur. ET CETERA.]

IDEM AA. FLORENTIO P. P. O. Ope atque auxilio nos- 10
 trae clementiae [de magistris agrorum geometriae, uel de
 finium regundorum arbitris, uel maxime de discipulis eo-
 rum, curam agentes sancimus ut spectabiles scribantur,
 et usque dum professi fuerint, clarissimi scribantur. ET
 POST ALIA. Quicumque non fuerit professus, super hac 15
 | lege sancimus damnari, si sine professione iudicauerit, G
 ut capitali sententia feriatur. nam et] usum armorum dis-
 cere compelluntur [agri mentores.] Dat. v kl. Mar. Con-
 stantinopoli Theodosio A. cons.

IMP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AVG. CYRO P. P. 20
 ORIENTALIVM. Suggestionibus tui culminis semper magnum

3. agri mentoribus ut G. || pro laborum vicissitudine G. haec uerba,
 item inscriptio, petita ex Nou. Theod. tit. 24. || 4. si om G. || 5.
 steterit G. || 8. pro intentionem P. || 10. ITEM G. || 11. magistris Riga-
 tius: magisteris G. || 12. arbitris om G. || 13. cura magna sancimus G.
 || 15. quoniam qui non G. || 17. ut om G. || usu G. || dediscere de li-
 mitaneis militibus pr. Nou. Theod. tit. 4, ex qua constitutione
 haec nostra efficta est. || 18. mart. P. || constantinopolim G. ||
 19. XVI cos. Nou. || 20. CYRO Nou. Theod. tit. 20: CIRCA G. ||
 21. ORIENTALIVM G, et consuli designato Nou. || Suggestionibus
 tui culminis Nou., om G.

G aliquid rei publicae conferendi materia ministratur, quod semper nobis aliquid porrigitur emendandum. quanta itaque magnitudinis tuae prouincialium cura est, per eas quoque indubie declaratur.

§1 Alluionum, quae contingere solent in praediis que
6 ripis quorundam fluminum terminantur, ea natura est ut semper incerta possessio, incertum sit eius dominium quod possessori per alluionem adcrecit. nam quod hodie possidemus, non numquam altero die uicini fundi dominio in alteram fluminis ripam translatum acquiritur: nec tamen apud quem adcrecit remanet, sed plerumque redit ad priorem in dominium cum augmento: saepe nec ad posteriorem manet nec ad priorem redit, sed in harena fluminis inundatione soluitur.

§2 Ideoque suggestione culminis tui ammittitur [ut iudicio agri mensuris finiatur.] non Aegyptiis solis nec de Nili tantum alluionibus loquimur, sed quod salubre est orbi terrarum atque omnibus prouinciis promulgamus, et ea quae per alluionem possessoribus adquiruntur, neque
20 ab aerario uendi neque a quolibet peti nec sepaſatim censerī uel functiones exigi perpetuo lege ualitura sancimus; ne uel alluionum ignorare uitia uel rem noxiam possessoribus indicere uideamur.

§3. *G*, Similiter nec ea quidem quae paludibus antea uel
25 pascuis uidebantur adscripta, si sumptibus ac laboribus possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt,

4. quoq. quae indubiae declarantur *G*. || 5. contingi solet *G*. || 7. intertium sit *G*. || 8. adcrecet *G*. || 11. reddet priorem *G*. || 12. cum aut merito saepe haec ad *G*. || 13. posteriore *P*. || manet nec *Nou.*, manent *G*. || redit sed *Nou.*, fidem *G*. || 14. soluetur *G*. || 15. Ideo suggestionem culminis tui admittentes *Nou. proximis omissis*. || 16. nec de limitatori alluionum *G*. || 17. quod] cum *G*. || 18. et] at *G*. || 19. per alluione *P*. || 20. neque quolibet pretii sed partem re-censeri *G*. || 21. perpetua *G*. || 22. ne om *G*. || 24. ea om *G*. || 26. fertilitate *P*.

uel uendi uel peti uel quasi fertilia separatim censeri uel *G* functiones exigi concedimus; ne hi doleant diligentes operam suam agri dedisse culturae, ne diligentiam suam sibi damnosam intellegant.

Huius legis temeratores quinquaginta librarum auri §. condempnatione coherceri decernimus. inter quos habendum est officium quoque tuae sedis excelsae, si aliquid huius modi suggesserit disponendum, uel si preces instruxerit petitoris.

Inlustris itaque et magnifica auctoritas tua, suggestione tui culminis hac dispositione tua non ammissa tantum sed etiam collaudata, hanc legem edictis propositis ad omnium notitiam perferri precipiat, [haec agri mensurarum semper esse iuditia.] (G.)

2. hii *P*, om *Nou. Theod.* et l. 3 *Cod.* 7,41. || 3. ne *G*, nec *Nou. Theod.* et *Cod.* praestat si. || 5. temeratorem *G*. || 6. condempnationem *G*. || 9. petitor *G*. add *Cyre* parens karissime atque amantissime *Nou.* || 10. Inbreue itaque magnificauit *G*. || suggestionem *G*. || 11. hac *Goesius*, ac *Nou.*, ad *G*. || dispositionem tuam. non amissa tantum laudata hac lege edicto *G*. || 13. ad omnia notitia *G*.

FINIVM REGVNDORVM.

- 1.1 **P**AVLYS LIBRO XXIII AD EDICTVM. Finium regundorum actio in personam est, licet pro uindicatione rei est.
- 1.2 **V**LPIANVS LIBRO XVIII AD EDICTVM. Haec actio pertinet ad predia rustica, quamuis aedificia interueniant: neque enim multum est, arbores quis in confinium an aedificium ponat.
- §1 Iudici finium regundorum permittitur ut, ubi non possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat.
- 10 **P**AVLYS LIBRO XXIII AD EDICTVM. et si forte amouendae ueteris obscuritatis gratia per aliam regionem fines dirigere iudex uelit, potest hoc facere per adiudicationem et condemnationem.
- 1.3 **G**AIYS LIBRO VII AD EDICTVM PROVINCIALE. Quo casu opus est ut ex alterutrius predio alii adiudicandum sit: quo nomine is cui adiudicatur inuicem pro eo quod ei adiudicatur certa pecunia condempnandus est.
- 1.4 **P**AVLYS LIBRO XXIII AD EDICTVM. Sed et loci unius controuersia in partes rei scindi adiudicationibus potest, prout cuiusque dominium in eo loco iudex comperit.
- §1 In iudicio finium regundorum etiam eius ratio fit quod interest: quid enim siquis aliquam utilitatem ex eo loco percepit, quem uicini esse appareat? non inique damnatio eo nomine fiet. | sed et si mensor ab altero solo conductus sit, condemnatio erit facienda eius qui non (G) conduxit in partem mercedis.

1. Est titulus Digest. 10,1. § 19. rescindi P? § 23. non om Dig. Flor., an uulg. § 24. G p.9 praescriptum PAULUS LIBRO XXIII AD EDICTUM P' ALIA. § solo G p.9, socio p. 162.

Post litem autem contestatam etiam fructus uenient § 2 *G* in hoc iudicio: nam et culpa et duobus exinde prestatur. sed ante iudicium percepti non omni modo in hoc iudicium ueniunt. aut enim bona fide percepit, et lucrari eum oportet si eos consumpsit: aut mala fide, et condici 5 oportet.

Sed et si quis iudici non pareat in succidenda arbore §, uel aedificio in fine posito deponendo partem eius, condemnabitur.

Si dicantur termini deiecti uel exarati, iudex qui de § 4 *G* crimine cognoscit etiam de finibus cognoscere potest. (*G* 9)

Si alter fundus duorum, alter utrum sit, potest iudex § 5 uni adiudicare parti locum de quo quaeratur, licet plures dominos habeat; quoniam magis fundo quam personis adiudicare fines intelleguntur. hic autem cum sit 15 adiudicatio pluribus, unus quisque portionem habebit quam in fundo habet, et in pro indiuiso.

Qui communem fundum habent, inter se non condemnantur: neque enim inter ipsos accipi uidetur iudicium. § 6

Si communem fundum ego et tu habemus, et uicini § 7 num fundum ego solus, an finium regundorum iudicium 21 accipere possumus? scribit Pomponius non posse nos accipere, quia ego et socius meus in hac actione aduersarii esse non possumus, sed et unius loco habemur. idem Pomponius ne utile quidem iudicium dandum dicit, cum 25 possit, qui proprium habeat, uel communem uel proprium fundum alienare et sic experiri.

Non solum autem inter duos fundos, uerum etiam § 8 inter pluresue fundos, accipi iudicium finium regundorum 29 potest. ut puta singuli plurium | fundorum confines sunt, *G* 163 trium forte uel quattuor.

10. ITEM POST ALIA. Si *G* p. 9. || 13. quaeritur *P*? || 15. adiudicari *P*? || 17. et in *G*, et *P*. || 30. si singuli *P*?

G § 9. Finium regundorum actio in agris uectigalibus, et inter eos qui usum fructuum habent, uel fructuarium et dominum proprietatis uicini fundi, et inter eos qui iure pignoris possident, competere potest.

§ 10. Hoc iudicium locum habet in confinio praediorum 6 rusticorum. nam in confinio praediorum urbanorum displicuit: neque enim confines hii sed magis uicini dicuntur, et ea communibus parietibus plerumque disterminantur. et ideo etsi in agris aedificia iuncta sint, locus huic 10 actioni non erit: et in urbe hortorum latitudo contingere potest, ut etiam finium regundorum agi possit. ET CETERA.

1.7 **MODESTINVS LIBRO PRIMO ET DECIMO PANDICTARVM.** De modo agrorum arbitri dantur, et his qui maiorem lo- 15 cum in territorio habere dicitur, ceteris, qui minorem locum possident, integrum locum adsignare compellitur. idque ita rescriptum est.

1.9 **IULIANVS LIBRO OCTAVO DIGESTORVM.** Iudicium finium regundorum manet, quamuis socii communi diuidendo 20 egerit uel alienauerint fundum.

1.10 **IDEM LIBRO LI DIGESTORVM.** Iudicium communi diuidendo, familiae erciscundae, finium regundorum, tale ut in eos singulae personae duplex ius habeat, agentis et eius cum quo agitur.

1.15 **GAIVS LIBRO IIII AD LEGEM XII TABVLARVM.** Sciendum 26 est in actione finium regundorum illud obseruandum esse, quod ad exemplum quodam modo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. nam illic ita est. *ἐάν τις αἰμασίαν παρά ἀλλοτρῶν χωρῶν ὀρύγη, τὸν ὄρον*

2. fructum P? || 6. nam in confinio praediorum *om codices Digestorum.* || 16. ideoq. G, ideoque P. || 20. egerint P? || 29.

ΕΑΝΤΙCΑΙΜΑΝΤΙΑ. Παράλλοτρῶν G. *perā et Aprmiscue significantur α λ δ.* || τὸν ὄρον] ΙΟΝΟΡΟΝΑ G.

μη παραβαίνειν· εἰς τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· εἰς δὲ οἶκημα, G¹⁶⁴
 δύο πόδας· εἰς δὲ τάφρον ἢ βόθρον ὀρύττη, ὅσον τὸ βάθος ἢ,
 τοσοῦτον ἀπολείπειν· εἰς δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν δὲ καὶ
 συκῆν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα
 δένδρα πάντα πόδας.

5

ITEM POST ALIA. Finium regundorum actio in agris 1.4 §9
 uectigalibus, et inter eos qui usum fructuum habent, uel
 fructuarium et domium proprietatis uicini fundi, et in-
 ter eos qui iure pignoris possident, competere potest.

Hoc iudicium locum habet in confinio praediorum §10
 rusticorum. nam in confinio praediorum urbanorum dis- 11
 plicuit: neque enim confines hii sed magis uicini dicun-
 tur, et ea communibus parietibus plerumque disternan-
 tur. et ideo si agris aedificia iuncta sunt, locus huic ac-
 tioni non erit: et in urbe hortorum latitudo contingere 15
 potest, ut etiam finium regundorum agi possit.

Siue flumen siue uia publica interuenit, confinium §11
 non intellegitur, et ideo finium regundorum agi non po-
 test.

IDEM LIBRO XV AD SABINVM. Quia magis in confinio 1.5
 meo uia publica uel flumen sit quam ager uicini. 21

IDEM LIBRO XXIII AD EDICTVM. Sed si riuus priuatus 1.6
 interuenit, finium regundorum agi potest.

VLPIANVS LIBRO VI OPINIONVM. Si irruptione fluminis 1.8
 fines agri confundit inundato ideoque usurpandi quibus- 25
 dam loca, in quibus ius non habent, occasionem praes-
 tat, praeses prouintiae alieno eos abstinere et domino
 suum restitui terminosque per mensorem declarari iubet.
 et ad officium de finibus cognoscentis pertinet mensores §1

1. ΤΙΧΙΟΝΠΟΑΑΑΠΟΑΙΠΕΙΝ. G. | 2. ΤΑΦΟΝΓ. | ΟΡΙΤΤΗ G. |
 ΤΟΒΑΘΟC. ΟΤΤΟΝΑΠΟΑΙΠΕΙΝ G. | 3. ΦΡΕΑΡΟΡΙΤΙΑΝΕ-
 ΛΕΑΝΑΕΚΑΙ G. | 7. fructum P? | 15. hortorum G. | 17. Diges-
 torum exemplaria peccant. | 25. inundatio P? | 29: et om Dig.

G mittere et per eos dirimere ipsam finium quaestionem
*G*¹⁶⁶ | ut aequum est, si ita res exigit, oculisque suis subiectis
 locis.

L. 11 PAPIANVS LIBRO II RESPONSORVM. In finalibus quaes-
 5 tionibus uetera monumenta census auctoritas ante litem
 inchoatam ordinatim sequenda est; modo si non uarietate
 successionem et arbitrio possessorum fines additis uel de-
 tractis agris postea permutatus probetur.

L. 12 PAVLYS LIBRO III RESPONSORVM. Eos terminos, quan-
 10 tum ad dominii questionem pertinet, obseruari oportere
 fundorum, quos demonstrauit his qui utriusque predii
 dominus fuit, cum alterum eorum uenderet. non enim
 termini qui singulos fundos separabant obseruari debent,
 sed demonstratio adfinium nouos fines inter fundos cons-
 15 tituere.

L. 13 GAIYS LIBRO III AD LEGEM XII TABVLARVM. In actione
 finium regundorum illud obseruandum esse, quod ad ex-
 emplum quodam modo eius legis scriptum est, quam Athe-
 nis Solonem dicitur tulisse. nam illic ita est.

4. quaestionibus *G*.

AGRORVM QVAE SIT INSPECTIO. *B*⁷⁷

Quoties quid inter uicinos extiterit quaestionis, ab agri mentoribus promptius hoc quaerendum.

Primum antiquis mensuris quem admodum tenuerint [aut teneant], ostendant uicinae possessiones quae sine lite possideri uidentur; ut quaeratur quo genere definitio uicinorum perseuerat, eademque quasi magistra sit eorum quae in quaestione sunt. considerent, si cauis, si superciliis, cliuis, marginibus, ante missis arboribus, ita ut ipsa, uicinitas terminatur, ut et his quae in quaestionem ueniunt | praestet exemplum. *B*⁷⁸

Sed si caua defecerit, aut supercilium, cliuus, margo, arbores ante misse, solent termini occurrere. qui lapides tam qua longiores sunt quam qua latiores, sequendi, hoc est aut si cursum dirigunt linearem aut si gamma faciunt et transuersi opponuntur, ut quam longitudinem fecerint, hanc ut litem sequantur. sed ipsa positio terminorum pro regionibus inmutatur. sunt Tiburtini usque ad finem ex ordine, de omni parte dolati: nam si superior pars tantum dolata est et inferior subtus inpolita derelicta, 20 cippus ominandus est monumentalis esse, non terminatus.

2. quod inter uicinum extiterint quantis nisi ab agri mentoribus promptius *B*. || 4. partium antiqui mentoribus *B*. || tenuerint *B*. || 5. possessionis *B*. || 6. possidere *B*. || quaerantur quo genere alii generum *B*. || 7. perseuerant eodem quasi *B*. || mimis transit *pr B?* || 8. quae est in quaestionem sunt *B*. || 12. aut ... margo] aut ergo *B*. || 14. tam *om B*. || quam longioris *B*. || quam qui latioris *B*. *correxit Goesius*. || 15. lineare *B*. || 16. et *om B*. || transuersi *B*. || 18. inmutantur Aut tiburtini *B*. || 19. ordinem *B*. || 20. subtus] subulis *B*. *conf. p. 211 G*. || 21. nominandus *B*.

B⁷⁹ | silices pro sua natura ponuntur, igniferique [aut] lapides, ut de Tiburtinis dictum est, per longitudinem.

Iudicanti si petrae naturales occurrunt, ipse naturales petrae pro signis habentur: sed de ipsis exceptae aut
5 decus habent aut lineas.

Sub terminis signa solent ..., quae sunt in imo posita, eaque exquiri iubent qui artes ediderunt.

Ante misse uero arbores solent etiam plagatam antiquitus inflexura similem corticibus ostendere cicatricem:
10 licet hae terebris foratam etiam, tornatis intro missis, sicut scribitum a ueteribus, habere dicantur.

B⁸⁰ Sunt etiam | et coronae plerumque uepribus, quas in limitibus serunt: quarum et initium considerari oportet et finem, et, ut diximus, aliorum locorum similitudo
15 uicinorum si talibus definitur.

Solent etiam arbores olibarum, quotiens in utroque agro sunt uel utriusque uicinae, ordines non habere ad unam lineam constitutos; ut, cum sibi consentiant lineae, utriusque agri dominium sui iuris esse testentur.

B⁸¹ Sunt et caesurarum et culturae discrimina, | quae
21 cum discrepant, non unius aequalitate possessionem ostendunt, sed diuidi omnia pollicentur.

Diuergia aquarum etiam pro limitibus occurrunt.

2. ut] aut *B.* || 3. iudicant Petrae *B.* || 4. exceptae *Huschkius.* excepta *B. Siculus Flaccus p. 140,8* si perseneret rigor. || 5. linea *B.* notas et gammas *Siculus Flaccus.* || 6. inueniri *Siculus Flaccus p. 140,12.* || 7. iubet quae arti se dederunt *B.* || 9. inflexuosam *B.* || ostenderem *B.* || 10. tornatus *B.* || 12. 13. quam limitibus seruiunt *B.* || 13. oportet finem *B.* || 15. Si tabulis *B.* || 16. arbores *Goesius,* ordines *B.* || 19. utriusquam *B.* || sui iuris] immo unius. || testitur *B,* tum spatium sex uersibus recipiendis relictum. || 20. uersurarum *B.* || 21. discriperit *B,* discrepauerint *Goesius.* || qualitatē *B.* qualitatis *Rudorffius.*

Saepe etiam evenit ut in aliis possessionibus nec ad *B* proxima coniunctis, in medio alterius agro, seu silvae seu pascuae seu vineae oliueti castaneti aliquid occurrat; quod cum sui iuris aliquis uindicet, directum signis defossis aut terminis sequitur inspector: haec enim uetustas 5 illi qui id ageret iniunxit.

Nam de aequalitatibus, antiquitatibus, possessionibus, territoriis, terminibus, signis, et his similibus, considerandum est ab origine quem admodum tenuerint [*coeperint*]: deinde aliquid usque ad nostram aetatem descenderit aut permaneat, oportet exquiri.

Aequalitas in has species diuiditur, ut extremitatibus concludentibus aut quadrata sit aut circa flexa aut cuneata aut triangularis, aut modo curuis anfracta in flexuram, modo in rectum rigentibus lineis porrecta, modo artiore latitudine longior, modo minore longitudine prolixior. quorum pleraque mensuris comprehenduntur.

Ex antiquitate recipiunt hoc ut et nominibus uetustis utantur, ut uetigialis ager uirginum Veste, et aris templis 19 | sepulchris et his similibus. quoniam etiam usui, hoc est in- *B* | cepto et incrementis, artis | ordinem naturalium rerum *B* | substituunt et geometricae exercitationi subducunt saepe; credo, ut uetustatem reseruent speciebus.

1. ut evenit *B*. || 3. uinae *B*. || 4. quo cum *B*. || sui iuris] *immo* sibi. || direptum *B*. || defossis] aut fossis *B*. || 6. qui indigere *B*, indagare *Goesius*. || 7. non de qualitatib. quantitatis positionib. territoris *B*. || 8. consideranda sunt ab originem *B*. || 9. teneri coeperint *Huschkius*. || 10. descenderit *B*. || 11. opere *B*. || 12. qualitas in hac *B*. || extremitatis *B*. || 13. coneata *B*. || 14. curuis anfracta in flexuosam modo inter haec dirigentib. linea *B*. || 15. 16. artiore latitudinem *B*. || 16. minorem latitudinem *B*. *correxit Huschkius*. || 17. plerasquam mensuris *B*. || 18. ex quantitate *B*. || hoc est ut et *B*. || 19. et *om B*. || 20. quae etiam usum *B*. || incipio *B*. || 22. et geometrica et exercitationis abdicant saepe credunt ut *B*. || 23. reseruet *B*.

B Aliqua quoque cum de agri aequalitate aut incurbi aut angularis excurrunt et ad directum lineis discernuntur, subsiciua appellantur, hoc est quae a subsecantibus lineis remanent, naturam extremitatum seruantia. quae cum
 5 uelut communis iuris aut publici essent, possessionibus uicinis tunc Domitianus imp. profudit, [hoc est] ut eis
*B*⁷⁶ lineis arcifinalem uel occupatoriam licentiam tribueret.

Arcifinales agri dicuntur qui ab arcendo, hoc est prohibendo, uicinum nomen acceperunt. occupatorii uero
 10 ideo hoc uocabulo utuntur, quod, uicini urbium populi seu possessores, cum adhuc nihil limitibus terminaretur, praesumptione certaminis cum de locis aduersum sibi repugnantes agerent, quo usque pulsati uel cederent uel restitissent, uictoriae terminus fieret, uictos aut praesidium
 15 collis aut riuus interstitium aut fosse munimen resistere pateretur et hoc genere naturae aut cursus docti securae
*B*⁷⁷ perpetuitatem possessionis | efficerent.

1. aliqua *B*. || qualitatem *B*. || 2. occurrunt *B*. || *fortasse* a directo lineis. || 4. natura *B*. || seruantis *B*. *correzit* Goesius. || 5. uel *B*. || 6. praefudit *B*. || ut ex lineariâ finalem uel occupatorium licentia *B*. || 8. Archifinalis *B*. || ab *om* *B*. || 9. acceperit occupaturi *B*. || 10. hoc] hoc est *B*. || 12. aduersum se repugnantis *B*. || 13. cederet uel restitisse *B*. || 16. secuti *B*. || 17. effecerint *B*.

INCIPIT
MARCI IVNI NIPSI
LIBER II FELICITER.

A179 E20,8

FLVMINIS VARATIO.

Si in agri quadratura tibi dictanti occurrerit flumen 5
quod necesse sit uarari, sic facies. rigor qui inpegit in
fluuio, exinde uersuram facies. in quam partem uerteris,
tetrantem pones. deinde transferes ferramentum in eo ri-
gore quem dictaueris ex eo rigore qui in flumine inpe-
gerat. deinde transferes ferramentum, et comprehenso eo 10
rigore quem dictasti, uersuram facies in partem dextram.
deinde exiges medium illum rigorem a tetrante ad tetran- A180
tem, et diuides illum in duas partes et signum pones per-
pensum. deinde figes ferramentum ad signum quod diui-
det duas partes quas diuisisti. ex fixo ferramento et per- 15
penso comprehenso rigore ad umbilicum soli emissum per-
pendiculum cum super signum ceciderit, percuties cromam
donec comprehendes signum quod posueras trans flumen.
cum diligenter comprehenderis, transies ex alia parte fer-

2. 3. marci ... feliciter E, om A. || 4. de fluminis uaratione E. || 5. agris A. || dictandi E. || 6. inpigit A, impegit E. || 7. et in qua parte E. || ueneris AE. || 8. ponis AE. || transferis A. || 9. dictaueras E. || in flumen E. || inpigerat A. || 10. transferis A. || eo om A. || 11. uersuras A. || dexteram E. || 12. exigis AE. || illum ... 13. diuides om E. || ad tetrante A. || 13. diuidis A. || ponis deinde figes perpensum ferramentum E. || 14. ferramentum ... 15. fixo om A. || 16. ab umbilicum A. || soliae missum AE. *correxit Salmasius in exercitat. p. 486 a.* || 17. percutis AE. || cromam E. || 18. comprehendis A, comprehendas E. || 19. comprehenderis A. || transis ex alia A, transisset alia E. || ferramenta E.

AE ramenti et manente croma dictabis rigorem. ubi se consecuerit norma tua cum eo rigore quem dictaueris, signum pones, et exiges numeros a signo ad tetrantem. sed quia linea quam secueras media duo trigona ostendit sed quia
5 cathetus catheto par est, erit et basis basi par. quantus ergo numerus basis iunctus trigoni quem exigesti fuerit, tantus rigor alterius trigoni cuius rigorem factum in fluuium
E21 numerus. et de | hac base quam exigesti tolles hunc numerum quem a tetrante ad fluuium exigesti. reliquum quod
(A) superferit erit latitudo fluminis. (fig. 208.) |

LIMITIS REPOSITIO.

E(21,7)
16,27 Cum in agro assignato ueneris et lapides duo contra alios in capitibus centuriae in decimano siue in cardine inueneris, incipies mensuram agere ab eo lapide centuriale unde possis | peruenire ad centuriam in qua
16 mensurae agenda sunt. si decusati in capitibus lapides fuerint, ab eo lapide qui limitem ducturus est primum lapidem circinabis. et si inueneris recte incisas quattuor
E16 lineas | eisdem lapidibus ferramentum pusillum longius a
20 lapide ita ut possis decumani lineam uel cardinis mediam comprehendere, et dictare duas cannas, quas per quattuor latera diligenter perpendes, unam ultra lapidem, et alte-

1. dictauis *A*. || se consecuta fuerit norma *E*. || 2. dictaueras *E*. || signum ponis *E*, signum pones signum ponis *A*. || 3. exigis *E*. || numerus *A*, numerum *E*. || ad signum *E*. || ad tetrante *A*, tetrantis *E*. || 4. aquam *A*. || securas *A*, secutus fueras *E*. || media *A*, medio *E*. || 5. catectus catecto partem est *E*. || et om *E*. || para *E*. || 6. exigesti *A*. || 7. rigor impactus *Goesius*. || in fluuium numerus et] sic *A*, autem in numero fluminum numero. d. et *E*. || 8. de ac uase quem exigesti *A*. || tollis *E*. || 9. exigesti *A*. || 10. erit latitudo *A*, latitudo est *E*. || 11. repositionem *E*. || 14. incipiens *E*. || lapidem centuriale *E*. || 16. decus a te *E*. || 20. linea *E*. || 22. perpendis una *E*.

ram citra lapidem. inde transferes in altero latere lapidis *E* ferramentum, et similiter facies sicut supra. deinde sublato ferramento transferes ad lapidem, et figes. cum fixeris, perpendes. cum perpenderis diligenter tam diu facies ut ab umbilico soli emissum perpendiculum supra punctum decusis cadat. cum ita feceris, incipies quattuor metis comprehensis dictare limitem in quam partem iturus es. si lapidem inueneris, scias te limitem tenere. si uero uaratus interuenerit, unde tibi uenerit uersuram facies ita ut per punctum decusis lapidis rigor currat. cum ita feceris, tetrantem pones, et deinde reuerteris ad lapidem unde primum coeperas, et cultellabis usque ad tetrantem et a tetrante usque ad punctum lapidis ad quem uaratus uenisti. ut reponas te in limitem, sic facies. catheti quamuis partem solidam sumes et referes a puncto lapidis per ipsum cathetum et signum pones perpensum quem retuleris in rigore suo eandem partem sumes et basis referes normaliter signo quem posueras numero quem solidum basis sumpseras et ubi expletum fuerit signum perpensum pones. erit hoc signum in limitem et numerum quem a puncto lapidis retuleras per cathetum dare illi similiter referes per eundem cathetum in rigorem et ab eo signo normaliter duplicatum numerum eius basis quem retulisti in limitem similiter referes et signum pones habebis duo sigua in limitem perpensa. cum ita feceris, figes ferramentum ad lapidem ita ne in rigore limitis figas. fixo

1. et alterum citra lapidem inde] lapidis ferramentum similiter facies. *E. illud alterum Goesius dedit.* || transferis in latero lateri *E.* || 2. et om *E.* || 3. transferis *E.* || figis *E.* || 4. perpendis *E.* || 6. decusis *E.* || faceres *E.* || 9. inuenerit *E.* || 10. decusi *E.* || 11. ponis *E.* || reuerteres *E.* || 12. cutellabis *E.* || 14. 15. cacteci quamuis quamuis partem *E.* || 16. cactectum *E. sic semper.* || ponis *E.* || 17. referis *E.* || 20. ponis *E.* || 22. refert *E.*

E ferramento conuertes umbilicum soli supra punctum lapidis et sic perpendes ferramentum. perpenso ferramento ab umbilico soli emittes perpendiculum ita ut in puncto ^{E (16, 23)} lapidis cadat. comprehendes quattuor signa ea quae po-
 5 suisti in limitem. aliis corniculis tenebis alium limitem. et sic mensuras ages ut scias primum an in limitis lapidum in capitibus centuriae signa sint. lege scripturam lapidum. si in uno rigore sunt, decimanum ascriptum debere, ut puta DECIMANVS PRIMVS aut SECVNDVS aut TERTIVS
 10 uel quotus cumque. in aliis lapidibus scriptus fuerit duo lapidibus uel lapides in linea decumani contra alios alii. si uero cardinis linea fuerit, similiter in ambis lapidibus unus cardo scriptus erit. item zaconem lapides si fuerint, sic deprehendes. ut puta primum lapidem quom inspexeris, si scriptus est DECIMANVS QVINTVS CARDO XII, et alius DECIMANVS SEXTVS CARDO XIII, apparet hos duos lapides, quia nec cardo nec decimanus unus est, in zacone esse.

Variationem in agris diuisis sic reponimus. ut puta lapidem a lapide p. DCC et in alio lapide p. MDCXXX. sunt
 20 in unum p. IICCCC. uara ad alterum lapidem p. XX. semper uideo quod praecedes XX. quoniam solidum est, sumo partem XX. item uarationis fit id est si repositionem ut peractos singulos pedes quos uariasti repones deinde in aliis si eundem limitem agere necesse est sed si ultra agros
 25 prodideris extra p. XX ad hunc unum auctum renormabis p. XXI et signum ad perpendiculum pones. deinde in aliis pedibus in sequentibus CXX renormabis similiter p. XXII et signum ponis. deinde apprehensis signis duobus et li-

1. conuertis *E*. || soliae *E*. || 2. perpendis *E*. || 3. soliae mittis *E*. ||
 4. compre *E* p. 16. dis. Quattuor *E* p. 15. || 6. agis *E*. || an] hanc *E*.
 || 7. scripturarum *E*. || 8. an habere debent? || 9. ut pote *E*. || 10.
 uel quartus. Cumque in *E*. || 11. in lineam decani *E*. || 13. lapidis *E*. ||
 14. deprehendis *E*. || quem *E*. || 17. in] sin *E*. || 18. uarationem. In *E*.

mite recto limite ibis similiter. si retro ire uolueris a la- E
pide a quo exieris detrahis in actibus uarationis pedes
quantum abieceris. si in priorem eas hoc non solum ac-
tus obseruare debebis sed in p. LX uel LXXX plus minus
pro ut ratio postulauerit facere debes. CXX. CXX. CXX. 5
CXX. (fig. 209.)

Alia racione ut quodcumque pedibus uarauerimus
non solum in limitem uerum etiam alterius conditionis
agrum ut puta p. CCC. LXXV. p. D., p. MDCCC. uarauerimus
p. XXVII. sic faciemus semper diuidemus semper partem ^{E(15,27)}
solidam limitis ut ad solidam uarationem habeamus ut 11
nunc limites CCCLXXV. sumo partem XII ubicumque con-
uenerit fiunt xxx; fit item XVII fit. IC. LL. hoc in portio-
nem limitis et uarationis siue retro siue in priore
repositione tractabimus ut sciamus quantum ad singulas 15
repositiones aut adicere si in priora ibimus aut demere
si retro reuertimur. (fig. 210.)

In agris diuisis solent lapides in centuriis non pa-
rere. sed sunt termini qui inter lineas consortales finem
faciunt. a quibus reprehendas in limitem interpones. et 20
comprehendes lapidem qui est in angulo centuriae et trac-
tabis quomodo | latitudinem ad longitudinem quomodo E₁₉,
ibi fuerit tractabis similiter. et hi potius areae ponis et
comprehensis signis limitibus tenebimus. (fig. 211.)

Aut si lapis in angulo fuerit et in alio angulo alius 25
quasi qui perspiciatur in zacono similiter duo lapides. et
quia in centuriis paria latera sunt latitudinis et longitu-

11. mitis ... uaratio recisa ex E: sumpsi ex editione Goësii. ||
12. partem ... 13. fiunt x recisa ex E, qui tamen non uidetur ha-
buisse fiunt. || 14. limitis et uarationis siue recisa ex E. || priori re-
positione recisa ex E: sed habuerit litteras forte VIII amplius.
15. ut ... ad sin recisa ex E. || 16. cere ... aut recisa ex E. || 18.
In a ... solent recisa ex E. || 19. mini ... consortales recisa ex E. ||
20. ponos ... 21. lapid recisa ex E.

E dinis, similiter ex quacumque uolueris uersuram facies normaliter et totidem quot inueneris cultellabis et prehensis perlimitibus in extremitatibus formarum. (fig. 212.)

In agris dinisis subsiciua fiunt in quibus trigoni tra-
 5 pizea pentagona sunt et nichil aliud nisi modus ingerum
E^(19,10) assignatorum et nomen scriptum est | actus tamen inua-
 17,25 serunt a in re ingera LXV.
 sic querimus. semper in uad
 duco quater id est LXV. fit. CLX. huius sumo partem
 10 XX. fit XIII. erit CL. catec-
 tus trigoni actus XIII. in
 sequentem autem iunctum trigono ad tra
*E*₁₀ | cta qua-
 liter erunt cccc. huius parte xx erit basis
 15 ūv. VII. erit contraria basis actus VII.
 similiter in

*G*₂₀₀ Si in agro adsignato ueneris, ut scias in qua parte
 agri sis, an in ultrato et dextrato, an in citrato et dex-
 20 trato, sic deprehendes. cum in agro ueneris, quaeres la-
 pides plures centuriales. quorum scripturam cum inspi-
 cere coeperis, nota tibi quomodo scriptura currat: sic et
 limites antea instituti sunt. si enim decumani numeri ab
 oriente incipiunt et in occidente crescunt, decumani ita
 25 instituti sunt ut oriente post te relicto in occidentem spec-
 tes. si uero ita numeri notati in lapidibus centuri-

9. id est] id *E*. || 17. Si ... ueneris *recisa ex E*. || assignato *G*. || scias te in *E*. || 18. an in ultrato ... 20. sic depre *recisa ex E*, in quo fuerunt illa breuiora. || 20. deprehendis *EG*. || quaeris *G*, quere *E*. || 21. plures ... scrip *recisa ex E*. || 22. tara ... 23. limi- tes an *recisa ex E*. || 23. potius decumanorum. || 24. oriente ... oc- cident *recisa ex E*. || crescent *E*. || ita *E*, om *G*. || 25. ut in *E*. || oriente ... occiden *recisa ex E*. || occidente *EG*. || 25. 26. expectia. sic et numeri nota tibi illa si in *E*, *recisis proximis lapidibus* ... scias d || 26. ita] et *G*.

arum fuerint, scias decumanos ita institutos esse ut *EG* in orientem et occidentem spectent: cardines uero meridianum et septentrionem scias spectare. cum hoc diligenter tibi liquerit, in re praesenti plurium lapidum centurialium inspicias scripturas. et si numerus cardinum 5 crescet in occidente, erit pars ultrata: decumanorum uero numerus si crescet in partem septentrionis, erit pars dextrata. sic scis te ex scriptura lapidum esse in parte ultrata et dextrata. similiter si decumanos crescere deprehenderit in meridianum et cardines in partem occidentis, 10 erit pars sinistrata et ultrata. item ut dextratum et citratum inuenias, similiter lapidum scriptura ostendit. si enim cardinum numeri in orientem crescent, | erit pars citrata: *A*, decimanorum numeri in septentrionem si crescent, erit pars dextrata. sic scies te in dextrato et citrato esse. 15 | similiter si cardinum numerus in oriente crescet, erit ^{*E* (10, 20)} _{24, 7} pars citrata: si decimanorum numerus in meridianum crescet, erit pars sinistrata. sed ut saepe solet in re pre-

1. ita *E*, om *G*. || 2. oriente *G*. || occidentem spectent cardines *recisa ex E*. || occidentem expectent cardinem *G*. || 3. septentrionalem scias *E*. || expectare *G*, expec *recisis proximis* tate ... 4. lique *E*. || 4. re om *E*. || plurimum *E*. || 5. inspicias *G*, *recisum ex E cum proximis* scripturas ... si nume || 6. crescit *E*. || ultrata ... 7. numerus *recisa ex E*. || 7. crescit *E*. || 8. trata ... lapidum *recisa ex E*. || 9. decumanum *G*, decima *E*. nos crescere deprehenderit in *recisa ex E*. || 10. cardinem *G*. || in parte *E*. || occidentis. occidentis erit *G*. || 11. erit ... item *recisa ex E*. sed item uidetur omisisse. || 12. pidum ... si *recisa ex E*. || 13. numerus *E*. || in occidente *E*, in occidentem *G*. || crescit *E*. || erit pars citrata decimano *recisa ex E*. || 14. rum numerus in septentrionem si crescens *E*, decimanorum numerus si in septentrionem crescet *G*. || crescent *A*. || 15. dextrata sic scies te in dex *recisa ex E*. || sic scies ... esse om *G*. || 16. cardinum *G*. || in occidente *AEG*. || crescet om *AE*. || 17. sic *E*. || decum. *G*. || 18. crescit *E*. || sed hoc in re presenti. *G*. || ut *A*, sicut *E*. || solet sepe *E*. || re om *E*.

AE(G) senti | depraehendi decimanum maximum ita institutum
 ut ad meridianum et septentrionem spectet, kardinem uero
 maximum orientem et occidentem spectare, similiter sicut
A^s supra diximus scriptura lapidum hoc ipsum | depraehen-
 5. des. ita si a principio institutum fuerit, erit pars sinis-
 trata decimani maximi in occidente, dextrata in oriente.
 in hac quoque parte si uolueris scire in qua parte agri
 sis, cum inueneris ex scriptura lapidum kardinum nume-
 ros in septentrione crescere, erit pars ultrata: decimano-
 10 rum numeros in occidente crescere, erit pars sinistra.
 sic scies te in sinistra et in ultrato esse. similiter ut
 uolueris scire in citrato et sinistra. si depraehendis de-
 cimanorum numeros in oriente, kardinum numeros in
A^s septentrione | crescere, erit pars dextrata et ultrata. si-
 15 militer si decimanorum numeri in oriente crescent et kar-
 dinum numeri in meridiano crescent, erit pars dextrata
 et citrata.

Quibusdam regionibus in agris adsignatis propter
 sterilitatem lapidum inter centurias quinas lapides positi

1. reprehendi *E.* || 2. ut ad] ut et *A.* om *E.* || expectent cardinem
E. || 3. ab oriente et occidente *E.* || scies post occidentem supra
 scriptum *A.* om *E.* || expectare *E.* || 4. supra diximus *A.* om *E.* ||
 depraehendis *AE.* || 5. ita] et *AE.* || principio *E.* principium *A.* ||
 sinistra ad decimani *A.* || 6. in occidentem *E.* || in orientem *E.* || 7.
 quoque *A.* tum arte *E.* || 8. sis *A.* sunt *E.* || ex om *E.* || scripturam
E. || lapidum *A.* || numerus *A.* numerum *E.* || 9. in septentrionem
E. || 10. numerus *A.* numerum *E.* || sinistra *A.* || 11. sinistra *A.*
 || et ultrato *E.* || ut *A.* si *E.* || 12. scire si *E.* || in ultrato et sinis-
 trato *A.* in ultrato sis et dextrato *E.* || si] sic *AE.* || 13. numerus in
 occidente *A.* numerum in occidente *E.* || cardinem *E.* || numerus *A.*
 || 14. septentrionem *E.* || 14. erat *A.* || dextrata *A.* || 15. si om *E.* ||
 numerum *AE.* || in oriente om *E.* || crescere *E.* || 16. numerus in me-
 ridianum crescens *E.* || 18. propter *E.* per *A.* || 19. sterilitatem *E.* ||
 quini *E.*

sunt. hoc in re presenti deprehendi potest ex lapidum *AE* inspectione et inscriptura. aliis uero regionibus in capitibus centuriarum non sunt lapides scripti, et in effigie Terminii positi sunt. sed et quibusdam regionibus, sine typo uel forma regionis, in qua parte agri sis, | inuenire non *A* potes, nisi ex typo uel forma regionis ipsius. sunt enim 6 in typo montium uocabula et alia signa: conplura ex *E*ss quibus possis scire in qua parte agri sis: non una species agrorum adsignatorum est. est ager centuriatus, qui quadratis centuriis diuisus est. hic ager in singulis centuriis ducentena iugera habebit. est ager scamuatus qui appellatur, qui in longitudinem maiorem iugerum numerum habebit quam in latitudinem. hi quoque agri non nisi in re praesenti depraehenduntur uel ex forma regionis. habent enim agri scamnati in centuriis singulis | iugera *A* ducentena quadragesima; quae per latitudinem habent actus 16 xx et per longitudinem actus xxiiii.

Si duo lapides in capitibus centuriae in lineas decimani siue kardinis inuenti fuerint, et mensurae agenda sunt secundum formam agri adsignati, ut modi iugerationum secundum acceptam unius cuiusque separantur in centuria in qua quaestio fuerit orta, primum in re pre-

1. in re] ex *E*. || lapidibus *E*. || 2. inspectione et *A*, scriptione ea *E*. || scriptura *E*. || 2. 3. aliquibus locis non sunt *Boethius* p. 1539. || 3. non sunt ... 4. sed et quibusdam] pali roborinei fixi sunt in his *E*. || sed *Boethius*. || in effigie *A*, in effigiem *Boethius*. || 3. 4. terminorum positi sunt quos cursorios uocamus *Boethius*. || 4. typo *E* semper. || 5. agri sic inueniri *E*. || 6. potest *A*, possunt *E*. || regionis *E*, om *A*. || 7. quam plurima *E*. || 9. est ager *A*, ager est *E*. || 10. est *E*, om *A*. || in *E*, a *A*. || 11. ducentena *A*, et *E*. || qui scamnatus *E*. || 12. qui in *E*, om *A*. || iugerum om *AE*. || 13. quam in allatitudinem *A*. || hii *A*. || 14. re om *E*. || 16. quae *E*, qui *A*. || actus xx et per longitudinem om *E*. || 19. kardines *A*. || 20. modum *AE*. || 21. cuiusquae *A*. || separaretur *AE*. || in om *E*.

AE senti typos regionis quaerendus est. et inspecta scriptura lapidum in re praesenti typum conlocabis, ut scias primum an decimanus maximus ab oriente in occidentem
A6 constitutus sit, | an uero a meridiano in septentrionem.
 & si enim ab oriente in occidentem constituti sunt, typum sic conuertes ut pos te relinquis orientem, et occidente spectato sic typum tenebis. respicies in typum kardinem maximum, quo loco sit. et si scriptura lapidum deprehenderit in oriente crescere, erit pars citra kardinem: si
 10 uero inneneris in occidente kardines crescere, erit ultra kardinem. sed ut scias an dextra decimanum stes an sinistra decimanum, inspectis lapidibus in linea kardinis maximi, si in septentrione crescent, erit dextra decimanum:
A7 si in meridiano crescent, | erit sinistra decimanum. haec
 16 inscriptura demonstrabit tibi quomodo debeas typum in re praesenti conlocare. similiter facies, si decimanus maximus a meridiano in septentrionem conlocatus fuerit et cardo maximus ab oriente in occidentem. eadem ratione sicut supra scriptum est, in re praesenti typum conlocat
 20 bis, ut decimanus maximus spectet suum locum, id est meridiani et septentrionis lineam, kardo maximus orientis

1. typos *A*, tipus *E*. | ferendus *E*. | inspectas scripturas lapidum *A*. | 2.3. primum undecimanus maximus si ab *E*. | 3. in occidentem *A*. | 4. a] in *A*. | in septentrione *A*. | 5. in occidentem *A*. | 6. si conuertis *E*. | post *E*. | reliquas *A*. | 7. tenere inspicias *E*. | *potius* in typo. | 8. et sic scripturam lapidum deprehendis in orientem *E*. | 10. in occidentem *A*. | cardines *E*, kardinem *A*. | 11. sed ut *A*, si tu *E*. | 12. in *A*, si in *E*. | 12.13. maximi si] xvi an *A*, sint an *E*. | 13. septentrionem *E*. | crescente *A*. | 14. crescentes erint *A*, crescente erit *E*. | hac *A*. | 15. scriptura *E*. | debeat *A*. | 16. cumlocatus *A*, collocatus *E*, *supra erat* constitutus. | 17.18. fuerit erint cardines ab oriente *A*, fuerit cardines ab oriente *E*. | 18. in occidentem *AE*. | 19. scriptum est] sicut *A*, om *E*. | re om *E*. | conlocaueris *A*, collocaueris *E*. | 20. expectet *E*. | 21. linea *A*, si in ea *E*.

et occidentis lineam: et secundum rationem supra scriptam *AE* scies lapidum scriptione quae sit pars dextra decimanum et quae sinistra decimanum et quae | citra cardinem et *A*: quae ultra cardinem.

Si quando in agro adsignato mensuras egeris, et re- 5 uersus ad formam inueneris nominibus sex data *CLXXX* iugera, ut scias quantum quis acceperit, quaeris sub littera: et sic inuenies quis quantum acceperit.

Si in agro adsignato aliquis modus iugerationis uacauerit, ne putes subsiciuum remansisse, quaerere | debes *E*ss primum ne post aes fixum et machina sublata secunda 11 adsignatione alicui adsignatum sit. uel quaeris si in libro beneficiorum regionis illius beneficium alicui Augustus dederit. quod si neutrum factum est, scias illum subsici- 14 uum | remansisse. *A*,

PODISMVS.

*R*19

Mensurarum genera sunt tria, rectum planum solidum. rectum est cuius longitudinem tantum modo metimur. planum est cuius longitudinem et latitudinem metimur. solidum est cuius longitudinem et latitudinem et crassitudinem metimur. 20

1. et occidentis *om AE*. || lineae secundum *E*. || supra scriptam *E*. || s̄s. *A*. || 2. scies et lapidum *E*. || scriptione *A*. || 3. quae sit sinistra *E*. || 5. egeris] *ageris A*. || 6. hominib. **ex A*, *ex E*. || 9. aliquis *A*, aliquando aliquis *E*. || 10. ne putes *A*. || debes *E*, *om A*. || 11. primum *om E*. || post aes *Heinsius ad Ouidii met. 1,91*: post est *A*, posuit primum *E*. || machina *A*. || secundum assignationem *E*. || 12. uel ... 13. beneficiorum *om E*. || 13. illius ne beneficium *E*. || alicui praestitisset. quod si *E*. || 16. *titulum hic om E*, *Podismi R*. || 17. sunt tria genera *R*. || 18. metitur *AE*. || 19. metimur ... 20. latitudinem *om E*. || metimur *om R*. || 20. et latitudinem *om A*. || et crassitudinem *erasa E*. || 21. metitur *E*.

ARR . . . Angulorum genera sunt tres, rectus acutus hebes.
 rectus est qui normaliter constitutus est. acutus est qui
 (R)(A) minor est recto. | hebes est qui maior est recto. |

[Pes quadratus amphoram capit. piscinae uel lacus
 5 pedes quadratos dicere.

s. q. metieris longitudinem per latitudinem, effectum
 per altitudinem: erunt pedes quadrati. si fuerint tot, to-
 tidem amphorae sunt piscinae uel lacu.

Dolei dicere pedes quadratos.

10 metieris ab integro fundi diametrum, item diametrum
 et cum summi diametrum altitudinem cum mensus fueris
 iungis tria aera in uno partem tertiam. quod
 fuerit in se effectum undecies, huius sumis partem quar-
 tam decimam. hoc ducis per altitudinem. erunt dolei pe-
 15 des quadrati.

Calcis pes quadratus centum pondo pendet.

calcaria autem si non aequaliter instructa est in do-
 lli effigiem, metieris eam quomodo et doleos. et quot-
 quot pedes quadratos inuenis, inquires in regione illa,
 20 in qua mensuram feceris, ad quod pondo calcis uehis ue-
 niat. quotiens centenae libras inuenis, tot assumes in
 pede quadrato, et dices quot uehes calcaria capit.

si uero aequaliter structa fuerit usque ad summum
 aedificium, diametrum sumes. hoc in se effectum unde-
 25 cies, sumes partem quartam decimam, et ducis per alti-
 tudinem. habes pedes quadratos.]

1. tria ER. || 2. acutus qui A. || 3. recto] add podimus E. || 4. Pis-
 cina e uel E. || 5. ducis E. || 6. s. q.] i. e. sic quaeramus. quae
 E. || 7. latitudinem E. || totidem] am E. || 8. sunt piscinae] .est.
 piscina E. || 13. decies E. cetera peritiores restituant. || 14. lati-
 tudinem E. || 16. calces pedes quadratos E. || 20. pando E. || 21.
 totas sumes E. || 22. quod uehis E. || 24. undecimam E. || 25. lati-
 tudinem E.

In amblygonio datis tribus lineis dicere eiecturam *AER* super quam perpendicularis cadet.

sic quaeramus. sit amblygonium, cuius maior hypotenusa | est ped. xvii, basis eiusdem amblygoni ped. viii, *A* hypotenusa minor ped. x. dicere eiecturam eiusdem amblygoni super quam perpendicularis cadet.

s. q. maiore hypotenosa in se multiplicata, ex ea summa deduces duos minores numeros singulos in se multiplicatos. quod super fuerit, sumes partem dimidiam. partior a base. erit eiectura super quam perpendicularis 10 cadet.

perpendicularem si uolueris, de hypotenusa minore | multiplicata in se tolles eiecturam in se multiplicatam. *E* reliquum quod super fuerit, sumes latus. erit numerus perpendicularis. (fig. 213.) 15

In trigono orthogonio, cuius podismus est ped. xxv, *A* embadum ped. cl, dicere cathetum et basem separatim.

1. amblygonio *E*, ampligonio *R*. || dicere eiecturam *A*, duc recturam *E*.
- || 2. perpendicularaueris *E*. || cadit *R*. || 3. sic quaeremus Sit ampligonium *R*, perpendiculararem sic querimus sic ampligonium *E*. || hypotenosa *E*. sic semper. || 4. xvii] xviii *AER*. || bases *E*. || ampligoni *E*, ampligonii *R*. || viii *AR*, xi *E*. || 5. dicere eiectura *A*, De rectura *E*. || eius *E*. || ampligoni *E*, ampligonii *R*. || 6. quem *E*. || perpendicularaueris *E*. || cadit *R*. || 7. s q maiore *A*, his quae maior est *E*, Sequitur maiorem *R*. tum hypotenusam sumes ex ea summa *R*. || 8. deducis *A*. || duas *E*. || quos singulos in se multiplicatos copulabis summae. *R*. || 9. sumis *A*, sumis *R*. || 10. partior abasse *A*, fortiore base *E*, et partire ad basim *R*. || eiectura *A*. || perpendicularaueris *E*. || 11. cadit *R*. || 12. perpendicularare *A*, perpendicularis *E*. || de et minore *om E*. || 13. tollere eiectura *A*, tollere in adiectura *E*. || in se *om A*. || multiplicata *AE*. || 14. reliqui *R*. || quod ante erit *add R*. || 16. orthogonio *ER* semper. || podimus *E*. intellege hypotenusam. || 17. in uadum *E*. || ducere *E*. || cathetum *A*, cathetum semper *E*. || basi *E*.

AR s. q. semper multiplico hypotenusam in se. fit p. DCXXV. ad hanc summam adicies IIII embada, quae faciunt pedes DC. utrumque in unum. fiunt ped. CCCCXXV. huius sumo latus, quod fit p. XXXV. deinde ut interstitio
 5 duarum rectarum inueniatur, facies hypotenusae numerum in se. fit p. DCXXV. hinc tollo IIII embada, et remanent ped. XXV. huius fit v. erit interstitio. quam
*A*¹² mitto ad duas iunctas, | id est ad XXXV. fiunt ped. XL. huius sumo semper partem dimidiam. fit ped. XX. erit ba-
 10 sis trigoni. si tollo de XX interstitutionem, id est ped. v, reliqui sunt ped. xv. erit cathetus eiusdem trigoni. (fig. 214.)

Si datum fuerit trigonum horthogonium, et dati fuerint cathetus et basis in se ped. XXIII, embadam huius trigoni ped. LX et hypotenusam ped. XVII, dicere cathetum et
 15 basim separatim.

s. q. facio hypotenusae numerum in se. fit CCLXXXVIII.
*A*¹³ hinc tollo quattuor embada, quod fit CCXL. | reliquum XLVIII. huius semper sumo latus. fit VII. hoc semper adicio ad duas iunctas, id est ad XXIII. fiunt pedes XXX.

1. s̄ q̄ *AR*, his quae *E* semper. | hypotenusam *A*, hypotenusam *E*.
 tum XVIII in se DCXXV. *R*. | p. om *A*. | 2. DCXX. *E*. | summa *A*.
 | adicio *ER*. | quae faciunt *AR*, et fit *E*. | 3. pedum *R*, p *E* |
 faciunt, *omisso* ped., *R*. | 4. quae sunt *R*. | p. om *AR*. | 5. rectarum
E, rectarum linearum *R*. | inueniatur *A*. | faciam *R*. | 6.
 fiunt *R*. | p. om *AR*. | huic *R*. | inuadit *E*. | et remanent om *AE*.
 | 7. adde sumo latus. | fit .v. *E*, fit *A*, quinta pars *R*. | Quam
 mitto ad *R*, om *AE*. | 8. iunctas om *R*. | ad om *R*. | fiunt *A*, fit
E, et fiunt *R*. | 9. dimidiam partem *R*. | est ped *A*, fit *E*, et fiunt
 pedes *R*. | 10. interstitio *A*, institutione *E*, intersectionem *R*. |
 11. reliquos suprascriptos p. xv. *E*, om *R*. | cathetus *A* ut solet. |
 trigoni] add p xx. *E*. | 12. orthogonium *R*. | 13. cathetus *A*, catheti
E. | in se] *scribe* iunctas. add faciunt *R*. | embadam ... 19. id est
 ad XXIII om *E*. | 14. hypotenusam *A*. | cathetu et base *A*. | 16. Sequitur
R. | hypotenusam *A*. | 17. Huic *R*. | quod fit *A*, id est *R*. | re-
 linquuntur *R*. | 18. fit *A*, id est *R*. | 19. iuncturas *R*.

huius semper sumo dimidiam. fit xv. erit basis eiusdem *AER* trigoni. de duabus iunctis, id est de xxiii, tollo ped. xv. reliqui ped. viii. erit cathetus. (fig. 215.)

Si datum fuerit trigonum oxygonium, cuius tris numeri dati sint, minor latus eius ped. xiiii, basis ped. xiiii, 5 maior latus ped. xv, dicere perpendiculararem eiusdem oxygoni et praecisuras singulas.

s. q. semper facio xiiii in se. fit clxviii. | et xiiii *A* in se. fit p. cxcvi. utrumque in unum. fit p. ccclxv. ex hac summa semper tollo xv, et in se. fit p. ccxxv. hoc 10 tollo de ccclxv. reliquum p. cxl. huius semper sumo partem dimidiam. fit lxx. hoc partior ad basem, id est ad xiiii, et fit v. erit minor praecisura eiusdem oxygoni.

..... s. q. de hypotenusa minore, id est de xiiii, in se tollo minorem praecisuram [in se], id 15 est v, et in se. quod superest, latus erit perpendicularis. (fig. 216.)

1. dimidium id est xv *R*. || eius *E*. || 2. de duas iunctas *AE*. || de xiiii. *E*. || tolle ped^o xv *AR*, tollo xv *E*. || 3. reliqui sunt *R*. || ped. om *E*. || in *fine* add minus latus eius *R*. || 4. Si fuerit datum *R*. || exigonium *R*, exagonum *E*. || tres *ER*. || numerus quartus *E*. || 5. dati sunt *R*, datus sit *E*. || minor latus eius om *R*. sed confer u. 3. || bases *A*. || ped. om *R*. || xiiii. *E*. || 6. maius *R*, minor *E*. || diuere *A*, ducere *E*, dicere debes *R*. || eius *E*. || oxigonii *R*, exagoni *E*. || 8. Sequitur *R*. || semper om *AR*. || xiiii. *E*. || fiunt *R*. || p. om *AR*. || c.: viii duabus notis erasis *A*. || et xiiii om *E*. || 9. fiunt *R*. || p. om *AR*. || p. om *R*. || 9.10. et hanc summam *E*. || 10. tolle *A*. || et in se multiplico fiunt *R*. || p. om *AR*. || 10.11. hoc tolle de *A*, de hoc tollo *E*. || 11. relinquatur *R*. || p. clx. *E*, cxl *AR*. || semper dimidiam sumo partem. *E*. || 12. fiunt *R*, om *E*. || patior *E*. || basim *R*. || 13. fiunt *R*. || oxigonii *R*, exagoni *E*. || 14. adde perpendiculararem si uolueris. || s. q. de] his quae de *E*, Quod de *R*, quae *A*. || hypotenosa *AE*. || min. *A*. || 14.15. id est de *A*, id est de xiiii. in se. tollo minorem praecisuram in se id est *E*. || 15. xiiii] xiiii *AER*. || in se utrobique om *R*. || 16. v *AR*, xv *E*. || in se om *R*. || superest latus *AR*, perpendicularatus *E*.

AER . . . Dato in pari numero trigonum horthogonium instituere.
*A*¹⁵ . . . datus numerus sit tres. s. q. datum numerum, id
 est III, in se. fit *q*III. hinc semper tollo assem. fit *q*II.
 huius tollo semper partem dimidiam. fit IIII. erit basis.
 5 ad basem adicio assem. erit hypotenusa, pedum v.
 (fig. 217.)

Item a pari numero trigonum horthogonium instituere.
*E*²⁰ ut puta sit par | numerus *q*. semper huius sumo partem
*R*²⁰ | dimidiam. fit III. hoc in se. fit nouem. hinc semper
 10 tollo unum, et fit VIII. erit basis trigoni. (fig. 218.)

*A*¹⁶ . . . Omnem trigonum una ratione podismare, ut puta
 horthogonium oxygonium et amblygonium.

s. q. cuiuslibet ex tribus triangulis tres numeros iungo
 in unum. id est horthogonium cuius numeri dantur, cha-
 15' tetus ped. vi, basis ped. viii, hypotenusa ped. x, hos tres
 numeros iungo in unum, et fiunt *xxiiii*. huius semper
 sumo dimidiam partem. fit XII. hoc sepono, et ex hoc
 numero, id est de XII, tollo singulos numeros. tollo vi:
 reliquum pono sub XII. item basim ped. viii tollo de XII:
 20 reliquum pono sub vi. hypotenusam ped. x tollo de XII:

1. in pari] pari *AR*, in parte *E*. || trigono *E*, omissio horthogonium. ||
 2. dictus *E*. || sint III *R*. || data numerum *E*, Datus numerus *R*. ||
 3. fiunt *R*. || asse *A*. || fit octo *q*II. *A*, fiunt octo *R*. || 4. tollo *om*
A, sumo *E*. || semper *om R*. || partem] tem *pr A*. || fiunt *R*. || ad
 base *A*, ad basim *R*. || 5. adicias *R*. || assem *ER*, ad se *A*. || ped v
A. Erit *E*. || 7. a *E*, *om AR*. || 8. pars numeri *E*. || senarius. huius
R. || 9. fit. III. III. hoc in se fit *A*, fit hoc ter inter se fit *E*, fiunt. III.
 tres in se. fiunt *R*. || hinc ... 10. VIII *om E*. || 10. et fiunt *R*. || VIII
R, VIII. *A*. || regoni *A*. || 11. podimare *E*. || 12. orthogonium exago-
 nium et amblygonium *E*, orthogonium et amblygonium *R*. || 13. trian-
 gulis *AR*, angulis *E*. || III. *AR*. || 14. in uno *E*. || id est *om pr A*,
 ut puta *R*. || orthogonii *R*. || cathetus quidem *R*. || 16. numerus *A*. ||
 in unam *om AR*. || 17. dimidium *R*. || partem *om AR*. || fit *om R*.
 || et *om E*. || 18. tollo vi *om AR*. || 19. sub XII ... 20. reliquum pono
om E. || 20. hypotenusa *A*, hypotenosa *E*. || de *om E*.

reliqui duo: pono sub quattuor. deinde multiplico vi per *AER* III. fit XXIII. hoc duco II, et fit XLVIII. hoc | duco *A*¹⁷ per XII. fit DLXXVI. huius sumo latus, et fit XXIII. erit embadum. et cetera trigona eadem ratione podismabuntur. (fig. 219.) 5

Si datum fuerit trigonum [et] orthogonium, et dati fuerint omnes numeri eius, a recto angulo missa super ypotenusa perpendicularis et singulae praecisure desiderabuntur.

s. q. ut puta trigonum et orthogonium, et cathetus 10 sint p. q15, uasis ped. x, ypotenusae ped. XII. semper multiplico cathetum per uasem. fit xxv. effectum partior ad hypotenusam. fit q. | erit perpendicularis. ut quera- *A*¹⁸ mus singulas precisuras,

1. reliquum. II. *E*, relinquuntur. II. *R*. || 2. fiunt *R*. sic semper. || et om *AR*. || 4. in uadum *E*. || cetera *A*, cae ra *E*, ceteri *R*. || trigoni *R*. || edem *A*. || podimabuntur *E*. || 6. et om *R*. || 7. omnes q11 numeri *A*, sed deletis numerorum notis. || ad recto *A*; adirecto *R*. || 8. hypotenusam *R*. || 9. singuli *A*, singulare *E*. || 10. Seq. *R*. || trigoni orthogonii cathetus *R*. || et] an est? || orthogonium pr *A*. || 11. sint *AR*, est *E*. || q15 *A*, VIII *R*, VI *E*. || basis *ER*. || hypotenosa *E*. || pedum xli *R*. || 12. per assem fit p lxxv. *E*, per basim fiunt lxxx. *R*. || effectum om *R*. || partior *AR*, facio *E*. || 13. ypotenusa *A*, hypotenosa *E*. || 14. M. Iudi niPsi Lib. EXPLICIT INCIPIT APROFODITI. FELICITER ET BETRUBI RUFII ARCHITECTONIS *A*; quae om *ER*: sed sequuntur excerpta eadem in *A* usque ad p.60, cui subscriptum est EXP. LIB. APROFODITI ET BETRUBI RUFII ARCHITECTONIS. INC. IULI FRONTINI DE AGRORUM QUALITATE FILICITER, et in *E* p. 28,19-29,20. 30,3-15, et in *R* usque ad p.27,19. horum partikulam, quae est in *A* p.55,6-57,1, in *R* p.27, dedi in Coloniais p.245.

EX LIBRIS DOLABELLAE.

Omnis terminus ab oriente lympidum latus habet,
ab occidente roscidum latus habet. (fig. 223.)

Vertices agrorum qui sunt? si sunt in montibus la-
5 pides tantum modo, et non potest in eis fodiri et ter-
minus figi: inductis quadratariis ut firmitus esset quod
naturaliter dolantes in montibus ex monte terminum emi-
nentem monti constituerent, quam si cauarent et sic infi-
gerent lapides finales. ideoque uertices agrorum, quod
10 sicut uerticem in capite humano natura prestitit, sic et in
montibus mensores docti instituerunt ut essent uertices
agrorum qui in montibus lapides naturales sunt. (fig. 224.)

Omnis possessio quare Siluanum colit? quia primus
in terram lapidem finalem posuit. nam omnis possessio
15 tres Siluanos habet. unus dicitur domesticus, possessioni
consecratus. alter dicitur agrestis, pastoribus consecratus.
|| textius dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus,
a quo inter duo pluresue fines oriuntur. ideoque inter
duo pluresue est et lucus finis. (fig. 225.)

Fines templares sic quaeri debent; ut si in quadri-
20 finio est positus et quattuor possessionibus finem faciet.
quattuor aras quaeris, et aedes quattuor ingressus habet
ideo ut ad sacrificium quisquis per agrum suum intraret.
quod si desertum fuerit templum, aras sic quaeris. longe

1. limpidum *P.* | 3. occidentem rosp'idum *G.* | 4. si sunt *om G.* |
lapideis *G.* | 8. quam sic *G.* | 9. quod] ut *G.* | 11. ut essent] Hi
sunt *G.* | 13. colet *G.* | 17. cui] qui *G.* | 19. finis *om G.* | 22. aedes
factum ex aedis G. | 23. ideoque ut *G.*

a templo quaeris pedibus xv, et inuenis uelut fundamenta *G* aliqua. quod si inter tres, trea ingressa habet: inter duos dua ingressa habet templum. (fig. 226.)

In agro oliuario sic quaeris quo dirigant fines. si ordines oliuarum sibi in transuerso occurrerint, sic est rigor finalis. si certi ordines sibi conuenerint, non est rigor finalis: nam hi duo rigores ebetes sunt appellati, quia sine lapidibus sunt. ideoque non potest ager oliuarius demetiri, nisi sic ut ad ordinem disconuenientem adtendas: et sic recolligis quo finis inter possessiones de- 10 metiatur aut qua exitum habeat. (fig. 227.)

Fines sepulchralis siue cinerarios sic intellegis, quo uadunt rigores inter possessiones, iuxta sepulchram siue bucus siue etiam cineates aut cacabos inuenis aut orcas fractas aut certe | integras. ut inuenias si finalis est se- *G 207* pultura, quaeris longe ab ea pedes quinque aut aratro 16 terram agis: et si inueneris ea signa, finalis est sepultura. si enim non inueneris, transi in alio latere: et sic per rigorem uicinarum possessionum in rigorem uenies de quibus possessionibus intentio uertitur: et sic ueritas agnos- 20 citur. (fig. 228.)

Quare per aedes publicas in ingressus antiqui fecerunt crucem, ANTICA, et POSTICA? quia aruspices secundum aruspiciam in duabus partibus orbem terrarum diuiserunt; una parte ab oriente in occidentem, alia a meridiano in 25

6. rigor pinnalis *p. 254, 1.* || 8. sine capitibus *puto.* || ideoque] hodieq. et *G.* || 10. et sic te colligis *G.* || *aptius* derigatur, *nisi fallor.*

|| 11. quo *G.* || 13. uadant *G.* || siue] sunt *GP.* || 14. siue] ^{itas} sunt *G.* sunt *P.* || *scribendum* cinus aut testas aut cacabos. || 18. enim] *potius* ea. || 20. contentio *Rudorffius.* || 22. in ingressos *G.* || 23. secundum] sed *G:* *infra recte* sed. || 25. unam partem *G.*

G septentrionem: ideoque si qui imperatorum aut consulum pugnantes terras adquisierunt nomini Romano et partiti sunt ueteranis aut militibus Romanis, et pro uoto suo dis templum aedificauerunt, ut sciretur a posteris quia adquisierant terras nomini Romano, secundum aruspicium signum fecerunt in aedes deorum suorum, ut scriberent AN-TIGA et POSTICA. (fig. 229.)

1. si quis *G.* § 4. adquisierat *G.*

EX LIBRIS LATINI DE TERMINIBVS. G 209

Terminus si caput de aquila factum habuerit, (fig. 230) montem transcisum transit, et usque in oliuastellum mittit. si tres oleastri fuerint, trifinium faciunt. 5

Terminus si transpertusus fuerit, (fig. 231) cisternam significat, alueum transit, et usque in aqua uiua mittit, et ipsa aqua uiua in arca trifinii est.

Terminus si subcumbus positus fuerit, (fig. 232) limitem ostendit. quidam maxime per conuallia pergunt. 10 si autem in plano subcumbus positus fuerit, ubi uallis non sit, in proximo ante se claudet finem.

Terminus si in quadrum dolatus fuerit (fig. 233) et in latere punctum habuerit, fontem significat. si uero super se cauum habuerit, puteum finalem significat. 15

Terminus si a sursum usque deorsum scissuram habuerit, (fig. 234) fluuium aut certe riuum significat.

Terminus si super se plumbum habuerit, (fig. 235) stagnum significat aut cisternam.

Terminus si subcauus fuerit, (fig. 236) lauacrum significat. 20

Terminus si bifurcus fuerit, (fig. 237) samardacus dicitur, trifinium facit.

Terminus si rotundus fuerit et breuis, et de una parte in latus punctum habuerit, (fig. 238) in fontem quatuorangulatilem descendet. 25

G Terminus si ecce talem (fig. 239) lignum habuerit subtus uel supra, arborem peregrinam significat, qui in eo loco ex studio in fine posita est.

*G*²¹⁰ Arbor si plumbum habuerit (fig. 240) idem sicut terminus, aut stagnum aut fluuium maiorem aut fontem significat.

Termini autem omnes nec uno modo nec uno tenore sunt constituti, in trifiuium aut quadrifiuium, et sagrabam quam appellant adluuionem. etiam monticelli sunt in finibus constituti. (fig. 241.) alioquin qui nesciunt quid est in lectionibus, negant esse in finibus constitutos autem in tempore quando milites occidebantur in bello publico: alibi quam maxime non ponebantur, nisi circa fines et in centuriis: et quantos milites ponebant, tantos lapides defigebant. ideoque scringis et allabinibus et centuriis signa proponebantur. Quoniam terminus si in tres acies constitutus fuerit, tres lineas auctoris ostendit; si in quattuor acies, quadrifiuium facit. (fig. 242.)

GENERA LAPIDVM FINALIVM.

*G*²⁰ Lapis fluuiialis cromatica uocatur. lapis Tiburtinus caesalis dicitur. terminus coctus testatius ullageris dicitur. lapis alua silicina, si peralua fuerit, Galliensis nuncupatur: si mixta uena habuerit, ignifera nomen habet. nam in aliquibus locis terminos non dolitos posuimus, et nihil illis subter addidimus. terminus si uenas mixtas habuerit, ficto aciem dicitur, aspratilis autem qui uelut signum coagulatus lapis naturalis fuerit. terminus si superius | politus fuerit et inferius subulis inpolitus, monumentalis est, non habet fidem finitionis.

11. *legendum* constitutos. constituebantur autem. ¶ *intemp̄r G.* ¶ 12. quam *P.*, qui *G.* ¶ 28. *Agrorum quae sit inspectio p. 281, 20.*

GAIVS AVCTOR V. P.

G

Nam et naturales lapides cecidimus et in finem constituimus. in orientales partes autem omnes palos de ilice picitos posuimus: in terminatione uerum quam maxime sub terra ipsos palos percooperuimus, et signatim, ut inueniantur pali ipsi, stellam consecrauimus. (fig. 243.) et ipsa stella iunior nomine uocatur. terminus autem si una acie reprobata habuerit, hoc est non aequalem aciem, ipsum quoque reprobum reputamus. (fig. 244.) id autem ponitur aliquando in trifinium. in quadrifinium autem reprobus non ponitur, nisi solidus lapis. et quattuor lapides in quadrifinium constituimus. (fig. 245.) si extra quattuor lapides fuerit, epitectales obseruentur.

AVCTOR VITALIS.

Terminus si fuerit quinque pedes intra litem, aliis quinque pedibus in caput litem terminum inuenies.

Terminus si in medium litem constitutus fuerit et unam partem subcauam habuerit, tres monticellos transit, et in tertium monticellum arcam circa lauacrum significat, et ipsa arca in quadrifinium constituta est.

20

FAVSTVS ET VALERIVS VV. PP. AVCTORES.

Per Gallias et per Africam.

Dum per Africam assignaremus, circa Chartaginem in aliquibus locis terminis rariores constituimus, ut inter se

2. *conf. p. 346, 7.* || caecidimus P. || 6. *conf. p. 346, 9.* || 7. ipsa P, ipsi G. || 8-10. *conf. p. 354, 13.*

20*

- G* habeant pedes $\bar{\text{I}}\text{C}\text{C}\text{C}\text{C}$. in limitibus uero, ubi rariores terminos constituimus, monticellos plantauimus de terra, quos botontinos appellauimus. et intra ipsis carbones et cinus *G*²¹² et testa tusa | cooperuimus. trifinium quam maxime quando 5 constituimus cum signis, id est cinus aut carbones et calce ibidem construximus, et super duximus, et super toxam monticellum constituimus. in Chartagine et in prouintia ss. quam maxime oliuastellum et cotoneum (fig. 246.) et sabucum in finem constituimus, et circa sabucum 10 monticellos constituimus, sicut superius scripsimus, cum signis et sigillis quam maxime. fines ut sint breues in prouintiis et per montibus saxuosis limites de lapides constituimus. et in aliquibus locis murum de lapides fecimus constringere, ex calce et harena fundamenta quam maxime. 15 in alios fines nihil posuimus, sed ex opere fossas fecimus mitti in alto. alios fines, quos sursum monte direximus, in XII pedes latitiam constituimus propter ripae ruinam. circa urbem Babylonis Romae maritimum fiet et Gallicum. iubeo te ius iurandum prestare, si cotoneum malum inuenis, 20 quia trifinium erit. si oliuastellum fuerit in medium, unum terminum demonstrat. laguinās tres quadrifinium faciunt. in conuallia loca aqua demonstrat. (fig. 247.) terminus si tres petras circa se habuerit fixas, trifinium facit.
- G*²¹³ Terminus in modum arcellae cauatus Claudianus dicitur. breuis est. et si tres fuerint, trifinium faciunt. (fig. 248.)

4. quemaxime *G.* | 8. quemaxime *G.* | 14. quemaxime *G.* | 18. *conf. infra p. 178 G.*

LATINVS V. P. TOGATVS.

G²¹⁴

Terminus siue petra naturalis si branca lupi habuerit facta, (fig. 249.) arborem peregrinam significat.

Terminus siue petra naturalis si branca ursi habuerit, (fig. 250.) lucum significat. 5

Terminus siue petra naturalis si unguam pecoris bifurcam habuerit, (fig. 251.) de sub saxo egredientem aquam significat.

Terminus siue petra naturalis si caput uituli sculptum habuerit, (fig. 252.) de duobus montibus aquas egredientes significat, per quas lineae confinales descendunt: super se autem sacra paganorum ostendit in trifinio. 10

Terminus si aspratilis fuerit et mixta piperacia loca habuerit, (fig. 253.) sine dubio in trifinio constat: parallelo- 15
loneum uocamus. constat eum habere legum initia con-
sulta: pedatura eius sit pedes CCCCLX.

CCL	CCCL	CCCCL	DL	DC	DCC	DCCC	DCCCC	G ²¹⁵
A	B	C	D	E	F	G	H	
∞	∞L	∞D	∞D	∞	∞D	∞CC	∞CCC	
I	K	L	M	N	O	P	Q	20
∞CCCC	∞D	∞D	∞DC	∞DCC	∞DCCC	∞DCCCC		
R	S	T	V	X	Y	Z		

Has litteras si inueneris in terminibus scriptas, singillatim, uel binas, quantum computum habuerit, tantum quaeris ab eo in aliud signum. 25

Terminus si unguam equi sculptam habuerit, terminum cursorium significat, et usque in fontem mittit, et ipse fons trifinium facit.

6.9. si om G. || 13. piperacia P, piperatia G. || 17. ccl P, cc G. ||
cccl P, ccc G. || ccccl P, cccc G. || dl P, dc G. || dccc P,
dcc G. || dcccc P, dccc G. || 19. ∞L P, ∞C G. || 21. ∞D (supra
r) P, ∞dc G. || 26.-28. habet omissa figura P, om G.

P. 11^b

EX LIBRO XII.

INNOCENTIVS V. P. AVCTOR DE LITTE-
RIS ET NOTIS IVRIS EXPONENDIS.

Casa per *A* nomen habens fines quam maxime par-
5 uos habet, si in monte fuerit. uerum si in planis locis
posita fuerit, sub se fines spatiosos habet. super se pro-
ximos fines habet, sub se alueum qui currens fines eius
demonstrat. et per pedes *GAG* p. cccc in omnes circum-
dantes per pedes ccccl, sicut superius diximus. casa si
10 in plano fuerit, fines sub se, secundum quod in campo
dixi. super se autem paruos fines habet. et haec ipsa
loca macriora sunt. ab orientali parte aquam uiuam sig-
nificat. a sextanea parte riuum significat. in fine suo
monticellos habet, et ad pedem montis superius arca cons-
15 tituta, quae est in quadrifinio. *MA* grandes lapides in fine
constituti sunt. tales signa in finibus habet casa quae per
istam litteram nomen habuerit.

Casa nomen per *B* habens fines grandes habet, de
latus se montem. casa si in plano loco posita fuerit, de
20 una parte limes proximum casa uenit. prope se aquam
habet. contra sextaneam partem maxime alueum in fine
P. 11^b significat. si in montanis fuerit, | talia signa inuenies. si
autem in planis locis fuerit, fines toti quam maxime in
una parte ei subiacent; per longitudinem limitis pedum
25 cclii orientalis, qui ueniens inaequalibus lineis coheret.
septentrio autem per pedes *CL* descendit. meridianus uero
similis septentrioni. et ipse septentrio proximum casa.
quaere si semper normaturam suam consequitur sic ut

3. et *om* *P.* || 8. *GAG* p. cccc *P.* || 10. *inplanum* *P.* || 12. *ab orientalem partem* *P.* || 13. *finem suum* *P.* || 15. *in quadrifinium* *P.* || *infinem* *P.* || 20. *unam partem* *P.* || 21. *in finem* *P.*

per signa istius litterae inueniantur. ita capitulum ad no- *P*
tas iuris reuertatur. si super se montem habuerit, limi-
tem eius per pedes ccl consequeris. et a sinistra parte
terminos quam maxime significat. casa in arce constituta
talia signa habet. si autem in campis fuerit, limes eius *5*
a sextanea parte proximus uenit. super se autem fines an-
gustiores. de sinistra parte finium limites in uno loco
conueniunt.

Casa per *C* nomen habens fines ante se habet, orien-
talem quam maxime proximum uenientem in alteros uici- *10*
nos fines. fontem habens, circa casa fines maiores, sub
se alueum, et trans alueum transit fines eius, et de latus
se in fine proxima aquam habens. casa in sinistris Fla-
miniae indicat terminos. trans alueum transit, sicut supra
diximus. per diuisis limitibus uias multas transit. limes *15*
eius per pedes cccc transit et lauacrum significat, in quem
collis recturam sequeris lineae descendentes per pedes ccl,
et usque in ualle, ubi est aqua uiua in trifinio in ter-
mino | constituta. sub se Flaminia. de latus se montem. *P. 12*
super se lacum in trifinio. de latus se uineam. a sexta- *20*
nea alueum et fontem, quem in alia fine habet. medius
fons ad ipsam adpertinet. fines quam maxime grandes
habens. de uno latere finem habet proximum, sicut su-
perius diximus.

Casa per *D* nomen habens fines super se habet. ma- *25*
xime de super se mittit usque in uallem alueum. habens
sub se planum, de latus se monticellos, arcam in quadri-
finio constitutam, quae mittit usque in lauacrum, quod
est circa uiam, fontem. de latus casa habet campum, ha-
bens sub campo alueum. uia quae mittit de trans al- *30*
ueum, transit illa limitem eius. de latus se pratium, uer-

13. finem proximam *P.* || 18. terminum *P.* || 20. trifinium *P.* || 21.
in aliam finem *P.*

P sus casa uineam positam. proximum uineam casalem habens, quae praemit finem eius. casalis ipse in limite positus uersis finibus casa hoc habens de lateris ipsius finem grandem habens, sub se autem finem proximum coherentem. finis casalis riuo descendens super se alueum transit. trans alueum aqua uiua in quadrifinio constitutam. et super aquam uiuam, si in monte fuerit, super ipsum montem, quadrifinalis arca constituta est circa uiam. sub se autem campicellum habens superiorem recturam colli. 10 nam limitem eius per pedes ccl duco latus eius id est medietatem fiunt pedes cccl, sicut notis iuris expositum est.

Casa per *E* nomen habens alueum sub se quam maxime significat. de | latus alueum transit. retransit et limitem sextaneum ante se. sub se finem maiorem habet, de latus se proximam arcam constitutam in quadrifinio. et ipsa arca alueum significat. sub se uallem, quae campicellum est. super se montem qui explaius est. de latus se aquam proximam habens, sub se collem, et per ipsum collem uia uenit et retransit limitem, et descendit ipsa uia et uenit ad ipsam casam. itaque haec signa inueniri oportet. 20

Casa per *F* nomen habens fines ante se habet grandes. casa in monte est posita, habens sub se uallem, 25 super se montem. de latus se alueum significat. si in campo fuerit casa de littera supra scripta, fines maiores habet. proximum casa uenit fines quam maxime in longum habens, in latitia breuiores. et ipsos fines alueum transit. limitem autem sextaneum proximum habet. signa 30 requirenda oportet. si sic fuerit fundus constitutus, sub

2. in limitem *P.* || 16. quadrifinium *P.* || 24. in montem *P.* || 26. supra scripta] *ss P, semper.* || 26. maio habet *P.* || 28. latitiam *P.*

se campum habet extensum, fines grandes significat. si *P* in monte fuerit constitutus, excogimus finem habere contra duas paginas fundorum, et signa supra scripta conueniunt excogimus obseruare. 7

Casa per *G* nomen habens fines tortas habet. casa *5* si in monte fuerit, latus se fontem proximum geret, sub se uallem et alueum, et trans alueum uia, sub uia aqua uiua, terminos decursorios, super se montem. arca trifinii in arcem posita trans alueum significat in trifinio positam. si in campo fuerit, limites quam maxime requirendos | oportet secundum constitutionem quam constituerunt *P* 13^b auctores. de aliis partibus limitem proximum coherentem, super se arcam in monte constitutam. ergo rariores terminos habet casa supra scripta. talia signa inuenies
P O L I H. 15

Casa per *H* nomen habens montem, post montem casa. *MKV.* montem super alueum. si in monte casa fuerit, fines quam maxime largiores habet, sub se autem uallem. latus se per singula singulas habet lineas. sinistra parte uinea posita. si ab orientales partes fines fortiores habuerit, a sextanea parte limitem proximum habet. mons ipse sub se alueum habet a sextaneo. si in planis locis casa fuerit, maxime ab orientis parte limes proximus uenit. sub se fines spatiosos habet. de latus se aquam uiuam usque in ipsos fines eius pertingunt. 25

Casa per *I* nomen habens fines grandes habet, sed in longum, si sextaneo pedes ∞ ccccc. si in campestribus locis finem habuerit, in latitia pedes *CLXII* ad aream examinis, hoc est ex legibus constitutam. et si fines per montem habuerit, maiores et graciliores habet. de sinistra parte 30 terminus. proximum casa uenit limes eius sub ea per

6. 13. in montem *P*. || 28. latitiam *P*.

P pedes ccl, superius contra se usque in triuium pedes oo oo. si super se montes fuerint, permissa linea rectis collibus oportet quaeri secundum artificijum agri mensurae.

Casa per **x** nomen habens. casa in latere montis **5** posita est. ante se finem habet, sub se uallem, super se **P₅₁^a** montem, de latus | se alueum. et in ualle duas aquas uiuas habet, de sub se campum extensum, sub campo alueum. et ipse alueus finem facit, quoniam prolixiorem lineam ex coherentibus signis habet. sub se duos alueos **10** habet, super se duos montes. inter montem et montem duae congeriae lapidum in fine constitutae. super se uero collinam extensam. sub se alueum, et proximum se pentagonum habet, in sinistris pratium. per collinam autem uia excurrit usque in trigonium constitutum, quae de la- **15** tere definit per singulos terminos. si alueum super se habuerit, finem transit eiusdem casae. si montem de super se habuerit, arcam in latere montis habet, circa aquam uiuam.

Casa per **z** nomen habens sub se finem proximum **20** et de secus aqua significans. de latus alueum transit limes sextaneus, super se fines proximos in uno loco, in monte arcam constitutam habet examine. deinceps arca descendens per duas ualles in unam lineam pergens per duo genera montium. ad singulos assignauimus litem **25** per pedes cccclv, sicut in notis iuris requirendum est.

Casa per **m** nomen habens de sinistra et dextra quam maxime aqua significat, fines grandes habet. casa in media fine posita super se interdum modicum proximior finem habens. fines in quadro habens. limes maritimus **30** Gallicum intercidet. ideo plerumque casa aquam in curte **P₅₄^b** habet, aliquotiens super | se fines extensos. sub se au-

7. sub campum **P**. | 11. in finem **P**. | 22. montem **P**.

tem proximiorē de latus se montem habens. super al- *P*
ueum arcam constitutam in trifinio. arca perget ped. *xciiii*
et usque in alium per ped. *LXXX*. per pligorias lineas
oportet computare.

Casa per *N* nomen habens de sinistra parte fines par- *5*
uos habet. casa si in campo posita fuerit, super se fines
modicos habet, autē se alueum currentem. limes eius in
longum fit pedes *cccl*. et hoc in alio casale impinget,
partiēns miliarium in sinistra. cui mitto casalibus accepta
mensuris ad singulos: fit pedes *iiii*. si super se planum *10*
habuerit, liberi fundi computatio supra scripta obser-
uetur.

Casa per *O* nomen habens interdum in monte posita
est. et si in monte fuerit in quo campus est, fines ro-
tundos habet et cultos. per mediam finem aquam signi- *15*
ficat, sub se cannuccias et res palestres habet, et foris
aquiurgia. arca in monticello constituta, cuius casalis
alio casali coniungit. ideo haec arca in trifinio sita est.
si in monte casa constituta fuerit, limitem proximum se
habet, super se triuium et uias uenientes. super se tri- *20*
uium et terminos habet. pedatura autem eius in pedes
īcccliiii.

Casa per *P* nomen habens fines ante se habet, de
latus se limitem ab orientali proximum casa uenientem.
multa casalia fundum constituent. limes eius orientalis *25*
post casa ueniens proximam aquam habet. super aqua
memoria | in arca, et ipsa arca de latus sinistrum alias *P_{iii}*
fontanas sub se habens, super se montem, de latus mon-
tem, in triuio tres botontinos. in sinistra parte arca cons-
tituta in trifinio inter arcam et casam et casales. ideo *30*
multa casalia fundum constituent. de latus se fines gran-

2. in trifinium *P*. || 19. in montem *P*. || 24. orientalem *P*.

G des habens, super se fines maiores, sub se autem fines latiores, in longitia breuiores. de latus se litem proximum coherentem. ducere latus ad singulos quadrifinales per lineas: fiunt pedes $\overline{\text{IICCCL}}$.

5 Casa per **q** nomen habens in plano posita est, fines post se habens multos, et aquas multas. aliquas uias transit limes eius de sinistra parte. in alio fine super se montem habens, subtus Flaminia transiens, et sub Flaminea posita uinea, et subtus uinea alueum. infra uinea memo-
10 riae sunt. supra se arcam habens. sub se campos extensos habet. uidendum qualia loca. si fossae fuerint, terminos rariores constituimus.

Casa per **r** nomen habens fines ante se habet grandes, sub se campum et alueum currens subtus Flaminiam,
15 alueum trans pratum, super Flaminia nuces, super se montes et descendentes in alueo unde petent aquam, et de sub riuo latus riuum litem transit, qui uenit super sextaneum. si super se montem habuerit, tales fines requirendae sunt. si autem in planis, ad notas iuris requirendum
20 est. si in campestribus fuerit, talia signa requiris. fines
P¹⁸ sub se habentem, super se Flaminiam, | et de latus se a meridiano uenientem aliam, in quadruuo munumentum, fines de casa supra scripta. quam maxime si in locis planis fuerit, rectis lineis continentur, sicut auctores ex-
25 posuerunt.

Casa per **s** nomen habens fines grandes habet. super se aquam uiuam significat. super se montem habet. casa in umectis locis fines habet, et septentrionalem litem proximum habet. ab orientali parte riuum significat, su-
30 per riuum currentem transit, super se fines grandes habet sub se alios casales, et in monte aluarium **ev**, super se

19. planis in litura *P.* || 29. ab orientalem partem *P.* || 31 et *p.* 317,10. in montem *P.*

montem. inter montem et montem alueus descendit. *su- P*
 per se planum habet, de latus se uallem habet. ab orien-
 tali parte limes in proximum concidet. a sexta hora aquam
 uiuam habet, et ipsa aqua uiua in trigonium constituta
 est. in monte autem quem supra se habet, sacra pagano- 5
 rum in ipsa o constituta sunt. et in his sicut in siguis
 deputauimus. si in montibus fuerit, talia signa, si uero in
 campestribus, limites requirendos oportet.

Casa per *τ* nomen habens plerumque super se fines
 paruos habet, habens super se montem, et in monte ar- 10
 cam, sub se autem fines spatiosos. mittit ad alueum aquam
 uiuam usque in trifinium constitutam. super limites orien-
 tales proximum uenientes terminos rariores constituimus.
 sicut auctores constituerunt, sine dubio obseruetur.

Casa per *ν* nomen habens fines grandes habet. *su- P 56^e*
 per se montem habet, montem qui planus est, et casa
 plana loca possidet. sinistra parte montem super alueum
 habet, tribus alueis descendens, de sinistra parte lapides
 grandes quae in alueo exduas serras habens cauas. de
 una caua sacra paganorum. super se autem quam maxime 20
 fines fortiores. et a sexta hora et ab oriente finis in pro-
 ximum ueniens, sub se aquam uiuam habens. omnia ita
 obseruentur.

Casa per *χ* nomen habens fines in longum habet et
 spatiosos in campo positos, non per omnes fines campum, 25
 super se montem habens, et alueum de latus se quattuor
 aluea habens. super alueum alius riuus currit. de sinistra
 parte fines paruos habet. ab occidente autem quam ma-
 xime fines fortiores habet. si in campestribus fundus consti-
 titus fuerit, limites oportet requiri. si in montanis lo- 30
 cis, terminos excogimus requirendos, quoniam scio et ip-
 sos terminos per pedes trecentenos denos inuenies, quos
 in alueum coniungis. arca super ripa aluei constituta est

P in quadrifinio. ideoque super se montem aliquos fundos habere constat. qui fines strictiores habent, a duodecima parte limes maximus constitutus. sinistra parte alucum significat.

6 Casa per *Y* nomen habens fines grandes habet, sub se montem habens, super se plauum habet, de latus se in sinistris fontem. de latere eodem mutabilis locus. casa *P*⁶⁶ in | suis ceteris constituta superius. quae proximum casa

10 se fines maiores, sub se autem finem gracilem habet, latus se proximum fontem, sub se uero pratium, de sinistra parte uineas, super se montem, de latus se montem, inter montem et montem uiam, sub uia flumicellum, et trans flumicellum aquam uiuam. tales fines habet.

15 Casa per *Z* nomen habens fines paruos habet secundum auctoritatem nominis sui. limes orientalis proxime concidens de sinistris partibus proximum fontem habet. si limiti proximo canales impinget, orizontes diident ∞ : ueniet computatio limitis.

*P*⁶⁷ Casa per *A* alfa nomen habens fines paruos habet, 21 super se montem, sub se campum extensum, ab orientali parte alueum, a sextanea parte fines proximos habens, a meridiano fines extensos. contra austrum uero fines spatiosos ordinauimus. contra aquilonem fines fortiores in- 25 uenies. in uentum uero qui occidaneus imputatur, semper fines curtiores habet. super se montem, de latus se uallem, et in ualle duas aquas uiuas in finibus suis habens. sub ualle arca constituta in trifinio, de latus se aquam uiuam habens, quae in confinio est. et ipsa aqua 30 uiua terminus est. super se montis iugum, et in ipsum

1. in quadrifinium *P*. || 3. constitus *P*. || 13. sub uiam *P*. || 18. orizontes] definitores *margo P*. || 20. ante haec alphabetum *Graecum P*. || 28. in trifinium *P*.

iugum Flaminia excurrit, et super uiam terminus, hoc est *P* 4
petra aspratilis. tales fines habet littera supra scripta.

Casa per β beta nomen habens fines grandes et spatiosos, sub se campum, de latus se alueum, et in monticello arca constituta in quadrifinio. sub se, hoc est ad 5
occasum, fines proximos habens, ab orientali parte fines extensos, ab aquilone fines spatiosos, et limes gammatus currit, hoc est tortuosus. a sextanea parte aut casa aut casale, qui est finis istius casae, eum praemit, et quoniam sub alueo arca constituta est *PLM* ped. c. de ripa aluei 10
in proximo de una parte fines proximiores habens, in sinistra parte pratum, de latus casa uineam. casa uero aquam in proximo habet. de una parte fines curtiores habet. | quam plurimum terminos significat aut fossis aut *P* 17^b
rigoribus. tales fines habet. 15

Casa per γ gamma nomen habens fines ante se habet paruos. post se, hoc est a sextanea parte, fines fortiores habet. a meridiano fines extensos habet, super se uero montem. collis rigorem sequeris, et per collem in labacrum. circa labacrum arca constituta. itaque quadri- 20
finium. a sinistra parte, que sextanea, aquam uiuam requiris, quoniam super alueum habet, et trans alueum fines eiusdem transeunt amplius manuum passus mille rectum alueum finis excurrit. latitia finium pedes *CL*. arca constituta super se, hoc est ab oriente, fines fortiores habet, 25
pratum sub se, sub prato fontem, et sub fonte aquam quae in alueum mittit, et ipsa finem facit. de una parte casalem qui in silua ad finem eius pertinet. et ipse casalis fines graciles habet, et in ipsa casa est casalis ipse.

Casa per Δ delta nomen habens fines grandes habet. 30
orientalis finis in proximum uenit, et a sextanea parte

4. in monticellum *P*. || 5. in quadrifinium *P*. || 6. ab orientalem partem *P*. || 10. sub alueum *P*. || 21. parte quae *P*. || 26. sub pratum *P*. || sub fontem *P*.

P finis in proximum uenit. a meridiano uero fines extensos habet. alueum circa se habet, et trans alueum casa in monte habens, et super montem memoria in arca, et super arcam aqua uiua, et super aqua uiua terminum in 5 trifinium, id est lapidem Tiuurtinum. quoniam ipse inspectis diligenter finit, in cura constituimus. de latus se fines *P¹⁸* grandes habet, sub se uineam, et sub uinea | pratum, et trans alueum montem, et super montem arca constituta in trifinio, quae descendit circa uallem, et in ualle aqua 10 uiua, et ipsa aqua uiua trifinium facit, et sub aqua uiua terminus cursorius positus mittit in proximum casalem.

Casa per *ε* nomen habens fines bonos habet. post se finem nihil habet, ante se fines subiacentes, hoc est ab oriente. a sextanea parte finem proximum habet. sub 15 se alueus currit. montem habet, et in ipso monte aqua uiua est. et sub aqua uiua terminum in trifinium significat. et deinceps ante se finem et campum habet, et per medium campum lines excurrit. sub se finem proximum, ante se fines subiacentes per conuallia. sub se casa Fla- 20 miniam habet finem facientem. tales fines habet.

Casa per *z* zeta nomen habens fines grandes atque compactiles, fines spatiosos non habet, sub se campum, super se montem. inter montem et campum alueus est, qui alueus finem facit. in sinistra parte pratum, et sub 25 prato Flaminia, quae uia obseruat omnes fines aspratiles *FD* habens, de una parte finem proximum habens. quam partem aquilonis et ipsum orientem interpretemur, quoniam finem proximum habet. super se autem iugalis finis excurrit, et ipse finis sub se aquam uiuam significat. et 30 ipsa aqua uiua omni tempore non decurrit. de una parte *P¹⁸* sacra paganorum sunt. et ita mittimus secundum | fundi

9. in trifinium *P*. || 25. pratum *P*. || 25. ^{fundus} F. d. *P*.

litteram normam et terminos requirendos de littera ca- p
sae supra scriptae.

Casa per η heta nomen habens fines in longum ha-
bet. quattuor limites fundum continent. casa in campo
posita est, et per medium campum alueus est finem sub- 5
ter flaminia faciens, et ipse alueus de fonte descendit.
de sinistra parte fines fortiores habet. sinistra, que sex-
taneum obseruatur ab aquilone, fines curtiores habet,
quod expectant orientales. in rationem quam maxime col-
lectacula aquae ostendens super se montem. inter mon- 10
tem et montem limes excurrit. de fonte excurrit limes
eius qui mittit usque in puteum et melum cotoneum. non
quia puteus obseruandus est, sed alia ratione. sub se in
campo limes excurrit extremis in longitia alienum est, ual-
lis uero de fundo supra scripto est. etiam montem in 15
medio usque in iugalem corrigiam permittit. super caua,
in qua arca constituta est, de latus uia, inde descendit
limes qui finem facit de fundo supra scripto.

Casa per θ theta nomen habens fines grandes habet,
super se montem, sub se montem. inter montem et mon- 20
tem alueus currit, et trans alueum campus extensus, et
super ipsum campum aqua. et terminus constitutus est
iu trifinio, qui habet decus et plumbum et quaternarios
et calce, quoniam micidiores, hoc est minores, inuenies
stantes quotquot fines ostendunt. super se autem fines 25
curtiores habet, hoc est ab oriente. a sextanea fines ex- P 29
tensos itineri montium, hoc est paziis et irsis generis ra-
tionibus cognoscendum exponimus. subter se autem casa-
les multos inuenies, et in lateribus montium litem ex-
currere, ex arte et opus factoris duo montes fundo cohe- 30
rentes. terminus plumbatus qui in uia est, huius linea

~7. sinistra quae P.

P excurrit per latus montium. et alter cui acutum cyprinum subter inuenies expectantem montem ostendere.

Casa per *i* iota nomen habens fines in longum habet, in latitia breuis, super se montem, sub se campum. **5** sub campo alueus currit, et circa alueum pratus, et trans pratum aqua uiua, quae in finem constat et finem facit. de latus se uero casa finem proximum habens, qui latus orientalis interpretatur. istius litterae casa semper finem in longum habet, in latitia breuiiores.

10 Casa per *κ* cappa nomen habens. ab orientali parte finis proximus uenit. super se montem, et de monte descendit alueus, qui excurrit per finem de fundo supra scripto. super se autem uallem, et in ipsa ualle aqua uiua. circa flaminia et duas ualles. inter uallem et ual-
15 lem monticellus descendit, et de latere huius monticelli alueus et qui finem facit. inter casa et casales et in ipsis locis aspratiles ponuntur. haec littera fines grandes significat.

Casa per *Λ* lauda nomen habens fines grandes habet, *P*_{19^b} super se montem, de latus se | alueum proximum. casa
21 penientem limitem orientalem concidet, sub se et in longitudinem et in latitudinem finem habens grandem, super se nihil. terminos quam maxime requirendos oportet. in latitia autem pedes $\overline{\text{IIXCIII}}$, et in longitudinem idem, sicut
25 auctores exposuerunt.

Casa per *μ* mi nomen habens super se uallem, sub se montem, de latus se autem alueum, contra sextaneam autem partem fines angustos significat. in supra scripta autem ualle aquam uiuam habet, et eadem adpertinet, quo-
30 niam quam maxime fontium sublata stella per finem aqua currit uiolentius. super eadem terminum constituimus, qui

5. sub campum alueus *P*. || pratum *P*. || 10. ab orientalem partem *P*. || 19. lauda, t in rasura, *P*.

est in trifinio, discendente linea usque quo sanctio uidetur. *P* in planis locis exquirendam rationem terminis aliis subterrioribus. in sinistra arbores de latus se, hoc est ab aquilone, a dextra solis surgentis quo cursus obseruat fines ampliores et casale. inuenies de latus se redeuntem 5 gaminatum limitem. hoc est tortuosum interpretamur.

Casa per *n* ni nomen habens fines non semper grandes habens, super se montem, sub se campum, de latus se alucum, uiam ab oriente. et ipsa finem facit. a meridiano fines extensos habet. de una parte limes proximum 10 casa uenit aquam habens, sub se uero casalem, qui eadem fundo adpertinet. et ipse casalis super se fines suos habet. tales fines habet casa supra scripta.

Casa per *z* xi nomen habens super se montem ha- *P* 60° bet, de latus se ualles trea aluea significat campum. in 15 ter alueum et alucum tres ualles, et in ipsa ualle finem montanum habens, qui excurrit usque in uiam. et subter terminum in quadrifinium constructum inuenies arca super ripa de aluarium constituta in trifinio posita. super se montem habet, et trans montem alios casales. a duo- 20 decima parte limitem proximum. de sinistra parte riuum significat.

Casa per *o* o nomen habens fines grandes habet, super se montem, et casa in plano loco posita, sub se riuum. de sinistra parte alium riuum habet. tres rui des- 25 cendent de sinistra parte lapides grandes quae in labacro sunt, duas serras habet cauas. de una parte sacra paganorum.

Casa per *pi* *ii* nomen habens fines ante se habet. de latus limes orientalis proximum casa uenit. multa ca- 30 salia fundum continent. limitem qui post orientalem ue-

1. trifinium *P*. || 9. ameridianum *P*.

P nit proximum aqua habet. super aquam arca. super arcam memoria. de latus siuistrum alias fontanas sub se habet. super se montem. de latus montem in triuio tres botontinos. in siuistra parte arca constituta in trifinio
6 posita.

Casa per ro **P** nomen habens fines ante se habet et grandes, sub se campum extensum. et per medium campum flumina currunt. subtus flaminia alueum transit, pratum super flaminiam habens. de latus flaminia pomaria
P 60^b | sunt. super se montem. et de monte descendit riuus
11 qui uenit proximum casa. de riuo petent aquam. et de latus riui lines transit sextaneus.

Casa per simna **c** nomen habens sicut in **s** Latina littera.

15 Casa per tau **τ** nomen habens super se fines paruos habet. sub se finem mittit usque in riuum qui currit subtus transit limitem eius trans flumen aqua uiua quae usque in aliam aquam uiuam mittit limitem eius. ipsa aqua uiua trifinium facit. super se limitem orientalem proximum casa uenientem.
20

Casa per **τ** nomen habens sicut in Latinis litteris.

Casa per **ϕ** si nomen habens post se fines habet. multas aquas uiuas transit riuus de siuistra parte finem super se montem habet. subtus flaminia transit. sub flaminia uineam positam, sub uinea riuum. intra uinea memorias sunt. super se loca macra habet, sub se campum extensum. limitem eius **p. ccl.**
25

Casa per chi **x** nomen habens fines ante se habet post orientales proxime uenit in aliam finem aquam mittit fontem habet sub flaminia indicat casam aqua uiua. in sinistris flaminiae indicat terminum trans fluuium tran-
30

sit uias multas et limitem eius p. ∞∞ transit et lauacrum P significat et collis rigorem.

Casa per psi Ψ nomen habens fines ante se habet. casa in monte posita fluuium transit. limitem sextaneum proximum habet. 5

Casa per o ω nomen habens in monte posita. qui P61^a campus est, fines rotundos habet et cultos. per medium finem aqua uiua significat sub se iuncina et furra aquiuergiis. arca in monticello posita, cui casales conueniunt. ideo arca trifinium significat, et territoria diuidet. 10

EXPOSITIO LITTERARVM FINALIUM.

G196

A monticellum habet. post montem non transit ad collem . . . stricta est. habet ad pedem aquas uiuas duas, et sub se flumen. (fig. 254.)

B super se montem habet. ad pectus stricta est. 15 alia casa eam ibidem mordet. post se riuum habet, et transit contra. non longe fines a riuo ei iacent. | (fig. 255.) G197

Γ ad collem exit. non grandes fines habet. in gamma iacet. post se ad pedem aquam uiuam habet, et flumen inferius. (fig. 256.) 20

Δ ad montem se colligit. inferius maiores fines habet. ad pedem aquam uiuam habet, et flumen inferius. (fig. 257.)

E super se montem. sicca casa est, aquam non habet. per collem iacet, sicut Aemilianus fundus. (fig. 258.) 25

4.6. in montem P. || 12. titulum om P p.61. litteras Graecas om G et P144. || 13. . . .] rasuram P61; nihil G et P144, qui per omnia consentiunt. || 14. et sub ipsa fluuius currit G. || 15. et ad G. || 16. eam GP, ea P61. || 17. finis G. || iacet G. || 18. Vsquo ad G. || fes P61. || 21. collegit P61. || 22. et ad G. || pede P61. || 24. super se montem om G. || non] minus G. || 25. per colles iacet per colliculos descendentibus. G.

GP⁶¹ **I** in scamnum iacet per iugum in lanceolam. habet
G¹⁹⁸ ad pedem aquam uiuam, et flumen inferius. | (fig. 259.)

K super se nihil habet, quia usque ad collem exit.
 ad pectus steriles terras habet et confragosas, et sub se
5 meliores et latiores. a sinistra parte aquam uiuam habet,
 et flumen inferius. (fig. 260.)

A in trigono iacet. inferius latior est, et ad pedem
 habet aquam uiuam, et flumen inferius. (fig. 261.)

M quadra possessio est. super se colligit aquam et
10 habet uelut herbam germanam. ad dextram et sinistram
G¹⁹⁹ partem aquas uiuas habet, et flumen inferius. | (fig. 262.)

N ad collem exit usque ad flumen. a sinistra parte
 ad pedem aquam uiuam habet, et flumen inferius. (fig. 263.)

II per colles in quadrum iacet. per colliculos des-
15 cendentes dextra leuaque aquam habet, et flumen inferius.
 (fig. 264.)

G²⁰⁰ **P** circat montem, et sub se redit, habens aquam ui-
 uam, et sub se fluuium. (fig. 265.)

C uallem tenet. ab aqua exit, et per colles in aquam
20 reuertitur. finis eius interdum flumen habet. (fig. 266.)

T per longum currit ei lines. ante se habet casalem.
 post se ad pedem habet aquam uiuam, et flumen infe-
 rius. (fig. 267.)

Φ in montem se colliget. in octogonum iacet. per
25 medium flumen habet, et ad pedem aquam uiuam, et flu-
 men inferius. (fig. 268.)

1. lanceolam *G.* || 2. habet *post* uiuam *iterum* *P*61. || 4. et ad pectus
 steriles *G.* || 7. iacet] *add* et ad pectus stricta est *G.* || 8. aquam
 uiuam habet *G.* || 9. est *om G.* || colliget *P*61. || 10. ad dextra et si-
 nistra parte *P*61. || 11. et *om G.* || 12. usque ad flumen] et usque ad
 fluuium aqua ad collem redit *G.* || 14. quadro *G.* || descendantibus
G. || 15. aquas uiuas habet et inferius flumen *G.* || 17. circa *G.* || reddet
*P*61. *tum* ad aquam et sub *G.* || 19. 20. Ab aqua exit per uallem usque
 in aquam uadit per circuitum. *G.* || 21. casale *G.* || 24. colligat *G.*

ω a plano contra pectus iacet. sub se mordet eam *G*²⁰¹ *P*
 alia casa. dextra leuaque aquas habet, et flumen inferius.
 (fig. 269.) (GP 62^a)

A. Casa quae per A nomen habet finis super se mon- *A*¹⁰⁵
 tem habente sinistra partem aquam uiuam significat per 5
 B orientales partes rib. significat.

B. Casa per B nomen habet finis grandis habentes
 ante se finis subiacet contra sextanęum riuum significat
 finis circa se.

C. Casa quae per C nomen habet finis super se non 10
 habentes proximum uenit in alia finis fontem habentes
 subtus flumina indicat. transit aqua uiua in sinistris flu-
 mini indicat terminum transit fluuium transit uias multas
 transit limitem eius p. cccc. transit labacrum significat
 collis rigora sequeris. 15

D. Casa quae per D nomen habet finis pos se ha-
 bentes super se mittit usque in balle montem de latus
 habentem uersus finibus casa hoc finis habentem.

E. Casa quae per E nomen habet fluuium sub se signi-
 ficat de latus riuum transit limitem sextanęum ante se. 20

F. Casa quae per F nomen habet finis habentis casa
 in monte posita fluuium transit limitem sextanęum pro-
 ximum habentem.

G. Casa quae per G nomen habet tortas fines haben-
 tis in monte posita tria riuora significat in trifinio uineam 25
 positam.

H. Casa quae per H nomen habet multae in monte
 positae super albarum fluuies super se montem significat
 a sextanęo.

1. et sub se *G*. || 2. aquas uinas *G*. || 28. fluuies, s *in litura*, *A*.

A 1. Casa quae per **i** nomen habet finis habientem et hoc in longum significat si in sextaneo per **xxx.** quod
A¹⁸⁶ cumputum | coligo si in orientale **occc.**

k. Casa quae per **k** nomen habet finis ante se sub-
5 iacet super se montem habentem de latus ballem habentem et in uallem duas aquas uiuas habentis casa in latere montis posita super se fines proximas habentem super se riuum et cabam terminum iuxta sub ipso fluuium curret proximum habentem se triuium et caba terminum
10 iuxta sub se fluuium currit proximum se pentagonus habentem uineam in sinistris pratuum sub se habentem et hoc casa quae per **k** numen habuerit talis finis habentes.

L. Casa quae per **L** nomen habuerit fines sub se proximum habentem proximum se aquam significat liitem
15 sextaneo **p.** **ccl** de latus orientalis significat riuum quae albiarum hoc legitur casa per **L** cum plurimum terminum significat.

m. Casa quae per **m** nomen habet dextra leuaque aquam uibam significat finis egregios habentes casam in
20 medium finem posita finis quadratos habentes limites maritimense Gallicu intercidunt. hoc casa aquam in curtem habentem.

n. Casa quae per **n** nomen acciperit sinistram partem finis nihil habet et hoc casa in campo posita super
25 se limitem proximum habentem ante se fluuium in sinistro cui demitto casalibus.

o. Casa quae per **o** nomen acciperit in monte posita | finem aquam bibam significat sub se iuncina et forra aqua uergens arcam in monticulum constituta ubi
30 casa per **o** mittit casalis quos demisimus ideo hoc arca trifinium facit in nontem que per campo finis rotundas habentem et culta per mediam tria riuora discindit. a sinistra parte lapis grandis qui in albarum est duas ser-

ras ab eo caba de una parte et secre paganorum appel-
latur.

p. Casa quae per p nomen habet finis ante se habentem significat de latus litem orientalem proximum. casa finet multas casilicas fundum continet litem eius 5 post casam orientalis qui finet proximum aquam habet super aquam hancam. super arcam memoriam de intus sextanca parte alia fontana sub se habentem super se montem de latus monte in triuio tri bototonis in sinistra parte archa constituta in trifinio posita inter ori multa 10 casalia.

q. Casa quae per q nomen habet pos si finem habet multas aquas uiuas transeunt de sinistram partem in alias fines montem sepe se habentes subtus flumina transet, subtus flumina uinea posita et circa uineam riuus 15 currit et intra uineam memoriae sunt super se loca marca habentem subtus se campum extensum habentem litem eius p. ∞CCL.

r. Casa quae per r nomen habet finis super se habentem et diffusas campus sub se habentem et per me-
dium campum flumina current et subtus flumina malbarum transit ossatum super flumina habentem de lato flumina indicat super se montem habentem de montem exurgit riuus qui descendit proximum casa et de riuum petent aqua et de sub riuum latus riuum litem transet 25 qui uenit exestaneo.

s. Casa quae per s nomen habet finis egregios habentes super se aquam uibam significat de orientalibus partibus riuum significat super riuum currentem transet super se montem habentem. casa in umoroso loco finis 30 habet de septentrionem proximum finem et super se fines grandis habentes et subtus se alius casilis intra litem habentes et super se montem et subtus se montem inter

A montem et montem albariaeeoreo haec nomina et signa in axa fines limitibus.

t. Casa quae per t nomen habet super se finem nihil habentem sub se mittet triuium qui curret subtus
5 transit limitem eius et trans flumen aquam uibam usque in aliam aquam uibam mittit limite eius et ipsa aqua uiua trifinium facit super se limitem orientalem proximum casa uenit. hoc legitur.

y. Casa quae per y nomen habet fines egregios habentes super se montem et casa in plano | loco posita
11 sub se riuum discindit et de leua parte riuus alter.

x. Casa quae per x nomen habet finis in longo habentem et ipsa loca in campo posita non per omnes fines nominatur per campum super se montem significat de
15 latus se albarum curret de sub se alium albarum pinta-gonem proximum se riuum de latus alium ribum quatuor riuora habentem in finibus suis in fini iarum impinget. super albarum alium ribum curret quod in albarum coniunget gurga. super ipsa de albarum constituta. ideo
20 super se montem habentem et trans montem alius casalis constat a duodecimani partes limitem proximum constat a sinistris partibus ribum significat. hoc legitur.

y. Casa quae per y nomen habet finis grandis habentis montem super se habentem super se planum habentem de latus in sinistris fontem mutabilis locus casa in
25 suis sociteri e proximo uenit casa super casa dua riuora current. hoc legitur.

z. Casa quae per z nomen habet fines nihil habentes proximum se orientalescuccedat de sinistris partibus
30 proximum fontanam habentem proximum se limitem casalis impinget. orocite. diuidi. ∞. uenit computationis li-

2. in^{as}a *A*. || 17. suis infini^{bus}iarum *A*. || 19. dealⁱbarum *A*. || 30. habentēs *A*.

mites que usque finibus. a littera prima A usque in z A
 fines partire circuitu litteris. quia de litteris | computare A¹⁹⁰
 casa que nomen habuerit de iugum putare fines compu-
 tum hoc est nominis designata computum per ccc cccl
 hoc est in litteris quomodo in litteris computum coligo 5
 ab omnis compagina litterarum ab A us. in z fines qua le-
 gis hoc habebis. (A)

INCIP. ET DE CASIS LITTERARVM MONTIVM IN G¹⁸⁹
 PED. V. FAC. PEDE VNO.

A. Casa quae per a nomen habuerit, fines grandes 10
 habens et collem in eodem monte. per ipsum collem finis
 excurrit. sub riuo terminum constituimus. fontanea parte
 requiras, et per aquam uiuam descendente[m] litem orientalem
 supra aquam uiuam descendente[m]. ubi ipsum terminum
 in ipso loco requiras. qui terminum mittit usque 15
 ad riuum. et trans riuum | requiras a sextanco limite ar- G¹⁹⁰
 cam constitutam, quae ad dexteram partem, hoc est con-
 tra orientem partem, litem sextancum semper excurrit,
 ut superius dixi, fines grandes habens fundi ssti, si in
 montanioso loco fuerit, si in campanicis, mediocrem. 20

B. Casa quae per b nomen habuerit, fines grandes
 habens, si in campanicis locis haec fuerit constituta, erit;
 si autem in montibus, finis contra orientalem nihil habens.
 et de ipsa parte signum termini requiras a meridiano ex-
 tendens contra septentrionem, limesque fluuium, et de ea- 25
 dem parte uia quae uenit, et ipsum riuum transit, et su-
 pra uiam pratium, sub prato aqua uiua. haec signis re-
 quiris in fundo supra scripto. signa finalia dinoscuntur.

C. Casa quae per c nomen habuerit, fines superiores
 habens super se, contra occidentis partes, fines superiores 30

11. habentes et GP. || 19. ssti P, .sst. G. || 27. uiam G, uia P.

G ostendit usque sub uia. lapidem, quem ibi inuenies, in
 quatrifinium constituta dinoscas: aquam in fine eius, quam
 maxime peregrimus tempore perfluente dinoscas. tria ri-
 uora in fundo inuenies, de ipsis unum Augustatico mense
 5 aquam habentem, super uallem subrectiorem. haec signi-
 ficamus in fundo ssto.

D. Casa quae per d nomen habuerit, fines grandes
 habens, super se planitiem super subrectiore loco ab orien-
 tali parte fines angustas. de contra sextanea parte aquam
 10 uiuam inuenies, contra meridianum terras cultiores, a dex-
 tra parte nigriores, et super cum subrecto loco lauacrum,
 et circa lauacrum uia. et per ipsam uiam sine dubio fina-
 lis causa dirigatur, quoniam non per omnes uias finis
 dinoscitur, sed requirendum oportet in camarsum, qualis
 15 dicta in eodem loco inueneris. per hanc legem sapiatur
 intentio, et fines grandes habens fundus super scriptus.

G 191 E. Casa quae per e nomen | habuerit, fines grandes
 habens, et per mediam finem uiam aut riuum aut flumen
 pergens, contra occidentis partes fines maiores extendens.
 20 eaque litteris locum significamus, et per eadem rigura
 limes descendit. a meridiano et septentrione nigriores ter-
 ras inuenies, si in campaniis fuerit, fines rotundos habent-
 es: si autem montuosum, ita consequaris ut supra dixi.
 a septentrionali parte aquam perennem inuenies in fundo
 25 supra scripto.

F. Casa quae per f nomen habuerit, fines grandes
 habens. ab orientali significamus colles, monticellos, ri-
 guram, ampliores ab ipsa parte fines extenditur, sub se
 fines nihil habens, hoc est ab occidentis parte fines cur-
 30 tiores habens, contra aquilonalem partem aquam et ter-

14. 15. *legendum* qualia edicta. || 22. *campaniis G.* || 23. *consequeris G.* || 26. per f. nomen *NA* fines *P.*, per f. *afines G.*

minum. in fundo ssto haec signa requiras, fuitima dinos- *G*
citur.

g. Casa quae per *g* nomen habuerit, fines extendens ad orientem grandes. quam plurimum terminos significamus magnos, et fossas in eiusdem fine direximus. talia 5 signa inuenies in fundo ssto.

h. Casa quae per *h* nomen habuerit, fines grandes habens cultiores et latiores, sub se humerosa loca habens. quattuor limites fundum continent. finis in longitia extenditur a sextaneo latere. super se montem, sub se uallem. 10 et in ipso fundo pro terminis cotoneum et oliuastellum inuenies. et item lapides terminales posuimus. et aquas uiuas in fundo supra scripto terminales inuenies.

i. Casa quae per *i* nomen habuerit, fines longas habens et grandes. significamus finem eius in longum ped. 15 occc. in sextaneo latitia finium ped. ccl. sub se flumen habet; et finem super fossas. et per eundem fundum direximus. super se monticellos. limes currit finalis: in quo monticello cecturium | inuenies in ped. cl. arcam consti- *G*¹⁹²
tutam inuenies in fundo ssto, exceptis aliis signis. 20

k. Casa quae per *k* nomen habuerit, fines grandes habens, contra meridianum fines nihil habens, et contra sextaneam partem fines ampliores extendit. super se fluuium, super riuum, de quibus unum est qui aquam perennem habet. ipse finem exsolute facit. super se mon- 25 tem, sub se uallem, et in ualle terras cultiores, super se nigriores habens fundus supra scriptus.

l. Casa quae per *l* nomen habuerit, fines grandes habens, sub se uallem habens. et in ipsa ualle alueus currit, et trans alueum linitem eius transit, per ped. cc. 30

10. post latere litteras undecim erasas *G*. || 15. 16. pedes occc *P*, ped. cccc *G*. || 19. cecturium *P*, corturium *G*. || 25. exsolutae *G*.

G de latus se aquam uiuam habens. ab aquilonali parte fines ampliores habet. tria riuora fundus supra scriptus habet, de quibus unus finalis est. contra occidentalem partem arca constituta testacia. finis eius circum data per pass.

5 **ūccL.** ideo casa aquam in corte habentem sub se pratum flaminea, et sub ipsa flaminea arca constituta in quatrifinio posita.

m. Casa quae per m nomen habuerit, fines quam maxime extensas contra orientales partes, fines breuiores
10 habet, per limitem maritimum excurrans, hoc est per orientalem, per ped. **cccl**, usque in arcam quae est circa uiam in quatrifinio positam, et per Gallicum limitem latitiam ped. **ool**. sub se fluuius a sextanea parte currit, quem fluuium finis transit. insula trans fluuium ad fun-
15 dum sstm pertinet. cectoria, hoc est rotundus est sicut modius. est fossa circa publica: finem non facit sub se modium habentem, et per modium alium terminum, qui mittit per ipsum modium habentem, qui riuus interpretatur, et in fluuium descendit. sine dubio exsolute finem
G¹⁹ facit. aqua uiua contra orientalem | partem inuenies. in
21 fundo ssto haec signa finitimam rationem ostendunt.

n. Casa quae per n nomen habet, fines magnas extensas et cultas habens in fundo ssto. contra occidentalem partem finem habens, a meridiano ampliores excur-
25 rens, a septentrione arca constituta marmorea, fines compactiles habentes et cultas. casa in latere montis posita, quae circa ipsam, terminum inuenies. subter pratum casa posita, et super pratum riuus currit. haec signa in fundo ssto.

30 **o.** Casa quae per o nomen habet, fines grandes habens. casa in plano loco posita ad orientales partes fines

extendit. casa in monte posita fines cultas, a septentrio- *G*
 nali parte siluam habentem. et super ipsam siluam riuus
 currit, et trans riuum per ped. cc. limes sextaneus currit.
 super se uero fluuium, et trans fluuium fontem, et super
 fontem terminum in monticello constitutum, qui transit a *5*
 sextanea parte. requires ut supra diximus. fines grandes
 significauimus. in fundo supra scripto tales fines extra
 Italianam legis ut subter adnecti.

p. Casa quae per *p* nomen habet, fines grandes ha-
 bens, super se montem, super uallem aut campum exten- *10*
 sum, et per ipsum campum uia currit. sub uia ped. ccl.
 fossatum, qui riuus interpretatur. fines per ipsum consti-
 tuimus exsolute. et super ipsum medium montem limes
 currit per lapidem decusatum, qui lapis est natiuus, et
 ipse decus qui trifinium facit limitem eius, fundum sub *15*
 aqua uiua super uia in collicello: signa quae ibidem in-
 ueneris, in ipso loco trifinium constituimus, fines grandes
 habentes in fundo ssto.

q. Casa quae per *q* nomen habet, fines grandes ha-
 bens, montem, uallem, ipsam finem constitutam, quas fines *20*
 spatiosas ab orientali parte fines spatiosas et ampliores
 habens, post se a meridiano sine nihil habens. et ab ipso
 limite riuus currit. ipsum riuum limes transit et retran-
 sit. | ab occidenti parte planitia dinoscitur, et proximum *G*¹⁹⁴
 uillam aqua uiua est. quam aquam uiuam in finem con- *25*
 stituimus. sed infra fundum principalem suum aqua uiua
 esse cognoscitur. per ped. cccc limes qui currit pergens
 usque ad maximum decimanum qui cardo amplius patere
 debet pedes cccc. fundo super scripto terminate finem
 constituimus. haec signa superius nominata in fundo. iu- *30*

21. spatiosas *P*, speciosas *G*. || 23. et ipsum *P*. || 27 et 29. cccc *P*,
 cccc *G*.

G ris dictio cohercicio in examine carmasis deducantur. in libro Egeni requires.

a. Casa quae per r nomen habet, fines grandes habens ab orientali fine nihil habentes, contra sextaneam
 5 partem fines ampliores ostendit, contra occidentem aquam uiuam in fine habentem. subter aquam uiuam subter aquilonis partes arca constituta in ped. DCL. arca in monticello lapide Tiburtina. si quod alio uocabulo appellatur fundus sstus, grandes fines habens, ibidem super
 10 se, circa riuum qui currit, trans ipsum riuum inuenies signum de terra manibus factum, et ibidem in ipsum signum quatrifinium cohaeret, et superius ipsum signum quem finitimum constituimus aperioris locum, hoc est contra orientalem. haec signa inuenies fundo ssto. limes eius
 15 circum datus ped. ꝑcclxx. hoc in fundo circum dato limitibus inuenies.

s. Casa quae per s nomen habet, fines habens spatiosas, super se finem habentes, et super se habens multas aquas uiuas habentem, qui alueum transit finem. in
 20 latere montis arca constituta circa uiam terminum habentem fundum sstum. sub se pratum, de latus se uineam aquam in corte habentem, contra orientales partes terminum, qui modius appellatur, incursorius appellatur. ipsum terminum et ipsum locum directura trifinium facit, circa
 25 Musileum in pedes lxx. amplius ped. minus inuenies. trifinium subter riuum significat tales fines habens fundus supra scriptus.

*G*¹⁹⁶ t. Casa quae per t nomen habet, | quam plurimum terminum rariores ostendens, et foris aquiuergium, qui

2. *Hyginus* p. 118. || 4. finem *G*. || 17. habentes *GP*. || spatiosas *P*, speciosas *G*. || 22. cohorte *pr G*. ho *litteras deleuit paulo iunior manus, quae u. eodem addidit partes a pr omisum.* || 25. ped. minus *G*, pedes minus *P*. || inuenies. Inuenies trifinium *G*.

contra septentrionem descendit, ibidem exsoluit, finem fa- *G*
cit fundus sstus tales fines habens.

v. Casa quae per u nomen habet, fines grandes ha-
bens, super se finem mittit, ut in colle eum meridiano
requiras, qui terminus constitutus: et ipsa pedatura per- *5*
gens per litem orientalem, qui uenit in sextaneum, et
pertranssit. ibidem facit quatrifinium. quem locum subter
significabimus: ab austro lapides natiuos, qui est exsolute
cectoriales, in epitecticum adsignauimus, et in ipsa lapide
decisa est, et flumen transit, et lacunar qui est subter *10*
uiam, et per lacunar limes excurrens finalis, qui ex ipso
loco mittit usque ad terminum, et in longitudine LXX. hoc
est cectoria ecclesiae eius. similiter pedatura accepit tem-
plum eorum uiuos. haec fecerunt. aquam proximum in-
uenies in fundo supra scripto. *15*

x. Casa quae per x nomen habet, fines grandes ha-
bens. de occidentis parte fines curtas in fundum signi-
ficamus. a meridiano uero fines extensas habens, et de
ea parte fluuium habentem, et per ipsum alueum transit
quam maxime habens, et super pratum ped. ∞. in colli- *20*
cello circa uiam orculam inuenies in quatrifinio consti-
tuta. ex eodem pergis recta ualle, item per litem orien-
talem ad fontem, quae aqua uiua interpretatur. in ter-
mino cursorio litem eius per ped. IIIILXXVIII. idem ra-
tionem sstam extra Italian ratione in fundo ssto inue- *25*
nies.

y. Casa quae per y nomen habuerit, fines grandes
habens, sub se montem habentem, et de parte sinistra
mutabiles locos. casa in suis sucitariis: proximum casa
uenit de sinistra parte, sub se habet aliam fontanam, quae *30*

19. per *P*, super *G*. || 20. ∞ *P*, cc *G*. || 21. ortula *P*. || 22. militem
pr *G*. || 25. sstam *P*, ssta *G*. || 30. inuenit *G*, in litteris deletis
recentiore manu.

G interpretatur terminus cursorius. limes eius per ped. *D* legitur in fundo ssto.

Z. Casa quae per *z* nomen habet, fines nihil habens, proximum se orientalem concidet, de sinistris partibus fon-
*G*¹⁹⁶ tem habentem. de sextaena parte litem proximum | ue-
 6 nict. de meridiano latus riuus excurrit. limes eius per-
 gens usque ad riuum, de ipso descendens usque in ar-
 cam quadrifinalem, quae est in collicello circa uiam, ter-
 minum quam maxime habens sub uia, hoc est sub cecte-
 10 ria distat, quod est fouea rotunda: diuidit territoria.

Sic a bonis compagina litterarum, hoc est uenit com-
 putationis, quod superius scriptum est, limites quibusque
 finalium explicuerunt, facit nomina fundorum sstrm de a
 usque ad *z* fines partire cogito litteris computare. casa
 15 quae nomen habuerit de *a*, *e*, *i*, *o*, computare fines cam-
 pum comptum, hoc est nomini designatum, comptum
 ped. $\overline{\text{IICCCL}}$. hoc est in litteris computatum colligo. de
 a usque ad *z* omnis compagina litterarum fines quales
 leges hoc habebis: iactatio policoni dictum numerum, fient
 20 ped. ccc . de arca usque ad lapillum, hoc est terminum,
 fiunt pedes ∞ . usque ad alium lapillum fient ped. *sede-*
cim. ubi ab alio latere trigonium ccc ped. numerum pen-
 tagonum, id est ab arca rerum productus, fient $\overline{\text{IIDCL}}$. id
 est latus rectagoni ped. $\overline{\text{IICC}}$. latus terminatum usque ad
 25 lapillum decisum considera, quia diametrum, hoc est men-
 suratum est: locum quem demonstrat considera, quia signa
 eius require latus pentagoni, quod habet ped. $\overline{\text{IIILVIII}}$.

16. comptum *P.* || 21. ∞ *P.*, cc *G.* || 27. quod] quos *G.* || $\overline{\text{IIILVIII}}$.
P.

MENSVRARVM GENERA SVNT XII, P 62^a G 216

digitus, uncia, palmus, semipes, pes, gradus, passus, decempeda, pertica, actus, stadius, miliaris.	
Palmus habet digitos IIII, uncias III.	
semipes habet palmos II.	5
pes habet palmos IIII.	
cubitus habet pedem IS.	
gradus habet pedes IIS.	
ulna habet pedes IIII.	
passus habet pedes V.	10
decempeda pedes X digitorum XVI.	
pertica habet pedes XII digitorum XVIII.	
actus habet pedes CXX perticas X.	
stadius habet pedes DCXXV.	
miliaris habet pedes V̄.	P 62 ^b
porca habet pedes VIIIC.	
agnua habet pedes XIIIICCCC.	
iugerus habet pedes XXVIIIIDCCC.	
uersus habet pedes VIII DCXL.	(G)
κ dimidia sela, pars duodecima unciae.	20
ς sela, sexta pars unciae.	
ρ lycus, quarta pars unciae.	
σσ duo sela, tertia pars unciae.	
ε semiuncia, dimidia uncia.	
— uncia	25
£ sescuncia, uncia semis.	
ι sextam, duae unciae.	
ι quadran, tres unciae.	
ιι trian, quattuor unciae.	

7. pede P.

- P* ν quincum, quinque unciae.
 ζ semis, sex unciae.
 ς septum, septem unciae.
 ν uem, octo unciae.
 δ dodran, nouem unciae.
 ν dean, decem unciae.
 ν dabum, undecim unciae.
 ι as, duodecim unciae.

*G*¹⁴⁰ LITTERAE SINGVLARES

10 quae in terminis prouinciae Tusciae scriptae sunt, quam maxime in territorio Volaterrano, se inuicem ostendentes. id est, ZA. VB. CX. TC. QB. SP. NO. QH. FG. TRO. MA. KA. NI. FY. PS. I. CO. H. HO. QA. RV. IS. RG. K. KM. PV. QH. ON. AR. FIL. GHO. CCX. XA. PX. XP. FQ. K. KM. LN. AG. IO. SI. IS. FQ. PX.

15 Item aliae litterae singulares, quae in diuersis territoriis Italiae inueniuntur, maxime iuxta fluuium Nemus. sic
*G*¹⁴¹ uti se sequuntur, ita terminos ostendunt. | AI. AM. IN. KM. IK. DI. KO. MX. XM. YP. FI. HO. SV. VS. ZE. QP. PT. HN. GY. AB. CO. GH. RV. LM. RM. QP. VS. TV. GHI. RS. HO. IN. KM. RT. IO. FP.
 20 ZA. MK. NS. GP. XO. PR. HI. AC. FN. XV. XP. MXP. hi autem termini distant a se in ped. XCIII , et CCCLXXV , et CCCCLXX , et in CCCLXI , et in p. IIILXI .

TERMINORVM DIAGRAMMATA.

- T**erminus egregius, qui et robustus, quinquepedalis.
 25 (fig. 270.)
 Isoscelis. (fig. 271.)
 Terminus parallelogrammus. (fig. 272.)

Terminus Augusteus. (fig. 273.)	G
Trigonus hortogonius (fig. 274.)	
Sepultura militaris in finem. (fig. 275.)	
Rhombos. (fig. 276.)	
Trapeteus. (fig. 277.)	5
Augusteus in trifinio. (fig. 278.)	
Rhomboides. (fig. 279.)	
Trigonus oxygonius. (fig. 280.)	
Isopleurus. (fig. 281.)	
Scalenon. (fig. 282.)	10
Trigonus amoligonius. (fig. 283.)	
Sculteilatus. (fig. 284.)	
Spatula. (fig. 285.)	
Epetecticalis in trifinio. (fig. 286.)	G¹⁴²
Scorofiones. (fig. 287.)	15
Arca in quadrifinio. (fig. 288.)	
Sepultura finalis. (fig. 289.)	
Botontini. (fig. 290.)	
Nouerca. (fig. 291.)	
Canabula. (fig. 292.)	20
Monumentum. (fig. 293.)	
Formalis. (fig. 294.)	
Terminus aspratilis. (fig. 295.)	
Substructio ad terras excipiendas. (fig. 296.)	
Terminus siliceus. (fig. 297.)	25
Bermula. (fig. 298.)	
Maceria finalis. (fig. 299.)	
Seria. (fig. 300.)	G¹⁴³
Gamma de petra sicca constructa. (fig. 301.)	
Puteum. (fig. 302.)	30
Lapis decusatus qui agrum intra clusum et extra clusum significat. (fig. 303.)	
Terminus ante terminum in uersura positi. (fig. 304.)	

- G** Lapis non dolitus in cursorio positus. (fig. 305.)
 Lapis cultellatus qui pentagoni recipit rationem. (fig. 306.)
 Terminus qui subsecium demonstrat. (fig. 307.)
- 5** Lapis gammatus, qui trigoni recipit rationem. (fig. 308.)
 Lapis intra lapidem in trifinio. (fig. 309.)
 Item lapis intra lapidem in cursorio. (fig. 310.)
 Termini gemelli. (fig. 311.)
 Lapis qui flexuositatem limitis ostendit. (fig. 312.)
- 10** Terminus qui fluuium demonstrat. (fig. 313.)
 Terminus qui riuum demonstrat. (fig. 314.)
 Lapis damnatus. (fig. 315.)

G¹⁴⁴G¹⁴⁶

ORDINES FINITIONVM EX DIVERSIS AVCTORIBVS.

- 15** **T**ermini si duo in unum fuerint, emhadium formam ostendunt. si autem ambo quadri fuerint, naturalem lapidem in xv ped. ostendunt, et in xxii alium oportet inueniri. (fig. 316.)

Terminus si in modum colobri lineam super se flexuosam habuerit, alluionem per flexum finalem significat. si ante ipsam lineam fossulam habuerit, lacum finalem significat, in quo usque linea ipsa decurrit. (fig. 317.)

- 20** Petrae si duae aut tres vel quattuor, taxatae non perdolatae a ferro, in quadrifinio inuentae fuerint, (fig. 318), ab oriente per conuallia limitem ostendunt. a sextanea parte termini inueniuntur, et ad occidentem per ped. ccccl excurrunt. a septentrione per conuallia limitem ostendunt.

30 Si testacios terminos aut tegulas aut imbrices inuenis, ossis incensis probantur, si in terminatione sunt

constituta. quod si ita inueneris, ab oriente eius linea *G* pertransit, et ab alia linea ped. CCCCLXXXII, si quidem talis centuria fuerit. nam unum quodque signum secundum statum possessionis suae, quam claudit, ita extenditur. | (fig. 319.)

*G*¹⁴⁶

Termini sunt maiores qui iuxta flumina positi sunt. 6 (fig. 320.) mensales uocantur: alii autem bases eos dicunt, alii autem intraametra. in quibus constat mensura aquae, trapeadi uocantur. et in modum platumae eos posuimus, ut qui nesciunt, miliarios eos putent. (fig. 321.) et si in 10 quindecim pedes inuentus fuerit, in arcam mittit, quae est super flaminiam. quae habent inter se ped. CCCCLIII, et ab arca pedes XLIII inueniri potest quod plantauimus. et riuus per eorum limites currit, iuxta quem terminos posuimus. (fig. 322.)

15

Oliuam fructiferam in lineam limitis posuimus, (fig. 323.) quae puteum ostendit, aut certe aluenum fluminis.

Termini si tres fuerint in unum, pentagoni uocantur: sed in quadrifinio constant, in fronte conlimitare debent.

VITALIS ET ARCADIUS AVCTORES. 20

Lauacrum pro terminos occurrit. nam et aliquotiens in ipso lauacro terminum posuimus. (fig. 324.)

Terminus si singularis in trifinium fuerit, ab eo us- *G*¹⁴⁷ que ad alium ped. CCL et interdum DXII. si autem in quadrifinio fuerit, usque ad alium quadrifinium addendum 25 ped. CCXXV. a termino cursorio, qui de quadrifinio egreditur, usque in trifinium ped. CCLXX. si tamen cursorius non eo lapide aut colore fuerit quo et trifinius aut quadrifinius, duos lapides inuenies finales, qui terminus dici

G non potest, eo quod plus a tres pedes habeat, ideoque termetis dici debet. (fig. 325.) nam terminus pro hoc dicitur quod tres pedes non integros habeat. huius pedatura extenditur a ped. c et ccl usque in $\overline{\text{IICCCC}}$, in Africa
5 maxime et in aliquibus locis usque in $\overline{\text{IIII}}$.

Terminus epetacticalis siue in finitione agri siue praefecturae extenditur in ped. cccc et ped. dcccc. in quadri-
finio uero si plus a quattuor lapidibus fuerint inuenti, epetacticales uocantur. nam terminus iste maximus ap-
10 pellatur.

Terminus si libidum colorem habuerit, limitem ostendit.

Terminus reprobus in fine ponitur: in trifinio autem reprobum non posuimus. nam obtunso angulo posui-
15 mus in trifinio, non reproba acie.

Terminos emiciclores uocauimus hos quos in capitibus centuriarum sub terra posuimus. quam maxime distant a se ab alio termino ped. cl, et ab eo iterum ped. $\overline{\text{IICCL}}$. qui si in cursoriis inuenti fuerint, distant a se in
20 ped. ccl et cccxcv.

Terminus qui sub forma agri fuerit aut super formam, distant a se in ped. cccciiii et in ped. dccc et in pedes $\infty\text{dCCCLXXX}$; et si longius, in ped. $\overline{\text{IICCCXX}}$. nam isti singulares litteras habere solent.

25 Terminus laguenaris uel orcularis, id est laguna uel orcula, (fig. 326.) distant a se in ped. LIII; si amplius, in
*G*₁₁₈ ped. cl; et si plus, in ped. ccc|LV; et si hoc non, uelut regioni consuetudo est. haec tamen distantia non semper ab hoc quod incipies hoc inuenies, sed et alia signa fina-
30 lia occurrunt.

Terminus quadratus similia angula habens, (fig. 327.) *G* si nullum signum habuerit, per aequalia latera limitem demonstrat. ipse acies extenduntur. nam sine dubio finem faciunt et habet initium pedaturae, ped. CCCL et CCCCL et DCCL et DCCL et DCCC, et si multum, in p. ∞L. 5

Termini quos in planis locis posuimus, distant a se in p. CCCLX.

Termini quos in uallibus posuimus, distant a se in p. CCCLXXV. si imbricem ante arcam inueneris constitutam (fig. 328.) uel tubulum in modum cursorii, riuum signifi- 10 cat. si uero tegulae, si tres inuentae fuerint, trifinium faciunt.

Terminus a ferro taxatus si fuerit, et subditum nihil habuerit, epilogonius nuncupatur.

Terminus in medio limite si fuerit constitutus et unam 15 partem subcauam habuerit, tres monticellos transit, et in tertium monticellum arca circa lauacrum significat, et ipsa arca in quadrifinio est constituta. a sextaneo uero si uis sequi limitem, rectam serram sequeris ped. CL. a septentrione in sinistra limitis denormata linea a duodecima 20 parte per subreccionibus locis usque in aquam uiuam, ubi est terminus epetecticalis subseciuorum.

GAIVS ET THEODOSIVS AVCTORES.

Terminos singulares in trifiniis si constituimus, adire *G* 149 a singulo usque ad alium pedes CCCL et DXII; si in qua- 25 drifinio usque ad alium quadrifinium per cursorios, pedes CCXXV, et CCLXXV. et si termini uno colore in quadrifinio

5. ∞L *P*, CCL *G*. § 15-22. haec auctiora habes infra p. 352, 8 ex eodem Vitale. § 17. lauacrum *P*. § 22. subsiciua si possidentur, ἐπιπέτρα dici possunt. § 23. GAIUS *P*, CAIUS *G*. § 23-27. confer p. 343, 23.

G et in cursorio positi sunt, reuerti ad auctorum sublimitatem iubemus, et quod iusserint obseruetur. nec enim ue-recundum sit frequenter ad auctorum doctrinam reuerti. quotiens enim legeris singularum litterarum interpretatio-
5 nem, sine dubio artificiosius terminabis. nam termini ad modum agri sine rigore sunt ordinati, nec praeposuit alium alio. nam et lapides naturales cecidimus et in finem constituimus.

Stellam iuniorem super picitos palos consecrauimus:
10 et ut inuenias rationem, inter se habent pedes ccccxl.

Terminus quam maxime ideo **115** ped. habet, quod tali nomine utatur.

Terminus testacius in p. ccccl. per Tusciam urbica-
 riam et annonariam ueteranorum agri secundum modum
15 iugationes acceperunt: qui termini distant a se in ped. cc, in p. cccc, in p. d. per terminos cursorios de trifiniis in quadrifiniis haec mensura constat.

Termini epetecticales in centuriis et in cardinibus ha-
 bent inter se ped. dccc. laguenas et orculas in finibus
20 posuimus, et sepulchra in trifinio quam maxime.

Terminos in multis locis a ferro non taxatos in fini-
 bus constituimus. nam alios tegularum fragminibus circum
 calcauimus, alios autem sua caesura suffulsimus: aliquibus
 nihil est subditum.

25 Terminos quadratos sub terra collocauimus, qui a mensuris Italiae pro ipotensua obseruantur. cathetum uero in terminum praesidentem in formam trifinii collocaui-
 mus. nam et alios terminos quadros cursorios posuimus:
G₁₅₀ qui nesciunt | eorum mensuram, non eos intellegunt, au-
30 in trifinio an in cursorio sint. et multos limites in errorem deducunt: nam distant a se in p. ccclxxiiii et in ped. d.

7. conf. p. 307, 2. || caecidimus P. || 9. conf. p. 307, 6. || 25. con-
 locauimus G.

LATINVS ET MYSRONTIVS G
 TOGATI AVGVSTORVM AVCTORES

DE LOCIS SVBRBANIS VEL DIVERSIS ITINERIBVS PERGENTIVM
 IN SVAS REGIONES.

Aliquibus locis pro terminibus monumenta sepul- 5
 chrae veteranorum constituimus, in sequentibus lineis
 fossatos quos Augusteos appellamus. deficientibus autem
 illis terminos posuimus, aut certe instructuram fecimus,
 deinde linitem manu operis factum constituimus.

Item palos sacrificales defiximus, in quibus locis cons- 10
 tricti mensuris frequenter sibi duas fines cuneatas occur-
 runt, propter rigorum aut linearum cursus. ergo in locis
 supra scriptis talia signa inveniuntur, termini Tiburtini, si-
 licei, tufinei, igniferi, spatulae cursoriae, structurae parie-
 tum in modum lineae. 15

Monumenta finalia militari viae non coniunguntur.
 monumenta uero non omnia sunt finalia, nisi ea quae in
 extremis finibus occurrunt.

Nam aliquibus locis alluiones et diuergia aquarum
 et itinera finem faciunt, quae tamen uicem linitum ex- 20
 pectant a regamantibus lineis uel percurrente rigore. in
 his locis nulla conportionalium signa inueniri possunt. ea
 ratione sicut scripsimus hortua nuncupantur.

Nam in multis agris diuersorum signorum fides que-
 renda est, termini, congerias, macerias, uel foueae, arbo- 25
 res ante misse, sabuci, aqua uiua, uepres, et mala coto-
 nea, uel diuersa genera arborum, quae in ea regione qua
 metiuimus inueniuntur peregrina.

In modum currentis lineae parietem struximus.

11. 12. Hoc maxime inter Portum et Romam *margo P. conf. Colo-
 nia Veios p. 222, 14.*

- G** Nam in locis montanis terminos posuimus rotundos, quos Augusteos uocamus, pro hac ratione quod Augustus
G eos | recensiuit, et ubi fuerunt lapides, alios constituit, et omnem terram suis temporibus fecit remensurari ac
5 ueteranis assignari. qui lapides Gai Caesaris lapides rotundi ex saxo silice aut molari sesquipedale in terra, super pedes duo semis, et ped. iiii , et distant a se in ped. $\text{ii}\overline{\text{cccc}}$.
 Sunt et alii termini supra terram p. ii , grassum p. is , alti p. iiii . distant a se in p. cccc .
- 10** Sunt et alii Neroniani, Vespasiani et Traiani imperatorum, lamminae et quadrati, in diuersis numeris constituti. in quibus alii gammati, alii uelut locorum natura permisit, ita positi sunt, in p. $\text{ii}\overline{\text{cccc}}$ et in p. iii . in aliis uero locis monumenta sepulchrae ueteranorum consti-
15 tuimus.

EX LIBRIS MAGONIS ET VEGOIAE AVCTORVM.

Nam sunt monumenta quae propter perennitatem itin-
20 nerum constituta sunt, quae nullam limitum recipiunt rationem. nam monumenta finalia non coniunguntur itineri publico, ei maxime qui auctoris nomen optinet per redemptores et magistros pagorum munitur: sed ab itinere publico separata sunt, et saepe pumicas habent, per quas
25 ex industria finales lineae diriguntur. (fig. 329.)

Pontes quoque interdum trifini, interdum quadrifinii, aliquando pentagonii recipiunt rationem. et hoc si exegerit loci commoditas. hi uero pontes hac ratione deseruiunt, quorum aluca proximae eos fines ultro citroque

2. conf. Ratio militiae adsignationis p. 242, 12. | 6. sesquipedale P, sexquippede G. | 9. is P, i. s. i. G. 9. in p. cccc G. | 26. exigerit P, exierit G.

non transmittunt, per quos et itinera publica currunt, G
 | quibus limis lege colonica seruit. nam sunt et alii pon- G¹⁵²
 tes in uicinalibus et priuatis uis, quorum aluea uariantur.
 quae tamen in trifinii rationem ex conuenientia limitum
 atque signorum cursus frequenter accipi possunt. (fig. 330.) 5

Aquarum ductus per medias possessiones diriguntur,
 quae a possessoribus ipsis uice temporum repurgantur:
 propter quod et leuia tributa persoluunt. quarum putea
 aliquotiens in cursorio a terminibus demonstrantur. quae
 si in extremis finibus occurrerint, ex conuenientia centu- 10
 riarum in trifinio uel quadrifinio obseruari debent.
 idem uariatio fluminum, riuorum cursus, canabulae uel
 nouercae, quod tegulis construitur. saepe imbrices in finem
 posuimus, saepe instructuras fecimus. idem partes Tus-
 ciae Florentiae quam maxime palos iliceos picatos pro ter- 15
 minibus sub terra defiximus. ergo, ut superius legitur,
 una quaeque regio suam habet condicionem. nam Sabi-
 nensis ager, qui dicitur quaestorius, quem actis limitibus
 quibusdam laterculis quinquagena iugera incluserunt. pos-
 tea uero aliquibus locis terminos posuerunt, et signa ali- 20
 qua pro terminibus defoderunt. hi uero agri multas ha-
 bent condiciones. nam in supra dictis locis suburbanis,
 ubi limitem opere manuum hominum ordinauimus, termi-
 nos non necesse habuimus ponere, nisi in certa ratione,
 in trifinio aut in quadrifinio. in praedictis locis in mo- 25
 dum lineae | parietem construximus. et iuxta ipsam lineam G¹⁵³
 multorum militum ueteranorum sepulturae inueniuntur,
 sicut est in territorio Gaunati, id est pergentes, itinera,
 quae et ipsa saepe finem faciunt. nam in locis suburba-
 nis circa ipsa itinera ea signa requirenda sunt, sicut et 30
 de agro Gaunatum diximus.

18. quaestorius G. || 30. Quibus signis itinera finitima probentur
 margo P.

G Ager uero qui Tibur appellatur, idem est assignatus, et aliquibus locis propter sterilitatem aut indigentiam, eo quod non inuenimus lapides peregrinos quos ponere, ex ipso metallo saxum a ferro signauimus, aut certe conge-
5 rias petrarum, quae scorofiones uocamus. nam in aliis limitibus qui aliena nomen accipiunt, in ipsis quoque ita posuimus terminos; sicut et in locis saxuosis similis est condicio. nam in locis campestribus rariores terminos construximus, et maxime arborem peregrinam plantauimus.
10 idem et in conuallibus constituimus, ut ubi litem fecimus, aut certe fossas siue montes decisi siue ea per quae arcifinalis ager fiuitur constituimus, terminos difficile posuimus. nam et in ss. locis campestribus uel conuallibus limes sextaneus transit per litem possessionis. nam li-
15 mes orientalis usque in occidentem rumpi non potest, quia maximus appellatur maxime quia centurias claudit.

1 2. 242.

IDEM VEGOIAE ARRVTI VELTYMNO.

Scias mare ex aethera remotum. cum autem Iuppiter terram Aetrueriae sibi uindicauit, constituit iussitque
20 metiri campos signarique agros. sciens hominum auaritiam uel terrenum cupidinem, terminis omnia scita esse uoluit. quos quandoque quis ob auaritiam prope nouis-
G194 simi octauo saeculi data sibi homines malo dolo | uiolabunt contingentque atque mouebunt. sed qui contigerit
25 moueritque, possessionem promouendo suam, alterius mi-

6. id est in linearibus *margo P.* || a linea *Goesius.* || 8. In locis campestribus et rariores terminos et peregrinam arborem inueniri dicit. *margo P.* || 17. Item *Begoe Salmasius recte.* *Arruns ex Lucano* 1,586. *Vulcanius aruspex apud Seruium ad Vergilii ecl.* 9, 46. || 18. *fortasse* ex aere et terra natum. || 21. *fortasse* saepta uel sancita. || 22. *quis deleuit Turnebus.* || prope nouissimi] *uide Censorium p.* 45,4. || 23. data sibi] *fortasse* lasciu.

nuendo, ob hoc scelus damnabitur a diis. si serui fa- G
 ciant, dominio mutabuntur in deterius. sed si conscientia
 dominica fiet, caelerius domus extirpabitur, gensque eius
 omnis interiet. motores autem pessimis morbis et uulne-
 ribus efficientur membrisque suis debilitabuntur. tum etiam 5
 terra a tempestatibus uel turbinibus plerunque labe mo-
 uebitur. fructus saepe ledentur decutienturque imbribus
 atque grandine, caniculis interient, robigine occidentur.
 multae dissensiones in populo. fieri haec scitote, cum ta-
 lia scelera committuntur. propterea neque fallax neque 10
 biliuguis sis. disciplinam pone in corde tuo.

ARCADIVS AVGVSTVS AVCTOR

DE TERMINIBVS ET DE LINEIS PARTIVM ORIEN- TALIVM.

Constantinopolim maxime cum signis et sigillis cons- 15
 tituimus terminos, et in fossa ex calce et harena cons-
 truximus, et carbones subiecinus. nam in isdem pro-
 uinciis transmarinis et siliceos terminos posuimus, et in
 ipsis terminibus nomina fundorum scripsimus, ut sic quae-
 ratur eorum pedatura sicut in libro XII auctores consti- 20
 tuerunt, his generibus litterarum sicut in omnem mundum.
 nam et colores terminorum orientalium et lignorum fini-
 timorum genera agri mensori notum faciam. sunt enim
 termini marmorei in limite, alii marmorei uirides, alii pa-
 lumbacii, alii prasini, et ipsi termini v pedes in terram 25
 conlocati sunt: et alios marmoreos albos sicut subter in
 forna descripsimus. | (fig. 331).

G 155

5. afficientur *Turnebus*. || 8. robigine *G*. || *legendum* occident:
 erunt multae || 16. et ex in fossa ex *G*. || 26. conlocati *G*.

G Nam et in limitibus pro terminibus plantauius dactulum, amygdalas, et mala cotonea, et maxime oliuastellum, et ficum caprium in fine constituimus. (fig. 332.) qui beneficium nostrum legerit, hoc obseruet, ut haec signa uel
5 termini ccl. inter se pedes habeant. ita de trifiniis: in quadrifiniis sicut superius exposuimus obseruetur.

ITEM VITALIS AVCTOR.

Terminus si in medio limite constitutus fuerit et unam partem subcauam habuerit, in tertio monticello arcam
10 circa lauacrum significat, et ipsa arca in quadrifinio est constituta. a sextaneo uero si uis sequi limitem, rectam serram sequeris ped. cl. a septentrione in sinistram limitem determinatam lineam, pedes xii. inuenies arcellam
G¹⁶⁶ | in trifinio positam, et ipsud trifinium duabus lineis des-
15 cendit per planuria, et alia a duodecima parte in suberectioribus locis usque in aquam uiuam, ubi est terminus epitecticalis, id est subseciuorum. planis dorsis quam maxime terminos posuimus, et multas centurias assignauimus, et terminos posuimus Tiburtinos, et alium posuimus
20 tufineum. hi non sunt semper a ferro taxati, et circa hortontinos obseruantur. constituimus in bilamnis et oliuastellum, in ipsis bilamnis fossatum fecimus: in aliis locis congerias lapidum fecimus, in aliis memoriam in finem constituimus. nam et monticellos de terminibus circum
25 dedimus.

2. amecidulas *G.* || 3. ficum Cypriam *Turnebus*, caprificum uir doctus in margine *G.* || 8. *conf. p. 345, 15.*

ITEM FAVSTVS ET VALERIVS. G

In Africa et in Galliis et Sirmium, ubi pertica nostra definiuit, talia signa constituimus. itaque alios quadros terminos constituimus, alios rotundos, alios tres in unum secundum formam. 5

Si fuerit arca longa ped. xxx, lata ped. xv, alta ped. vii, duco longitudinem per altitudinem: fiunt ped. ccx. hoc duco per latitudinem: fiunt ped. $\overline{\text{iiicl}}$. sic quaero pedaturam.

LITTERAE SINGVLARES 10

quae in diuersis locis inueniuntur, ubi termini in capitibus centuriarum sub terra inueniuntur. hae uero litterae in cursoriis eorum terminorum sunt, qui in trifinio aut quadrifinio sub terra, sicuti se sequuntur, inueniuntur. KM. MA. KA. XI. AQ. GI. NH. MXI. NK. IL. IF. SV. VS. KM. SD. IF. P. OOD. F. P. 15
CCCG. HO. IM. AI. GP. HO. RX. A. FM. AQ. M. DML. IN. KI. M. AD
RI. DI. MI. SI. NO. ON. PA. CO. KM. LX. XP. RA. RV. DI. KI. distant autem a se in ped. DCCC, et $\overline{\text{iiicccc}}$ per $\overline{\text{iiicccc}}$, CCCLXXV, et in ped. D.

Item aliae litterae singulares, quae in partibus Africae uel Mauritaniae in terminibus inuicem se ostendentes scriptae inueniuntur. MI. MI. GI. NO. NO. BHO. FA. ME. MA. PR. CCCL. BN. RE. FS. | VS. AD. MO. RI. NO. NO. et distant a se G¹⁵⁷
in ped. CL, et in ped. $\overline{\text{iiiccl}}$, alii in ped. OODCCC, et in $\overline{\text{iiic}}$, alii in ped. D, et in CCCLXXX, et in ped. DCCCCLX, et in $\overline{\text{iiicccc}}$ 25
per $\overline{\text{iiicccc}}$, alii in ped. CCCIII, et in DCCCCXIII, et in CCCXC, et in $\overline{\text{iiicccxx}}$, et $\overline{\text{vi}}$, et in $\overline{\text{viiilxxxv}}$. nam molares in pedes CL et CCCCL et DCCCL et DCCCC et OOLV et OCCC, et in OCCCCL, et in $\overline{\text{iiicccclx}}$.

15. ood P, ccd G. || 24. $\overline{\text{pd}}$. oodccc P, ped ccdccc G. || 28. OOLV P, cclv G. || OCCC P, cccc G. || 29. OCCCCL P, CCCCL G.

G DE IUGERIBVS METIVNDIS.

- R³⁴** **K**astrensis iugerus quadratus habet perticas **CCLXXXVIII**, pedes autem quadratos **XXVIII DCCC**, id est per latus unum perticas **XVIII**, quae in quattuor latera faciunt perticas **LXXII**. **5** habet itaque tabula una quadratas perticas **LXXII**. si ergo fuerit ager tetragonus isopleurus, habens per latus unum perticas **L**, ita eum metiri oportet, ut sciamus quod iugera habeat intra se. duco unum latus per aliud: fiunt perticae **IID**, quae faciunt iugera **VIII**, tabulas **II**, perticas **LII**. (fig. 333.)
- 10** Itaque kastrensis iugerus capit **X** modios **III**.
Ager si fuerit in rotundo habens per gyrum perticas **LXXX**, sumpta quarta parte, id est **XX**, multiplicas in se: et fiunt **CCCC** perticae. sumis **CCLXXXVIII**, quod est iugerum: remanent perticae **CXII**, quae faciunt tabulam unam **G¹⁶⁸** semis et perticas **III**. | (fig. 334.)
- 16** Ager si fuerit trigonus isopleurus, habens tria latera per quae sexagenas perticas habeat, duco unum latus per alterius lateris medietatem, id est **LX** per **XXX**: fiunt perticae **ODCCC**, quae faciunt iugera **VI**, tabula una. (fig. 335.)
- 20** Ager si caput bubulum fuerit, id est duo trigona isopleura iuncta, habentia per latus unum perticas **L**, unius trigoni latus in alterius trigoni latus duco, id est **L** per **L**: fiunt **IID**, quod sunt iugera **VIII**, tabulae **III**, perticae **XVI**. (fig. 336.)

2. Kastrensis iugerus **P**, Kastrenses iugerus **G**, Castrensis iugerus **R**. || perticas **R**, **p** **G**. || 3. dcccc **R**. || 4. perticas alterum om **R**. || 5. habet ... **LXXII** om **R**. || 7. quot **R**. || 10. Itaque ... modios **III** om **R**, sed habet uersu 15. || Kastrensis iugerus **G**. || 15. **III** om **GP**. || 17. unum om **R**. || 19. ∞ **P**, **i** **R**, om **G**. || unam tabulam **R**. || 20. trigonia **G**. || 22. 23. id est per **L** **L** **R**. || 23. tabula **GP**. || perticas **GP**. || 24. **XVI** om **GP**.

Ager si fuerit inaequalis ita ut habeat in latere uno *GR* perticas XL et in alio XXX et in alio XX et in alio VI, coniungo XL et XXX: fiunt LXX. diuido in aequa: fit una pars XXXV. rursus iungo VI cum XX: fiunt XXVI. diuido aequaliter: fiunt XIII. duco latus quod diuisi prius, id 5 est XXXV, per XIII: fiunt perticae CCCCLV, quae faciunt iugerum unum, tabulas II, perticas XXIII. | (fig. 337.) G₁₅₉

Ager si fuerit lunatus, habens a foris perticas LX et in sinu suo perticas XX, aequas maiorem partem cum minore, et facis partem unam XL. et si in uno capite habue- 10 rit perticas X, et in alio in punctum desierit, diuidis X: fiunt V. hoc ducis per XL: fiunt CC, id est tabulae duae et perticae LVI. (fig. 338.)

Ager si fuerit semicirculus, cuius basis habeat perticas XL, curuaturae latitudo habeat perticas XX, oporte- 15 bit multiplicare latitudinem cum base, id est uicies quadrageni: fiunt perticae DCCC. hoc undecies: fiunt VIIIIDCCC. huius sumo partem quartam decimam, id est DCXXVIII s. tot esse dicimus quadratas perticas, quae faciunt iugera duo et tabulam dimidiam, perticas XVI. (fig. 339.) 20

Ager si fuerit rotundus circuli speciem habens, sic podismum colligo. esto area rotunda, cuius diametrus habeat perticas XL. has in se multiplico, quae fiunt perticae ∞ DC. hanc summam undecies multiplico: | fiunt per- G₁₆₀ ticae $\overline{\text{XVIIIDC}}$. ex qua summa quartam decimam deduco, 25 id est perticas ∞ CCLVII, ped. $1 \div [\sqrt{\quad}]$, quae summa efficit iugera IIII, tabulam I, perticas XXXIII. (fig. 340.)

2. et ter om P. || 3. diuidis in aequo GP. || 5. quem diuidi GP. ||

6. qui faciunt GP. || 7. tabula GP. || 12. duces R. || 15. xx. R. || 18. summae GP. || 20. tabula dimidia perticas VI GP. || 21. si rotundus erit GP. || 25. duco GP. || 26. post quincuncis notam numerum unciarum, quem habent libri, uncis inclusi hic et ubique. || summa om R. || 27. tabula GP.

GR Ager si minor fuerit quam semicirculus, arcum sic metimur. esto arcus cuius basis habeat perticas **xx**, latitudo perticas **v**. latitudinis cum base iungo numerum: fiunt perticae **xxv**. hoc duco quater: fiunt **c**. horum pars **5** dimidia, **L**. item perticae **xx**, quae sunt in basi: pars dimidia, sunt **x**. qui in se multiplicati fiunt **c**. horum quartam decimam duco, qui remanent perticae **vii**, pes **i** ≐ [v]. quibus adicio perticas **L**, quas superius dixi. iunctis itaque numeris utriusque summae faciunt perticas **lvii**. **10** hoc in arcu esse dicimus. (fig. 341.)

Ager si fuerit sex angulorum, in quadratos pedes sic redigitur. esto exagonum in quo sint per latus unum perticae **xxx**. latus unum in se multiplico, id est tricies triceni: fiunt perticae **cccc**. huius summae tertiam partem **15** statuo, id est **ccc**. nihilo minus ex eadem pleniori summa decimam partem tollo, id est **xc**. quae pariter **R₃₆** iunctae faciunt **cccxc**. quae sexies | ducendae sunt, quia **G₁₆₁** sex | latera habet: quae summa colligit perticas **iiiccxl**. tot igitur quadratas perticas in hoc agro esse dicimus. **(G)** (fig. 342.)

21 Si fuerit archa longa pedes **xxx**, lata ped. **xv**, alta ped. **vii**, duco longitudinem per altitudinem: fiunt ped. **ccx**. hoc duco per altitudinem: fiunt pedes **iiicl**. sic quaer. **(R)** pedaturam.

1. fuerit *om R*. | sic *om R*. | 2. esto arcus est cuius *GP*. | 8. iunctus itaque numerus *GP*. | 9. facit perticas. *lvii R*. | 12. dirigitur *R*. | 13. in se *om R*. | 14. fiunt *GP*, sunt *R*. | 16. tollo partem *R*. | qui *GP*. | 18. colligitur *GP*.

LITTERÆ SINGVLARES.

G 175

prima	linea	prima	mensura	prima	norma	quae nota	
A	L	A	M	I	N		
primum	decumanum	κ	μ	primum	κ	decumanum	primum
I	D	K	M	I	K	D	I 5
κ	ostendit	hoc est rectum	maximum	decumanum	finalis	petra	
K	O		M	X	Y	P	G 176
fixa	prima	hortogonium	ostendit	sequeris	quintarium		
F	I	H	O	S	V		
sequeris	primum	zonto id est angulo	quintario	quaeris	primum		10
S	I	Z	E	Q	P		
rigorem	termini	hortogonium	norma	gamma	finalis		
R	T	H	N	G	Y		
primum	secundum	et tertium	ostendit	gamma	hortogonium		15
A	B	C	O	G	H		
rigorem	quintarium	limitem	maximum	rigorem	maximum		
R	V	L	M	R	M		
quaeris	primum	quintarium	secundum	terminum	quintarium		
Q	P	V	S	T	V		
gamma	hortogonii	hortogonii	prima	κ	μ		20
G	H	H	I	K	M		
		secundario	primo	finalis	petra		
		S	I	Y	P		
	rigori	secundario	prima	norma	gamma	posita	
	R	S	I	N	G	P	25
hortogonium	ostendit	decumanum	ostendit	quintario	primo		
H	O	D	O	V	I		
terminus	regundorum	queris	maiolem	ne	decem		
T	R	Q	M	N	X		
zonto qui angulum	primum	norma	secunda	decem	pedes		30
Z	A	N	S	X	P		

1. om GP. || 4. κ. μ P, κ. mensura G. || 10. zonto (o in litura) G, zanto P. || 18. secundarum P. || 20. 21. hortogonii et H semel tantum P. || 21. 22. 23. κ μ, finalis petra, Y P om P. || 25. GP G, K M P. || 26. 27. quintario primo, V I, G: finalis petra, Y P, P. || 28. ne decem om P. || 30. zanto P. || 30. 31. decem pedes, X P; G: gamma posita, G P, P.

<i>G</i>	max M	kar K	terminum T	rigoris R
	decumanum X		ostendit O	a A
5	hortogonium H	primum I	pedes P	minus M
	quinque V	decem X		

INCIPIT.

10 RATIO LIMITVM REGVNDORVM

haec est. auctor Theodosius et Neuterius de terminis et lineis exposuerunt. ccciiii iugi agri mensuris qui mappa quas lineas habuerit obseruetur.

INCIPIT EXPOSITIO PODISMI.

- 15 A limes huius litterae habet in longo ped. ccl
 B limes huius litterae habet in longo ped. cccl
G 177 C limes huius litterae habet in longo ped. dcl
 D limes huius litterae habet in longo ped. dl
 E limes huius litterae habet in longo ped. dc
 20 F limes huius litterae habet in longo ped. dcc
 G limes huius litterae habet in longo ped. dccc
 H limes huius litterae habet in longo ped. ∞l
 I limes huius litterae habet in longo ped. ∞
 K limes huius litterae habet in longo ped. ∞cl
 25 L limes huius litterae habet in longo ped. ∞∞
 M limes huius litterae habet in longo ped. dccc
 N limes huius litterae habet in longo ped. cc
 O limes huius litterae habet in longo ped. cc
 P limes huius litterae habet in longo ped. cccc et appen-
 30 dices II

1. kar; *G*, kard; *P*. || 1. 2. 3. 4. 5. 6. *in fine add* quintario primo, v l, ne decem n x, decem pedes, x p, *P*. || 22. ∞l *P*, ccl *G*. *item in eis quae sequuntur cc G ubi ∞ P*.

Q limes huius litterae habet in longo ped. ∞ccc	G
R limes huius litterae habet in longo ped. ∞dc	
S limes huius litterae habet in longo ped. ∞d	
T limes huius litterae habet in longo ped. ∞d	
V limes huius litterae habet in longo ped. ∞dc	5
X limes huius litterae habet in longo ped. ∞ccc	
Y limes huius litterae habet in longo ped. ∞ccc	
Z limes huius litterae habet in longo ped. ∞ccc.	
Ager, quamuis fundus longiores fines habeat amplius, non longiorem finem habet quam ped. ∞dxxvii.	10

DE MENSVRATIONE IUGERI.

Iugerum unum pedes ccxl et in latitudine pedes c faciunt terra modiorum III.

INCIPIT EXPOSITIO LIMITVM VEL TERMINORVM. G 178

Omnes limites maritimi aut Gallici una factura current. 15

Quoniam sanctor est, id est iustior uidetur, maritimus limes frequentius solet recte studiri, quod interpretatur non extorcet, sed est constitutus ita. (fig. 343.)

Est Gallicus in sua consuetudine, secundum quem ordinauimus, quem exposuimus frequentius corrumpet, extorcet, 20 et saltum dat, qui est constitutus ita.

Contra urbis Babylonis Roma maritimi limites fient, et Gallicus inpinget.

Quia de limitibus curauimus exponere, sub terminis qualia signa inueniuntur? aut calcem, aut gypsum, aut 25 carbones, aut uitria fracta, aut cineres, aut testam tusam, aut decanummos uel pentanummos. haec signa si inueniuntur, una certatio est ad iustitiam antiquitus quando terminos constituimus, quoniam res uoluntaria est. siquis

10. pedes P. || 22. conf. p. 308, 18. || 25. gypsum P.

G nouit geometricae artis philosophiam, nouit haec signa terminorum diligenter exponere.

Terminus si decum [x] habuerit, quatrifinium exponet: si succumbum fuerit, limitem ostendit aut uallem desiderat.

G 179 Terminus si incisuram habuerit, riuum aut fossatum significat aut fluuium ostendit.

Terminus si fossulam habuerit, lauacrum aut piscinam significat aut terminum rotundum ostendit. si aliquid fictum habuerit super se, acrum aut plumbum aut stagnum epicteticum, hoc est massatium fabricum, quod est inter censam centuriae.

Terminus si transpertusus fuerit, flumen transit aut in aqua uiua mittit.

15 Terminus si punctum habuerit, puteum aut fontem ostendit.

Terminus si aliquam cissuram, hoc est taliaturam, habuerit, montem cissum, id est taliatum, ostendit. limes illa finem transit.

20 Terminus si tres petras circa sese habuerit, trifinium demonstrat. talem terminum nomine bifurtium samartia uocatur, et habet arcam in trifinio. si botontini terrae, ex superis prohibeo te sacramentum dare. si cibiamellus, hoc est siliqua siluatica fuerint tres, trifinium demonstrat. si oliuastellum inueneris unum, terminum demonstrat, aquam uiuam et conuallia loca significat. si tres murtae fuerint, trifinium demonstrat. si tres cotonei fuerint, trifinium demonstrant.

30 Terminus si scriptus fuerit et punctos habuerit litteris Grecis, sequeris cursum eius asion, hoc est ab oriente per litteras Grecas de mappa, hoc est pentagonum, quod interpretatur cubitos quinque.

11. massaticium *P.* ¶ 28. demonstrat *P.*

INCIPIT EXPOSITIO TERMINORVM PER DIVERSAS G
PROVINTIAS POSITORVM.

Terminum singulum in quatrifinio inuenies. quattuor lapides in quadrifinio positae sunt, et termini factura tornatilis, hoc est rotundi, subtilissimi: in quatrifinio inuenies. 5

Puteum si in fine inuenis, pro termino habebis. G¹⁰⁰

Cisternam factam in fine positam, et circa hanc memoratum terminum inuenies, et pro termino habebis.

Terminum de lapide decisa uiua inuenies, et pro termino habebis. 10

Macherias lapidum in finem pro termino inuenies.

Sepulchra finalia aut monumenta sine dubio inuenies.

Melum cotonium in fine pro termino inuenies.

Cypressum in fine pro termino inuenies.

Oliuastellum in fine pro termino inuenies. 15

Fossatum decisum paruum in fine pro termino posuimus. fossato alio finales maiores sine dubitatione inuenies.

Limitem torrem, hoc est torum, sine dubio inuenies.

Parietes de calce fabricatas finales direximus. 20

Ripas decisas finales direximus.

Botontones finales inuenies.

Arbores ante missas finales inuenies, peregrinas, exteratas.

Pontem marmoreum in fine inuenies. 25

Pontem de lapide uiuo in fine inuenies.

Pontem ex calce factum in fine inuenies.

Orcas in fine inuenies.

Sarcofaga in fine inuenies.

Imbrices in fine inuenies. 30

Collectaculum de carbonibus in calce miscitatos et glerias fluminales ne dispicias: signales constituimus.

Palos picitos pro terminis inuenies.

- G** Laterculos quadrangulos pro terminis inuenies.
Lapides natiuas cum aliquo signo finem pro termino
constituimus, et multa consecratione signauimus.
Flumen aliquotiens in fine inuenies.
- 5** Riuum finalem inuenies.
Haec signa per diuersas prouintias obseruentur.
(fig. 344.)
- G 181 182**
- G 183** Vnde et territoria diuiduntur, ut requiras casales se-
cundum litteras istas, quomodo sunt positae in monte et
10 in planis locis.

ITEM EXPOSITIO TERMINORVM.

- Quales terminos constituimus? alii quidem politos,
et ubi dispectas lapides posuimus, subtus terram decisi-
mus, ut firmarentur lapides: quae dispectas in rigora et
15 in latere limitis constituimus lapides, quae positae sunt
in terminis. amplius mensura eius non potest inueniri,
quam tertio pede de manu, et de his pedibus semisse mi-
nus unum. scutanei sunt, hoc est dolatiles. alii qui sunt
lapilli facti tornatiles, siue alia factura breuiores, hoc est
20 minores, et in fine positi: si haec non admittuntur, sub-
ter terram decisas inuenies, quas decisas in omnibus fina-
les sunt. aut quidem in altum per iugum de monte. haec
signa constituimus dirigi lineam, quod est ualle incisam.
quia sub axae caeli determinata est terra. euangelium aad
25 Matheum, sanctus Petrus, sanctus Paulus, sanctus Lauren-
tius, sanctus Iohannes euangelista, Christus filius dei,
per quem et pax terminationis in terra processit, et prae-
cepit limitibus continere, et stanti, et fontibus egredi, et
egresse sunt per singula loca.
- 30** Quas litteras singulas in terminis inuenies, quae ca-
pitaneas non sunt fundorum, sed rationis terminum ostendit.

29. aegræsse G. || 30. quas capitaneas P.

A si in termino inueneris, finem in proximum significat, aut aquam uiuam designat.

B si in termino inueneris, bifurtium ostendit, aut riuum significat.

C si in termino inueneris, a centuria numquam recedas.

D si in termino inueneris, decimanno ostendit.

E si in termino inueneris, uallem ante se significat, *G*¹⁸⁴ aut riuum, aut fluuium, et super se subrecciores loca per planitia limes excurrit. 10

F si in termino inueneris, finalis causa exponit, et in longinquo terminum ostendit.

G si in termino inueneris, sui nominis auctorem limitem tortuosum ostendit.

H si in termino inueneris, grandes longitias limitum ostendit, et rariora signa in fine inuenies. 15

I si in termino inueneris, uiam significat, aut collis riguram ostendit, hoc est iugum.

K si in termino inueneris, kardinem ostendit, quod terminum subtilissimum et speciosum inuenies, hoc est formosum. 20

L si in termino inueneris, suae normae facturam designat, limitem gammatum et in longinquo arcam finalem ostendit, et conuallia eius fundum uindicat.

M si in termino inueneris, fines quadras designat, et in proximo signa finalia inuenies.

N si in termino inueneris, proximam aquam significat, et quadras fines habentes aquae. a septemtrionè arcam marmoream inuenies.

O si in termino inueneris, a septemtrionali parte siluam demonstrat, et per ipsam siluam riuus currit, et trans riuum signa demonstrat. 30

- G** **P** si in termino inueneris, pedaturam significat, extra aliis signis finalibus, uel quod litteras finales continet. has per singulos titulos inuenies, aliosque finales titulos sine nostris signis in agris posuimus, qui rationem ostendunt
5 limitum et causam dirigunt finalem.
- Q** si in termino inueneris, a limite riuum.
- R** si in termino inueneris, per collicellum terminos inuenies.
- S** si in termino inuenies, supra possessionem multas
10 aquas uiuas indicat, quae alueum transeunt.
- T** si in termino inueneris, trifinium ostendit.
- V** si in termino inueneris, terminum in collem meri-
G¹⁶⁶ dianum ostendit per litem | orientalem.
- X** si in termino inueneris, quatrifinium exponit, et pro
15 decumano finem habebis.
- Y** si in termino inueneris, sub se fontanam proximam habet.
- Z** si in termino inueneris, a sinistra parte fontem significat.
- 20** Haec omnia supra scripta expositione terminorum constant, ut intellegas quae signa aut quales causae finem faciunt.

**INCIPIT EXPOSITIO DE MARGINIBVS TERRAE
 ET OPERIBVS CAESIS.**

- 25** Quamquam igitur de terminis expositione aliquotiens extra limites termini positi inueniuntur, antiquae tamen mensurae conuenit ut terminos foris limites ponerentur. sine dubio constat finis, et quia arcas aliquotiens circa sepulchrum sine dubio ponuntur, et super ipsam arcam
30 memoriae constitutae, et quod sanctius uidentur. antiquitus nobis sic conuenit mensura, ut in ipsa memoria consecraretur arca finalis. et ita ad mensuras nostras per-

25. expositionem *P*, expositionem *G*.

scribamus, ut sine dubio, ubi haec signa inueniuntur, finales adnectimus in legibus exponantur, sicut superius lectio continet.

INCIPIT EXPOSITIO DE VALLIBVS.

Valles autem si fluuiis permittunt, et constitutum sit fluuium, qui foris agrum non uagatur et alueum alterum per agrum non mutet, et flumen fuerit saxuosum, qui aluea alta quasi rectos alueos excurrit, finalis causa per ipsum direximus. haec quia singuli semper agri non finiti nisi per terminos, nisi per diuersas macherias, signa finita sunt, per terminorum rationem, per aquas uiuas ubi terminus non possit, fossas finales et aquae ductos | in fine direximus, quoniam agri qui rectas lineas, hoc G¹⁰⁶ est ualles finales habet, per riuum, quod frequentiore solet in questionem deduci. sed qui riuum collectaculum 15 uallium subter eum limitem suscipit, sine dubio finalis ipse riuus obseruetur. et aliquotiens super labium de ipso riuo terminum finalem constituimus, qui mittit rectum rigorem limitem: sine dubio per legem obseruetur.

INCIPIT DE PALVDIBVS.

20

Non perdescribantur signa finalia.

Stagnum uero finalem aliquotiens direximus, et lacunar, quae interpretatur aqua uiua, unde ipse stagnus exiet. ex tertia hora ipsum stagnum finalem constituimus, et quam plurime contra tertiam horam. superius alueum 25 signa quae inueniuntur, per sepulchra finali causa diriguntur. plurisque super ripam paludis sacra paganorum inueniuntur. qui finales sint requirantur, quia, ut supra dixi, requirendum oportet qualia signa finalia admittantur. et terminos altiores posuimus: sine dubio obseruentur. 30

Haec ratio notis iuris est exponenda ex lege secundum grammaticae et philosophiae geometricae artis. singulos fundos ex notis iuris obligauimus: sed ita exponan-

G tur leges secundum artis geometricae, ad pertinentes lectiones secundum locis rumorem, quod interpretatur, secundum loci obseruationem, seu fossis subseciuis seu rigores seu centuriis seu terminis. ita exponantur, quia, sicut in preteritis diximus, duae fossae finem non faciunt. preterea si circa publica diriguntur.

*G*¹⁸⁷ Casale eius si in monte posita finis, quam maxime in oriente: a sole occumbente uia, et in uia terminum *G*^{188 189} scriptum habet. (fig. 345.)

*G*²⁰¹ ITEM INTERPRETATIO VBI SVpra. DE FINIBVS AGRORVM.

Fines dictae eo quod agri funiculis sunt diuisi. mensurarum lineae in terrarum partitione tenduntur, dimensionibus acq̄uitas teneatur. | *R*³⁸ *R*³⁹ *R*⁴⁰ *R*⁴¹ *R*⁴² *R*⁴³ *R*⁴⁴ *R*⁴⁵ *R*⁴⁶ *R*⁴⁷ *R*⁴⁸ *R*⁴⁹ *R*⁵⁰ *R*⁵¹ *R*⁵² *R*⁵³ *R*⁵⁴ *R*⁵⁵ *R*⁵⁶ *R*⁵⁷ *R*⁵⁸ *R*⁵⁹ *R*⁶⁰ *R*⁶¹ *R*⁶² *R*⁶³ *R*⁶⁴ *R*⁶⁵ *R*⁶⁶ *R*⁶⁷ *R*⁶⁸ *R*⁶⁹ *R*⁷⁰ *R*⁷¹ *R*⁷² *R*⁷³ *R*⁷⁴ *R*⁷⁵ *R*⁷⁶ *R*⁷⁷ *R*⁷⁸ *R*⁷⁹ *R*⁸⁰ *R*⁸¹ *R*⁸² *R*⁸³ *R*⁸⁴ *R*⁸⁵ *R*⁸⁶ *R*⁸⁷ *R*⁸⁸ *R*⁸⁹ *R*⁹⁰ *R*⁹¹ *R*⁹² *R*⁹³ *R*⁹⁴ *R*⁹⁵ *R*⁹⁶ *R*⁹⁷ *R*⁹⁸ *R*⁹⁹ *R*¹⁰⁰ *R*¹⁰¹ *R*¹⁰² *R*¹⁰³ *R*¹⁰⁴ *R*¹⁰⁵ *R*¹⁰⁶ *R*¹⁰⁷ *R*¹⁰⁸ *R*¹⁰⁹ *R*¹¹⁰ *R*¹¹¹ *R*¹¹² *R*¹¹³ *R*¹¹⁴ *R*¹¹⁵ *R*¹¹⁶ *R*¹¹⁷ *R*¹¹⁸ *R*¹¹⁹ *R*¹²⁰ *R*¹²¹ *R*¹²² *R*¹²³ *R*¹²⁴ *R*¹²⁵ *R*¹²⁶ *R*¹²⁷ *R*¹²⁸ *R*¹²⁹ *R*¹³⁰ *R*¹³¹ *R*¹³² *R*¹³³ *R*¹³⁴ *R*¹³⁵ *R*¹³⁶ *R*¹³⁷ *R*¹³⁸ *R*¹³⁹ *R*¹⁴⁰ *R*¹⁴¹ *R*¹⁴² *R*¹⁴³ *R*¹⁴⁴ *R*¹⁴⁵ *R*¹⁴⁶ *R*¹⁴⁷ *R*¹⁴⁸ *R*¹⁴⁹ *R*¹⁵⁰ *R*¹⁵¹ *R*¹⁵² *R*¹⁵³ *R*¹⁵⁴ *R*¹⁵⁵ *R*¹⁵⁶ *R*¹⁵⁷ *R*¹⁵⁸ *R*¹⁵⁹ *R*¹⁶⁰ *R*¹⁶¹ *R*¹⁶² *R*¹⁶³ *R*¹⁶⁴ *R*¹⁶⁵ *R*¹⁶⁶ *R*¹⁶⁷ *R*¹⁶⁸ *R*¹⁶⁹ *R*¹⁷⁰ *R*¹⁷¹ *R*¹⁷² *R*¹⁷³ *R*¹⁷⁴ *R*¹⁷⁵ *R*¹⁷⁶ *R*¹⁷⁷ *R*¹⁷⁸ *R*¹⁷⁹ *R*¹⁸⁰ *R*¹⁸¹ *R*¹⁸² *R*¹⁸³ *R*¹⁸⁴ *R*¹⁸⁵ *R*¹⁸⁶ *R*¹⁸⁷ *R*¹⁸⁸ *R*¹⁸⁹ *R*¹⁹⁰ *R*¹⁹¹ *R*¹⁹² *R*¹⁹³ *R*¹⁹⁴ *R*¹⁹⁵ *R*¹⁹⁶ *R*¹⁹⁷ *R*¹⁹⁸ *R*¹⁹⁹ *R*²⁰⁰ *R*²⁰¹ *R*²⁰² *R*²⁰³ *R*²⁰⁴ *R*²⁰⁵ *R*²⁰⁶ *R*²⁰⁷ *R*²⁰⁸ *R*²⁰⁹ *R*²¹⁰ *R*²¹¹ *R*²¹² *R*²¹³ *R*²¹⁴ *R*²¹⁵ *R*²¹⁶ *R*²¹⁷ *R*²¹⁸ *R*²¹⁹ *R*²²⁰ *R*²²¹ *R*²²² *R*²²³ *R*²²⁴ *R*²²⁵ *R*²²⁶ *R*²²⁷ *R*²²⁸ *R*²²⁹ *R*²³⁰ *R*²³¹ *R*²³² *R*²³³ *R*²³⁴ *R*²³⁵ *R*²³⁶ *R*²³⁷ *R*²³⁸ *R*²³⁹ *R*²⁴⁰ *R*²⁴¹ *R*²⁴² *R*²⁴³ *R*²⁴⁴ *R*²⁴⁵ *R*²⁴⁶ *R*²⁴⁷ *R*²⁴⁸ *R*²⁴⁹ *R*²⁵⁰ *R*²⁵¹ *R*²⁵² *R*²⁵³ *R*²⁵⁴ *R*²⁵⁵ *R*²⁵⁶ *R*²⁵⁷ *R*²⁵⁸ *R*²⁵⁹ *R*²⁶⁰ *R*²⁶¹ *R*²⁶² *R*²⁶³ *R*²⁶⁴ *R*²⁶⁵ *R*²⁶⁶ *R*²⁶⁷ *R*²⁶⁸ *R*²⁶⁹ *R*²⁷⁰ *R*²⁷¹ *R*²⁷² *R*²⁷³ *R*²⁷⁴ *R*²⁷⁵ *R*²⁷⁶ *R*²⁷⁷ *R*²⁷⁸ *R*²⁷⁹ *R*²⁸⁰ *R*²⁸¹ *R*²⁸² *R*²⁸³ *R*²⁸⁴ *R*²⁸⁵ *R*²⁸⁶ *R*²⁸⁷ *R*²⁸⁸ *R*²⁸⁹ *R*²⁹⁰ *R*²⁹¹ *R*²⁹² *R*²⁹³ *R*²⁹⁴ *R*²⁹⁵ *R*²⁹⁶ *R*²⁹⁷ *R*²⁹⁸ *R*²⁹⁹ *R*³⁰⁰ *R*³⁰¹ *R*³⁰² *R*³⁰³ *R*³⁰⁴ *R*³⁰⁵ *R*³⁰⁶ *R*³⁰⁷ *R*³⁰⁸ *R*³⁰⁹ *R*³¹⁰ *R*³¹¹ *R*³¹² *R*³¹³ *R*³¹⁴ *R*³¹⁵ *R*³¹⁶ *R*³¹⁷ *R*³¹⁸ *R*³¹⁹ *R*³²⁰ *R*³²¹ *R*³²² *R*³²³ *R*³²⁴ *R*³²⁵ *R*³²⁶ *R*³²⁷ *R*³²⁸ *R*³²⁹ *R*³³⁰ *R*³³¹ *R*³³² *R*³³³ *R*³³⁴ *R*³³⁵ *R*³³⁶ *R*³³⁷ *R*³³⁸ *R*³³⁹ *R*³⁴⁰ *R*³⁴¹ *R*³⁴² *R*³⁴³ *R*³⁴⁴ *R*³⁴⁵ *R*³⁴⁶ *R*³⁴⁷ *R*³⁴⁸ *R*³⁴⁹ *R*³⁵⁰ *R*³⁵¹ *R*³⁵² *R*³⁵³ *R*³⁵⁴ *R*³⁵⁵ *R*³⁵⁶ *R*³⁵⁷ *R*³⁵⁸ *R*³⁵⁹ *R*³⁶⁰ *R*³⁶¹ *R*³⁶² *R*³⁶³ *R*³⁶⁴ *R*³⁶⁵ *R*³⁶⁶ *R*³⁶⁷ *R*³⁶⁸ *R*³⁶⁹ *R*³⁷⁰ *R*³⁷¹ *R*³⁷² *R*³⁷³ *R*³⁷⁴ *R*³⁷⁵ *R*³⁷⁶ *R*³⁷⁷ *R*³⁷⁸ *R*³⁷⁹ *R*³⁸⁰ *R*³⁸¹ *R*³⁸² *R*³⁸³ *R*³⁸⁴ *R*³⁸⁵ *R*³⁸⁶ *R*³⁸⁷ *R*³⁸⁸ *R*³⁸⁹ *R*³⁹⁰ *R*³⁹¹ *R*³⁹² *R*³⁹³ *R*³⁹⁴ *R*³⁹⁵ *R*³⁹⁶ *R*³⁹⁷ *R*³⁹⁸ *R*³⁹⁹ *R*⁴⁰⁰ *R*⁴⁰¹ *R*⁴⁰² *R*⁴⁰³ *R*⁴⁰⁴ *R*⁴⁰⁵ *R*⁴⁰⁶ *R*⁴⁰⁷ *R*⁴⁰⁸ *R*⁴⁰⁹ *R*⁴¹⁰ *R*⁴¹¹ *R*⁴¹² *R*⁴¹³ *R*⁴¹⁴ *R*⁴¹⁵ *R*⁴¹⁶ *R*⁴¹⁷ *R*⁴¹⁸ *R*⁴¹⁹ *R*⁴²⁰ *R*⁴²¹ *R*⁴²² *R*⁴²³ *R*⁴²⁴ *R*⁴²⁵ *R*⁴²⁶ *R*⁴²⁷ *R*⁴²⁸ *R*⁴²⁹ *R*⁴³⁰ *R*⁴³¹ *R*⁴³² *R*⁴³³ *R*⁴³⁴ *R*⁴³⁵ *R*⁴³⁶ *R*⁴³⁷ *R*⁴³⁸ *R*⁴³⁹ *R*⁴⁴⁰ *R*⁴⁴¹ *R*⁴⁴² *R*⁴⁴³ *R*⁴⁴⁴ *R*⁴⁴⁵ *R*⁴⁴⁶ *R*⁴⁴⁷ *R*⁴⁴⁸ *R*⁴⁴⁹ *R*⁴⁵⁰ *R*⁴⁵¹ *R*⁴⁵² *R*⁴⁵³ *R*⁴⁵⁴ *R*⁴⁵⁵ *R*⁴⁵⁶ *R*⁴⁵⁷ *R*⁴⁵⁸ *R*⁴⁵⁹ *R*⁴⁶⁰ *R*⁴⁶¹ *R*⁴⁶² *R*⁴⁶³ *R*⁴⁶⁴ *R*⁴⁶⁵ *R*⁴⁶⁶ *R*⁴⁶⁷ *R*⁴⁶⁸ *R*⁴⁶⁹ *R*⁴⁷⁰ *R*⁴⁷¹ *R*⁴⁷² *R*⁴⁷³ *R*⁴⁷⁴ *R*⁴⁷⁵ *R*⁴⁷⁶ *R*⁴⁷⁷ *R*⁴⁷⁸ *R*⁴⁷⁹ *R*⁴⁸⁰ *R*⁴⁸¹ *R*⁴⁸² *R*⁴⁸³ *R*⁴⁸⁴ *R*⁴⁸⁵ *R*⁴⁸⁶ *R*⁴⁸⁷ *R*⁴⁸⁸ *R*⁴⁸⁹ *R*⁴⁹⁰ *R*⁴⁹¹ *R*⁴⁹² *R*⁴⁹³ *R*⁴⁹⁴ *R*⁴⁹⁵ *R*⁴⁹⁶ *R*⁴⁹⁷ *R*⁴⁹⁸ *R*⁴⁹⁹ *R*⁵⁰⁰ *R*⁵⁰¹ *R*⁵⁰² *R*⁵⁰³ *R*⁵⁰⁴ *R*⁵⁰⁵ *R*⁵⁰⁶ *R*⁵⁰⁷ *R*⁵⁰⁸ *R*⁵⁰⁹ *R*⁵¹⁰ *R*⁵¹¹ *R*⁵¹² *R*⁵¹³ *R*⁵¹⁴ *R*⁵¹⁵ *R*⁵¹⁶ *R*⁵¹⁷ *R*⁵¹⁸ *R*⁵¹⁹ *R*⁵²⁰ *R*⁵²¹ *R*⁵²² *R*⁵²³ *R*⁵²⁴ *R*⁵²⁵ *R*⁵²⁶ *R*⁵²⁷ *R*⁵²⁸ *R*⁵²⁹ *R*⁵³⁰ *R*⁵³¹ *R*⁵³² *R*⁵³³ *R*⁵³⁴ *R*⁵³⁵ *R*⁵³⁶ *R*⁵³⁷ *R*⁵³⁸ *R*⁵³⁹ *R*⁵⁴⁰ *R*⁵⁴¹ *R*⁵⁴² *R*⁵⁴³ *R*⁵⁴⁴ *R*⁵⁴⁵ *R*⁵⁴⁶ *R*⁵⁴⁷ *R*⁵⁴⁸ *R*⁵⁴⁹ *R*⁵⁵⁰ *R*⁵⁵¹ *R*⁵⁵² *R*⁵⁵³ *R*⁵⁵⁴ *R*⁵⁵⁵ *R*⁵⁵⁶ *R*⁵⁵⁷ *R*⁵⁵⁸ *R*⁵⁵⁹ *R*⁵⁶⁰ *R*⁵⁶¹ *R*⁵⁶² *R*⁵⁶³ *R*⁵⁶⁴ *R*⁵⁶⁵ *R*⁵⁶⁶ *R*⁵⁶⁷ *R*⁵⁶⁸ *R*⁵⁶⁹ *R*⁵⁷⁰ *R*⁵⁷¹ *R*⁵⁷² *R*⁵⁷³ *R*⁵⁷⁴ *R*⁵⁷⁵ *R*⁵⁷⁶ *R*⁵⁷⁷ *R*⁵⁷⁸ *R*⁵⁷⁹ *R*⁵⁸⁰ *R*⁵⁸¹ *R*⁵⁸² *R*⁵⁸³ *R*⁵⁸⁴ *R*⁵⁸⁵ *R*⁵⁸⁶ *R*⁵⁸⁷ *R*⁵⁸⁸ *R*⁵⁸⁹ *R*⁵⁹⁰ *R*⁵⁹¹ *R*⁵⁹² *R*⁵⁹³ *R*⁵⁹⁴ *R*⁵⁹⁵ *R*⁵⁹⁶ *R*⁵⁹⁷ *R*⁵⁹⁸ *R*⁵⁹⁹ *R*⁶⁰⁰ *R*⁶⁰¹ *R*⁶⁰² *R*⁶⁰³ *R*⁶⁰⁴ *R*⁶⁰⁵ *R*⁶⁰⁶ *R*⁶⁰⁷ *R*⁶⁰⁸ *R*⁶⁰⁹ *R*⁶¹⁰ *R*⁶¹¹ *R*⁶¹² *R*⁶¹³ *R*⁶¹⁴ *R*⁶¹⁵ *R*⁶¹⁶ *R*⁶¹⁷ *R*⁶¹⁸ *R*⁶¹⁹ *R*⁶²⁰ *R*⁶²¹ *R*⁶²² *R*⁶²³ *R*⁶²⁴ *R*⁶²⁵ *R*⁶²⁶ *R*⁶²⁷ *R*⁶²⁸ *R*⁶²⁹ *R*⁶³⁰ *R*⁶³¹ *R*⁶³² *R*⁶³³ *R*⁶³⁴ *R*⁶³⁵ *R*⁶³⁶ *R*⁶³⁷ *R*⁶³⁸ *R*⁶³⁹ *R*⁶⁴⁰ *R*⁶⁴¹ *R*⁶⁴² *R*⁶⁴³ *R*⁶⁴⁴ *R*⁶⁴⁵ *R*⁶⁴⁶ *R*⁶⁴⁷ *R*⁶⁴⁸ *R*⁶⁴⁹ *R*⁶⁵⁰ *R*⁶⁵¹ *R*⁶⁵² *R*⁶⁵³ *R*⁶⁵⁴ *R*⁶⁵⁵ *R*⁶⁵⁶ *R*⁶⁵⁷ *R*⁶⁵⁸ *R*⁶⁵⁹ *R*⁶⁶⁰ *R*⁶⁶¹ *R*⁶⁶² *R*⁶⁶³ *R*⁶⁶⁴ *R*⁶⁶⁵ *R*⁶⁶⁶ *R*⁶⁶⁷ *R*⁶⁶⁸ *R*⁶⁶⁹ *R*⁶⁷⁰ *R*⁶⁷¹ *R*⁶⁷² *R*⁶⁷³ *R*⁶⁷⁴ *R*⁶⁷⁵ *R*⁶⁷⁶ *R*⁶⁷⁷ *R*⁶⁷⁸ *R*⁶⁷⁹ *R*⁶⁸⁰ *R*⁶⁸¹ *R*⁶⁸² *R*⁶⁸³ *R*⁶⁸⁴ *R*⁶⁸⁵ *R*⁶⁸⁶ *R*⁶⁸⁷ *R*⁶⁸⁸ *R*⁶⁸⁹ *R*⁶⁹⁰ *R*⁶⁹¹ *R*⁶⁹² *R*⁶⁹³ *R*⁶⁹⁴ *R*⁶⁹⁵ *R*⁶⁹⁶ *R*⁶⁹⁷ *R*⁶⁹⁸ *R*⁶⁹⁹ *R*⁷⁰⁰ *R*⁷⁰¹ *R*⁷⁰² *R*⁷⁰³ *R*⁷⁰⁴ *R*⁷⁰⁵ *R*⁷⁰⁶ *R*⁷⁰⁷ *R*⁷⁰⁸ *R*⁷⁰⁹ *R*⁷¹⁰ *R*⁷¹¹ *R*⁷¹² *R*⁷¹³ *R*⁷¹⁴ *R*⁷¹⁵ *R*⁷¹⁶ *R*⁷¹⁷ *R*⁷¹⁸ *R*⁷¹⁹ *R*⁷²⁰ *R*⁷²¹ *R*⁷²² *R*⁷²³ *R*⁷²⁴ *R*⁷²⁵ *R*⁷²⁶ *R*⁷²⁷ *R*⁷²⁸ *R*⁷²⁹ *R*⁷³⁰ *R*⁷³¹ *R*⁷³² *R*⁷³³ *R*⁷³⁴ *R*⁷³⁵ *R*⁷³⁶ *R*⁷³⁷ *R*⁷³⁸ *R*⁷³⁹ *R*⁷⁴⁰ *R*⁷⁴¹ *R*⁷⁴² *R*⁷⁴³ *R*⁷⁴⁴ *R*⁷⁴⁵ *R*⁷⁴⁶ *R*⁷⁴⁷ *R*⁷⁴⁸ *R*⁷⁴⁹ *R*⁷⁵⁰ *R*⁷⁵¹ *R*⁷⁵² *R*⁷⁵³ *R*⁷⁵⁴ *R*⁷⁵⁵ *R*⁷⁵⁶ *R*⁷⁵⁷ *R*⁷⁵⁸ *R*⁷⁵⁹ *R*⁷⁶⁰ *R*⁷⁶¹ *R*⁷⁶² *R*⁷⁶³ *R*⁷⁶⁴ *R*⁷⁶⁵ *R*⁷⁶⁶ *R*⁷⁶⁷ *R*⁷⁶⁸ *R*⁷⁶⁹ *R*⁷⁷⁰ *R*⁷⁷¹ *R*⁷⁷² *R*⁷⁷³ *R*⁷⁷⁴ *R*⁷⁷⁵ *R*⁷⁷⁶ *R*⁷⁷⁷ *R*⁷⁷⁸ *R*⁷⁷⁹ *R*⁷⁸⁰ *R*⁷⁸¹ *R*⁷⁸² *R*⁷⁸³ *R*⁷⁸⁴ *R*⁷⁸⁵ *R*⁷⁸⁶ *R*⁷⁸⁷ *R*⁷⁸⁸ *R*⁷⁸⁹ *R*⁷⁹⁰ *R*⁷⁹¹ *R*⁷⁹² *R*⁷⁹³ *R*⁷⁹⁴ *R*⁷⁹⁵ *R*⁷⁹⁶ *R*⁷⁹⁷ *R*⁷⁹⁸ *R*⁷⁹⁹ *R*⁸⁰⁰ *R*⁸⁰¹ *R*⁸⁰² *R*⁸⁰³ *R*⁸⁰⁴ *R*⁸⁰⁵ *R*⁸⁰⁶ *R*⁸⁰⁷ *R*⁸⁰⁸ *R*⁸⁰⁹ *R*⁸¹⁰ *R*⁸¹¹ *R*⁸¹² *R*⁸¹³ *R*⁸¹⁴ *R*⁸¹⁵ *R*⁸¹⁶ *R*⁸¹⁷ *R*⁸¹⁸ *R*⁸¹⁹ *R*⁸²⁰ *R*⁸²¹ *R*⁸²² *R*⁸²³ *R*⁸²⁴ *R*⁸²⁵ *R*⁸²⁶ *R*⁸²⁷ *R*⁸²⁸ *R*⁸²⁹ *R*⁸³⁰ *R*⁸³¹ *R*⁸³² *R*⁸³³ *R*⁸³⁴ *R*⁸³⁵ *R*⁸³⁶ *R*⁸³⁷ *R*⁸³⁸ *R*⁸³⁹ *R*⁸⁴⁰ *R*⁸⁴¹ *R*⁸⁴² *R*⁸⁴³ *R*⁸⁴⁴ *R*⁸⁴⁵ *R*⁸⁴⁶ *R*⁸⁴⁷ *R*⁸⁴⁸ *R*⁸⁴⁹ *R*⁸⁵⁰ *R*⁸⁵¹ *R*⁸⁵² *R*⁸⁵³ *R*⁸⁵⁴ *R*⁸⁵⁵ *R*⁸⁵⁶ *R*⁸⁵⁷ *R*⁸⁵⁸ *R*⁸⁵⁹ *R*⁸⁶⁰ *R*⁸⁶¹ *R*⁸⁶² *R*⁸⁶³ *R*⁸⁶⁴ *R*⁸⁶⁵ *R*⁸⁶⁶ *R*⁸⁶⁷ *R*⁸⁶⁸ *R*⁸⁶⁹ *R*⁸⁷⁰ *R*⁸⁷¹ *R*⁸⁷² *R*⁸⁷³ *R*⁸⁷⁴ *R*⁸⁷⁵ *R*⁸⁷⁶ *R*⁸⁷⁷ *R*⁸⁷⁸ *R*⁸⁷⁹ *R*⁸⁸⁰ *R*⁸⁸¹ *R*⁸⁸² *R*⁸⁸³ *R*⁸⁸⁴ *R*⁸⁸⁵ *R*⁸⁸⁶ *R*⁸⁸⁷ *R*⁸⁸⁸ *R*⁸⁸⁹ *R*⁸⁹⁰ *R*⁸⁹¹ *R*⁸⁹²

nali orbe. decumanus est qui ab oriente in occidentem *R* per transversum dirigitur: qui pro eo quod formas *x* faciat, decumanus est appellatus. ager enim bis diuisus figuram denarii numeri efficiet. Arcam ab arcendo uocatum: fines enim agri custodit eosque adire prohibet. Trifinium dictum eo quod trium possessionum fines attingit. hinc et quadrifinium, quod quattuor. (*R*)

DE MENSVRIS AGRORVM.

G

Mensura est quidquid pondere capacitate longitudine altitudine latitudine animoque finitur. Maiores itaque orbem in partibus, partes | in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris, agros in centuriis, centurias in iugeribus, iugera in clymmatibus, deinde clymmata in actos perticas passus, gradus cubitos pedes palmos uncias et digitos diuiserunt: tanta enim fuit eorum sollertia. Digitus est minima pars agrestium mensurarum. inde uncia | habet digitos tres. palmus autem quattuor digitos habet, pes *xvi*, passus pedes *v*, pertica passus duos, id est pedes decim. Pertica autem a portando dicta, quasi portica. omnes autem praecedentes mensurae in corpore sunt, ut palmus pes passus et reliqua: sola pertica portatur. est enim *x* pedum, ad instar calami in Ezechihale templum mensurantis. Actus minimus est latitudine pedum quattuor, longitudine *cxl*. Clymmata quoque undique uersus pedes habent *lx*, 25

lx *lx*. Actus quadratus undique finitur pedibus *cxx*, ita.

8. est Isidori originum libri *xv* caput 15. || 11. in partes *R*, et similiter in proximis. || 13. centuria in *G*. || 14. climata *R*. || 14. in actus. actus in perticas et sic reliqua, tum 15. palmos in digitos. digitos in uncias diuiserunt, *R*. || 16. solertia *G*. || pars minima *R*. || 17. habens *R*. || 18. Pes *xvi* digitos habet *R*. || 20. a portando *R*. || Omnes enim *R*. || 23. ezechihale *P*, ezechiele *GR*. || 24. est om. *R*. || quattuor] *lx* *R*. || 25. *cxl*] sic *GP*. debet esse *cxx*, itaque *R*. || Clima *R*. || uersum habet pedes *R*.

GR ^{CXX}cxx ^{CXX}cxx. hunc Betici arapennem dicunt, ab arando sci-

licet. Actus duplicatus iugerum facit. ab eo quod est iunctum, iugerum nomen accepit. iugerum autem constat longitudine pedum duocentorum XL, latitudine cxx; ita.

5 ^{CXXL}cxx iugerum ^{CXXL}cxx. Actum prouinciae Beticae rustici agnam uo-

cant. porcam idem Betici xxx pedum latitudine et LXXX longitudine definiunt, ita. xv LXXX xv. sed porca est

quod in arando LXXX extat; quod defossum est, lyra.

Galli candetum appellant in areis urbanis spatium centum

10 pedum, quasi centetum; in agrestibus autem pedum cl quadratorum iustum candetum uocant. Porro stadialis ager

habet passus cxxv, id est pedes dcxxv. cuius mensura octies computata miliarium facit, qui constat quinque milium pedibus. Centuria autem ager est ducentorum iuge-

15 rum, qui apud antiquos a centum iugeribus uocabatur, sed postea duplicata nomen pristinum retinuit. in numero enim centuriae multiplicatae sunt, sed nomen mutare non (R) potuerunt.

DE AGRIS.

20 **A**ger Latine appellari dicitur eo quod in eo agatur aliquid. alii agrum ex Greco nominare manifestus

1. aripennem R. || 3. iugeri nomen accepit. Aripennis uero quod est semiugerum habet in longitudine ped. cxx. in latitudine ped. lx. Duo aripennes iugerum faciunt, qui est et centuria habentem passus per circuitum c. iugerum autem R. || 4. ccxl R. || 5. boeticae GP. || agrum GP. || 6. boetici GP. || 6. 7. sic omnia GP: *diagramma cum numeris om R.* || 8. LXXX] sic GP, om R. || lira R. || 10. quasi centeatum G. || pedes cl G. || 13. octies G, LXXX. R. || quod R. || milia R. || 16. sed duplicata est nomenque R. || 19. est Isidori originum libri xv caput 13.

credunt, unde et uilla Grece choragros dicitur. uilla a *G* uallo, id est aggere terrae, nuncupata, quod pro limite constitui solet. Possessiones sunt agri late patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione sed quisque ut potuit | occupauit atque possedit; unde et nuncupati. Fundus dictus quod in eo fundatur uel stabilia-⁶ tur patrimonium. fundus autem et urbanum aedificium et rusticum intellegendum est. Praedium, quod ex omnibus patris familias maxime prouidetur, id est apparet, quasi praeuidium; uel quod antiqui agros quos bello caeperant ut praedae nomine habebant. Rura ueteres incultos agros dicebant, id est siluas et pascua. Ager dictus qui a diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter uicinis. | Alluuius ager est quem paulatim fluuius in agrum reddit. Arcifinius ager dictus est quia certis linearum mensuris non continetur, sed arcentur fines eius obiectu fluminum montium arborum. unde in his agris nihil subseciuorum interuenit. | Noualis ager est primum prospectus, siue qui alternis annis uacat nouandarum sibi uirium causa. noualia enim semel cum fructu erunt, et semel uacua. Squalidus ager quasi excolidus, quod iam a cultura exierit; sicut exconsul quod a consulatu discesserit. Vliginosus ager est semper umidus. nam umidus dicitur qui aliquando siccatur. uligo enim umor terrae est naturalis ab ea numquam recedens. | Subseciua sunt propriae quae sunt ut sutor de materia praecidens quasi superuacua abicit. inde et subseciui agri quos in pertica diuisos recusant quasi steriles aut palustres. item subseciua quae in diuisura agri non efficiunt centuria, id est iugera du-

6. fundatur] sic GP. || 14. Illuuius ager dictus est R. || 15. Arcifinius G. || qui a R. || 16. tenetur R. || arcentur finis R. || 17. obiecto G. || 18. subseciuorum R. || 25. Subcisiua R. || 26. sunt ut sutor R, quae sutor G. || percidens R. || 27. subcisiua R. || diuersos R. || 28. subcisiua R. || qui G. || 29. centuria ducenta om R.

(G) *R* centa. | Area dicitur tabularum aequalitas. dicta autem area a planitie et aequalitate, unde et ara. alii arcem uocatam dicunt quod pro tritulantibus frugibus eradatur, uel quod non triturentur in ea nisi arida.

5 Mensuras uiarum nos miliaria dicimus, Greci stadia, Galli lewas, Egyptii signes, Persae parasangas. Miliarium mille passibus terminatur. et dictum miliarium quasi mille aditum, habens ped. v milia. Lewa finitur passibus mille D. Stadium octaua pars miliarii est, constans passibus
10 CXXV. Via est qua potest ire uehiculum, et uia dicta est a uehiculorum incurso: nam duos actus capit propter
R³⁹ euntium | et uenientium uehiculorum incursum. Strata quasi uulgi pedibus trita. ipsa est et dilapidata, id est lapidibus strata. Ager est media stratae eminentia coag-
15 geratis lapidibus, quod historici uiam militarem uocant. ut Qualis saepe uiae deprehensus in aggere serpens. Iter uel itiner est uia qua iri ab homine quaqua uersum potest. iter uel itiner diuersam significationem habet. iter enim est locus transitu facilis, unde et appellamus et
20 itum. itiner enim est iter longae uiae, et ipse labor ambulandi, ut quo uelis peruenias. Tramites sunt transuersa in agris itinera, siue recta uia, dicta quod transmittat. Diuortia sunt flexus uiarum, hoc est uia in diuersa tendens. item diuerticula sunt, hoc est diuersae ac diuisae
25 uiae, siue semitae transuersae, quae sunt alterae uiae. Orbita uestigium carri, ab orbe rotae dicta. porro actus, quo pecus agi solet. cliuosum iter, flexuosum. Ambitus inter uicinorum aedificiorum locus duorum pedum et semipedis, ad circum eundi facultatem rectus et ab obam-
(R) bulando dictus.

5. hic R inserit ea quae supra p. 366,14-367,7 dedimus. quae secuntur, petita sunt ex Isidori originum libri xv capite 16. l 30. his R subicit haec. Sex habet sextantem unum trientem. II. semissem. III. bisse quom diuotron dicunt. quintarium quem pente-

IN DEI NOMINE

G 217

PAVCA DE MENSVRIS

SECVNDVM GEOMETRICAЕ DISCIPLINAE RATIO-
NEM EX VOLVMINIBVS ERVDITORVM VIRORVM
EXCERPTA INCIPIVNT. 6

Mensura est iuxta Isidorum quicquid pondere ca-
pacitate longitudine latitudine altitudine animoquae finitur.
Majores itaque orbem in partibus, partes in prouintiis,
prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in terri-
toriis, territoria in agris, agros in centuriis, centurias in 10
iugeribus, iugera in climatibus, climata in actibus, actus in
peticis, perticas in passus, passus in gradibus, gradus in
cubitis, cubitos in pedibus, pedes in palmis, palmos in
unciis, uncias in digitis diuiserunt. Digitus est pars mi-
nima agrestium mensurarum. inde uncia, habens digitos 15
tres. palmus autem quattuor digitos habet, pes uero se-
decim. passus v ped. habet, pertica passus duos, id est
pedes x. Perticas autem iuxta loca uel crassitudinem ter-
rarum, prout prouintialibus placuit, uidentur esse dispo-
sitas, quasdam decimpedas, quibusdam duos additos pe- 20
des, aliquas uero xv uel x et vii pedum diffinitas, ita
dum taxat ut crassioribus terris minores mensuras, steri-
lioribus maiores tribuissent, prout modiorum numerus in-
cremento frugum uni cuique loco sufficeret. Quidam au-
tem, quinque graua hordei transuersa tam indici quam 25
in pudico siue medio conuenire iudicantes, hos tres digi-
tos simul iunctos unciam dixerunt, palmum autem minimo
addito diffinierunt. quidam ergo septem grana hordei in

meron dicuntur. v. perfectum. vi. Cubitus constat vi. palmis. digitis.

iiii. Quarta pars denarii. qui erat ex denis ereis efficiebatur ^{obus} ex. ii. assi-
bus. et tercio semisse. sestercium uocauerunt. EXPLICIT. || 25. hordei
G. || 26. medico G. || 27. autem termino G. || 28. hordei G.

G transuerso posita pollicem iudicauerunt, ex quibus xv pedem reddunt, pedes duo et semis gressum siue gradum, *G*¹¹⁸ duo gressus | passum, duo uero passus decimpedam perticam faciunt. alii autem uoluerunt ut pertica XLVIII pal-
 5 morum esset, quae pertica ad manus XII pedes habet; quod per extensionem brachiorum uerius esse demonstratur. idcirco putamus ministeriales imperatorum maiores in accipiendo, minores in dando, mensuras habuisse. Actus minimus habet in latitudine ped. IIII, ex quibus per-
 10 tica esse non potest, in longitudine ped. CXX, qui faciunt perticas decimpedas XII. actus maior, qui quadratus dicitur, habet undique ped. CXX, qui duplicatus iugerum facit. Iugerum constat in longitudine pedum CCXL, quod sunt perticae decempedae XXIII, in latitudine pedum CXX, quod
 15 sunt perticae XII. Clima dicitur pars agri quadrata, quae habet ex omni parte ped. LX, id est perticas decimpedas undique sex. Arapennis uero, quem semiugerum dicunt, idem est quod et actus maior, habens undique uersum pedes CXX, perticas uero XII. Porcamis est pars agri ha-
 20 bens in latitudine ped. XXX, id est perticas III, in longitudine LXXX, id est perticas decimpedas VIII. Porro stadialis ager habet passus CXXV, id est ped. DCXXV. cuius mensura occies computata miliarium facit, qui constat quinque milibus pedum. Centuria autem est ager ducen-
 25 torum iugerum, qui apud antiquos a centum iugeribus uocabatur, sed postea duplicata est, nomenque pristinum retinuit. in numero enim centuriae multiplicatae sunt, nomen tamen mutare non potuerunt.

Illud enim sciendum est, quod pes dupliciter secun-
 30 dum morem antiquorum pronuntiat; uno modo eo quod sit naturaliter pes, alio modo quod usurpatae per manus metiatur. tantum enim praecellit pes manualis pedem

11. decimpedas *G*. || 14. decimpedae (e *ex i facto*) *G*.

naturalem, quantum pollex in longitudine protendi potest. similiter et cubitus. | nam unus cubitus est qui naturaliter a cubito ad digitorum summitatem usque pertendit; qualis erat cubitus quo arca testamenti, quam Moyses iussu dei fecerat, fuerat mensurata. alius cubitus est, qui et maior dicitur, quo arca Noë demetita esse dicitur, qui brachio extenso toto cubito capiti prelato se esse demonstrat. sic etiam et passus apud antiquos dupliciter haberi videntur. etenim passus dicitur quod duobus gressibus gradiendo conficitur: passus etiam dicitur quantum ambobus brachiis extensis inter longissimos digitos est. status autem est unius cuiusque altitudo.

Illud etenim sciendum est, quia sunt mensurae quae ad uiatores seu ad cursores pertinent. minima pars stadium est, habens passus CXXV. octo stadia miliarium reddunt, mille passus habentem. miliarium et dimidius apud Gallos leuam facit, habentem passus mille quingentos. duae leuuae siue miliarii tres apud Germanos unam ratham efficiunt.

DE PONDERIBVS.

20

Ponderum pars minima calculus est, qui constat ex granis ciceris duobus, et apud quosdam siliqua pensante, quae tribus granis hordei declaratur in pondere. duo calculi ceratim faciunt. quattuor calculi siue duo ceratim obolum reddunt. duo oboli scripulum complent. tres scripuli dragmam faciunt. dragma quae constat siliquis x et viii, et scripulus qui est ex siliquis sex, et obolus qui est ex tribus, quadrantem efficiunt continentem in se siliquas xxvii. duo quadrantes staterem faciunt. duo stateres unciam reddunt. Iuxta Gallos uigesima pars unciae

20. *conf. Isidorus orig. 16, 25. || 21. Ponderis R. || 23. orde
R. || 24. ceratum R. || cerati obolum R. || 25. obuli R. || 26. quae
G, quoque R. || xviii. R. || 27. obulus R. || 29. xxviii. R.*

GR denarius est, et duodecim denarii solidum reddunt. ideo-
G²²⁰ que iuxta numerum denariorum tres unciae quinque | so-
 lidos complent. sic et quinque solidi in tres uncias re-
 deunt. nam duodecim unciae libram *xx* solidos continen-
 5 tem efficiunt. sed ueteres solidum qui nunc aureus dicitur
 nuncupabant. Libra dicitur quicquid per duodenarii
 numeri perfectionem adimpletur. nam libra dici potest
 annus, qui constat ex *iiii* temporibus et *xii* mensibus, et
 ex *L* duabus ebdomadibus et die uel quadrante. libra
 10 esse potest aquinoctialis dies sine sua nocte, qui constat
xii horis. hora constat ex *v* punctis, *x* minutis, *xv*
 partibus, *xl* momentis, *lx* ostentis. hora autem diei se-
 cundum solis cursum *v* punctos habet, iuxta lunam *iiii*.
 nam libra in ponderibus, in mensuris arborum uel spa-
 15 tio terrarum uel statu hominis, per diuersas mensuras in
 duodenario numero comprehendi potest. Mina centum drag-
 mis appenditur. iuxta rationem autem ponderum nihil cal-
 culo minus aut talento maius est. etenim *L* librae talen-
 tum minimum est, *Lxx* duae librae medium talentum, *Cxx*
 20 librae maximum talentum est. Centenarius autem dicitur
 eo quod centum libris constet.

DE MENSVRIS IN LIQVIDIS.

Mensurarum in liquidis coclear est pars minima, qui habet
 dimidiam dragram, id est scripulum et obolum. cocleares duo
 25 chemam faciunt. cocleares *iii* conculam faciunt, conculae duae
 cignum siue mistrum. conculae sex et duo coclearia, quae decem
 dragmas appendent, ciatum faciunt, additis duabus dragmis
 acitabulum complent, additis adhuc tribus dragmis, quod sunt

1. dinarius (e ex i facto) *G*. || 5. nunc *om R*. || 6. nuncupant *R*. ||
 per *om R*. || 7. perfectione *R* || potest dici *R*. || 9. ex *om*
R. || et diebus *ccclxv. R*. || 11. *ex. xii. R*. || 16. Mina *R*. ||
 22. *om R*. || 23. Mensuris *R*. || 24. obulum *R*. || 28. acitabulum *R*.

xv, oxifalum. Non dubites, apud quosdam ciati nouem *GR* cminam facere uidentur, quod sunt dragmae xc; apud quosdam uero acetabula quattuor, quod sunt dragmae XLVIII. cmina autem iuxta quosdam appendit libram unam, | apud *G* quosdam uero libram et dimidiam. Similiter sextarios dupli- & ces iudicauerunt. nam alii uoluerunt ut sextarius duarum esset librarum, alii uero trium: utrique tamen ut duae eminae sextarium facerent diffinierunt. Est autem sextarius sexta pars congii, qui in diuinis scripturis hin appellatur in liquidis. Cenix autem quinque sextariis adimpletur: cui si sextum addideris, fit congius. Congius quater missus modium complet. quem admodum autem de sextario, sic et de modio aliis placuit xvi sextariis modium impleri, aliis xx et duobus, aliis uero xxiiii. Sed has mensuras ad uotum principum uel iudicum esse deprehendimus. nobis autem uisum 15 est magis conuenire ponderum rationi, eo quod de minimis usque ad maiora ducantur, ut primum finem habeat modius in mensuris, sicut libra in ponderibus; quia sicut postquam in ponderibus pensando ad libram peruenitur, cetera quae maiora sunt pondera per librae multiplicatio- *R* nem ponderantur, sic et in mensuris postquam ad modium uentum erit, quicquid amplius mensurandum est, modii multiplicatione peragitur. nam quem admodum a calculo per obolos ac dragmas caeteraque pondera ad libram usque peruenitur, sic in mensuris a cocleari per conculas cyatos 25 ac sextarios ad modium usque pertingitur. Est enim modius, ut predictum est, iuxta quosdam sextariorum xvi, iuxta quosdam autem xx et duorum, apud quosdam uero xxiiii. nobis uero uidetur esse rectissimum ut trium librarum

1. oxifalsum *R.* || sciati *R.* || 3. acetabula *R.* || LXVIII *R.* || 4. autem *om R.* || 6. iudicauerunt *R.* || dixerunt quod *R.* || 11. fiet *R.* || 14. xxii. *R.* || 19. pensando *R.* || 20. multiplicatione *G.* || 22. fuerit *R.* || 24. obulos *R.* || caetera *R.* || 25. sic et in *R.* || ciatos ad sextarios admodum usque *R.* || 28. xxii. *R.* || uero *om R.*

GR sextario uicies et quater multiplicato modius impleatur; qui modius medii talenti pondere coaequatur, LXX duabus efficitur libris; siue ut quinque libras habens sextarius similiter uicies et quater ductus maximi talenti id est CXX 5 librarum pondere mensuretur. Modius et semis urnam faciunt. Similiter | in aridis mensuram quae dicitur batum. 10 batus uero constat modis duobus totidemque sextariis. duo bati metretam faciunt, quod sunt sextarii c. Urnae duae amphoram complent, quod sunt modia tria, quod in aridis 10 dicitur aephi. urnae tres cadum uel artabam faciunt, quod sunt modia IIII et semis. modia quinque medimnam faciunt. tres medimnae gomor complent. duo gomor chorum reddunt; duo chori chulleum, quod sunt modia LX.

1. 4. uicies *R.* | 5. unciam *R.* | 6. satum. Batus *R.* | 8. metretam *R.* | 10. ephi *R.* | urnae IIII. *R.* | 11. faciunt medimnam *R.*

EVCLIDIS LIBER PRIMVS.

G 85

Punctum est cuius pars nulla est, linea uero preter *b 12 r 6* latitudinem longitudo, lineae uero fines puncta sunt. recta linea est quae ex aequo in suis punctis iacet, superficies uero quod longitudinem ac latitudinem solas habet, super- 5 ficiei uero fines lineae sunt. plana superficies est quae ex aequo in suis rectis lineis iacet. planus angulus est duarum linearum in plano inuicem sese tangentium et non in directo iacentium ad alterutram conclusio. quando autem quae angulum continent lineae rectae sunt, tunc rectilineus 10 angulus nominatur. quando autem recta linea super rectam lineam stans circum se angulos aequos sibi inuicem fecerit, rectus est uterque aequalium angulorum, et quae super stat linea super eam quam insistit, perpendicularis uocatur. obtusus angulus est maior recto, acutus autem minor 15 recto. | figura est quod sub aliquo uel aliquibus terminis *G 86* continetur, [Locus extra clusus sine fundo.] terminus uero quod cuiusque est finis. circulus est figura plana quae sub una linea continetur, quae uocatur circum ducta, ad quam ab uno puncto eorum quae intra figuram sunt po- 20 sita omnes quae incidunt rectae aequae sibi inuicem sunt. hoc uero punctum centrum circuli nominatur. diametrus

2. his praemittunt br Principium mensurae punctum uocatur cum medium tenet figurae. || Punctus *r.* || lineae *br.* || 2. uero *om b.* || puncti *G.* || Recti linea *r.* || 5. latitudinem ac longitudinem *br.* || 7. est *om r.* || 9. in *om br.* || 11. autem *om G.* || 12. lineam *om G.* || fecerint *r.* || 13. est *om G.* || 14. superperpendicularis *br.* || 15. autem *G.* angulus *b.* est angulus *r.* || 16. termini continentur *r.* || 17. circum scripta habet solus *r.* || uero est *b.* est *r.* || 18-20. plana quae uocatur circumducta et sub una linea continetur ad quam *br.* || 20. figuram *G.* || 21. omnia *r.* || rectae lineae aequae *b.* recti lineae quae *r.* || 22. Diametrum *G.*

Gbr circuli est recta quaedam linea per centrum ducta et ab
 utraque parte a circumferentia circuli terminata, quae in
^{r 7} duas aequas partes circulum diuidit: | semicirculus uero
 est figura plana quae sub diametro et ea quam diametrus
^{b 5} adprehendit circumferentia continetur. rectilineae figurae sunt
 quae sub rectis lineis continentur. trilatera quidem figura est
^{b 13} quae sub tribus rectis lineis continetur, | quadrilatera uero
 quae sub quattuor, [finitima autem linea mensuralis est
 quae aut aliqua obseruatione aut aliquo terminorum serua-
¹⁰ tur.] multilatera uero quae sub pluribus quam quattuor
 lateribus continetur. aequilaterum igitur triangulum est quod
 tribus aequis lateribus clauditur, isoscelis uero quod duo
 tantum modo latera habet aequalia, scalenon uero quod
 tria latera inaequalia possidebit. amplius trilaterarum figura-
^{G 17} rum ortogonium, id est rectiangulum, quidem triangulum
 est quod habet angulum rectum; amblygonium uero, quod
 est obtusum angulum, in quo obtusus angulus fuerit; oxy-
 gonium uero, id est acutiangulum, in quo tres anguli sunt
 acuti. quadrilaterarum uero figurarum quadratum uocatur
²⁰ quod est aequilaterum atque rectiangulum; parte uero al-
 tera longius, quod rectiangulum quidem est, sed aequila-
 terum non est; rhombos uero, quod aequilaterum quidem
 est, sed rectiangulum non est; rhomboides autem, quod in

1. est circuli *r*. || 2. ad *Gbr*. || circumferentiam *Gb*. || 3. circum-
 claudit *r* || uero *om r*. || 4. eam *G*. || 5. rectilinea figura est *b*.
 || 6. subiectis *b*, sub duabus rectis *r*. || continetur *b*. || est *om*
b. || 7. sub duabus *br*. || rectilineis *r*. || 8. quae *om r*. || 8-10. *haec ex*
Frontino p. 22, 4-7 petita hic exhibet res Boethius p. 1459; eadem
ante quadrilatera uidentur ex b erasa esse; om G. || 10. quam
 sub quatuor *r*. || 12. clauditur *br*. || Isosceles *b*, Isocoles *r*. || 14.
 trea *G*. || amplius trilaterarum figurarum *om b*. || 15. ortogoneum *br*.
 || 16. angulum undique rectum *br*. || Ampligonium *br*. || 18. acutum
 angulum *Gr*. || 19. Quadrilaterum *b*. || 22. Rhombos *br*. || 23. Rom-
 boides *b*, rhombo. (rombon *r*) id est *Gr*. || autem *om b*.

contrarium conlocatas lineas atque angulos habet aequales, *Gbr* quod nec rectis angulis nec aequis lateribus continetur. praeter haec autem omnes quadrilaterae figurae trapezia calontae, id est mensulae nominentur. parallelae, id est alternae, rectae lineae nuncupantur quae in eadem plana 5 superficie conlocatae atque utrimque productae in neutra parte concurrent.

Actimata, id est petitiones, sunt v. petatur ab omni puncto in omne punctum rectam lineam ducere; item definitam lineam in continuum rectumque producere; item 10 omni centro et omni spatio circulum designare; et omnes rectos angulos aequos sibi inuicem esse; et si in duas rectas lineas linea incidens interiores et ad easdem partes duos angulos duobus rectis fecerit minores, productas in infinitum rectas lineas concurrere ad eas partes quibus 15 duobus rectis anguli sunt minores.

Cynae ennyae, id est communes animi conceptiones, hae. quae eidem sunt aequalia, et sibi inuicem sunt aequalia. et si ab aequalibus aequalia auferantur, quae relinquuntur aequalia sunt. | et si aequalibus addantur aequalia, tota quoque aequalia sunt. et quae sibimet conueniunt, 21 [animo finitionis] aequalia sunt. [nemo resistere ullo tempore parti conuenienti poterit.] (br)

1. conlocatus *b*, collatas *r*. || 2. quod *b*, id autem *G*, Robon *r*. || 3. trapezia *r*. || 4. calonte *G*, καλοῦσθαι editiones *Euclidis*, *om br*. || nominantur *br*. || Parallelae *r*, Parrallilae *G*. || 5. qui *G*. || 6. superficiae *G*. || collatae *r*. || utrumque *r*. || in neutram partem *r*. || 8. Ethimata id est *G*, *om br*. || 9. in omnem *Gr*. || lineam rectam *r*. || diffinitam *br*. || 10. incontinuatam *r*. || 12. Et *G*, item *br*. || inter duas *b*. || 13. interius sit *b*. || et *om G*. || ad eas partes *G*, ab eisdem partibus *r*. || 14. in *om r*. || 15. lineas rectas *r*. || partes *om br*. || 16. duo recti *b*. || angulis *r*. || 17. Cynas etnyas id est *G*, uero *b*, sunt *r*. || communes *b*. || 18. hae. aequae idem *G*, Haec quidem *r*, sunt. Haec quidem *b*. || 21. sibimet ipsi conueniunt *b*, sibimet ipsis conuenit *r*. || 22. animo finitionis *r*, *om Gb*. || sunt *Gb*, esse *r*. || *circum scripta om G*.

CB ei quae est BF. rursus quoniam D punctum centrum est G FLK circuli, aequa DL ei quae est DF. quarum quidem AD ei quae est DB aequa est: aequilaterum enim triangulum est id quod est DAB. reliqua igitur AL reliquae BF existat aequalis. sed et BF ei quae est BC aequa esse monstrata 5 est, et BC ei quae est AL erit aequalis. ad datum igitur punctum id quod est A datae rectae lineae ei quae est BC aequa locata est ea quae est AL; quod oportebat facere.

Duabus inaequalibus rectis lineis datis a maiore mi- *br*
nori aequam rectam lineam abscidere. (*br*)

sint datae duae rectae lineae inaequales | AB CD, et sit *G*⁹⁰
maior AB. oportet igitur a maiore AB minori CD aequam lineam abscidere. conlocetur enim ad A punctum ei quae est CD aequa ea quae est AE. et centro A, spatio uero AE, circulus describatur EGF. quoniam igitur A punctum centrum 15 est EGF circuli, aequa est AG ei quae est AE. sed et AE ei quae est CD erat aequalis, et CD ei quae est AG erit aequalis. duabus igitur datis rectis lineis inaequalibus eis quae sunt AB CD, a maiore quae est AB minori quae est CD aequalis abscisa est ea quae est AG; quod oportebat fa- 20 cere. (*G*)

Si duo triangula duo latera duobus lateribus habent *br*
aequa alterum alteri et angulum angulo habent eum eum qui sub aequalibus rectis lineis continetur, et basi basim aequam habebunt, et triangulum triangulo aequum erit, et 25 reliqui anguli reliquis angulis erunt aequales alter alteri sub quibus aequalia latera subtenduntur.

4. reliquis \overline{BF} *G*. existat est exstat. || 9. aequalibus *b*. || relictis *r*. || minorem *br*. || 10. aequa lineam *G*. || 10. abscindere *r*. || 13. Conlocetur *G*. || 16. AG ei quae est AE. sed et] Igitur *G*. || 22. duo utrobique *b*. || 23. aequaliterum (aequiliterum *r*) alteri *r* et *pr b*. || 23. habente (habentem *r*) cum eos (eis *r*) qui *br*.

br 9 Si trianguli duo anguli aequi sibi inuicem sunt, et quae sub aequalibus angulis subtenduntur latera sibi inuicem erunt aequalia.

Super eandem rectam lineam duabus eisdem rectis lineis aliae duae rectae lineae aequae altera alteri nullo modo constituentur ad aliud atque aliud | punctum ad easdem partes easdem fines aequalibus rectis lineis possidentes.

Si duo trianguli duo latera duobus lateribus aequa possideant alterum alteri et basim basi habeant aequam, et angulum angulo habebunt aequalem qui sub aequalibus rectis lineis continetur.

sint triangula

Datam lineam rectam terminatam in duas aequales diuideret partes.

Et datae rectae lineae ab eo quod in ea est puncto rectam lineam secundum rectos angulos eleuare.

Et supra datam rectam lineam infinitam ab dato puncto quod ei non inest perpendicularem rectam lineam ducere.

20 Quocumque super rectam lineam recta consistens angulos fecerit, aut duos rectos faciet aut duobus rectis [lineis reddet] aequales.

Si ad aliquam rectam lineam atque ad eius punctum duae rectae lineae non in eandem partem ducantur et circum cum se angulos duobus rectis fecerint aequos, in directum sibi eas lineas iacere necesse est.

1. aequae *b*. || sint *b*. || 3. aequales *b*. || 4. eandem aequalem rectam *br*. || 5. aequae *om br*. || 7. aequalibus *br*, primis *Boethius p. 1497*. || 9. Si *om br*. || 10. aequa *b*. || 11. aequale *b*. || 13. In triangulo *br*. || 16. in eo est *r*. || 18. ad *r*. || datum *b*, datum *r*. || punctum *r*. || 19. perpendiculare *r*. || 20. Quocumque per *br*. || 21. duabus rectis *b*. || 25. duabus *b*. || aequis *br*.

Si duae rectae lineae sese diuidant, ad uerticem angulos sibi inuicem facient aequos.

Omnium triangulorum exterior angulus utrisque interioribus et ex aduerso angulis constitutis maior existit. 5

Omnium triangulorum duo anguli duobus rectis angulis sunt minores omnifariam sumpti.

Omnium triangulorum maius latus sub angulo maiore subtenditur.

Si in uno quolibet trianguli latere a finibus lateris 10 duae rectae lineae interius constituentur angulum facientes, quae constituuntur reliquis quidem trianguli lateribus sunt minores, maiorem uero angulum continebunt.

Ad datam rectam lineam et datum in ea punctum 17 dato rectilineo angulo aequalem rectilineum angulum conlocare. 15

Si duo trianguli duos angulos duobus angulis habuerint aequos alterum alteri, unumque latus uni lateri sit aequale, siue quod aequis adiacet angulis, seu quod sub uno aequalium subtenditur angulorum, et reliqua latera 20 reliquis lateribus habebunt aequa alterum alteri, et reliquum angulum aequalem reliquo angulo possidebunt.

Si in duas rectas lineas recta linea incidens alternatim situs angulos fecerit aequos, rectas lineas alternas esse necesse est. 25

Si in duas rectas lineas linea incidens exteriorem angulum interiori et ex aduerso angulo constituto reddat aequalem, rectas lineas sibi alternas esse conueniet.

1. sibi angulos *r*. || 7. minoris *b*. || 8. maiori *r*. || 15. rectilineo *b*. || aequales recti lineae angulos *br*. || 19. siue *r*, sibi *b*. || 21. alterum alteri] latera *br*. || 23. incidens quod alternatim sit et hos angulos *br*. || 24. fecerint aequos *b*, aequos fecerint *r*. || 27. interior *br*. || 28. sibi] sub *br*.

br Per datum punctum datae rectae lineae alternam rectam lineam designare.

*r*¹⁰ Omnium triangulorum exterior angulus duobus interioribus et ex aduerso constitutis angulis est aequalis, interiores uero tres anguli duobus rectis angulis sunt aequales.

Quae aequas et alternas rectas lineas ad easdem partes rectae lineae coniungunt, ipsae quoque alternae sunt et aequales.

10 Eorum spatiorum quae alternis lateribus continentur, quae parallelogramma nominantur, [et] ex aduerso latera atque anguli constituti sibi inuicem sunt aequales, eaque diametris in duo aequa partitur.

Omnia parallelogramma quae in eisdem basibus et in eisdem alternis lineis fuerint constituta, sibi inuicem probantur aequalia.

Nam parallelogramma in basibus aequalibus et in eisdem alternis lineis constituta aequalia esse necesse est.

*b*¹⁰ Aequalia sibi sunt | cuncta triangula quae in aequis basibus et in eisdem alternis fuerint constituta.

Aequa triangula quae in eadem basi et in eisdem partibus fuerint constituta, in eisdem quoque alternis lineis esse pronuntio.

Aequa triangula in aequis atque in directum positis basibus constituta, et in eisdem partibus, esse in eisdem quoque alternis necesse est.

Si parallelogrammum triangulumquae in eadem basi atque in eisdem alternis fuerint constituta, parallelogrammum triangulo duplex esse conueniet.

1. datam rectae lineae *r*, data recta linea *b*. || alteram *br*. || 3. ubi addendum est uno latere prolato, *br* habent et. || 4. angulus est *r*. || 5. uero trianguli *r* et *pr b*. || 8. lineae recte *r*. || 12. eamque *br*. || 13. aequae partiuntur *b*. || 14. et eisdem *r*. || 24. Aequi *r*. || in directis *r*. || 25. esse] et *br*.

Omnis parallelogrammi spatii eorum quae circum dia- *br*
metrum sunt parallelogrammorum supplementa aequa sibi
inuicem esse necesse est.

Dato triangulo aequale parallelogrammum in dato recti-
lineo angulo constituere. 5

Iuxta rectam lineam dato triangulo dato rectilineo an-
gulo parallelogrammum aequale praetendere.

Dato rectilineo aequale parallelogrammum in dato recti-
lineo angulo conlocare [id est diametrum].

Quadratum ab data recta linea terminata describere. 10

In his triangulis in quibus unus rectus est angulus,
quae rectiangularia nominamus, quadratum quod a latere rec-
tum angulum subtendente describitur aequum est his quadra-
tis quae a continentibus rectum angulum lateribus con-
scribuntur. 15

Si ab uno trianguli latere quadratum quod describi-
tur aequum fuerit his quadratis quae ab reliquis duobus
lateribus describuntur, rectus est angulus qui sub duobus
reliquis lateribus continetur. (*br*)

EX SECVNDO LIBRO EVCLIDIS.

20

Omne parallelogrammum rectiangularum sub his dua- *b 14 r 7*
bus rectis lineis, quae rectum ambiunt angulum, dicitur
contineri: omnis uero parallelogrammi spatii eorum quae

1. *ita br* propositionem Euclidis 43 exhibent ante 42. || circa
r. || 2. supplementa *r.* || aequa] ea quae *br.* || 4. aequallem *b.* ||
recto lineo *br.* || 6. *peruersa haec et mutilata.* || 7. aequallem
br. || perpendere *r.* || 8. recto lineo *b.* || aequallem *br.* || recto lineo *b.*
|| 10. ad data *br.* || 11. est rectus *r.* || 12. quem recti angulum *br.*
|| 13. subtendentem *b.*, subdendum *r.* || his est *r.* || 15. describunt
r. || 18. et rectus est *r.* || 20. *sic Boethius p. 1507: om br.* || 21.
parallelogrammum *b aliquotiens.* || 23. Omnes *br.* || quae] qui *br.*

br circa eandem diametrum sunt parallelogrammorum quodlibet unum cum supplementis duobus gnomone nominetur.

b14.18 r9.10 Si sint duae rectae lineae, quarum una quidem indiuisa, altera uero quotlibet diuisionibus secta, quod sub duabus
5 rectis lineis retriangulum continetur aequum erit his quae sub ea quae indiuisa est et una quaque diuisione [quod] (*b14 r9*) retriangula continentur [conuenit habere possessores].

Si recta linea secetur, quod sub tota et una portione
r11. b19 retriangulum continetur | aequum est ei quod sub utra-
10 que portione retriangulum clauditur et ei quadrato quod ad praedictam portionem describitur.

Si recta linea secetur ut libet, quod describitur a tota quadratum aequum est his quae describuntur ab una quaque portione quadratis et uis ei retriangulo quod sub eis-
15 dem portionibus continetur.

Si recta linea per aequalia et per inaequalia secetur, quod sub inaequalibus totius sectionis retriangulum continetur, cum eo quadrato quod ab ea describitur quae inter utrasque est sectiones, aequum est ei quod describitur a
20 dimidia quadrato.

Si recta linea per aequalia diuidatur, alia uero ei in directum linea recta iungatur, quod sub tota et ea quae adiecta est retriangulum continetur, cum eo quod describi-

2. supplementis *r*. || gnomone *b*, gynome *r*. || ante 3 Illic de trigono diuidit *r p. 8*. || 3. sunt *r 8*. || 4. secta *priore loco br*; altero recta *r*, retri *b*. || 5. his qui *r 8*, his quibus *b 14*. || 6. sub aequae *b18*. || quaequae *b14*, quaequae *b18 r10*. || quod *om b18 r10*. || 7. continetur *br*. || conuenit habere possessores *b14 et addito* Trigonum sub sicciuum hic de extra cluso dicit *r 8*: Explicat (*Explicat r*) ratio angulorum *b18 r10*. || 8. secatur *r*. || 12. libet *b*. || 15. conuenit *br*. || 16. rectae lineae *b*. || 18. describitur *b*. || 19. describit a dimidio *br*. || 21. pro aequali diuiditur *br*. || 22. directam *b*. || iungantur *b*. || toto *br*. || et aequae *b*. || 23. subiecta *r*. || retriangulum *b*. || describitur *b*.

tur a dimidia quadrato, aequum est ei quadrato quod de *br* scribitur ab ea quae constat ex adiecta atque dimidia.

Si recta linea per aequalia ac per inaequalia secetur, quadrata quae ab inaequalibus totius portionibus describuntur dupla sunt his quadratis quae fiunt a dimidia et 5 ab ea quae inter utrasque est sectiones.

Si recta linea per aequalia secetur eique in directum quaedam linea recta iungatur, quadratum quod describitur a tota cum addita et quadratum quod describitur ab ea quae addita est, utraque quadrata pariter accepta, ab eo 10 quadrato quod scribitur a dimidia et ab eo quadrato quod ab ea describitur quae ex dimidia adiectaque consistit, utrisque quadratis pariter acceptis, dupla esse necesse est.

Datam rectam lineam sic secare ut quod sub tota et una portione rectilineum continetur eum sit ei quod fit 15 ex reliqua sectione quadratum [siue trigonum].

In his triangulis quae obtusum habent angulum tanto *b* 20 ea quae obtunso subtendit angulos lateribus amplius potest quae obtusum continent angulum, quantum est quod tenetur uis sub una earum quae ad obtusum angulum a 20 perpendiculari extra deprehenditur.

Dato rectilineo eum conlocare quadratum.

(*b* 20 *r* 11)

EX TERTIO LIBRO EVCLIDIS.

Aequales circuli sunt quorum diametri aequales sunt, *b* 14 *r* 8
inaequales uero qui sic se non habent. recta linea circu- 25

1. dimidio *br*. || aequum que est *br*. || qui *br*. || describitur *b*. || 3.
quae per *br*. || ac per *b*, atque *r*. || 4. describuntur *b*. || 7. in directam *b*. || 8. describitur *b*. *sic et* 9 et 12. || 11. describitur *r*. || 13. dupla esse *r et corr b*, duplicem *pr b*. || 15. positione *r*. || cum *b*, aequum *r*. || quo fit *b*. || 18. eo quae *r*. *in ceteris quamuis peruersis cum b consentit*. || 22. cum *b*, aequum *r*. || *add* Explicat liber tercius. Incipit quartus *r*. || 23. *sic Boethius p. 1510*. || 24. Aequales om *br*.

br lum contingere dicitur quae cum circulum tangat et in
 utraque eiecta sit parte, non secat circulum. circuli sese
 inuicem contingere dicuntur qui tangentes sese inuicem non
 secant. rectae lineae in circulo aequaliter centro distare
 5 dicuntur quando a centro in ipsas ductae perpendiculares
 sibi inuicem sunt aequales: plus uero a centro distare di-
 (*br*)*b1670* citur in quam perpendicularis longior cadit. | portio cir-
 culi est figura quae sub recta linea et circuli circumferentia
b14 r8. continetur. | in portione angulus esse dicatur, quando in
 10. circumferentia sumitur aliquod punctum, ab eo uero puncto
 (*b16 r8*) ad lineae terminos duae rectae lineae subiunguntur, | an-
 gulus [dicitur] qui sub duabus subiunctis lineis contine-
 tur; quando autem quae adiunguntur aliquam circumferen-
 tiaē conprachendunt particulam, in ea angulus consistere
 15 perhibeatur. sector circuli est figura quae sub duabus a
b16 centro ductis lineis | et sub circumferentia quae ab eis-
 dem conprachenditur continetur. similes circulorum por-
 tiones dicuntur quae aequales suscipiunt angulos, uel in
 (*b16 r8*) quibus qui describuntur anguli sibi inuicem sunt aequales.
b20 r11 Si in circulo per centrum linea quaedam recta diri-
 gatur et quandam lineam rectam non in centrum positam
 in duas aequas diuidat partes, per rectos eam angulos se-
 cat: et si per rectos angulos secet, in duas [eum agrum
 diuidat] partes. [quem conportionales sibi defendunt].
 25 Si intra circulum punctum sumatur in diametro, quod

1. quae eum *b*. || 2. sit *om br*. || 3. non *om br*. || 4. Ratae lineae *b*,
 Rectilineae *r*. || 5. quando *om br*. || 6. a circulo *br*. || 8. recta est li-
 nea *b*. || circuli *om b*. || 9. Portio circuli esse *priore loco br*, *ibique*
 dicitur *r*. || in circumferentiam *r utrobique et priore loco b*. || 10.
 uero punctum *b*. || 11. subiaciuntur *priore loco br*. || 12. continen-
 tur *b*. || 13. quae *om r*. || circumferentia *br*. || 14. ut in ea *br*. || 19.
 describuntur *b*. || 21. non *om br*. || 22. per rectos eam angulus *br*. ||
 23. per rectos angulus *br*. || 23. 24. *debet esse* aequas diuidit. || quam
r. || 25. in diametro] interior *br*.

non est centrum, et ab eo puncto ad circulum duae lineae *br* uel plures dirigantur, [per eas lineas dantur circuli portionem. sed ab una parte una portio, quae est circuli conclusa figura, sub recta linea et circuli circumferentia concluditur. et cuius oportet consignari describatur in portione. 5 nam quae est figura quae hic angulos facit et sub duabus coniunctis lineis continetur.] quando autem adiunguntur *r*¹² lineas aliquas circumferentiae compraehendunt particulas, ut in eis angulis consistere perhibeantur. similes circulorum portiones dicuntur quae sibi inuicem sunt aequales, 10 siue quadratae siue trigones, sicut infra moustrauimus. et datos possessores infra unum agrum, quos conportionales fieri oportet. sic et cetera.

Si intra circulum linea recta ducatur, quoscumque angulos facit, *ii* duo anguli qui sunt a lateribus perpendicularium ab alterna diuisione circuli partes facit quas unus quis suas intus forma oportet accipere portiones.

Nam est eminens forma recta. locorum, diuisio spectationum terrae mensurata, et ideo non ab hominibus sed ab aeterno creatore formata.] (b 20 r 11)

Ab dato puncto duas rectas lineas ducere quae datum *b*²² *r*¹³ circulum tangant.

Si in circulo punctum sumatur interius et ab eo puncto ad circulum plures quam duae lineae dirigantur, illud punctum centrum circuli esse necesse est. [et eas *25* particulas quae sunt per internas lineas loco cedere uel fundo oportere.] (b 22 r 15)

Si duo circuli ab exteriori se parte contingant, quae *b*²⁴ *r*¹⁴ ad centra eorum linea recta dirigitur, in iunctura incidit circulorum. 30

1. non *om br*. || 13. ceteri *b*. || 21. Ad dato *br*. || qui *br*. || 23. in circulum *br*. || 24. addendum aequae rectae. || 26. caedere *r*. || 28. parte se *r*. || 29. iunctura *b*. || 30. circulum *br*. || *post diagramma addit r* ubi circulus circulum secat secundum puncta quam duorum.

br Vbi circulus circulum secat, secundum plura puncta quam unum minime contingit, [et] seu ab interiore iste seu ab exteriori parte contigerit.

In circulo quae rectae lineae aequalibus spatiis sunt § a centro [coaequalibus spatiis a centro], hae sunt rectae lineae sibi inuicem aequales.

Quae in extrema diametro circuli per rectos angulos linea recta dirigitur, extra circulum cadet: et inter ipsam *r*15 uel circuli circumferentiam alia | recta non incidit: et semi- 10 circuli angulus ab acutiangulo rectilineo maior existit, reliquus uero ab acuto angulo rectilineo minor existit.

*b*25 Si circulum linea quaedam recta contingat et a centro ad contactum linea recta dirigatur, perpendicularis erit ea quae ducitur super eam quae circulum tangit.

15 Si circulum linea recta contingat, a contactu uero ei quae tangit in circulo per rectos angulos recta linea dirigitur, in ea quae dirigitur circuli centrum esse conueniet.

Circulorum similes portiones quae in aequis rectis lineis constituuntur, sibi inuicem sunt aequales.

(*br*) Quadrilaterarum figurarum, quae circulis ambiuntur, | *b*20 *r*15 ex aduerso sibimet anguli constituti duobus rectis angulis *b*21 [anguli] sunt | aequales.

In aequis circulis qui in circumferentiis aequalibus anguli consistunt, sibimet inuicem sunt aequales, seu a centro 25 seu a circumferentia progrediantur.

Datam circumferentiam semicirculi in duo aequa diuidere [possit].

1. immo contingit. || 4. sunt a] sumpta *br*. || 5. haec *b*. || 7. rectus angulus *br*. || 8. directa *br*. || 9. alia rectum *br*. || 10. ab] sub *br*. || 11. Reliquos *br*. || maior *r*. || 13. lineae *br*. || 16. qui tangit *br*. || correcto *br*. || angulus *b*. || 17. dirigantur *br*. || 18. quae] in quem sunt *pr b*, sunt quem *corr b*, sunt quae *r*. || 19. sunt *om r*. || 20. Quadrilaterum *br*. || 23. quae *r et pr b*. || 24. sibi et *br*. || seu accentro sibi a circumferentia *b*.

In circulo is quidem angulus qui in semicirculo est, *br* rectus existit; qui uero in maiore portione est angulus, minor est recto; qui autem in minore portione est angulus, maior est recto: et maioris quidem portionis angulus recto maior existit, minoris uero portionis angulus recto minor existit.

Si circulum linea recta contingat, a contactu uero in circulum quaedam circulum secans linea recta ducatur, quoscumque angulos facit, II [duo] anguli qui sunt in alternatim circuli portionibus, sunt aequales. 10

[Ex hoc igitur manifestum est quoniam si a puncto circuli duae lineae rectae sese contingant, et sibi inuicem sunt aequales.]

Super datam rectam lineam circuli describere portionem quae dato rectilineo angulo [unus quis suas 15 intus circulo oportet accipere portiones.] (b 21 r 12)

EX QVARTO LIBRO EVCLIDIS.

Figura intra figuram dicitur inscribi, quando ea quae *b 15 r 8* inscribitur eius in quam scribitur latera uno quoque suo angulo ab interiore parte contingit. circum inscribi uero 20 figura figurae perhibetur, quotiens ea quae circum inscribitur figura eius cui circum inscribitur suis omnibus lateribus omnes angulos tangit.

Intra datum circulum datae rectae lineae quae dia- *b 21 r 12* metro minime maior existat aequam rectam lineam coap- 25 tare. (b 15 r 8)

1. is quidem] isdem *br*. || 2. existit *b*. || 3. minori *r*. || 7. Si in circulum *b*. || contractu *r*. || in circulum *br*. || 10. alternatim *pr b*, alternati *r*. || 14. datas rectas lineas *br*. || describere partesq; dato (data *corr b*) *br*. || 17. sic Boethius p. 1511: Illic trigonus *r*. || 18. eam quae *br*. || 20. contigit *r*. || Circulos (Circulus *pr b*) scribi uero *br*. || 21. figurae *om b*. || quae *pr b*, qua *r et corr b*. proxima circulum inscribitur *om br*. || 24. quae in *b 15 r 8*. || diametri *b 21 r 12*. || 25. exit ad *b 15 r 8*. || lineam quae aptare *b 15 r 8*.

br Intra datum circulum dato triangulo aequorum angulorum triangulum conlocare.

Circum datum circulum dato triangulo aequalium angulorum triangulum designare.

5 Intra datum circulum triangulum designare.

Intra datum circulum quadratum describere.

Intra propositum quadratum circulum designare. [et intra circulum per rectas lineas triangulos fieri.]

10 Circa datum circulum quinquangulum aequilaterum et aequiangulum designare.

r¹³ et | Intra datum quinquangulum, quod est aequilaterum aequiangulum, circulum designare.

[Nam omnia quaecumque sunt numerorum, ratione sua constant, et proportionabiliter alii ex aliis constituntur circumferentiae aequalitate multiplicationibus suis quibusdam excedentes atque | alternatim portionibus suis terminum facientes.]

1. quorum *r*. || 3. circulum *b*, angulum *r*. || 6. describere *b*. || 8. circulo perrectus *pr b*. || 11. quinque angulum *b*. || 12. et, *item* circulum, *om br*.

EX DEMONSTRATIONE ARTIS GEOMETRICAE EXCERPTA.

p. 1536

Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, for- *br1 missv*
 marumque descriptio contemplatiua, per quam unius cuius-
 que termini declarari solent; documentum etiam uisibile
 philosophorum. quod Latine dicitur terrae dimensio, quo-
 niam per diuersas formas ipsius disciplinae primum Aegyptus
 fertur fuisse partitus pro necessitate terminorum terrae, *p. 1537*
 quos Nilus fluius inundationis tempore confundebat. cuius
 disciplinae magistri mensores ante dicebantur. sed Varro
 peritissimus Latinorum huius nominis causam sic extitisse
 commemorat, dicens prius quidem dimensiones terrarum, 10
 terminis positus, uagantibus ac discordantibus populis pacis
 utilia praestitisse; deinde totius anni circulum mensuali
 numero fuisse partitum. tunc et ipsi menses, quod annum
 metiantur, dicti sunt. tunc et dimensionem orbis terrae pro-
 babiliter refert ratione collectam. ideo factum est ut disciplina 15
 ipsa geometriae nomen acceperit, quod per saecula longa
 constaret.

Utilitas geometriae triplex est, ad facultatem, ad sani-
 tatem, ad animam. ad facultatem, ut mechanici et archi-
 tecti; ad sanitatem, ut medici; ad animam, ut philosophi. 20

1-17. haec ex Cassiodoro sumpta sunt de geometria. ¶ 1. Geo-
 metrica *mr.* ¶ et formarum quae est *m.* ¶ 2. descriptio *b.* ¶ 3. de-
 clinari *r.* ¶ 6. partita *v* et *corr b.* ¶ 7. quos *in litura b.*, quod *mr.*
 ¶ confundebat *m.*, infundebat *brv.* ¶ 9. peritissimi *m.* ¶ 10. qui-
 dem] quam *m.* ¶ 12. praestitisse *pr b.* ¶ 13. tunc] *immo* hinc. ¶
 animam *m.* ¶ 14. metiantur *v.* ¶ dicti *v.*, edicti *bmr.* ¶ 15. collec-
 tum *bmr.* ¶ 16. geometrice *mr.* ¶ acciperet *v.* ¶ pro *m.* ¶ 18. Do-
 utilitate geometriae rubrica *v.* ¶ geometriae *pr b.*, geometrice *mr.* ¶
 19. moechanici *b.*, mechani *m.*

*bmr*v quam artem si arte et diligenti cura adque moderata mente perquirimus, hoc, quod praedictis diuisionibus manifestum est, sensus nostros magna claritate dilucidat. et illud supra. quale est caelum animo subire, totamque illam machinam
 5 supernam indagabili ratione discutere, et inspectiua mentis sublimitate ex aliqua parte colligere et agnoscere mundi factorem, qui tauta et talia archana uelauit! nam mundus ipse spherica fertur rotunditate collectus, ut diuersas re-
*b*rum | formas ambitus sui circuitiōne concluderet. unde
 10 librum Seneca consentanea philosophis disputatione formauit, cui titulus est de forma mundi. nam in geometria utique partem fatemur esse utilem teneri et actibus agitari in omnibus prodesse eam existimamus. nec sine causa summi uiri etiam inpensam huic scientiae operam dede-
 15 runt. cum sit geometria diuisa in numeros atque formas numerorum, [nota] non tantum oratori sed cuique priuis saltem litteris erudito necessaria est, quod ad subtilitatem constat tenuissima et ad scientiam utilissima et ad exercitacionem ualde iucundissima. in causis uero frequentissime
 20 quaeritur, quia primum ordo est geometriae necessarius: nonne et eloquentiae? ex prioribus geometria probat insequentia et certis incerta. propter quod plures inuenias qui dialectici similiter et rethorici ingrediantur hanc artem. dialectico namque syllogismo, si res poscit, utitur. et qui

1-11. ex Cassiodoro de astronomia. || 1. si arcte *v*, si artem *r*. || 4. celum *v*, enim *bmr*. enim ad caelos apud Cassiodorum. || 5. superna *m*. || add. al' ante discutere *v*. || inspectiuam *m*. || 6. subtilitate Cassiodorus. || 7. reuelabit *m*. || 8. spherica *r*. || 10. senica *m*. || disputatione phylosophis *b*. || 11-p.395, 14. haec Agennii Urbici esse suspicor. conf. p. 65, 12. || 12. actibus *v*, altibus *mr*, alpibus *b*. || 14. huius *m*. || operam post inpensam *b*. || 16. nota *mr*v, rota *pr b*, noticia *corr b*. || 17. eruditio *m* et *pr b*. || 19. ualde] *rasuram b*. || iocandissima *rv* et *corr b*. || 20. quia] quare *deletum b*. || 21. geometriae *b*. || 23. rethores *corr b*. || 24. poscet *m*. || utetur *m*, utatur *r*.

sunt potentissimi grammatici quos apodixis Grece dicuntur *bmr* idem probant: et certe enthimemate, qui rethoricus est syllogismus, quod Latine interpretatur mentis conceptio, quem imperfectum solent artigraphi nuncupare. et ipsa denique probat cuius sit formae circuitus, quot lineis rectis continetur, quibus modis finitur, quae illa circum currens linea si efficiat orbem, quae forma est in planis maxime perfecta in quanto spatio complectitur, et si quadratum paribus oris efficiat rursus quadrata triangulis, triangula ipsa plus aequis lateribus quam inaequalibus, et alia forsitan obscuriora. 10 quod etiam operis sequi oportet experimentum. haec in planis: nam in montibus et collibus etiam inperito patet quia | per solis cursum et umbrarum motum conpraehenditur et per diuergia aquarum segregatur. *as*

Nunc ad epistolam Iulii Caesaris ueniamus, quod ad 15 huius artis originem pertinet, ut nec ipsius auctoris gloria pereat et nobis plenissimo rei ueritas ad notitiam ueniat. quisquis ille tamen hanc epistolam studiose legere uoluerit, quibusdam compendiis intro ductus lucidius | maiorum *b* dicta in breui percipiet. 20

Diuus Iulius Caesar, uir acerrimus et multarum gentium dominator, frequentia belli militem exercuit, ampliorum bellorum operibus augendae rei causa inlustrium ui-

1. gramatici *b*. || quos *bmr*, qui *v*. || dicunt *corr b*. || 2. idem] id est *r*. || enthimemate *pr b*, enthimemate *r*. || 4. imperfectum *v*, profecto *bmr*. || ipse *mr*. || 5. quod *bmr*, et quod *corr b*. || ineis *pr b*. || 6. quis *m*. || illa *deletum b*. || 7. sic *corr b*. || efficiet orbemq. forma *m*. || maxima *v et pr b*. || 8. in quanto *m*, in quam tot *r et pr b*, in qua tot *v et corr b*. || spatia *brv*. || complectetur *b*. || horis *m? rv*. || 9. rursus *v*. || triangulus *v*. || 11. propter quod *corr b*. || 13. per solum *a*. || cursus *pr b*. || motum *om r*. || 14. et pro *a*. || 16. ipsius *om pr b*. || gloria sua pereat *a*. || 17. et *abmr*, ut *v*. || 18. large *v*. || 21-22. *Hygin. p. 177, 1-3*. || 22. militer *pr b?* || 22-24. *Hyg. p. 176, 1. 2*. || 23. operibus ... uirorum *om m*. || rei causa *corr b*.

ab mrs v rorum | urbes ingressus est, gentium populos rogantes recepit, tyrannos gladio interemit. et postquam hostilem terram obtinuit, deletis hostium ciuitatibus denuo nouas urbes constituit, dato iterum coloniae nomine ciues ampliavit. 5 milites colonos fecit alios in Italia, alios in prouinciis quibusdam. hecque diuus Augustus adsignatas urbes prouintiarum exercitui iussit propter subitam bellorum aciem non solum eas ciuitates demum cingere muris, uerum etiam loca p. 1638 aspera et confragosa saxis alligari, ut illis maxime pro- 10 pugnaculo esset ista loci natura, et ab agrorum noua dedicatione culturae colonias appellauit; quae coloniae his uictoribus qui temporis causa arma ceperunt adsignatae sunt.

Ergo nequid nos praeterisse uidemur, sed magis eorum exempla sequamur, saepe erit ad fornax respicien- 15 dum. et quia montium altitudines praeesse oratio monstrabat, per ascensum praecelsi cacuminis aciem laboriose signa ex lapidibus constructa reliquimus. et est munita discretaque locorum quantitas, quod permanet separatim per aquarum diuergia in utraque parte ualde nota partitio. alia loca 20 riparum cursus seruat. pro id ut etiam si hostis nos infestare uoluisset, eos ex proxima ripa poteramus expug-

1. *Hygin. p. 177, 6. 7.* || regnantes caepit *m.* || 2. postquam *b.* || 3. 4. *Hygin. p. 177, 11. 12.* || 3. nouas *om b.* || 4. condidit *r.* || 4. *Hygin. p. 177, 15. 178, 1.* || 5. *Hygin. p. 177, 10. 11.* || 6. 7. *Hygin. p. 177, 8. 9.* || 6. hiequo *a et corr b,* Haec quae *r.* || 6. adsignatus *v et corr b.* || 7. exercitu *mr et pr b.* || et iussit *corr b.* || 7-10. *Hygin. p. 178, 19-179, 3.* || 7. subita *m et pr b,* subitas *v.* || aciem *a et corr b,* aciae *pr b,* acio *m,* acierum *r,* acies *v.* || 9. saxis *ab,* factis *mr,* satis *v.* || 10. est et ista *v.* || 11. 12. *Hygin. p. 176, 4-7.* || 12. ceperunt *br,* cepore *v.* || 13. *Balb. p. 94, 3.* || 14. exemplum *m.* || 15. *Balb. p. 93, 2. 3.* || monstra *m.* || 16. per ascensum *om m.* || 16. que signa *b.* || 18. quod *abr,* que *v.* || 19. aliis locis *corr b.* || 20. seruatur *bm v.* || proinde etiam *v,* propter ut etiam *corr b.* || 20. 21. *Balb. p. 92, 18-93, 1.* || 20. hostes et 21. uoluissent *corr b.*

nando rumpere. nam circa regionem maritimam limites *abmrv* rectos censuimus, et ex lapidibus compactis totam limitum recturam cursim demonstrauius; quia coloniae omnes | *b* quae ad mare ponuntur, litore maris terminantur. agros conuallium iure ordinario disposuimus, quos intercisiuos 5 nominauimus. in planitia uero limites recte cultellauimus.

Plerumque sunt agri quam multi adsignati. quorum mensura limitum licet diuersa sit, tamen distant a se alius ab alio in pedes *c*, in pedes *cl*, in pedes *ccxl*, in pedes *ccc*, in pedes *cccxc*, in pedes *ccccxx*, in pedes *cccclxxx*, 10 in pedes *dc*, in pedes *dcc*, in pedes *dcccxl*, in pedes *dcccclxii*, et in pedes *ixx*, in pedes *icc*, in pedes *icccclx*, in pedes mille *dc*, in pedes *idcc*, in pedes *idccc*, in pedes *icc*. in conspectu tamen longo, quo signis limitem agimus. si fuerit terminus crassus Augustalis, et ab alia parte longa 15 crassus geminatus, hii duo limites maximi decumanus et cardo nominati sunt. per multa milia pedum concurrunt, et nisi in alpes finiant, diuidunt agros dextra leuaque rectorum linearum inter se continentium.

Omniem mensuram huius culturae mediam longiorem 20 siue latiore facere debes: et quod latitudine longius fuerit, scannum est; quod uero in longitudinem longius fuerit, striga.

1-4. *Colon. p.* 219, 9-12. || 2. et *br, om v.* || tota *m.* || 3. *rectura m.* || *cursum mv.* || *demonstrabimus v.* || 4. *qui m.* || 6. *conf. Front. p.* 27, 12. || *planitie v et corr b, planiciae r.* || *cultellabimus m.* || 7. *sint pr b.* || 7-11. *Colon. p.* 222, 6-10. || 8. *tamen etiam distant v.* || 10. *cccxc a et corr b, cccclxi mv et pr b, ccc lxi r.* || 11-14. *Colon. p.* 223, 5. 6. || 11. *dcc] dccc corr b.* || 12. *dcccclxi r.* || et *b, om ceteri.* || *iccccl. v.* || 13. *mille b, in r, amv.* || 14. *agnus r.* || 15. *crassus terminus a.* || *si agustalis m.* || *longe corr b.* || 16. *crassus brv, graphus a, grafus m.* || *decumanus a et corr b.* || 17. *Colon. p.* 220, 14. || *ac per corr b.* || 18. *alpius corr b.* || *finiantur b.* || 20-23. *Hyg. p.* 206, 15-207, 2. || 20. *medium br.* || 21. et *br, om amv.* || 22. *in longitudine r et corr b.* || *laciis corr b.*

abmrv Sunt fundi bene meritorum, et pro estimo ubertatis angustiores adsignati sunt. loca macra et arida ampliori termino conclusa sunt.

Sunt loca subsiciua quae ad ius ordinarium non per-
5 *b* tinent. sed si conuenerit inter possessores, possideant: si
b non conuenerit, remanet potestati. | alia loca sunt prae-
fectoria, quae ad ius publicum pertinent. totidem si pos-
sessoribus conuenit, possident.

Sunt autem loca publica haec quae scribuntur SILVA
10 ET PASCUA PVBLICA AVGVSTINORVM. quae ullo modo alienari
nequeunt, et possident tutelam aut templorum publicorum
aut balnearum. quae loca collina appellant.

Ager extra clusus est qui intra finitimam lineam et
centurias interiacet. ideo extra clusus, quia ultra limites
15 finitimos cluditur.

DE CONTROVERSIIS.

Controuersiarum materiae sunt duae, finis et locus.
harum alterutraque continetur quicquid ex agro disconue-
nit. sed quoniam his quoque partibus singulae controuer-
15 *r*3 siae diuersas habent conditiones, | ut potui ego conprae-
hendere proprie sunt nominandae.

Genera sunt controuersiarum XIII; de positione ter-
minorum, de rigore, de fine, de loco, de domo proprietatis,
de possessione, de alluione, de iure territorii, de sub-

1. bene *br*, pene *amv*. || prout estimo *a*, prostimo *m*. || 3. sunt *om r*.
|| 4-7. Colon. p. 242, 3-6. || 4. subsicciua *mrv*. || 5. possideant *pr b*.
|| 6. cognouerit *pr b*? || loca perfectiora ad *v*. || 7. publicum ius *a*. ||
pertineat *v*. || 9. 10. Front. p. 54, 17. 18. || 10-12. Front. p. 55, 1-3.
|| 10. alienare *r* et *pr b*, alienam rem *m*. || 11. nequeunt... publicorum
om m. || 12. balnearum adiungitur qui loca *m*. || Front. p. 55, 9. ||
collina *v*, collinas *m*. || 13-p.399, 5. Front. p. 8, 7-10, 3. || 14. fini-
timos limites clauditur *v*. || 18. altera *v*. || 19. signate *v*. || 23. de re-
gione *v*. || de domo... alluione *om m*. || de domino *a*. || proprietatis
v. || 24. allubione *r*, adlubione *pr b*. || subsiciuis *corr b*, sub suenus *r*.

siccivis agris, de locis publicis, de locis relictis et extra *abmrv* clusis, de locis sacris ac religiosis, de aquae pluviæ accessu, et de itineribus.

De positione terminorum controuersia est inter duos pluresque uicinos. inter duos, an in rigore sit caeterorum 5 siue rationis. inter plures trisinium facit aliquibus locis et quadrifinium secundum proximas possessiones. dum hoc nesciunt, non eis conuenit, et diuersas controuersias ipsi possessores inter se faciunt: alii de loco, alii uero de fine lineae litigant, alii de fundis adtendunt. sed auido modo 10 quaerendum est prius origo causae. nam per hereditates opinionis huius generis controuersiae fiunt; quare iure ordinario | litigatur. prius tamen in iudicio super possessione *b* 6 quaestio finiatur, et tunc agri mensor ad loca ire praecipatur, ut patefacta ueritate huius modi litigium terminetur. 15

De alluione. genera controuersiarum ex flumine haec p. 1639 sunt, non quod de occupatis agris agitur. sed quod uis aquae abstulerit, repetitionem non habebit: quae res necessitate ripae muniendae sunt sine alterius damno quisquis ille faciat qui ripam suam munit. quod si fluminis 20 torrens aliquando tam uiolentus decurrerit ut alueum mutet suum, multorum agros trans ripam occupat: saepe etiam insulas efficiet. sed Cassius Longinus, prudentissimus iuris auctor et iudex, hoc statuit, ut quicquid aqua lambiendo

2. de aquae et de pluuiæ *a*. || accessu *om m*. || 4. De possessione terminorum *m*, *om v*. || 5. plerosque *r*. || 6. siue *br*, sine *v*. || *conf. Front. p. 10, 3. 15, 4.* || 8. nesciant *r* et *pr b*. || 10. sed aui domo *pr b*. || 11. quaerenda *corr b*, quaerendus *r*. || 11-13. *Frontin. p. 16, 1. 2* || 11. nam] natura *v*. || 13-15. *Theod. cod. p. 267, 7-10. conf. Agennii comm. p. 16, 20-24.* || 13. possessionem *v*. || 14. ad locum *m*. || 16-p. 400, 7. *Ilyg. p. 124, 3-125, 2.* || 16. De allusione *r*, *om v*. || 17. de *om v*. || 18. absciderit *a*. || qua re *corr b*. || 19. reminuendae *a*. || 20. ripem *pr b*. || 21. decurrerit *corr b. sic et p. 400, 2.* || 23. insolas *pr b*. || efficiat *r*. || 24. iudex *abr*, id ex *v*, dominus *m*, iudex ex *corr b*. || lambendo *v*.

abmrv abstulerit, possessor amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet. si uero maior uis decurrerit, et in fines alterius alucum mutat suum, et fiat insula in quo cucurrerit, unus quisque modum fluminis maioris
 5 agnoscere debet, et eam insulam ipse sibi uindicabit, cuius terram tempestatiue praeoccupauit; quoniam non possessoris negligentia sed tempestatis uiolentia apparet abreptum.

De subsiciuis agris. ager subsiciuus secundum suas determinationes adscriptus est in finibus suis. tabulario
 10 Caesaris inferimus. et quod beneficio concessa aut adsignata coloniae fuerint, siue in proximo siue inter alias ciuitates, libros beneficiorum adscribimus; et quicquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit ad solum coloniae. sed et tabularium Caesaris manu conditoris subscriptum
 15 habere debet.

Ager est similis subsiciuorum conditionis extra clusus et non adsignatus; qui si rei publicae populo Romano, aut ipsius coloniae cuius sine circumdatur, aut ad populum Romanum pertinet, datus non est, in eius qui ad
 b7 signare | potuerit remanet potestate.

Signa linitum finalium in diuersas regiones, siue uocabula, uicos uel possessiones, haec sunt inter utrosque possessores testimonia agralia diuidenda. in montibus loca arida et confragosa petras signatas inuenimus, summa mou-

1. admittat v. || 3. in finem a. || insola pr b. || 4. in qua a. || concurrerit v. || 5. et iam insulam pr b. || uindicabit r. || 6. tempestiue a. || 7. abreptum r, arreptum *abmv*. || 8-15. *Hygin. p.* 202, 16-203, 4. || 8. De subsicciuis (subsicciuiis a) agris ar, om v. || subsicciuus *amrv et pr b.* || si secundum *corr b.* || 9. in] eum *corr b.* || 10. quod de m, quae *corr b.* || aut signata m. || 11. siue in proximo om r. || 12. libris *corr b.* || 13. ad strumentum *mv*, ad strimentum b. || 14. et *bmr*, ad *av*. || tabularum r. || 15. decebit m. || 16-20. *Front. p.* 8, 1-6. || 16. subsicciuorum r et pr ab, subsicciuus v. || conditionis v. || 17. quasi pr b. || 18. finem m et pr b. || 21. finalium r. || 21-p.401, 10. *Colon. p.* 240, 17-241, 9. || 22. uicos] in eos r. || 24. confragoosa v. || summas a.

tium, terminos Augusteos, id est rotundos in effigiem co- *abmrv*
 lumnae, aliquos littera signatos, archas finales, in partibus
 grumos, id est congeriem petrarum, arbores ante missas
 intactas a ferro, congeriem maceriae, id est ubi saxa col-
 lecta ab utrisque partibus limitem faciunt, item petras, sacri- 5
 ficales aras. in quibus locis arbores intactae stare uidentur,
 in quo loco ueteres errantes sacrificium faciebant. alio loco
 uiae militares finem faciunt, qui termino muniantur. alia
 uero deflexa montium, id est pro latere montis ripae
 currentes finem faciunt. aliquando sepulchra finem 10
 faciunt. ideo sepulchra sequenda sunt, quae extremis finibus
 concurrentibus plures concursus agrorum expectant: omnia
 enim monumenta dominos testantur. sunt termini cursorii
 in effigiem tituli constituti. certa loca rini finales, cuna-
 bulae, uel nouercae (quod tegulis construitur), scorpiones. 15
 | ubi duo fines cuneati se iungunt, si forte in campestria *r*
 loca, ubi agri in planitie sunt constituti, in iugribus ad-
 signata inueniuntur. item inter uoratos ripis, arboribus ante
 missis intactis, ut supra dixi, sacrificales, tumor terrae in
 effigiem limitis constitutus, petras molares, foueas, uel 20
 metas, lacos et legonatos et fabricis constructos calauio-

1. augustos *pr b*, agusteos *mv*. || 2. arcas *br*. || portibus *mr*. || 3. congeries *m*. || 4. macheriae *r*, maceriem *m*, mecerie *v*. || 5. utriusque *r*. || facit *pr b*. || item] inter *m*. || sacrificiales *r*. || 6. aras] i. e. aras *corr b*. || intacti *pr b*, intactas *mr*. || 8. alia loca *bmr*. || ni *m*. || 9. deflexa *abmr*, dextera *v*. || pro latere *m*. || 11. 12. *De sepulchris p. 272, 12-14.* || 12. 13. *ibidem p. 272, 18.* || 13. *p. 402, 1. Colon. p. 241, 9-242, 1.* || 13. sunt enim *m*. || curso in *m*. || 14. certa] circa *r*. || finalis *r*. || canabulae *m*. || 15. nouercae *pr b*. || regulis *v*. || 16. fines duo *v*. || 17. agris in planitie sunt constituta *m*. || 18. inueniuntur. item] sunt. in quibus locis ut supra diximus similia signa inueniuntur Iter *m*. || 18. ripis *abr*, ripis riuis *m*, rupis *v*. || 19. tumores *corr b*. || 20. constitutos *brv*. || 21. lacus *rv et corr b*. || legonatus *v*, ligonatos *corr b*. || fabricis *v*. || calariones *a*, calauiores *pr b*, calaphiones *corr b*.

abmrv nes. aliquotiens enim petras quadratas et scriptas, quae indicant cuius agri quis dominus quod spatium tueantur. non enim omnis titulus inscriptionibus est indutus, quoniam aliquibus locis non sunt lapides scripti, sed in effigiem Terminorum positi sunt quos cursorios uocamus. nam et ipsi montes omnino loca determinant. termini uero non unam mensuram inter se continent, iubente Augusto Caesare Balbo mensori, qui omnium prouinciarum mensuras distinxit ac declarauit. perque testimonia supra scripta fines locorum terminantur.

Sunt enim termini | quibus fides non est adhibenda. isti dicuntur itinerarii. omnes enim limites itineri publico seruire debent, qui dextra ac sinistra fines priuatos diuidunt et in medio iter publicum. hii tales non sunt omnibus locis. utique sub omnes terminos signum inueniri oportet. quod ergo fuerit inuentum pro loco termini obseruentur et custodiri debent, ut ab uno ad unum dirigatur; et si notae sint, a nota ad notam. sic enim sunt certae legis consuetudines et obseruationes. semper signum in omnibus terminis positum est. aut aliquos cineres aut carbones aut testa aut ossa aut uitrum aut assas ferri aut aes aut calcem aut gypsum aut uas fictile inuenimus. quod etiam quibusdam saxorum fragminibus conculcabant

1. 2. *Sic. Flacc. p. 146, 13.* || 1. qui *bmr.* || 2. indicitur *pr b.* || qui *b,* quis sit *r.* || quot *v.* || espatium *m.* || 3. *Colon p. 242, 1.* || 3. inductus *v.* || 4. 5. *Nips. p. 293, 2-4.* || 4. descripti *m.* || 6. determinantur *pr b.* || 7-9. *Colon. p. 239, 15-19.* || 8. bambo *r.* || mensore *v.* || 9. distinxit *pr b.* || per quae *ar,* per qua *bm.* || 10. terminantur *v.* || 12. itinerari *v.* || 13. dextera *r.* || probatos *br.* || 14. diuidit *r.* || 15. *Sicc. Flacc. p. 140, 11. 12.* || 15-18. *Hyg. p. 127, 8-10.* || 16. fuerit *om v.* || obseruetur *v et corr b.* || 17. debet *corr b,* debeat *v.* || ut] Ita *b.* || 18. a nocte siue a *v.* || 18-22. *Sic. Flacc. p. 140, 13-19.* || 21. testo *m,* testas *b.* || assas *br,* asses *m,* massas *av et corr b.* || aut aere *m,* *om a.* || 22. calce *m.* || gipso *m.* || uas fictiles *pr b,* fictile uas *r.* || inuenimus *r.* || 23-p. 403, 3. *Sic. Flacc. p. 141, 14-17.* || 23. quod *om m.*

atque ita diligenti cura confirmabant, ut firmiter staret. tale *abmrv* ergo signum inter dominos, inter quos fines terminabantur, faciebant. termini uero non sunt omnibus locis, sed infinita sunt multa alia testimonia.

Lege feliciter, et intellegere curabis. qui intelleget quod 5 uidet, agrorum intentionem et certamen tollere potest. prudentiam tamen hii mensores habere debent qui iudicaturi sunt et quos aduocant ut praestatores. in iudicando autem mensorem bonum uirum et iustum agere, ut nulla ambitione aut sordibus moueatur, seruare opinionem metris et 10 moribus debet. omni enim artificii ueritas custodienda est: exclusi sint illi qui falsa pro ueris opponunt. quidam per inpudentiam, quidam per inperitiam peccant. multa sunt ergo in professione quae generaliter pro ueris adiciuntur per controuersiam. argumentaliter et coniecturaliter etiam 15 superflue mentiri artifices coguntur. sed totum hoc iudicandi hominem artificem oportebit.

NOMINA AGRY MENSORVM.

Igeni	Marci 25	Igini	b ⁹
Iuli Frontini 20	Iuni	Euclidis	
Siculi	Nipsi	NOMINA IMPERATORVM	
Flacci	Balbi mensoris	Caesaris Neronis iussu	
Ageni	Cassi	Claudi Caesaris iussu	35
Vrbici	Longini 30	Tiberii Caesaris iussu	

1. ita *om v.* || firmus *pr b.* || tales *v.* || 2. inter duos dominos *a,* uel inter duos *margo b.* || 4. multa *om r.* || 5. intellegit *r.* || 6-17. *Front. p. 34, 21-35, 7.* || 10. metris *mrv,* meris *pr b,* meritis *a et corr b.* || 11-13. *Agenn. p. 90, 10-13.* || 12. sint *b,* sunt *amrv.* || 13. imprudentiam *ar.* || 13-16. *Agenn. p. 90, 18-21.* || 13. multa sunt] multa *m,* mutans *v.* || 14. adicitur *pr b.* || 16. mentiri *a,* metiri *bmrv.* || tutum *v.* || 19. Igeni *a,* Igini *rv,* Igini *m.* || 20. Iulii *v.* || 26. Iuni *a.* || 27. Nypsi *v.* || 31 et 32 ante 29 et 30 *av.* || 33. *a, om'bmrv.* || 34-36 ante 31 *v:* 35 et 36 ante 31. 32, post hos 36, tum 29 et 30, *m:* 35 et 38, utriusque praemisso Imperatoris, 34 omissa, post

26*

<i>abmrv</i>	Imp. Seueri et Antonini iussu	Imp. Valentiniani iussu
	Imp. Vespasiani iussu	Imp. Theodosii iussu
	Imp. Adriani iussu	Imp. Archadii iussu
	Imp. Traiani iussu	10 Imp. Honorii iussu
5	Imp. Augusti Caesaris iussu	Imp. Constantini iussu
	Imp. Neronis iussu	

NOMINA LAPIDVM FINALIVM ET ARCHARVM POSITIONES.

Orthogonus rectus rectum angulum mittit.

- 15 isopleuros rectus subter constitutus.
isosceles.

p. 404, 6 habet a. || 35. Claudii *amr.* || 1. Imperatorum *a*, Imperatoris *v.* || Seuerini *v.* || Antonii *a.* || 2. *ante 1 r.* || 5. *om r.* || Augustini *m.* || 8. Theodosi *m.* || 10. honorii *m.* || *p. 403, 19-p. 404, 11 r sic*, Igini. Marci Igini. Imper. Seueri et antonini iussu. Imper. Archadii iussu. Iulii frontini. Iuni. Eudidia. Imper. Adriani iussu. Imper. Honorii iussu. | Siculi. Nipsi. Caesaris Neronis iussu. Imper. Traiani iussu. Imper. Constantini iussu. Flacci. Balbi mensoris. Claudii caesar. iussu. Imper. Neronis iussu. Ageni. Cassi. | Tyberii caes. iussu. Imper. valentiniani iussu. Vrbici. Longini. Imper. Vespasia | ni iussu. Imper. Teodosii iussu. *b autem sic*,

Balbus mensor	Imp. augusti caesaris	iussu
Iulii Frontinus	Tiberii caesaris	iussu
Siculus	Claudii caesaris	iussu
Flaccus	Caesaris Neronis	iussu
Agenius	Imp. Vespasiani	iussu
Vrbicius	Imp. Traiani	iussu
Marcus	Imp. Adriani	iussu
Iunius	Imp. Seueri et antonini	iussu
Nipus	Imp. Neronis	iussu
Iginus	Imp. Constantini	iussu
Iginus	Imp. Valentiniani	iussu
Euclides	Imp. Theodosii	iussu
Cassius	Imp. Archadii	iussu
Longinus	Imp. Honorii	iussu

12. labidum *a.* || arcarum *ar et corr b.* || 14. Orthogonus *br*, Orthogonus *v.* || 15. Isopleuros *r et pr b*, Isoplourus *a*, ipsos pleros *m* || sub *v.* || 16. Iso*keles *b*, Isoscelli *a*, Isoceli *r*, ipso caeli *m*.

exculinus siue exagneus.	<i>abmrv</i>
excutellatus lateribus.	
subus siue trapideus.	
isosceles.	
solus trigonus ilia iactat.	5
parare rogamus pentagonus.	<i>r's</i>
exagonus.	
septagonus.	
sinagonus.	p. 1611
terminus Greca littera scriptus.	
terminus in summo acutus.	
circulatus peramus item acuto similis.	
item perramus uittae praecisae similis.	<i>b 10</i>
conplactus rombus ampligneus.	
amicirculus quadratus.	15
terminus Augusteus.	
terminus cursorius.	
terminus trifinius.	
sepulturam cum ossibus finalcm.	
terminus in laterculis.	20
terminus quadrifinius.	
terminus rotundus.	

1. erculinus *a*, Exculenus *v*. || exacmeus *r*, exagineus *v*. || 2. Excutellatus *am et corr b*, Excultelatus *v*. || 3. Sumbus *mv et corr b*, rumbus *a*. || trpideus *m*, trapezeus *a*. || 4. isoscoli *a*, isocaeli *r*, ipso caeli *m*, *deletum b*. || 5. trogonus *m*. || alia *mv*. || 6-p. 406, 25. ordine diuerso *a*, ceteri *bmr* *v* inter se consentiunt. || 6. Paralellogrammus *v*. || 7. exagoneus *a*, exagneus *m*, Exagineus *v*, Exacmeus *r*. || 8. Septagenus *mrv*, eptagonus *corr b*. || 9. Signagonus *a et corr b*. || 12. Circulatus *amrv*, item *b*. || pampus *rv*, Panus *m*, per ramos *a*, p^ras^rmus *b*. || item ... 13. per ramus *om b*. || iter *m*. || 13. *om m*. || per ramos *a*. || uittae *a*, uite *v*, uuae *a*, mitrae *r*. || preciosae *a*. || 14. Complactus *ar*, Completus *v*. || rumbus *a*, rumpus *m*, rubus *r*. || ampligneus *v*, apligneus *r*, amphigonius *a*, *om b*. || 15. anni circulus *m*, Semicirculus *a*, *om b*. || 16. agustus *v*, augustus *bm*. || 19. Sepultura cum ossa *m*. || simile *r*.

<i>abmrv</i>	terminus cui angulus subiacet.
<i>r4</i>	terminus quadrifinius.
<i>p. 1660</i>	terminus lineatus. spatula cursoria.
5	terminum in inuersum positum. item spatula cursoria. quadrifinius. item quadrifinius. terminus gammatus.
<i>r6</i>	terminus lineatus idem quadrifinius. item quadrifinius.
<i>p. 1661</i>	nouerca. sinmatus. centustatus.
15	Triuortinus. amicirculus. uaroberrimus. triideos. terminus Augusteus in summo acutus.
20	lapis molaris. monumentum. Mausoleus. arca finalis. cippus.
<i>(abmrv)</i>	kalafiones.

1. subiacet angulus *v.* || 4. curiosa *m.* || 5. terminus *et* positus *av.* || in *om am.* || 7. item term̄ *a.* || quadrifinium *bm.* || 9. gamatus *v.* gramatus *b.* grammatus *ar.* geminatus *m.* || 10. idem *amr.* id est *bv.* || 13. summatus *m.* || 14. centus status *m.* || 15. Trifortinus *b.* Tiuortinus *m.* || 16. Emicirculus *corr b.* add quadratas *pr b.* || 17. Varoberinus *v.* Varoberrinus *a.* Varobarmus *m.* || 18. Triideos *r et pr b.* Triideus *corr b.* Trudeus *v.* Triidetus *m.* tridens *a.* || 19. *om b.* || agustus *m.* angustus *v.* || summa *m.* || 22. Masoleus *b.* Masuleus *m.* Mausplens *v.* || 23. archa *am.* || 24. Lippus *v.* || 25. calafiones *a.* Kalasiones *v.*

[INCIPIT ALTERCATIO DVORVM GEOMETRICO-
RVM DE FIGVRIS NVMERIS ET MENSVRIS.]

Mensura est quicquid pondere capacitate longitudine *b* ²² altitudine animoque finitur. maiores itaque nostri orbem in partibus, partes in prouintiis, prouincias in regionibus, 5 regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris, agros in centuriis, centurias in iugeribus, iugera in climatibus, climata in actus, actus in perticas, perticas in passus, passus in gradus, gradus in cubitis, cubitos in pedes, pedes in palmos, palmos in digitis, digitos in uncias diuis- 10 serunt.

Sed ut ad rem primae artis geometricae ueniamus, quod pedali mensura conpraehenditur edicere non tar- deris.

Digitus est pars minima agrestium mensurarum. inde 15 uncia habet digitos III. palmus autem IIII digitos habet. pertica pedes x, passus habet pedes v. actus minimus latitudinis pedes quattuor, longitudinis pedes cxx. actus duplicatus iugerum facit. climata quaque uersum pedes LX. iugerum trahit in longitudinem pedes CCXL, in latitudinem 20 pedes cxx. arripeunis uero, quod est semiugerum, habet in longitudinem pedes cxx, in latitudinem pedes cxx. duo

1. Titulum *om b*. || geometricorum *r*. || 2. numeris *r*, lineis *m folio* 143. || mensuris *a*, uersuris *r*. || 6. territoria *om pr b*. || 7. agri *pr b*. || centuria in *r*. || 8. climatibus. climmata *b*. || 8. actus. actos *b*. || in pertica. pertica *r*. || in passos *b*. || 10. pedes in palmis *in margine b*. || in unitas *r*. || 12. geometriae *b*. || 18. pedes *ante cxx om r*. || 19. quoque *r et pr b*. || 20. in longitudine *r. sic et in proximis*. || 21. Aripennis *b*.

br arripentes unum iugerum faciunt, qui est et centuria: habent enim passus per circuitum c.

[Ad dato puncto duas rectas lineas ducere, qui datum circulum tangant.

5 Si in circulum punctum sumatur interius, et ab eo puncto ad circulum plures quam duae lineae dirigantur, illud punctum centrum circuli esse necesse est, et eas particulas quae sunt per internas lineas loco cedere uel fundo oportere.]

*b*²³ Nam extremitatum genera sunt duo, unum quod per rigorem obseruatur, et aliud quod per flexus. rigoris est quicquid inter duo signa uel in modum lineae rectum perspicitur. Flexuosum est quicquid secundum naturam locorum curuatur.

15 In his duobus uersiculis supra scriptis est omnium ad plenitudinem segregatio locorum. sed ut haec plene scias, breuiter iusinuamus quod doceas. dicimus ergo, quid sit rigor, quid flexus. rigor est, ut diximus, quicquid inter duo signa uel in modum lineae rectum perspicitur. haec

20 est utique quod in planitie recti positi sunt limites, id est fasciati. et quod dicit 'flexuosum est quicquid secundum naturam locorum curuatur,' id est quicquid fuerit undique diffusum, pluuiialis aquae collectio et in una uisione monstrata. possessor a supra in planum descendat et sibi

25 defendat, sicut est subterius in picturis. nam segregatio locorum flexuosorum forma est, id est iuga montium aut

*r*¹⁴ colles qui inter loca | eminent. ideo et per cacumina ipsorum montium uel collium limitibus sunt ordinata, sicut

1. habent passos *b*. || 3. uide supra *Euclidis librum tertium p.* 389, 21. || 8. caedere *r*. || 10-14. *Balb. p.* 98, 5-9. || 11. seruatur *r*. || flexos *b*. || 12. uel immo dum *b*. || praespicitur *pr b*. || 13. locorum *om r*. || 14. curbatur *b*. || 19. rectae *r*. || praespicitur *b*. || 24. 25. *Hyg. p.* 128, 18. 19. || 26. flexuorum *r*.

supra in picturis est. et ab una parte una portio quae *br* est a circulo conclusa, siue plures, quod in circumferentia cludit, loco caedere oportebit. cultellamus autem agrum eminentiorem, et a planitie recidimus aequalitatem. haec nobis ipsa planicies ab una parte seminus natura **5** monstrauit. sed recte eum cultellauimus, et quaecumque dimensionis lineas perpendicularum infra circulum eminentiorem in declinatione sunt, despicienda erunt, quia et ea in circumferentia cludet, si supra tamen res ambigua aut contraria non est. nam si per iugum montis signa contra- **10** ria inueneris, id est non praecedentia per alium tractum, quere subito ut aliud | genus transeatur, id est *b²⁴* aut ad planitiem sub iugo, aut ad uiam aut ad cauam, aut ad ripam fluminis uel torrentis. et ne eas ripas sequendas speres quae intra corpus agri nascuntur. et ne **15** id aliquando sectemini quo maior potestas limitum rectorum ripaeue non confirmant.

DE INTERNA RATIONE ET NON RECIPIENDIS LIMITIBVS.

Sunt et medii termini, qui dicuntur epidonici, pede **20** longum et grassum, distantes in pedes ccc. ceteri repositionales sunt et inter se suos limites seruant, quos ueterani pro obseruatione partium statuerunt custodiendos; qui non ad rationem non rectoram limitum pertinent, sed modum iugerationis custodiunt. similiter quamquam et alia intra **25** agrum sunt, itaque partes limitum seruant, in quo enim iugerationis modum seruandi causa sunt.

1. ab ima parte ima *pr b*, ab ima parte una *r*. || 3. loca *pr b*. || 3-6. *Front. p. 27, 3-5.* || 4. a planiciae *r*. || 6. *Front. p. 27, 12.* || rectae *b*. || 7. demensionis *pr b*. || 12. quaerae *r*. || ut ad aliud *corr b*. || 14-17. *Hyg. p. 109, 16-20. Colon. p. 221, 7-9.* || 15. nascantur *pr b*. || 16. sectimini *r et pr b*. || 18. 19. *om b*. || 18. recapiendos limites *m folio 144 uerso.* || 20-25. *Colon. p. 213, 9-14.* || 21. crassum *r*. || 24. nodum *r*. || 25-27. *De sepulchris p. 272, 5-8.*

br Nam iuga montium ex eo nomen accipiuntur, quod consignatione ipsa iungantur. et his quae summis montibus excelsissima sunt diuersarum aquarum, ex quo summo loco aqua in inferiorem partem deurgit. tam superciliis, quae 5 sunt ex plano in brui cliuo defixo, quo mons aut collis est. quae obseruationem habet ut a supra possessor usque (*br*) in planum descendat et sibi defendat.

b 27 m 148
r 16

Ergo linearum genera sunt tria?

Vtique.

10

Quae?

Rectum, circum ferens, flexuosum.

Quid rectum?

b 28

Recta linea est | quae aequaliter suis signis posita est. quae in planitie positae flexae in utraque parte non 15 concurrunt.

Quid circum ferens?

Cuius incensura conspectus signorum suorum distabit.

Quid flexuosum?

Flexuosa linea est multis formis, uelut arborum sig- 20 norum aut fluminum; in quorum similitudinem et arcifiniorum extremitas finitur, et multarum similiter, quae natura inaequali linea formata sunt.

Ecce de figuris et lineis quae infra agrum sunt nobis enuntiasti: de extremitatibus agrorum quae sunt ad cou- 25 clusionem nobis edicito.

1-7. *Hyg. p. 128, 11-20.* || 1. accipiunt *r et corr b.* || 4. in *om b.* || diurgit *b.* || 5. quo *r, quō (quoniam?) b.* || 10. quae, *hic quidem non adiecta interrogantis persona, ut uersu proximo respondentis omissa est, b: om r.* utique quae? *interroganti ascribit m, priora respondenti.* || 11-13. *Balb. p. 99, 3-5.* || 14. 15. *Balb. p. 98, 16-99, 2.* || 17-22. *Balb. p. 99, 5-10.* || 19. Flexusa *r.* || uelud *r.* || 22. in aequa linea *b, inaequalia r.* || 23. lineas *pr b.*

Extremitatum genera sunt duo.

bmr

Quae?

Vnum quod per rigorem obseruatur, et aliud quod per flexus.

Quid flexus? quid rigor?

5

Rigor est quidquid inter duo signa uel in modum lineae rectum perspicitur. flexuosum est quidquid secundum naturam locorum curuatur.

Quantae sunt summitates?

Summitatum genera sunt duo, summitas et plana. 10 summitas est secundum geometricam appellationem quae longitudinem et altitudinem habet tantum modo. summitatis finis lineae. plana summitas est quae aequaliter rectis lineis est posita.

Quanta sunt genera angulorum?

15

Genera angulorum rationalium | sunt tria, id est rec- *r 17*
tus obes et acutus. et habent species nouem; reclarum li-
nearum tres, reclarum et circum ferentium tres, ebes a
circum ferentium linearum species angulorum tres.

Rectus angulus est eotigrammus ex rectis lineis con- 20
praehensus, qui Latine normalis appellatur. quotiens rectam
super rectam lineam trans ordine angulos pares fecerit, ut
singuli anguli recti sint, et linea perpendicularis fuerit
iuncta, efficiet triangula recta angulo. ebes angulus est
normalis, hoc est excedens recti anguli positionem consti- 25
tutus fuerit, | perpendicularis extra finitimas lineas habebit *b 29*

1-8. *Balb. p. 98, 5-9.* || 4. flexos *bm.* || 6. 7. quicquid *br.* || 6. uel *br,* et *m.* || 7. perspicitur *r et corr b,* praespicitur *m,* respicitur *pr b.* || 10. plena *m.* || 11-14. *Balb. p. 99, 11-14.* || 16-p. 412, 2. *Balb. p. 100, 5-101, 11.* || 17. hebes *m hic, r semper.* || VIII *b.* || 18. a circum *br,* arcum *m.* || 20. eotigrammus *mr.* || 21. latine *r,* latitudine *bm.* || 22. ordinem *m.* || 23. anguli *om pr b.* || sint *mr,* si *b.* || 26. extrema *m.*

bmr inde trigonum. rectus angulus est normaliter, *ebes* angulus est plus normalis, acutus angulus est minus normalis.

Omnem locum defixum rigoribus cuiusque obseruatur. nam aliquando unus qui rigor in multos uicinos agri
5 fuudos finem facit. sunt et rigores declinantes ad locum uicinum per planitiem. aut marginibus cepti finitque inter agrum iuuenire possunt. similitudinibus quod fuerit, nequid noxia nobis fieri uideatur. sed ab extremis rigoribus seruandum est.

10 Ideo sunt supercilia, id est colles tumentes, quae ad agrum declinantes deficiunt.

Sed quaecumque particulas dimensionis lineae intra circulum erunt, acutos angulos faciunt generis sui, quos tamen omnes in circumferentia cludet, sicut de duobus
15 agris subterius pictura continet.

Sex sunt ordines in opere demonstrationis artis geometricae, id est praepositio, dispositio, descriptio, distributio, demonstratio, et conclusio. Quod primum est in praepositione, fundum. in dispositione, linearum genera. in
20 descriptione, anguli. in distributione, figurae. in demonstratione, summitas. in conclusione, extremitas.

2. minor *br*. || 3-9. *Hygin. p. 128, 20-129, 7.* || 4. unus *om r.* || 6. uicinum *supra scriptum b, om r.* || caepti *r.* || intur *pr b, intus r.* || 11. ager] agitur *pr b.* || 12-14. *Balb. p. 101, 17. 102, 3. 4.* || 13. Acutis *b.* || generi *pr b.* || 15. *add* Explicat liber quartus geometricorum *r.* || 16. geometricae *r et corr b, geometriae pr b.* || 17. Descriptio *pr b.* || 18. et *om r.* || propositio *corr b.* || 19. fundum *om r.* || 20. discriptione *pr b.*

EX BOETHII GEOMETRIA EXCERPTA.

EX LIBRO PRIMO.

Sed iam tempus est ad geometricalis mensae tradi-^{p. 1516}
tionem ab Archita, non sordido huius disciplinae auctore,
Latio accommodatam uenire, si prius praemisero quot sint
genera angulorum et linearum, et pauca fuero prolocutus
de summitatibus et extremitatibus. 5

Rationabilium ergo angulorum genera sunt tria, hoc
est rectum hebes acutum. haec autem habent species VIII;
tres reclarum linearum, tres autem reclarum et circum fe-
rentium, tres hebetis et circum ferentium.

Rectus angulus est ethigrammos, id est rectis lineis 10
comprehensus, Latine normalis appellatus. quotiens uero
recta linea super rectam lineam stans circum se angulos
pares fecerit, ut singuli anguli recti sint, exstans perpendi-
cularis eius lineae super quam insistit uertex est. cuius
sedem si subtendens linea perpendiculari fuerit iuncta, cf- 15
ficiet triangulum reclangulum. hebes angulus est plus nor-
malis, hoc est recti anguli positionem excedens, quia etsi
triangulum secundum hanc positionem constitutus fuerit,
perpendicularem extra finitimas lineas habebit. acutus autem
angulus est compressor recto. qui si a recta linea, quae 20
sedis loco fuerit, rectam lineam secundum suam inclinatio-
nem emiseric, similique cohibitione rectam lineam in oc-
cursum exceperit, efficiet triangulum qui perpendicularem

1. tempus z, ipsus v. || 2. auctore huius discipline z. || 3. quod sunt
z. || 4. pauca dixero de v. || 6-p. 414, 2. Balb. p. 100, 5-101, 11.
|| 7. hec autem z, et v. || habens vz. || 9. et tres v. || 10. orthigram-
mos v. || 12. circum se om v. || pares angulos v. || 13. ut...15. sub-
tendens z, et v. || 15. perpendicularis iuncta fuerit v. || 16. Habes v. ||
17. excedes v. || 19. perpendicularis v.

vz intra tres lineas habebit. rectus ergo angulus est normalis, hebes plus normalis, acutus minus normalis.

Linearum ergo genera sunt tria, rectum, circum ferens, flexuosum. recta linea itaque est quae aequaliter in suis
 p. 1617 signis posita est, quae aequaliter in planitie posita non concurrit. circum ferens uero linea est cuius signa ex utraque parte curuata et a se inuicem distantia non concurrunt. quae signa si conuenerint, circulus non circum ferens linea debet appellari. flexuosa autem linea est multiformis, uelut
 10 arborum aut fluminum ceterorumque signorum; in quorum similitudinem et arcifiniorum agrorum finitur extremitas, et multorum quae similiter inaequali linea sunt formata naturaliter.

Summitatum igitur genera sunt duo, summitas et plana
 15 summitas. summitas est secundum geometricam appellationem quae longitudine latitudineque protenditur. summitatis autem fines lineae sunt. plana uero summitas est quae aequaliter rectis lineis undique uersum finitur. omnium autem summitatum in metiundo obseruationes sunt duae,
 20 enormis et liquis. enormis uero est quae per omne latus aequis lineis continetur. liquis autem est quae minuendi laboris causa et salua rectorum angulorum ratione secundum ipsas extremitates subtenditur.

Extremitatum quippe genera sunt duo, unum quod
 25 pro rigore, et alterum quod obseruatur pro flexuoso. rigor est quicquid inter duo signa ueluti in modum lineae directum prospicitur. flexuosum uero est quicquid secundum

1. rectus . . . 2. normalis om v. || 3-5. *Balb. p. 99, 3-5.* || 3. uero v. || 5, 6. *Balb. p. 98, 16-99, 3.* || 5. posita alterum om z. || 6. currit z. || 7. currunt z. || 9-13. *Balb. p. 99, 6-10.* || 10. quo om v. || 11. similitudine v. || 12. in equa v. || 15. *Balb. p. 99, 11.* || 16-23. *Balb. p. 99, 13-100, 4.* || 19. metiundo z, uentiundo v. || due sunt obseruationes v. || 20. liquis v, reliqua z. || 21. liquis v, iquas z. || 24-p. 415, 1. *Balb. p. 98, 5-9.* || 25. seruatur v.

locorum naturam curuatur. nam quod in agro a mensore ^{vz} operis causa ad finem rectum fuerit, rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma scribitur, linea appellatur. hini rigores sunt quando singulis spatiis interuenientibus tendunt, ut itinera plerumque pergunt. (vz)

EX LIBRO SECVNDO.

Quamuis etiam in superioris libri principio quid sit ^{vz} p. 1520 mensura generaliter designaremus, libet tamen specialiter huius artis speculatoribus satis faciendo secundum Iulium Frontinum, geometricae artis inspectorem prouidissimum, 10 quid sit mensura definire. mensura quippe est complurium et inter se aequalium interuallorum longitudo finita.

Geometricae autem artis mensuralis speculatio trinae dimensionis, id est longitudinis latitudinis crassitudinis, consideratione colligitur, et ut enucleatius resoluatur, recto 15 plano solidoque dinoscitur. rectum est quod longitudine solum mensurando censetur; ut lineae, porticus, stadia, miliaria, fluminum latitudines, et alia quam plura longa protensione directa; ut lineae infra depictae descriptio notat. planum est quod a Graecis dicitur epipedon, a nobis 20 autem constrati pedes; quod per longitudinem latitudinemque consideratur; ut agrorum planities, et aedificiorum arcae absque tectoriis operibus ac tabulatis et his similibus; ut subiecta formula docet. solidum est quod Graeci ^{p. 1521} stercon uocant, nos autem quadratos pedes; quod et lon- 25

1-4. *Balb. p. 98, 12-14.* || 1. mensore *v.* || 2. directum *v.* || 5. ut in itinera *z.* || 7. etiam *om z.* || sit *et* generaliter *om v.* || 9. speculatori *z.* || 11. 12. *Balb. p. 94, 9. 10.* || 13. mensuralis *om z.* || 14. latit. uel crassitud' altitud' consideratione *z.* || 16-18. *Balb. p. 97, 2-4.* || 20-23. *Balb. p. 97, 4-8.* || 21. constrati *v.* || 24. ut docet descriptio *z.* || 24-p. 116, 3. *Balb. p. 97, 9-13.* || 24. etiam est *v.*

vs gitudinem et latitudinem crassitudinemque habere comprobatur; ut aedificiorum pilarum pyramidumque, nec non etiam materiae lapidum, aliaque multa; ut subiectae notant formulae.

3. macerie *vs*. ¶ ut propria notat descriptio z.

FRONTINUS.

Fig. 1. (p. 3) A.

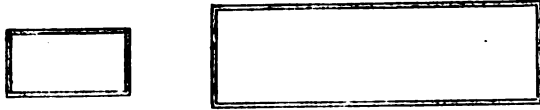

Fig. 2. (p. 3) A.

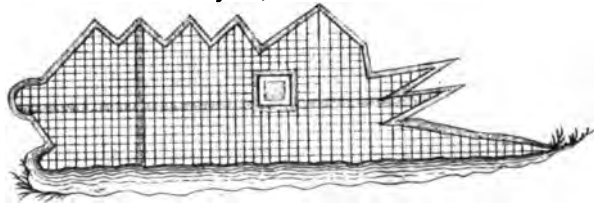

Fig. 3. (p. 4) A.

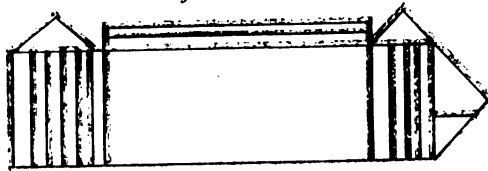

Fig. 4. (p. 5) A.

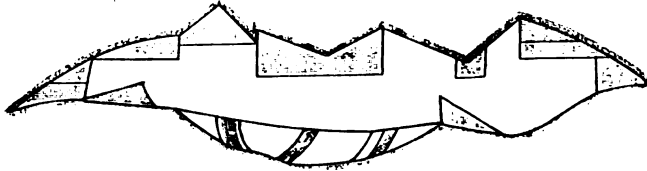

Fig. 5. (p. 5) A.

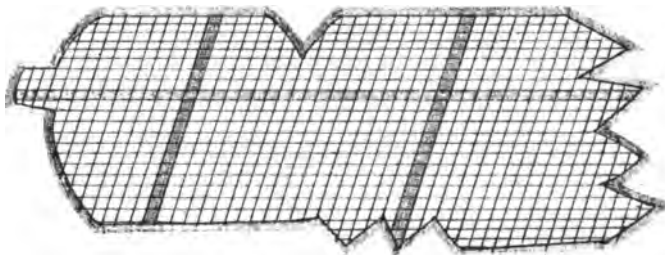

Fig. 6 (p. 6). I.

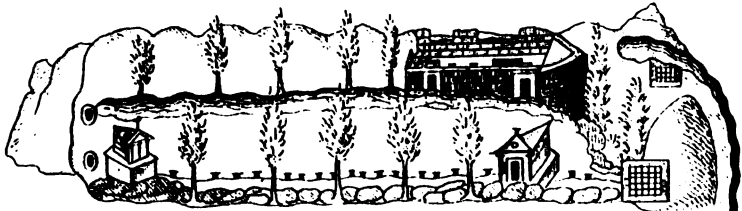

Fig. 7. (p. 7). I.

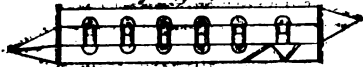

Fig. 8. (p. 7). I.

Fig. 9. (p. 7). I.

Fig. 10. (p. 8). I.

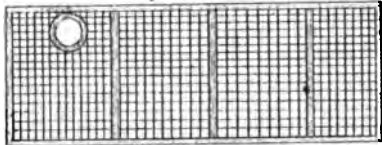

Fig. 11. (p. 8). I.

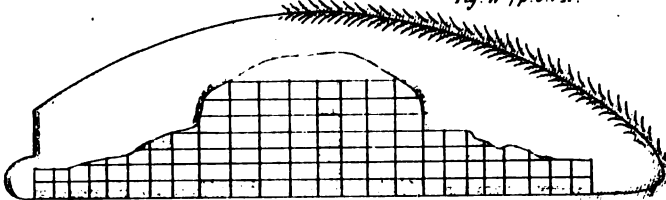

Fig. 12. (p. 11). I.

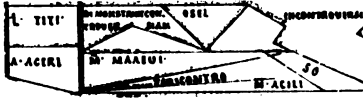

Fig. 13. (p. 11). I.

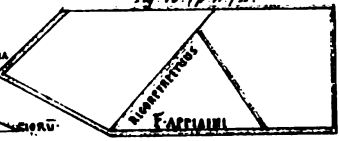

Fig. 14. (p. 12). I.

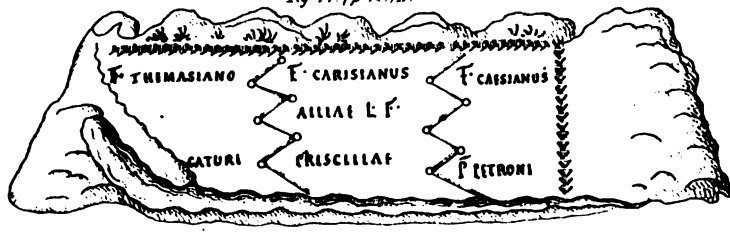

Fig. 13. (p. 13.) J.

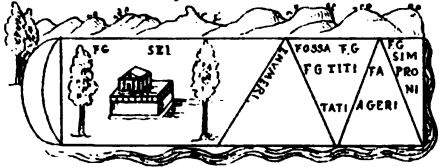

Fig. 16. (p. 14.) A.

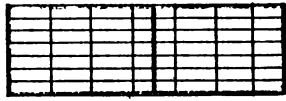

Fig. 17. (p. 13.) J.

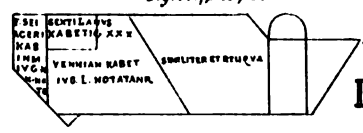

Fig. 18. (p. 16.) A.

Fig. 19. (p. 20.) A.

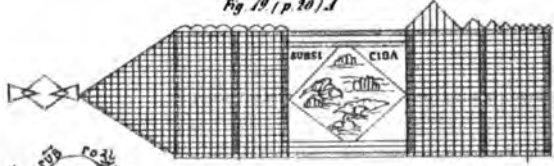

Fig. 20. (p. 21.) A.

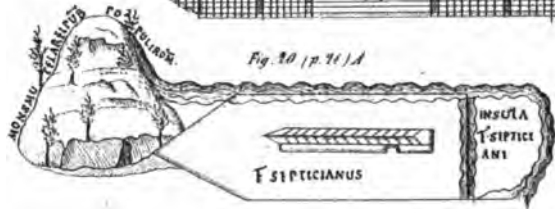

Fig. 21. (p. 21.) A.

Fig. 22. (p. 22.) A.

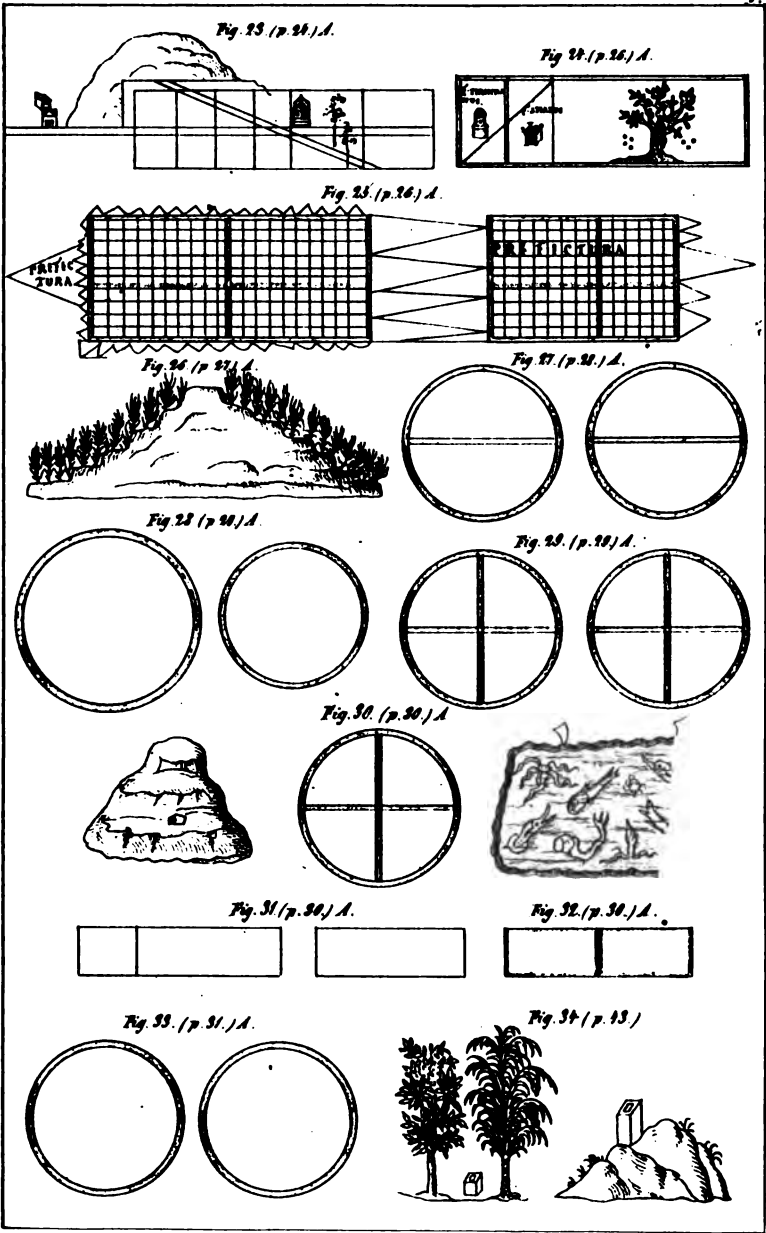

Fig. 35 (p. 93)

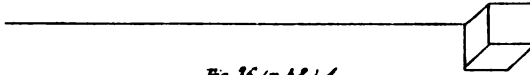

Fig. 36 (p. 98) A.

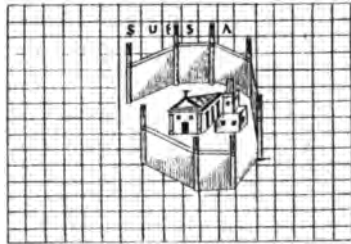
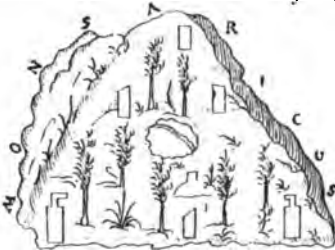

Fig. 37 (p. 99) A.

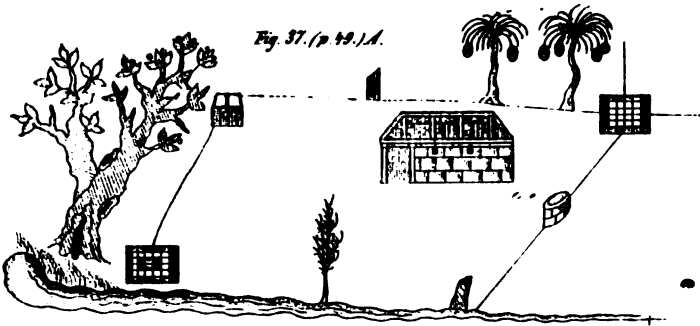

Fig. 38 (p. 54) A.

Fig. 39 (p. 52) A.

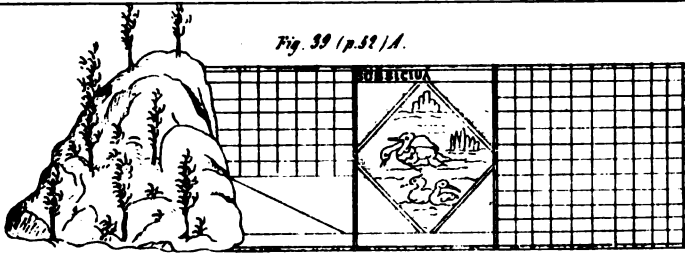

Fig. 40 (p. 53) A.

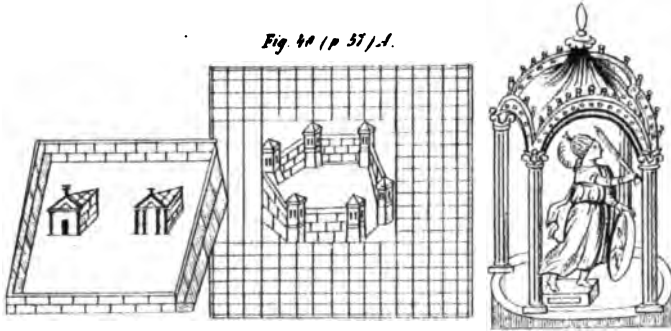
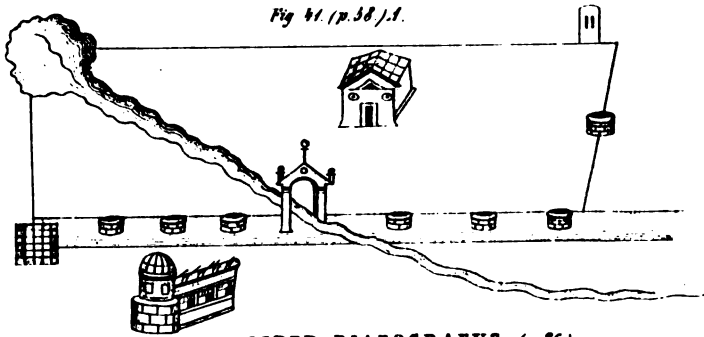

Fig. 41 (p. 58) J. I.

LIBER DIAZOGRAFUS. (p. 26)

Fig. 42 (p. 26) C.

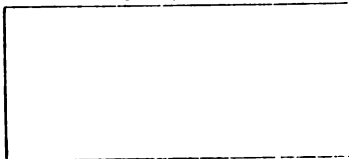

Fig. 43 (p. 26) G.

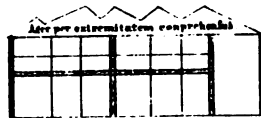

Fig. 49. (p. 26.) G.

Agr. diuisus & assignatus.

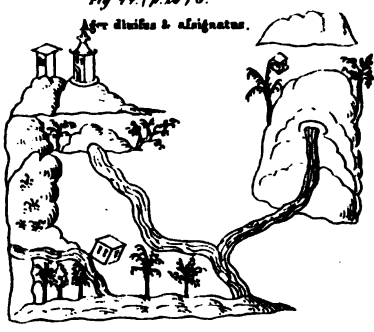

Fig. 46. (p. 26.) G.

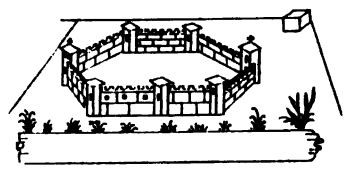

Fig. 46. (p. 26.) G.

Fig. 47. (p. 26.) G.

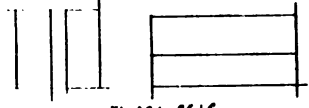

Fig. 44. (p. 26.) G.

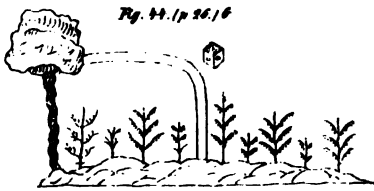

Fig. 48. (p. 26.) G.

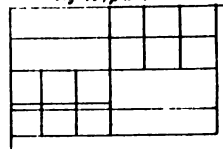

Fig. 40. (p. 26.) G.

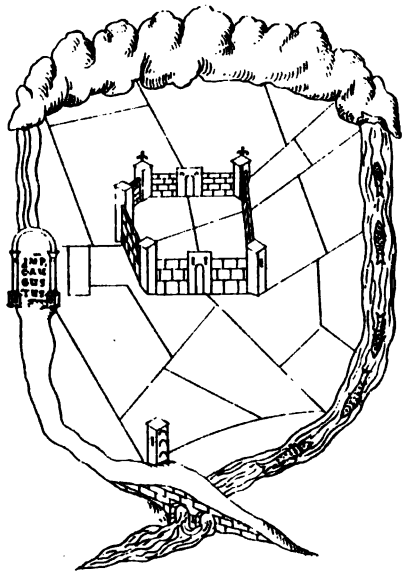

Fig. 50. (p. 26.) G.

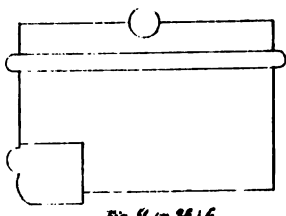

Fig. 51. (p. 26.) G.

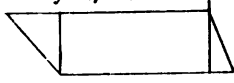

Fig. 52. (p. 26.) G.

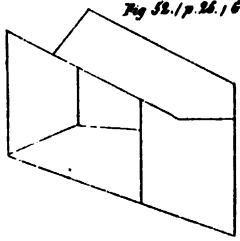
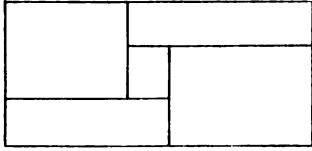

Fig. 43. (p. 26.) G.

De pōitione terminorum controuersa.

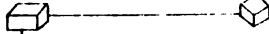

Fig. 45. (p. 26.) G.

Rifer finis. Latitudo eius usq; triginta pedes.

Fig. 46. (p. 26.) G.

Fig. 47. (p. 26.) G.

Fig. 48. (p. 26.) G.

Fig. 49. (p. 26.) G.

Fig. 49. (p. 26.) G.

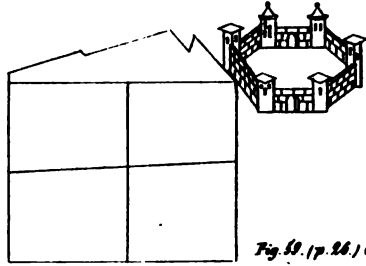

Fig. 50. (p. 26.) G.

Fig. 51. (p. 26.) G.

Fig. 52. (p. 26.) G.

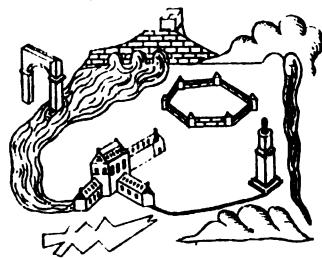

Fig. 63. (p. 26.) G.

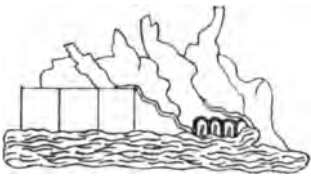

Fig. 64. (p. 26.) G.

Fig. 65. (p. 26.) G.

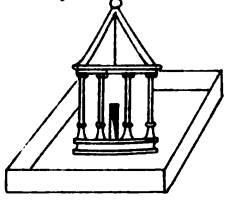

Fig. 66. (p. 26.) G.

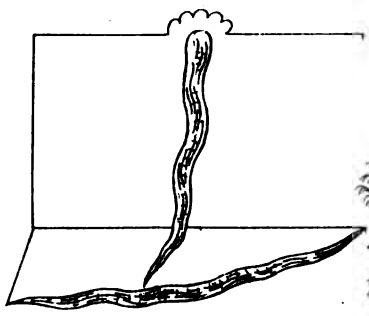

Fig. 67. (p. 26.) G.

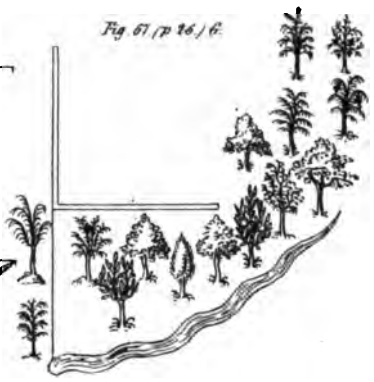

Fig. 68. (p. 97.) J.

BALBUS.

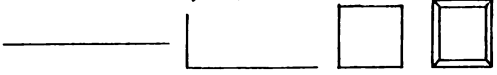

Fig. 69. (p. 97.) J. (doubt)

Fig. 70. (p. 97.) J.

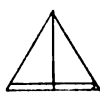
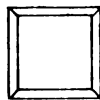

Fig. 71. (p. 97.) J.

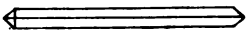
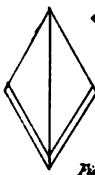

Fig. 72. (p. 98.) J.

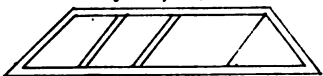

Fig. 73. (p. 98.) J.

Fig. 74. (p. 98.) J.

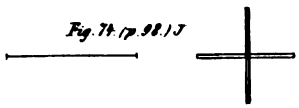
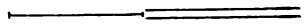
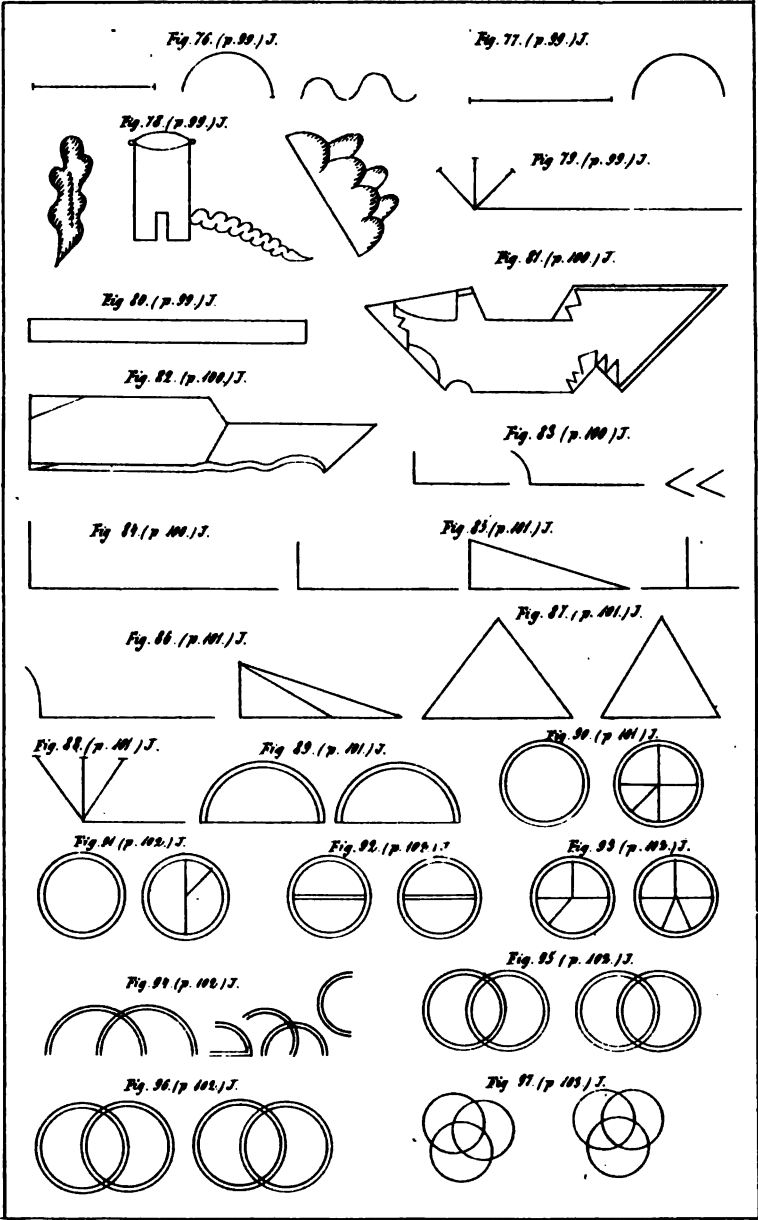

Fig. 75. (p. 99.) J.

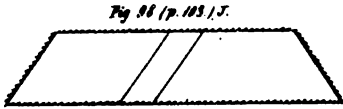

Fig. 98 (p. 103) J.

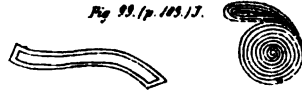

Fig. 99 (p. 103) J.

Fig. 100 (p. 103) J. (cont.)

Fig. 101 (p. 103) J.

Fig. 102 (p. 103) J.

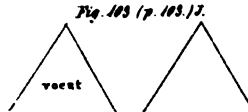

Fig. 103 (p. 103) J.

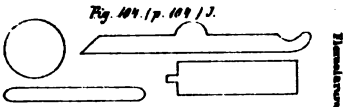

Fig. 104 (p. 104) J.

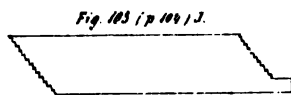

Fig. 105 (p. 104) J.

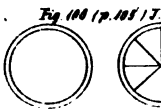

Fig. 106 (p. 105) J.

Fig. 107 (p. 105) J.

Fig. 108 (p. 105) J.

Fig. 109 (p. 105) J.

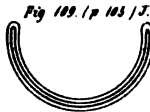

Fig. 110 (p. 105) J.

Fig. 111 (p. 105) J.

Fig. 112 (p. 105) J.

Fig. 113 (p. 105) J.

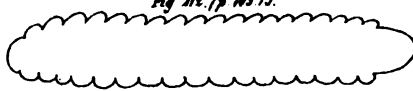

Fig. 114 (p. 105) J.

Fig. 115 (p. 105) J.

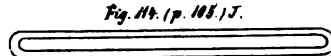

Fig. 116 (p. 105) J.

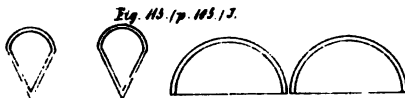

Fig. 117 (p. 105) J.

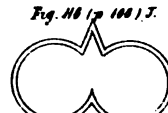

Fig. 118 (p. 106) J.

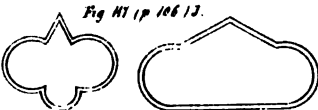

Fig. 119 (p. 106) J.

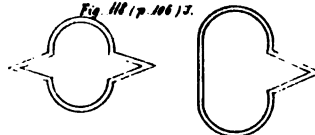

Fig. 120 (p. 106) J.

Fig. 119 (p. 106) J.

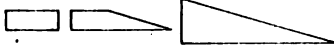

Fig. 120 (p. 106) J.

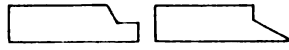

Fig. 121 (p. 107) J.

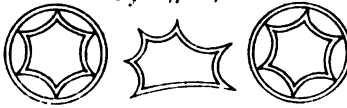

Fig. 122 (p. 107) J.

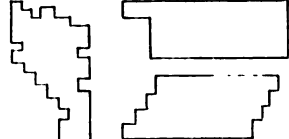

Fig. 123 (p. 107) J.

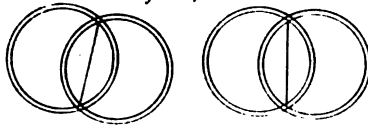

Fig. 124 (p. 107) J.

Fig. 125 (p. 108) J.

Fig. 126 (p. 108) J.

HYGINUS.

Fig. 127 (p. 107) J.

Fig. 128 (p. 107) J.

Fig. 128 (p. 107) J.

Fig. 130 (p. 108) J.

Fig. 130 (p. 108) J.

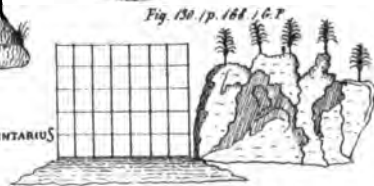

Fig. 131 (p. 108) J.

Fig. 132 (p. 109) J.

Fig. 132 (p. 109) J.

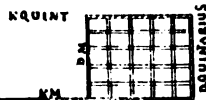
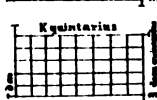

Fig. 133 (p. 109) J.

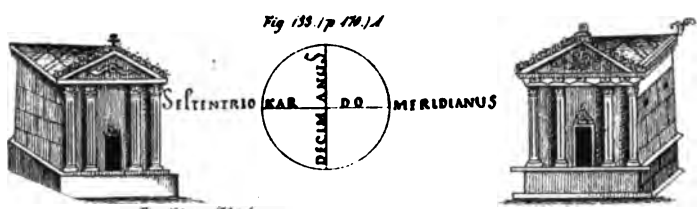

Fig. 159 (p. 170) A

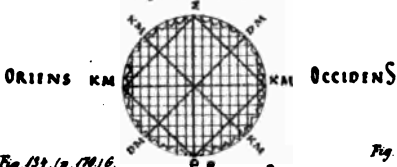

Fig. 159 (p. 170) B

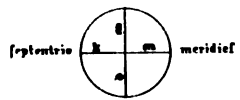

Fig. 159 (p. 170) C

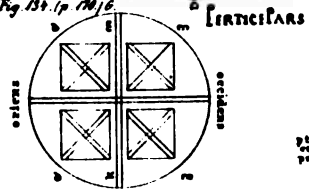

Fig. 159 (p. 170) D

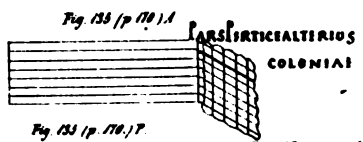

Fig. 159 (p. 170) E

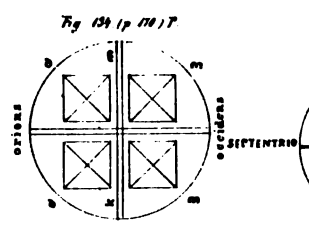

Fig. 159 (p. 170) F

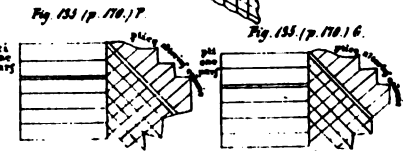

Fig. 159 (p. 170) G

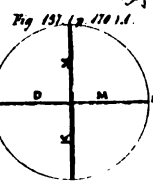

Fig. 159 (p. 170) H

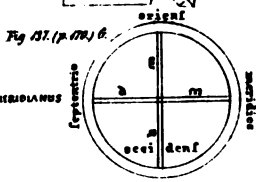

Fig. 159 (p. 170) I

Fig. 159 (p. 170) J

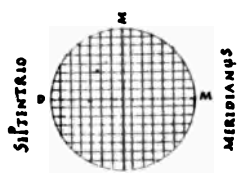

Fig. 159 (p. 170) J

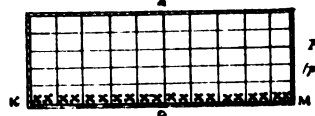

Fig. 159 (p. 170) K

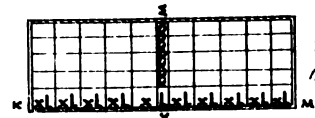

Fig. 159 (p. 170) L

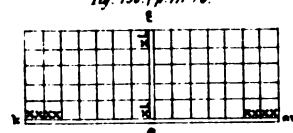

Fig. 159 (p. 170) M

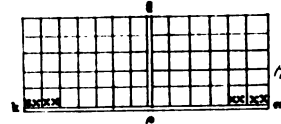

Fig. 159 (p. 170) N

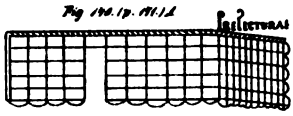

Fig. 191 (p. 172) A.

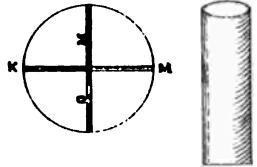
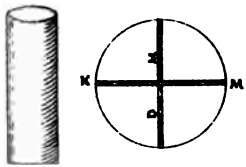

Fig. 193 (p. 173) A.

Fig. 194 (p. 173) P.

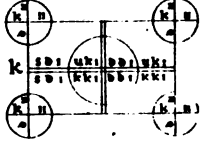

Fig. 195 (p. 173) P.

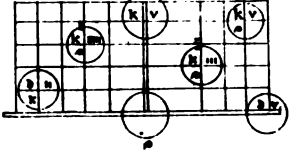

Fig. 196 (p. 173) P.

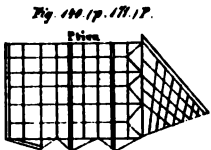
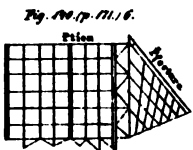
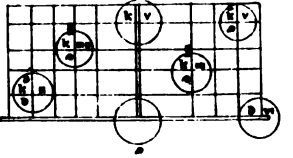
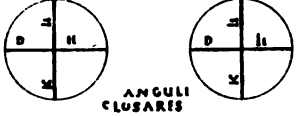

Fig. 199 (p. 173) A.

ANGULICLUSARIS

ANGULICLUSARIS

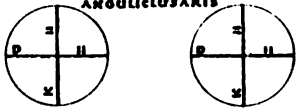

Fig. 199 (p. 173) P.

Fig. 199 (p. 173) B.

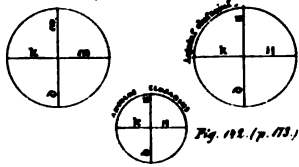

Fig. 200 (p. 173) P.

Fig. 194 (p. 173) A.

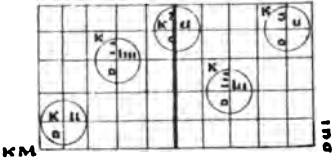

Fig. 195 (p. 173) A.

Fig. 103 (p. 111) G.P.

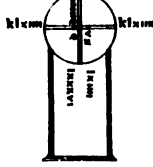

Fig. 104 (p. 111) A.

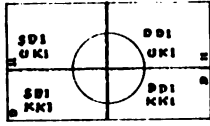

Fig. 105 (p. 111) B.

Fig. 107 (p. 111) A.

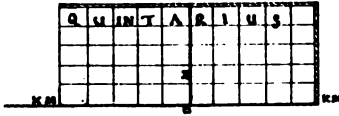

Fig. 108 (p. 111) A.

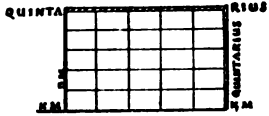

Fig. 109 (p. 111) B.

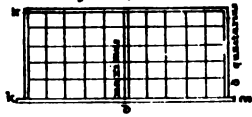

Fig. 110 (p. 111) A.

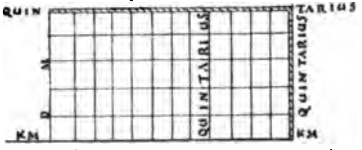

Fig. 130 (p. 166) G.P.

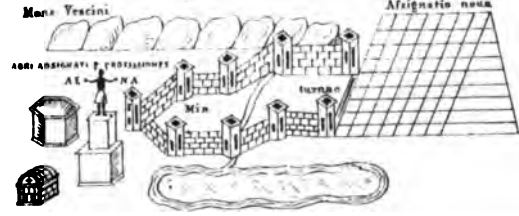

Fig. 131 (p. 178) G.P.

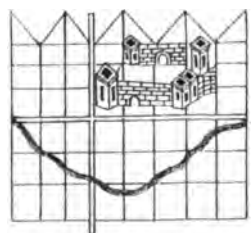

Fig. 132 (p. 178) G.P.

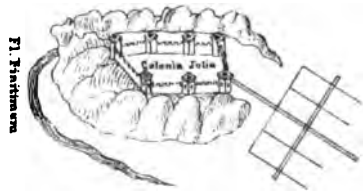

Fig. 155 (p. 179) G.P.

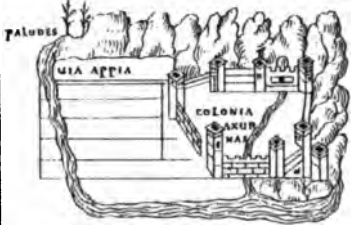

Fig. 159 (p. 180) G.P.

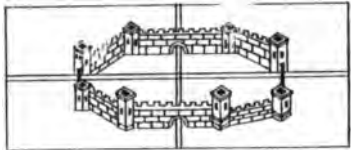

Fig. 153 (p. 180) G.P.

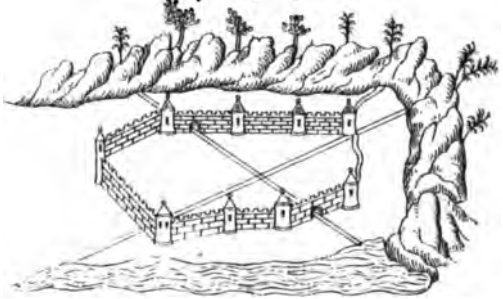

Fig. 156 (p. 181) G.P.

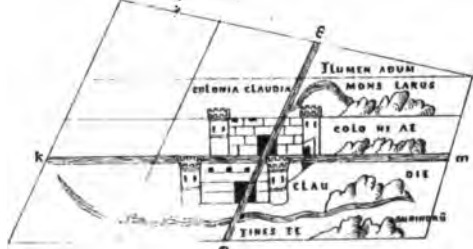

Fig. 157 (p. 181) G.P.

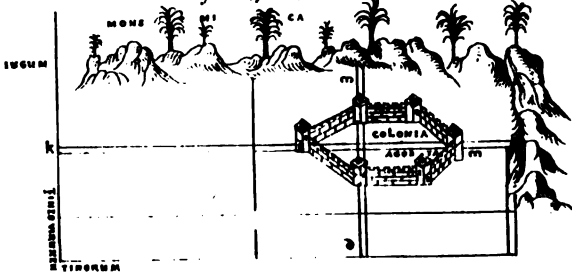

Fig 135 (p 170) A

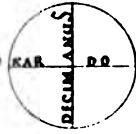

Fig 134 (p 170) A

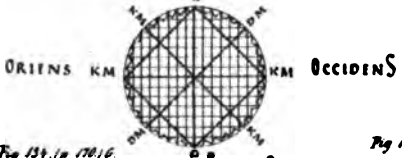

Fig 133 (p 170) G

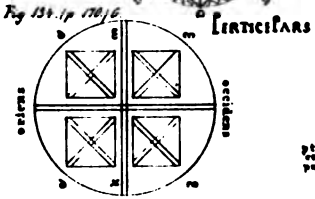
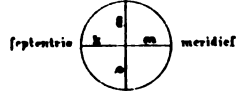

Fig 133 (p 170) A

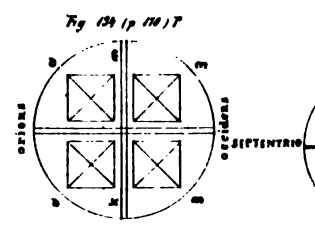

Fig 131 (p 170) P

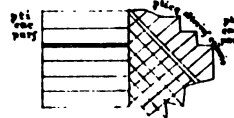

Fig 132 (p 170) G

Fig 131 (p 170) A

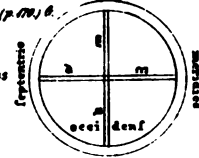

Fig 131 (p 170) B

Fig 136 (p 170) A

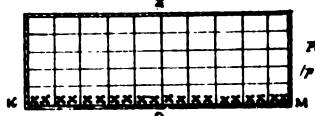
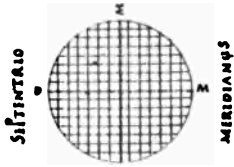

Fig 138 (p 171) A

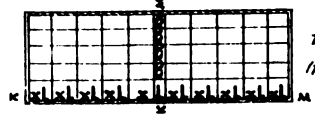

Fig 139 (p 171) A

Fig 138 (p 171) G

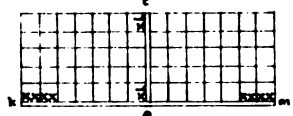
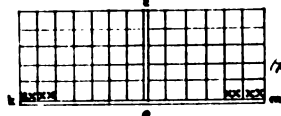

Fig 138 (p 171) P

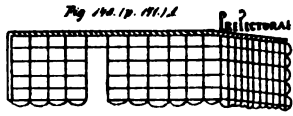

Fig. 190 (p. 171) A

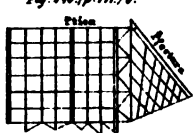

Fig. 190 (p. 171) B

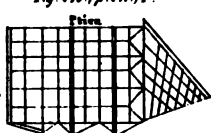

Fig. 190 (p. 171) P

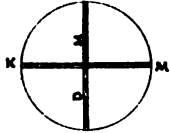
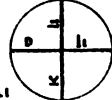

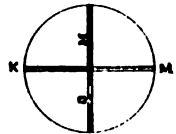
Fig. 191 (p. 172) A

Fig. 192 (p. 173) A

ANGULICULARIS

ANGULICULARIS

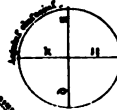
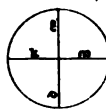
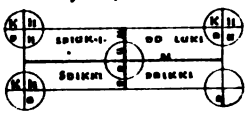
ANGULICULARIS

Fig. 193 (p. 173) P

Fig. 194 (p. 173) B

Fig. 195 (p. 173) A

ANGULICULARIS

Fig. 196 (p. 173) P

Fig. 197 (p. 173) P

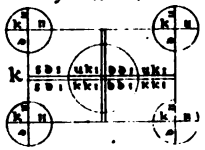

Fig. 198 (p. 173) A

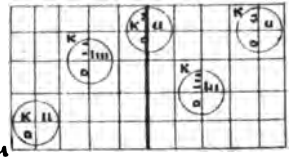

Fig. 199 (p. 173) B

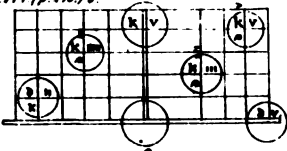
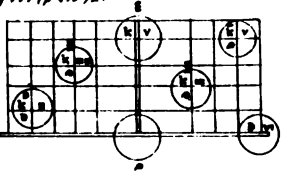

Fig. 200 (p. 173) A

Fig. 201 (p. 173) P

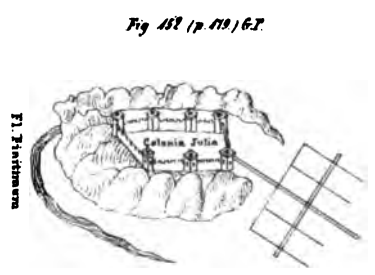
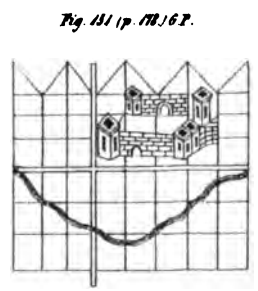
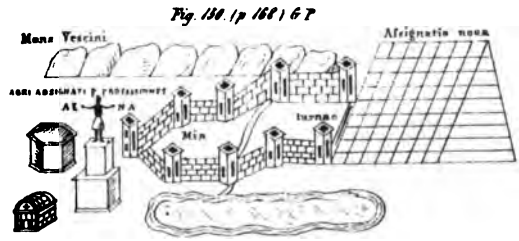
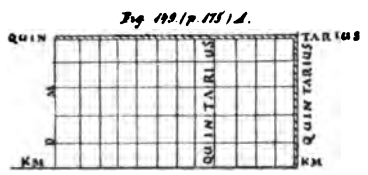
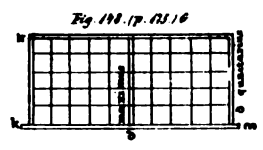
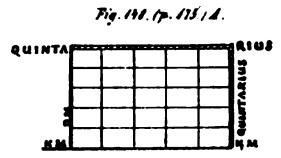
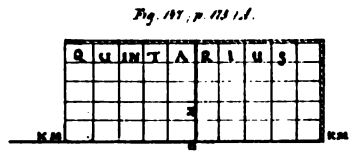
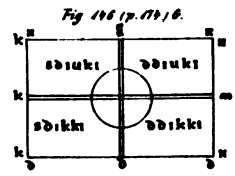
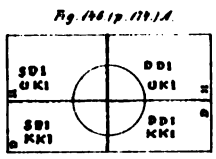
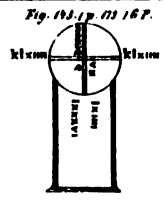

Fig. 133 (p. 179) G.P.

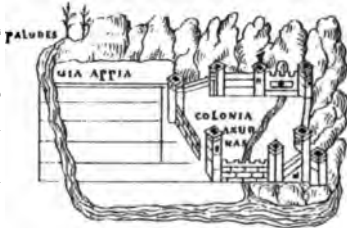

Fig. 134 (p. 180) G.P.

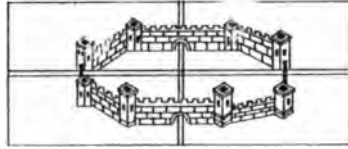

Fig. 135 (p. 180) G.P.

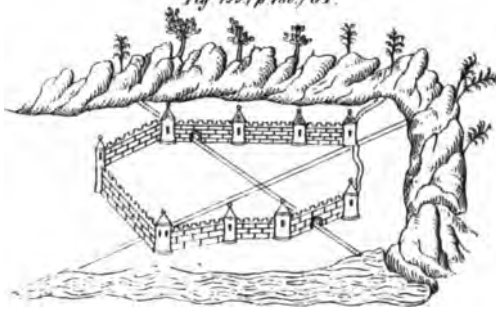

Fig. 136 (p. 181) G.P.

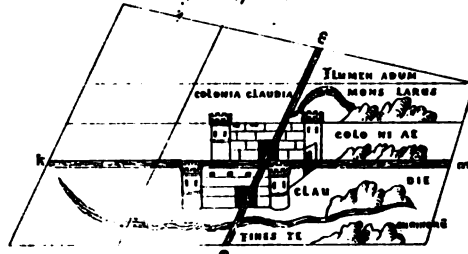

Fig. 137 (p. 181) G.P.

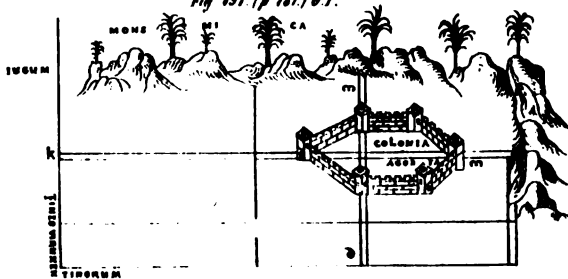

Fig. 158. (p. 182.) A.

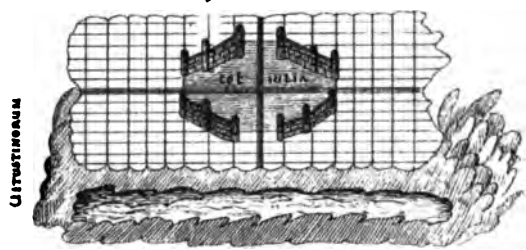

Fig. 159. (p. 183.) A.

Fig. 160. (p. 183.) A.

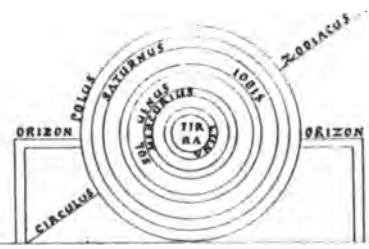

Fig. 161. (p. 187.) A.

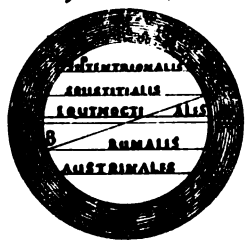

Fig. 162. (p. 188.) A.

Fig. 171. (p. 192.) A.

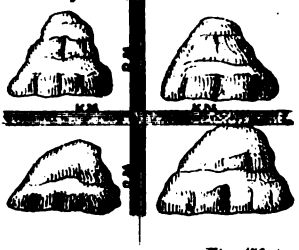

Fig. 172. (p. 193.) A.

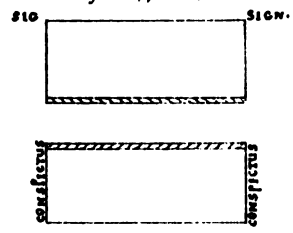

Fig. 173. (p. 193.) A.

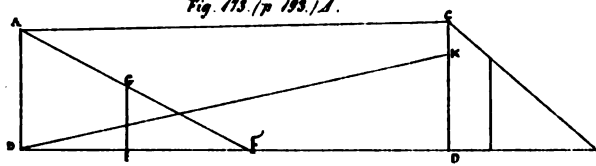

Fig. 174. (p. 194.) A.

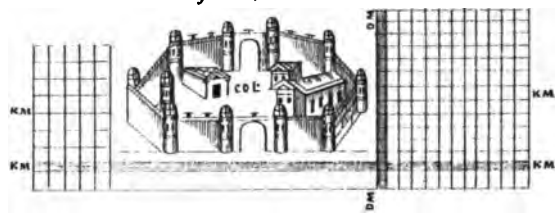

Fig. 175. (p. 194.) A.

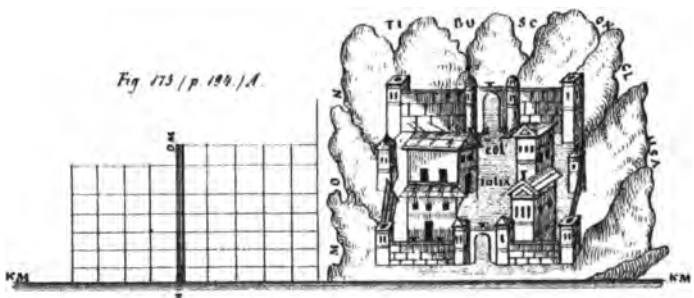

Fig. 176. (p. 194.) A.

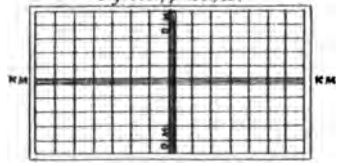

Fig. 177. (p. 195.) A.

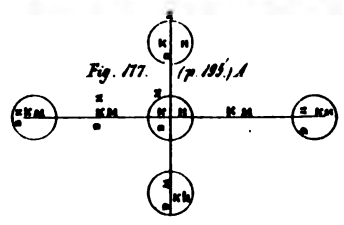

Fig. 178. (p. 193.) I. I.

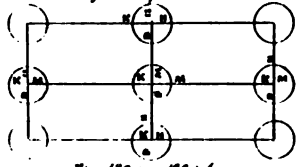

Fig. 179. (p. 194.) A.

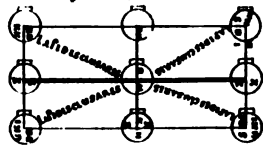

Fig. 180. (p. 196.) A.

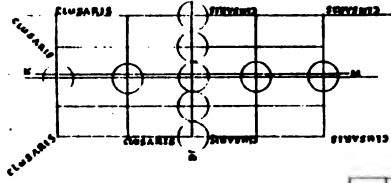

Fig. 181. (p. 196.) A.

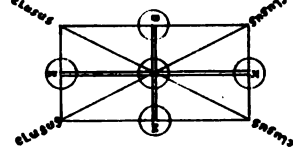

Fig. 182. (p. 196.) J.

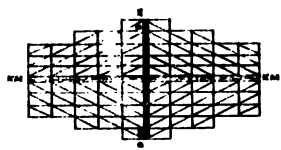
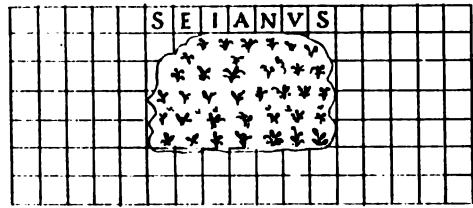

Fig. 183. (p. 197.) A.

Fig. 184. (p. 197.) J.

FUNDVS SE
IANVS M TIO
CILII EXCE
PTVS FIN
IBVS SVIS

Fig. 185. (p. 197.) J.

Fig. 187. (p. 198.) G.

Fig. 186. (p. 198.) G.

Fig. 188 (p. 198) ö.

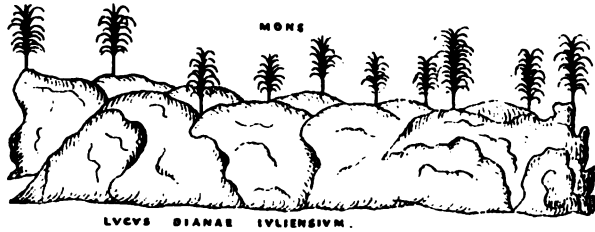

Fig. 189 (p. 198) f.
Mons Iulianus.

Fig. 190 (p. 198) i.

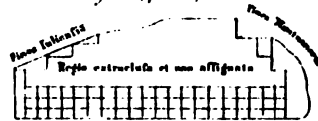

Fig. 191 (p. 199) j.

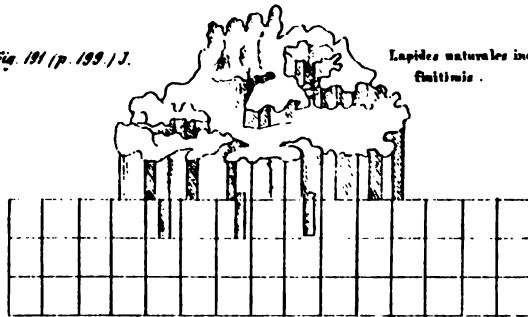

Fig. 192 (p. 199) A.

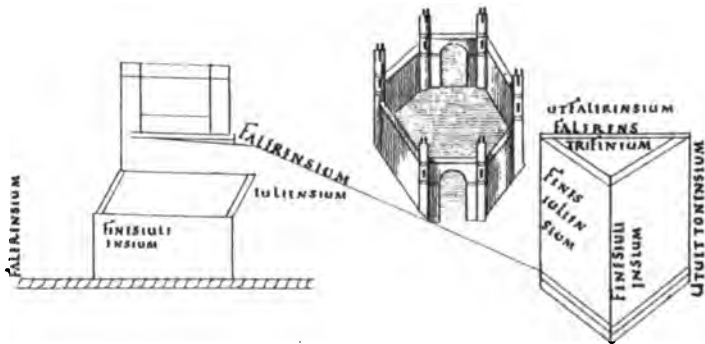

Fig. 193. /p. 199. /17.

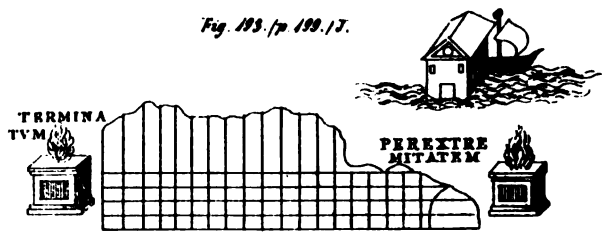

Fig. 194. /p. 201. /A.

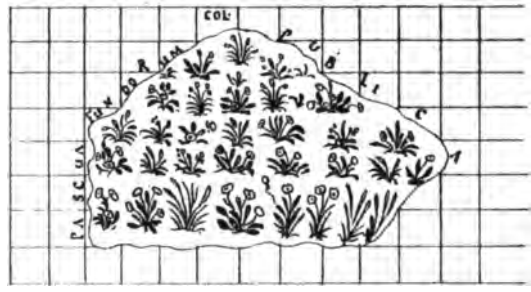

Fig. 195. /p. 202. /G.

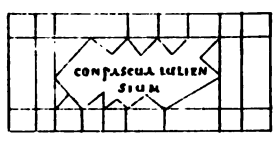

Fig. 196. /p. 203. /A.

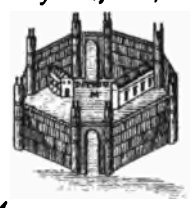

Fig. 196. a. /p. 203. /A

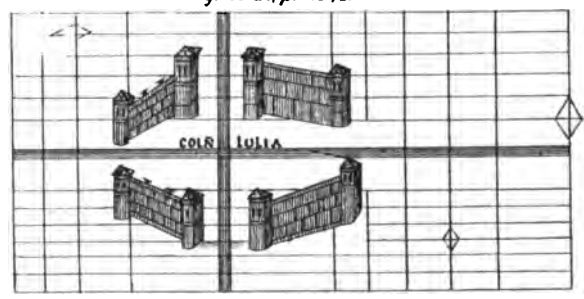

Fig. 107. (p. 207) 1/4.

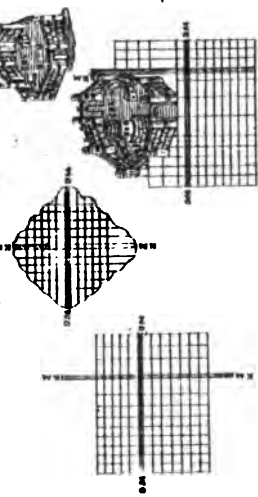

Fig. 106. 3. (p. 208) 1/6.

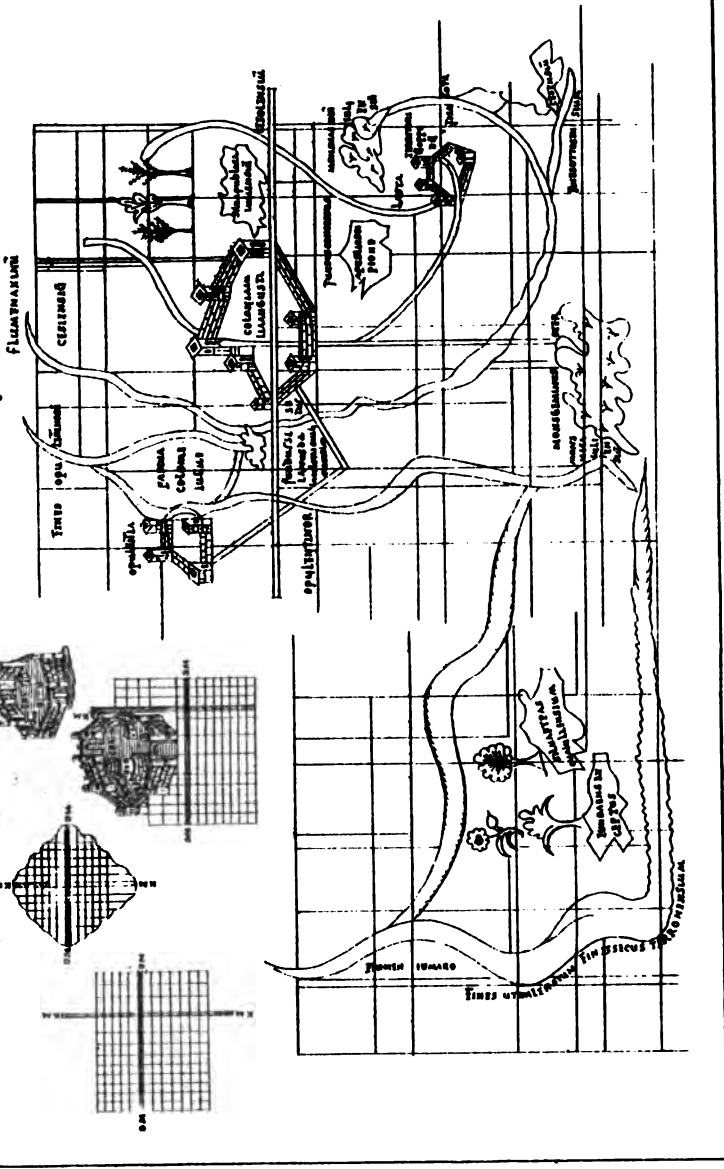
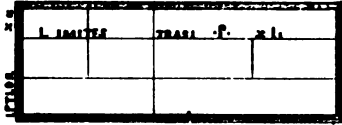

Fig. 198 (p. 206) A.

C. Lines parvas latus p. XII.

Fig. 199 (p. 207) G.

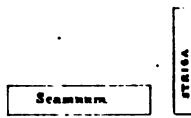

Fig. 200 (p. 207) A.

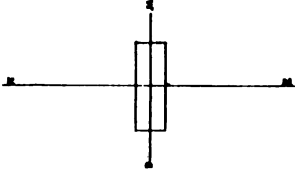

Fig. 201 (p. 207) A.

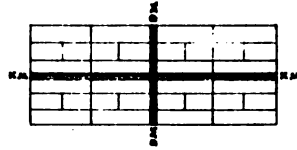

Fig. 202 (p. 207) A.

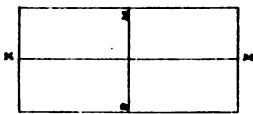

Fig. 203 (p. 207) A.

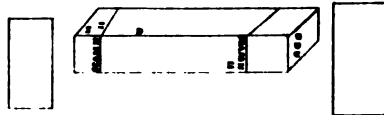

Fig. 204 (p. 208) A.

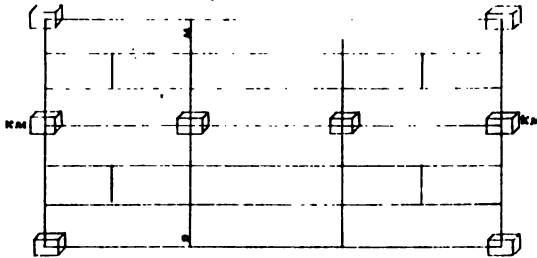
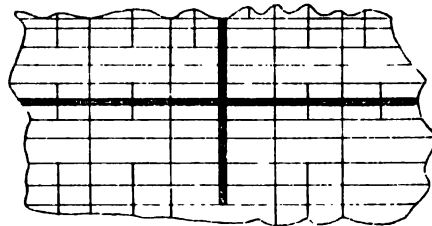

Fig. 205 (p. 208) A.

MENSURAE TERMINORUM.

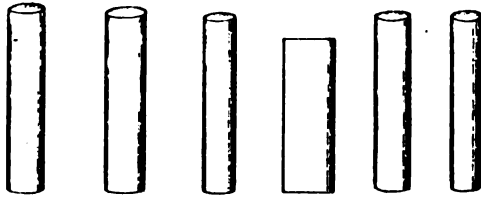

Fig. 206. (p. 218.) A.

NOMINA LAPIDUM FINALIUM.

Fig. 207. (p. 249.) A.

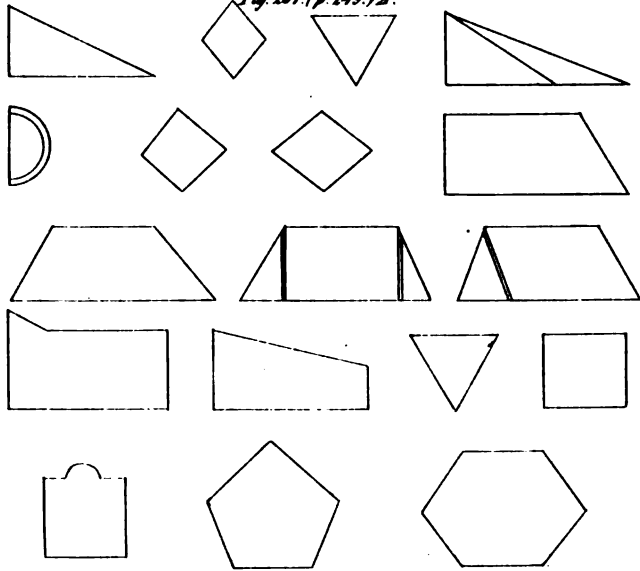

Fig. 208. (p. 261.) A.

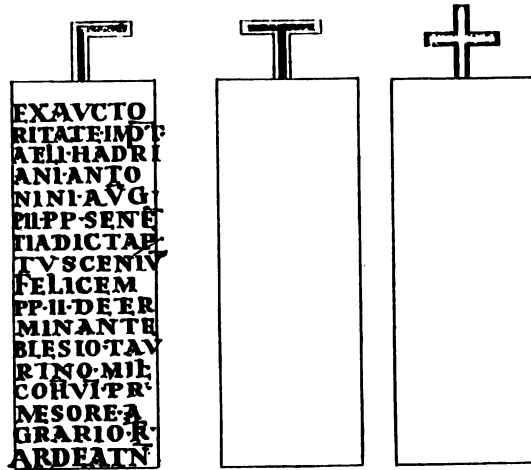

Fig. 209. (p. 259.) A.

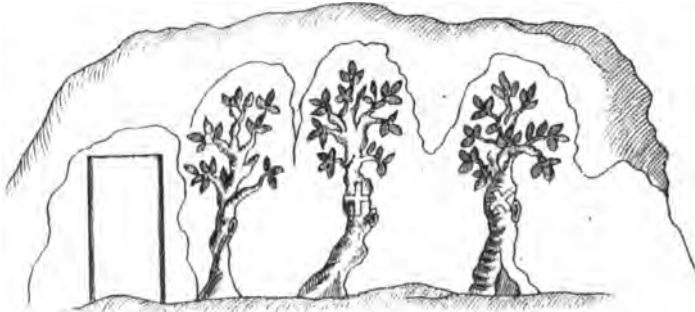
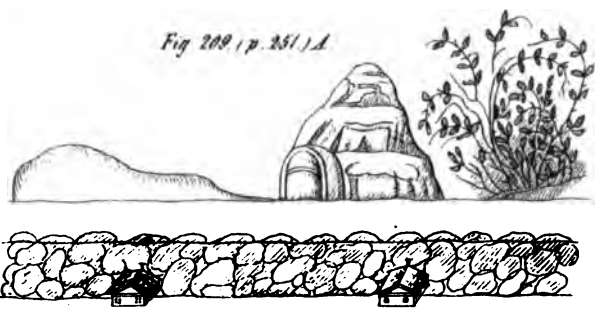
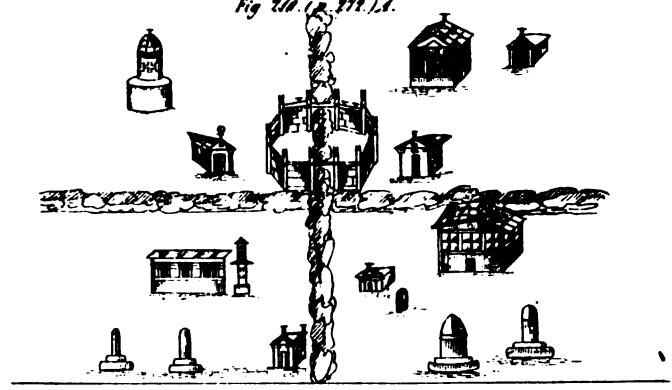

Fig. 209. (p. 261.) A.

DE SEPULCHRIS.

Fig. 210. (p. 272.) A.

MARCUS-IUNIUS NIPUS.

Fig. 208. (rectius 211.) (p. 286.) A.

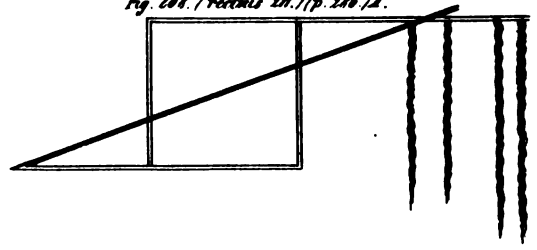

Fig. 269. / rectius 270. / (p. 289.) / I

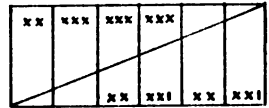

Fig. 268. / rectius 263. / (p. 289.) / A.

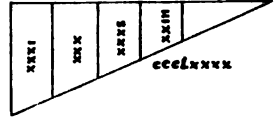

Fig. 267. / rectius 272. / (p. 289.) / A. Fig. 269. / rectius 265. / (p. 289.) / A.

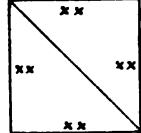
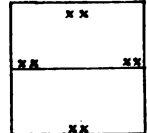

Fig. 263. / rectius 266. / (p. 297.) / A

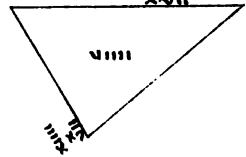

Fig. 266. / rectius 277. / (p. 298.) / A.

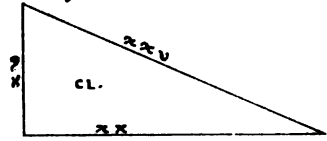

Fig. 265. / rectius 268. / (p. 289.) / A.

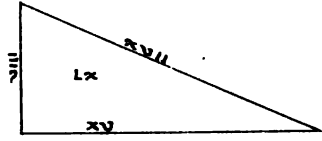

Fig. 266. / rectius 269. / (p. 299.) / A

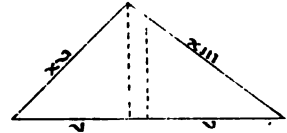

Fig. 267. / rectius 268. / (p. 300.) / A.

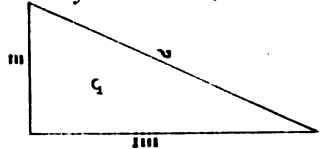

Fig. 268. / rectius 271. / (p. 300.) / A.

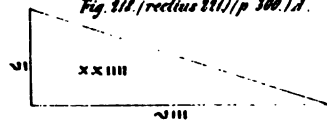
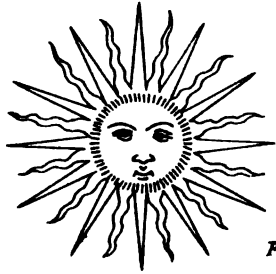
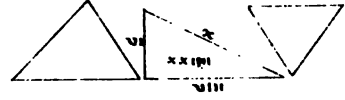

Fig. 269. / rectius 268. / (p. 301.) / A.

DOLABELLA.

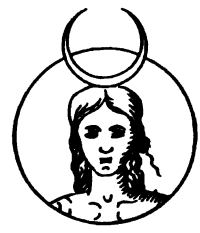
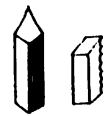

Fig. 223. / (p. 302.) / G.

Fig. 224. (p. 302.) 6.

Fig. 225. (p. 302.) 6.

Fig. 226 (p. 303.) 6.

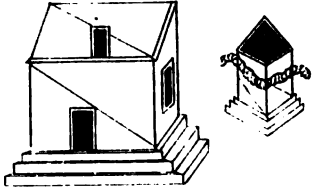

Fig. 227. (p. 303.) 6.

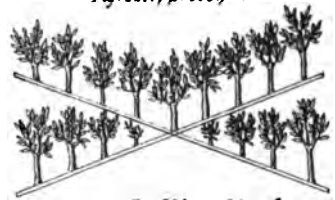

Fig. 228. (p. 303.) 6.

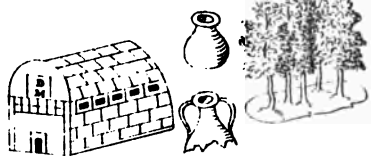
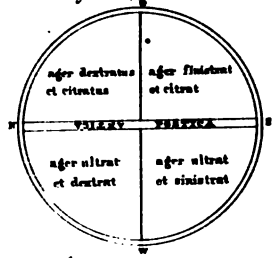

Fig. 229. (p. 304.) 6.

LATINUS DE TERMINIBUS.

Fig. 231 (p. 303.) 6.

Fig. 230 p. 303. 16

Fig. 231 (p. 303.) 6

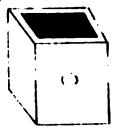

Fig. 234 (p. 303.) 6.

Fig. 233 (p. 303.) 6.

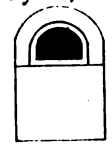

Fig. 235 (p. 303.) 6

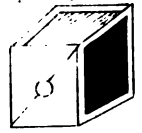

Fig. 230 (p. 306.) 6.

Fig. 237 (p. 303.) 6

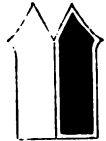

Fig. 238 (p. 303.) 6

Fig. 236 (p. 303.) 6

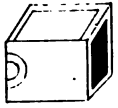

Fig. 239 (p. 306.) 6.

Fig. 291. (p. 306.) G.

Fig. 292. (p. 306.) G.

GAIUS AUCTOR.

Fig. 293. (p. 307.) G.

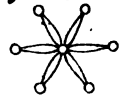

Fig. 294. (p. 307.) G.

Fig. 295. (p. 307.) G.

FAUSTUS ET VALERIUS.

Fig. 296. (p. 308.) G.

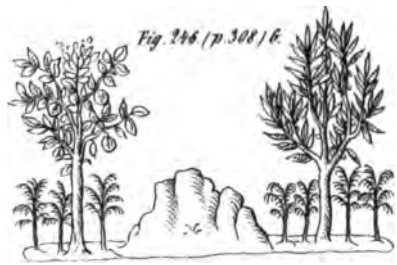
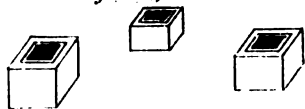

Fig. 297. (p. 308.) G.

Fig. 298. (p. 308.) G.

LATINUS TOGATUS.

Fig. 299. (p. 309.) G.

Fig. 300. (p. 309.) G.

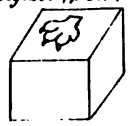

Fig. 301. (p. 309.) G.

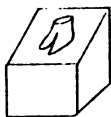

Fig. 302. (p. 309.) G.

EXPOSITIO LITTERARUM FINALIUM.

Fig. 303. (p. 309.) G.

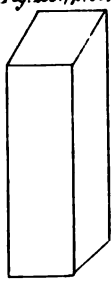

Fig. 305. (p. 315.) G.

Fig. 304. (p. 315.) G.

Fig. 307. (p. 315.) G.

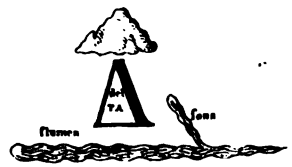

Fig. 256. (p. 326.) G.

G

Fig. 260. (p. 326.) G.

Fig. 262. (p. 326.) G.

Fig. 264. (p. 326.) G.

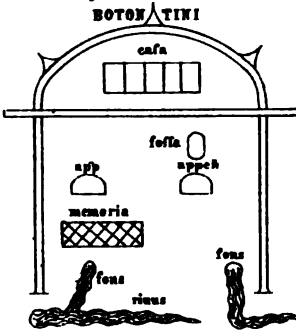

Fig. 267. (p. 326.) G.

Fig. 268. (p. 326.) G.

Fig. 259. (p. 326.) G.

Fig. 261. (p. 326.) G.

Fig. 263. (p. 326.) G.

Fig. 265. (p. 326.) G.

Fig. 266. (p. 326.) G.

Fig. 269. (p. 326.) G.

TERMINORUM DIAGRAMMATA.

Fig. 270. (p. 390.) G. Fig. 271. (p. 390.) G. Fig. 272. (p. 390.) G. Fig. 273. (p. 391.) G.

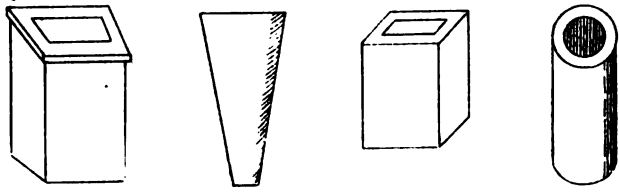

Fig. 274. (p. 391.) G. Fig. 275. (p. 391.) G. Fig. 276. (p. 391.) G. Fig. 277. (p. 391.) G. Fig. 278. (p. 391.) G.

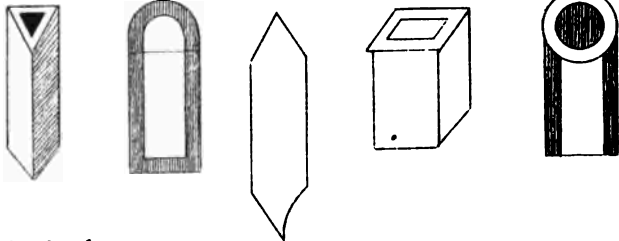

Fig. 279. (p. 391.) G. Fig. 280. (p. 391.) G. Fig. 281. (p. 391.) G. Fig. 282. (p. 391.) G. Fig. 283. (p. 391.) G.

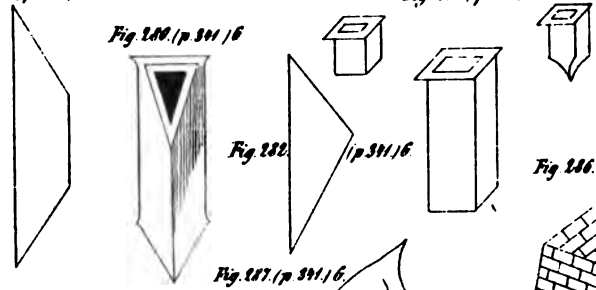

Fig. 284. (p. 391.) G. Fig. 285. (p. 391.) G. Fig. 286. (p. 391.) G. Fig. 287. (p. 391.) G.

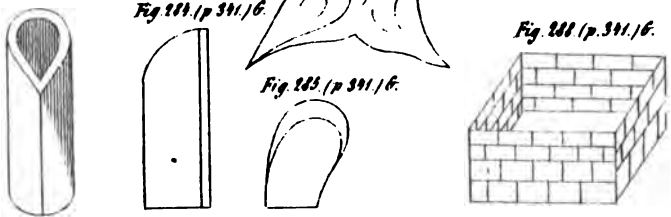

Fig. 289. (p. 341.) G.

Fig. 290. (p. 341.) TT.

Fig. 281. (p. 341.) G.

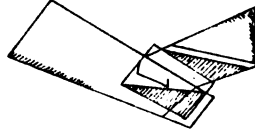

Fig. 292. (p. 341.) G.

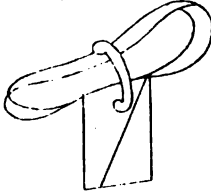

Fig. 294. (p. 341.) G.

Fig. 293. (p. 341.) G.

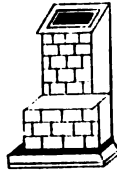

Fig. 295. (p. 341.) G.

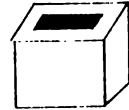

Fig. 296. (p. 341.) G.

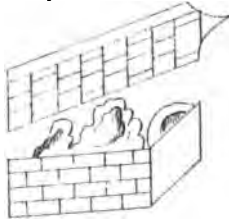

Fig. 297. (p. 341.) G.

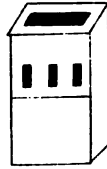

Fig. 298. (p. 341.) G.

Fig. 299. (p. 341.) G.

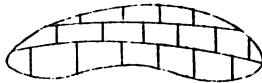

Fig. 300. (p. 341.) G.

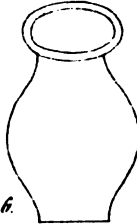

Fig. 301. (p. 341.) G.

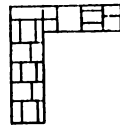

Fig. 302. (p. 341.) G.

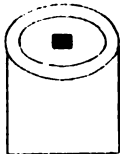

Fig. 304. (p. 341.) G.

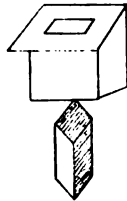

Fig. 303. (p. 341.) G.

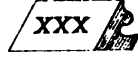

Fig. 305. (p. 342.) G.

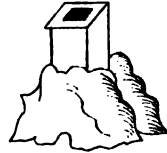

Fig. 306. (p. 392.) G. Fig. 307. (p. 392.) G. Fig. 308. (p. 392.) G. Fig. 309. (p. 392.) G.

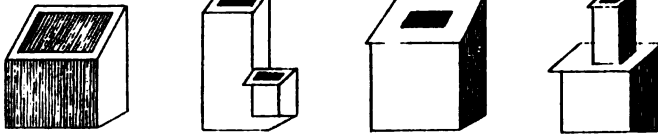
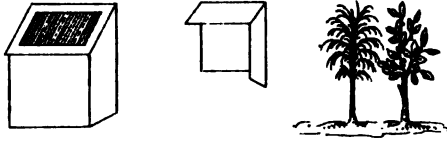

Fig. 310. (p. 392.) G. Fig. 311. (p. 392.) G. Fig. 312. (p. 392.) G. Fig. 313. (p. 392.) G.

Fig. 314. (p. 392.) G. Fig. 315. (p. 392.) G. Fig. 316a. (p. 392.) G.

ORDINES FINITIONUM.

Fig. 316. (p. 392.) G.

Fig. 317. (p. 392.) G.

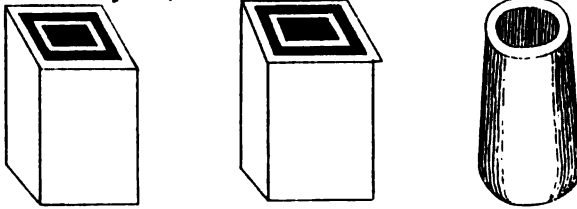

Fig. 318. (p. 392.) G.

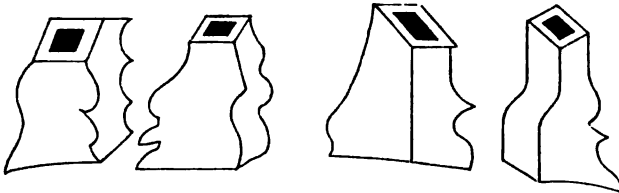

Fig. 319 (p. 343) / 6

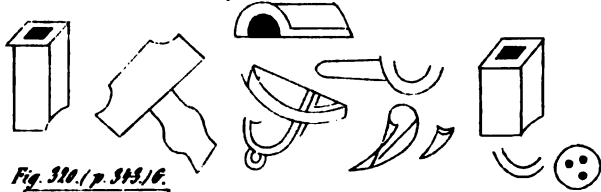

Fig. 320 (p. 343) / 6

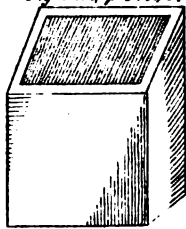

Fig. 321 (p. 343) / 6

Fig. 322 (p. 343) / 6

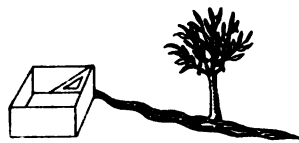

Fig. 323 (p. 343) / 6

Fig. 324 (p. 343) / 6

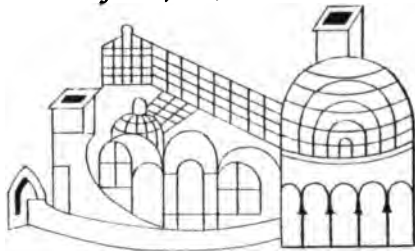

Fig. 325 (p. 344) / 6

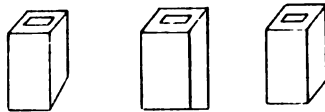

Fig. 327 (p. 345) / 6

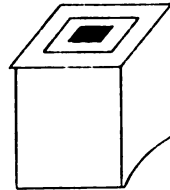

Fig. 326 (p. 344) / 6

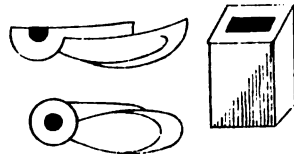
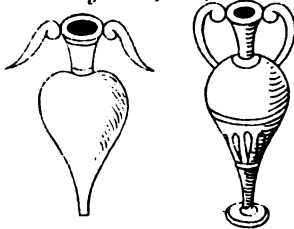

Fig. 328 (p. 345) / 6

MAGO ET VEGOIA.

Fig. 329 (p. 348) / 6.

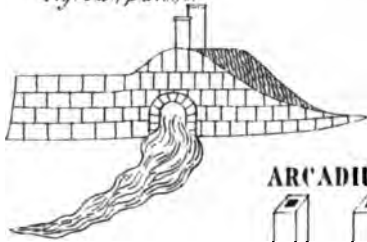

Fig. 330 (p. 349) / 6.

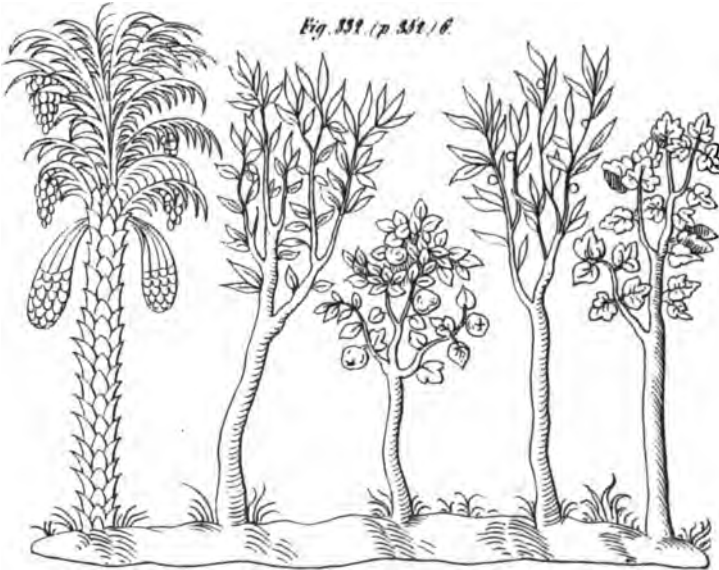

ARCADIUS.

Fig. 331 (p. 351) / 6.

Fig. 332 (p. 352) / 6.

DE IUGERIBUS METIUNDIS.

Fig. 333 (p. 354) / 6.

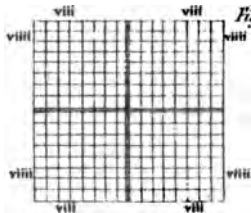

Fig. 334 (p. 354) / 6.

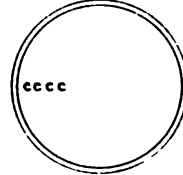
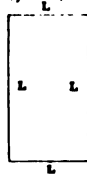

Fig. 383. (p. 334.) 6.

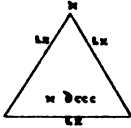

Fig. 386. (p. 334.) 6

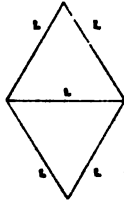

Fig. 387. (p. 335.) 6.

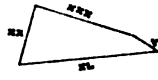

Fig. 388. (p. 335.) 6.

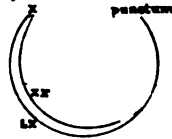

Fig. 389. (p. 335.) 6.

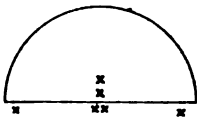

Fig. 390. (p. 335.) 6.

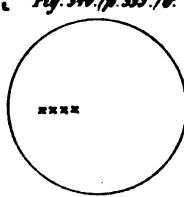

Fig. 392. (p. 336.) 6.

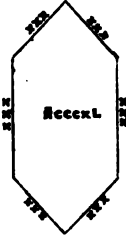
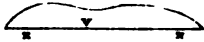

Fig. 391. (p. 336.) 6.

RATIO LIMITUM REGUNDORUM.

Folia rotunda in capite fossati. Fig. 393. (p. 339.) 6.

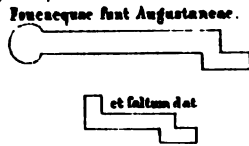
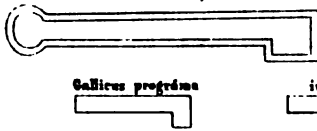

Fig. 394. (p. 342.) 6.

a. in latere vna	a. in monte vna	B. in latere	Bh monte	a. in plano fola	C. fola
A	Q	W	B	2	C
d. duo appendices	e. vno appendice	è fola	f. fola	f. duo montes	g. vnus mons
D	E	E	F	T	G
h. fola	I. fola	K. fola	l. vnus mons	m. vnum	n. fola
H	I	K	L	M	N
				O	O

**This book is a preservation photocopy.
It was produced on Hammermill Laser Print natural white,
a 60 # book weight acid-free archival paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)**

**Preservation photocopying and binding
by
Acme Bookbinding
Charlestown, Massachusetts

1996**

